

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

**FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828**

ГЛАСНИКЪ

ДРУЖСТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ.

СВЕЗКА VIII.

У БЕОГРАДУ

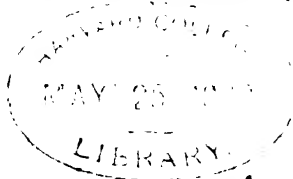
У КЊИГОПЕЧАТЊИ КНЯЖЕСТВА СРБИЈЕ.

1856.

~~IX. 228~~

~~Slav 1504~~

Slav 8101.33.40

Minot fund.

117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

С А Д Р Ж А Н И

	странице
Србски акценти	1
Похвална речъ Светомъ Сави	62
Књижевни образи	83
О списку народной поезіи Срба	100
О границама, докле се е простирала област негдашњѣхъ Пећскогъ Патріархата	116
Србске старине	131
Животъ Св. Саве, првогъ Архіепископа Србскогъ	153
О црквено-словенскомъ ѣзику	197
О глаголической азбуци и књижевности	242
Додатакъ къ описанію стары србскѣ новаци	264
Климатична одношенія земљѣ	283
Извѣстіе о дѣланію и станію Дружства Србске Словесности у год. 1855-ой	351
Библиографія	358
Некрологи	360

Знаменитѣ погрешке.

На страни 4 подъ III. изостављено е: Са ^ на првомъ и на другомъ слогу, н. п. накованъ.

На страни 6 у врсти 1 стои ' несто '.

С Р Б С К И А К Ц Е Н Т И .

Написао Ђ. Даничићъ.

Овај ће чланакъ бити наставакъ на оно што самъ почео у књизи Ф. Миклошића „*Slavische Bibliothek*“ (у Бечу 1851) на стр. 97—110. Онде самъ говорио како се акценти меняју речима женскога рода које се свршују на *a*, а овде самъ радъ то показати у речій мушкога рода које се свршују на сугласно слово (међу које иду и оне коима се на крају *a* претвара у *o*).

Познато е да Србскій езикъ има четири акцента (‘, ˘, ˙, ˚), одъ кои два (прва) долазе на дугимъ слоговима а два (последња) на краткимъ, а сви се разликују еданъ одъ другога, н. п. другчіе се прво *a* изговара у речи: гла́ва, другчіе у: пра́вда, другчіе у: ма́гла, а другчіе у: сла́ва. *)

*) За дуга два акцента напомнимъ Ф. Миклошићъ у књизи својој „*Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*“ (у Бечу 1852) на стр. 317 „*dass hier zwei heterogene dinge, länge nämlich und betonung, verbunden werden.*“ Али исто бива и у два кратка акцента, и у њих се састављају „*zwei heterogene dinge,*“ и то *kürze und betonung*, нити се другчіе може мислити, еръ су сви слогови или кратки или дуги а акценти долазе речима на слогае. По томе дакле ниса потребе сумњати имамо ли два дуга акцента, о чему може бити ни Ф. Миклошићъ не сумња, еръ међу примерима наводи не само „сѹдимъ“ него и „пѣтати“. Много е знагнѣ што истый ученый Словенинъ на истомъ месту вели да у речій које имају два акцен-

Речій мушкога рода са сугласнимъ словомъ на краю имамо:

I. Одъ еднога слога, и то

1. са ъ, н. п. гла́съ, двѣрь, вѣ́й,

2. са ъ, н. п. бра́тъ, ко́нь;

та, одъ кон е еданъ свагда ъ, само еданъ слогъ има акц., а другій, на кон ставлямо ъ, да е само по просодійскомъ квантитету дугъ. Ову нисао свою потврђуа Ф. Миклошинъ трима стварима: 1) „der aus der wesenheit des wortes fließende grundsatz, dass ein wort nur eine betonte sylbe, wenigstens nur auf einer sylbe den hauptton haben kann.“ Али ово старо правило, начинѣно за старе языке, којма се оваке ствари као што су акценти ни знати не могу, или одъ стары языка безъ довољнога истраживања пренесено на нове, обара само себе, еръ казавши да речъ може имати само еданъ акц., одмахъ удара на трагъ додајући да баремъ *главниъ* акц. може имати само еданъ, одъ куда долази да може имати јошъ какавъ, кон, истина, ніе главанъ али е опетъ акц. 2) постанакъ слогова о којма е говоръ. Али другій слогъ у речи „сѣдѣиъ“ (judico) не може бити да е постао другіи него другій слогъ у речи „ѣдѣиъ“ (posco), а ово се было по акценту или по просодійскомъ квантитету ни најманъ не разликуе одъ речи „Бѣдѣиъ“, а съ овимъ е опетъ было по акценту или по просодійскомъ квантитету са свимъ еднака речъ „ѣзрѣстъ“, съ којомъ е опетъ са свимъ еднакъ овај вин. падежъ съ предлогомъ одъ еднога слога: „ѣзъ рѣстъ“, а последни речъ и безъ предлога остае „рѣстъ.“ Или е дакле и на последниъ слогу одъ речи „сѣдѣиъ“ акц., или речъ „рѣстъ“ и небросне друге немаю акцента, које бы последниъ было нечувена стваръ уезицима баремъ

II. Одъ два слога, и то:

1. са ' на првомъ слогу, н. п. дупежъ,

2. са ^ на првомъ слогу, н. п. жањуръ,

новимъ. Истина у Србскомъ езѣку има цртки слогова безъ акцента (н. п. оба крайня у речи „планина“), али дуги, кои бы се разликовали одъ слогова за коѣ се безъ никакве сумњѣ зна да имаю акц. было ^ или ', кои бы дакле были безъ акцента, я не познаемъ. 3) сведочанство В. С. Караџића, кои е 1818 године казао у речнику своѣмъ на стр. XXXVI: „*еогово* би се могло рећи да је и „овај глас ^ двојак у онимъ ријечка, ће се два на-лазе у једној ријечи, н. п. пѣмѣѣѣе, сѣдѣмъ.“ Али узрокъ томе што се онде други слогови може бити другѣѣ изговараю (ако се другѣѣ изговараю) треба најпре тражити у томе што су онде два еднака акцента еданъ до другога. Има у езѣку и личи стварѣй него што су акценти, па кадъ се две еднаке састану, една другој уступа у нечему, тако се н. п. говори *во* место *воо*, *убо* и. *убоо*, *лти* и. *лати*, *поке* *) и. *по оке*. Кадъ ово не бы было правѣй узрокъ за што се у поменутихъ речина други слогови *може* бити разликују одъ првы него бы было просодѣйскѣй квантитетъ, онда бы требало да исти слогови остаю такови и онда кадъ предъ њима стои другѣй какавъ акц.

Што се тиче два кратка акцента, за чудо ми е како после поменутога чланка моѣга у књизи „*Slavische Bibliothek*“ и после мале моѣ Србске грамѣтике, у најновѣй Србској грамѣтици (Србска грамѣтика за гимназијалну младежъ княжества Србѣѣ, написао Владимиръ Вуѣѣ, професоръ езика Србскогъ и Славенскогъ, у Београду 1856) јошъ нема разлике између акцента ' и ^, него су н. п. речи „звати“ и „рећи“ на стр. 30 забележене еднимъ знакомъ.

*) В. С. Караџића речникъ подъ речи „дрѣво“.

3. са ' на првомъ слогу, н. п. ѣзыкъ, свидокъ,
4. са ' на првомъ слогу, н. п. ѣстокъ,
5. са ' на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. разбѣй,
6. са ^ на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. празникъ,
7. са ' на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. юнѣиъ, Космѣй, Яковъ,
8. са ' на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. вѣтѣзъ, камѣнь;

III. Одъ три слога, и то

1. са ' на првомъ слогу, н. п. Мѣчванинъ,
2. са ^ на првомъ слогу, н. п. бѣновѣиъ,
3. са ' на првомъ слогу, н. п. побратимъ,
4. са ^ на првомъ слогу, н. п. прѣятель,
5. са ' на другомъ слогу, н. п. прѣворъ,
6. са ' на другомъ слогу, н. п. Милѣдинъ,
7. са ' на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. арѣнѣлъ,
8. са ^ на првомъ слогу и са ^ на другоме, н. п. нѣрѣдинъ,
9. са ' на првомъ слогу и са ^ на треѣму, н. п. сѣветникъ,
10. са ^ на првомъ и на треѣмъ слогу, н. п. главничѣрь,
11. са ' на првомъ слогу и са ^ на треѣму, н. п. звѣринѣиъ,
12. са ^ на првомъ слогу и са ^ на треѣму, н. п. зѣлогѣй,
13. са ' на другомъ слогу и са ^ на треѣму, н. п. болѣсникъ,

14. са́ на првомъ слогу и са̀ на другоме и на тре́мъ, н. п. на́стойни́къ,

15. са̀ на првомъ слогу и са̀ на другоме и на тре́мъ, н. п. прѣ́твни́къ;

IV. Одъ четири слога, и то

1. са́ на првомъ слогу, н. п. Па́лежани́нъ,

2. са̀ на првомъ слогу, н. п. Ру́дничани́нъ,

3. са̀ на првомъ слогу, н. п. не́пріятель,

4. са̀ на првомъ слогу, н. п. ла́ставичи́нъ,

5. са́ на другомъ слогу, н. п. Ба́на́нани́нъ,

6. са̀ на другомъ слогу, н. п. упрáвитель,

7. са́ на тре́мъ слогу, н. п. полета́раць,

8. са̀ на тре́мъ слогу, н. п. митропо́литъ,

9. са̀ на првоме и на другомъ слогу, н. п. Вѣ́ннѣвчани́нъ,

10. са̀ на првоме слогу и са̀ на другоме, н. п. па́смѣрковаць,

11. са̀ на првомъ слогу и са̀ на другоме, н. п. Мрѣ́вчеви́нъ,

12. са̀ на првомъ слогу и са̀ на тре́мъ, н. п. де́верѣ́вишъ,

13. са̀ на првомъ слогу и са̀ на тре́мъ, н. п. ду́гобра́ѣи́нъ,

14. са́ на првомъ слогу и са̀ на четвѣ́ртомъ, н. п. на́гонича́рь,

15. са̀ на првомъ слогу и са̀ на четвѣ́ртомъ, н. п. на́полича́рь,

16. са̀ на првомъ слогу и са̀ на четвѣ́ртомъ, н. п. ѣ́у́турича́рь,

17. са́ на другомъ слогу и са̀ на четвѣ́ртомъ, н. п. беза́конни́къ,

18. са ' на другомъ слогу и са ^ на трећему,
н. п. Бѣлопѣвлинъ,

19. са ^ на другомъ слогу и са ^ на четвртѣмъ,
н. п. водѣничаръ,

20. са ^ на трећемъ слогу и са ^ на четвртѣмъ,
н. п. исповѣдникъ,

21. са ^ на првомъ слогу и са ^ на трећемъ и
на четвртѣмъ, н. п. полагѣникъ,

22. са ^ на другомъ слогу и са ^ на трећему
и на четвртѣмъ, н. п. рукѣдѣникъ;

V. Одъ петъ слогова, и то

1. са ' на првомъ слогу, н. п. Пѣтковичанинъ.

2. са ^ на првомъ слогу, н. п. Подгоричанинъ,

3. са ^ на првомъ слогу, н. п. Срѣбничанинъ,

4. са ^ на другомъ слогу, н. п. Студѣничанинъ,

5. са ' на трећему слогу, н. п. Поморѣвлянинъ,

6. са ^ на трећемъ слогу, н. п. самоствѣритель,

7. са ' на четвртѣмъ слогу, н. п. Брусалимацъ,

8. са ^ на првомъ слогу и са ^ на другомъ, н.
п. Кѣстѣвичанинъ,

9. са ^ на првомъ слогу и са ^ на трећемъ, н.
п. Каранѣвичанинъ,

10. са ^ на првомъ слогу и са ^ на четвртѣмъ,
н. п. купикрастѣвичинъ,

11. са ^ на другомъ слогу и са ^ на петѣмъ,
н. п. понѣдеоникъ,

12. са ^ на трећемъ слогу и са ^ на петѣмъ,
н. п. крвопрѣлитникъ,

13. са ^ на четвртѣмъ слогу и са ^ на петѣ-
ме, н. п. исподсунчанникъ;

VI. Одъ шесть слогова, и то

1. са ' на четвртомъ слогу, н. п. Брзопалѣнчанинъ,

2. са ' на петоме слогу, н. п. чутуриксѣлацъ,

3. са ' на другоме слогу и са ^ на трећему, н. п. Радѡваѣничанинъ,

4. са ' на другомъ слогу и са ^ на шестоме н. п. понѣдеоничѣрь.

У неколико сложеныхъ речій стое акценти као у речій одъ кои су сложене: турчинъ-цвѣтъ, ѡлаѣй-барякъ, рай-бѡсѣлъ, раки-сапуѣъ, самуръ-калпакъ, бѡйнокѡпляникъ, прѡбрѣтучедъ, и т. д. У речима кое нису сложене не налазе се овакови акценти заедно. Овамо валя узети и речи: ранорѣнилацъ и хаѣнедѡмакъ.

Презимена одъ речій женскога рода (у коима е погрешка што се пише на краю ѣѣъ или ѣѣъ), као Илѣѣъ, Терзѣѣъ, Куѡнѣѣъ, Попадѣѣъ и т. д., имаю ^ на последнѣмъ слогу место два слога *и* безъ акцента, и съ тога задржаваюћи акценте у свима падежима не иду међу речи кое имаю онолико слогова и онаке акценте као она, него иду међу речи кое имаю еданъ слогъ више него што имаю она а акценте исте и на истимъ слоговима као и она осимъ онога на последнѣмъ слогу, н. п. *Илѣѣъ* не иде по акценту у еданъ редъ са речю: шлѣѣѣъ, него са речю: пѡчимъ.

Садъ да видимо редомъ ове речи како имъ се акценти меняю у падежима. Будући да у Србскомъ възму, као и у свакоме другомъ, има речій кое нису познате по свему народу, а съ тога имъ се ни акценти не могу свуда знати, очевидно е да се у овомъ чланку могу употребити само оне

речи кое су акцентима побележене на светъ изашле у најновиѣмъ Србскомъ речнику. За кои се годъ падежъ изрекомъ што не каже, у ономе стои акц. као и у именит. ед. За последній слогъ падежа род. мн. кои свагда има ^, не ће се поминяти. Ни падежу вин. ед., кадъ му е завршетакъ као у именит., не ће се акценти поминяти, еръ е онда и у акцентима еднѣмъ са именит.

І. Речи одъ еднога слога:

1. Съ акцентомъ ^ . Између овы речій

а) у неки остав акц. безъ промене готово у свима падежима, н. п. врагъ има у род. ед.: врага, дат. врагу, вин.: врага, зват.: враже, твор.: врагомъ; тако знакъ има у им. мн.: знацы, дат.: знацыма, вин.: знаке, а у твор. и сказ. као у дат.

Све речи овога реда ніе потребе наводити; кое се не спомену у потонѣмъ разделима, оне иду овамо; ево ѿ само неколико: бесъ, биръ, болъ, бркъ, везъ, видъ, влатъ, вргъ, гатъ, глибъ, гнать, гроздъ, данъ, дубъ, жигъ, жиръ, жлебъ, жуль, зракъ, кадъ, калъ, каръ, класъ, ключъ, кругъ, лубъ, лукъ, мрсъ, растъ (statura), сврабъ, смрадъ, срамъ, српъ, станъ, стидъ, тракъ, трупъ, удъ, цветъ, чиръ, шмркъ. Овамо иду и ове речи, кое су променивши на краю *а* на *о* постале одъ два слога, па съ тога и другій акц. добиле: дѣо (=дѣлъ), ждрѣо (=ждрѣлъ), жмѹо (=жмѹлъ), кѣо (=кѣлъ), мѹо (=мѹлъ), цвѣо (=цвѣлъ).

У сказ. ед. меня се ^ на ^, н. п. брегъ: брегу; брусъ: брусу; векъ: веку; врагъ: врагу; гласъ: гласу; градъ: граду; даръ: дару; дугъ: дугу; зидъ: зиду; зубъ: зубу; язъ: язу; касъ: касу; клюнъ: клюну; ликъ: лику; листъ: листу; лугъ: лугу; мракъ: мраку; пасъ: пасу; пиръ: пиру; прутъ: пруту; радъ:

ра́ду; ре́дъ: ре́ду; ре́пъ: ре́пу; са́дъ: са́ду; са́тъ (fавus): са́ту; свѣтъ: свѣту; снѣгъ: снѣгу; стру́къ: стру́ку; сѹдъ: сѹду; тра́гъ: тра́гу; трѣкъ: трѣку; трѣпъ: трѣпу; трѹдъ: трѹду; хла́дъ: хла́ду; цре́пъ: цре́пу; чла́нъ: чла́ну; чѹнъ: чѹну; и т. д.

Само у речій овога реда кое значе челядь и животиню налазимъ да се акц. не меня у реченомъ падежу, н. п. вѹкъ у сказ. остав: вѹку. Да бы се о манѣ труда могло дознати ако се овде варамъ, потребно ми се чини пописати све оваке речи; е-во ій: банъ, бравъ, врагъ, вранъ, гемъ, гигъ, груй, дроздъ, другъ, жбиръ, ждралъ, зверъ, здуръ, зецъ, ежъ, керъ, кнезь, косъ, лій, лисъ, мравъ, мужъ, ось, празъ, пужъ, пукъ, синъ, спужъ, трутъ *), ѣукъ, црвъ, чврль, шуль, штркъ, и имена Блажъ, Влажъ, Миль.

Грѣтъ, речъ скраћена одъ *грозотъ*, може быти да у реченомъ падежу зато не меня акцента што га не меня ни она одъ кое ѣ скраћена.

У падежу им. мн. кадъ се предъ наставакъ и умеће *ов* или *ев*, меня се ^ на ^, н. п. бра́въ: бра́вови; брѣгъ: брѣгови; брѣкъ: брѣкови; бѹкъ: бѹкови; гла́съ: гла́сови; гра́дъ: гра́дови; да́ръ: да́рови; дру́гъ: дру́гови; ждра́лъ: ждра́лови; зве́рь: зве́рови; зе́ць: зе́цови; зѣдъ: зѣдови; ке́ръ: ке́рови; кне́зь: кне́зови; ко́съ: ко́сови; кѹмъ: кѹмови; ме́хъ: ме́хови; мѹжъ: мѹжеви; ѡсъ: ѡсови; па́съ: па́сови; ре́пъ: ре́пови; са́гъ: са́гови; сѣнъ: сѣнови; снѣгъ: снѣгови; сѹдъ (vas): сѹдови; цвѣтъ: цвѣтови; цре́пъ: цре́пови; чѣръ: чѣрови; шмѣкъ: шмѣкови.

У овакомъ се имен. падежу мн. у неколико речій не меня ^ на ^ него на ^: ва́лъ ва́лови; грѣдъ: грѣдови; део (=дѣлъ): де́лови; жу́ль: жу́лѣви; прѹтъ: прѹтови; пѹжъ (спѹжъ): пѹжеви (спѹжеви). Само су кодъ овы речій оваке промене назначе-

*) Ако иде овако, а не ниже подъ б, ая.

не у речнику В. С. Караџића; али мислимъ да се овако меня акц. и у овима (за које јошъ ваља напоменути да се неке између њи редко говоре у множини): векъ, влатъ, гемъ, глибъ, дубъ, жбунъ, вжъ, класъ, ликъ, листъ, млазъ, редъ, садъ, удъ, станъ, трутъ.

У овоме падежу безъ уметка *ов* или *ее* једина бы речъ *спужъ* имала ´ а не ^ као у им. јд., ако не буде погрешка што у поменутомъ речнику кодъ њъ стои спѹжи.

Кадъ речи у множини предъ наставкомъ немаю уметка *ов* или *ее*, онда у род. мн. меняю ^ на ´, н. п. брѣа, дѣна, другѣ, зѹба, мрѣви, синѣ, црѣви. — Сѣта (hogatum) место сѣти говори се за то што е скраћено одъ сахата.

Кое речи у им. мн. меняю ^ на ^, оне у род. мн. место акцента на првомъ слогу имаю на другомъ ´, н. п. брегѡва, брѣѡва, гласѡва, градѡва, дарѡва, другѡва, зецѡва, кнезѡва, косѡва, мужѣва, осѡва, репѡва, синѡва, судѡва, цвалѡва, црепѡва.

Кое речи у поменутоме им. мн. меняю ^ на ´, оне у род. мн. осимъ акцента ´ на првомъ слогу јошъ имаю и на другомъ ^: грѡзѡва, дѣлѡва, жулѣва, пужѣва, и т. д.

Осимъ оны речий кое у им. мн. меняю ^ на ^, остале имаю у дат., твор. и сказ. мн. исте акценте као и у им. мн.: грѡзѡви: грѡзѡвима; дѣлови: дѣловима; брѣцы: брѣцыма; мрѣви: мрѣвима, и т. д. За речи као што су последнѣ две, кое немаю уметка *ов* или *ее*, може бити да се варањ; одъ речий *зубъ* и *црѣвъ* слушао самъ у овимъ падежима ´ место ^: зѹбима, црѣвима; овако и брѣцыма

место брѣцма чуо самъ одъ еднога пріятеля, на коега бы се говоръ могао ослонити.

А кадъ се у им. мн.ˆ меня на ", онда у рече-
на три падежа место акцента " на првомъ слогу
стои на другоме ˆ: кнѣзови: кнезовима; сѣнови:
сѣновима. Истина да су између оваки речій само
узъ ове две у речнику В. С. Карацића стављене
ове промене, али самъ њ љ слушао и у овы: брѣ-
гови: бреговима; брѣкови: брѣковима; градови: гра-
довима; кѣмови: кѣмовима; сѣдови: судовима. У
остале оваковы речіѣ быће у овимъ падежима
обичниѣ онаѣ акц., кои имаю у им. мн.: да'ровима,
мѣжевима, звѣровима, цвѣтовима; а съ овакимъ
акцентомъ слушао самъ у овимъ падежима неке
и одъ оны речіѣ, за кое рекохъ да самъ њ љ слу-
шао и другіѣ, н. п. градовима, гласовима.

Вин. и зват. мн. имаю акценте као и им. мн.:
зѣбе, зѣби, кнѣзове, кнѣзови, пѣжеве и т. д.

б) у неки се меня акц. готово у свима па-
дежима, и то

аа)ˆ на ' у свима падежима осимъ оны кои
ће се на по се споменути, н. п. стріѣцъ има у
род. ед.: стріѣца, дат.: стріѣцу, вин.: стріѣца, твор.:
стріѣцемъ, сказ.: стріѣцу; тако двѣрь има у им. мн
двѣри и двѣрови, и т. д.

Осимъ ове две речи овамо иду ѣошъ и ове:
аѣъ, аѣъ, банъ, бачъ, Бечъ, бикъ Брачъ, брестъ,
бунъ, валь, вранъ, врачъ, гай, грехъ, грмъ, Гружъ,
гуњъ, Драчъ, дремъ, дренъ, ѣакъ, ѣуръ, злиѣъ, зоръ,
кеѣъ, кипъ, клипъ, ключъ, краль, крижъ, Крмъ *),
кутъ, лекъ, Лимъ, лучъ, Лѣигъ, малъ, малъ, миръ

*) Крмъ, Кѣванъ и Кавказъ маѣъ ѣ твой завладао.

І. Равъ, бой знаѣ са орлови (у Вечу 1791) с 3.

(рах и tugus), митъ, Нинъ, Нишъ, ножъ, панъ, Пекъ, пласть, плаштъ, приштъ, прудъ, путь, растъ (queg-sus), Ратъ, Римъ, ритъ, рифъ, руштъ, сапъ, свакъ, свинъ, скутъ, смилъ, смућъ, срећъ, Сремъ, Стигъ, стубъ, ступъ, судъ (judicium), трудъ (orega), харъ, Убъ, умъ, ханъ, храмъ, хумъ, цећъ, чамъ (чамаць), чкаль, цакъ, Шамъ, шашъ, шибъ, шкипъ, шпагъ, штапъ, штитъ. Овамо иду и речи за множину: уљви, шуљви.

У зват. ед. остае акц. као у имен., н. п. грѣхъ: грѣше; ђакъ: ђаче; краљъ: краљу; стріць: стріче, и т. д.

Міръ (рах) у твор. ед. осимъ обичнога міромъ има и мйромъ (седи съ мйромъ).

У род. мн. осимъ акцента ' на првоме слогу имаю речи овога реда іошъ и на уметку *ов* и *ев* акц. ^, н. п. врачъ: врачѣва; грѣмъ: грѣмѣва; двѣрь: двѣрѣва; ключъ: ключѣва; краљъ: краљѣва; нѣжъ: нѣжѣва; пѣнь: пѣнѣва; сѣдъ: сѣдѣва; штапъ: штапѣва и т. д.

Да ли међу ове речи иде и вйръ? У речнику В. С. Караџића стои кодъ ове речи забележено да у род. ед. има вйра; по томе бы и она ишла овамо; али на истоме месту стои да ова речъ у им. мн. има вйрови; по томе или е ово између свію речій овога реда едина која у множини овако меня акц., или нема у род. ед. вйра него вйра, и онда не иде у овај редъ него напредъ подъ а.

бб) ^ на ^ у свима падежима осимъ оны кои ће се іошъ на по се споменути, н. п. бѣгъ има у род. ед.: бѣга, дат.: бѣгу, вин.: бѣга, зват.: бѣже, твор.: бѣгомъ; тако гѣстъ и рѣгъ, има у им. мн.: гѣсти, рѣзи, у вин.: гѣсте, рѣге.

Осимъ ове три речи овамо иду јошъ и ове: бой, бокъ, боръ, бродъ, брой, вой, гной, годъ, даждъ, домъ, достъ, дробъ, збой, зборъ, змай, зной, ковъ, котъ, край, кровъ, крой, Лабъ, ледъ, ловъ, лой, махъ, медъ, мехъ, мостъ, ной, ностъ, плодъ, плоть, постъ, потъ, прахъ, рай, ровъ, родъ, рой, рокъ, свой, скокъ, смехъ, смокъ, сой, сокъ, срокъ, створъ, страхъ, тастъ, товъ, торъ, тровъ, ходъ, чворъ.

У сказ. ед. меня се ^ на ^, н. п. бѡй: бѡю; дѡмъ: дѡму; дрѡбъ: дрѡбу; знѡй: знѡю; крѡвъ: крѡву; лѣдъ: лѣду; лѡвъ: лѡву; лѡй: лѡю; мѣдъ: мѣду; нѡсъ: нѡсу; прѡхъ: прѡху; рѡй: рѡю; рѡгъ: рѡгу; рѡдъ: рѡду; смѡкъ: смѡку; стрѡхъ: стрѡху; хѡдъ: хѡду; чвѡръ: чвѡру. — Само за речи, коє значе што живо рекао бы да немаю ове промене у овомъ падежу, него да остає ^ као у род.; таковѣ су ове: богъ, гостъ, достъ, змай, ной, тастъ.

У множини коє речи предъ наставкомъ имаю уметакъ *ов* или *ев*, оне у им. меняю ^ на ^: бѡй: бѡєви; бѡръ: бѡрови; брѡдъ: брѡдови; дѡмъ: дѡмови; плѡдъ: плѡдови; рѡдъ: рѡдови; рѡй: рѡєви; чвѡръ: чвѡрови, и т. д. Две само речи не меняю у овомъ падежу ^ на ^, него на ^: край: краєви; рѡгъ: рѡгови.

Коє речи у овакомъ им. мн. имаю ^, оне у род. на уметку *ов* и *ев* јошъ добіаю ^: брѡдови: брѡдѡвѡ; дѡмови: дѡмѡвѡ. А коє у овакомъ им. имаю ^, оне у род. губе овај акц., а место нѣга имаю на поменутомъ уметку ^: краєви: краєвѡ; рѡгови: рѡгѡвѡ. Овако самъ и одъ речи рѡй чуо у овомъ падежу: рѡєвѡ. Безъ уметка *ов* и *ев* ако се одъ коє речи род. мн. говори, не знамъ какавъ бы имао акц. Истина, *гостъ* има у овомъ падежу гѡстѣ и гѡстѣю, али се по овој речи не може о други-

ма судити, ерѣ она има другчій наставакъ (и, ію), а према наставцѣма често се акценти мѣняю.

Кое речи у им. мн. имаю ` , оне задржаваю овај акц. и у осталимъ падежима мн., н. п. брѣдови: брѣдовима, брѣдове; дѣмови: дѣмовима дѣмове. Кое у овакомъ им. падежу са уметкомъ имаю ` , оне у дат., твор. и сказ. рекао бы да имаю само на уметку ` : краѣви: краѣвима; рѣгови: рѣговима; а у вин. остае ` на првомъ слогу: рѣгове. А безъ уметка и у овимъ падежима мислимъ да остае акц. као у им. мн., н. п. рѣге, рѣзима. — Гостѣ има у вин. као и у им.: гѣсте, а у остала три еднака: гѣстима.

врѣ ` на ` у свима падежима кои се на по се не спомену, н. п. врѣхъ има у род. ед.: врѣха, дат.: врѣху, твор.: врѣхомъ, у множини у им.: врѣхови, и т. д.

Овакови речій осимъ споменуте има врло мало: бѣкъ (кою смо и на другомъ месту видели), громъ, руй, сто, стогъ, и речъ зѣбови, која само по множини овамо иде.

У зват. ед. кадъ бы се ове речи говориле, мислимъ да не бы имале ` , а може бити да бы другчій акц. имале и у зват. мн. кадъ бы биле безъ уметка *ов* и *ев*.

У род. мн. осимъ акцента ` на првомъ слогу јошъ имаю и на уметку ` : врѣхвѣ, грѣмвѣ, стѣлвѣ и т. д.

2. Съ акцентомъ ` . Одъ овы речій

а) неке задржаваю овај акц. у свима падежима, кои се јошъ на по се не спомену, н. п. рѣкъ има у род. ед.: рѣка, дат.: рѣку, вин.: рѣка, зват.: рѣче, твор. рѣкомъ; а у мн. у им.: рѣцы, дат.: рѣцыма, вин.: рѣке, зват.: рѣцы, у твор. и сказ. као и у дат.

Кое се речи овога реда у потонѣму разделу (подъ б) не спомену оне иду овамо; за то ѿ ѿе потребе све наводити, него ево само неколико: ать, бегъ, братъ, Влахъ, вѣтъ, градъ (grando), грахъ, дедъ, дланъ, зетъ, югъ, клинъ, кметъ, лавъ, ланъ, лукъ, махъ, мишъ, мравъ, плачь, плугъ, прагъ, прстъ, рать, рисъ, сватъ, сиръ, скотъ, срезъ, творъ, хлебъ, хртъ, царъ, часъ, штиръ.

У сказ. ед. меня се у неколико између овакихъ речей на ѿ: Влѣхъ: Влѣху; прѣгъ: прѣгу; прѣтъ: прѣту; рѣтъ: рѣту; скѣтъ: скупу; сплѣтъ: сплѣту; чѣсъ: чѣсу; чѣтъ: чѣту. Може быти да има јошъ коя овака речъ, али я поуздано не знамъ.

У род. мн. меня се на ѿ: Влѣхъ: Влѣхѣ; Грѣхъ: Грѣхѣ; дѣвъ: дѣвѣ; длѣнъ: длѣнѣ; дрѣмъ: дрѣмѣ; ѣдъ: ѣдѣ; кѣтъ: кѣтѣ; клѣнъ: клѣнѣ; мѣшъ: мѣшѣ; плѣгъ: плѣгѣ; прѣтъ: прѣтѣ; Рѣсъ: Рѣсѣ; свѣтъ: свѣтѣ; тѣхъ: тѣхѣ, и т. д.

Кадъ у овомъ пад. предъ наставкомъ а има уметакъ *ос* или *ес*, онда на првоме слогу оставъ, али и на уметакъ долази ѿ: бѣгъ: бѣгѣвъ; дѣвъ: дѣвѣвъ; кметъ: кметѣвъ; рѣтъ: рѣтѣвъ; свѣтъ: свѣтѣвъ; хлебъ: хлебѣвъ; царъ: царѣвъ.

б) у неки се меня на ѿ у свима падежима осимъ оны кои ће се јошъ споменути, н. п. рѣбъ има у род. ед.: рѣба, дат.: рѣбу, вин.: рѣба, твор.: рѣбомъ, сказ.: рѣбу; а у им. мн.: рѣбови, дат.: рѣбовима, вин.: рѣбове.

Осимъ ове речи овамо иду и ове: башъ, бичъ, белъ, бобъ, брохъ, брчъ, бутъ, вонъ, врчъ, глогъ, грешъ, гробъ, грошъ, грчъ, дренъ, дропъ, друмъ, дудъ, ѣонъ, збегъ, зглобъ, згонъ, калъ, Клекъ, кленъ, комъ, конъ, кошъ, кречъ, крстъ, кршъ, кукъ, лешъ, макъ, маць, пешъ, попъ, ренъ, сачъ,

сводъ, Сень, склопъ, скробъ, слогъ, сломъ, сметъ, снопъ, сомъ, Стонъ, тасъ, топъ, трапъ, тропъ, Трстъ, тукъ, тучъ, ѣупъ, фесь, хмель, хренъ, церъ, цинъ, цофъ, чамъ, чапъ, чомъ, цепъ, шапъ, шкафъ, шоръ, штуцъ. Овамо иде и *ѡдъ*, у коему стои *ѡ* место *ѡдъ*.

У зват. *ѡдъ* остае ' као у им.: вѡле, кѡню, крѣсте, пѡле, рѡбе.

У род. мн. кадъ нема уметка *ов* или *ев*, меня се ' на ', н. п. грѡшъ: грѡшѧ; кѡнь: кѡнѧ; крѣтъ: крѣтѧ; снѡпъ: снѡпѧ.

Кадъ у овоме пад. има реченый уметакъ, онда на првомъ слогу остае ', али и уметакъ добѧ: бнчѣвѧ, грѡбѣвѧ, грѡшѣвѧ, грчѣвѧ, дѹдѣвѧ, кѡшѣвѧ, крѣтѣвѧ, мѧчѣвѧ, рѡбѣвѧ, сѡмѣвѧ, чѣпѣвѧ. Само *тѡпъ* и *ѡдъ* немаю у овомъ падежу ', него: тѡпѣвѧ, вѡлѣвѧ.

Имамо три речи овога реда кое у падежи-ма губе гласъ *а*; оне избадивши ово слово, имаю ' на наставку: пѧсъ, сѧнъ, шѧвъ: псѧ, псѹ, псѧ, псѣ, псѧма, и т. д. **У** род. мн., кадъ в безъ уметка, стои ' као и у остали речѧ: пѧсѧ. Одъ речи *санъ* имамо падеже у мн. съ уметкомъ *ов*, они добѧю на уметку акц. ': снѡви; род. мн. мислѧмъ да има на уметку ' место ': снѡвѧ.

II. Речи одъ два слога:

1. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу,

а) кое задржаваю оба слога у свима падежи-ма, н. п. бѧрутъ, вѧћелъ, гѧйтѧнъ, грѧбежъ, грѣдель, дрѣмежъ, жѹнѧнѧ, зѧбранъ, зѧветъ, зѧзоръ, зѧклонъ, зѧлогъ, зѧтворъ, кѡнчѧнѧ, кѡровъ, крѣежъ, кѹћеръ, лѧвежъ, лѹпежъ, мѧйдѧнъ, нѧбой, нѧборъ, нѧгонъ, нѧкѧтъ, нѧметъ, нѧродъ, нѧ-

садъ, начинъ, новчиѣ, прѣлазъ, прѣпись, прилогъ, прирезъ, пробокъ, раздоръ, расадъ, раскопъ, рудель, саборъ, ситнежъ, супрегъ, сусретъ, сутонъ, талогъ, трпежъ, уломъ. Овамо иду и речи: паѣо и раздео, у кои се на краю и претвара у о, тако и бивѣ (= биволь).

Овакове речи у род. мн. осимъ акцента на првомъ слогу имаю и на другомъ: законъ, записъ, лончиѣ, народа, пробка, и т. д.

б) кое избацую изъ другога слога а, н. п. бравацъ, валякъ, вѣнацъ, вѣвацъ, врабацъ, враѣнацъ, вршакъ, гнѣрацъ, грѣздакъ, гусакъ, данакъ, дѣракъ, држакъ, ѣѣрамъ, ждрѣбацъ, зѣамъ, Ибаръ, ярамъ, квѣсацъ, крѣвацъ, кѣдацъ, лѣнацъ, мѣчакъ, нѣжанъ, нѣсацъ, пѣлакъ, пѣсакъ, плѣтацъ, рѣжацъ, рѣчакъ, рѣчакъ, свѣтацъ, Срѣмацъ, чвѣракъ, члѣнацъ, шѣрацъ. — Овамо иде и речъ пѣтао (= пѣталъ). Овамо иду и овакове речи у множини: жѣанцы, присцы, свѣтцы, сѣшцы, тѣшцы, и т. д.

Оваке речи у зват. ед. менѣю на ѣ, н. п. вѣнацъ: вѣнче; Нѣмацъ: Нѣмче; пѣвацъ: пѣвче; слѣпацъ: слѣпче; свѣрацъ: свѣрче; твѣрацъ: твѣрче; и т. д. — Може быти да се акц. овако менѣ и у зват. мн.

У им. мн. безъ уметка менѣ се на ѣ само у речи: вѣнацъ и лѣнацъ: вѣнцы, лѣнцы. Овако се у ове две речи менѣ акц. и у осталимъ падежима у множини: вѣнцыма, лѣнцыма, вѣнце, лѣнце.

Съ уметкомъ им. мн. менѣ на ѣ у речи: чвѣракъ: чвѣркови. Овако и у вин. мн. ова речъ менѣ акц.: чвѣркове; а у род. место на првомъ слогу стои на другомъ: чвѣрковѣ. Али како е у дат. и у осталима кои су съ нѣмъ еднаки, чвѣрковима или чвѣрковима?

У род. мн. безъ уметка речи овога реда меняю́ на ^, пакъ и на другоме слогу добіяю ^, н. п. врабаць: враба́ца; ла́наць: ла́наца; па́пакъ: па́пакъ; пѣ́лякъ: пѣ́лякъ; та́шцы: та́шаца; шѣ́лякъ: шѣ́лякъ; шѣ́пакъ: шѣ́пакъ, и т. д.

Истый падежъ съ уметкомъ одъ речи ви́шань гласи: ви́шнѣва.

2. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу,

а) кое задржаваю оба слога у свима падежима, н. п. добошь, жа́моръ, жу́боръ, кѣцошь, лѣ́горъ, ма́йсторъ, Ма́линъ, па́лошь, пѣ́нцеръ, Пѣ́вленъ, прѣ́ровъ, ра́бошь, ра́динъ, ра́зоръ, ра́стель, сла́вишь, сре́мушь, су́мпортъ, та́боръ, цѣ́портъ, ча́вчишь, ца́горъ. Овамо иду и речи: а́нѣо (=а́нѣель), Бѣ́дуо (=Бѣ́дуль), ме́ндуо (=ме́ндуль).

У род. мн. добія и другій слогъ ^, н. п. а́нѣла, лѣ́гбръ, пѣ́нцѣра, и т. д.

б) кое изъ другога слога избацую а, н. п. ба́дадь, бу́банъ, ври́сакъ, дро́закъ, жр́вань, Я́закъ, я́ракъ, Кру́панъ, ла́катъ, мо́закъ, пе́дадь, пи́сакъ, плю́сакъ, Р́танъ, трѣ́сакъ, ту́танъ, чу́накъ, шу́шанъ, и т. д. Овамо иде и смѣсао (=смѣсалъ) и на́во (место чега бы правилнѣе было на́вао=на́валъ).

У множини са уметкомъ ос или ес у свима падежима осимъ другога меня се ^ на ^, н. п. бу́банъ: бу́бнѣви; жр́вань: жр́внѣви; ла́катъ: ла́ктови; ле́вакъ: ле́вкови, и т. д.

У род. мн. съ уметкомъ осимъ ове промене іошь и уметакъ има ^, н. п. бу́бнѣва, ла́ктова, ле́вкова, и т. д. — А кадъ е безъ уметка, за две речи: ждр́мнѣи (=жр́внѣи) и Рѣ́вцы *) изъ речника В. С. Караѣѣћа види се да меняю ^ на ^ и на другоме слогу добіяю ^: ждр́ма́нѣ, Рѣ́ваца. Речь ла́-

*) Рѣвцы могу пристати и ниже подъ з, б, бб, а.

катъ мислимъ да съ првога слога губи ^, па на другоме добія ': лаката; а пѣдаль како гласи у род. мн., пѣдаль? место ове речи обичнија е пѣдь.

У сказ. ед. речи Њзакъ и ѡракъ менѡю ^ на ': Њзку, ѡрку, али оне може бити у им. да и другѡе гласе. Новѡя речъ смѡсао менѡ овако акц. у реченомъ падежу: смѡслу.

3. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу,

а) кое задржаваю оба слога у свима падежима. Измѡху овы речѡй

аа) неке задржаваю истый акц. у свима падежима осимъ оны кои ће се на по се споменути, н. п. Душанъ има у род.: Душана, дат.: Душану. вин. као род., зват.: Душане, твор.: Душаномъ, сказ. као дат.; тако у множини бубрегъ има у им.: бубрези, дат.: бубрезима, вин.: бубреге, зват. као им., а твор. и сказ. као дат.

Кое се речи овога реда далъ подъ бб) не спомену, оне иду овамо, зато измѡху нѡи врло много быће доста ове само навести: Арапъ, балчакъ, безданъ, белегъ, бисеръ, бичићъ, Богель, божићъ, браничъ, брешчићъ, брзель, ваганъ, венчићъ, Воинъ, вранчићъ, вратићъ, вртлогъ, Вуканъ, дочекъ, жилѡръ, загаръ, златанъ, изборъ, изворъ, измакъ, изоръ, изродъ, искупъ, ярмацъ, ястукъ, ятакъ, вленъ, калпакъ, ковчегъ, кожухъ, конакъ, крстићъ, лемешъ, медведъ, Миланъ, невенъ, обѡдъ, оклопъ, оковъ, околъ, отровъ, пеленъ, печать, плетеръ, погонъ, покровъ, поморъ, породъ, потокъ, пребегъ, скерлетъ, снопѡићъ, Турчинъ, удесъ, укоръ, ускокъ, ускрсъ, човекъ, шаранъ. — Оваке су и речи: Жѡдио (=жуѡель по южноме говору), мѡрѡуо, пѡдбео, и ѡкѡ (=ѡколъ). — Овамо иде и неколико речи кое се най-

више говоре само у множини: Бобани, днзлуцы, тдзлуцы, тдмруцы, уроцы, и т. д.

У род. мн. безъ уметка речи овакове меняю ' на ', па и на другомъ слогу добіаю ~: ба́лванъ: ба́лванѧ; ба́рякъ: ба́рякѧ; бу́брегъ: бу́брегѧ; де́тићъ: де́тићѧ; ду́катъ: ду́катѧ; зу́бићъ: зу́бићѧ; ѣ́зыкъ: ѣ́зыкѧ; о́бразъ: о́брѧза; о́рахъ: о́рахѧ; су́цукъ: су́цукѧ; та́ванъ: та́ванѧ; то́варъ: то́варѧ; у́нукъ: у́нукѧ; уро́ды: уро́дѧ; и т. д.

Турчинъ избацуюћи у множини завршетакъ *имъ* меня и акц. ' на ' у свима падежима осимъ род., н. п. Турцы, Турцыма, Турце, и т. д.; а у род. има акц. као и остале речи овога раздела: Турѧнѧ.

Речъ чѡвекъ (коя ће се споменути и ниже подъ 4, а) у зват. ед. меня ' на ': чѡвече.

66) у неки се меня акц. готово у свима падежима, н. п. животъ: живѡта.

Овакове су речи осимъ споменуте јошъ и ове: барешъ, Белошъ, ведрацъ, врочъ, Голечъ, Голешъ, гречъ, Дивошъ, Драгочъ, зельошъ Илокъ, Янокъ, Ђлечъ, Китоъ, козлацъ, котлацъ, крпелъ, лознацъ, любчацъ, Малешъ, Малошъ, Мирочъ, мртвацъ, пелешъ, Поречъ, преснацъ, Радошъ, Самошъ, сведокъ, светлацъ, синоръ, Сошошъ, тарпошъ, Тврдошъ, теснацъ, Тимокъ, хајошъ, Христосъ (кадъ се завршетакъ *-остъ* не изостави), Цветошъ, чадоръ, чикошъ, шаторъ. — Овамо иде и сѡкѡ (=сѡколъ). — По речи Милѣшева судећи рекао бы да име Милешъ у род. гласи не само Милѣша (према горњимъ речима подъ аа), него и Милѣша, а по томе да иде и овамо. Тако и по презименима Милѡшевићъ и У-

рѡшевиѣ може быти да се говори не само Мѣлошѣ и Урошѣ, него и Мѣлошѣ и Урошѣ, која бы имена овамо ишла. На ова имена наићи ћемо јошѣ едномѣ. — Овамо иде и речѣ која се само у множини говори: жутѣли.

Ове речи у свима падежима, осимѣ оны кои ће се на по се споменути, премештаю ' съ првога слога на другѣй, н. п. сведокѣ има у род. ед.: сведока, дат.: сведоку, вин.: сведока, твор.: сведокомѣ, сказ. као дат.; у им. мн.: сведоцы, дат.: сведоцыма, вин.: сведоке, твор. и сказ. као у дат.

У зват. ед. меня се на првомѣ слогу ' на сѡколе.

У род. мн. безѣ уметка *ов* или *ев* нема на првоме слогу акцента, него *е* на другоме ': соколѣ, чадѡрѣ. А кадѣ има уметакѣ, онда остае на другомѣ слогу ' и уметакѣ добѣя ': соколѡвѣ.

У зват. мн. безѣ уметка *ов* или *ев* рекао бы да се меня акц. као у зват. ед., н. п. сѡколи.

б) коѣ изѣ другога слога избацују *а*. Између овы речиѣ

аа) неке задржавају акц. у свима падежима кои се овде на по се не спомену, н. п. кѡсацѣ има у род. ед.: кѡсца, дат.: кѡсцу, вин.: кѡсца, твор.: кѡсцемѣ, сказ. као дат.; а у им. мн.: кѡсцы, дат.: кѡсцыма, вин.: кѡсце, твор. и сказ. као у дат.

Коѣ се речи овога реда не спомену у потонѣмѣ разделима, оне иду овамо; зато ће се овде само неколико споменути: бѡдацѣ, бѡлякѣ, брѡзацѣ, вѡзацѣ, вруѣацѣ, гвоздацѣ, Грачацѣ, грѡбакѣ, дробацѣ, ечаѣмѣ, калацѣ, капацѣ, кобацѣ, лаѡжацѣ, лепаѣмѣ, лютацѣ, Мѣетацѣ, молацѣ, носацѣ, ~~огаѣмѣ~~, одарѣ, ~~отаѣмѣ~~, оцаѣмѣ, просацѣ, проштацѣ,

ронаць, стабаръ, точакъ, чабаръ, чесанъ. — Овамо иду и ове речи коє на краю имаю о место љ, па су по томе одъ три слога: дѣтао (=дѣталъ), кабао, кѣтао, пѣкао, пѣсао, прѣгао, — а и ове за множину: Млѣтцы, прѣстцы, шкѣкцы.

Речь *кѣзлаць*, коя є и напредъ (подъ 3, а, бб) споменуѣта, може и избацити *а* изъ другоѣ слога, као што є забележено у речнику В. С. Караѣића, и по томе може и овамо припадати, али онда предъ последня два сугласна слова добія друго *а*, на коє се съ првоѣ слога премешѣта ' : кѣзѣлаца, и т. д. Ямачно се јошъ коя речь овако меня, н. п. кѣтлаць, одъ коє бы пореченомъ речнику род. быо „кѣтлаца“ (єрь онде нѣ изрекомъ казано како є, а то ће рећи да є као им. осимъ наставка), али я мислимъ да є и кѣтѣлаца, премда има и кѣтѣлаць, као што има и кѣзѣлаць узъ кѣзлаць.

У зват. єд. меня се ' на ', као што показує зват. падежъ одъ речи ѣтаць: ѣтче, а и одъ речи кѣтао у граматичы В. С. Караѣића предъ речникомъ одъ године 1818 на стр. XXXVII имамо забележенъ истый падежъ овако: кѣтле. — Речь мѣмакъ, коя се јошъ у гдечему разликує одъ остѣлы има у овомъ падежу: мѣмче.

Им. мн. одъ речи мѣмакъ гласи не само: мѣмцы, као и одъ остѣлы, него и мѣмцы.

У род. мн. безъ уметка *ов* и *ев*, одбацує се съ првога слога ', пакъ се другоме дає ' : Млѣтцы: Млѣтѣка; мѣмцы: мѣмѣка; ѣтцы: ѣтѣка; штѣпцы: штѣпѣка; пѣсао: пѣсѣла. — Кадъ у овомъ падежу има уметакъ, онда на првомъ слогу остає ', па и уметакъ добія ' : ѣтцевѣ: ѣтцѣва; у речѣй пѣсао и кѣтао може быти да се ' меня на ' : пѣслѣ-

ва, ко̀тлбѡѡ. Одъ ове последнѣ две речѣй имамо у поменутой граматѣцы В. С. Караѣѣна на истой страни овай падежъ забележенъ акцентима, али по староме начину, по коьму се ова разлика не може распознати и одъ коьга є истый кнѣже-вникъ одустао истомъ у новоме речнику (1852).

У зват. мн. безъ уметка мислимъ да се ' ме-
ня као и у зват. єд., н. п. ѡтцы, мѡицы.

бб) иске меняю акц. у свима падежима кои
се овде на по се не спомену; и то

а) ' на ', н. п. ко̀наць: ко̀нца.

Осимъ ове речи иду овамо и ове: бояць, Бораць, волакъ, долаць, ловаць, лонаць, новаць, ованъ, овасъ, пловаць, пояць, столаць. Овамо иде и ѡрао (=ѡралъ) и за множину: тѡо-цы. По падежима у множини мислимъ да овамо иде и речъ штѣнаць коь бы по речнику В. С. Караѣѣна ишла напредъ подъ б, аа.

У зват. єд. меня се ' на ~: лѡнче, ѡрле.

У множини у свима падежима безъ уметка осимъ род. меня се ' на ~, али поуздано могу то казати само за ове речи: ко̀наць: ко̀нцы, ко̀нцы-ма, ко̀нце; лѡнаць: лѡнцы, лѡнцыма, лѡнце; нѡ-ваць: нѡвцы, нѡвцыма, нѡвце; штѣнаць: штѣнцы — тѡоцы има такѣй акц. место тѣлцы, као дѡо место дѣлъ. У речнику В. С. Караѣѣна има „Дѡ-ци“, и то бы ямачно быо им. мн. одъ речи: до-лаць, али се боимъ да не буде само Црногорски. Остале све речи може быти да у овимъ падежи-ма задржаваю прву промену, акц. ', дакле: бѡй-цы, лѡвцы; бѡйце, лѡвце, тако и ѡрли, и т. д. Кодъ речи волакъ забележено є у речнику В. С. Караѣѣна да има у им. мн. во́цы, а будући да се о-

стали падежи осимъ род. Не споминю, тимъ се потврђуе да и они имаю истый акц., дакле: во́ке, во́цыма.

У множини съ уметкомъ долази само: ђванъ и ђрао, и гласе у им. по речнику В. С. Караџића: ђвнови, ђрлови, дакле акцента не меняю у овомъ падежу а ни у осталима осимъ родит. Спомениути валя да прва речъ у им. ед. гласи и овако: ђванъ.

Кое речи у им. мн. меняю ' на њ, оне у род. добіяю на првомъ слогу њ и на другомъ њ, н. п. кѢнцы: кѢнаѡа; лѢнцы: лѢнаѡа; нѢнцы: нѢваѡа; штѢнцы: штѢваѡа; тѢоцы (=тѢлцы): тѢлаѡа. — Кое пакъ у им. мн. имаю ѡ, оне у род. премештаю овај акц. съ првога слога на другій: волана, ловаѡа. И поменути ДѢцы имаю по речнику В. С. Караџића у овомъ падежу: Долаѡа, кое помаже мислити да е ДѢцы по Црногорскомъ говору место: ДѢцы. — Падежъ овај съ уметкомъ 'меня на првоме слогу ѡ на ѡ, и на уметку добія ѡ: ђвнаѡа, ђрвнаѡа.

β) ѡ на ѡ. Само две оваке речи имамъ исписане изъ поменутогъ речника: сѡладъ: сѡлда, и хрѡбатъ: хрѡбта. За њи не знамъ ништа више казати. Него мислимъ да валя напоменути за другу одъ ове две речи да јој е у поменутомъ речнику на месту где безъ х стои, забележенъ род. ед. овако: рѡпта, а за прву да В. С. Караџић онда кадъ е ову речъ у Боцы чуо и забележио јошъ нѣ како треба разликовао ѡ и ѡ*), а кадъ е ове

*) Познато е н. пр. да е јошъ године 1849 у пословицама оба кратка акцента бележио единымъ знакомъ осимъ у речима кое се само овимъ акцентима разликују а у осталомъ су едниме.

акцентѣ на нъой ставляо, донде іой в ласно могао заборавити правый акц.

4. Съ акцентомъ ˘ на првомъ слогу,

а) кое задржаваю оба слога у свима падежима, н. п. бѣдень, брѣтиѣ, бѣквиѣ, вѣрниѣ, грѣхорѣ, грѣхотѣ, дѣспотѣ, Дѣнавѣ, жѣбиѣ, жѣборѣ, йстокѣ, ямиѣ, кѣтлиѣ, лѣкотѣ, Мѣлошѣ, Мѣлѣиѣ, мѣшиѣ, мѣдежѣ, Мѣдѣнѣ, Нѣгошѣ, ѣтокѣ, плѣмиѣ, прѣдедѣ, Прѣзренѣ, рѣбиѣ, Срѣбинѣ, сѣседѣ, трѣторѣ, туѣинѣ, уѣгорѣ, Урошѣ. Оваке су и речи: пѣпео (=пѣпель), и бѣрио (=бѣрѣлѣ по южномъ говору). Овамо иду и оваке речи, кое се понайвише говоре само у множини: вѣиѣиѣ, гуѣиѣиѣ, яриѣиѣ, кѣзлиѣиѣ, кѣиѣиѣ, мѣиѣиѣ, Срѣиѣиѣ, тѣрлуѣиѣ.

Ове речи у род. мн. осимъ акцента на првомъ слогу имаю и на другоме ˘, н. п. злѣтворѣ: злѣтворѣа; сѣседѣ: сѣседѣа; пѣиѣиѣ: пѣиѣиѣа, и т. д. — Речи кое значе младу животиню, као што е ова последня, гдѣде н. п. у Бачкой по варошима, губе съ првога слога акц. ˘, па на другоме имаю ˘, н. п. пѣиѣиѣа, гуѣиѣиѣа. — Речи на иѣ, кое у множини губе овай завршетакѣ, у род. мн. на првомъ слогу меняю ˘ на ˘, н. п. Срѣбинѣ: Срѣба. Одѣ речи Уѣринѣ, коя у овомъ падежу меѣу два сугласна слова узима а, и тако опетѣ два слога има, гласи: Уѣаѣа.

Речѣ чѣвекѣ (коя гласи и чѣвекѣ, као што е казано напредѣ подѣ 3, а), у свима падежима осимъ зват. губи акц. ˘ съ првога слога и добѣа на другоме ˘: чѣвѣка, чѣвѣку и т. д. Може бити да ово нѣв вѣдина овака речѣ; по презименима Мѣлошѣиѣ и Уѣрошѣиѣ могло бы се мислити да и имена Мѣлошѣ, Уѣрошѣ и Юѣрошѣ имаю не са-

мо: Ми́лоша, У́роша, него и Ми́лоша, У́роша и Ю́роша.

б) кое изъ другога слога избацу ю а. Између овы речій

аа) неке задржаваю акц. у свима падежима осимъ оны кои ће се јошъ споменути, н. п. вѣ-таръ: вѣтра, и т. д.

Кое се овакове речи не спомену ниже подъ бб, оне све иду овамо, а овде в доста споменути само неколико: брѣтацъ, вѣпаръ, Вршацъ, гле-жанъ, грашацъ, Грбаль, дабаръ, денякъ, Задаръ, знанацъ, смацъ, кашаль, копаръ, мештаръ, Ми-таръ, Пѣтаръ (ово ће се споменути и ниже подъ бб, в), пешацъ, пупакъ, Раванъ, рогаль, свежанъ, себаръ, смотакъ, сужанъ трошакъ, ђуракъ, угаль, угаль, хлебацъ, чешаль, Шабацъ, шклопацъ, и т. д. — Оваке су речи и вѣжао (=вѣжалъ), вѣтао (=вѣталъ), кѣтао (=кѣталъ), свѣдао (=свѣдалъ), љгао (=љгаль), љзао (=љзаль). — Овамо иде и речъ у множини: прѣсцы.

У сказ. вд. меня се у неколико речій на ъ, ево іѣ: вѣсакъ: вѣску; мѣзакъ: мѣзгу; нѣкатъ нѣкту. Може бити да се јошъ коя речъ у овомъ падежу овако меня.

У им. мн. съ уметкомъ ов у речи вѣпаръ ме-ня се по речнику В. С. Караѣћа на ъ: вѣпрови. Иста речъ у род. мн. осимъ ове промене има и на уметку ъ: вѣпрѣвѣ.

Остале речи у род. мн. безъ уметка или съ уметкомъ, осимъ акцента на првомъ слогу имаю и на другомъ ъ, н. п. глѣжњи: глѣжѣнѣ; прѣсцы: прѣсѣцѣ; вѣтрови: вѣтрѣвѣ; сѣжњи: сѣжѣвѣ; шѣнчеви: шѣнчѣвѣ. — Нѣкатъ у овомъ падежу безъ уметка ов губи съ првога слога ъ, па на у-метнутоте а између к и т добія ъ: нѣкѣтѣ.

бб) неке меняю акц. у свима падежима, кон се овде на по се не спомену, и то

а) ` на ` , н. п. стѣраць има у род. ед.: стѣрца, дат.: стѣрцу, зват.: стѣрче, твор.: стѣрцемъ, сказ. као дат.; а у множини у им.: стѣрцы, дат.: стѣрцыма, вин.: стѣрце, зват. као им., а твор. и сказ. као дат.

Осимъ поменуте речи овамо иду и ове: Ба-
яць, Бихаћъ, ганачъ, грнаць, далакъ, данакъ, др-
хатъ, дулаць, Ћураћъ, Ћураць, жалаць, збоjackъ,
зглавакъ, здраваць, зноjackъ, яраць, кимакъ, кли-
наць, краяць, млинаць, палаць, пилаць, санакъ,
сиваць, синакъ, Синаць, Синяць, сираць, станакъ,
уяць, талаць, танаць, Штураць. — Оваке су ре-
чи и Пѣвао (=Пѣвалъ), ѹбао (=ѹбалъ), чѣвао
(=чѣвалъ). — Овамо иде и речъ ѡньцы, а по свой
прилици и блѣзнови, одъ когѣ бы у ед. было:
блѣзанъ: блѣзна али не знамъ да се говори.

Кадъ се у овимъ речима у средини и претво-
ри у о, онда се и ` промени на ` , тако одъ речи
пѣлаць род. ед. гласи пѣлца и пѣоца и им. мн.
пѣоцы; тако се одъ речи тѣлаць каже тѣоца ме-
сто тѣлца.

У мн. у свима падежима съ уметкомъ исимъ
род. отсав на првоме слогу ` , н. п. ѡраць: ѡрчеви,
ѡрчеве, ѡрчевима; пѣлаць: пѣлчеви; тако мислимъ
да е и блѣзнови.

У род. мн. безъ уметка остае на првомъ сло-
гу ` , али и другѣ добѣя ` , н. п. дѣнакъ: дѣнѣкѣ;
згѣлавакъ: згѣлѣвѣкѣ; стѣраць: стѣрѣцѣ; ѡньцы: ѡнѣ-
цѣ, и т. д. — А съ уметкомъ *ов* или *еѡ* оваѣ па-
дежъ какве има акценте? Ако блѣзнови доиста
иду овамо, и ако е у речнику В. С. Караѣића род.
падежъ „близно́вѣ“ добро забележенъ, онда бы
се могло знати да се съ првога слога одбаца `
па на другѣ узима `.

β) ` на ` , али само у ове три речи: Пётаръ: Пётра; свёкаръ: свёкра; чёшалъ: чёшля. (Прва и последня речъ иде и међу оне подъ 4, 6, аа.)

У зват. ед. остае акц. ` : Пётре, свёкре.

У род. мн. съ уметкомъ мислимъ да се враћа акц. ` , а на уметакъ долази ` : чёшлѣва, свёкрѣва.

У зват. мн. рекао бы да акц. ` остае као у зват. ед., н. п. свёкрови.

5. Съ акцентомъ ´ на првомъ слогу и съ ` на другомъ. Овакови речій нема много, а вредно њ љ знати; ево ѡ: а́ко́въ, а́ло́въ, а́шо́въ, б́ро́въ, ва́го́въ, ва́ло́въ, ги́го́въ, за́во́й, за́по́й, ку́тня́къ, ла́то́въ, ло́го́въ, ло́по́въ, ме́ро́въ, ме́те́жъ, на́по́й, па́рцо́въ, при́бо́й, ра́збо́й, ра́здво́й, ро́жня́къ, у́бо́й, ч́ко́въ.

Ове речи у свима падежима осимъ род. мн. губе съ другога слога ` , н. п. за́во́й, за́во́ви, ло́пови, ч́кови. Само за речи ку́тня́къ (место које се говори и ку́тнякъ) и ро́жня́къ по речнику В. С. Караџића ваља мислити да ѡ остаю акценти безъ промене.

У род. мн. остаю оба акцента: а́ко́ва, па́рцо́ва.

6. Съ акцентомъ ` на првомъ и на другомъ слогу. Ни овы речій нема много, н. п. бе́днѣкъ, бо́лнѣкъ, ве́ѣнѣкъ, звáнѣкъ, е́днѣкъ, ко́нѣкъ, ку́нто́шъ, ку́тня́къ, му́чнѣкъ, на́те́гъ, пра́знѣкъ, пу́тнѣкъ, Ру́днѣкъ, су́днѣкъ, Тра́внѣкъ, и т. д.

Акценти остаю безъ промене у свима падежима.

7. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу и са ` на другомъ. Све оваке речи менѡ акценте, и то

а) неке губе съ првога слога ' па на друго-
ме готово у свима падежима имаю ', н. п. вой-
ниѣкъ има у род. ед.: войниѣка, дат.: войниѣку, вин.:
войниѣка, твор.: войниѣкомъ, сказ. као дат.; а у им.
мн.: войниѣцы, дат.: войниѣцыма, вин.: войниѣке, твор.:
и сказ. као дат.

Оваковы речій имамо врло много; кое се годъ
не спомену у потонѣимъ разделима, оне иду ова-
мо, н. п. алаѣтъ, Банаѣтъ, бинѣишъ, Бѣгдѣнъ, бѣ-
журъ, браздашъ, браникъ, буквиѣкъ, видикъ, ве-
триѣцъ, воларъ, гатаръ, гвожѣаръ, гласникъ, гор-
штаѣкъ, градиѣтъ, гречъ, дужникъ, ѣурѣиѣцъ, занатъ,
звекиръ, звонарь, Звѣрниѣкъ, зидаръ, юшиѣкъ, ю-
наѣкъ, копачъ, крсташъ, лопухъ, лѣваѣкъ, младиѣтъ,
Новаѣкъ, овсиѣкъ, окашъ, орачъ, пастирь, певачъ,
Петриѣтъ, рачунъ, репухъ, рукавъ, ситниѣкъ, слад-
киѣтъ, тежаѣкъ, топлиѣкъ, шаринъ, шлѣивѣаръ, шлѣи-
виѣкъ, и т. д. — Овамо иду и оваке речи за мно-
жину: Дробнѣаѣцы, душнѣаѣцы, Котѣри, крайнѣаѣцы,
Лопѣри ногѣри, ногѣчи, ушнѣаѣцы. — Овамо иду и
ове две речи коима се на краю ѣ претворило у
о, па су съ тога изгубиле ^ на другомъ слогу:
кѣнао (=кѣнаѣлъ), Мѣчао (=Мѣчаѣлъ), пѣчуо
(=пѣчуѣлъ).

Све оваке речи у зват. ед. меняю ' на првомъ
слогу на ^, а на другоме задржаваю ^, н. п. юнѣаѣкъ
юнѣаѣче; Вѣсѣиль: Вѣсѣилью; вѣзѣиръ: вѣзѣиру; Нѣваѣаѣкъ:
Нѣваѣаѣче; нѣвляѣкъ: нѣвляѣче; ѣраѣчъ: ѣраѣчу; стѣриѣшъ:
стѣриѣшу.

Овако мислимъ да се акц. меня и у зват. мн.:
юнѣаѣцы. В. С. Караѣиѣтъ у своѣой граматиѣцы предъ
речникомъ одъ године 1818 на стр. XXXVII има
оваѣ падежъ одъ речи кѣлаѣчъ овако забележенъ
кѣлаѣчи; али сумнямъ да бы тако было.

б) неке губе съ првога слога ` , па на другомъ место ` добіаю ` у свима падежима, кои се на по се не спомену, н. п. белѡвъ: белѡва, белѡву, и т. д.

Оваке су речи ево ове: ардовъ, витловъ, гаровъ, головъ, гривовъ, дрновъ, Жидовъ, зграновъ, зельовъ, зинзовъ, интовъ, Яковъ, коршовъ, космовъ, крвновъ, кртѡ (=кртѡмъ), кудровъ, кусовъ, куцовъ, лисовъ, лудовъ, мазговъ, Московъ, мрковъ, питковъ, празновъ, роговъ, сабовъ, самсовъ, слутовъ, ѱаловъ, чатловъ, шайтовъ, шаповъ, шаровъ.

У зват. ед. меня се на првомъ слогу ` на ` , а съ другога се изоставля ` , н. п. рѡговъ: рѡгове.

У род. мн. на другій слогъ долази ` , а съ првога се изоставля акц. ` , н. п. зельѡвъ: зельѡвъ; Мѡскѡвъ: Москѡва.

в) неке задржаваю ` на првомъ слогу, а съ другога губе ` у свима падежима кои се изрекомъ не спомену, н. п. повѡй: повѡя, повѡю, и т. д.

Оваке су речи ове: алай, Бегей, Бечей, Благай, Добуй, Кавай, калай, Космай, любляй, Маглай, Обляй, олай, Побой, подбой, покой, полой, Рожай, сабой, убой, шебой. — Речь ѡсѣнъ (=ѡсѣнъ), ѡсѣна, у речнику В. С. Караѳина по свой прилици быће погрешка, иначе бы и она ишла овамо.

У род. мн. меня се на првомъ слогу ` на ` , а на другомъ остае ` , н. п. ѡлаѡй: ѡлаѡй.

По свой прилици и у зват. ед. и мн. меня се акц., али како?

8. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу и са ` на другоме. Између овы речій

а) неке задржаваю акценте у свима падежи-
ма осимъ оны кои ће се іошъ споменути, н. п.
нѣѣаѣъ има у род. ед.: нѣѣаѣка, дат.: нѣѣаѣку, вин.:
нѣѣаѣка, зват.: нѣѣаѣче, твор.: нѣѣаѣкомъ; а у мн.
у им.: нѣѣаѣцы, род.: нѣѣаѣка, дат.: нѣѣаѣцыма, вин.:
нѣѣаѣке, зват. као им., а твор. и сказ. као дат.

Оваковы речій има врло много; кое се речи
овога реда не спомену ниже подъ б, оне иду о-
вамо; а овде ће іѣ се навести само неколико: ба-
днякъ, бачваръ, белашъ, белугъ, бобукъ, богаль,
бранюгъ, брняшъ, броѣнякъ, витезъ, воѣнякъ, во-
ѣаръ, вршай, гавранъ, голубъ, грешникъ, гугутъ,
гурить, гутляй, гусларъ, димнякъ, житаръ, западъ,
звекеть, ябланъ, ястребъ, юришъ, качаръ, кле-
петъ, кнѣижаръ, кожаръ, коларъ, конѣицъ, коракъ,
курякъ, лабудъ, Лазаръ, лептиръ, лишай, лешникъ,
Милакъ, Милашъ, Милунъ, Милушъ, мирисъ, ме-
хуръ, натегъ, ношай, облакъ, обликъ, обручъ,
опадъ, паукъ, писаръ, повратъ, подсмехъ, по-
здравъ, поясъ, поклонъ, преднякъ, разумъ, рибаръ,
рибнякъ, роѣай, скорупъ, случай, спомень, та-
ласъ, уякъ, Цынцаръ, чардакъ, шлѣиваръ, шумаръ,
и т. д. — Овака є и речъ тѣцію (=тѣциѣ), коя
променивши на краю ѣ на о, губи и акц. ѣ съ дру-
гога слога.

У сказ. ед. многе измеѣу оваковы речій гу-
бе съ првога слога ѣ, а на другоме место ѣ до-
біаю ѣ: ѣмбѣръ: ѣмбѣру; Бѣдѣмъ: Бѣдѣму; вѣздѣхъ:
вѣздѣху; Вѣбѣсъ: Вѣбѣсу; вѣшай: вѣшаю; дѣхвѣтъ:
дохвѣту; дѣвѣръ: дувѣру; зѣтѣтъ: затѣгу; Зѣмѣнъ:
Земѣну; кѣнтѣръ: кантѣру; маѣюръ: маѣору; мѣсецъ:
месѣцу; мѣсѣръ: мосѣру; ѣблакъ: ѣблаку; ѣбликъ:
ѣблику; ѣпѣзъ: ѣпѣзу; ѣпрѣзъ: ѣпрѣзу; ѣсѣкъ: ѣ-
сѣку; пѣглѣдъ: поглѣду; пѣясъ: поѣсу; прѣкрѣтъ:
прекрѣту; прѣцѣтъ: процѣпу; рѣаѣмъ: рѣаѣму; рѣ-

ѣай: роѣаю ; сѣлашъ: салашу ; слѣчай: случаю. Ово су све речи за кое се не сумнямъ да се у поменутомъ падежу овако меняю ; али ће ий по свой прилици бити и више у кои ова промена бива, н. п. броѣнякъ, букваръ, воѣнякъ, Вучякъ, димнякъ, Жаблякъ, юришъ, комадъ, коракъ, кошаръ, Липникъ, лишай, мирисъ, Мишаръ, мехуръ, Модрушъ, Моришъ, мухаръ, Новинъ, облукъ, Озинъ, Плочникъ, плевнякъ, протакъ, сламнякъ, Тичаръ, хатаръ, чардакъ, шестаръ. — Знатно е што међу речима у кои ова промена бива, нема ни едвѣ коя значи што живо.

У им. мн. съ уметкомъ *ов* или *ев* изоставля се са другога слога", н. п. вѣтѣзъ: вѣтезови; гѣврѣнъ: гѣвранови; гѣлѣбъ: гѣлубови; ѣстрѣбъ: ѣстребови; лѣбѣдъ: лѣбудови; мѣхѣръ: мѣхурови. — У истомъ пад. безъ уметка мислимъ да само речи дѣнаръ и кѣмадъ меняю акценте, и то съ првога слога губе ` а на другоме меняю " на': дѣнарѣ, кѣмади.

Последнѣ две речи мислимъ да тако меняю акценте и у осталимъ падежима мн.: кѣмадѣ, дѣнарѣ; кѣмадима, дѣнарима; кѣмаде, дѣнаре и т. д. — И речъ обрѣчъ по речнику В. С. Караѣћа тако меня акценте у род. мн.: обрѣчѣ. — И одъ речи лѣшнѣкъ у истомъ пад. доста е обично: лѣшнѣкѣ; а тако и мѣсѣцъ: мѣсѣцѣ.

У род. мн. съ уметкомъ избацују се акценти съ оба слога, па се на уметакъ ставля ': бѣтѣкъ: батѣкѣ; вѣтѣзъ: вѣтезѣ; гѣврѣнъ: гѣвранѣ; гѣлѣбъ: гѣлубѣ; лишѣй: лишаѣвѣ; и т. д.

У вин. и зват. мн. съ уметкомъ меняю се акценти као у им., н. п. вѣтезове, вѣтезови. — Овако бива и у дат. съ уметкомъ и у осталима кои

су съ ѡимъ еднаи, н. п. вѣтезовима, а може быти да бы се у коіой речи могао чути ' на уметку безъ и какового акцента на прва два слога, н. п. голубовима?

б) неке меняю акценте, и то у свима падежима кои се изрекомъ не спомену избацивши съ другога слога ^, н. п. дѣвѣрь, има у род. ед.: дѣвера, дат.: дѣверу, вин.: дѣвера, зват.: дѣвере и т. д.

Осимъ ове речи овамо иду и ове: блаворъ, бокоръ, бусенъ, господъ, гребенъ, грменъ, груменъ, гуштеръ, дроблѣнь, Дунай, ѣаво (=ѣаволъ), иверъ, яворъ, ясенъ, вчменъ, каменъ, кестенъ, кременъ, мраморъ, оберъ (хоберъ), очухъ, пламень, прамень, прстенъ, пршлѣнь, ремень, северъ, сршлѣнь, стожеръ, стремень, стршлѣнь, углѣнь, усовъ, чокотъ, чопоръ, шеперь. — По речнику В. С. Караѣћа овамо бы ишла и речъ ѡтокъ (tumor), премда у другомъ значеню гласи ѡтокъ (insula). — По истому речнику речи: гѡворъ, стѣжеръ, стѡборъ, стрмѣнь (stapia), хѡберъ, чѣмѣрь, не бы ишле овамо, връ нѣ назначено да имъ се у род. меня акц., али я мислимъ да иду овамо судећи по сказ. ед., и по томе што су речи стожеръ, стремень и оберъ у овой ствари са свимъ еднаке съ речима стежеръ, стрменъ и хоберъ, па по истомъ речнику иду овамо.

У сказ. ед. у неколико речій избацуе се ' съ првога слога, па на другій место ^ долази'; ову промену за садъ налазимъ само у овы речій: бѡкоръ: бокору; бѡсенъ: бусѣну; гѡворъ: говору; грѣбѣнь: гребѣну; кѡмѣнь: камѣну; ѡберъ: обѣру; пламѣнь: пламѣну; прѣстенъ: прѣтену; углѣнь: углѣну; чѡпоръ: чопору. По речнику В. С. Караѣћа може грѣбѣнь у овомъ падежу быти и безъ ове промене задржавши само ' на првомъ слогу: грѣбену.

Може бити да јошъ коя између овы речій тако гласи, као што у поменутомъ речнику нив никаква промена за овај падежъ назначена кодъ речій: пламенъ, прстенъ и чопоръ, него е остављено да се мисли да е онака као у род.

У род. мн. за три речи знамъ да губе съ првога слога [˘], а на другоме место [˘] имаю [˙]: гуштѣрь: гуштѣра̋; кѣстѣнь: кестѣна̋; ѣавѣ: ѣавѣла̋. Може бити да ову промену има јошъ коя речъ, н. п. дѣвѣрь: девѣра̋; чѣкѣтъ: чокѣта̋. Ако коя у овомъ падежу не меня овако акцента, она ће и на другоме слогу имати [˘], н. п. грѣбени: грѣбѣна̋?

III. Речи одъ три слога:

1. Съ акцентомъ [˙] на првомъ слогу,

а) кое задржаваю сва три слога, н. п. ба́бовиѣ, Ба́чваниѣ, дра́говиѣ, Дри́няниѣ, Жу́пляниѣ, Я́драниѣ, кра́лѣвиѣ, Ли́чаниѣ, Ма́чваниѣ, пу́чаниѣ, ра́етниѣ, Ри́мляниѣ, стри́чевиѣ.

Оваке речи у род. мн. доби́лю на тре́ћемъ слогу [˘] н. п. стри́чевиѣ̋. — Кое речи у множини губе завршетакъ *иѣ*, оне у овомъ падежу доби́лю [˘] на другомъ слогу, н. п. Ма́чваниѣ: Ма́чва̋на̋; Я́драниѣ: Я́дра̋на̋.

б) кое изъ тре́ћегъ слога изба́цую *а*. Изме́ђу овы речіѣ

аа) неке на другомъ слогу доби́лю [˘] у свима падежима, кои се јошъ изрекомъ не спомену, н. п. на́ставакъ има у род. ед.: на́ста́вка, дат.: на́ста́вку, твор.: на́ста́вкомъ, у им. мн. на́ста́вцы, и т. д.

Овамо иду н. п. ове речи: бу́кавацъ, дре́кавацъ, заво́якъ, за́главакъ, за́перакъ, за́сенакъ, зли́ковацъ, Криже́вацъ, куса́вацъ, ли́завацъ, на́главакъ, Ра́ѣвацъ, раздѣ́лякъ, разме́ракъ, саста́вакъ,

скоковаць, утораць, хрипаваць, шкрипаваць. Ова-
ке су и ове речи: владалаць, давалаць, заселаць,
немалаць, чувалаць.

Кадъ оваке речи, коє у почетку трећег сло-
га имаю *а*, избацывши *а*, ово *а* претворе у *о*, и
тако опетъ еданъ слогъ добию, онда имъ другій
слогъ постане кратакъ и съ нѣга изгубе *ъ*, н. п.
владалаць: владаоца (=владѣльца); заселаць: за-
сеока (=засѣлка), и т. д.

У род. мн. прелази акц. *ъ* съ другога слога
на трећій, н. п. сѣставаць, сѣстѣвцы: сѣставаѣка;
Кѣновцы: Кѣноваѣца; владалаць: владалѣца; засе-
лакъ: заселѣка.

бб) неке избацывши *а* не меняю акцента; та-
кове су само ове три: нѣвртаць, нѣплатаць, прѣ-
слачцы, одъ кои н. п. род. ед. гласи: нѣвртка,
нѣплата.

У род. мн. трећій слогъ добія *ъ*, н. п. прѣ-
слачцы: прѣслачаѣка.

2. Съ акцентомъ *ъ* на првомъ слогу,

а) коє задржаваю све слоґове: бѣновиѣтъ, ин-
тересъ, кѣнтарѣтъ, мѣйковиѣтъ, сѣнчевиѣтъ.

Ове речи само у род. мн. іошъ добию на
трећему слогу *ъ*: бѣновиѣѣ.

б) коє избацую изъ трећег слога *а*: Бѣль-
наць, вѣковаць, ѣѣрѣеваць, Кѣрловаць, и у мно-
жини: Вѣнѣовцы, Кѣрлѣовцы.

У коєму годъ падежу ове речи избаце *а*, до-
бію и на другомъ слогу *ъ*, н. п. ѣѣрѣеваць: ѣѣр-
ѣѣвца, ѣѣрѣѣвцу, ѣѣрѣѣвцы, и т. д.

У род. мн. добіяю *ъ* на трећему слогу, н. п.
Кѣрлѣовцы: Кѣрлѣѣца.

3. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу,

а) кое задржаваю све сло҃гове, н. п. ба́рячиѣъ, бе́рберинѣъ, Бо́госавѣъ, бо́ровиѣъ, Вла́дисавѣъ, го́ранинѣъ, Гро́чанинѣъ, гу́рбетинѣъ, до́бротворѣъ, ду́катиѣъ, ду́нѣринѣъ, ѣ́гуманѣъ, Ё́вреинѣъ, ѣ́зычиѣъ, кр́ститель, Ла́тининѣъ, лѣ́сичиѣъ, Млѣ́тчанинѣъ, о́бразчиѣъ, о́рашчиѣъ по́братимѣъ, по́очимѣъ, по́точиѣъ, ро́дитель, све́тителѣъ, се́лянинѣъ, спа́ситель, ство́ритель, у́читель, храни́тель, и т. д.

Овакове речи у род. мн. добіаю на тре́немъ слогу ^, н. п. бубреши́ѣа, до́бротво́ра, ка́луѣ́ра, ро́дители́, у́чителѣ́. — Кое речи завршетакъ имъ у множини избацую, у оны се у овомъ ^ падежу меня на првомъ слогу ^ на ^, и на другоме добіаю, н. п. А́рапинѣъ: А́рапа; бе́рберинѣъ: бе́рбе́ра; го́ранинѣъ: го́ра́на; дво́рани: дво́ра́на; кау́ринѣъ: кау́ра; Ла́тининѣъ: Ла́ти́на; се́лянинѣъ: се́ля́на.

б) кое избацую а изъ тре́нега слога. Изме́ђу овы речіѣ

аа) неке не меняю акцента, н. п. у́штипакъ, у́штипка, у́штипку, у́штипы, у́штипыма, и т. д.

Кое се речи не спомену ниже подъ бб, оне яду овамо, а има іѣ врло много; овде ево само неколико: а́гршакъ, бу́брежакъ, до́вратакъ, до́лазакъ, желу́дацъ, заве́закъ, за́гризакъ, за́клонацъ, зау́шакъ, избре́жакъ, езы́чацъ, на́задакъ, на́предакъ, облу́чацъ, ори́такъ, па́тисакъ, по́воданѣъ, по́дметакъ, по́дмладакъ, по́любацъ, по́собацъ, по́трошакъ, пре́купацъ, и т. д.

Ове речи у род. мн. добіаю на тре́немъ слогу ^, н. п. у́штипакъ: у́штипа́ка; о́бодацъ: о́бода́ца; по́вратакъ: по́врата́ка; прѣ́слачцы: прѣ́слача́ка, и т. д.

бб) неке избацывши изъ трећега слога *а*, добию на другомъ *ъ*, н. п. Пòсаваць: Пòсáвца, Пòсáвцу, Пòсáвцемъ, Пòсáвцы, Пòсáвцыма, Пòсáвце, и т. д.

Овакове су речи и ове: босилякъ, Брачинаць, брестоваць, Броћанаць, Бунѣваць, вазданаць, Вргораць, Гласинаць, глоговаць, долеваць, дорамакъ, дремоваць, дреноваць, Дубраваць, заверакъ, загораць, загранакъ, заколякъ, заломакъ (и друге овако сложене), заранакъ (и друге овако сложене), засемаць, застиракъ, зверинаць, избиракъ, (и друге овако сложене), изблюваць, извораць, изданаць, исполаць, катанаць, кленоваць, крадльиваць, лажльиваць, Лепенаць, Лужинаць, лениваць, лесковаць, магараць, мезинаць, Мратинаць, мутльиваць (и сму-), навилякъ, надимакъ, назимаць, назубакъ (-зувакъ), налевакъ, нарамакъ (и друге овако сложене), Николяць, обоякъ, обро-накъ, оглавакъ, огранакъ, огумакъ, одволякъ, одморакъ, ожулякъ, окомакъ, окраякъ, окрнякъ, опанакъ, осѣначъ (*absynthium*), останакъ (и друге овако сложене), отаракъ, одпонаць (и друге овако сложене), пашинаць, Петроваць, пиринаць, поданакъ, подвалакъ, подволякъ, подвораць, подгавакъ (и узг-), подзимаць, подсунаць, покраяць, покроваць, помолакъ, помолаць, помораць, поноваць, поповаць, посинакъ, пострнакъ, потилякъ, Поцераць, почиваць, починакъ, прегибакъ, прекрмакъ, претинаць, придавакъ, приданакъ, придевакъ, прикраякъ, прикумакъ, примораць, прино-вакъ, приболяць, прозгаваць, пропаракъ, просинаць, противакъ, пршльиваць, пудльиваць, расто-ваць, скакаваць, смрдльиваць, стопараць, стра-шиваць, сустримаць, товараць, трговаць, трпа-наць, трсковаць, ѣпенакъ, ѣинтераць, ѣулумакъ, убораць, увоякъ, удараць, удораць, уямакъ, ули-

вакъ, уперакъ (и усп-), уривакъ, уторакъ, ушкр-
лякъ, хадумаць, цероваць, чаканаць, чичимаць,
шальвиваць. — Овамо иду и ове речи коє се най-
више говоре само у множини: врѣанцы, дѣтѣнцы,
лѣсѣвцы, овѣйцы, опѣльцы, очѣнцы, устѣвцы,
и т. д. —

Овамо мислимъ да иде и чѣпчежаць, премда
бы по речнику В. С. Карацића валяло да иде на-
предъ подъ аа, а тако мислимъ по томе што у
истомъ речнику има „чѣпчѣвшаць“, за коє опетъ
мислимъ да є погрешно начинѣнъ им. ед. одъ род.
падежа „чѣпчѣвца“ (по южномъ говору = по
источномъ чѣпчѣвца). Овако бы рекао да є у по-
менутомъ речнику и „Бунѣвцаць“ одъ правилнога
по южномъ говору „Бунѣвца“ погрешка место:
Бунѣвцаць. На овако што наѣнѣнъ ѣмо јошъ єдномъ.

Овамо иду и ове речи, коє избацывши а, пре-
твараю л коє є предъ нѣмъ было у о, и за то
губе съ другога слога : вѣзилаць (вѣзіоца=вѣ-
зѣлаць), вѣталаць, зѣтилаць, кѣмилаць, крѣилаць,
кѣдилаць, купилаць, мастилаць, нѣсилаць, пѣче-
лакъ, прѣшилаць, прѣгалаць, прѣмилаць, прѣси-
лаць, сѣдилаць, тѣболаць, трѣсилаць, увѣлаць,
удѣлакъ, усталаць, хвѣлилаць. Овамо мислимъ да
иде речъ, коя мени нѣє позната у им. падежу не-
го у род. и зват.: бѣсіюка, бѣсіюче, и коіой им.
мислимъ да ѣє быти бѣсилаць (=бѣсилаць као
што є зѣтилаць=зѣтиляць), а не као што у по-
менутомъ речнику стои „бѣсинокъ“.

Све оваке речи у род. мн. осимъ акцента
на првомъ слогу умаю и на трећемъ, н. п. трѣго-
ваць: трѣговаца; зѣрањцы: зѣранака; лѣсѣвцы: лѣсе-
вака; обѣйцы: обѣйка; опѣнцы: опѣнака; опѣль-
цы: опѣлка; очѣнцы: очѣнака; пѣгрѣвцы: пѣгре-
вака; кѣмилаць: кѣмилаца; увѣлаць: увѣлака.

а) ков задржаваю све слокове, н. п. апостоль

Кое између оваковы речій у множини завршетаѣ *имѣ* одбацую, оне у им. мн. добіаю на другомъ слогу, н. п. Бѣянинѣ: Бѣяніи; грађанинѣ: грађаіи; Гружанинѣ: Гружаіи; кѹһанинѣ: мѣштанинѣ: мѣштаіи; Пѣһанинѣ: Пѣһаіи; Скѣдранинѣ, Скѣдраіи, и т. д. — Само Бѹгаринѣ, дѹшманинѣ: тѣторинѣ и Цѣганинѣ, речи кое не значе човека изъ каиквога места, немаю ове промене, н. п. Бѹгари, Цѣгани, и т. д.

У род. мн. долази ^ на слогу кои в предѣ
последньимъ, н. п. брѣтучѣдѣ, прѣунѣкѣ, — грѣ,
ѣанѣ, Грѣжанѣ, — Бѣгарѣ, Цѣганѣ. — Само *прѣ-*
*те*ль у овомъ падежу губи съ првога слога ^, па
на трећему добѣя ^: прѣте^ля.

Кое речи у им. мн. осимъ акцента ' на првомъ слогу јошъ и на другомъ имаю ", оне задржавају исте акценте и у осталимъ падежима мн.: Грѹжѣ-не, Грѹжѣнима, и т. д. — Пријатељ у дат. мн. и у осталима кои су съ њимъ еднаки, гѹби ' съ пр-вога слога, пакъ добѣа на трећему ': пријатељима.

б) ков изъ послѣднѣга слога избацую а. Из-
меѣу овы речій

аа) неке не меняю акцента, н. п. п̑рожакъ: п̑рошка, и т. д. Оваке су речи јошъ само ове: н̑влачакъ, п̑лучакъ, п̑лѣтакъ, п̑двлачакъ.

Ове речи у род. мн. осимъ акцента ' на првомъ слогу имаю и на трећемъ ^: пѣлучѣнѣ, пѣлѣтѣнѣ, и т. д.

бб) неке избацывши *a* изъ послѣднѣга слога добіаю на другомъ ^, н. п. зѣсторакъ: зѣстѣрка, зѣстѣрку, и т. д.

Овамо иду све речи овога реда коє нису споменуте подъ *aa*, н. п. беговаць, буковаць, Валѣваць, губаваць, змаєваць, язаваць, кладенаць, Косоваць, краставаць, Крушеваць, лакомаць, мрмолякъ, пабиракъ, папонякъ, пароякъ, пастораць, поменаць, прапораць, првенаць *), цареваць, часловаць, и т. д. — Овамо иду и ове речи коє се найвише говоре само у множини: брѣтѣнцы, брѣһнцы, йгѣнцы, млѣдѣнцы; и ове коє избацывши *a* изъ послѣднѣга слога, *a* претвараю у *o*, и за то губе съ другога слога ^: жѣтелець (жѣтеоца=жѣтѣлца), прѣтилаць, рѣнилаць, срѣталаць, трѣгалаць.

Ове речи у род. мн. осимъ акц. ' на првомъ слогу, имаю и на трећемъ ^, н. п. ѣзаваѣа, пѣбираѣа, прѣвенаѣа, — йганѣа, млѣденаѣа, — жѣтелеа, прѣтилаѣа, и т. д.

б. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу,

а) коє задржаваю све слоге, н. п. амѣнетъ, бурѣзеръ, вилѣетъ, душмѣнлукъ, зѣметъ, зѣфетъ, кѣметъ, Костѣтинъ, Насрѣдинъ, ненѣситъ, пишмѣнлукъ, приѣворъ, серѣшѣръ, сѣсетъ, и т. д.

*) У новоме речнику В. С. Карацића речъ „прѣвнаць“ не може быти друго него погрѣшно начинѣнъ им. падежъ одъ правилнога по южномъ говору род. падежа: „прѣвѣнца“=по источномъ говору „прѣвѣнца“ место „прѣвнаць“=прѣвенаць.

Ове речи у род. мн. добіаю на трећемъ слогу $\hat{}$: прнѣвѣра, и т. д.

б) кое избацую *a* изъ трећега слога, н. п. добѣтакъ: добѣтка, добѣтку. Доста ће бити да споменемо само неколико оваковы речій, а има њихъ врло много, н. п. анђѣлакъ, бегунацъ, брдѣлякъ, брежулякъ, Будимацъ, Видинацъ, голубакъ, десетакъ, завитакъ, злочинацъ, единацъ, маторацъ, оснутацъ, остатацъ, піянацъ, потомацъ, пребранацъ, продавацъ, Ресавацъ, свршетакъ, студенацъ, тежатацъ, убилацъ, удовацъ, ужитацъ, и т. д. — Овамо иде и речъ страдалица, коя избацивши *a* изъ последнѣга слога може претворити *a* у *o*, и по томъ премешта акц. $\acute{}$ съ другога слога на првй: страдоца (=страдаца).

Ове речи у род. мн. добіаю на првй слогъ $\acute{}$, а на другй и трећй $\hat{}$, н. п. комарацъ: комараца; Моравцы; Моравца; резанцы: резанца; трганцы: трганца, и т. д.

И у зват. ед. ямачно се меня акц., и то место акцента $\acute{}$ на другомъ слогу долази $\hat{}$, али на првомъ не знамъ долази ли $\hat{}$ или $\acute{}$, н. п. Ресавацъ: Ресавче или Рѣсавче? — По свой прилици и у зват. мн. быће акценти као у зват. ед.

в. Съ акцентомъ $\hat{}$ на другомъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге, н. п. агалукъ, антрѣшель, Арбанасъ, Багрданъ, басамакъ, Београдъ, беѣчугъ, Весѣлинъ, властѣлинъ, Вукашинъ, Вукоманъ, Голубанъ, господинъ, домаћинъ, Драгутинъ, Живѣинъ, зубунѣиъ, Иванчиѣиъ, юнѣчиѣиъ, класѣберъ, клѣбучиѣиъ, колѣчиѣиъ, колѣтиѣиъ, кулашинъ, ногѣступъ, пашѣногъ, пушкѣметъ, Симѣунъ, сирѣмахъ, хладѣлежъ, чворкѣвиѣиъ, чѣвѣчиѣиъ, и т. д.

У род. мн. осимъ акцента ' на другомъ слогу долази и на трећій ^, н. п. басамакъ: басамѧка; беневрецы: беневрѧка; дегенекъ: дегенѧка; колачићъ: колачићѧ; кукурузъ: кукуруза; паунићи: паунићѧ; сараори: сарабра, и т. д.

б) ков избацую *a* изъ трећегa слога. Између овы речій

аа) неке задржаваю акц., н. п. Отѫцацъ: Отѫца, и т. д. — Оваке су речи іошъ и ове: близанакъ, близанѧцъ, Граѫацацъ, козѧлацъ, кокѫтацъ, котѧлацъ, кравѧцацъ, маслѧцакъ, ножѧняцъ, посѧлакъ, посѧлацъ, саѧѧакъ, светѧцацъ, соколѧкъ, старѧцацъ, удоѧцацъ, улиѧѧъ.

Речи ков избацывши *a*, и по томъ претворивши *а* у *о*, добию іошъ еѧѧъ слогъ, премештаю акц. ' съ другога слога на првѧй, н. п. котѧлацъ: кѫтаѫца (=котѧлца), посѧлакъ: пѫсаѫка; и т. д.

У род. мн. мислимъ да съ другога слога прелази ' на првѧй, и ^ долази на трећій, н. п. близанакъ: близанѧка.

Може быти и у зват. еѧ. *a* и мн. да бы се акц. променіо, али како?

бб) неке избацывши *a* изъ трећегa слога мѧѧю на другоме слогу ' на ^; такове су речи ове две: покрѫвацъ: покрѫвца; синѫвацъ: синѫвца. — Може быти да и речъ удоѧцацъ, коя в споменуѧа напредъ подъ аа, овамо иде.

У зват. еѧ. мислимъ да на првѧй слогъ долази ^ а на другій ^: синѫвче. Оваки су акценти по свой прилицы и у мн. у истомъ падежу.

У род. мн. долази ' на првѧй слогъ, ^ на уметно *a* између два сугласна, а по свой прилицы и на другій слогъ: синѫвѧца.

7. Съ акцентомъ ^ на првомъ и на другомъ слогу. Овакова речъ има само една: нѣкованъ: нѣковня.

У род. мн. какве има акценте? еда ли нѣкованѣ?

8. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу и са ^ на другомъ. Оваковы речи има мало, н. п. алаѣбегъ, араѣнѣлъ, бѣгѣтошь, Кѣсѣйчиѣъ, нѣлбѣантиѣъ, пѣзмѣторъ, пѣпѣторъ, сѣнѣторъ, тѣбѣчиѣъ, и т. д. — Овамо иде и речъ: араѣнѣо (=араѣнѣлъ).

У род. мн. долази ^ и на треѣй слогу, н. п. сѣнѣторѣ, нѣсѣчиѣѣ; ако ли има уметакъ, онда ^ долази на нѣга место на треѣй слогу, н. п. алаѣбегѣѣ.

9. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу и са ^ на другомъ. Измеѣу овы речѣй

а) само една нѣраѣдинъ задржава све слокове. — У род. мн. долази ^ и на треѣй слогу: нѣраѣдинѣ.

б) неке изъ треѣгега слога избацую а. Тако-ве су: заѣвѣранъ: заѣвѣрня; заѣпѣранъ, кѣвѣртанъ, кѣраѣбалъ, ѣбѣртанъ, ѣкрѣшанъ, пѣдлаѣжанъ, пѣтпѣранъ, пѣшѣтанъ, прѣтѣсакъ, ѣрѣванъ. — У род. мн. добѣляю и оне ^ и на треѣмъ слогу: прѣтѣсакѣ.

10. Съ акцентомъ ´ на првомъ слогу и са ^ на треѣмъ, н. п. нѣместниѣкъ, нѣпастиѣкъ, нѣредниѣкъ, нѣчелиѣкъ, пѣрниѣчѣръ, пѣстиниѣкъ, смѣтенѣкъ, сѣвезниѣкъ, сѣврстиѣкъ. — Акценти остаю безъ промене.

11. Съ акцентомъ ^ на првомъ и на треѣмъ слогу. Овакове речи имамо само две: глаѣвинѣчѣръ, маѣвинѣниѣкъ. — Акценти остаю безъ промене.

12. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу и са ^ на треѣмъ. Измеѣу овы речѣй

а) едина остаю акценти безъ промене, н. п. бѣздушникъ: бѣздушника, и т. д. — Оваковы речій има много, ево само неколико: аргатаръ, безбожникъ, безумникъ, виноградъ, граничаръ, зверинякъ, Иванишъ, коняникъ, Лучинштакъ, Матіяшъ, наймникъ, неверникъ, одметникъ, перяникъ, плачидругъ, положаръ, посленикъ, подкожнякъ, поточаръ, свештеникъ, Станимиръ, тамничаръ, хлядаръ, и т. д. — Овамо иде и камивао (=камиваѣ), где се ѣ на краю претворило у о, и за то се избацыло ѣ съ последнѣга слога.

У род. мн. у речи виноградъ избацуе се съ првога слога ѣ, а на трећему меня се ѣ на ѣ: виноградѣ. Овако се овой речи меня акц. и у дат., твор. и сказ. мн.: виноградима.

б) у едине речи: Бѣбакѣй, меня се акц., т. е. съ трећега слога изоставля се ѣ у свима падежима: Бѣбакѣя, Бѣбакѣю, и т. д.

13. Съ акцентомъ ѣ на првомъ слогу и са ѣ на трећемъ. Између овы речій

а) неке задржаваю акценте у свима падежима осимъ оны кои ће се на по се споменути, н. п. вѣренникъ: вѣренника, вѣреннике, и т. д.

И овы речій има много; ево само неколико: Боголюбъ, веселикъ, ветренякъ, водоплавъ, догађай, договоръ, драгокупъ, Ђурђевштакъ, заборава, завичай, залогай, замашай, заменикъ, зимолить, именякъ, ябучаръ, ягоднякъ, листопадъ, Любомиръ, манастиръ, мученикъ, надничаръ, нараштай, обичай, околишъ, опроштай, познаникъ, порођай, помишлай, потричаръ, Радованъ, Радомиръ, рукопись, рукосадъ, сужньичаръ, Цариградъ, и т. д.

У сказ. ед. съ првога слога избацуе се ´, а на трећему место ´ стои ´, али само у овимъ сложенимъ речима: догађај: догађаю; обичај: обичаю; порођај: порођаю. А у речима: договоръ, наговоръ, разговоръ, а по томе може бити и у осталима овако сложенимъ одъ речи говоръ, као одговоръ, уговоръ, одбацуе се ´ съ првога слога а на другій долази ´: договору, наговору, разговору.

б) у две речи: благословъ и винобѣй меня се акц., т. е. съ трећегга слога избацуе се ´: благослова, благослову, винобоя, и т. д. У род. мн. опетъ долази ´ на трећій слогъ: благословѣ.

14. Съ акцентомъ ´ на другомъ слогу и са ´ на трећемъ. Између овы речій

а) у највише њи избацуе се съ првога слога ´, а на другоме место ´ стои ´, и то у свима падежима осимъ оны кои ће се изрекомъ споменути, н. п. помоћникъ: помоћника, помоћнику, помоћникомъ, помоћницы, помоћника, помоћницама, помоћнице, и т. д.

Оваковы речій има врло много; ево неколико: адвокатъ, башчованъ, болестникъ, вареникъ, великашъ, веселякъ, гвозденякъ, генералъ, глаголяшъ, говедаръ, господаръ, гурбеташъ, десѣтакъ, десечаръ, ѣаволанъ, запушачъ, зимовникъ, избирачъ, јоргованъ, каменаръ, каменякъ, капетанъ, кокошаръ, колибашъ, конюшаръ, магистратъ, меденякъ, немоћникъ, огртачъ, поглаваръ, причаникъ, причестникъ, сребрнякъ, суђеникъ, тополикъ, уредникъ, утреникъ, церовикъ, црвендаћъ, црквенякъ, четврталь, и т. д. — Овамо иде и речъ: ценѣрао (=ценѣра́ль), у којој се л на крају претворило у о и за то се акц. съ другогъ слога избаціо. — Овамо иду и оваке речи за множину: пеленгѣри, перишани.

У зват. ед. избацуе се съ другога слога ^, на трећему остае ^, а на првый долази ^, н. п. баряктарь: баряктаре; господарь: господару; добшарь: добшару; капетанъ: капетане; немарь: немаре; генераль: генерале. — И у зват. мн. рекао бы да се овако акц. меняю.

б) избацуе се съ трећега слога ^, а на другомъ остае ^: водопой: водопоя, водопою, и т. д. — Овакова в речь іошъ само ова: мацаруо (=мацаруль) и мацаруо, у кое се л на краю претвара у о, те се съ трећега слога изоставля ^.

Према речима подъ II, 7, в, мислимъ да у род. мн. остае ^ на трећ. слогу, а ^ съ другога применивши се на ^ прелази на првый: водопой?

в) избацуе се съ трећега слога ^, па акц. ^ съ другога слога прелази на трећій. Овакове речи имамо само две: нередовъ и шарамповъ: нередова, шарампова, нередову, шарампову, и т. д.

Према речима подъ II, 7, б, мислимъ да се и у овы у род. мн. ^ съ другога слога изоставля, а на трећій долази ^: шарампова?

15. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу и са ^ на другомъ и на трећемъ. Овакове речи имамо само две: настойникъ, расковникъ. — Акценти остаю безъ промене.

16. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу и са ^ на другомъ и на трећемъ. Оваковы речіи имамо мало, н. п. безвонникъ, бунтовникъ, доглавникъ, Дубровникъ, комарникъ, отровникъ, очайникъ, покойникъ, покорникъ, посланикъ, постолнякъ, противникъ, служавникъ, становникъ, супарникъ, убойникъ, уторникъ, учайникъ. — Акценти остаю безъ промене.

IV. Одъ четири слога:

1. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге. Овамо иду ове речи: Вилићанинъ, Бранеговићи, Палежанинъ, Побруговићъ.

У род. мн. долази ^ на четвртый слогъ: Бра-
неговѣѣ. Кое речи у множини избацую заврше-
такъ *имъ*, оне у свима падежима мн. добіаю на
трећемъ слогу ^: Пáлeжáни, Пáлeжáнá, и т. д.

б) кое изъ четвртога слога избацую *а*. Ова-
мо иду: бѣчиновацъ, Ћуртиновацъ, ша́нновацъ.

Ове речи избацивши *а* добіаю ^ на трећемъ
слогу: Ћуртиновца, Ћуртиновцу, Ћуртиновцы, и т. д.

У род. мн. долази ^ на четвртый слогъ: Ћур-
тиновáцá.

2. Съ акцентомъ ^ на првомъ слогу. Такове
су ове речи: Кáрловчанинъ, Лу́штитчанинъ, Рѹд-
ничанинъ, Тра́вничанинъ.

Ове речи у мн. избацивши завршетакъ *имъ*
добіаю на трећемъ слогу ^ у свима падежима:
Рѹдничáни, Рѹдничáнá, Рѹдничáнима, и т. д.

3. Съ акцентомъ ` на првомъ слогу,

а) кое задржаваю све слокове, н. п. вáроша-
нинъ, Гѹсинянинъ, Дрѣкаловићъ, Брусалимъ, ко-
леновићъ, Лозничанинъ, Морачанинъ, незналовићъ,
непріатель, Осаћанинъ, Отмановићъ, оцаковићъ,
препеличићъ, Сибињанинъ, Смирдипотокъ, Соко-
лянинъ, стокућанинъ, Тимочанинъ, укућанинъ,
Цетинянинъ, шеречанинъ, и т. д.

Кое речи у множини избацую завршетакъ
имъ, оне у свима падежима мн. добіаю на трећемъ
слогу ^: Тѣмочáни, Тѣмочáнá, Тѣмочáне, и т. д.

Остале речи у род. мн. добіаю на четвртомъ
слогу ^: оцаковићá, препеличићá, и т. д.

У речи непріатель меня се акц. као у про-
стой пріатель.

б) кое изъ последнѣга слога избацую *а*, н.
п. áдраповацъ, Брáничевацъ, Ядиковацъ, áско-

Ове речи избацывши *a* изъ четвертого слога, добіаю на трећемъ ѣ, н. п. Крагуеваць, Крагуѣвца, Крагуѣвцу, и т. д.

4. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу,

Кое речи у множини избацују завршетакъ *инъ*, оне у свима падежима мн. имаю ^ на трећемъ слогу, н. п. по́хођани, Сѣпо́ђани, Сѣпо́ђана, Сѣпо́ђанима.

б) кое избацую изъ четвертого слога а. Из-
меѣну овы речій

У род. мн. долази на четвѣтый слогъ, н. п.
прѣуставцы: прѣуствака̃.

бб) неке избацывши изъ четвртогъ слога **и** задржаваю акц. безъ промене. Такове су ове две речи: прѣгуманъ: прѣгумна; рѣсоватацъ: рѣсоватца.

У род. мн. мислимъ да и оне добіаю ^ на четвртомъ слогу: прѣгуманѣ.

Б. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге. Такове су н. п. ове речи: Банѣћанинъ, добриковићъ, Ковѣчанинъ, Конѣвлянинъ, Мостѣранинъ, Паланчанинъ, погановићъ, Солинянинъ, Сталѣћанинъ.

Коя речи у множини избацую завршетацъ *инъ*, оне у род. мн. добіаю на трећемъ слогу ^: Банѣћанѣ, Мостѣранѣ.

Остале речи у овомъ падежу имаю ^ на четвртомъ слогу: добриковићѣ, и т. д.

б) кое избацую изъ четвртогъ слога **а**. Такове су: Багѣшевацъ, залиставацъ, Мураковацъ, приѣворацъ. Овамо иду и ове: добівалацъ, подмұкалацъ, убівалацъ.

Ове речи избацывши поменуто **а** добіаю на трећемъ слогу ^, н. п. приѣвѣрца, приѣвѣрцу, приѣвѣрцы, и т. д.

Коя речи избацывши **а**, претвараю **а** у **о**, оне губе съ трећегъ слога ^, н. п. добівалацъ: добівалоца; подмұкалацъ: подмұкаоца.

У род. мн. долази ^ на четвртый слогъ, н. п. приѣвѣрацѣ, подмұкалацѣ, и т. д.

В. Съ акцентомъ ` на другомъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге. Овамо иду ове речи: Арнаутинъ, господичићъ, девѣричићъ,

**Житѡмишльиѣъ, кукурушчиѣъ, покрѣизмиѣъ, удѣ-
вичиѣъ, управитель, црноочиѣъ.**

У род. мн. долази ѣ на четвертый слогъ, н. п. управителя, господичиѣа, и т. д. — Кое речи у множини избацую завршетакъ *имъ*, оне у овомъ падежу имаю ѣ на трећемъ слогу, н. п. Арнаутинъ: Арнаута, и т. д.

б) кое избацую изъ четвертогъ слога *а*. Измеѣу овы речи

аа) неке задржаваю акц. безъ промене, н. п. богѡносацъ: богѡносца, богѡносцу, и т. д.

Осимъ поменуте речи, овакове су јошъ и ове: Београдацъ, божѡгробацъ, годименатъ, грабоносацъ, домородацъ, душогубацъ, мимоходацъ, незнабожацъ, петѡпрстацъ, полумотакъ, црнокапацъ. Овамо иде и речъ: мимѡходцы (одъ мимѡходакъ) коя се говори само у множини.

У род. мн. долази ѣ на четвертый слогъ, н. п. домѡродаѣа, незнабожаѣа, и т. д.

бб) неке избацывши изъ четвертога слога *а*, добѣаю на трећемъ ѣ, н. п. прекѡмѡрацъ: прекѡмѡрца, прекѡмѡрцу, прекѡмѡрцы, и т. д.

Кое речи овога реда нису споменуте напредъ подъ **аа**, оне иду овамо, н. п. белѡкорацъ, Бѣлополяцъ, врѡглавацъ, голубинацъ, горњѡземацъ, добрѡчинацъ, донѡселацъ, Дренополяцъ, заборавацъ, ясеновацъ, вѡноглавацъ, кошѡунявацъ, немарљивацъ, повечерацъ, понедељакъ, прѡженацъ, прекѡдрѡнацъ, самѡволяцъ, свашѡзнанацъ, светѡгорацъ, Црногорацъ, шестоѡперацъ, и т. д. — Овамо иду и ове речи кое се говоре у множини: Вѡражѡгрѡнцы, средѡзѣмцы. — Овамо мислимъ да иду и ове речи кое избацывши поменуто *а* и до-

бивши о место л, губе съ тре҃нега слога ~: добѣ-
галаць: добѣгаоца (=добѣгѣлца), погòрелаць: по-
гòреоца (=погòрѣлца), старòселаць: старòсеоца
(=старòсѣлца).

У род. мн. добіаю овакове речи на четвр-
томъ слогу ~, н. п. Црнòгораць: Црнòгораѣ; Вра-
жòгрнцы: Вражòгрнѣ; средòзимцы: средòзимѣ-
цѣ; старòселаць: старòселаѣ, и т. д.

7. Съ акцентомъ ' на тре҃немъ слогу, н. п. а-
риштѣнаць, богомòбляць, богослòваць, брзолò-
ваць, Варадѣнаць, Вилиндѣраць, виноградаць,
Далмѣтинаць, доброчѣнаць, завршѣтакъ, залогѣ-
лякъ, замотѣлякъ, започѣтакъ, инострѣнаць, Яго-
дѣнаць, кровопѣлаць, Ма҃недòбнаць, недостѣтакъ,
навиòтакъ, Неготѣнаць, погорѣлаць, Подунаваць,
полетѣраць, поточѣнякъ, сиромѣшакъ, Смедерѣ-
ваць, ту҃хозѣмаць, човечѣлякъ, чудотворѣць, и т. д.

Овакове речи у род. мн. добіаю на тре҃нему
и на четвртомъ слогу ~, а на другомъ ~, н. п. Дал-
мѣтинаць: Далмѣтинѣ; Варадѣнаць: Варадѣнѣ;
инострѣнаць: инòстрѣнѣ; Подунаваць: Подуна-
ваѣ, и т. д.

У зват. ед. а и мн. на тре҃немъ слогу ' меня-
се на ~, а на првый мислимъ да долази ~ н. п. Дѣл-
мѣтинче, Нѣготѣнче, ту҃хозѣмче, чудотворче.

8. Съ акцентомъ ` на тре҃немъ слогу,

а) кое задржаваю све сло҃гове, н. п. арнаут-
лукъ, архимѣндрить, безобрѣзлукъ, калабѣлукъ,
митропòлитъ, намастѣриѣ, полѣлѣй, угурсузлукъ,
шарампòвиѣ, и т. д.

У род. мн. долази на четвртый сло҃гъ ~, н. п.
колотурѣнѣ, шарампòвиѣ, и т. д.

б) една само има речъ коя избацуе *a* изъ послѣднѣгъ слога: поребѣрацъ, и нѣойзи остае акц. безъ промене: поребѣрца.

9. Съ акцентомъ [˘] на првомъ и на другомъ слогу. Овакова речъ има само една: Вѣнкѣвчанинъ, а може быти да оваке акценте има и „Карлѣвчанинъ“, кои в по речнику В. С. Карацина споменутъ напредъ подъ IV, 2, или Винковчанинъ нема [˘] на другомъ слогу.

У множини мислимъ да ова речъ одбавивши завршетакъ *инъ* губи съ другогъ слога [˘] и премешта га на треій: Вѣнковчѣни.

10. Съ акцентомъ [˘] на првомъ слогу и са [˘] на другомъ. Овака речъ има само една, и то сложена: пѣсмѣрковацъ. Она избацывши изъ послѣднѣгъ слога *a* добѣя [˘] и на треіемъ: пѣсмѣрковца.

11. Съ акцентомъ [˘] на првомъ слогу и са [˘] на другомъ,

а) коє задржаваю све слоге. Такове су речи ове две: Мрѣнѣвчѣвићъ, рѣнѣковићъ.

У род. мн. долази на четвртый слогъ [˘]: Мрѣнѣвчѣвића.

б) речъ нѣсѣровацъ избацывши *a* изъ послѣднѣгъ слога добѣя на треіемъ [˘]: нѣсѣровца, нѣсѣровцы, и т. д.

У род. мн. мислимъ да на четвртый слогъ долази [˘]: нѣсѣроваца.

12. Съ акцентомъ [˘] на првомъ слогу и са [˘] на треіемъ. Овака речъ има само една: дѣвермѣвишъ. — У род. мн. добѣя [˘] и на четвртомъ слогу: дѣвермѣвиша.

13. Съ акцентомъ [˘] на првомъ слогу и са [˘] на треіемъ,

а) ков задржаваю све сло҃гове. Такова речъ има само една: Дѹгобра́ђиѣъ. — У род. мн. добіа ѣ на четвртомъ слогу: Дѹгобра́ђиѣа.

б) ков изъ последи́тъ слога изба́чую а. Оваке речи имамо само две: по́дупора́нь, цр̀вопѣ́сакъ. — У род. мн. мисли́мъ да долази ѣ на четврты́й сло҃гъ ѣ: по́дупо́раѣа.

14. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ѣ на четвртомъ. Овака в само една речъ: на́гонича́рь, ѣ нѣойзи акценти остаю безъ промене.

15. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ѣ на четвртомъ, ѣ п. а́натеми́къ, бе́скуѣа́ниѣкъ, мо́литвени́къ, на́полича́рь, не́справедни́къ, о́камени́къ, о́тачбени́къ, па́ракува́рь, прѣ́зимени́къ, прѣ́пелича́рь. Овамо иде ѣ речъ по́займени́цы, коя се говори найвише у множини. — Акценти остаю безъ промене.

16. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ѣ на четвртомъ: ѣу́турича́рь, ѣбуковѣ́къ, ла́ставични́къ, о́дгонетла́й, о́колоче́пъ. — Акценти остаю безъ промене.

17. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ѣ на четвртомъ. Такове речи имамо само три: бе́зако́ниѣкъ, бе́зако́миѣкъ, не́на́видни́къ. — Акценти остаю безъ промене.

18. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ѣ на трећемъ: а́ренда́торъ, Бѣ́лопа́влиѣъ, грдѣ́майчи́ѣъ, прѣди́ка́торъ, протѣ́сиѣель.

У род. мн. добіаю ѣ на четвртомъ слогу ѣ, ѣ п. Бѣ́лопа́влиѣа.

19. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ѣ на четвртомъ, ѣ п. бе́зобра́зниѣкъ, воде́нича́рь, голу́бинѣ́къ, горѣ́пади́къ, до́брѣсре́ѣниѣкъ, ко́ба-

сича́ръ, коко́шинякъ, лубе́нича́ръ, покòленікъ, поне́дельникъ, руку́нича́ръ, само́властныкъ, и т. д. — Акценти остаю безъ промене.

20. Съ акцентомъ ` на тре́ћемъ слогу и са ` на четврто́мъ, н. п. занове́таишъ, запове́дныкъ, кукуру́жнякъ, ла́крдіяшъ, некрш́теникъ, непо́меникъ, несущ́еникъ, одгово́рныкъ, осу́щеникъ, парусі́яшъ, подупира́чь, поза́йменикъ, покрш́теникъ, поредо́вныкъ, утоплѣ́ныкъ, утрве́ныкъ, и т. д.

У свима падежима кон се изрекомъ не спомену, акц. ` съ тре́ћега слога одбацуе се, а на четврто́мъ меня се ` на `: запове́дныкъ: запове́дны́ка, запове́дны́ку, запове́дны́цы, и т. д.

У зват. ед. мислимъ да на првы́й сло́гъ долази ` (или `?) а съ тре́ћега се акц. одбацуе, н. п. за́поведны́че, ла́крдіяшу. У речнику В. С. Караџића ко́дъ речи „несу́щеникъ“ стои да у овомъ падежу има: несущ́ени́че, али я сумнямъ. — И у зват. мн. по свой прилицы меня се акц. као у ед.

21. Съ акцентомъ ` на друго́мъ слогу и са ` на тре́ћемъ и на четврто́мъ. Оваке су речи само ове: малòвећны́къ, поне́дельникъ, руко́дѣвныкъ, руко́дѣвны́къ. — Акценти остаю безъ промене.

22. Съ акцентомъ ` на прво́мъ слогу и са ` на тре́ћемъ и на четврто́мъ. Оваку речъ имамо у поменуто́мъ речнику само е́дну: по́лажа́йныкъ. — Акценти остаю безъ промене.

V. Речи одъ петъ сло́гова:

1. Съ акцентомъ ` на прво́мъ слогу. Овака речъ има само е́дна: Пе́тковичани́нь. Она у мно́жини одба́цывши завршета́къ имъ добі́я у свима падежима на четврто́мъ слогу `: Пе́тковича́ни, Пе́тковича́на, Пе́тковича́не, и т. д.

2. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу. Између овы речій

а) неке задржаваю све слоге. Такове речи имамо само три: кѡльиконѣвићъ, Пѡдгоричанинъ, Суботичанинъ.

У род. мн. долази ^ на петый слогъ: кѡльиконѣвића.

Кое речи у множини одбацују завршетакъ *имъ*, оне у свима падежима мн. имаю ^ на четвртомъ слогу: Пѡдгоричани, Пѡдгоричана, Пѡдгоричанима, Пѡдгоричане, и т. д.

б) изоставляю *а* изъ последнѣгъ слога ове две речи: ѡскорушовацъ, дѣлиуста́вцы.

Изоставивши поменуто *а* добіаю на четвртомъ слогу ^, н. п. ѡскорушѡвца, ѡскорушѡвцемъ, дѣлиуста́вцы, и т. д.

У род. мн. мислимъ да долази ^ на четвртый слогъ: дѣлиустава́ка.

3. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу. Такове су речи ове четири: Бѡковичанинъ, Срѣбрничанинъ, Цариграђанинъ. — У множини одбацивши завршетакъ *имъ*, добіаю на четвртомъ слогу ^, н. п. Цариграђани, Цариграђана, Цариграђане, и т. д.

4. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге, н. п. Беѡграђанинъ, домазетовићъ, Колашинянинъ, Кривошиянинъ, Любѡтинянинъ, Милѡбруковићъ, Студѣничанинъ, Шерѣметовићъ, и т. д.

У род. мн. долази ^ на петый слогъ, н. п. домазетовића. — Кое у множини одбацују завршетакъ *имъ*, оне у свима падежима мн. имаю ^ на четвртомъ слогу, н. п. Студѣничани, Студѣничана, Студѣничане, и т. д.

б) кое избацію *a* изъ послѣднѣгъ слога. Та-
кове су ове: арна̀утовацъ , мусѣлимовацъ , мух̃а-
медовацъ.

Имбацывини *a* изъ петогъ слога добіаю на
четвртѣмъ ^, н. п. арна̀уто̀вца, арна̀уто̀вцы, и т. д.

У род. мн. долази ^ на петый слогъ: арна̀у-
това̀ца̃.

5. Съ акцентомъ ' на трећемъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге, н. п. Кара-
но̀вчанинъ, Крагуѣвчанинъ, Подуна̀влянинъ, Пожа-
ре́вчанинъ, и т. д.

У род. мн. долази ^ на четвртый слогъ, н. п.
Крагуѣвча̀на̃.

б) кое изъ послѣднѣгъ слога избацію *a*. Та-
кове су: капетана̀новацъ, рукода̀валацъ.

Кадъ се избацы поменуто *a*, онда на четвр-
тый слогъ долази ^, н. п. капетана̀вца, капетана̀-
но̀вцы, и т. д. — Кадъ се овако избацы *a*, па се
a кое е предъ нѣмъ было претвори у *o*, онда се
са четвртогъ слога изоставля ^: рукода̀ваоца (=ру-
кода̀ва̀лца), рукода̀ваоцы, и т. д.

У род. мн. долази ^ на петый слогъ: капетана̀-
нова̀ца̃, рукода̀вала̀ца̃.

6. Съ акцентомъ ` на трећемъ слогу,

а) кое задржаваю све слоге: самоствори-
тель, едномѣсечи́ни;

б) кое избацію изъ послѣднѣгъ слога *a*: мр-
зновлявацъ, доцнолѣгалацъ: старосѣдилацъ.

Како ове речи (подъ *a* и б) само на другой
половини своіой имаю акц., а те половине нису
ништа друго него речи одъи р т слога са ` на пр-

вомъ слогу (о коима е говорено напредъ подъ III, 3, а, б, бб); по томе и промене у акценту имаю као и оне.

7. Съ акцентомъ ' на четвртомъ слогу: Брусалимацъ, Новопазарацъ.

У зват. ед. меня се на четвртомъ слогу ' на , а на првый слогъ мислимъ да долази ' (или ' ?): Брусалимче (или Брусалимче ?).

У род. мн. долази на трећий слогъ ', а на четвртый и петый : Брусалимаца, Новопазарца.

8. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ^ на другомъ. Такова е речь: Костайничанинъ.

У род. мн. долази ^ на четвртый слогъ: Костайничанѧ. — Да ли и у осталимъ падежима мн. ова промена бива, поуздано не знамъ.

9. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ^ на трећемъ. Такова е речь: Карановчанинъ.

У род. мн. долази на четвртый слогъ ^: Карановчанѧ. — Ни за ову речь поуздано не знамъ добѧ ли и у осталимъ падежима мн. овај акц. на овомъ слогу.

10. Съ акцентомъ ' на првомъ слогу и са ^ на четвртомъ. Такова е речь: купикраставчићъ, коя у род. мн. добѧ ^ на петомъ слогу: купикраставчића.

11. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ^ на петомъ. Такова е речь: понёдеоникъ, којѧ акценти остаю безъ промене.

12. Съ акцентомъ ' на трећему слогу и са ^ на петомъ. Такове су речи: крвопрѧлитнићъ и едногоднишњицы. — Акценти остаю безъ промене.

13. Съ акцентомъ ' на четврто́мъ слогу и са ^ на петомъ. Такова е речъ: исподсунча́нѣкъ. И овой речи само друга половина (сунчаникъ) има акценте, а ова е половина за себе речъ одъ три слога са ^ на другомъ и са ^ на тре́мъ, за то се и целой овой речи акценти меняю као речима одъ три слога съ поменутимъ акцентима, н. п. исподсунча́ника, исподсунча́нику, и т. д.

14. Съ акцентомъ ' на тре́мъ слогу и са ^ на четврто́мъ и петомъ. Такова е речъ: скорове́чѣрънякъ. — Акценти остаю безъ промене.

VI. Речи одъ шесть слогова:

1. Съ акцентомъ ' на четврто́мъ слогу. Тако-
ве су ове две: Брзопала́нчанинъ, обеща́нковићъ.

У род. мн. долази ^ на шестый слогъ: обеща́нковића. — Кадъ се у множини одбацы завршетакъ *имъ*, долази у овомъ падежу ^ на петый слогъ: Брзопала́нчана.

2. Съ акцентомъ ' на петомъ слогу. Такова е
едина речъ: чутуроиспи́лаць. Будући да е овой речи друга половина речъ одъ три слога и само на ньой има акц., за то у нѣ на овой половини бываю промене као у речій одъ три слога подъ III, 5, 6.

3. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ^ на тре́мъ. Такова е речъ: Радова́шничанинъ.

Она у множини избацывши завршетакъ *имъ*, добія у свима падежима на петомъ слогу ^: Ра-
дова́шничани, Радова́шничана, и т. д.

4. Съ акцентомъ ' на другомъ слогу и са ^ на шестомъ. Такова е речъ: понедеони́чаръ. — Ак-
центи остаю безъ промене.

Юшъ валя видети шта бива одъ акцента кадъ стое предлози предъ речима о коима е у овомъ чланку говоръ. У томе ће намъ требати само оне речи кое на првомъ слогу или ако су само одъ еднога слога на нѣму одноме имаю было у комъ падежу ^ или ^, еръ кое овы акц. на реченомъ месту немаю, оне остаю иза предлога безъ промене и предлогъ оставляю безъ акцента, н. п. одъ крѣ-ля, изъ грѣба, изъ винограда, за юнака, и т. д. Дакле на реченомъ слогу у падежу кои е за предлогомъ

1. кадъ стои ^, онда предлогъ добѣя

а) акц. ^, ако речъ предъ којомъ стои има овај акц. (^) и у првомъ падежу а слогова у истомъ падежу нема више одъ два, а и та два ако су такова да се изъ другога избацуе а, н. п. љ градъ, љ изъ града, за љ ножъ, љ медъ, на вљка; до лѣкта, на бѣбанъ.

Ако е предлогъ одъ два слога, долази истый акц. ^ на првый слогъ, н. п. љ иза града, љ мимо двѣрь.

б) акц. ^, а) ако речъ предъ којомъ стои нема истый акц. ^ у првомъ падежу него га е само променомъ добила, н. п. љ одъ Рѣсѣ, љ одъ клѣнѣ, љ Грѣкѣ, љ одъ Срѣбѣ, на Тѣрке, предъ Тѣрцыма, за стѣрца, љ одъ вѣрѣбѣ, — или б) ако га и има, али е одъ слогова више него два, н. п. љ Кѣрлѣвце, љ изъ Кѣрлѣвѣ, — или в) ако е и само одъ два слога, али обадва задржава у падежима, н. п. на пѣнцѣрь, љ подъ пѣнцѣре, за мѣйсторомъ, љ изъ Рѣдѣвѣ, за прѣзникъ.

Ако е предлогъ одъ два слога, истый акц. ^ долази на другѣй слогъ, н. п. љ иза Рѣсѣ, љ испѣдъ пѣнцѣра, љ испѣдъ стѣрца.

2. кадъ стои ` , онда речъ губи овай акц., а предлогъ добія

а) акц. ` , ако речъ има и у им. ед. истый акц. ` , н. п. за́ цара, о́дъ брата, у́ плачь, за́ грошъ, на́ мачъ, на́ сну, о́ псу, у́ котли́хъ, у́ Србина, у́ фу́ракъ, у́ шана́цъ, у́ клина́цъ, за́ пала́цъ, на́ куря́ка, о́дъ голу́ба, о́дъ гавра́на, бе́зъ прапо́рца, о́дъ гра́ђана́, у́ Буга́ра, у́ Бугаре.

Кадъ е предлогъ одъ два слога, акц. ` долази на другій слогъ, н. п. испре́дъ брата, иза́ сна.

б) акц. ` , ако речъ у им. ед. нема ` , него га е променомъ добила. н. п. за́ бога, пре́дъ бога, о́дъ меда, за́ госте.

Ако е предлогъ одъ два слога, акц. ` долази на првй слогъ, н. п. йсподъ леда.

Има речій, предъ коима, премда и у им. ед. имаю ` , опетъ предлози не добіяю ` него ` , а има ій, предъ коима, премда немаю и у им. ед. ` , опетъ предлози не добіяю ` него ` . Прве су н. п. између речіи одъ два слога и то оны а) коє задржаваю оба слога: на́ Дунавъ, о́дъ Дунава; б) коє избацую а изъ друго́гъ слога безъ промене у акценту: у́ ветаръ, бе́зъ ветра, о́дъ воска, на́ нокать, по́дъ нокте, на́ рогаль, на́ трошакъ; в) коє на другомъ слогу имаю ` : у́ Будимъ, изъ́ Будима, на́ дохв́ать, у́ Земунъ, изъ́ Земуна, на́ канта́рь, на́ кома́дъ, на́ месе́ць, у́ обла́ке, изъ́ Осе́ка, за́ по́ясъ, на́ покло́нъ, о́ каме́нь, о́дъ камена, по́дъ прстено́мъ, до́ ђавола. А друге су н. п. а) између речіи одъ два слога оне коє имаю ` на првомъ слогу па у род. мн. меняю ` на ` : о́дъ обра́за, о́дъ медве́да, бе́зъ дукѣ́та, о́дъ кона́ца, у́ Тура́ка, — и б) између речіи одъ три слога оне коє на првомъ слогу имаю ` , али у множини одбацую завршетакъ

итъ, па у род. падежу меняю ' на " : ђдъ Арѣпѣ.
кѡдъ селѣнѣ, изъ Латѣнѣ.

Јошъ бы рекао да што е речъ дужа то теже
оставля свой акц. ", особито ако више нема ни
еднога, н. п. кадъ бы предъ вин. падежомъ ѡдъ ре-
чи Вѣсовићи стаяо предлогъ у, може бити да
бы акц. остао на првомъ слогу а предлогъ бы
быо безъ акцента: у Вѣсовиће, а род. падежъ
ѡдъ исте речи, у коѣму и на четвртомъ слогу има
", може бити да бы съ предлогомъ гласіо: ѡдъ
Васовића.

Јмачно ће у овомъ чланку бити доста недо-
статана: гдешто е и по себи тежко, гдешто се не
говори доста често да бы се могло поуздано зна-
ти, а што е јошъ најгоре, бавећи се за дуго у
туђинству много самъ кошта позаборавља. Ка-
ко се садъ, хвала Богу и моимъ пріятельима, о-
простихъ туђинства. надамъ се да ћу моћи дозна-
ти у чему будемо погрешіо, пакъ ћу поправити
узъ другій кои чланакъ, връ као што е ово на-
ставакъ на пређашній напредъ споменутый, та-
ко ће и за њимъ — ако да Богъ — доћи други,
у којима ће се овако претресати остале речи, а
кадъ то буде, онда ће се гледати какве акценте
добіаю речи у постанку своѣмъ, и најпосле изве-
сти главна правила, изъ кои ће се показати пре-
велика важность кою наши акценти имаю не са-
мо за целу Србску граматику и лексиконъ, него
и за остале Словенске взыке а безъ сваке сумњѣ
и за даљу велику родбину Словенскогъ народа.

У Београду 16 Мая 1856.

ПОХВАЛНА РЕЧЬ СВЕТОМЪ САВИ.

Ако се игда надметала любовь и благодарность, смишляюћи име честно и славно, коимъ ће огласити светогъ Саву свему Србству, савременомъ и будућемъ, зацело нѣ могла наћи ни сличнѣгъ, ни истинитѣгъ, негшто е име „Просветителя“. Тай називъ нама чини честь, а нѣму задобѣя почитанѣ странны народа. По томъ имену знаду сви за нѣгова дѣла, освѣћена будући обитимъ удивленѣмъ.

По лози, изъ кое е произишао, по крви, чѣ е было, заузео бы текъ некою врсту у народной исторіи; алы по имену просветителя постао е собственость срдца свою свои едноплеменника. Пастиръ, тежакъ, ратаръ, рукодѣла, трговаць знаду за нѣга исто као и ученикъ и учитель; исто као и свештеникъ и ученый; па и Гласникъ краси свои листове нѣговимъ именомъ.

Удалѣнь одъ насъ многимъ столећима, престао е быти предметъ саревнѣивости. Прославляюћи га дакле, неможемо побудити зависть у другима.

Но гласъ народа, коимъ му се одзива, нѣ само дугъ, коимъ се одужуе правичности, него е више тежня срдца за удовольствомъ: чувствовати свою признателность прама нѣму. И ако е слава нѣгова прешла толике векове, опетъ зато ништа нѣ изгубила на тако дугомъ путу; нове почести сретале су е съ колена на колено. Са умножениемъ похвалама предаћемо потомству нѣгово велико име; ер е онъ еданъ одъ оны славны людіи, ком се неповише по гласу самолюбивости, смераюћой на собствену честь. Међу жељама нѣ-

говогъ срѣца та е была последня, а то е редка черта у човеку.

Радо споминѣмъ преимуществу, коимъ га е одликовала природа; было е кралѣвъ синь; алъ то преимущество истомъ е онъ облагородіо и узвисіо. Съ нѣжномъ и кроткомъ душомъ было е украсъ дому, у комъ е на свѣтъ дошао, у комъ е године дѣтинства провео. Размаженость, праздность нѣ окужила нѣгово срѣце, нѣгову волю. Добродѣтели нѣгове младости осташе сахранѣне одъ суете и бездѣлице; скверне речи нису прешле преко нѣговы беззазлены устна; досадной говорливости и пустой гордости нѣ было другъ. Любеѣи свое родителѣ синовно, и слушаюѣи ѣй съ христїянскомъ одданости, нѣ пренебрегао съ почитанѣмъ и уваженѣмъ предсретати лица, годинама старія, у отечеству заслужна, дѣлима одликована. Да, онъ е было примерногъ владаня; іошть у младѣаномъ веку образацъ и тадашнѣмъ и позднѣмъ, и садашнѣмъ и будуѣнимъ србскимъ младѣица!

Нѣговой благоразумности морамо се чудити, кадъ онъ као кралѣвъ синь, небира званія у држави, коя истомъ што е постала. Види предъ собою два старія брата, одъ кои еднога чека наслѣдство престола, а другогъ прва места у кралѣвини, алъ самъ на себи недае познати страсть за високимъ чиновима. Смеранъ и богобоязливъ, поверавасе онъ промислу Творца неба и землѣ, готовъ онамо поѣи, куда га позове нѣгово опредѣленѣ.

Савладанимъ, подъ одну државну власть подчинѣнимъ властелима србскимъ, бывшима дотле за себе, требало е ставити на угледъ еданъ снажанъ

примеръ умереногъ мишленя о себи. И тай жельный образацъ показа онъ на себи самомъ.

Да е хтео ползоватисе своимъ високимъ положеньемъ, лако бы се нашло за нѣга какво одлично званіе. Но за нѣга е веѣтъ спремно было високо место; самъ Богъ избрао му га е и наменуо, и то усредъ милогъ отечества; само што е то іошъ тайна и за нѣга, и за нѣгове.

Ново станѣ ондашиѣ Србів имало е велику нужду у едной подпори, коя бы и владателю и подвластнима добро дошла. Обичне снаге у држави было е; милиони слушаю едного. Алъ е та подпора іошъ непоуздана; нема освештена одозго. Нуждна е была друга подпора съ неба, куда су сви тѣи милиони принадлежали благородніомъ половиномъ свогъ быѣа. Просинувша у србскомъ народу светлость евангелске науке исчекивала е на мужа, кои ће довршити дѣло, грчкимъ свештенствомъ започето. И ово велико и важно poslanство наменуто е было нѣму, кралѣвомъ сину.

Но како да изяснимъ себи, Србскій Просветителю твой тайный одлазакъ у свету Гору? Ты, послушанъ синъ, кога су тако природне, тако снажне свезе везале за отца, матеръ, браћу и отечество, — на еданпутъ оставляшъ све, замечешъ трагъ, као да те гони чіе негодованѣ! Е ли тай коракъ учинѣнъ съ намеромъ, оскорбити родителѣ, кои су готови жертвовати за тебе половину кралѣвства? Ако си чезнуо за просветомъ свогъ ума, заръ нѣе было блага у отца, да те пошлѣ на науке као што пристои?

Да си понагліо у странне државе, съ жельомъ, да се проѣдешъ, што ти е дуго време на дому; да будешъ предметъ, на комъ ће се зауставляти лю-

бопытни погледи странаца; да задоволишъ свою честолюбивость, примаючи почести и ласканя, — было бы, остао бы само кралѣвъ синѣ. Бавленѣ на страни небы те понизило; и аио бы се подвергао уминомъ труду, небы се лишавао угодностей. Оддавши се на науке, обратію бы на себе очи свогъ отечества, кое бы изгледало одъ тебе просветне ползе. Но бы ли такво странствованѣ оправдано было користима, одговараючиа духу народа и прекимъ потребама землѣ? Истина, іошѣ нѣ почела свѣтати зора просвете у твоѣмъ отечеству; но шта знашѣ, бы ли послушанѣ быо у землѣ; бы ли одпомукѣ ишло све, штогодъ бы ты завести пожеліо? Зарѣ небы имао противъ себе суевѣріе, предразсуду, обичае, наслѣђено преданіе, народно знанѣ и ондашнѣ писмене Србе?!

Но ты идешѣ, грабишѣ да стигнешѣ, гди нећешѣ имати ни отца ни матере; моришѣ свое тѣло мучнимъ путованѣмъ, да доспешѣ онамо, гди ћешѣ се научити у Богу познати отца, а у свѣтой пркви матерѣ. Ты, кои си у домовини могао другиима заповедати, ползалишѣ онамо, гди не тебѣ другій заповедати. У отчиномъ двору было си послуженѣ и подворенѣ, а садѣ идешѣ да слушаешѣ и дворишѣ другога. Уживавши родительску нѣжностъ, подвергавашсе строгости подвижничкогъ живота. Навикнуть на дружествене пріятности, самѣ себи намећешѣ бремя, твое отважности достойно. Бывшій безбрижанѣ, задаешѣ себя не малу бригу. Подложанѣ ланымъ дужностима, облачишсе у ризе, на коима су исписане добродѣтели, кое си заволео. Могавшій провести красанѣ векъ безъ труда, напрежешсе духовно и тѣлесно: душою тежишѣ къ савршенству, а тѣломъ сѣдиши на бранѣ, гди те срета побѣдоносна благодать!

Да е Светый Сава овай коракъ учиніо по наглости незрелогъ ума и возраста, — тргао бы се, дошао бы къ себи, угледавши, како е мучна става, на којой му предстои подвизаватисе; предомыслио бы се, искусивши на себи високу меру прегореня и узвишенный степень постоянства и издржливости. Алъ се нѣгова душа непредомишля; нѣгово срдце неколебасе, врѣ онъ само у раду, у подвигу цени животъ. Нѣгове стопе на новой стази нису издале нѣгову волю, нѣгову неодступну намеру. Тако е сведушно одданъ побожной цѣли, као да е знао, на што се спрема; тако е добродушно издржливъ, као да туђимъ а не своимъ быhemъ располаже. Молитва светогъ Бѣрема уедно е и нѣгова собствена: „Господи и Владыко живота моего, дѣха праздности, ѹнинїа, лквоначалїа и празднословїа негдаждь ми; дѣха же цѣломѣдрїа, смиреномѣдрїа, терпѣнїа и любве дарѣй ми, равѣ твоємѣ; ей Господи царю, дарѣй ми зрѣти моя прегрѣшенїа и нешѣждати врата моего“.

Да е у благочестивомъ народу нашемъ оногъ времена было црквене вярхїе, коя живи светло, располаже многимъ приходима, обећава сїяне изгледе, могло бы се помислити, да су га такве околности побудиле на монашескїй чинъ; алъ у самой ствари одъ свега тога ништа невидимо. У Србїи іошть нема ни великолѣпне Студенице, ни прекрасне Жиче, ни славне Пеѣске Патріяршіе, ни Високи Дечана; іошть нїе было на свету ни чувене србске задужбине, монастыра Хилендара.

Но нїямъ невладою себичне желѣ, ниске мысли, нѣга недостойне. Онъ се нїе жертвовао, да задужи тимъ свое отечество и да стече право на нѣгову признателность. Нїе отишао смеранъ, да се врати поношльивъ; нїе отишао неучень, да се

врати преученъ. Нѣговомъ роду нужданъ є быо учитель, а не писатель; нужданъ є быо зрелый мудраць, а не малолѣтногъ ума говорльвица. Нїє онъ брояо године свогъ странствованя; нїє га распиняла нестрпелъивость, кадъ ѣе се появиѣи као свѣтило. О велики Подвижниче! ко те може сматрати узвисившегъ се на лѣствама савршенства, а да ти се уѣдно недиви? И ты се при сѣмъ томъ непоносишь своимъ духовнимъ напредкомъ; чини се, као да ниси задоволянъ собомъ, као дати іошть много недостає; да, ты неѣнешъ да си упола оно што треба да си. Ты имашъ предъ собомъ цѣль, коя іошть нїє близу; и ты то знаешъ, зато се и смиравашъ; зато и негледашь ни на кога съ презрѣньемъ, ерь све држишь, да є было и да има кудикамо больи одъ тебе. Ты іошть неѣнешъ да судишь о себи; ты се усилявашъ само да стечешъ власть надъ собомъ; то є твой задатакъ. О себи високо мислити нїє прилично твоимъ нравима. Но нїє ни чудо, ерь се ты дружишь съ Василиємъ великимъ, Григоріємъ Богословомъ и Іоаномъ Златоустимъ. Самоѣа ти иде на руку, да неузнемиренъ можешъ читати душеполезне саставе нїіове. Све є поспѣшно духу твоємъ, и ты обраѣашъ на себе позоръ старешинства и братства; теби се подносе духовна одличія, не зато, што си кралѣвъ синъ, него што си по собственомъ увереню монашескогъ жителства, быо узвишенъ надъ свима умомъ и нравима; што си быо правый евангелскій мужъ!

Као найопытнїегъ, молбама скланя светогъ Саву монастирь Ватопедъ, да иде у Цариградъ къ силномъ грчкомъ владѣтелю и да испроси неке милости за речену обитель; и онъ не само да є успѣо кодъ Алексія Комнена облагодѣтелствовати Ватопедъ, него є іошть испросіо дозволенъ об-

новити Хилендарь и назвати га сръбскомъ задужбиномъ.

Нѣга подругій путь шилъ у Цариградъ светлый родитель нѣговъ, преподобный монахъ Симеонъ, да обновлѣнный, преукрашенный Хилендарь снабдѣ царскимъ повластицама, и онъ се враћа. носѣи полученый игуманскій жезлъ, а узъ нѣга богате дарове светомъ дому, сръбской задужбини, скупощене утвари и повелѣ на простране баитина.

Минувшу некомъ времени по упокоеню боголюбезногъ родителя, светогъ Симеона, украшенъ чиномъ презвитера, оддаесе на путь у Солунъ, опредѣленъ на то одъ братства, да своіомъ мудрости расправи и оконча дѣла свогъ монастыра, колико важна, толико и трудна. Као обновитель монастыра Филокали, познать е было и Митрополиту Солунскомъ, и жителству. Нѣгове добродѣтели огласиле су га на све стране, зато га и причекую радостна срдца као божіегъ слугу и вѣстника нѣгове милости; зато и предстои Солуну духовный пиръ; зато се, по божіой наредби и стекоше у то доба три архіерея у Солуну. Наступившу дану светлогъ праздника свете Христове цркве, служе сва три ерарха, — и онъ съ нѣма. Што е досадъ избегавао као смиреномударь, садъ му се дав онако, како нѣ было могућно не примити. Онъ е, истина, помоћи благодати самъ себе одликовао своимъ непорочнымъ животомъ, своимъ изреднимъ добродѣтельима; но укланяти се одъ споляшнѣи црквены одличія, коя су му приличила у пуной мери, значило бы презрети признательность цркве, коіомъ му се одзивлю нѣни предстатели. И тако на истой святой литургіи получи онъ степень архимандрита Хилендарскогъ, и као такавъ, успѣвши у дѣлу монастырскомъ, враћасе на радость и утѣху братства.

Што є требало устроити у дому, нѣговомъ стараню повереномъ, то є онъ устроїо, снабдѣвши притомъ царскомъ штедротомъ славну сръску задужбину, и садъ се спремао на дальїй подвигъ живота, по ангелскомъ образу. Алъ нѣгову моћну дѣлательность требало є већма распространити; на нѣгове услуге имало є право нѣгово отечество, коме є онъ као родолюбъ принадлежао. Ако є небо ведро было надъ светомъ Горомъ, нїє было и надъ нѣговимъ отечествомъ. Црни облаци надвишесе надъ нѣговомъ постойбиномъ; братъ брату преотима владу; зловредне єреси почеше ватати корена, а праве вере поче нестаяти. Извештенъ о томе одъ брата си, краля Стефана, неоклева, него спѣши међу своє, носећи собомъ мѣроточне мошти светогъ Симеона. Светлостъ евангелске науке има у себи, а узъ кротко срдце носи уѣдно духовный мачъ, коимъ не се послужити, требећи єреси и осниваюћи божїю просвету, одъ светы Апостола примлѣну. Сва земля упрла є очи у нѣга; мало и велико срета га, тврдо уверено, да є онъ онай посланикъ, кога шилъ међу нѣи Избавитель света. Великолѣпна Студеница постала є садъ нѣговомъ лавромъ, обогатѣна моштима првогъ сръбскогъ светца, и онъ креће, напреже све моћи духа, прикупля сву снагу речитости, да пре свега одклони опасности међусобногъ раздора. Плодови нѣговы усиливаня повраћаю земљи златный миръ, престолу право и безбѣдность, прворођењу преимущество. Вишній одозго помазао є дѣло нѣгово благословенимъ успѣхомъ. Разбишесе злослути облаци; сїйну земљи сунце изъ ведрога неба. Затимъ обилази унакрсть свою браћу, подобно Апостолу, проповеда истинито Благочестїє, Спасителѣмъ преподано; учи символу

Никео-Константинопольскомъ и правилама евангелски добродѣтельный. Притомъ, свое учень дѣломъ засведочава; чему учи, то самъ веруе и твори; погрешна миѣнія исправляячиномъ кроткимъ, образомъ братолюбнымъ. Съ жаромъ теби помети суевѣрія, снажно млави трошице сусмудрія, съ Иліиномъ ревности сажиге плеву и куколь зловѣрія, апостолскимъ подвигомъ чисти нравствену ниву одъ душевредны порока. Речма свое благопріємне беседе просипа онъ светлость, коіомъ озарава срдца и душе слушателя; неупуѣно словесно стадо учительскимъ гласомъ изводи на правый путь; као брижливый духовный отаць готови спасеніе свима. Зато и посмо у нѣговомъ тропару: „Пѣти водацагшъ въ жизнь наставникъ и учитель былъ еси. Первѣе во пришѣдъ, Святителю Савво, отчество твое просвѣтилъ еси, и породилъ тое Дѣхомъ святымъ, ѣкшъ маслиннаа древа въ мыслениѣмъ раи насадилъ еси всешсвѣщеннаа твоя чада“.

Ако е гди затекао, што е добро, — нѣ га осудіо; ако е наишао на срдца и душе, у коима е іошть тиняла права вера, нѣ дунуо, да се угаши и последни жижка. Да, онъ е знао ценити и оно, што нѣ насадила нѣгова рука; онъ е хтео и знао ползоватисе и онимъ, што е наслѣдіо. О великій Учителю Срба, како да те невеличамо!

Твое учительство нѣ было узгредно; служба, коіой си се посветіо нѣ одправляна онако текъ као мимогредъ. Што си радіо, радіо си съ вольомъ и Богъ те е укреплявао. Учити и убѣдити, то е быо живаць твоя посланства. Твоя проничуѣа беседа была е свештеныи органъ твое благотворне раднѣ. Упитомити што е дивлѣ, умекшати што е сурово, утишати што е буйно, охрабрити што е плашльиво, приклонити, повити

што е упорно, одучити нарави одъ зле навике, озарити што е мрачно, осветлити што е тамно, оживити што е клонуло, поощрити немарнога, удржати колебљивца, подражити, распалити непоузданого, умерити поношљивого — све е то спадало у кругъ таквогъ Благовѣстника, као што си ты быо; на све те околности имала се обазрети твоя учительска трудба. Каква смотреность, колика мудрость, наѣнсе усредъ оволики, доста трудны задатака! И ты при свемъ томъ оправда свое апостолство, притече свима потребама у помоћъ, задоби све Србе своіомъ благодати и добротоу, своимъ снисхожденіемъ и трпеливості. Ты незаиска узасе ни четнике, да те спроводе, ни друге какве грозне пратни, да своимъ насиліемъ и оружіемъ подпомогну твоє дѣйствованіе. Таква подкрепленія обезчестила бы твою благовѣсть; твоя одважность у томъ случаю была бы жигосана насиліемъ, попрскана сузама и крви свое браће. Твоя човеколюбность гнушала се таквы мѣра.

Обишавши овако землю и просветивши люде, враћа се нашъ Светитель у Студеницу, свою Лавру, не зато, да одпочине, него да продужи и доврши што е започео. Преважно дѣланіе нѣгово у народу прогутало е много времена, зато се нѣму неседи у Студеници, еръ помишля и на Хилендаръ, на духъ, и редъ нѣмъ утврђеный у нѣму. Любовь къ народу малочасъ евангелскимъ истинама просвѣщеное, и любовь къ братству дође у искушеніе. Ко нѣ дознавао за нѣвовѣ мисли, за нѣгово непрекидно стараніе о боголюбномъ стаду своемъ, могао е заключити у себи, видивши га полазећегъ у свету Гору, да му е милія обитель него домовина. Да, тако е заонда и изгледало. Но онъ добро зна, коме принадле-

жи; онъ увиѣа, шта треба нова Црква у нѣговомъ отечеству, зато иде, полази, укланясе и опетъ одъ очію, коима є наймиліа быо. У срдцу, у души, мисли на повратакъ, алъ ѣути и никомъ неказує.

Окирлѣнъ штитомъ промисла, стиге св. Сава у Хилендаръ обрадовавшемъ му се братству. Да ѣе ту и заостати, о томъ нико несумня. И онъ се тако заузима за све, што се монастыра тиче, као да жели братство утврдити у мисли. Ова мисао постала є увереніємъ, кадъ є по дѣлу монастырскомъ пошао у Цариградъ. Теодоръ Ласкаръ, царъ и сродникъ по братанцу му Радославу, приваѣа га усредно и благотворнимъ рѣшеніємъ излива милости светомъ дому, нѣмъ заступлѣномъ. Снабѣвши овако Хилендаръ, помишля онъ и на Србію, врь є ова преча одъ Хилендара. Нѣгово предложенъ, подкреплѣно снажнимъ основима: да є сръбској држави прѣко нужданъ сръбскій Архієпископъ, прима царъ съ радости, и посовѣтовавшисє о томъ съ Патріархомъ Германомъ, овако му су одзива: „што си запросіо за сръбскій народъ, — бы ѣе му. Но што се тиче лица, коя ты предлагаешъ између братства твогъ, добра су, алъ намъ є у молитви, тога ради чинѣной, дано на знанъ, да си ты тога места предостоянъ. Ты ѣєшь дакле и быти првы сръбскій Архієпископъ“.

Нѣгово благоразумно одрицанъ морало є попустити, и тако у присутству цара и државника, свештенства и народа посвештенъ бы вселенскимъ Патріархомъ за сръбскогъ Архієпископа. После прве користи отечества настои одна и за другомъ. Сръбској єрархіи изъ разны основаны причина нужно є право, да могу сами поставляти Архієпископа. Царъ и Патріархъ пристаю и на то; даю му у руке и архієрейскій жезалъ и потврдителну Гра-

мату, како на нѣгово производство, тако и на право избора. И онъ прене свете Горе и Солуна спѣши у свою землю, међу свой народъ, да га благослови. Радость кою е причинио своимъ долазкомъ, неспада у моѣ пера. Поклонившисе светимъ моштина преподобногъ Симеона у Студеници, одсео е у Жичи, као новой столици сръбске архіепископіе. Приблизившусе празнику вознесенія, као дану славе жичкогъ храма, сазвао е вишій и нижій црквеный клиръ, а краля е умолио, да дође за тай данъ заедно съ властелима државе. На служби, кою е соборно служіо, помаже брата свогъ краля светимъ мироу, и метнувши му круну на главу и царску порфиру на плећа, опасавши му маць о поясъ и давши му у руку скиптаръ, торжественно подвижне: Провенчаномъ краљу сръбскомъ Стефану, самодржцу, многа лѣта! Умилителнѣгъ позорія нѣ было у сръбству. — Сутра данъ и опетъ служи соборно, и после читаногъ евангелія позива краля, све влстеле, и цео присутствовавшій народъ, да за нѣмъ одъ речи до речи исповеде символъ вере Никеоконстантинопольскій, заклиняѣи све, да одъ тогъ образца вере никадъ неодступе. По краткомъ времену обилази новоосноване епархіе, коима е приставіо єрархе, нѣмъ рукоположене, монашествовавшие некадъ съ нѣмъ у светой Гори; укреплюе народъ у примѣной православной вери; учи га благонравію и укланя одъ нѣга упорне вретике.

Безприкладнимъ досадашнѣмъ услугама придае св. Сава нове, за државу превѣтъ благотворне. Сусѣдныи мацарскій краљ неповольнымъ окомъ гледа на землю, у коіой живи храбаръ народъ, коимъ управя божіи помазаникъ. Изгледъ, кои е Сръбія тада имала, задае нѣму бриге; нетрпи силиногъ до себе. Безразложна суєта нѣгова немируе, разме-

се, прети, прикупля снагу, съ намеромъ, да се огледа съ онимъ, кога нетрпи.

Но граѓа нове србске државе јошть в скорашна. Кралѣвству ступившемъ у животъ, нужданъ е быо миръ. Раздражену дакле честолубивость владателя и народа требало в оградити мерама мудрости. Уместо да се изведе сила противъ силе, рече зрела мудрость, да су пречи нѣни совѣти не-го снага пешака и конаника; да в честнїя побѣда безъ крви и суза; да услуге у ползу мира имаю непоречну претежностъ на свакомъ суду, гди се рѣшава о благу народа. Благо си земљи, у којой умъ царуе а мудрость дае совѣте! Лако е было планути па гордогъ изазивача напасти; алъ наглость нїе срећны послѣдица. Младой војки вали расти, снажитисе, а до тога неможе доћи, ако нечува сваку свою наѣманю жилицу; ако нѣжну свою корицу незаклони одъ штетногъ тареня, ако границе пода ломити а лишће видати.

Народный поносъ нїе искусіо пониженъ. Ондашній поступакъ Србіе према нападачу показуе нѣно умно надмоћіе и зрелу државну свестъ. У дванаестомъ веку по Христу една млада држава служисе мѣрама, збогъ кои бы и у данашнѣмъ просвештеномъ веку честь пожнѣла. А коме бы се другомъ могао поверити овако преважанъ задатакъ, ако не Теби, Високопреосвещеный Владико, као наймудрој главы у земљи! Просветитель едногъ народа имао в быти помиритель два народа. Основатель архіепископскогъ православногъ престола у Србству имао е быти посредникъ између две народности, и две цркве. — Судбу, намену брусалиму великимъ Александромъ, одило нїо в юдейскій првосвештеникъ, изишавши предъ нѣга у пуномъ окруту и съ литіомъ; но та одме-

на стала є народъ скупю, єрь є грчкомъ цару да-
пакъ давати мораю. И Римъ є єдномъ спасєнь быю
одъ вандалске потре своимъ првосвєщенникомъ,
алъ безъ дарова и данка нїє могло проби. Србска
и Мацарска држава нїє тако стояла єдна справъ
друге. Зналасє граница єдне и друге, и єднои и
другой знаосє Господаръ. Независна єдна, неза-
висна друга; яка єдна, снажна друга. Разлика є
была та, што є мацарско кралѣвство у сто годи-
на было старїє одъ србскогъ. Свакою є дакле
ново србско кралѣвство са своимъ помазанимъ
владателѣмъ морало обратити на себе позоръ су-
сѣда, наслѣдывшегъ вєћъ утврѣеный престоль. Да
пакъ сильный нетрпи силнога, быю онъ близу или
подалѣ, то сведочи и садашньость и прошлость.

Но време є златно, скупюценїє одъ злата; ва-
ля сє дакле нѣмъ ползовати. Посланици, обавив-
ши рать Србиї, враћаюсє своимъ повелителю. Та-
кву прилику не пропушта великій Родолюбъ, него
имъ сє придружув, узєвши на сєбє бремє посред-
ника и сву одговорность. Разрѣшию є сє сєвоє
одъ брига, и самъ сє брине за сє нѣи. Но, да ли
ты, србскій Великій Заступниче! полазишъ на раз-
говоръ съ раздражєнимъ кралѣмъ по каквомъ рѣ-
шенїю народнє скупштинє? Идєшъ ли ты тамо по
нечїємъ опредѣленю? Ова пытаня, на тебє управ-
лѣна, принадлежє нашемъ веку а не твоємъ. Ты
сї быю оцацъ и пастиръ целогъ народа; ты сї быю
учитель и просветитель свои земляка; твоє заслу-
гє узвисилє су те надъ свакомъ скупштиномъ,
надъ свачїимъ опредѣленѣмъ. Кадъ сї у Жичи о
празднику Вознесєнїя помазаю брата, и метнувши
му круну на главу прогласїю га кралѣмъ свїю Ср-
ба, — ты незаиска предходно совѣта ни одъ кога,
негю помолившисє Богу, твоємъ Советодавцу, ты
сї учинїю оно, што є требало, што є нужно было.

Бдна снажна умность довольна е была заонда све-
му отечеству. Тимъ единымъ единымъ поступкомъ у-
чинію си више него сви сабори, колико ѿ годъ
было у Србству. По сабору или небы было едне
државе и у нѡй едногъ краля, или небы лоза Не-
манића задржала престолъ. По сабору одазвало
бы се претнѣи маѡарскогъ краля оружіемъ; кровь
бы се пролила, а побѣда была бы неизвѣстна, у-
колико бы было више господара, одъ кои бы сва-
кій имао свое себичне цѣли. Бдна склоплѣна др-
жава распала бы се, и Срби были бы лишени свое
сѣйне прошлости, свое поносне епохе, заключене
царомъ Душаномъ; остали бы безъ свое исторіе.

Никоемъ сународнику твоѣмъ нису тако добро
познате быле ондашнѣ околности као теби, уди-
влѣня достойный Првосвештениче; ты си узъ то
познавао слабости и страсти людске, а при томъ
умео си предварити, да те слабости и страсти не-
обуставе растенѣ, ячанѣ и напредованѣ твогъ
створа. Сву власть у земљи прибавіо си краљу
и нѣговомъ престолу, а народу оставіо си послу-
шность и покорность. Потребна ове деобе осећа се
и данасъ у свету, а онда е была едно единое усло-
віе обстанка. Све си ово ты промеріо, па зато и
неодступанѣ одъ правца, коимъ си пошао, и кои
е изобилно оправданѣ ондашнѣимъ околностима и
найпречимъ потребама нове државе; зато и идешъ,
слѣдуюћи собственомъ совѣту, да одклонишъ зло
одъ народа, едва умирившегъ се, и одъ престола,
кои си прославіо величествомъ.

Праћенъ своимъ ангеломъ хранителѣмъ и о-
сѣнѣнъ божіимъ покровомъ, стигао е Св Сава не-
вредимъ онамо, куда е пошао, и туђинѣ га прива-
ћа пріятельски, съ приличѣнимъ му одличіемъ. а-
ко іошъ и незна, да л е дошао да моли, да л да

прети. Састанакъ нѣговъ съ кралѣмъ посведочио е, да е дошао само да посредуе између обе стране у ползу благословеногъ мира. Моляканѣмъ одкрио бы плашню и стра, объявио бы препалость и немоћъ свогъ народа и отечества; а претнѣомъ бы понизио своя одлична дарованя и путъ свой учио изляшнимъ, ерѣ претити могло се и са границе. Снагомъ дакле ума свогъ разлаже штетне послѣдице рата, коме противопоставля благодети мира; алъ су тежке уши противника за слушанѣ, ерѣ се у нѣму одомаћила болестъ оногъ века, по којој е свакій владоцѣ тражио славу у воеваню, у освајаню туђи земаля, у подчинјаваню себи слабѣга. Узвисивши се своимъ поступкомъ надъ пустимъ пудразсудама оногъ века, мудримъ совѣтомъ и одабранимъ доводима заступа св. Сава користи пріятельски сношеня за обе државе, опровергава наводе непріятеля, кои су га навели, да обави ратъ Србїи, брани се основима правде, прети Богомъ правосуднимъ и подсећуе зловольника на одговорностъ на страшномъ суду за проливену крвѣ. Нѣгове речи быле су опредѣлене, пуне достоинства, пріятельскимъ духомъ задануте, на истини основане. Изъ нѣга е проговарала любовь къ свомъ народу и отечеству, и любовь къ човѣчеству. Одушевльиъ таквомъ снагомъ, осућуе свакій неправеданъ коракъ и поступакъ; но то нечињя гнѣвльиво, съ раздражености, него съ одважнѣости, нѣговомъ достоинству и уму приличеѣомъ. И пошто е учинио свое, као отацъ и заступникъ свогъ народа, облаже себе ѣутанѣмъ, нека се промисли онај, кога се тиче.

Нѣгова беседа учинисе кралю правый наметъ на нѣгове славѣлюбиве желѣ. Часъ бы плачу, часъ бы га послушао. Нѣгови разложи међу га на муке. Онъ се бори, ломисе. Одустати

одъ намере, долази му стидно, аль га неподноси презрети Савине мудре совѣте. Погледи на спремну войску и готовъ в заповедити: напредъ! аль га уздржаваю Савина представлєня, и савладавши своє колебанѣ найпосле покорава се гласу, коимъ га в обавештавао. Честъ нѣговомъ предомышленю! Србія у своемъ врагу стече пріятельскогъ сусѣда, и св. Сава враћа се къ своимъ, испраћєнъ донекле самимъ кралѣмъ, одъ кога носи и дарове првовєнчаномъ кралю србскомъ. Што в была голубица съ маслиновомъ гранциомъ забринутомъ Ною у ковчегу, то в садъ быо Србїи св. Сава. Границе србске државе оградїо в безбѣдности, народу своемъ дав ємство за миръ и благованѣ, краля и нѣгову околину разрѣшава одъ брига. Мачъ се вратїо у своє корице; свакїй гледа свой радъ; веселе песме пастира разлежу се по горама, а ратара по нывама; у црквама и монастирима слави се света єдносуштна Троица. Све в то твой даръ, Србскїй Просветителю! плодомъ твои трудова наслађава се твой родъ. И ты све то створи, неокрѣвивши државну власть; своимъ заслугама нетражишь награде; неприсваляшь себи права, коя єдино кралю принадлеже. Ты неможе сместити у себе желю, да те се ко бои, врь в твоємъ срдцу свойствєно было само любити!

Но Савиномъ подвигу їошть нема края. Благотолучно станѣ отечества дозволява му испунити желю єдну, коя в изоддавна поникла у нѣму, и онъ полази у Брусалимъ, да се поклонї гробу Спасителя. Име рода и државе учинїо в чувєнимъ и у другой части света, и посѣтивши света места, и одслуживши свету литургїю на божїємъ гробу на самый праздникъ Воскрєсенїя, враћасє са светимъ моштина преко свете Горе,

носеѣи скупочене утвари светимъ олтарима свогъ отечества. У земљи затекао є миръ и редъ, као знаке добре управе. Найстаріи синъ блаженочившегъ Првовенчаногъ, Радославъ, нѣимъ помазанный пре полазка, срета га и спроводи до Студенице, гди се слегло было мало и велико, да іѣ благослови; и онъ, ако и уморанъ одъ пута, служу свету литургію и благосиля своя побожна чедъ, и опростивши се, одседа у Жичи, нѣиме прославѣной. Одсадъ па задуго посветіо є сву свою дѣлательность светой Цркви и нѣнимъ потребама; походіо є народъ и скупляо га око себе кодъ цркѣи и монастыра, ту га сазидавао торжерственомъ Богомольомъ, светомъ тайномъ причешѣивао, освеѣеномъ водицомъ кропіо и беседомъ поучавао. Притомъ нѣ съ маньомъ ревности настаивао и о писмености, коіой є отворио врата како у Жичи, тако и по другимъ епископскимъ столицама и монастырима, врь Црква не може быти безъ духовны пастира, а овима є нужна приуготовность. То є заонда быо првый разсадъ народне просвете; ту є положенъ основъ домаћой књижевности. Съ бригама о цркви и нѣномъ урврѣеню, о подизаню новы храмова и нѣювомъ украшеню, саюжава св. Сава и друге бриге о држави. Ступанѣмъ краля Радослава у монашескій чинъ, узводи на кралѣвскій престолъ брата му Владислава, и сачетава га съ кѣери бугарскогъ краля Асѣна, и по краткомъ времену дав свима на знанѣ, да ће иѣи на далекій путь. Сви епископи стекусе кодъ нѣга; дође и краљ са старешинама народа, и онъ дав се чути у последной беседи. Вера, црква и богоугоданъ животъ, то су три нѣгова светительска завѣштанія, коя препоручує нѣювой совѣсти и души, и заклинѣ іѣ, да одъ примѣне вере неоступе, да утврѣе-

му призу одрже, да нѣне обреде свето хране и да поддрже у народу правила евангелскогъ живота, лепе нрави и благе обичае. Затимъ производи на свое место Арсенія, свогъ найдостойнѣгъ питомца и опростивши се са свима, одлази на дальній путь. Найпре свраћа у Ђрусалимъ и целива гробъ Христовъ, причеканъ врло гостолюбно патріархомъ Ђрусалимскимъ, а после спѣши у Александрію, къ тамошнѣмъ патріарху, кои му излази на сретъ, води га къ себи и крозъ више дана ползуе се нѣговимъ саобраштенѣмъ. Нѣгова преимуществена наклоность къ монашескомъ животу повела га е къ братіи живившой по монастирима Тивандске и Ливійске пустинѣ; одтуда иде къ Синайской гори и ту се подвизава крозъ цео великій постъ, па одслуживши на воскресеніе божествену литургію, свраћа у Антиохію, опетъ къ тамошнѣмъ патріарху, кои га свердно прима. Промотривши ту што е было наметодостойно, радо сврѣе опетъ у Ђрусалимъ и усладивши душу свою прегледанѣмъ светыхъ споменика, полази у Арменію, гди су се толики мученици сподобили венца и узима нуть у отечество преко Цариграда и Бугарске. Краль Асѣнъ извештенъ о томе, излази предъ нѣга са сѣйномъ пратнѣомъ и допраћа га у градъ Трновъ, столицу Бугарскогъ кралѣвства. Савино мило отечество већъ нѣе далеко и онъ едва чека, када ће ступити ногомъ на драгу землю, после тако дугогъ отсутствия. Но свезе пріятельства съ кралѣмъ стое му на путу, а и усрдіе високогъ домаћина требало е задовољити попуштанѣмъ. То е было предъ празникъ Богоявленія, и онъ служи на тай великій данъ и свршава торжественно освещенѣ воде, у присутствіи краля и патріарха бугарскогъ. Да е одъ тежкогъ труда и напреза-

ня источио сву животну снагу, нѣ се могло дознати на нѣму; алъ е рокъ смрти ипакъ врло близу быо. Текъ што се болестъ коснула нѣговогъ земляногъ сосуда, и онъ предчувствовавши свое преселенѣ, шилъ свога благослова кралоу Владиславу, свомъ превмнику Арсенію и свему народу; шилъ све утвари и драгоцености светимъ храмовима свогъ отечества, и причестивши се, разставсе съ душою, неба жельномъ, а тѣло оставля своимъ, коє в мало доцнѣ и пренѣшено у отечество съ найвећомъ светчаности и у манастиру Милешеву положено.

Таква е была стаза твогъ узорногъ живота, Основателю православія и просвете у србскомъ народу! Одъ роћеня до смрти испунио си векъ свой дѣлима, стостручно полезнима. Твое жертье, любви проникнуте, усрдѣмъ запечаћене, немогу се другѣмъ сматрати, него као добровольный принось свему Србству. У књиги вѣчногъ живота записане су твоє велике услуге, светой Цркви, нѣномъ утврђеню и растеню, држави и отачбини, народу и народности указане, а нама, подъ штитомъ твогъ великогъ имена, остав поносъ, споминати твоє високе добродѣтели. Као пастирь и отаць народа, быо си огледало благодоти, доброте и щедроте. Својомъ благодоти знао си задобити и онда, кадъ карашъ; својомъ добротомъ умекшавао си и найопорѣмъ нрави; својомъ щедротомъ прилагао си мелемъ на нужде бѣдны и ништы. Лазаръ нѣ седио на прагу твогъ двора, желанъ мрвица съ твоє трапезе. Као учитель и просветитель ниси быо малодушанъ, нестрпелливъ, нагао, прекъ и готовъ на осућенѣ; ова неучительска свойства была су теби непозната. Ты си ученъ саюзіо са стрпленѣмъ, подвигъ са успѣхомъ, но не наглимъ; трудъ са на-

деждомъ, но не претераномъ. Твой в задатакъ быо озарити мрачне душе божіомъ истинномъ, ра-
створити отежала срдца евангелскимъ нравима,
породити у браћи своіой добре христіане. Срб-
ску државу сматрао си као єдну породицу, коіой
в глава и господаръ краль. Споляшню сійность
ниси осуђивао; о томъ сведоче споменници негда-
шиъ целокупне Студенице и Жиче, сведоче дра-
гоцене утвари, ков си светимъ храмовима прила-
гао, сведочи крозь векове сачуваный Хилендаръ.
Великолѣпность, окружававшу царско лице, ви-
ђену тобомъ у Цариграду, радо си подражавао
у своіой земљи, применувши в кралоу, тобомъ
помазаномъ; да, врховной власти и пристоев зна-
ци величества. Исто тако ниси быо другъ мисли,
коя тежи, да изведначи све редове грађанства.
Природа ствара а потреба уводи разлику изме-
ђу єдногъ и другогъ реда. Храбрость сама со-
бомъ носи одличія, а умность траже владѣтели
са свеіомъ и посађую в до себе. Достоинство пре-
стола иште око себе великодостойнике. Да, та
одтуда и знамо за бывше у србској држави ве-
лике Логотете, Протоспаторе, Срдаре, Войводе,
Тисућнике. Власть у земљи, одъ Бога поставле-
ну, представіо си своимъ сународникамъ као све-
тиню. Опасавши крала мачемъ, дао си на знанъ
свима, да власть има снагу, коіомъ чува редъ и
честь, коіомъ казни противность и безчинство.
У државной влади показао си земљи отца, кои
се стара о срећи и благованю свію себи подвла-
стны, чія су врата отворена свакоме, чіе срдце
дише любви спрамъ свои, чія рука брише сузе
страдалаца, дели милостиню бѣдника, обасипа
благама врстне и заслужне.

Ове мисли, ова чувствованя, ово уверенъ о
Теби, великій Родолюбѣ и дѣйствительный Про-
светителю нашъ, пуштамъ я у светъ путемъ Гла-
сника, съ намеромъ, да те све болѣ и болѣ по-
знамо и да те све достойніе прославлямо. Бла-
гослови насъ и наше напредуюће отечество!

Архиман. Враћевшичкій. Г л а в р и л ѣ.

КЊИЖЕВНИ ОБРАЗИ.

I.

ІОВАНЪ СТ. ПОПОВИЊЪ

(1806—1856).

одъ

Іована Ристића.

Іованъ Ст. Поповићъ одпочео е своју књижевну радњу іоштъ 1825. године.

На Југо-истоку Европе била е онда у најжешћемъ еку борба народности, која е, покренута іоштъ подъ Јосифомъ II., нашла нову подпору у догађајима, кои су се на свршетку прошлог века у Француској родили па отуда Европи обликъ меняли. Послѣдице овы покрета европски, као и свију велики догађаја, развијале су се невидно, покривено; неслѣдуюћи узроцима својима узастопце, оне су у разнимъ правцима образовале разна стања. У народа свестны развило се онда стањѣ соціјално, а где е утицаемъ нѣовимъ текъ свестъ пробуђена, ту се народностъ протресла и нове одеке живота давати почела.

Ово е была и наша судбина.

Срби су онда, покренути стицаемъ многи околностій, спремни и готови стояли, да приме потресъ и упечатке времена, које имъ е у свима правцима живота па и у књижевности очевидне белеге своје оставило. И Раићъ, и Доситеј, и Мушицкіј, и Вукъ и сви други, кои намъ редомъ

до Поповића развијанъ књижевности представляю, ишли су за овимъ првимъ екомъ, кои изъ освешћене народности васкрсе.

И Поповићъ е чедо овога времена. Већъ првенци његови обележени су овимъ благотворнимъ задаемъ свои сучременика. „Слезѣ Болгаріи“ (1825 год) а затимъ „Повеља Србскоѣ Народу“ означиле су одма съ прага народну стазу, којомъ пође и до гроба свога иде аукторъ „Светислава и Милега“ (1827.) „Милоша Обилића“ и „Скендербега“ (1828.) „Несрећноѣ Супружества“, „Лаже и Паралаже“ (1830.), „Тердице“ (1837.), „Покондирене Тукле“, „Зле Жене“ и едне свезке шальивогъ „Романа безъ Романа“ (1838.), — дела, која аукторъ за младости своя списа. У зрелимъ годинама продужи Поповићъ плодну радню свою, и прешавши (1840) у Београдъ, издаде одъ многи у то доба израђены дела „Владислава“ (1842.). Изъ овогъ времена воде своя порекло и пре три године штампани „Айдуци“ (1853.), и „Женидба и Удадба“. Обновленъ театра позове нашегъ трудолюбивогъ писца на нову радню, те тако добиемо „Санъ Краљвића Марка“ (1847.), „Смртъ Стефана Дечанскогъ“ (1849.), а последњи година „Лажана“ и „Београдъ некадъ и садъ“ (1853). Осимъ овы можда има јоштъ и рукописны дела његовы, која на штампѣ чекаю, но међутимъ е „Даворъ“, свима нама у свежой памети, мезимацъ Поповића.

Овай плоданъ животъ представља намъ се у двогубоме виду. Дела изъ младости и зрелигъ века раздвоена су међомъ, која њ њ не само по роду, већъ и по самой унутрашњој вредности разликуе. Младихъ, кои е, ступивши јоштъ у 19-тој години својој на полъ књижевности, налазио забаве најпре у смешнимъ странама ђуди людске,

тражио е после 15. година и стварао себи новъ светъ знаня; унутрашній позивъ и пространии последи одвели су га и на озбиљниѣ стране живота.

Обе ове стазе поетичке посуте су цвећемъ, коѣ е Поповићу, као богатъ изливъ осећања, право и на име лирскога певца стекло.

1.

Нама, кои смо подъ утицаемъ неки већъ обште усвоены мислиѣ одрасли, тешко пада, ослободити се верованя, съ коимъ смо по толико година живили. Мы смо навикли веровати на србскогъ Орація, србскогъ Гета, србскогъ Шилера и друге славе светски литература, за којима као да се садъ узалудъ обзиремо. Наметнуте мисли оставляю насъ мало по мало, и мы, вданъ по вданъ, испуниѣни тугомъ, силазимо са магловиты тронава наше књижевности у сиротиню, коѣ е само некакавъ варљивы блескъ млађана уображеня обманути могао.

Съ тога нетреба намъ се чудити, што искрено исповедамо, да смо и мы, као и многи други, у Поповићу изредногъ комичкогъ поету гледали. И данъ данашній има одабраны књижевника, кои хуморъ, сатиру као доглавиту силу душе нѣгове сматраю, но да ли праведно? Досетљивость нѣгова правда то мишленѣ, докле се писацъ у нѣжой сфери комичке поезіѣ налази, као што су нѣгове занимљиве „Милобруке“ ¹⁾ и други подобни састави, али чимъ ступи на полѣ выше комике, нѣгова дела губе вредность свою и падаю у онај редъ шалљивы игриѣ, коѣ се, на свой най-

¹⁾ Штампане су у „Седмици“ одъ прошле године.

простім изразъ сведене, зову проста лакрдія (Rovee, farce).

Поповићу є найглавніє шалливо позоріє „Тердица“ (Ћиръ-Яня). Оно є тако срећанъ одекъ и-мало, да се у два ма' едно за другимъ печатало и писцу име главне особе своє дало.

Тврдица непрепоручує се новотићу предмета. Јоштъ Плаутусъ представіо є у шалливомъ позоруј едному грамзену за благомъ, кое є доцнїє, поредъ многи други, и Молиєръ приватио. Пр-выи є представіо свога тврдицу заражена само еднимъ видомъ ове страсти, а другий є заплео своју особу у све вигове тврдоће. Нашъ Ћир-Яня нити є свое благо закопао, као у Плаутуса, нити є изложенъ сплеткама, кое га у вечитомъ страованю држе, као у Молиєра. Онъ само боязливо лебди надъ своимъ сандукомъ, пребрая благо своє и множи га добримъ интересомъ. И заиста, како се стваръ развія просто, безъ заплета, да „Тердица“ нема други страна, кое насъ на смей побућую, заборавили бы, да какво шалливо позоріє предъ собомъ имамо. Но Ћир-Яня еданъ є одъ оны смешны поява, каковы се доста у краєвима нашимъ налази. Растурени по свету остатци женія единскогъ, лишєни поля и пиће за вышій душевный животъ, сматраю за главну цѣль живота свога богатство, изъ кога падаюћи у крайнѣость, даю свету смешно позорѣ тврдоће. Сва дакле особа истргнута є изъ средине наше те зато намъ и напреже пажню, кою добро подешєный изговоръ овы међу нама многобройны странаца прїятно дражи и задовољава. А и злосрећне околности, кое Ћир-Яню окружаваю, развіяюћи све више и више ићгову уду страсть, даю расправи приличну занимљивость. Само да су кое одъ

овы околностей крепче! ¹⁾ Да е характеръ Ёир-Яньинъ финин и лукавин, те да нѣгова грчка мудрость неподлеже свакой о лакои превари!

„Тврдица“, пунъ недостатка, надвишава и пакъ сва остала дела Поповићева шальиве природе. Успехъ нѣговъ, свима околностима олакшанъ, толико се узвысіо, да е онъ единый критике и представляя достоянъ. Све остале шальиве игре свое морао е аукторъ и самъ зарана осудити, еръ пити имаю значая по уметности ни по каквимъ годъ другимъ условима. Просте приповедке, испрекштане шалама изъ свакидашнѣгъ живота, представляю оне токъ стварій и развіаю догађав обичнимъ путовима, у непрекидной тишини.

Комичка сила шальивы игрій Поповићевы не лежи у лепимъ, згодно подешенимъ положайма (ситуаціама), но у досетливости, у речма. Такавъ е „Тврдица“, такавъ „Лажа и Паралажа“, такавъ „Покондирена Тиква“, „Зла Жена“, такавъ „Београдъ некадъ и садъ“ и „Женидба и Удадба“, па такавъ и „Романъ безъ Рома на“, несвршено дело, кое одкрива доста хумора, но фантастичкогъ, неуређеногъ.

Примамљиви наслови ови обрете лако на себе позоръ, но колико се читатель зачуди ненашавши у њима ни сенку истиниты характера и страстей! како су, на прилику, увеличани недостатци зле жене, Султане, како ли Покондирене

¹⁾ Тако на прилику, кадъ е шупа пала и Ёир-Яньи два коня убила, сва варошъ жали, еръ су то два у читавомъ месту најлепша коня была. Нив ли чудновато, да онай такве конѣ има, кон укући својој гладуе и восакъ съ пасоша свога скида те њиме писма печати, да само што више уштеди!?

Феме! Па како е ту тако брза помоћъ, да іой се и невештъ чудити, а вештъ е свакій осудити мора! Султана, заплашена батинама, оставља свою дивљу наравъ и постае мелемъ мужу своме, а Фе-ма, заплашена претњомъ и анекдотама лишени-ма сваке силе уверења, враћа се изъ баяги узви-шениы кругова у природно коло друга своіі!

Писацъ, кадъ е накартере овако у свой край-ности развіо, а нів имъ довољногъ лека тражіо, као да нів нимало моралный задатакъ комичке поезіе предъ очима имао. Исписивао е подпуне лутнѣ, а нів се много старао да полу-недостатке заплаши; грдно е увеличавао образъ зла, а нів марио, да іоштъ издалека застраши и одврати о-не, кои бы му се приближавати полакомили. Цѣль нѣгова ограничавала се на забаву, на досетљивости, коє уметности ништа неприносе.

Но мы бы погрешили, ако бы се одъ овы шальивы игрій раставили, а небы имъ признали заслуге, коє съ практичны погледа имаю. И оне су, као и романи Видаковићеви, много принеле народу, кои е текъ књижевный животъ одпочи-няо. Шала, занимајући пріятно и одмарајући одъ послова, свагда е дражія забава но озбиљность, а навластито за народъ, кои іоштъ сласти уметничке нів окусіо быо. Срби су, читајући шальиве саставе ове, у нѣима нашли удесну школу, у којой су се читати учили, а у Поповићу занима-ва учителя, кои тиме съ Видаковићемъ дели под-еднако честь народны учителя.

2.

Несравниѣно савршеніи значай има Поповићъ као трагичкій певацъ. Да му е Провићенъ дане продужио, богати изливѣ хумора нѣговогъ, кои

су особито у последнѣ време Србе веселити почели, оправдали бы можда мысао оны, кои му у комики снагу налазе, но доста рана смртъ снаѣга іоштъ на полю трагедіе, где в онъ већъ зарана себи венацъ бесмртногъ спомена сплео.

Исторія, а нарочито србска, была в изворъ, изъ кога в онъ свой трагичкій светъ стварао. Плоданъ а гибакъ духъ, кои се у сва стана и времена лако преселявао, вешто в тужне спомене давне или новіе прошлости наше у виду или борбе начела историчны или борбе страстій и характера представляо. Свако в скоро трагичко позоръ нѣгово школа, у којой Срби не само неко уметничко уживанъ налазе, но одушевляваюћи се развіянъмъ историчны догађая, и чувство о народности негую; връ скоро сва односе се на она времена, којі се народна свестъ іоштъ живо сећа и коя су, више или манъ, скопчана са народномъ садашњости.

Трагедіе Поповићеве слажу се све у томе, што су тако на исторіи основане; али, као што се напредъ очекивати може, разликую се по вештини унутрашнѣгъ распореда, по трагичкой суштини и борењимъ се противностима.

Три нарочито трагедіе нѣгове одкриваю особености свога писца: „*Смртъ Дечанскога*“, „*Владиславъ*“ и „*Лаканъ*“.

И ако пристаемо на начело, да в подъ перомъ правога певца све повзія па ма у којой одећи својой, опетъ намъ се чини, да в прошлость наша више епоске но трагичке природе. Изабравши ова три юнака, а особито Дечанскога и Лакана, за предмете трагедіа свой, Поповићъ в доказао, да в међъ карактерима наше и бугарске

исторіє знао одабрати оне, кої в судбина за-
ста трагичка, а оставши, баръ у „Смрти Дечан-
скога“, веранъ преданіяма исторіє, знао в вешто
одвонти взгру одъ меуне, и у подпуности своіой
представити и истину и поезію.

У „Смрти Дечанскога“ бори се слабость са
ячиномъ душе, лукавство са истиномъ. Борба є
на полю наравствености. Юнакъ трагедіє пада као
жертва, коя нїє кадра раскинути вигове, у кое
свакимъ коракомъ улази. Колико насъ потреса,
видити сина у борби съ оцемъ, колико намъ сау-
частіє узбуђує смрть доброга али несрећногъ ро-
дителя! Но грозећи се страстїй и подмуклы сплет-
кїй, кое су конфликтъ приправило, а осуђуюћи,
премда мучно и нерадо, осуђуюћи слабость, кра-
лѣвскимъ венцемъ крунисану, пристаємо и пакъ
на ону страну, коя заплетъ на користь нарав-
ствености решава.

Ослободивши се затимъ целокупногъ упе-
чатка, вратимо ли се на поєдине сцене, на поеди-
не карактере, онда се чудимо, како в све у сво-
ме роду одабрано. Чудимо се, како є удеснимъ
бояма исписанъ Теофилъ, недостойный повере-
никъ Дечанскога, како ли честолобива краљица,
зли дуси кралѣви; жалимо неправедно страдаюћу
Зорку, а жыгошемо іой оца, што в жарку крвь
Душанову на зло распалио.

Поетичка нега народности, верно сниманъ
исторійски юнака, трагички слика и карактера:
ово су значайне черте трагедіє, коя, подъ име-
номъ „Смрть Дечанскога“, сва остала позоря По-
повићева надвишава. То є уверенъ, при коме ни-
смо хтели остати, а да се најпре озбиљно не-
испытамо, да ли, по судбини свога нараштаја, и ту
утицајма чїи мислїй неподлежимо; да ли „Влади-

славъ“ своіомъ бурномъ страсти, или „Лаханъ“ своіомъ трагичкомъ силомъ и брзиномъ догађая „Смрти Дечанскога“ палму неотима; но свакій вовъ прегледъ овога позоришногъ састава давао намъ е све яче основе за уверењъ, које нарочито изъ хармоничногъ распореда ове трагедіе снагу своју црпи.

Доста вештине развіо е Поповићъ и у „Владиславу“, али вештине, која се више огледа у поединимъ карактерима но у идеји дела или његовомъ унутрашњемъ развитуку. Свакій е карактеръ образа за себе, свакій свршена целостъ.

Ту су две противности у борби: распалјена словолубивостъ, која ни одъ убиства нестрепи, противу идеала владателске родолубивости: Владиславъ противу Владимира.

Пошто е уморио брата свога Радомира, најболѣгъ и највећегъ краља, Владиславъ е одрешіо себи руке на зло. „Шта е, вели, мени човека убити, мени, који самъ најболѣгъ човека убіо, мога брата и добротвора убіо, који ме одъ очевидне опасности отрже, кадъ ми е маћ Самуиловъ глави грозіо“. Садъ оће да себи срећу диже, оће да зида ту горду кулу, у висину оће да е диже, да и пузећимъ мравъ при самомъ погледу у несвестъ падне; — али Давидъ, половина душе његове, пита га, да ли ће му то Владимиръ допустити, Владимиръ суседный краљ србскій, кога и Бугари на рукама носе! Варница е бачена. И Владиславъ е готовъ да и Владимиру гакне гавранъ, најмилія птица његова. Садъ се текъ Владиславъ као разљено море усколеба и у нова убиства стропошта.

Овакавъ е карактеръ, који е у крви огрезао. Њму е певацъ на супротъ ставіо Владимира, који непрестано о благу земљъ своје размишљава. Онъ

бежи одъ круне, позива краљицу у колибу, где ће, мисли, трипутъ срећнии бити; нѣму е венацъ царскій пунъ бодля и опора чичка, багряница ништа друго, но ружа триѣмъ брига испрекрштана, а златни лавци тешки окови заробљеномъ краљу; онъ се неосећа да е свой, нити одъ тебе господаръ: свое дане посветіо е срећи свога народа.

Тако су та два главна карактера идеали у своме роду, али ту престае сва врлина овога позора; еръ свакиј е карактеръ за себе кичъ, кои съ другимъ свеже ни правого судара нема. Догађај развја се као у приповедки, више налики на епосъ но на драму, а и сама идеја пре е ужасна но трагична; еръ шта е живацъ дела? Владиславъ, убица и ништа више, домамлюе и убія Владимира, савестногъ краља; Владиславъ истина и самъ пада, али зашто Владимиръ? Уда е то лекція за наравственостъ, где поредъ порока и врлина страда!

Ни најманѣ овимъ прекорима неподлежи „Лаханъ“, треће жалостно позорѣ, у коме се особине духа Поповићева огледају. Брзина раднѣ, унутрашња хармонија догађаја и истинито трагична расправа отварају делу овоме место чести у исторіи не само србске но можда јоштъ и светске књижевности. Писацъ овде нѣе тражио, да самомъ немотивираномъ смрћу трагичне е ефекте производи: то е задатакъ саме идеје, која се заиста трагички развја и решава. Нећемо „Лахану“ ништа пребацивати, што му карактеръ на люде како њ ми у животу познаемо, мало наличе: то е свойство скоро свію карактера Поповићевы; оставићемо безъ претреса и оно досадно набрајанѣ начела и сентенція моралны, које трагичногъ јунака скоро проповедникомъ чини: и то е значајна черта свію дела, којима врсте ове посвећавана

мо; но морамò напоменути, како неверуемо, да ће и ко признати „Лахана“ за јунака изъ тринаестог-га века. Ево на прилику умованя, кое пре одговара идеама нашега но ондашњиѣгъ времена:

„Векиѣ степенъ више и пожертвованя изискуе. Земля е запуштена, кое одъ силны ратова, кое одъ колебања внутреннѣ; землѣдѣлство и радность слаба, изображеніе никакво; судови редки пакъ и ови занемарени; закони заборавлѣни, замршени, и зрешу на нашемъ несходни“ и т. д.

Овакови основи неприличе Бугарину, кои изъ тринаестогѣ столећа говори, пошто е у пустинѣи векъ свой провео.

Но заборавимо ли на време и порекло трагедіе ове, предамо ли се уживаню безъ критике историчне, онда е „Лаханъ“ трагедія, коя ће свакога задовољити, свакога достойно забавити.

Врлине и недостатци, кое смо као значайне черте „смрти Дечанскога“, „Владислава“ и „Лахана“ означили, налазе се више или мањ и у осталих трагедіа Поповићевы, и мы, кадъ небы анализу дела за неблагодаранъ посао држали, могли бы іѣ све редомъ начелима критике подвргнути; али и на што намъ тражити само начела естетике онде, где народъ начела живота налази? Народъ, кои е сву свою исторію опевао у песмама, којима се светъ дивѣ, нѣ много разбирао, колико е уметности развиено у „Милошу Обилићу“, у „Светиславу и Милеви“ и т. д.: нѣга су усхитили они патриотски карактери, кое е млађано уображенѣ, распалѣно за идеалима, онако створило, као што іѣ онъ узъ гусле пева: не какви су, но као што треба да буду. Зато кадъ е Поповић косовскій епосъ у виду драмскомъ представіо, народъ и нѣ пытао, да ли бой тай може быти

или баръ да ли є онъ предметъ трагедіє онако, као што га є Поповићъ представіо; нїга се нїє тицало, да ли декламаторскій слогъ у овимъ трагедіама а особито у „Обилићу“ и „Светиславу и Милеви“ смета радню и пречи развитакъ драмскій: не, нїга су се само тицали образи прошлости наше, и што се кои образъ у свести нїговој непосредніє представляо, то му се онъ яче и одзивао, као што се на прилику одазвао „Сну кралъвића Марка“. Нигда несме критикъ овакове предмете уживаня народногъ само на теразіє естетике ставляти а презирати имъ заслуге за родолюбива осећаня, за негованъ народне свести. Свагда су овакова дела добро дошла, па или она была у своме роду савршена или долазила као исторія у виду діалога, или као комађе реторике у одећи поезіє.

Угодни одзиви народни и принели су много, те Поповићъ све саме Србе исписує. Овда онда отвори онъ и бугарску исторію, но отвори є, да у нѣой грађе за србске кровове тражи. Зато и нїє чудо што у догађајима и карактерима велике разновидности нема: толике драме нїгове све су єдна на другу више или мањ наликъ, све готово єдној мети теже. Карактери идеалисани зачуђаваю насъ и уче, а слабо намъ откриваю оно, што у другима видимо или што у себи осећамо. Како є коя умотворина производъ млађи или зреліи година, тако ћемо негде паћи више начела и правила, а негде више вкуса и осећаня; негде више морала, а негде више природе.

Очевидно є, да овако идеалисани и єднообразни ликови немогу бити веранъ снимакъ свој времена. Поповићу нїє могло непознато бити, да

историска трагедія певцу найтеже услове полаже; онъ е знао, да е себи ланце приковао, чимъ е изъ непрегледногъ простора исторіе изборъ предмета учинио. Зато, до душе, и ніе позаймљноме предмету ништа одъ историчневредности одузео, нити му унутрашнѣ быће пореметио; али се манѣ старао, или ніе свуда успео, да карактере духу времена саобрази и пресели насъ свагда у она времена, коя представя.

Колика е ту разлика између нѣга и Нѣгоша! Нека отвори „Горскій венацъ“ ко оће да се о томе увери, па ће наћи не само карактере и положае црногорске, но самый живыи образъ Црне Горе. И г. Матія Банъ стекао е у овоме погледу „Мерижъ“ своіомъ заслуге, коє іоштъ чекаю на достойну оцену врлина своіхъ.

Могли бы садъ, праштајући се са трагедіама Поповићевимъ, пустити се у оцену слога нѣговогъ; но обичанъ, негде манѣ а негде више углаћенъ и заокруженъ слогъ, овде онде пріятнимъ поетичнимъ образима посутъ, остаће у своіој смерности, а нама ће допустити да место тога проговоримо о поединимъ сценама, коє Поповића неодликују истина као буйногъ пламеногъ певца, али га као вештака у сниманю психологички слика и као особитогъ znalца страстій людски високо поставляю. Доста ће бити, ако подсетимо оне, кои су „Владислава“ читали, како е ту певачъ грижу савести истинито описао. Іоштъ сигурно сваки читатељ гледа живо ону сцену, како е Владиславъ одъ свега узнемиренъ, како предъ свакимъ шушкомъ стрепи, и као да му и сами зидови веле: Убійцо Владиславе!

Зайста свакій диви се ономе, кои є онако вешто знао описати грижу савести, а да съ тога клизавогъ брега непадне у крайность. Сетиће се овде, ко познає Дикенса, оне ужасне сцене, кадъ є Іонасъ свога непріятеля издайствомъ убіо, па онда науміо да на миру благоує. И ту великій вештакъ грижу савести описує, али тако неумерено, да се тай вештакъ у целата претвара, кои є савестъ као страшило подигао.

Дикенсъ пушта грижу савести да у лудило пређе, но нашъ певаць налази, да є природніє оставити є, да се тако и сконча, а очаяню тамо врата отворити. Зато и єсте срећанъ у чертаню ове болести душевне. У „Смрти Дечанскога“ несрећный войвода Милорадъ Виловићъ, коме є Душанъ неотице любовъ осуетио, лута по гори, бори се са змаєвима, да девојку своју одъ уображене опасности избави, — а све начинима, кои су поражавајућій образъ съ ума сишавшегъ. Да Шекспиръ види онай изугблѣный осмей, онай празный погледъ; да чує оно испрекидано умованѣ, ков, текъ што се роди, валови други мислїй претрпаю, онай збунѣный разумъ, кои изъ мисли у мисао лети и до самога прага истине допире; да Шекспиръ Виловића види, о, зайста бы га и самъ са своимъ сликама успоредио, а нѣговъ краль Лиръ достойно бы запевао песму Виловићеву:

Певай, певай несрећо,

Срећа є заспала.

Певай судбо, судбину

заболела глава.

Гди се пева, ту с' полева

Гди се плаче, ту с' запева

Гди се пїє ту с' припева

Певай, певай несрећо,

Срећу боли глава.

3.

Кадъ в писаць овы врста срећанъ быо, „Даворъ“ Поповићево првый явно поздравили, узвикуу в онъ радостно, да ће дело ово предати име певца спомену, кои никакво време неће избрисати моћи. Доцни одзиви подкрепили су ову мисао, а смртъ певчева была в најяснѣя прилика, да се то несумњиво увиди.

Али како, пытали смо се онда? Даворъ смелимъ фигурама непотреса уображенъ наше, нечара насъ ни особитимъ милинама, па и философія, кою богато расиплѣ, представля намъ само тавне сенке живота и свакимъ намъ прстомъ отворенъ гробъ показуе. Чимъ се дакле одликуе то *Даворъ*, ноє в лишено свега, што брзе, бурне и многобройне упечатке производи?

Као скоръ и трезвенъ поточићъ теку песме *Давора*, умерене и у мислима и осећаню, смерне у тону, свестне врлине своє а безъ афектаціе. Часъ насъ потресу озбиљнимъ гласомъ прошлости, часъ намъ чертаю давне спомене онаквомъ штила брзномъ, коя и скраћуе и развѣя.

И „*Споменъ видова дана*“, и „*Србскій народъ и његова судбина*“, и „*Даворъ на полю Косову*“ певаніе су, у основу, исте природе, али колико є ту дивне разновидности! Гибко уображенъ представило є сва три ова истоветна предмета у најбогатіой одећи, и давши свакомъ особитый значај, учинило є, те насъ они сродствомъ своимъ никако нечоре.

Поредъ „*Видова дана*“ „*Марко Бочаристъ*“ најлепшиј є цвѣтъ Давора. Савъ догађай исписанъ є бояма свакоме узвику и обртаю бораца вешто саображенимъ, као што се и иначе слогъ *Давора* за

свакимъ мигомъ и коракомъ людскимъ удесно по-
вѣя.

Но ма у каквоме облику поезію Поповиће-
ву гледали, онъ намъ свагда као моралиста предъ
очи излази. Или се пео на поносве врѣове лир-
ске поезіе, или силазио у скровиту дружину сваки-
дашню, онъ свагда едну мету достиже-човека и
нѣгову судбину. Овакавъ е онъ у драмской па
овакавъ и у лирской поезіи.

Одма јоштъ пребацили смо мы *Даворю* овај
незгодный украсъ лирике, а наиме „*Години 1848-ой*“,
„*Човеку*“ и „*Деспоту Ђорђу Бранковићу I*“, коима
смо збогъ дугогъ моралисања и пространы ре-
флексіа више краткости желили. Певци старога
века, а нарочито Ораціе, излили су доста фило-
софіе у своимъ одама, одъ којъ намъ е Поповићъ
неке вештачки превео, али данашній векъ одвај
философію одъ поезіе и ниште, да се у поезіи
правила живота само у образу, у осећању, у до-
гађаю представе. Тако мислимо мы, а тако ми-
сле и вештии и больи одъ насъ.

Као мане *Даворю* означили бы мы и начела
о слободи и народности. Борбе све за првомъ
чине се нѣму ташта суета, а друга се, вели, у
гробу налази.

Нетреба ли са основомъ Поповића прекори-
ти, како е са свачимъ незадоволянь, што у са-
дашњости корень свой има? Ко ће одати прав-
ду песни, коя слободу и народность у гробъ ис-
праћа? Та нису ли народности човечество, нераз-
вѣя ли се свака у своме кругу по своимъ особи-
нама, дајући свету оно велико богатство моћій,
кое разновидность народностей храни? А слобода?
то е, нико намъ заиста неће одрећи, предметъ у-
рођеногъ тежени людскогъ.

Ето тако е *Даворѣ* готово све некимъ елегій-скимъ тономъ и некимъ тужнимъ споменима изъ прошлости испуњно. Но томе се нѣ чудити. Човекъ, кои е, развитакъ свой давно заключивши, само одъ прошлости свое трошю, — Поповићъ было е последњи година као добро засађенанѣва, која само сазрео плодъ приноси, али ништа више у себе неприма. Противанъ и новимъ людма и новимъ мислима, онъ е наличя нѣова као праве тежнѣ новы праваца свету представляо: тешко му е было у своме ладу гледати, како се дижу изданци новогa нараштая. Ахъ, доста е у насъ таквы учителя!

Но честь сени, која е истинито узвишене спомене за собомъ оставила! Поповићъ е свршио свой труданъ и плоданъ животъ, а нараштай, кои „*фали струю*“, кланя се и нѣму и преузноси и нѣгове многостручне заслуге.

О ЕПІЙСКОЙ НАРОДНОЙ ПОЕЗІИ СРБА.

Сачинѣніе бывшегъ профессора петробуршкогогъ университета, превео са рускогъ редовный чланъ друштва србске словесности С. Сретеновићъ.

Одавно се є започела у Европи изучавати народна епійска поезія, но то дуго вріеме нїе давало науци очекиване користи. Осниваюћи се само на епійской поезіи Грка и Римляна, удалявано є све друго, све што нїе улазило у нѣзинѣ кругъ. Благодарєни тежнѣи за знаньима, у наше вріеме, овай кругъ раширно се є; германски и романски народи, народи удалѣнога истока изявили су већъ своя права на нашу пажню. Исторія повстичке раднѣи народа морала є промѣняти свой едностранско-догматички погледъ, морала є почети говорити друкчіе. У дугачкой линіи народа, кои су се еданъ за другимъ появлявали предъ судомъ науке, нїе достаяло іошъ єднога, а то є *словенски народъ*. Но и у томъ одношеню, нашемъ є времену одређено было, да назначи Словенима почасно мѣсто. Да они имаю епійску поезію, то већъ нїе питанѣ. Достоянство и важность нѣну признали су и они наученици, кои су се само одали на изучаванѣ старога грчко-римскога свѣта: садъ и они у словенской народной поезіи траже одговоре у своимъ двоумлѣнїима.

Оставляюћи засадъ на страну епійске створове осталихъ словенскихъ племена, обратићу се оно.

ме одъ нѣхъ, кодъ кога епопея іоушъ цвѣта, кодъ кога она нѣ анахронизамъ, него потреба — и поредъ тога една одъ найглавнихъ потреба народногъ живота. Нека ми се допушти казати неколико мислѣй *о епійскимъ сръбскимъ пѣсмама што се тиче њинога значеня у народногъ животу и начина њинога траяня.*

Тежня за пѣванѣмъ, као што є познато, єсте общте свойство словенскихъ народа. Ову тежню имаю и Срби. Пѣванѣ за неке одъ нѣхъ єсте наймилѣи посао, а за друге оно є начинѣ, да се они изране. Пѣсма є нераставни дргъ свакогъ рада, свакогъ посла, свакогъ светкованя, па было црквеногъ, было домаћегъ, было народногъ. Пѣсма єсте и дио наслѣдства, кое родителѣи предаю дѣци. Престарѣли дѣдъ, кои нѣ за радъ, одъ вайде є іоушъ за пѣсму: онѣ прича унуцима о славнимъ дѣлима предака, и рано, іоушъ у дѣтинству, запалує у њима оганѣ юнаштва и тежню за одважношћу. Нови нараштай расти подъ упливомъ причаня о старинскомъ добу, о ономє, што є было, и о юнацима отачаства. На празницима, на веселимъ госбама, на панађурима, у мирномъ кругу породичкомъ, нема друге части, другогъ увеселяваня осимъ пѣсме и игре. Послѣ срећне битке, послѣ одважногъ дѣла или юнаштва, явля се пѣсма и спѣва се често у први минутъ упечатлѣня. На годишњимъ светкованѣма, кадъ се народъ гомилама скупля кодъ манастира и црква, пѣсма послѣ црквене службе, єсте главни посао. Кадъ се сврши света служба, народъ излази изъ цркве; а предъ њѣзинимъ вратица слѣпацъ са гуслама очекує гомилу, и срета є са пѣсмомъ. Народъ стане око пѣвача наоколо, и, ћутѣћи, слуша казиваня о онима, кои, као-што народне пѣсме кажу.

*„Небоје се никога до Бога“
и конхъ ће се
„име дуго спомињати“.*

И врло често таке пјесме чине, те њихни прости слушатељи сузе проливају!

Но србска народна пјесма има још и друго назначење. Срби не живе у једној држави. немају једнаки начин управљања и нису једне вјере и цркве. Неки од њих држе се православне вјере, неки зависе од римскога првосвештеника, — а неки на послјетку примили су исламъ, задржавши језик и народност. И то је доста, да се могу разумјети узajemна одношења три вјере на малом простору земље. Мржња међу хришћанима и мухамедовцима траје читава столјина, па никако не слаби нити се уманjava. И ко би то могао помислити? Пјесма често мири једне са другима, и чини, те они на један минут заборављају столјинну мржњу, напослијек њима о општем крвном родству. Треба се само сјетити на сарајевске мухамедовце Србе, који су измолили код кадије опроштење сународнику своме, заробљеном хришћанину, зато само, што су им се допадале његове пјесме!

Ово мало, али јасних знакова, сами собом одређују оно мјесто, које заузима пјесма у животу србскога народа. При таквом одношењу пјесме према народу, само собом рађа се питање: зар она својим упливом и својим значењем зависи само од унутрашњих појава у човјку, од његових осјећања, тежњи и других различитих унутрашњих стања. Испитиватељ мора на ово питање одговорити: не. Србска народна поезија није тако једностранска, као што су сада једностранске пјесме већине осталих словенских народа. Србска наро-

дна поезія не обвата само едне лирійске пѣсме, кое се при польскимъ пословима пѣваю, или кое се чую при различнымъ случаямъ у народномъ животу. Не ограничаваюћи се само тиме, што описує нама србина као човѣка, она иде далѣ и описує србина такође у исторійской нѣговој особитости, — у свима различнымъ судбинама, кое в онѣ претрпѣло крозь многа столѣћа у свези общте-човѣчїега са одѣлито-србскимъ. И ово одѣлито-србско, безъ двоумлѣня, постои у исторіи народа, у нѣговомъ животу, кои су му одредиле околности времена и мѣста. До таке пуноће развића свога дошла в постичка радня србскога народа: те в она створила епійску пѣсму. Но ту се в та радня и зауставила, као што се чини-зато, што у народу нїе было животнихъ начива за далѣ развіянѣ.

Да пођемо далѣ за ствараюћомъ радњомъ србскога народа у томъ правцу. Нема двоумлѣня да епійска поезія постои кодъ Срба одъ давнихъ времена. Найбржіи прегледъ садржая и богатства исторійскихъ пѣсама доказує, да она нїе постала у найновіе врієме, не наведанпутъ, и не у едномъ краю населбине србскога народа. Да в она постојала кодъ Срба, мимогредъ напомињу и писмена свѣдочанства различнымъ времена. Но и о петъ ми незнамо, кака в была народна епійска поезія Срба у стара времена; незнамо какима в путовима она ишла при своме развіяню. Скуплянѣ и записиванѣ србскихъ народнихъ пѣсама спада у найновіе врієме: не далѣ него прїє 25 година оне су прешле на хартію „изъ живихъ уста народа“, као што се изражава еданъ знатни сучременикъ. Та околность врло в важна у свима другимъ одношенїяма, но не по одношеню према нашемъ питаню. Поредъ свега тога, изучаванѣ србскихъ епій-

скихъ пѣсама и у садашиѣмъ нѣинѣмъ виду, дае испитивателю могућность одговорити на неке стране питаня о развићу народне поезіе у исторійскомъ пѣномъ течаю. Пріе свега особиту нашу пажню заслужуе та важна околностъ, која е нови, живи примѣръ, потврђуюћи едно одъ разматраня надъ поетичкомъ радњомъ народа. И кодъ Срба, као и кодъ другихъ народа самосталнога развића, поезія започела се е управо одъ *догађал саданѣга времена*: пріе нѣихъ было су митологійске приповѣтке, којима су јошъ у дванаестомъ столѣћу были богати балтійски Словени по свѣдочанству сучременога Хелмолда. Не човѣкъ, него надестествена быћа есу предметъ најстарихъ србскихъ пѣсама, као што се то може видѣти изъ остатака одъ толико удалѣне епохе. Ова быћа нису непозната и најстариимъ исторійскимъ пѣсмама. Виша быћа чине подъ заклетвомъ договоръ са човѣкомъ, кога примаю подъ свою рукопомоћъ; она се являю у одважне и пресудне минуте нѣговога живота, и у вріеме, кадъ треба, даю му помоћъ, и тадъ тешко нѣговимъ противницима! Доцнѣ, што ближе ка најновиимъ временима, та быћа све ређе и ређе являю се. Отуда се види, да србска пѣсма у почетку нѣ имала задатакъ пѣвати човѣчія дѣла. Први нѣнъ предметъ была су надземска быћа; а послѣ у нѣзинъ саставъ ушао е и човѣкъ, но јошъ зависѣћи. Онъ се явля понекадъ као оруђе вишихъ быћа, а понегда у свези са њима. Исамо послѣ такихъ прелазана излази онъ еданъ на сцену са потпунимъ поузданѣмъ у свою снагу. У ово одѣлѣнѣ немсторійскихъ пѣсама мораю спадати народне србске легенде, у којима се е моћъ новихъ хришћанскихъ понятія додирнула само до имена, али нѣ потпуно прострла се и на садржай.

Што се тиче друге стране нашега питања, т. е. мѣста постанка србске епійске поезіе, испитиватель не налази правихъ доказа на то ни у животу народа, ни у самимъ пѣсмама. Кадъ бы дозвољно было са саданѣмъ доказивати прошло, онда испитиватель, користећи се мѣстнима расматранѣма, могао бы доказивати, да е епійска поезія најпріе постала у онима мѣстима србскога народа, гдѣ су најбољи војници, а то е у брдовитимъ мѣстима. Ту е досада она већма распространѣна. и већма се е сачувала. Што ближе къ равницама, и што ближе къ земљодѣлскимъ и трговачкимъ населбинама, то е нѣзинъ гласъ слаби и већма се употребљава лирійска пѣсма. По расматранѣма првога зналаца србске народности, Вука, нераздвојни другъ епійске пѣсме нѣно оруђе-гусли-асте потребна стваръ сваке куће у брдовитимъ мѣстима Србіе, Босне, Ерцеговине и Црне Горе; а у равнимъ мѣстима и долинама овај монохордъ ређе се налази. У брдовитимъ мѣстима рѣтко се може наћи србинъ, кои небы знао неколико десетака пѣсама; а у равницама оне већъ имаю потребу у слѣпцима-гусларима, и потOME постовише вѣштачкима, него вестевенима начинима. На напослѣтку и самъ гласъ юначкихъ пѣсама пріе могао е постати у брдима и више приличи брдовитимъ мѣстима, него равницама. Овимъ доказима могуће бы было прибавити аналогійске случаеве кодъ различныхъ другихъ народа, могуће бы было у самомъ животу брдскихъ жилаца наћи елементе, кои бы помагали развићу епійске поезіе. Поредъ свега тога ови докази нису снажни, ди се питањъ узвиси до праве истине. Могуће е прекословити, да се саданѣи србски брдски жилци не налазе у својъ првимъ постойбинама, да исторійске околности могле су њи

преселити на нову, туђу мѣстность. Тада епійска поезія, неће бити створѣ брдскихъ жилаца.

Ако на тај начинъ ніе могуће са потпуномъ вѣроватношћу пронаћи постанакъ епійскихъ пѣсма кодъ Срба, по онима доказима, које даю садашня одношенія народа, онда нема двоумлѣнја, да то, што се оне већма употребљавају у брдовитимъ населбинама, доказује, да су оне ту више, него на другомъ комъ мѣсту сачувале своє првобитно свойство. Планински жидацъ већма се придржава корѣнитихъ своихъ обичаја и наравій, ближій е ка старини, вѣрнѣе чува оно, што му е предато, и дуже се противи и бори са ново-увођенима. Жидацъ равница већма се мѣня, приступији е развићу, упливу туђега, и већма зависи одъ нѣга по са моме положаю. Сѣдинивъ ове примѣтбе са онима, које су казате о мѣсту преовладаванја епійскихъ пѣсама, ми, чини ми се, имамо право извести, да у њиномъ развићу и духу ніе могло бити главнихъ измѣна и великихъ прекрајања. Овај изводъ потврђују и саме пѣсме. Сличавајући казиванја о догађајима најстаријихъ времена са најновијима, ми не налазимо у томе разлике ни у тону, ни слогу, ни у епійскимъ израженјима. И една и друга, чине се, као да су створови еднога лица. Истина, у најстаријима пѣсмама на сцени већиномъ являю се Срби, а у најновијима већиномъ описује се борба Срба са Турцима; у првима јунаци се боре са мачевима, стрѣлама, копљима; а у другима већъ влада пудика. Но како ова свойства, тако и слична њима, очигледно ни су главна, немају уплива на начинъ изложенја, и прѣе доказују, да е у најстаријима пѣсмама истинитѣе описана прошлостъ. Съ тога врло често најновије пѣсме у езикy и подробностима народнога живлѣнја имаю таке архаизме, кои се не слажу са саданѣимъ свойствомъ на-

роднога езика. Откуда су ови архаизми могли ући у нове пјесме, него изъ старога, наслѣственнаго, изученога матеріяла? Епійски слогъ, кои е створъ вѣкова и нараштая, остае свуда еданъ и исти, нѣговой се моћи покорава талантъ народнога поете, па како бы да быо онъ оригиналанъ и домишлянъ.

Съ тога ни различне судбине србскога народа, ни туђе владанѣ и сѣдинѣна са њиме државна промѣна, ни су тако снажне биле, да даду свойству пјесама други правацъ, другу форму и други характеръ. Узрокъ е тога јасанъ. Народна србска поезія нѣе никадъ излазила изъ народнихъ руку, нѣе се никадъ подвргавала упливу школе и нѣе никадъ, колико е познато, била украшенѣ двора и увеселяванѣ вишихъ народнихъ редова. А главно е то, што е србска епійска поезія свагда истинито изражавала народни животъ, кои се у главномѣ нѣе мѣняло, кадъ се е политичко станѣ државе мѣняло. Историја описуе нама Србе крозъ све периоде њинога трајња као војнички или пастирски народъ. У вриеме зависности одъ византійске имперіе, Срби су били за њу зидъ одъ нападања варвара на сѣверо-западнимъ границама царства, као што су они сада живи зидъ аустријскога царства. У вриеме државне самосталности, династія и бољари приближавали су се понегда латинскомѣ западу, а понегда грчкомѣ истоку; но народъ нѣе се мѣняло, и по старомѣ обичаю отимао е землѣ одъ своихъ сусѣда Грка, Бугара и Маџара. Војнички духъ Срба нѣе се угасио и тада, кадъ су се Турци појавили; србске чете помогле су, те су први султани одржали многе славне битке у Европи и Азији. Но опетъ то нѣе сметало ратнимъ Србима у то исто вриеме сѣдинјавати своя усиљаваня са усиљаванјима

хришћанскихъ владателя противъ общтега непріятеля. Доцнѣ Турцима є испало за рукомъ, те су добили потпуно господаренѣ у србскимъ земляма, измѣнили су њиѣ државни саставъ, и увели нови, намѣстивши паше да владаю. Поредъ свега тога, тай яки превртай нѣ зауставио повличке раднѣ народа: ми тако мислимо, оснивајући се на мноштву исторійскихъ пѣсама изъ те епохе. Покоренѣ нѣ умалило матеріялъ за епійску поезію. Неки су Срби одбѣгли у планине, као на прилику, Црногорци, а неки налазили су станишта на границама Аустріє и Маџарске и отудъ су се светили своимъ непріятельима. Па и они Срби, кои су остали у постойбини, и морали су се навикавати на нови редъ, — при првой свађи са Турцима, скупљали су се у чете, одметали се у планине и шуме, и такимъ начиномъ и у краєвина подъ турскимъ владанѣмъ, убіяли друга и не друга. Србске пѣсме тога периода дуне су најразличниѣхъ казиваня о юнаштвима и одважности Црногораца, хайдука и приморскихъ ускока. Сва ова одѣлита усиљаваня, безъ общтега плана, нису ништа важила спрoђу сила отоманске порте, но учинила су ту вайду, што духъ Срба нѣ клонявао, него є јошъ већма растио у бореню, премда и не єднакомъ, наданя нису се гасила, и у почетку XIX столѣћа ове чете већ су постале страховите дружине.

На читавомъ томъ дугачкомъ путу епійске пѣсме пратиле су народъ, и у томъ скитаюћемъ се животу црпиле су свой матеріялъ: оне су и досада у памети народа. Поредъ тога примамљиво є бацити погледъ на изборъ предмета за пѣсме. Народне поете већиномъ заустављаю се на казиванѣма о онимъ догађајима, у којима су Срби умѣшани својомъ главомъ и своимъ рукама.

Съ тога народна пѣсма и неговори о крвопроли-
внимъ войнама првихъ кралѣва одъ неманѣине по-
родице. Одъ свою дѣла Неманѣића сачували су
се у народной памети само єдни манастири, ове
„вѣчне нѣмне куће на овомъ свѣту“, као што се
изражаваю пѣсме, и сачували су се, по свой при-
лици, само збогъ одношеня манастира према до-
циимъ судбинама србскога народа. У вріеме теш-
кихъ бѣда, манастири были су утѣшенѣ за народъ,
были су штитѣ за хришћанство п чувари народ-
ности. Кодъ нѣихъ Срби су лакше заборавляли са-
данѣ, и у пѣсмама опомињући се свое свете
старине, ни су губили наданя на будуће и гото-
вили су се за нѣга. Народна пѣсма ћути такође
о дѣлима Матије Корвина, штедљива є у казива-
ню о дѣлима аустрійскихъ войсковођа противъ Ту-
рака; а супроть постає врло говорљива, кадъ
се поведе рѣчь о онима биткама, у којима є сва-
ки у дружини быо и вођа и войникъ. Велике
чете, кое су покорне заповѣсти єднога, ни су
предметъ за народнога поета. Ево јошъ єднога
знака, кои є свойственъ србской поезіи, као и
другима народима, кодъ конхъ є она створъ живо-
та, а не школе. Ту, чини ми се, треба тражити и
најглавниі узрокъ упатка нѣногъ у саданѣ вріе-
ме кодъ већине словенскихъ народа.

Сада да се зауставимо јошъ на єдномъ из-
воду расматраня надъ пѣсмама србскога народа.
Ја самъ већъ напомињо о томе, да у мѣстима,
гдѣ преовладава ешійска поезія, у брдовитимъ на-
селбинама она ніє забава само єднога реда лю-
дій, ніє предметъ знаня, и не начинъ за дости-
женѣ намѣре. У брдовитимъ населбинама она є
общте достоянѣ, и најчешће бива створъ дара.
Начини нѣногъ траяня у нѣоі се самой налазе.
При такомъ одношеню пѣсме према народу про-

шао е први вѣкъ нѣнога траяня, ком е цвѣтаю-
ћи быо. Одважностъ, учинивша яко упечатлѣнѣ,
баца искру у даровиту душу, и пѣсма е готова,
као створѣ задахнућа. Устворовима тога реда ни-
ко не тражи славе. Србинѣ, спѣвавши пѣсму, сти-
ди се, да се у народу говори, да е онѣ нѣзинѣ
творецъ, и на питаня онихъ, кои желе узнати нѣзи-
ногъ творца, обично одговара, да е онѣ ню чуо
одъ другога. Ко е тай потайни други?! Србинѣ
незна садѣ обяснити. Стари Чеси говорили су
своме миломе пѣвачу: „Пѣвай, пѣсма е теби одъ
Бога дана“. Послѣ тога, ясно е, зашто су имена
сачинителя србскихъ пѣсама сасвимѣ непозната.

Но пѣсма нѣе свагда створѣ еднога лица:
што е почео еданѣ, наставля други, и пѣсма што
се већма распрострањавя, тимѣ већма расти у ве-
личини. Ясно е, да савѣ народѣ у томе заеднич-
ки ради; нѣговѣ вкусѣ управя течасмѣ пѣсме.
Оснивајући се на томе, слободно е могуће по-
тврђивати, да србске епѣйске пѣсме одъ 800 —
1000 стихова и више спѣване су не наеданпутѣ.
Казиванѣ, послуживше за тему прерађивали су
народни поети у одѣлѣнѣима и подробностима
постепено. Съ тога, саставне дѣлове великихъ
пѣсама неналазимо свагда сединѣне у памети е-
днога пѣвача, нѣи често треба скупляти изъ више
уста.

Пѣсма, коя е спѣвана по мисли и срцу наро-
да, не остае дуго на мѣсту свога постанка. Она
ступа у нови периодѣ свога быћа, изъ првона-
челнога тѣснога круга прелази у обширниѣ, оби-
лази села, вароши, краеве и у томѣ путу постае
предметѣ забаве за неки редѣ людѣй. По своѣ
прилици, одъ найстарѣихъ времена, главни распро-
странителѣи пѣсама кодѣ Срба были су слѣпци.

Са пѣсмама и гуслима они су свуда, гдѣ се народъ у гомилама скупља, као: близу црква, манастира, на тржиштима и у крчмама. Овдѣ за пѣванѣ они добіаю одъ слушателя милостию, одъ когъ се они ране. Гдѣ в животѣ престао быти изворъ пѣсама, као на прилику, у южной Мацарской, — тамо до скоро іошѣ слѣпци живѣли су скупа и тако су се одѣлили одъ осталихъ людѣй, да су и говорили између себе особитимъ непознатимъ за друге езикомъ.

У овомъ другомъ, не сасвимъ ствараюћемъ периоду свога траяня, пѣсме, естественно морале су у устима недаровитихъ людѣй подвергавати се квареню, преграђиваню више или манѣ напредномъ; но на срећу и овдѣ ова неизбежна измѣняваня не кваре цѣло. Личность народнога повта неумѣ да преступи столѣтне форме, нѣгова фантазія мора се покорити непромѣнне требованю — изображавати постовни животъ у прошломъ или саданѣмъ. Съ тога врло велико противорѣченѣ пѣсама са животомъ уобште нѣ свойствено сръбской народной повзѣи, ако изузмемо неколико пѣсама о Марку, сину краля Вукашина. Овоме узроку, когъ поддржава у устима слѣпаца цѣлину организма сръбскихъ пѣсама, треба придодати іошѣ и ту важну околность, да многихъ одъ пѣвача заиста одарени бываю необычайнимъ ствараюћимъ даромъ. Одъ многихъ примѣра ево едногъ. У Марту 1804 године, Мачва, еданъ одъ побунившихъ се сръбскихъ краева, налазила се у великой опасности: на ню в ишао Мехмедъ капетанъ са много ячомъ силомъ. Войводи Чупићу заповѣђено е было, да чува тай край; са едномъ прегршю юначкихъ войника, онъ е надбио непріятеля близу Салаша, чему су се чудили и сами Турци. Наскоро послѣ те битке, Чупићъ е едномъ сѣдио за ручкомъ, и гостио се

са дружиномъ; наведанпутъ уђе слѣпацъ са гуслима и у врло доброй пѣсми описао е то славно дѣло. Пѣсма има 450 стихова и завршуе се овима рѣчима:

„Ако ли тво вјеровати неће“
 „Нека иде те очима види“
 „Знати ће се турска костурница“,
 „Докле тече сунца и Салаша“.

За ту пѣсму Чупић е поклонно гуслару турскога хата.

Тако е, чини ми се, било и у старинско доба, ако ћемо вѣровати свѣдочанству народнихъ пѣсама. Ђданъ одъ најмилихъ юнака србскога народа, кои е живѣо у XIV столѣћу, Марко, синъ краља Вукашина, при смрти дѣли свое иманѣ. Ђданъ дио назначава за погребъ, други на украшаванѣ црква, а трећи дио клясту и слѣпу.

„Нек слијепи по свијету ходѣ“,
 „Нек пјевају и споминъу Марка“.

Гогорећи о србскимъ слѣпцима, кои су и кодъ Грка и кодъ Германаца подржавали епійску повѣзју, немогу да неспоменемъ јошъ и о другимъ нѣкимъ распрострањитељима, кои само србскомѣ народу припадаю. *Путници*, зауставивши се на конаку, не могу одмахъ да се насладе заслуженимъ одморомъ. Обично домаћинъ куће чини путнику изненадну понуду, — дав му гусли. Ниа се лако одрећи одъ те понуде, и тако у пѣсмама о овомъ или ономъ србскомъ юнаку прође вриеме предъ спаванѣмъ. *Хайдуци*, на послѣтку, есу трећи редъ пѣвача. Ови хайдуци припадајући особитомъ реду людій, кои имаю свой саставъ и уређенѣ, такође врло су познати у исторіи србскога народа одъ времена турскога господареня. Кадъ зима наступи, они излазе изъ шума и брд-

ћи у пословицама и поскочицама. Пђванђ пратеће стихъ, напомиађ првобитну свезу пђсме са музикомъ. Србинъ, кои зна неколико пђсама на паметъ, скоро научи епійскій размђръ, и врло лако влада њиме. Мноштво готовихъ стихова, епитета и уобште богатство тако прозванихъ епійскихъ изражења врло много олакшаваю саставляѣ стиха. Величина пђсме, само се одъ себе разумђва, зависи одъ садржая: највећа одъ познатихъ досада пђсама има 1227 стихова.

Упознавши се у обштимъ примђтама са најглавниима начинима, кои су подржавали трајаѣ епійске поезіе кодъ Срба, мы имамо право одъ тако различнихъ радника очекивати богате родове. И доиста, маса е управо исторійскихъ пђсама необватна. Оне су растурене по цђлој просторіи србске населбине. Многе су скупљѣне; но колико јошъ остае краева, кои нису нимало испитани нити су доступни истраживаѣу наученика! Да не споминђмъ о пђсмама, које единако наново постаю. У познатима нама досада пђсмама изложење су судбине србскога народа за седамъ столђћа, одъ свршетка XII, па до XIX столђћа у непрекидномъ реду. У тој исторійској пуноћи, чини ми се, налази се одличаѣ знакъ србскихъ епійскихъ пђсама одъ створоваѣа реда кодъ осталихъ народа. Србске народне поете не троше своје фантазіе на едно лице или догађај, и не држе у њима сву народну славу. Догођај, о којима се казуе, готово се сви свршую на *отачаственој земљи*. Прегледавши србске пђсме уобште, могуће е њи подђлити на три одђљѣња. У првомъ изображава се умало, но яркихъ знакова периодъ срб-

ске самосталности: XIII, XIV и край XII столѣћа; у другомъ налази се *вријеме туђега господареня* — XV, XVI, XVII, и XVIII столѣће; а у трећемъ одѣљњю народъ пѣва догађае почетка XIX столѣћа.

Тако, мы видимо, да србске епійске пѣсме одъ столѣћа на столѣће прате судбине народа; започиню се временомъ славе, не муче у вријеме покореня, и разлијешу се радостнимъ подвигомъ у периодъ препорођеня.

**О ГРАНИЦАМА, ДОКЛЕ СЕ Ђ ПРОСТИ-
РАЛА ОБЛАСТЪ НЕГДАШИЊГЪ ПЕЊ-
СКОГЪ НАТРИАРХАТА ¹⁾**

„Τοὺς ἐπισκόπους ἐκ ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι
χρὴ τὸν πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν, ὡς κεφαλὴν,
καὶ μηδέν τι πράττειν περιττόν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώ-
μης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ παροι-
κίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μη-
δὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕ-
τω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ
Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός,
καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.“

Κανὼν ΑΔ' τῶν ἁγίων Αποστόλων.

„Епископи свакога народа треба да припо-
знаю између себе еднога првенствуюћегa, и да
га сматрају као главу, и да ништа важно нетво-
ре безъ његовогъ миѣнiя. Само оно да чини сва-
кiй, што принадлежи његовой Епархији и обшти-
нама у истой заключенымъ. Али ни онъ безъ
миѣнiя своју да нетвори ништа. Тако бо един-
ство бытъ ће, и прославить ће се Богъ чрезъ
Господа у Св. Духу: Отацъ, и Сынъ, и Св. Духъ.“

34. Канонъ св. Апостола.

¹⁾ Изводъ изъ одговора едногъ члена Друштва
Србске Словесности на писмо истога подъ 10.
Марта т. г. № 21. њему управљено.

Старый патріархатъ Иллѣрійскій, основанъ, по преданіямъ Цркве, у Сѣрміуму іошть одъ првы светы апостола: Петра, Павла и Якова, сына Зеведеова, и имавши за прве митроносце такође свете апостоле млађе: Епенета, Андроника, Иринея и т. д. — угасіо се є на овомъ столу по разореню самогъ града Сѣрміума одъ Атиле 441. године.

Избегши архієпископи Сѣрмійски у другу столицу префектуре Иллѣрійске, пренешену тада у Солунъ, продужили су га тамо до 535. год. А у ово време Юстиніанъ великій (нашъ Управда Истоковићъ) преустроіо га є изнова, назначивши му опетъ єдну трећу столицу у нѣговомъ родномъ месту Бедерини или Юстиніани првой, гди се ипакъ ніє могао за дуго одржати. Авари, освоивши подъ Иракліємъ све землѣ, у којима данасъ Срби живе, искоренили су и христіанство у нѣма, и како я мыслимъ, іошть онда Юстиніану Прву разорили.

Тако преемници Кателіана ¹⁾ на овомъ столу, Патріарси Иллѣрійски (премда се нису формално овомъ титуломъ служили), морали су се потуцати заєдно са свыма нѣовымъ суфраганами или по далматинскимъ островима или по Риму (єрь є папа быо задржао себи неко право слати овымъ патріарсима *pallium*) као архієреи *in partibus* за цело време, докле су Авари држали западный Иллѣрикъ.

Мало година после (око 640.) пошто су Срби и Хрвати Аваре изъ овы земаля протерали и одъ папе Іована IV. христіанство пріймили (єрь

¹⁾ Овай се у Новелли XI-ой споминѣ као првоначелникъ Юстиніанске архієпископів.

Царь Иракліе нів хтео нѣова права супремаціе надъ овымъ патріарсима порицати), истый папа воспоставіо є, колико се є могло, сву напредъ споменуту хієрархію *in partibus* на нѣове старе епархіє, но архієпископа не выше на столъ Юстиніане Прве него у Діоклеи, по свой прилици зато, што є Юстиніанна Прва већъ сасвимъ была разорена а Діоклея налазила се као овой найближа столица.

Докле су ови архієпископи Діоклейски (одсадъ примати државе Србске найпре подъ архієпупанима, и доцнѣ подъ кралѣвима) могли простирати свою власть одъ оногъ времена до раздѣленія црквѣй, о томъ се мало што може знати. Известно є ипакъ, да су на сѣверу до Драве и Дунава іоштъ владали язычни Авари до времена Карла великогъ (803.) а землѣ на истоку Трако-Иллѣрійскогъ полуострова до Србске и Бугарске Мораве освоили су Уралски и равно язычни Бугари наскоро по доселеню Срба и Хрвата у западный Иллѣрикъ (око 679.). Тако ако є у овимъ земляма и было христіанства одкако Славянска Епоха у исторіи Иллѣрійске цркве настав, Бугари су га коначно искоренили за време нѣове язычне владе одъ два немало пуна столѣтія (676—861.). У овомъ періоду дакле ни власть Діоклейски архієпископа, Србски примата, нів се могла далѣ простирати къ сѣверу и истоку; него докле су границе Аварскогъ и Бугарскогъ царства допирале.

Пошто су пакъ Бугари христіанство пріймили, у исто време одприлике догодило се є и раздѣленіє црквѣй. Єданъ поглавитый узрокъ овогъ догађая быо є управо тай, што су папе хтели присаєдинити Бугарске провинціє къ своіой области посредствомъ Иллѣрійскогъ патріархата, коє

га су ове провинціє одъ старине саставне части были, а Грчка црква напротивъ прогласила є надъ нѣма свою супремацію на сабору држаномъ у Цариграду 869—870 год.

Но и ако є ово заключеніє одонда стално остало, дієцезе, коє су се пре и мало доцнѣ по Бугарской устроиле, нису были просто присаєди-нѣне и подчинѣне патріархату Цариградскомъ. Патріархъ Фотіє возобновіо є іоштъ одма кодъ Бугара, и формалнѣ него папа кодъ Србски и Хрватски Славяна, стару націоналну цркву и хієрархію Иллірика по конституціама Юстиніанскимъ, пославши Бугарима архієпископа Теофилакта за првогъ шефа ове хієрархіє и са изразномъ титуломъ преемника Прво-Юстиніанскогъ стола (870).

Међу тимъ одъ времена Василя Македонскогъ (868.) и Србско-Хрватска хієрархія почела є одъ часъ на часъ одъ папске супремаціє одпа-дати; но будући се в Краль Србскій Михайль Воиславићъ (отаць Бодиновь) по наговору Дубровчана опетъ папской столиці подчинію, то є папа Александеръ II. (око 1062.) наново Србску хієрархію подъ Діоклейскимъ архієпископима преу-строіо, придавши овима за область слѣдуюће: „*Ecclesiae cum suis pertinentiis: Diocliensis, Antibarensis, Eccatarensis, Palechensis, Suacensis, Scodrensis, Polatinensis, Serbiensis, Bosniensis, Tribuniensis. Monasteria quoque tam Latinorum, quam Graecorum sive Slavorum etc. Crux etiam ante Te, sicuti ante praedecessores Tuos per Dalmatiam et Slavoniam ubique geratur.*“

У овой организаци и подъ овомъ супремаціомъ я мыслимъ да є Србска Црква *убише* оста-ла до самы времена Св. Саве, и да онъ башъ за-то у исторіи нѣной нову Епоху прави, што ю є

рѣшительно одъ римске супремацие одцепію и Цариградской подчинію. Тако изяснило бы се самимъ природно и оно, што Стефанъ Првовѣнчаный у житію свого отца Неманъ I. преповеда, да є овай у дѣтиньству своемъ найпре крштенъ быо одъ свештенника латинскогъ, а доцнѣ у половини века по другій путь одъ Рашкогъ архіерея.

Како се є одсада Србска црква и хієрархія развіяла, и како є подъ Душаномъ на рангъ титуларногъ патріархата узвысила се, то намъ є веѣь яснѣ познато. Но за разясненіє слѣдуюћегъ періода наше, необходимо є наставити, колико се знати може, одъ црквене исторіє Бугарске.

Кои є и гди є быо градъ Юстиніана Прва, и коме месту нове географіє тай градъ одговара, о томъ су историци и географи врло различногъ мнѣнія. Нашъ Г. Шафарикъ држи за Юстиніану данашній Ћустендилъ, Малтебрень преноси є у Призренъ, Енгель у Пећъ, други неки у Скоплъ, а црковна географія цариградска наменила іой є опредѣлительно Охриду. Но сва ова нагађаня мени се виде равно сумнителна и мало сообразна описима доста обстоятелнымъ историка Юстиніанове епохе. Они су сви сложни у томъ назначаваню, да є Юстиніана лежала негде на граници Епидамнійске (Дурацке) области, или у Дарданіи, єдној области посредной између Траків и собственогъ Иллірика; збогъ чега су неки цара Юстиніана порекломъ за Трачанина, а неки за Илліра изяснявали. Но онъ самъ у нѣговой XI-й *Novella Constitutio* овако разделяє провинціє нѣгове префектуре Иллірійске, коіой установлява Юстиніану за столицу: *Дакія како прибрежна тако и средиземна, друга Мезія, Дарданія, Превала, друга Македонія и часть одъ друге Паноніи, гди є Vasiensis civitas.* У наслову пакъ исте Конституціє, као и

далъ у тексту, Юстиніанъ извештава, да онъ столицу Иллирійске префектуре, изъ Солуна преноси у нѣгово родно место Юстиніану, *коя у другой Паноніи лежи*, и зато што му се в ова область као средоточна међу горензчислѣными видила, а нарочито не далеко одстојећа одъ Дакіе средиземне.

По овимъ назначеніямъ дакле ни Охрида, ни Њустендилъ, ни Скоплъ немогу никако бити места Юстиніане Прве; еръ Дакіе, коє се овде разумеваю, простирає су се: *прибрежна* одъ Србске Мораве до Искера, а *Средиземна* до сѣверны краєва Македоніе, гди є управо Скоплъ и Њустендилъ; а ту Юстиніанъ нѣговъ родный градъ непоставля, као ни у Епиръ Новый, гди є известно лежала Охрида.

Но коя се область може разумевати подъ *Паноніомъ другомъ*, у којой нарочито Юстиніанъ положенъ свога града назначує? — Я мыслимъ да то мора бити єдно продуженъ данашнѣ Босне до Косова и горниъ Албаніе, и тако нагађаня Малтебрена и Енгела за Призренъ или Пећь могла бы се држати као ближа вѣроятности. На свакій начинъ вредно бы было, да наше „Дружтво Словесности“ нарочитія испытываня о положеню ове древне и сѣйне столице нашегъ отечества предузме, и може бити изнашло бы се, да є нѣно право место башъ на развалинама у долини Ибра коє се данась зову „*Бурђеси Стубови*“, и да є туде было и негдашній Достинимъ, или Десница, гди су столовали први Архи-Жупани Србски; еръ нє нямало немогуће, да су први рукописи XI-е Новелле у другой Паноніи назначавали управо *Rasciensis civitas*, па доцнєе кописте ово име, као што неброєны подобны примѣра има. у *Baciensis civitas* изврнули.

Но где му драго было право место Юстиніане Прве, Грци Фотіеве Епохе нису га сигурно већ ни сами знали, и кадъ су послали Бугарима архієпископа Теофилакта (око 880.), овај є само титулу тога стола узео, а столовао є дѣйстви-телно и онъ и нѣгови преемници у градовима, кои су были столице Бугарскогъ царства у различна времена. То доказує исторія догађаја у Бугарској, подъ трећимъ кралѣмъ христіанскимъ Петромъ, сыномъ Симеоновимъ и унукомъ Борисовимъ, кои ступивши у сродствене свезе са дворомъ Византійскимъ, издѣйствовао є томъ приликомъ рангъ и титулу Патріарха за ондашињгъ архієпископа Бугарскогъ Даміана (927), кои є у Доростолу (Силистріи) столовао, и кои Доростолъ могао се є иначе звати друга Преслава на Дунаву, бывша прва столица царства Бугарскогъ.

Но овај патріархатъ нїє трајао пуно ни за живота овогъ првогъ и последињгъ патріарха преславскогъ. Руси подъ Святославомъ освоили су наскоро затимъ Бугарску, а Императоръ Іованъ Цимискіє прогнавши ѣй, заступіо є нѣово место као освоитель, и слѣдствено овой политики, подчиніо є Бугарску Византіи и у духовномъ правленію, укинувши и новоустановлѣный патріархатъ и целу независиму народну хієрархію.

Бугарско царство возстановили су ипакъ не за дуго четири брата Шишмановића, тако звани Комитопули: Мойсей, Ааронъ, Давидъ и Самуилъ. Овај последній нарочито прогласіо се є самъ кралѣмъ и самодржцемъ, и утврдивши свою столицу у Охриди, средоточио новы освоєніа нѣговы, возобновіо є ту и Бугарскій патріархатъ, и ако архієпископи Охридски нису выше узимали ову титулу.

Одъ тога времена дакле (976—981.) я мыслимъ да су и они и византійска црква почели придевати Охриди име Юстиніане Прве, коє одпређе она нїє могла носити. Али и ово друго Бугарско царство нїє траяло задуго. Василиє Булгароктоє оборио га є коначно око 1018-е год. и обратио целу Бугарску, за два столѣтія близу, наново у византійску провинцію, коя судьбина постигла є заєдно и Србске землѣ.

Ипакъ, почитуюћи нѣгове совѣте и опоруке, наслѣдници Василиєви нису хтели слѣдовати политику Іована Цимискія баремъ у колико се є тицало автономіє народне цркве Бугарске. Архієреи Грчкогъ порекла разграбили су истина епархіє Славяна, али су сами подпуно одржали ову автономію наспрама Цариградскогъ патриархата за цело време, докле є последня провинція Самуиловогъ царства остала подъ Византійскомъ доминаціомъ. То време испуњава єданъ періодъ мало дужій одъ три столѣтія, у коме су се слѣдуюће важне промене у исторіи цркве Србско-Бугарске догодилиє.

Патріарси или примати Охридски, было на основу што су Бугарски краљви по часъ и Србске землѣ освајали, или на основу Юстиніански конституція, коє су они за документе свои права и преимущтва држали, придавали су себи и титулу и властъ архієпископа надъ целимъ Србскимъ и Бугарскимъ народомъ. Ту властъ они су и дѣйствително могли упражнявати, докле су годъ све Србске и Бугарске землѣ подъ Бугарскимъ или Византійскимъ господствомъ остале.

Но Срби су се одма отели одъ Грка подъ краљимъ Воиславомъ (око 1041. год.), а подъ нѣговимъ сыномъ Михаиломъ, нао што самъ горе

навео, подчинили се наново Папской столиці. Тако на овой страни Охридскій патріархатъ изгубіо є за свагда єдну саставну часть своє области ако ю є за неко магновеніє и имао; єрѣ ово одцеплѣнїѣ продужио се є єднако до епохе Св. Саве, и далѣ до послєднїи патріарха Пеїски.

На другой пакъ страни Асени возобновили су, на концѣ XII-гъ столѣтїя, кралѣвство Бугарско са столицомъ у Трнову, а заєдно и старый патріархатъ Бугарскій по сведочанству оногъ документа, кои є у VII-ой части „Гласника“ печатанъ. Слѣдствомъ тога дакле Охридскій патріархатъ изгубіо є и на овой страни іошѣ єдну и найзнатнїю часть своє области, коя се такође никадѣ выше къ нѣму нїє присєдинила.

Остали су му іошѣ само предѣли око Охриде у Македонїи и Албанїи, коє Бугари трећегъ возобновлѣногъ кралѣвства нису могли натрагъ освоити, но коє су наши кралѣви, и Душанъ докончателно, на мѣсто нѣи учинили. Охрида сама, као што є известно, пала є нѣму у руке 26. Августа 1340-е год.

Затимъ Серезскій Соборъ заключіо є, да се архїереи, Грци родомъ, изъ овы епархїи протераю по свой вѣроятности зато, што су се Славяни добро сеѣнали, да су ови архїереи улѣзи у туђа места, и то сами засведочавали, непрестаюћи *приматскимъ архїєпископима свою Срба и Бугара титулирати се.*

У исто време такође установлѣнъ є на єдномъ пређе држаномъ собору у Скоплю и Србскій патріархатъ; но како се є овай патріархатъ погодіо са превиницима Грчки архїєпископа на столу Юстинїане — Охриде? То се мени види єдна врло замршена точка у нашої црквеной исторїи.

Природно бы было предполагати, да в Душанъ просто и последню область овы примата, новоустановленомъ Србскомъ патриархату подчиню, ерь кадь в онъ протерао Грке нѣ ий сигурно о: петъ Грцима заменю него Србима, а овима небы сигурно допустю, да се исподъ власти свогъ природногъ и народногъ првосвященника одмеу. Но еданъ преписъ изъ некогъ „Зборника“ (кои самъ я изъ Скопля добю и Попечительству Просвещенія послао) подъ насловомъ: „Сказаніе о Србскихъ Архіепископѣхъ“ споминѣ: да в патриархъ Каллистъ зато установленъ Србскогъ патриархата осудю и проклео, што в оно само съ благословомъ *Охридскогъ архіепископа* и Трновскогъ патриарха, а не и съ нѣговимъ, дакле незаконно у: дѣйствовано.

Ако в аутентичности овогъ документа веровати, слѣдовало бы дакле, да патриарси Пеѣски не само нису подчинили себи архіепископе Охридске и нѣову область, него имъ іошть поредъ независимости признавали и неко старештво, баремъ у толико, у колико су се сами подъ нѣовымъ ауспиціямъ на патриаршеско достоинство узвысили.

Но было то тако или другчіе, као што сказаніе „Троношкогъ Лѣтописца“ о сваѣи Србски архіерея подъ Кнезомъ Лазаромъ о првенству іошть веѣма сумню може умложавати, известно в свакояко то, да в эпоха коначногъ турскогъ освоєня нашла три независима патриарха у Србско-Бугарскимъ земляма.

Еданъ в быо истый Охридскій, кои у оногъ документу (печатаномъ у VII-ой Свезки Гласника, ако в аутентичанъ) титулира се единако архіепископомъ свію Срба и Бугара, и іошть митрополи-

те по Влашкой и Молдавіи поставля, извештава-
юћи далѣ, да му в Султанъ Махомедъ II. запове-
діо (око 1456-е год.) да се изъ Охриде у Цариг-
градъ премести; но зна се да су нѣгови преемни-
ци опетъ столовали у Охриди за выше одъ три-
ста год. или до 1766-е год.

Другій в быо Трновскій, кои в по извешта-
ваню Енгела ¹⁾ іошть десетъ година после па-
денія Цариграда или до 1463-е год. независимъ
држао се и наскоро вальда затимъ быо подчинѣнъ
Патріархату Цариградскомъ.

Трећій наипосле нашъ Пећскій, кои в одпри-
лике у исто време кадъ и Охридскій, т. е. у 1766-
такође быо укинуть.

Садъ кое су были границе између вѣювы о-
бластїи међусобно и области патріарха цариград-
скогъ, о томъ се баремъ слѣдуюће може знати:

Као што се види изъ протокола патріаршіе
цариградске одъ XIV-гъ столѣтія, кое в ученый
Русъ В. Григоровичъ недавно у дворской библіо-
теки у Бечу одкрио, сынъ Александра краля Бу-
гарскогъ, Іованъ Страшимиръ, кои в оддѣльно
надъ западномъ части Бугарске владао и у Види-
ну столовао, подчинію в ову часть Бугарске др-
жаве Цариградскомъ патріарху іошть пре освое-
ня Турскогъ. Кратке забележке Г. Григоровића
изъ исты протокола есу имено ове:

Листъ 10. „Πράξις τοῦ Βιδύνης.“ Соборное дѣя-
ніе о постановленіи, по желанію царя Болгарска-
го Іоанна Страциміра, въ митрополиты Видина Іе-
ромонаха Кассіана.

¹⁾ Geschichte des Ungarischen Reiches и т. д. ч. I.
470.

Л. 64. „*Πράξις τῷ Βιδύνῃ*“, грамота Антонія патріарха о посвященіи Іосифа въ митрополиты Видина при жизни митрополита Кассіана, года 6901 т. е. 1393.

Л. 255. грамота о томъ, чтобы митрополитъ Видинскій принялъ подъ свою власть Тріадицу (Софію): *ὁ Μητροπολίτης τοῦ Βιδυνίου — να κατέχει τὴν Τριάδιζαν.*

Равно види се изъ листова: 209, 274 и 275, да е то исто и Александеръ, войвода Угро-Влахійскій, за свою државу учинію, премда су Патріарси и Охридски и Трновски ове епархіе као у своіой области заключене сматрали.

Примѣръ пакъ оваковомъ подчиняваню дао е іоштѣ напредѣ нашъ деспотъ Іованъ Углѣша:

Л. 286. „*Πράξις ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς Σερβίας.*“ Собствено о соединеніи той части Сербской Епархіи, въ которой господствовалъ Іоаннъ Углѣша. Съ годомъ 6879, т. е. 1371, и подписно Филовея Патріарха.

Л. 287. Сиггиліодъ одъ Іериссѣ и Святой Горѣ. Между прочимъ о томъ, чтобы непринимать монаховъ сербскихъ на Святую Гору, до возсоединенія Сербовъ съ Константинопольскою церковію.

Л. 289. О назначеніи Митрополита Драмы, который также Митрополитъ *τῶν Φιλίππων*, Экзархомъ въ области Деспота Іоанна Углѣша.

Л. 290. „грамота Деспота Іоанна Углѣши (*Ἰω. Οὐγγιάσης*), данная 6876, т. е. 1368. года, о подчиненіи его области Патріархату Константинопольскому.“

Найпосле архієпископи Охридски изгубили су одъ свое области епархію Верійску у южной Македоніи на начинъ, кои се овако преповеда у *Turco-Graecii*.“

Πατριαρχεύοντος δὲ τούτου: ἦλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιῆς, Ἀρχιειδῶν, ὀνόματι Πρόχορος, ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινῆ=πολιν κατένευφάνισθη εἰς τὸ διβάνη: καὶ ἐδειξε χρυσόβουλα βασιλικά: τὰ ὅποια ἔλεγον καὶ ἀπέφηναν; ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὐτῆ νὰ ἔχει τὰ βέρβροια: τὰ ὅποια εἶναι ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Καὶ τῆς ὥρας ἔβαλεν ἑκατὸν φλωρία χαράτζη εἰς αὐταῖς. Καὶ ὡς εἶδεν ὁ πατριάρχης, ὅτι ἔβαλλε χαράτζη: ἦλθε εἰς ἀδδημονίαν, τὴ νὸ κάμη: νὰ μὴ δέν τοῦ ἐπάρη αὐτοὺς τοὺς τὸ=πους. Καὶ ἔτιξη τοῦ ἐρμήνευσαν, καὶ ὑπῆγε, καὶ ἔβγαλε φειβᾶν: καὶ ἔλεγε οὕτως ὁ φειβᾶς. Ὅτι, καὶ ἂν εἶναι καὶ ἔχει τινὰς ἔνα πρᾶγμα—καὶ τὸ ὀρίζει ἑκατὸν χρόνους: πλεον δὲν ἐμπορεῖ τινὰς, νὰ τὸ ἐπά-

„Паріаршествуюћу овоме ¹⁾, дошао е архієпископъ Прве Юстиніане, Охридскій, именовъ Прохоръ, овде у Цариградъ, и предста Дивану, и показао царске хрисовулъ, кое гласиле су и одређивале, да архієпископія нѣгова има Верію, коя е една одъ Епископія Солунске Митрополіе.

И тада додаде сто дуката харача за ову. И кадъ види Патріархъ, да додаде харачъ, дође у недоумѣніе, шта да ради, да му не узме ова места. И ово га науче, те отиде и извади фетву, и гласила е овако фетва: да ако когодъ држи едну стваръ и има е у своіој власти одъ сто година, другій не може му е выше узе-

¹⁾ Бремія ХХІ. по другій путъ патріархъ Цариградскій око 1536. год.

ρη ἀπὸ τὸ χέρι τι. Καὶ ἔτι ἐμφανίσθη εἰς τὸ διβάνι: καὶ ἔδειξε τον φετβάν καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι νὰ ἔχει πλέον περὶ τριακοσίους χρόνους ἡ ἐκκλησία τῆς Κων. σταντινουπόλεως. Καὶ ἀκούσαντες τοῦτο οἱ πασσάδες: ἐδικαίωσαν αὐτόν νὰ τὸ ἔχει: μετὰ τοῦτο, ὅτι νὰ στρέξῃ τὰ ἑκατὸν φλορίαν ἐπανεύασην τοῦ Προχώρου. Μὴν ἔχων δὲ τί νὰ κάμῃ ὁ Πατριάρχης, ἔστρεψεν αὐτὰ, καὶ ἔτι ἀπέδωξαν τὸν αὐτὸν Πρόχωρον ἀπὸ τὸ Διβάνη.“

ти изъ руку. И тако изађе предъ Диванъ, и покаже фетву, како има већ одъ триста година Цариградска црква (спорну Епархію). И чујући то паше, изрекли су нѣму право да е има, али уедно да и онъ приплаћуе сто дуката, што е придавао Прохоръ. Незнајући шта друго чинити, Патриархъ приѣміо е овај наметъ, и тако истераю овогъ Прохора изъ Дивана! — „(Turco-graeciae liber II. Historia Ecclesiastica.“)

Ово е дакле было *status quo* притяжанія сва четири патријарха, кои су Султани међу нѣма нашли. Но нѣгови берати опредѣлюю точнѣ баремъ границе између областѣй Цариградскогъ, Пећскогъ и Охридскогъ.

У овимъ бератима я то разумемъ, да е Пећскій патријархатъ граничио съ Бугарскимъ Епархіями: Видинскомъ, Нишавчкомъ, (не Нишкомъ), Софійскомъ и Пловдинскомъ (Филиппопольскомъ); по линіи дакле одъ ушћа до извора Тимока, и оданде на Пиротъ, Радомиръ, Ихтиманъ и Самоковъ; далѣ къ югу точно до граница негдашнѣгъ Угльшингогъ Деспотства, или на Разлогъ, и оданде покрай Неврокопа, Меленика, Петровнча и Струмице на Вардаръ. Нижій токъ ове реке деліо е разговетнѣ сва три патријархата. Одъ Велеса до ушћа Вардара све Епархіе на десно принадлежали су Охридскомъ, на лево Цариградскомъ; а

Дримъ са едномъ линіомъ одъ манастира Св. Троице на Калкандере и Велесъ быо е, мыслимъ, граница намеђу областій Пећскогъ и Охридскогъ.

Къ западу пакъ нашъ патриархатъ нѣ имао никаквы опредѣлены граница. Быле су му природне све оне, докле се е православіе по Венеціянскимъ и Маѣарскимъ државама простирало. Ипакъ я мыслимъ да су наши патриарси и на ове епархіе легалне берате добывали, за колико е годъ господство Султана у Будиму и у приморю трајло. Баремъ име Срема јошть се распознае, и ако испорчено, у садашњимъ бератима патриарха Цариградски.

У овима ако сте и видели иложтво именована изчислѣны као саставляјући области патриарха Пећски и Охридски, нећете сигурно предпостављати, да су то све имена Епархіа. Које су биле нѣкоје Епархіе у данашњој Србији, Босни и т. д. то Вамъ е извѣстно; а къ истоку я мыслимъ да нису имали выше осимъ Нишке, Самоковске, Ћустендилске, и Скопљанске.

МѢСЕЦА ШКТОМВРІА, ДІ.

Житіє и жизнь прѣподшєныє мѣре наше
петкы. Вѣнемъ же икакѡ прѣнесєна бѣ въ
градъ трьнова. Озписано євдїмїємъ па-
трїархшмъ трьновскїи. вѣви шѣе* *)

(Саобщііо Г. Іоданъ Х. Константиновъ).

Обѣтавшиа санца прѣподшєныє память пет.
кы. Аще подробноу тоє съповѣми житіє. Дѣянїа-
же ижеждєніа иже ради хѣи люкєє подыєть. Нѣ
кто убо тоє повєсти и, речєть дѣянїаже ичюдєса-
кто вѣгодѣянїа изастєуплєніа и прѣстательства.
Иже вєпїватѣ. Иже вѣ тракїи. Трьновѣже, ими-
сїи, идаа матїи. Нєтьчїюже, нѣ иповѣсєлє ннѣнтоє
шєрѣшєши шєнѣсимо имє. Многѡ убо идаага бєу-
дєть шпрѣподшєнїи сєи повѣсть. И нашѣ ума кѣ-
сєи полѣпотѣ нєдовлєвѣть съповѣдати..

Оїа убо сѣла прѣподшєнаа петка. Очѣство
имѣашѣ єпївати. Рѡдїтелє же вѣгочѣвїи, ходє-
щїихъ вѣ всѣхъ вѣїихъ заповѣдєхъ нєуклєнно. Мѣти-
нымъ и вѣгѡтворєнїи вѣсоу свою украшающе жи-
знь. Вѣспїташєжє сїю дєврѣю чїстоую голоувї-
цѣ хрѣвоу, вѣ пѣвєннїхъ нравѡхъ. Изаконо вѣїю до-
врѣтоу наказавшє, вѣнѣныє прѣидѡшє шєвѣтѣли.

9*

Наслѣдницю домоу штавьше петкоу, съ вратомъ
вѣтиміемъ, иже и послѣжде вѣкпъ мадитоу вѣсть.
И многа ипрѣславнаа съ твори тамо чоудеса. Ипо-
сьмрѣти славныє его идивнїє моши, источника му-
ра истѣкахъ излишнь. Емѡже чюдеса идосели мно-
зи свѣдѣтельє прѣвываютъ. Оказѡюще дивнаа
его чюдеса идѣанїа.

Прѣподшвнаа убо изко ршдителю кѣбѣи доврѣ
ѡ сла. Апѣзскому усрьдно възревнова житїю. По-
стомъ ибдѣніемъ изнурѣе тѣло. Злостраданїиже и
наземли лѣганїи. Ёсудуже и кѣтвнымъ раждег-
шисе желанїемъ. Несѣтрпѣ намнозѣ себе томити. Нѣ
всѣхъ кѣпно штавьши, вѣгусеетъ. И пѣстиню
достигши, тамо невеществное и аггѣльское прѣвыва-
ше житїе. Ничимже мѣнее бѡвидца илѣв подра-
жавае жителство. Или истинѣише рѣши, кѣтите-
ля подражающїи житїемъ. Постомъ ибдѣніемъ се-
бѣ удручевающїи. Пѣстѣнееже кѣлїе причѣщае-
се, исе скарѣ дѣже ихудѣ. Отѡденїюже изновмъ и-
ставаема. И кѣ единому тѣчїю вѣзырающїи сѣти
могѡщому ѡ мало дѣїа ивѣресмѣреные сѣдцемъ.
Нѣ ниже то самое кѣлїе ниже водѡ досистости прие-
мляше, нѣ мало ихудѣ и се сѣло кѣ вечеру.

Кто вѣш тоє иже тогда съ повѣсть слызныи и-
сточникъ. Стенанїаже честѡд и непрѣстанна, кто
изречетъ Низулѣганїаже и томленїа вѣсѣгдашнїа
кто скажетъ. Неко вѣше тамо и ного кого сѣматра-
тита могѡщаго, тѣчїю иже всѣ назырающее око.
Невѣ тои тамо попеченїе шсупрѡгохъ волшвѣ. Ниже
шзлато узднихъ конехъ. ни ш шдеждахъ ипосте-

ляхъ. Не шдомх и равинѣхъ, нѣ шдшѣвномъ шчи-
 щени. Ѡ швѣтѣ будѣщаго суда. Ѡ срѣтенїи же ни-
 хшѣ. Тебѣ женше мои ищю глїющїи. И шно еже
 въ пѣнїихъ вину въ умѣ носещїи глїющев. Въ звѣ-
 ститеми евоже възлюби дїѡ моѡ. Ѡ семь честово-
 лѣзнуѣше, како украситъ свѣтвникъ. Како масла
 исплнннѣ. Како сладкаго женихова оуслишитъ гласа, ка-
 ко двамъ съликѣствоуетъ мсудрымъ како женихова на-
 сладитсе зрѣнїѡ. Красоти Главы, свѣтлости. Гѣ прѣ-
 выванїѡ, влїженства. Ѡ семь тѣчїю тоѣ волѣзньно вѣ-
 ше. шсѣмъ тоѣ шчи слѣзами псмрачаемъ вѣху винѣ.
 Когда прїидѣ глїющи и тѣваюсе лицу вжїю. Въ сїхъ
 и сїцевїи тои упражняюще и пекущїисѣ. Ни ка-
 коже прѣста лѣквы тѣ искушающїи, мѣчѣ имїже
 ипривидѣнми. Множицеюже и въ различнїе звѣры
 себѣ прѣтварающїи, еже каковы той спону Ѡтченїѡ
 сѣтворилѣ. нѣ добраѡ петка вышнѣаго положи при-
 вѣжище себѣ. Глѣзїи Ѡ шчїю непрѣстанно изводе-
 щїи источникъ. . Гице убо той въ женѣскомъ ѣствоѣ
 мужьскїи стежнвшїи разумъ. Въ се вражїѣ такоже
 нѣкѣторую поучннѣ разараашѣ кѣзны. И такоже Дѣдѣ
 на кѣждо днѣ мыслѣнаго низлагаашѣ гелїада. и вѣ
 видѣти иже възловѣ вѣами хвалещаго се змїѡ, ху-
 дѣ ни злагаема и попираема Ѡ мудрїѣ сѣѣ дѣѣ,
 такоже худѣ нѣкѣторую птицѣ. И сїце убо подви-
 шисѣ, на ѣство И сїце свою украси дшѣ, такоже и
 на той исплннитисѣ слово шно прршчѣское, въздѣлѣ-
 етъ црѣ добротѣ твоей. И тако убо дѣянїемъ въ
 видѣнїи шверѣте възходѣ. и словомъ идѣломъ житїѣ
 украшшїи, прѣ кысть лѣѣѣ доволна въ пустинѣ. .

Въ єдинѣже Ѡ ношѣи на млѣтѣѣ себѣ шбично
 вѣдавши. И руцѣ на нѣѣѣ умилѣннѣ въздѣѣвшїи,

сти тѣло прѣподшвныѣ шепѣвать, въ славнымъ градѣ
трыновѣ. ѿ иже сътъщаніемъ тамошѣдъ, вса гажѣ
въ чѣсти устрои. И възъмъ съчѣстію сщєнныѣ моши,
съ тѣщаніемъ въ своѣмъ грѣдѣше, хвалу възвѣсилае
вѣгу и прѣподшвнѣй. .

И тако убо прѣдѣлы прѣйде фружьскыѣ, и въ
свою прѣйде странѣ. Вѣси шкрѣстныѣ съ тѣкаахусѣ,
съ свѣщамы и кадилы и мѣри вѣговоннымы,, про-
важдающе ракъ прѣподшвныѣ къ славному и црѣ-
ствѣющему граду трыновѣ. И такоже се увѣдѣ вѣ-
гочѣстивѣи црѣ Ішаннѣ Асѣнѣ. Изыде изъ града съ
мѣтрію своею црѣцю Бленюю, и съ своею црѣцю Ан-
ною. И съ вѣсѣмъ велмѣжи своими. ѿ нѣмиже и въ
се чѣстны патрїархѣ курѣ Василѣ съвѣсѣмъ причѣ-
тшѣмъ црковнымъ. ѿ нѣмиже и множество много
вѣсчисленого нарѣда. Црѣ же и въ си сущѣи сѣнымы,
пѣши идѣше ѿ града начетиры пѣприща, съ мно-
гою чѣстїю въ срѣтеніе прѣподшвнѣй. Юже и свои-
ма чѣстнѣ шкѣемше рукама. Дѣше юже и въ вѣсѣмъ
срѣцемъ, любовно любизааху. И принесѣже положише
въ цркви црѣ сѣтѣи, идѣже идо нѣтаго лежить дѣе,
различнаа исцѣленїа подавающїи, иже съ вѣрою и
любовїю къ тоѣ славнѣй прѣтѣкающимъ рацѣ. Бѣ-
годѣтню и чѣслоубиємъ Гѣда Бѣга и сѣса нашегѣ
Іѣ Хѣ. еѣмѣже слава и дряжава, съвѣзначелнымъ
шѣемъ. И прѣсѣтымъ и бѣгымъ и животворещїимъ
дѣшмъ. И нѣта и присно и въ вѣкы вѣкшмъ, а-
минь ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

Тропарь, сѣтѣи пѣтци. Гласъ, ѣ ♦

Въ тебѣ мѣти извѣстно сѣе се еѣже по шкразу.
Прѣемши бо крѣтъ послѣдовала еси ху. И творещїи

учаше, прѣзирати убо плоть прѣходитъ вш. Попе-
шижесе ш дѣи вещи бесъ мрътвѣи. Тѣмже иагг-
лы прѣпѣваа рауѣтсе дхъ твои ♦

Кѡ. Гласъ, г. пѡ. дѣаа дѣсь ♦

Өѣю вѣси застѣпницѹ, сѹщю въ вѣдахъ.
Бѣгочѣстно въ споемъ параскевѣи стѹю- Тагш жи-
тие штавлѣши, нетѣемое въ вѣки приетоваа. Ге-
гш ради славу шерѣте чюдесемя. Бѣгодѣть вжи-
емъ велѣниемъ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

Өице уѣш тому вѣса шдрѣжѣшѹ и покараюшѹ.
Приспѣ идонего слава прѣподшвныя петкы. Юже
въ сласть зѣло приемъ, раждежесе срѣемъ. И тако-
же елень палимъ на источники водныя. Ёице нѣ ка-
ко вѣше тшмѹ желателно еже насладитисе сѣенныхъ
мошей прѣподшвныя. Чѣсныя раки, нетѣннаго скро-
вища. Въ иудѣо чюдеси просѣа. Въ сѹдѣлѹче ра-
спрострѣтъ бѣгодѣтныя. Вѣсе шзари землянныя кон-
цѣ. Бѣгополѹчноже шкрѣтъ врѣме бѣгочѣстивѣитѣ
црѣ. Умисли сѣвѣтъ бѣгѣже и вѣо угодьны. Поль-
знь и достохвальнѣ. И авѣе посла къ иже тамо
сѹщимъ въ црѣ градѣ фругомъ. не сребра или зла-
та възыскѹе. Нижѣ бисерь, ни каменѣи чѣстныхъ. Нѣ
вѣсе хвалнѹю прѣпѣвнѹю ракѹ. Чѣто ко ихѣтѣше
тому инолюбѣзнѣише выти пачѣ прѣподшвныя тѣ-
ла. Ге вш вѣтѣ тому въ умѣ поѹчателно винѹ, тако
ашѣ идополѹ моего потрѣвѹютѣ црѣствѣа, вѣса го-
товѣ вѣсмѣ шдати. Ашѣ имѣнѣа, ашѣ злато, ашѣ
сребро, ашѣ кысеры, ашѣ каменѣе чѣстнѣ. Вѣса ѹсрѣд-
ствѹю дати. Вѣса лишити се, дажеаеомѣ мнѣ по-

лучю скровище. . Ико убо сіа слышавше фрузи.
 двіе готови къ прошенію быше. И съвсацѣмъ усръ-
 днемже и спѣхомъ такоже и въ вѣсѣмъ, сице и въ
 семь того послушаше. Ижелательное тому получитьи
 повелѣшь. и инааже прочаа таже къ съмѣренію по-
 слашь. Овѣщавающе и извѣствующе и свое дѣше
 ѿдати аще мѣшчю. . Оіаже тако слышавъ само-
 дръжьць, мнѣше себѣ по нѣси лѣтати. и шѣзѣльные
 не имѣаше камо дѣнѣтисе радшті. И ту двіе по-
 сла въсе шѣщеннаго Мѣрка, митрополита сѣща ве-
 ликаго преславна съ многою чѣстію. Въ еже прине-
 зрѣть нѣкоторое вѣжтвное видѣніе. Юношѣ нѣкоего
 свѣтла къ ней пришѣдша и сице глѣюща. Пустыню
 шѣтавши къ ѿчѣству възвратисе, тамо во тебѣ
 тѣло подшваеть земли шѣтавитѣ, нѣа. . Гилу убо
 видѣніа расмотривъ И вѣжтвно то быти разумѣвъ
 Радѣшасе убо ѿтѣлесномъ распрежени, печалѣшасе
 же шѣтавлени пѣстине. Ничтоже вш ино тако дѣшѣ
 шчищаеть и въ прѣво шѣразное приводить, такоже
 пѣстинна ивезмѣвѣе. Овѣачѣ убо и нехотѣши пѣсты-
 ню шѣтавъ въ миръ възвратисе. И къ цѣтвѣ ющо-
 му пришѣдши граду, въ вѣжѣа слова прѣкрасны прѣи-
 де храмъ. Что недѣющіи итворещи. Колѣномъ че-
 стаа творещіи поклонниіа. Олѣзные точещіи исто-
 чники. ѿ срѣца чѣстаа испущающеи стенаніа. Ипу-
 стынное поминающеи прѣбываніе, лютою сънѣдаема
 вѣше печалію. Ипосемъ, такоже любодѣлаа пчела
 въсе пролѣтние цвѣты. сице иже томо выса сѣла
 люботруднѣ шкышѣдъ мѣста. Къ прѣсвѣтломѣ хѣи
 мѣтере прѣиде храму, иже и влахерна именуѣтсе да-
 же додѣсь. И тамо къ тѣе чѣстнѣй припадши ико-

нѣ, топлыѣ нещедно изливаше слъзы. Тебѣ глѣючи влѣще миру всѣхъ мои възлагаю надеждѣ дѣице, не ѿрини убогую мене. Не възгнѣшася свою рабѣ иже ѿ юности твоемѣ единорѣшномѣ послѣдовавшую снѣ. Всѣхъ немошъ женскаго бѣства дѣо- Всѣхъ дшѣ моеѣ шзловленіе. Не имамъ иныѣ надежде. Не имамъ иного покровѣ. Ты наставница, ты застѣпница. ты всѣѣ жизни моеѣ хранителница. Дондѣже въ пустыни хождаахъ, тебѣ посовницѣ имѣахъ. Нинаже тако къ миру възвратихъ, кторѣю другѣ помощь развѣ тебѣ трѣбѣю. Ннѣ убо влѣще прѣстанми убогѣй. и вудѣми сѣпутница, наставница. шкрмн-телница даже до конца жизни моеѣ. Инѣюбо надеждѣ кромѣ тебѣ не имамъ..

Сице убо всѣхъ дшѣнѣ помолшисѣ. И всѣхъ надеждѣ на вѣоматерѣ възвѣрѣгши, къ своемѣ устрѣмисѣ ѿчѣствѣ. Дошѣдшиже епѣвати, прѣвѣысть тамо врѣме немало, трудѣ къ трудомѣ, и болѣзны къ болѣзнемѣ прилагѣ. Постомѣ недѣнїемѣ себѣ украшѣ, и едина къ единомѣ винѣ вѣсѣдѣющѣи. . Врѣмениже немалѣ мимошѣдшѣ. свое ѿхожденіе иже ѿсѣду разумѣ. Авѣеже на мѣтѣхъ себѣ шврати, и слъзами земельное шблываше лице. Члѣколювчѣ влѣко глѣючи. Дамѣ не прѣзриши свою убогѣю рабѣ, иже ради твоего прѣстѣго имени всѣхъ шставляшѣю, итекѣ послѣдовавшѣю. Иннѣ всѣхъ щедре гѣи. Повели аггѣлѣ мирноу приети мирно убогѣюми дшѣу. И да не възбранѣими вудеть вѣсходѣ ѿ нечистѣхъ исквернѣныхъ и лукавѣихъ вѣсовѣ. Нѣ сподшѣкими сѣхъ дрѣзновенїемѣ прѣстѣати твоемѣ страшномѣ прѣстолау. Пѣко влѣвѣнѣ вси въ вѣкы вѣкомѣ аминѣ.

И тако вѣженную свою дѣшъ въ руцѣ прѣ-
дасть вѣи. Тѣло же не положено бысть въ гробѣ
ѿ нѣкоторѣхъ христіанъ. Нѣко шевыи себѣ ко-
мѣ кто и ѿ кудѣ бѣ. Нѣ бѣ не познаваема до дне
исхода еѣ вѣе къ Бгѹ

Ѣицеви подвижы прѣподѣбныѣ петкы. Ѣицеви
ворбы дхѣвныѣ мѣре. Иже въ мало вѣре на зе-
мли подвижисѣ, излострадавѣи, велику на нѣсѣхъ
высприетъ славу. .

Нѣ нитакѣ прѣзрѣ бѣ свою рабу на мнозѣ безъ
памятнѹ лежати. Ниже тѣло растлѣтисѣ непорочно-
му шномѣ тѣлеси. Нѣ и шсема чюдо цѣказа дивно. .
Ѣтапникѣ ѹбо тогда близъ нѣгде тѹ на стѣпѣ
безъ мѣлствующѣ. И себѣ и бѣи въ нима ю цѹ.
Ѣлучисѣ корабнику нѣковѣмѣ недугѣмѣ лютымѣ ко-
лѣвшѹ скончати се, и тѹ нѣгде поврѣженѣ быти.
Начет же смрада исходити вѣзмѣрнѣ, ѣко невѣзмо-
ши никѣмѣже минути иже близъ тоѹ приѣлѣжаю-
щѣмсе пѹтемѣ. Нѣтечнѣе, нѣ истѣпникѣ ѿ вѣе
нѣмоши насѣтрѣпимаго смрада ѣно трѣпѣти. Пѣну-
жденѹ вѣвшѹ ѿ стѣпа сѣнѣти. Ѣ ниже сѣсерѣ-
днѣмѣ повелѣнное приѣмше, ѹспѣвахѣ въ дѣлѣ.
Вѣ сихъ ѹбо тѣмѣ ѹпрѣжнѣающѣмсе ировѣ ѹгѣлѣлѣ-
вающѣмѣ. Ѣбрѣтоше тѣло въ земли лежѹще, тѣло-
же никакоже пѣвшѣ. ѹжасниже вѣвшѣ нѣчюдесе
купнѣ испѣлнѣшесѣ. недѹмѣвахѣсе шѣлѣчѣшѣмсе. ш-
бачѣ ѣко неискѣсни и невѣжде сѹще. Ѣзлучѣше-
се ѣакоже нѣкую малѣ инѣчесѣе сѹщѹ вѣщѣ прѣ-
зрѣвшѣ, близъ нѣгде тѹ тѹпѣ шнѣ злѣсмраднѣ за-
ринѹше. Подѣмѣе ѣко разѣшѣдше всѣ, ѣа вѣсѣ тво-
рише всѣмѣ сѣлѣчѣшесѣ. .

Възноси же той, и нѣкогда Швейговетинныхъ женъ, еуфиміа той прозваніе. Подшвно томужде видѣнію видѣніе видѣ. И шкои наутрѣа въ сѣмь подробнѣ видѣннаа сказааше. Да іако сѣа шни слышаше. въси утекомъ устръмишесѣ. И то съмнозѣмъ усьрдѣмъ изымше. Икоже нѣковѣ скровщѣ нешвычнѣ и много цѣннѣ чюждаахѣсѣ. Възымшѣже тѣсѣ свѣщамѣи и кадиалѣ. Аршматѣиже и вѣговѣи. Оъ радостію положишѣ въ црѣкѣи сѣтихѣи и въсѣ хвалнѣи апѣлѣ. Въ

нейже леже, многаа и чюднаа знаменїа твораше. И нетьчїю въ странѣ шной, нѣ и повьсѣхъ ш крѣстнїи страны то е чюдеса изнаменїа въсѣмъ вѣдома бѣху. Въснво иже шкрѣсть недужнїи и вѣснующе исе, съ вѣрою приходеше исцѣленнїа получалаху. Изыдеже то е слухъ повьсей шкрѣстнѣй страны шное. .

Врѣмениже мимотекшѣ не малѣ, и грѣхьскаго црѣвїа скуптрѣ изнемогшѣ, попущенїемъ вѣнемъ. Римляне то удръжаше, ихже и палицу желѣзнѣ вѣжѣвное именова писанїе. Црѣтвѣющїи убо такоже удръжаше градъ. Въсе стѣне съсуды вестуднѣ възмше. И еще же и чѣтнѣе стѣхъ моши. црковнѣ юже въсу утварь и црѣскаа въса имѣнїа, и въ супросто реши града красоту. Въ савѣ римѣ ш пѣстишеже и ш слаше.

Гдѣ въса вѣгочьстивїи зреше съборь, сѣтованїа и печали тѣхъ покрываше шблакъ. И ничтоже ш нихъ ино слышашесе, развѣ. Въскрѣсны въскую спиши гїи. Въскую забывавши нишету нашу и печаль нашу, и прочее. Въ сихъ убо и сицевыхъ вѣгочьстивїи сѣтованїа шдрѣжаше шблакъ.

Въ то же врѣме вѣгочьстїе свѣтлѣ и явленнѣ крѣпцѣ удръжавшѣ вѣгочьстивому црѣ вѣлгарскому Ішаннѣ Асѣню, снѣ стараго црѣ Асѣнїа. и никакоже тѣхъ лѣтнїи вѣжасьшѣсе. Нѣ и паче врѣме вѣгополучно шврѣтъ на нечѣстїхъ шдрѣжанїе. Храбрнѣ въскочи, и въсе македонское швѣлешѣ шдрѣжанїе. И ещеже и сѣрь, тако и съ въсею лѣдоньскою, пачеже истиннѣе реши, сѣю горою. Къ симже и славны солунѣ съ въсею дѣтталїсю, такожде и трї:

вамы. Такожде и далматню, таже и арванитьска
глетсе дръжава, даже и додрача. Въ нихже и ми-
трополити непіскупы свѣтаѣ и кѣлѣчествѣ поста-
ви. Икоже свѣтали его хрїсовѣли въ славнѣй лаврѣ
стѣе горы и протатѣ, ѿ крѣвеномъ свѣдѣтельству-
ють лицемъ. И не тѣчию сѣми довольнѣ бы. Нѣ
идаже до црѣствѣющаго града крѣпко и мѹжьственѣ
вса покориже и пошлада. И самѣи црѣствѣющіи
градъ повоевавше и покори; и иже тама дръжеще
фрѣгы пшданію устрои. .

Надпись изъ монастыра Андреяша сына Ву-
кашинова, храмъ светога Первозванога Апостола
Андрея; налази се надъ предпреньимъ то есть па-
пертнимъ вратима:

(саобщію Госп. Іорданъ Хаѣи-Константиновъ).

Оъ изволѣніемъ Бога Оца вседржитѣла. и по-
спешеніемъ же сына єдинороднагш. и съвършеніемъ
всепресветагш дѹха. создавъ се и пописасе сѣи свѣ-
тын Божественни храмъ въ имѣ светагш апостола
христова Андреа Првозваннагш. Трѣдомъ и подви-
гомъ христолюбивагш раба божїа андреаша. сына
фтораго благовѣрнагш краля Вьлкашина. и кралице
Елене и Елисавета. Елико вѣзможно богови дахомъ
и приложихомъ сѣи цркви. Села у полѣ и у за-
бреди съ метохомъ и праванками. таже писана сътъ
известнѣ и всѣмъ. таже ш нихъ вѣвреки во хрисо-
вѣлѣ и съ две селѣ манастирски вѣзвѣрица повилно
въ заѣмененіе цркви сѣшичко изговоромъ и дахомъ
пладнище замомково изисканіе. Тоже тако приложе-

но въ ономъ црквама имети тако снѣ села имѣ-
ще же ѿ Адама: дѣто , сѣ ѿ ѣ .

Око свода кубета ово в написано , око све
цркви наоколо:

Осизволеніемъ Бога Оца вседържителя и по-
спешеніемъ же сина единороднаго и совершеніемъ
всепресегаго дѣха приложи се село крѣшопеци. се-
ло момново. село съ брѣдомъ. село горица съ мето-
хомъ нивѣ и лознѣ село дѣвочица и з дольемъ се-
ло Бѣковица и Крѣшица съ метохомъ.

(далѣ в све избрисано)

У олтару на проскомидіи или принеснику ово
в написано:

Помени име рава своєго грѣшнаго Іоанна ми-
трополита и Григоріа монаха.

На другой страни на второй проскомидіи, врь
су две проскомидіе у олтару, ово в написано:

Помени господи име рава своєго много грѣ-
шнаго монаха калеста и кирила потрѣдившихъ се.

Сей Монастирь в лежитъ на заходѣ отъ Еко-
пѣ, основанъ надъ рецѣ Трески, въ единомъ особи-
томъ мѣстѣ въ Глубоковысокіа горы иже сѣть
полны, съ рамнами и драчами и разными дивинами
т. в. елени, кошѣти и сръни, дивими свиніями, ко-
зами, дивими кокошками, лисицами, волками, чрни-
ми орлами т. в. крстачими, черними Боголами,
хищниками (Атлацами) и т. д. и т. д.

Проквъ есть на подовіе въско-Дечани, въско-
ко 60 лактовъ (аршиновъ), дълъ 30. ширекъ 15

съ единъ Олтаръ, едину Пѣвницу и едину Пред-
преду (паперту), съ два Принесника (Проскомедѣи).

До сего дна стоитъ въ цѣлости нерушима, съ
тысящами сватителей, и они сѣть невредимы. —
Внутрь Олтара сѣть живописани три сватители и
Андрѣя Критски епифанѣа кипрскѣи съ Архїерейски-
ми одждами, на которыи у възкрыліани и подъ мы-
шицами въ мѣстѣ расны (пискѣли) высатъ звон-
цы чудесно живописани.

Предъ церковъ стоитъ колоколна (кимбалница
звонара) разрушена, и остатокъ стоитъ на 5 лак-
ты высокъ.

Предъ кимбалницу течетъ ждрело (чешма) слад-
ковкусное.

На востоцѣ монастыра оконполъ трески осно-
ванъ всть монастырь Козарево храмъ с. в. мучени-
ка Георгїа; и монастырь св. Николай; (за конхъ о-
собно писати имамъ.) Монастырь св. Архангела Ми-
хала; монастырь св. Богородицѣ и сватену воду.

Уздоль Монастира лежѣтъ св. Епасъ, крепость
(градъ) Жарка Кралевитѣа; тела Жомково, Айце,
Иванѣ, Трганѣ, Глубочица, Луковица, Бѣкурцы,
Крстецъ, стари Брдецъ, Хѣлитѣъ, Антовъ Крстѣ,
Соколовецъ, Быгоръ, Орловъ крстѣ, Геченъ камень,
Врестовичъ, Бела трава (всть на врхъ планины);
Гелецъ, Козарево, Корыто; Стары церъ всть шы-
роко гранато древо изъ подъ кожи течетъ осва-
щенную и изцѣлительную воду. Ови же вси мѣс-
та и селъ и монастыри и Жаркову крѣпость над-
лежали подъ монастыра Андрѣашѣ,

На стѣны крѣпости Марковѣа железныя враты пребывали до 1790 лѣтъ, на концѣ одинъ свирѣпѣйшій Магомеданскій Арваназъ откройлъ достозамѣчательныя враты, принелъ въ дому своему и ту призвалъ цигано кубачевъ сотворили ему орало (Палечниковъ) и сѣкиры; после малаго времени весь его домъ истребилъ самъ, тако днесъ пустѣетъ. сіе ми повѣда чича Бошко сынъ Гроздановъ, и чича Цветко Ангелковъ отъ села Матка.

ЖИТІЕ КНАЗА ОТРЕГАНА.

(Саобщііо Г. Іорданъ Х. Константиновъ)

Отреганъ или Отрезо, отъ грековъ именуемъ Крезъ загорскій, Изгнанъ вѣсть ѿ Преслави престола Болгарскаго, за егш вѣзчиніе гониша егш Болгари до самого Цариграда: Но Цесаръ гречески пріемъ егш, и постави егш Патрикій: Въ то време Гърби распространиша Държаву си до Едесу (водена) покорише всю Македонію: Услышавъ греческій Цесаръ позавидѣ сърбомъ, и люто заклесе, такш иматъ държаву ихъ шпустошити. Призва Кнѣзѣ Отрегана, и постави его Царемъ Загорскимъ, и нарече име ему Крезъ Шкшже древле Лидійски. И рече му: Иди Крезе Цитѣ мой возлюбленный, иди покори ми Гърбску държаву и ѹфатими Гърскаго Краля, и приведи ми егш здѣ жива, и за труды твои поклонѣ ти дамъ негову държавоу. Крезъ донде въ загорѣ съ пишность и гордость и славу, ѹ-

чинисе црь загорски, и в малѣ времени собра велику силу тридесѣтъ тисѹщѣ воинство. Внезапѹ нападе на сѣреську дѣржавѹ, взятѣ велики градѣ Окупѣ (Окопѣ) Куманова, Тетивно, шесади и Прищину. Возида новѹ крепость чѣтыры часа далече ѿ Окупы, и тѹ постави избранѹ войску. Овирѣпо мучаше сѣреськихъ вельможевъ. вѣргаше ѿ ѿ высоты крепостныхъ низѹ въ рѣцѣ вардарѣ и глагола. Сице заповѣдаѣтъ сильный Повелитель Крезѣ. Икш аще непокоритѣ ми се Оѣреськи Краль Отефанѣ, вси повргну изѣ стѣни высоки низѹ на острыѣ камене въ вардарѣ. Отефанѣ Краль, поздно собравѣ воинство, и ополчисе на поле косово, Но повѣди егш Гилный Крезѣ. Моли егш Отефанѣ съ многоцѣнными дари да примирѹтъ се. Уко Крезѣ съ гордимѣ окомѣ, Овѣргаше дари и моленіѣ. Отефанѣ Краль собравѣ вси Оѣреськи вельмѹжовъ и кнезовъ. Овѣщаѣтсе како би емѹ гнѣвъ ѹтолиши. Посилаютѣ свѣтагш Оаввы Брата кралева. Да егш молитѣ за верѹ Христовѹ, како сѹтъ братіѣа вси елици въ Хрѣта вѣрѹютѣ. Но Царѣ загорскій вѣлма освирѣпѣ. съ варбарскими нози ѹдари землю, рече: Такш ми силу мою Оавво и тебе имамѣ изѣ крепости низѹ да те вѣргѹ. Иди изѣ очію моею спасай се самѣ. Оветы Оавва изиде тѣшетѣа исплачемѣ моляше Бѣа, да избавитѣ ѿ ѿ сиангш врага. На ѹтры иже дѣнь разболесе свирѣпый Крезѣ и чрева емѹ истѣришасе низѣ афѣдронѣа, и возопи грозно прѣдѣ вельможи свой. Цесарѣ ме посла солестію да разорѹ Отефана. А Оавва ме прободе во ѹтробѹ мою, прѣдаѣ языкѣ свой и издше, такоже

услыша Цесарь что свитсы Крезу. Посла покисаре
 Стефану Кралоу да егш ласкають, и ш неправдѣ-
 ютъ Креза. Стефанъ Краль пороуи Загорію и со-
 чета ю ко свою землю. Тако погине злый злѣ и ке-
 дръ гордый самъ посечесе, на тысящѣ двѣ сотѣ
 петнадесятъ лѣта Хрістова.

Г Л О В О

КУРИЛА ГЛАВЕНЦА ГОЛУНСКАГО ФИЛОСОФА БУГАРСКАГО *

(Саобщіе Г. Іорданъ Х. Константиновъ.)

Бѣше житіе мое въ кадокѣи, и ученіе мое въ
 дамасцѣ, и въ ень днѣ стахъ въ цркви великой
 патриархи илексѣ нрѣи и вистѣ глѣ мнѣ. изъ ол-
 тара глѣ, кыриле кыриле, иди въ землю, пространу,
 и въ языки словинскыя се рекше българь, тебе воре-
 че гѣ увѣритихъ и законъ датиимъ, азъ шскръбѣхъ
 велико, по неже не знѣ камо встѣ земля Българска,
 и придѣ въ кипрь, и не ехъ глѣ, ш земли бѣгар-
 ской и хотѣхъ възвратитсе, ноу убо тахъ се да не бѣ-
дѣ такѣ пророкъ Ішна, и паки съ нидѣ въ критѣ и
 то умнерѣне съ ниди въ Голун градѣ, и снидохъ и
 явихсе митрополиту Ішанѣ и в гдѣ повѣдахъ емѣ, шнѣ
 порѣга се мнѣ велико рече, ш старче гѣдмни, блъ-
 гарѣ сѣтъ члѣкоадци! и тебѣ хотеть изести, изидѣ
 натрѣгъ и чухъ българь говорящее, и устрашисе
 срѣце мои въ мнѣ, и бѣ такѣ адѣнтмѣ, и въ единѣ
 днѣ въ неделѣ стѣ, изидѣ изъ црквѣ, и седѣ на

мраморѣ мислеши и скрѣеши, и видѣхъ голова глаголющи, въ устехъ ношаше зворыкъ сънищискокине соугоуль свезану, и врьже мнѣ накрило, и прѣчтѣ ихъ, и шверѣтѣ всехъ ѿ бѣ. и въ ложихъ ѿ въ пазуху: и несѣ митрополитъ тогда шни въ тело мое съкришеся, и азъ истребихъ грѣшныи и гда посла митрополитъ зватиме на трапезѣ. азъ не разумѣю що грѣшныи крѣмѣ, тѣ съни дошесъсьи солонѣ чюдещеся ш мнѣ, тако искаху мене, и чѣхъ вьлгаре ш мнѣ говорѣ велики кнезь Десимиръ. Моравски, радикои кнезь прѣславки, и въ си кнези вьлгарски съерашесе школо Голуна, и ратовахъ се Голуномъ за 7 лѣтъ крѣви пролевающе глаголаху дадите намъ велика и вбоже встѣ намъ вогъ послаа, такоже и даше мене. поеше мене кѣгаре съ радостиа вьлкарѣ и приведоше ме въ градъ равньина рѣцѣ вьлгалницѣ. азъ написахъ имъ лѣ. словъ. азъ ѿ малѣчхъ а шни сами много прѣшверѣтахъ, те вьорече гь православну вѣрѣ, и христито вѣроу прѣдадуть боже: ✠

ПИСМО Ѿ ПАПЕ ИНОКЕНТІА ДУШАНУ СТЕФАНУ ЦАРЮ.

(Слободѣ Г. Іорданъ Х. Константиновъ).

Ѿ тѣлѣ мое вѣрховнаго сѣгш Апостола Петра, и велѣми власти всехъ западныхъ земель, дадеши се Ѿ дѣснице вышнагш, надѣ всеми царями и кралеми и кнезими силними, вси ме слышуть и воле мое исполняютъ и позаповѣдехъ моихъ ходѣтъ вьлма текѣтъ подѣ крстномъ знаменіемъ на вой-

скѣ противъ Агаринѣмъ у Палестинѣ да избавятъ грѣбъ нашегѣ Опасителя Исуса Христа. Грѣди и високоумне грѣки унивають и хѣлетъ на наше войне крстовихъ. Тоже слышимъ такъ и ваше достоинство и ваше и поведе хѣлетъ и вѣргѣтъ подѣ Анаѣмомъ и наричетъ во васъ и въсѣ твой родъ фрѣзе, дѣрѣгава и рыда сѣрце мое за Тя и любу те духовно мое чедо и молюте за име бѣга распетагѣ насъ ради, и за наше пѣрвѣ тѣтлѣ надѣ всеми царѣми и силнѣ земле, да прѣидеши ѿ гѣрческѣ стране на мое и да ѣ дамъ ти земле велико ти хѣшетъ сѣрдце и десница еще же и войне фрѣжке лѣконосѣ шите позлатене да мстишисѣ на гѣрке високоумне, хѣщу подновити дѣдову вашу Ѧтемъ ихъже послаше наши фрижкѣ цари чѣсти бо ради войнѣ крстовы тако пѣте пройдоше мимо ваше силнѣ земли сѣпотковице на ногѣ. Икоже прочтешъ сѣе мое дѣржавное писмо помни твоему кралоу цѣркви обратисѣ на наше стране еже вѣдетъ царство ваше силнѣе паче дѣ сѣгѣ дне укрѣпаю славу вашу да естѣ нерушимоу.

Благоволенѣмъ оца, и поспѣшенѣмъ сѣа., и сѣдѣйствиѣмъ сѣго Дѣа.

Въ дни вѣлѣчестиваго, и хѣлюбиваго, деспота Ѧтефана, правѣщу тогда прѣстоль краничевскѣе и пархѣе, Всѣосвѣщенному архѣепѣскупу, Крѣвенѣмину, изволи жесѣ ему, и повелѣ мнѣ грѣшномъ дѣло сѣ велѣе, азъ желѣникъ сын, пачеже и не вѣжда писанѣ, нѣ шѣачѣ на дѣавсѣ на щѣдроты вѣлѣаго бѣа. и призѣаѣ мѣтѣвы повелѣваго ми. Едва нѣкогда вѣзмогъ ѿ одрѣжѣе еме лѣности, по неже вѣо сѣааннѣ азъ. Тако воримъ лѣкавый мимо и ми по-

мышленми, паче и грѣхопаденми, такоже коравль въ
пѣчинѣ мшрцѣй. сѣланы и ми вѣтры владемь, и при-
ражае се. Едва нѣкогда въ чувствзїе, злагоми
ума пришьдъ, възмогѣ съ писатї сїе книги дшѣ
пользныѣ, глїю же, златаго езыка славеса, и прш-
чїй сѣый.

Въ лѣтѣ. 544

Ін индктїшн д. мѣа Лугѣста въ к. днѣ:

6924

Изволенїемъ шца и поспѣшенїемъ сїа-
и съ вращенїемъ сѣго Дхѣа. Коихъ исе сїа
божестнааа книга глаголеми Трїшдѣ прѣ-
вы коматѣ. И приложи съ цркве въ вѣ-
денїю пречистїе вѣѣ и присно дѣвы ма-
рїе. Въ селѣ нарицаемемъ клѣчевища под-
двесїе чрѣнїе гшры, ѥ приложи рада ко-
вачица, р. аспри, за богавчеву дшѣ и за
свою дшѣ вѣѣ да ихѣ прости. И съ вшрѣ
кѣчевскы на праздникъ възнесенїе съ кра-
ше. р. аспри богѣ да ихѣ прости кои съ
приложили. За сїю сѣую и бжѣтвенную
книгѣ. И тако насѣ вшрѣ ўставише и про-
кляше, кто кею ѿ етѣ ѿ цркве кѣчев-
ске. Да ес. проклетѣ ѿ гѣа вѣа и пре-
чисте когоматере и ѿ т. сїи сѣый шѣѣ
иже въ никеи и ѿ всѣхъ сѣый и ѿ нас
грѣшныиѣ аминь.

Киев.

и шире
прило
жирада
ковачи
ца-а.
сагы
вѣдак
прости.

Оъ писасе сїа книга рѣкою Ершдїа-
кона мине поддвесїе чрѣнїе горы въ пу-
стыню нарицаемю вѣнешѣ. богѣ дага
прости аминь:

И шче приложи калина за Дмитро-
вѣ дшѣ и за свою дшѣ ѥ аспри! Богѣ
да ихѣ прости аминь!

Въ лѣтѣ 543. мѣа Юнїа г. днѣ. по-
празнстѣ възнесенїа.

Паки сію овртох порѣ
шену и никымъ нѣбѣгомъ и въ
зехъ инсправихъ Еликоми мощно
вистъ цркню архглев и прилагаю в
на слѣжеѣ стго шца

Л и к ъ

азсмѣреннѣ па-
рси архієписпа
пекскѣ своею рѣкою

Въ лѣто зѣрна. а принесѣ сію кнѣ въ
лѣто зѣрнѣ. а Прощества хѣа ахмѣ
мѣа майа ѣ на Възнесеніе Гне:

Прим. Ови записи налазе се на последньимъ
листовима едногъ старогъ патерика и едногъ тріода до-
дани, а снимію їѣ в верно редовимъ чланъ Дружства
Г. К. Николаевичъ у Цариграду; кудъ се речено
книге изъ Скопья учреднику Бугарскогъ вѣстника Г.
Александру Екзарху, послано.

У Београд Благородноме Господарѣ и Братѣ
моемѣ капетанѣ, николи шкѣлевинѣ здравствуйте на
многомъ лета. Ето писаосмѣ Господинѣ Генералѣ
родофиникѣ: и капетанѣ или новокрещтеноемѣ да
дођѣ кмени у тополѣ у бербѣ единѣ неделѣ дана
докѣ саберемо винограде: да бѣде мо весели юће-
сѣ долазили неки люди згранице и кажу да за васѣ
много питаю люди отѣда из Босне и ерцеговине
изѣ арнаутѣзка бсили код насѣ и живѣ ли сѣ ка-
зивали даси имѣ обећо писати извѣститѣ за сва
наша обстоятелства ипроће. Брате дођи кмени
имамо се много коешта разговарати и требашѣ е-
днога ћоєка пособна послати по граница врае
граница сасвиємѣ неурећена. Я неналазимѣ посо-
бниєга одѣ Васѣ кои бы ми урећивао као ви тако
можешѣ сгранице лепше и писати тамо у твой
вилаетѣ и састати се ствоима познаницима ера
како виђѣ и ћземѣ отѣда из молдавиє одѣ Глав-
нокомандѣюще мућно да ћемо се напролеће по-
ћети тући се стурцѣма веће да имѣ пишемѣ да
се приправляю сасвиємѣ што могѣ боле ако Богѣ
даде те бѣдемо сретни те освоимо тамо вашѣ о-
ћевинѣ хоћешѣ и ти неки постати одѣ великие
поглавара и зансто бѣди уверанѣ даћѣ се я за
твою трѣбѣ старати исплатитѣ аcome Богѣ пожи-
ви Боже дай уздравлю се вићете скоро.

У Тополи 1808 3. Септемвриѣ

КАРАВЕОРАНИЕ

Верховни Командантѣ

Написѣ: Благородноме Господарѣ Капетанѣ
Николи Шкѣлевинѣ Врѣци его счестию

У Београдѣ.

ПОЛНОМОЩІЕ

даемъ свакоме на знане како я даемъ полнѣ власъ
 Господарѣ Капетанѣ Николи Шкѣлевићѣ родомъ
 из Мостара у Ерцеговини да уређѣе сасѣиѣмъ
 Границамъ нашимъ одъ Сербіе штогодъ болѣзна
 я да мѣ се неима нико противити я га шалемъ у
 лицѣ моме кои би мѣ се противіо бѣди кои за гла-
 вѣ ѣе се оноемъ сѣдитъ што годъ бы коме бѣди кои
 старѣшина заповѣдіо за нашіе болѣ да га имаю
 слѣшати я овомъ писмо слѣжи место дипломе дае
 надзиратель одъ сербскіе граница свию

Дано у Тополи 1808. лета 22-гѣ Септемвриа

КАРАДЖОРАНЕ ПЕТРОВИЧЪ

Верховни Комендантъ

(М. П.)

ЖИВОТЪ СВЕТОГЪ САВЕ ПРВОГЪ АРХІЕПН- СКОПА СРБСКОГЪ.

*Одъ редовногъ члена Друштва Србске Словесности
Проф. Семинаріа Д. Нешића.*

(Съ Русскогъ.)

Животъ светого Саве ¹⁾ првогъ архіепископа србскогъ, достоянъ в особите пажнѣ, не само зато, што намъ предъ очи ставля угледъ ватрене любви према Господу, високихъ калуђерскихъ и пастирскихъ трудовъ, него в достоянъ особите наше пажнѣ іошть и съ тога, што онъ баца много свѣтлости на исторію свете Горе, — чуварке и расада калуђерскогъ живота међу словенскимъ племенима, и на станъ србске цркве у XII. и XIII. столѣћу. При излаганю живота светого Саве, мы ћемо се поглавито држати животоописиваня, кое е његовъ ученикъ Дометіанъ 1264. год. саставіо ²⁾

Светый Сава родіо се онда, кадъ се Србія, коя е дондѣ была понижена, како у политичномъ

¹⁾ Св. Сава светкуе се 12. Януара и, опетъ заедно съ његовинъ оцемъ преподобнымъ Симеономъ митроточивимъ, 13. Фебруара, а у Псалтиру, кога е митрополитъ Кипріанъ самъ своіомъ рукомъ написао, већ се напоянѣ о светкованю св. Саве 14. Януара. Западна црква признае св. Саву за свеца и светкуе га 14. Януара.

²⁾ Животъ св. Саве често се налази у рускимъ рукописима. Мы смо се руководили рукописомъ Ла-

тако и црквиномъ станю, почела подизати, подъ тврдомъ и мудрому управомъ нѣговогъ отца, великогъ Жупана Стефана Неманѣ. Поставши године 1149. великимъ Жупаномъ рашкимъ, а год. 1165. поставленъ на прѣстолъ свога оца Тѣше, кога е императоръ Мануилъ Комнень збацио, Стефанъ Неманя наскоро е разширио предѣле своихъ земль покоренѣмъ цѣле Србіе, па и саме Босне, а послѣ смрти императора Мануила (око 1180 год.) постао е сасвимъ независанъ одъ Грка, отевши и одъ нѣхъ нѣке предѣле. ¹⁾

врске библиотеке М 9. въ л. XV. в. Треба јошъ и то узети на умъ, да се рукописъ живота св Саве, коимъ се Шафарикъ руководи, разликуе одъ руски рукописа, ма да се и на овима последњима свуда налази надписано „списано монахомъ Дометіаномъ“. Дометіянъ био е духовникъ и игуманъ хилендарскогъ манастира у св. Гори. Тодоръ Граматикъ називаъ га „истиннимъ књигољубцемъ и великимъ Богољубцемъ“. (Калайдовичъ Јоанъ Екз. Болгар. стр. 164. 165.). Свѣдочанства византискихъ и западнихъ писателя о св. Сави сакупљена су Асеманомъ у Calend. univers. Eccles. Tom. V. и VI; но ова свѣдочанства ни су тако важна.

- ¹⁾ Св. Сава у житію свога оца, овако пише: „и воздвиге погинулу своју, дѣдину, и приобрѣте отъ Поморскіе земль зету и съ градовы, и отъ Рабна Пилота оба, а отъ Гречьскіе земль Патково, Хвостно вѣсе и Подриміе, Костръць, Дръжковину, Ситницу, Лабъ, Липлянъ, Гальбичицу, Рѣке, Ущку и Поморавіе, Загрьлату, Лѣвче, Бѣлцу. То вса мудростію и трудомъ своимъ сія вѣса приобрѣте, погинулу нѣкогда отъ насилія своео ему дѣдину“. (Слав. древ. Шаф. Ч. II. К. I. стр. 351.) Изъ житія Св. Саве, кое е написао Дометіянъ, види се, да се дѣдина зове Дукаљскіе и Поморске жупе. (Тамо стр. 352, 412, 413, 453.).

Утврђујући свое политичко могућство, Стефанъ у исто вріеме старао се е да распростре и утврди православну вѣру, да поруши заоставше идолске богомолъ, и да подигне православне цркви и манастире и са особитимъ заузимањемъ противно се е лажнимъ миѣніяма новихъ Манихеа (Павликіяна Катара и Патарена), кои су се у Бугарској и Босни у великомъ броју появили были ¹⁾. Стефанъ био ескротакъ, праведанъ и милостивъ; и његова супруга Ана ²⁾ ніе му ни найманъ у добродѣтели уступала. Съ почетка њиногъ брака, они су имали порода, али послѣ Богъ имъ одкаже ову милость. Они су желѣли имати јошъ едногъ сина, и зато су се јко Богу молили, па да бы имъ ова молитва одъ Бога чувена была, они су се обѣћали да ћеду се, послѣ рођења сина, одъ супрушке постелѣ насвагда одвоити. Молитва е њина была чувена, и Богъ имъ даде те роде сина св. Саву, кои е у крштењу добио име Растко (1169. год.) ³⁾

Одликујући се лѣпотомъ тѣла и съ растенѣмъ све паметніи постајући, Растко е био утѣха своихъ родитеља. Јошъ одъ дѣтињства онъ е вољо читати св. Писмо, кое му е была прва наука. Кадъ му е петнаестъ година было, отацъ га пошлѣ у особитый предѣлъ, гдѣ се е съ другимъ младићима благородничкимъ синовима, могао слободно забављати невинимъ забавама своегоъ узраста, учећи се войничкой вѣштини. Но узнавши сладость св

¹⁾ Ранѣъ Исторія Слав. нар. Ч. II. стр. 332. Христ. Чтен. за 1848 300. Ч. I. стр. 359.

²⁾ Ана была е кћи Босанскогъ Бана Стефана Борилића или Борилиа. Вид. Ранѣа Ист. Слав. нар. Ч. II. стр. 327.

³⁾ Слав. народоп. Шаф. стр. 55.

Писма, Растко особито упућивао се е у читаню божественихъ књига. Ово душеспасавајуће читанъ утврђивало е у нѣму страхъ Божій, и одъ дана на данъ, запальивало е у нѣму пламень божествене любви. Онъ е прилѣжно ишао у цркву Божию, нѣе никадъ ружно говорио, было е кротахъ, волю е сиротинство и особито е калуђуре поштовао.

Кадъ му е осамнаестъ година было, родители хтѣли су Растка женити, но у срцу побожнога младића была е само любовь према Богу и едина желя служити Нѣму; у нѣму е већъ была сазрѣла мисао одрѣши се свѣта. Онъ е већъ чуо было о св. гори, о пустиньцима, кои у нѣой живе, и о тамошњимъ манастирима, ерѣ одъ свуда долазили су калуђери къ нѣговоме оцу за милостию, па и самъ Стефанъ пошляо е милостянѣ у свете монастыре. Едномъ, кадъ е Растко дошао къ оцу изъ свога предѣла, застане кодъ нѣга калуђере изъ св. горе, одъ коихъ е было еданъ родомъ Русъ. Растко дозове овога къ себи и потайно га е разпитывао о начину живота у св. гори. Угледъ мирногъ, слободногъ одъ сваке свѣтске брига, посвѣћеногъ само едной молитви, побожноме у сматраню и труду, калуђерскогъ живота, у св. гори, очарао е побожногъ младића. „Видимъ, рекао е онъ калуђеру заплакавши се, да е Богъ увидѣо боль мога срца, и послао е твою светость да е залѣчишь. Садъ самъ я разумѣо оно, што самъ онако силно желѣо. Срећни су они, кои су се удостоили тако мирногъ живота! А шта ћу я да чинимъ? Како ћу се я избавити одъ овогъ суѣтногъ живота? Я небы овдѣ остао ни едногъ дана, я бы побѣгао у св. гору, само кадъ се не бы бояо сметня одъ стране родителя.“ Видѣши побожный стараць силу желю Растка за

калуђерскій животъ, обећа му се да ће га онъ до св. Горе довести.

Едномъ отиде Растко у ловъ, и одѣливши се са старцемъ одъ пратиѣ, упути се къ св. Гори, оставивши кућу и родителѣ. Родителѣи, кои су знали нѣгову желю за калуђерскій животъ, одма, како имъ кажу да се Растко нѣгдѣ сакрио, сѣте се да га в русскій калуђеръ у св. гору одвео. Одма Стефанъ пошлѣ едногъ одъ главнихъ своихъ чиновника съ писмомъ къ Солунскомѣ начелнику, да му сина пошлѣ, па ма онъ и у святой Гори быо. Начелникъ опетъ одъ свое стране напише къ светогорскомѣ Проти, да онъ одма одпушти сина Србскогъ Господара.

Посланици, кадъ су у св. Гору дошли, дознаду: да се Растко у рускомъ манастиру налази ¹⁾ и да јошъ нѣе постриженъ. Докъ су се они одмарали, они ставе Растка подъ стражу; еръ су се бояли да имъ не бы кудгодъ побѣгао. Бадава ихъ в онъ молио да га у св. Гори оставе, и да ће онъ замолити оца да му и самъ то допусти, а они су му одговорили, да бы га само онда оставити могли, кадъ бы онъ већъ постриженъ быо. Ове рѣчи показале су Растку начинъ како ће се одъ повратка избавити. „Нека се испуни Божя воля!“ рекне онъ, и одъ тогъ доба, стао в веселин, и показивао в предъ посланицима видъ, као да е радъ

¹⁾ Одъ времена Алексія Комнина. (1080—1118 год.)

Русси су имали у св. Гори манастиръ Ксилургу. Една приповѣдка вели, да в Русскій манастиръ у св. Гори првый основао Ярославъ В. К. Кіевскій (Рк. Сбор. Погодина № 94.). Године 1169 Русси су добили манастиръ св. Пантеленмона, кои се одъ то доба почео и називати Русскій (Журн. М. Н. II. 1848 год. Май 113 135.).

съ њима вратити се къ оцу. Међутимъ замоли Игумана да спреми трпезу за пустиньике и у исто вріеме одкріе му свою тайну мисао, да жели што пріе да се постриже. Трпеза буде спремљна и пошто се сврши, Игуманъ заповѣди огласити вечерню; ерѣ е сутраданъ была недѣља. Игуманъ устане а съ њиме и Растко, и оду у цриву. Съ њима пођу и послани одъ Стефана; ерѣ су се бо-
 яли пустити Растка самогъ. Кадъ се послѣ ду-
 гогъ пояня, по светогорскомъ уставу, започне чи-
 танъ, и сви посѣдаю, сѣдну и послани за Растка
 и, одъ дугогъ пута уморени, заспали су. Садъ
 Растко устане, и предъ олтаромъ изговоривши о-
 бѣћанъ калуђерско, попне се на високій стубъ,
 гдѣ буде по реду пострижень. Србски посланици,
 кадъ се пробуде и ненађу кодъ себе Растка, съ
 претњяма почну га искати одъ калуђера, но мла-
 дый калуђеръ Сава, позове ихъ къ стубу и пока-
 же имъ се у калуђерскомъ одѣлу. Да бы увѣрио
 родителѣ да е онъ живъ, и да е већ калуђеръ.
 збаци имъ са стуба свое свѣтско одѣло и косу,
 која му е одстрижена была, и молио е посланике
 да то све предаду њговимъ родителѣма заедно
 съ писмомъ. У писму молио е онъ родителѣ, да
 не жале за њимъ и да не држе да е изгублѣнъ.
 него некъ моле Бога, да бы Онъ дао да добро свр-
 ши путъ, на кои е ступио. ¹⁾

На скоро по свой св. Гори разнесе се гласъ, да
 е синъ србскогъ Владателя, оставио оца, и до-
 шао да живи у св. гори. Сви су желѣли да га
 виде. Наскоро кадъ дође празникъ Благовѣсти,
 настоятель ватопедскогъ манастира, кои е у то
 доба быо еданъ одъ најзнатниѣ манастира у св.

¹⁾ Сава дошао е у св. гору 1186. илв 1187. године.

Гори, позове Саву къ себи, и по савѣту Проте умоли га да остане у нѣговоме манастиру.

Кадъ е у Ватопеду нѣколико времена пробавио, Сава замоли игумана да му даде благословъ и дозволенъ, да може обићи и прегледати све манастире у св. Гори, и походити пустиньнике, кои су усамлѣно живлѣли, да бы одъ нѣихъ примио благословъ и савѣтъ. Игуманъ да му у друштво оне изъ браће, кои су већ вѣшти были у духовноме животу.

Одъ манастира, коихъ е у XII вѣку около 60. у св. Гори было, Сава е особиту пажню обратнo на Лавру св. Атанасіа, која е знатна была збогъ свогъ основателя и устава, кои е у нѣой задржанъ быо. Походивши ову Лавру и друге манастире, Сава изишао е на врхъ св. Горе; нѣмолико дана и ноћи провео е онъ овдѣ у молитви; одавдѣ е онъ видѣо обиталишта усамлѣника, кои су се ставили по боковима и у подножю св. Горе. Премда е уставъ заедничкогъ живота и завео у св. Гори св. Атанасіе, кога су и императори усрдно подржавали ¹⁾, опетъ зато усамлѣный животъ јошъ е однако имао доста ревнителя. Ђдни одъ овихъ усамлѣника живлѣли су

¹⁾ Уставъ, кога е св. Атанасіе у святой Гори заведео, наскоро е наишао на препоне. Калуђеръ, изъ Студитскогъ манастира, кога е императоръ Јованъ Цимисхіе послао да помири препирује се, опредѣлно е 28 правила, која е саставляю најстариј светогорскій типикъ, кои се зове Трагосъ. Другій типикъ дао е св. Гори год. 1046. императоръ Константинъ Мономахъ. Великій брой игумана (150), кои су се на овай типикъ подписали, доказуе, да общтинскій животъ јошъ е у XI. в. у св. Гори, нѣе было башъ дотеранъ. „На Атонѣ не бѣху манастири, но бѣху игуменаре“, вели Хрисовуля Андроникова (1237. год.). Вид. Очеркъ путешествія по Еврп. Турціи Григоровича, Казанъ 1848. год. 37—60.

сасвимъ одѣлито, други опетъ имали су по нѣ-
колико ученика и звали су се игумани. Походећи
ове усамѣнике, Сава старао се е узнати њинъ на-
чинъ живлѣња, чудно се њиномъ великомъ труду и
благодарно е Богу, што га е удостоино видѣти та-
ке труђенике. „Премда, вели списатељ живота
св. Саве, ови оцеви и немогу се назвати Анђели,
зато што тѣло имаю; али они су заиста Божи
люди были. Они су сасвимъ были слободни; нису
се занимали ни землѣдѣлствомъ, ни виноградина,
нити трговиномъ; нису имали никакогъ рада ни
брига свѣтскихъ, но единый е њинъ посао бы
молитве, сузе и свагдашнѣ управлянѣ мислѣй къ
Богу. Ђдни одъ њихъ живѣли су на горскимъ
висинама заедно са вленима. Голо небо служило
имъ е за цркву; а Христа гледали су у своимъ
душама. Њине тѣсне ћелије украшене су были
само травомъ, и слушали су шумѣтанѣ дрва и поя-
нѣ тица, они су се насићавали чистимъ и мирнѣ-
шавимъ воздухомъ и свагда су се веселили бо-
жественомъ желѣомъ. Узвишаваюћи се надъ зе-
мљомъ и земаљскимъ бригама, они су были
богатѣи одъ највећихъ богаташа. Други опетъ
крили су се по пукотинама каменја, и по зе-
мљанимъ пропастима; нѣки, као тице седѣли су
на каменю морскогъ брѣга, трпѣћи зиму и вѣ-
таръ, лѣти врућину, а зими ладноћу. Они су бы-
ли убоге сироте, и димъ нѣ се вио надъ њинимъ
кућама; лупежи нису имали шта одъ њихъ укра-
сти, ма само едну вунену халѣину, коју су они но-
сили и то не за угоду тѣлу, него само да покрѣю
голотиню. Њина храна была е такође здраво
оскудна; нѣки помало и то врло рѣдко ели су хлѣ-
ба, другимъ опетъ было е доста и само мало во-
ћа и дивлѣгъ быля; а пиће имъ е было само чи-
ста вода, коя е изъ брда текла.“

Угледъ високихъ пустиньчкихъ трудовъ, нѣмъ слободный, одъ свію земальскихъ брига, и єдномѣ Богу посвеѣнный животъ, пробудили су у Савинои души желю, да избере ради спасенія свое души, овай начинъ живота. Манастирскій животъ, нѣму се чинило, іошть нѣ могао подпуно задовольти нѣгову ватрену тежню — сасвимъ се предати на службу Господу. Кадъ се врати у Ватопедъ, онъ почне молити игумана да му да благословъ да живи пустиньчки. „Чедо! рекне му веѣ въштыи у духовномѣ животу игуманъ, онай, кой се нѣ утврдіо послушносѣу у првиѣ степенима обштинскогъ живота, не треба да се иша самогъ врха калуѣрства — ѣутаня и усамль-ногъ живота. За тебе є іошть рано да живишъ самъ за себе. Тѣ є добро шта ты хоѣшъ, али текъ у свое врієме“. Сава умѣо є да покори свою волю, воли и суѣню игумана, и тако остане у Ватопеду. Овдѣ онъ є быо угледъ послушности, и готовъ є быо свакогъ послушати. Даню є онъ служію тѣлесной нужди братства, а ноѣи проводіо є у молитви; нѣгова храна была є хлѣбъ и вода, и то врло мало. Носіо є само єдну вунену халыну и то не да се чува одъ времена, него да сакріє голотиню. Онъ є свагда ишао босъ, и томе се тако научіо, да є по оштромъ каменю могао иѣи. Понекадъ онъ є самъ разносіо хлѣба пустиньцима. Игуманъ и браѣа чудили су се овой нѣговой тежнѣи за труѣеничкимъ животомъ.

На скоро Сава є быо среѣанъ видѣти и своего отца у св. гори, и съ нѣмѣ дѣлти трудъ калуѣрства. Родительи Савини, кадъ су чули, да є веѣ постриженъ, найпріє су плакали неутѣшно; а кадъ прва жалость проѣе, они су съ милиномъ размишлявали о ватреной любви према Господу, нѣного младагъ сина. Они су га двапутъ моли-

ли да дође къ нѣма да ихъ походи, и пошили-
ли су му новаца. Сава, добіане новце, иѣшто е
раздао манастирима у св. гори, иѣшто сиромаш-
нои браћи, а особито давао е на зиданѣ и ульп-
шаванѣ манастира Ватопеда. Онѣ е у нѣму са-
зидао много ћеліа и црквѣй, тако, едну е сазидао
за честь и споменѣ Рођења Богородице, другу у
име св. Іоана Златоустогъ, трећу, на високой ку-
ли, у славу Преображеня, и поправіо е много зда-
ніа тако, да е названѣ ктиторѣ истогъ манасти-
ра. Но онѣ нѣ хтѣо ни на найкраће вріеме оста-
вити св. гору; него е іошѣ самѣ свога отца молю,
да онѣ остави пріесто и да дође у св. гору да
сѣ нѣме живи. „Молимѣ те, писао е Сава своје
отцу, у земальскомѣ царству покретаный апостол-
скимѣ духомѣ, ты си просвѣтіо свое люде пра-
вославіемѣ, изстребіо си ереси, порушіо си ѣв-
волске богомолѣ, и подигао си цркве Богу. Садѣ
ти остав да испунишѣ рѣчи Божѣгъ Сына, кои е
у Еванѣлю казао: аще кто хощѣтѣ по мнѣ ити, да от-
вержетѣ себе и возметѣ крестѣ свой и по мнѣ градѣтѣ. При-
ми мой добрый савѣтѣ и остави земальско цар-
ство и богатство, иди путемѣ смѣрности и весе-
ли се самномѣ у пустинѣи. Овдѣ дотѣравши се
постомѣ и молитвомѣ, ясно ћешѣ разумѣти шта
е Богѣ. Ако ли не примишѣ моего савѣта, то онда
не надай се да ћемо се на овоме свѣту видѣти.“

Стефанѣ, скупивши све великаше и одабра-
не изѣ своего народа, покаже имѣ писмо сина и
яви имѣ свою послѣдню намѣру. Негледаюћи на
све молбе и плачѣ своихъ подайника онѣ, 25. Мар-
та 1195. год. преда достоинство великогъ жупана
сину своје Стефану и ступи у манастирѣ Студе-
ницу, кога е онѣ и основао. Овдѣ онѣ буде по-
стриженѣ и добіе име Симеонѣ. Супруга нѣгова
Ана такође ступи у калуђерице подѣ именемѣ Ана.

стасія, и скупивши јошть сестара, упражњивала се е у посту и молитви къ Богу. Двѣ године провео е Симеонъ у Студеници, па послѣ отиѣде у св. гору, и много одъ знатнихъ Срба, угледајући се на своѣга цара, отишло е такође тамо. 2-гъ Ноемвра 1197. год. стигне Симеонъ у св. гору, гдѣ е могао видѣти и загрлѣти своѣго сина ¹⁾

Пошто е заедно са Савомъ походио све светогорске манастире, насладио се бесѣдомъ са пустињницима, и раздѣлио милостиню сиротињи, Симеонъ смѣсти се у ћелию, кою е нѣговъ синъ сазѣдао. Саѣ заедно, помажући еѣданъ другомъ, почну они проводити калуђерскій животъ. „Синъ, вели списатель живота Савиногъ, учіо е труду отца, и самъ е допуњавао онай трудъ, кога нѣ могао испунити нѣговъ престарѣлый отацъ, трудећи се и постећи и за себе и за отца. Старацъ пакъ, немогући самъ да се труди, у души е дѣлио са синомъ труде — честимъ клечаніемъ и поњемъ молитвама. Синъ удвоявао е трудъ и постъ за себе и за отца, отацъ удвоявао е сузе и уздисае за себе и за сина. Све е кодъ нѣихъ было общте; отацъ ништа нѣ називао своимъ, већъ синовлѣвымъ: Кадъ е синъ хтѣо штогодъ да послуша отца, отацъ се стидѣо и нѣ хтѣо примати нѣгову послугу. Но блаженный Сава никоме, осимъ себи, нѣ хтѣо дозволити да нѣговоме отцу служи.“

Но упражњавајући се у труду побожни свети труѣвници, бринули су се и о уређиваню манастира, понављали су порушене и населявали опустѣле. При улазку у св. гору на мѣсту тако названомъ Поскура, было е пређе манастирь, кога е храмъ было св. Симеонъ Богопримацъ. Овай манастирь

¹⁾ Слав. древ. Шафар. Ч. II. К. I. стр. 418. Доси-
тея о Патр. Ерусал. Том. 2. стр. 814.

разорили су были пустаie и сасвимъ в было пустъ. Симеонъ са Савомъ, по предложеню Ватопедскогъ игумана, поновили су овай манастирь и храмъ, сазидали су високу кулу, обградили зидомъ, посадили винограде и измолили одъ тадашиѣгъ грчкогъ императора Алексія Ангела (1195—1203. год), да овай манастирь припада Ватопеду. Много су се они старали да украсе овай манастирь; ерь су мислили да у нѣму умру ¹⁾. Но Богъ в хтѣо да Симеонъ и Сава у другомъ манастиру скупе око себе духовну дѣцу.

Бдномъ дође къ Сави нѣкій побожный старецъ и посавѣтуе му, да бы добро было да сазидаю новый, или да понове какавгодъ опустѣлый манастирь но тако, да онъ на свагда остане нѣномъ отечеству, како бы Срби, кои у св. гору у калуѣере дођу, могли у нѣму наћи смѣстишта. Сава и Симеонъ приме ову мисао као Божіе одкривенѣ, и одма в предложе Проти и цѣломе светогорскоме сабору, и кадъ ови то одобре, онда они почну избирати мѣсто. Ниедно мѣсто нѣ имъ се тако допало, као опустѣлый манастирь Хилендаръ. Сава измоли ово мѣсто одъ своегъ рођака императора Алексія Ангела, да Србиі припада ²⁾. Богати дарови, ков в Стефанъ Прво-

¹⁾ Барскій пише: „св. Зава сръбскій купно съ отцемъ своимъ Симеономъ создаша въ семъ монастырь Ватопедъ паракльсовъ шесть: 1., во имя Спасителя, 2., св. Безребренникъ: 3. св. Великомученика Георгія, 4., св. Θεодора. 5., св. Предтечи. 6., св. Николая, и быша новыи Ктитори и празднуются тамо одъ иноковъ. 12., генваря. Путешеств. ко св. мѣст. стр. 660. То исто пише и Доситей о Патр. Ерусал. кн. II. стр. 814.

²⁾ Доситей о Патр. Ерусал. Кн. II. 814 Сава кадъ в у Константинополю было уговоріо в са императоромъ Алексіемъ да императоръ да свою кѣрь за нѣговогъ брата Стефана.

вѣнчанный давао, учинили су могућимъ, да они овай манастирь наскоро подигну. Главный храмъ посвећенъ в быо Ваведенію у храмъ Пресвете Богородице. Симеонъ измолио е одъ сина свогъ Стефана нѣколико села ¹⁾ у Србїи овоме манастиру, одъ чега бы се могао издржавати. Императоръ Алексіе поклоніо в Сави іошть и опустѣлый манастирь Изигъ сасвѣмъ што в нѣму припадало и своіомъ хрисовульомъ дао в Хилендару право да се зове царскій, и ни у избору игумана, нити у управи да не зависи одъ Прота.

Кадъ доврше Хилендаръ преподобный Симеонъ и Сава пређу изъ Ватопеда у иѣга, но за споменъ свога живлѣня у нѣму уреде, да Ватопедъ и Хилендаръ по любви саставляю као в данъ манастирь. ²⁾

¹⁾ У Хилендару и данасъ се чува Хрисоволя Симеонова; у нѣой овако пише: изыдохъ изъ стѣчества своего въ ов. Горѣ, и оверѣтохъ монастырь, вывѣшій Хилендаръ, идѣже не вѣ камень осталъ на камени, и спсодви мѣ владика мой быти емоу ктиторуу испросихъ парике оу цара оу прирѣнѣ дадохъ отнихъ монастыру, оу милѣихъ села непровища мѣмоушоу, сламодравы, рѣтивлоу, тръниѣ, рѣтивзщица, тръновзцъ, хоча и другъа хсча и т. д. Очеркъ путеш. по Европ. Турц. Григоров. стр. 50.

²⁾ Споменъ овогъ завѣщаня преподобногъ Симеона задржанъ в быо іошть до прошлогъ вѣка. Тако, кадъ в главный празникъ у Хилендару т. в. Ваведеніе у храмъ Пресвете Богородице, онда су дозивали ватопедскогъ игумана и тогъ дана уступала му старѣшинство и првенство; таку су всту честь чинили и калуѣри ватопедскогъ манастира Хилендарскомъ игуману, кадъ в нѣнѣ главный празникъ быо т. в. Благовѣсти (Барск. путеш. стр. 659).

Преподобный Симеонъ живѣо е само осамъ мѣсецій у Хилендару. Видѣи да му се већъ смръть приближуе онъ похита учинити свое послѣднѣ завѣщанѣ, замоли сина да удвои молитве за нѣга, а послѣ смрти да му пренесе тѣло у Србию, и да не забораи сръбску Цркву, која е имала нужду у помоћи.

Увече предъ смръть онъ се опрости са своимъ браћомъ, и све одпусти, осимъ сина, молећи ихъ да до уютру къ нѣму недолазе. Ноћу, стараць, негледајући на слабость, устане съ постель, радостно се обуче у подпуно калуђерско одѣло, и кадъ се причести рекне: „слава Богу о свему“, и опетъ падне у предсмртну болестъ. Сава свуноћъ читао е гласно псалтирь. Уютру изнесе онъ отца у привеный притворъ и метне га на просту асуру. Браћа, која су га окружавала, плакала су о вѣчномъ растанку са своимъ отцемъ. Ђдва подигнувши руке, преподобный стараць, дао имъ е тиме знакъ да се умире, и гледајући са веселимъ лицемъ на икону Спасителя и Нѣгове Пречисте Матере, чинило се као да е съ нѣима бесѣдио. На послѣдку чую да онъ ясно говори: „какое диханіе да хвалитъ Господа.“ И тако хвала Господу, была е нѣгова послѣдня рѣчь. О едномъ замирише савъ воздухъ — и то е было тренутакъ смрти преподобногъ ¹⁾. Тако се е мирно преста-

¹⁾ Доситей пише, да е Симеонъ провео у Ватопе-ду годину дана, а у Хилендару осамъ мѣсецій (о-Патр. Ерусал. Т. 2. стр. 814). По житію Симеона ков е Св. Сава написао, Симеонъ родіо се е 1114 год. а умрѣо 1200 год. 13. Фебр Доситей такође држи да е онъ живѣо 86. година. Ранѣъ (Истор. Слав. нар. Ч. II. 413), оснивајући се на старомъ сръбскомъ Цароставнику и Хилендарскомъ лѣтопису, вели, да се е Симеонъ родіо 1117 год. а умрѣо 1197. год.

віо у Господу стараць, предавши свою душу Христу, Когъ в онъ више свега любіо. Симеонъ саранѣиъ в быо у манастиру Хилендару у Цркви Пресвете Богородице и метнутъ в быо у мермерный гробъ.

Сава, као што самъ вели у своме уставу, са великомъ тугомъ и страхомъ приміо в на себе управу Хилендара, о коме му в отаць наручіо да се брине; еръ в врло мало браће у нѣму было па и игуманъ Методіе са деветоро браће оставіо га в. Но настояванѣмъ Савинимъ Хилендаръ се, по брою калуђера, наскоро изедначіо са првимъ манастирима у св. гори. Сава в скоро до основа преправіо Хилендаръ, набавіо му кнѣига, судова, икона, одѣла и остале црквене потребе; осигурао в споляшиъ станѣ браће улозима, и дао в манастиру свой уставъ ¹⁾

У овомъ уставу Сава показао в и свою ватрену любовъ према Господу и свой погледъ на калуђерскій животъ. „Преподобни и богоносни отци наши, видѣла цѣлога свѣта, пише Сава у почетку своего устава, они оставише свѣтъ да само испуне рѣчи Господа, кое су у Еванђелю казане: кой хоће за Мномъ да иде, тай некъ себе заборави, и некъ узме свой крстъ, и за Мномъ иде; кой люби отца или матеръ више него Мене,

¹⁾ Уставъ, кога в Сава Хилендару дао, овакавъ насловъ има: „Указаніе житіа въ монастыри Пресвѣтѣ Богородицы, здѣ написанное и преданное вамъ, братіи и чада моя возлюбленная о Господѣ, мною грѣшнымъ и смиреннымъ монахомъ Саввою“. Мы смо се користили онимъ спискомъ, кога в хилендарскій еромонахъ Симеонъ год. 1833 преписао изъ типика, кога в Сава самъ своіомъ рукомъ написао.

тай нів Ме достоянъ, — Кои учи презирати тѣло, а бринутн се о души, коя в безсмертна, и Кои позива къ себи оне, кои се труде и кои су обтерећени, да се кодъ Нѣга одморе, обѣћавајући онима, кои су смерни царство небесно, а онима, кои плачу, вѣчну утѣху. Они чувши такє рѣчи, оставили су свѣтъ и све што є у нѣму, пошли су за Господомъ и примили у своє душе начело премудрости страхъ Господный, и трудећи се у испунѣнню Божіихъ заповѣдй, плакали су даню и ноћу за своє душе, съ радошћу трпѣли су свако злостраданіе и муке изъ любви према Нѣму, єднако су распинали и морили себе послушношћу и поништєнїемъ свое волѣ и своегъ сућєня. Очистивши тїємъ свой умъ, душу и срце, они су засїяли унутри себе благодєћу и то сїяніє одъ сунца, и уселили су Христа у свое прекрасне душе, поништили све замке ѣавола и као орлови узлетѣли су на небо, оставивши нами угледъ своегъ добродѣтельногъ живота, да сви, кои хоће да буду калућери, узастопце за нїима иду. И я грѣшный, и лєньвый и послѣдный одъ све браће, калућерь Сава, молимъ Васъ любезна по Христу и духовна браћо моя и отцєви, да будємо као они мудри трговци, кои су промѣнили, оно шта є за врієме на вѣчно, кои су дали своє свое иманїє заєдно са своимъ тѣлимъ и душама, и зато су добили скупоцѣнный бисєрь — Христа. Угледайте се на оне мудре дѣвє, коє су напунили свое свѣтїяке улѣмъ, и спремне дочекали своега младоженю и съ нїимъ ушлє у собу и вѣчиту радость. Боймъ се и стрепимъ, любезни, да ко одъ васъ неостанє наполю, као онихъ осталихъ пєтъ дѣвоєка, и не чув оно страшно и грозно опредѣлїє: идите одъ Мене, я васъ непознаємъ. Божїи се тогъ опредѣлїєня, и желећи чути зажеланный

гласъ: одите благословени Отца Моега, уђите у радостъ Отца своега, — понизимо браћо себе овдѣ, да се тамо узвисимо, плачимо овдѣ да се тамо утѣшимо; будимо гладни и жедни овдѣ, да се тамо наситимо; будимо овдѣ милостиви, да насъ тамо Богъ помилуе.“ Далѣ, рѣчи-ма св. Писма показавши нужду трпѣння (Іак. 1, 2—4, 12). добрихъ дѣла (2, 19—24) и любви къ ближнимъ (1. Іоан. 1, 4—7, 4, 16—21. 5, 1—3), Сава продужава: „Ово е побѣда, коя свѣтъ побѣђава — вѣра, надежда, кроткость, трпѣнїѣ, пламена молитва са сузама, а више свега анђелско украшенїѣ т. е. чистоћа и цѣломудрость, послушность са самоукораванїемъ, и любовь, ради кое в и си-шао къ нама Синъ Божїй. Къ томе їошѣ додайте незлобїнїѣ, немойте быти дѣца по уму него по злоби и вѣрујући у Сина Божїега, да ћете до-бити милость и животъ вѣчный, а овдѣ храну, кое никадѣ неће нестати. . . . Ако е ко одъ васъ, браћо, лїенъ, као што самъ я несрет-никъ, лїенъ, санъивъ, немоћанъ, то пробуди се любезный, покай се и помисли на она бла-га, коя е Господъ обѣћао. Вы знате, любезни, да е онима, кои претрпе злострадања, спремлїна одъ Господа слава и честь, а лїенштинама, нерадници-ма, и кои воле само да одмараю тѣло — вѣчита мука. Но каогодѣ што слава овога свѣта нїе ни-шта према слави будућегъ вѣка, тако исто и му-ка овога свѣта нїе ништа према вѣчитимъ мука-ма, одъ коихъ и самъ сотона стрепи. Помислив-ши о овоме и укрѣпивши се у Господу, станите твердо супроть лїености, и, одбацавши сваку по-носительность, съ кроткошћу примите ову истиниту рѣчь, коя може да спасе ваше душе; будите и-спунительни рѣчи, а не само слушательни. Я самъ вамъ написао како треба да поступате. Метите ово што самъ написао, као нѣку мѣру и то не само за васъ, него и за оне, кои буду послѣ васъ

у манастиру; овдѣ е показано све што е нужно за ваше душе и тѣло, да бы гледаюћи и испуњаваюћи то, могли проводити животъ безъ погрѣшке, имаюћи за помоћника Бога и Нѣгову Пречисту Матерь, нашу Владичицу и Благодѣтельку, која ради за наше душе предъ своимъ Синомъ. Тежите све къ болѣмъ, немойте се укланяти ни на десно ни на лѣво, него, по ячини, колико вамъ е могуће, идите царскимъ путемъ. Срећанъ е и добро ће бити оное, кои се стара да прође крозъ тѣсна врата и тужнимъ путемъ, водећимъ у вѣчитый животъ. Любите еданъ другогъ, покоравайте се еданъ другоме, еданъ другога терете носите и сви едначо покоравайте се вашему старѣшини игуману. Сѣтите се у вашимъ молитвама о, у Богу упокоеномъ, отцу нашемъ и учителю Симеону, незабравите и мое недостойнство. Ако тако поступате, заиста вамъ кажемъ, узимаюћи и Христа за свѣдока, да се нећете постидѣти на страшноме суду, и добићете вѣчна блага. Благодаръ и миръ Господа нашего Исуса Христа и люби Бога и Отца и причастіе Сватаго Дѣха, вѣди всегда со всѣми нами во вѣки.“

Уставъ, кога е Сава дао, обузима и редъ службе Божіе, и редъ живота и управляня манастирскогъ. У Хилендару морао е бити обштинскій животъ. Калуђерима нѣ се дозвољавало имати што свое, па и ни едне паре; обштомъ храномъ морали су се сви задовољити, и по ћеліама забранјивало се е готовити или штагодъ одъ вла држати. Свакій, кои е у манастиръ поступао, добио е прву халѣину одъ манастира, а послѣ давани су му новци на одѣло. Сава држао е да е најболѣ, да по два брата заедно живе, али имъ е забранјивао држати служителѣ, окромъ болестимма, коима су и особите ћеліе даване, и по е-

данъ или два брата за послугу. По Савиньомъ уставу, свакій данъ браћа морала су исповѣдати свое грѣхе игуману, ако е онъ и духовникъ быо. Игуманъ морао е све у общте и свакогъ за себе поучавати и упућивати на путъ спасеня. Ако ли онъ самъ неприма на исповѣсть, то да избере изъ своегъ, или когъ оближнѣгъ манастира, едногъ брата, кои бы могао быти. духовный отаць за све. Исповѣсть мора быти у едно врѣме и то на ютренѣ, кадъ се почне пояти славословіе; и они, кои у то доба, збогъ какогъ манастирскогъ посла нису были у манастиру, треба да се исповѣдаю послѣ повечерія. Оне мисли, коє и даню и ноћу узнемираваю калуђера долазе и опетъ одлазе, може опраштати и простъ свештеникъ, ако е само зато одъ игумана наређенъ. Но ако такє мисли дуго узнемираваю и яко муче кога одъ калуђера, то такє мисли мораю се казати игуману, и онъ ће дати прилично лѣкарство. Кой се исповѣда мора све казати и ни найманю погрѣшку не смѣ утаяти. Кадъ кои згрѣши, не смѣ казати да га е ко другій на тай грѣхъ навео, или да га е какавъ годъ случай на то привољо; еръ то нє већъ каянѣ; него треба искрено да призна свою погрѣшку, и каянѣмъ да се грѣха опрости. Онај одъ калуђера, кой неће да се исповѣда, не само да се недопусти къ причешћу, него да се и изъ манастира истѣра, као што се трулый чланъ одсѣца. Такавъ калуђерь, ако у манастиру остане, быће выше одъ штете него одъ користи. Као годъ што болестникъ, ако непокаже свое ранє лѣкару, не може е излѣчити, тако исто и онај, кой се не исповѣда, не може излѣчити свою душу. Напротивъ душа, мислећа о исповѣсти, исповѣщѣу, као уздомъ задржавасє одъ грѣха.

Они, кои осѣћаю да су чисти одъ рђавихъ мислѣй и одъ гнѣва, опаданя, туге и увреде, лажи и подсмѣха, злопамтєня, срѣненя, рђавогъ говоре-
ня и другогъ на ово наликъ, по Савиномъ уста-
ву, могу се трипутъ на недѣлю причешћивати.
А ако кой падне у ове грѣхове, и скоро се нѣхъ
опрости исповѣшћу и каянѣмъ; онда тай може
се причестити едномъ или двапутъ на недѣлю.
Упрочемъ то више зависи одъ волѣ игумана или
духовногъ отца, кой мора да буде еданъ за сву
браћу. Игумана, економа и епископа избираю
десетъ или дваестъ найстарѣ браће, и у то се
несмѣю мѣшати старѣшине другихъ светогорскихъ
манастира. Ако кой дође одъ познатихъ лица у
манастиръ и жели да се постриже, то дозвољава
се да га наскоро постригу; али ако є то лице,
ков жели, непознато, то да се непостриже прѣ-
шествѣ мѣсецѣй послѣ тога, кадъ већъ испитаю
нѣгове способности за калуђерскій животъ. Ков-
шта разговарати, было є забранѣно; ако братъ
сѣди у ћелии, или є на обштемъ раду, онъ мора
свагда или да чита молитве, или да пѣва цркве-
не пѣсме. Покораванѣ игуману, узаямна любовъ и
слога, искрено испуняванѣ свакоме даногъ дѣла,
мораю быти прва дужность свакогъ калуђера.

Кодъ манастира Сава є начинѣю гостѣоницу
за странце, сиротиню и немоћне, и заповѣдао є
игуману да имъ дає одѣло, обућу, хлѣба, вина и
сочива, што одъ братске трпезе остане, и кадъ
кой умре ту, саранити га по христѣянски. ¹⁾

Да не бы браћа овай уставъ заборавила, Са-
ва є завѣћао да га читаю сваке суботе за трпе-

¹⁾ Садъ су у Хилендару Бугари, и често подъ у-
правомъ Грка, а манастиръ већъ нѣ обштежитель-
ный него идѣритъ.

зомъ, а на данъ ктитора прочитати савъ у црк-
ви: „Све, пише Сава на краю свога устава, што
неможе да послужи за спасенъ, треба да буде
одъ васъ изгнано. Немойте, о чеда и браћо!
предпоставляти времено вѣчитоме, страсти — до-
бродѣтели. Изъ свега шта вамъ е казано, ни-
шта не надвишава ваше силе. Само се мало по-
трудите — и помоћъ Божія већъ е ту. Мы смо
оставили свѣтъ и дошли овамо, не ради одмора,
него имаюћи у виду обѣћана блага, да се труди-
мо колико намъ е више могуће. Брѣ, „царствіе Бо-
жіе нѣдита“, и онай кой е преданъ лѣности и са-
ву неће побѣдити непріятели; а у Божѣ царство
быће уведенъ само онай, кой е трезанъ, неспава,
и съ благодарношћу трпи туге и болести одъ
трудова. Зато молимъ васъ све, да живите, као
што захтѣва ваше званіе. Покажите ваша тѣла
Господу чиста одъ свію рѣавихъ мислій и сѣћа-
ня и рѣавихъ намѣра. Сачувайте све што сте чу-
ли и чему сте се научили одъ мене, ради ваше
користи и душевногъ спасеня, за укрѣплѣнѣ, и
да речемъ, свима утѣшенѣ, а на похвалу и укра-
шенѣ, предъ лицемъ Господа, моемъ отцу. У о-
вомъ уставу я самъ показао и узрокъ свію сабла-
зна, изставіо самъ ясно и науку, да небы, по мо-
емъ одлазку, нашао мѣста у вама непріатель на-
шихъ душа, и затрѣо оно, што е са многимъ зно-
емъ и мукомъ за спасенѣ вашихъ душа, съ Бо-
жіомъ помоћи, добро начинѣно и украшено. Я
знамъ, да начелникъ злобе нѣе никадъ безъ по-
вода да васъ поквари и да вамъ зле мисли усе-
ли. Но вы сви, просвѣћени Божіомъ благодети и
наукомъ Божіегъ писма, знате све нѣгове замке,
я научили сте се, како имъ се треба противити
и одбіяти ихъ; само тврдо стойте противъ нѣ-
гове злобе; а игуманъ нека васъ братски поуча-

ва; и вы обавѣшћавайте еданъ другогъ. Неразуманъ неѣтъ се обавѣшћава одъ онога, кой добро зна; неученъ и незналацъ нека се чауча одъ разумѣваюћегъ, и тако у Светоме Духу, свезуюћи се еданъ са другимъ по любви, и еданъ другогъ утврђуюћи на рать духовный и спасаваюћий, са-чуваћете се свагда цѣли; а непріятель ѣе се за-стидѣти и изобличити; вы пакъ спасавайте се и смиравайте и останте чисти докле годъ сте живи“.

Кадъ в Сава уредіо Хилендаръ, онда е хтѣо да испуни свою давняшню желю — живѣти уса-мѣнно. „Привихъ, пише онъ у своемъ уставу, въ мо-настири, дондеже собраса о Господѣ стадо не мало, помога-щей немощи моей Владичицѣ нашей Богородицѣ и Наставницѣ. И егда пребывахъ, отъ многихъ попеченій о васъ, забывахъ своа прегуможенныа согрѣшенія; и помыслихъ въ себѣ; подо-наетъ оуже попециса и о своихъ согрѣшеніихъ; и измѣдъ за-творихъ себѣ сѣдалище.“

Мѣсто ков в Сава за себе изабрао, было в у Карен. Сазидавши тамо ћелию, найпріе, за Хи-лендарскогъ игумана и браћу, кадъ они по мана-стирскимъ пословима буду долазили, Сава сази-да и за себе ћелию у Ораовици и кодъ нѣ цркву у име Св. Саве освећеногъ. Овдѣ се онъ затво-ри са іошть три брата, кои су морали свршавати црквену службу. У овой усамѣнной ћелии Сава е усилио свое труде: тѣло свое моріо в онъ ноѣ-нимъ неспаваніемъ, честимъ клечаніемъ, метани-саніемъ и постомъ; одъ свагдашнѣгъ поста утро-ба му се е тако већ осушила была, да онъ већ безъ поста ніе могао живѣти. Душевне страсти онъ е искоренявао тиме, што се е, управляюћи све свое мисли ка Христу, еднако сѣћао о смр-ти. Но овако трудећи се, онъ ніе забываіо ни на споляшнѣ дѣла христіанске любви. Ако в ко

одъ пустыньника имао учему годъ нужде, или ако е ко хтѣо правити куће или брода, ако е ко си-ромахъ и бѣдный и тражіо наслона, — то сви су се къ нѣму обраћали и онъ ихъ е утѣшавао. Онъ е одкупљивао заробљѣне калуђере, понавляо ма-настире; тако онъ е поновіо Каракалъ и Кемропо-таъ, кое су пустаје порушили были; и помагао е довршити започета зданія; тако онъ е довршио манастирь Филотей.

Написавши уставъ за Хилендаръ, по начели-ма общинскогъ живота, Сава е написао уставъ и за свою ћелію, и то по начелима пустыньни-когъ живота. Савина ћелія у Карен, премда е и припадала манастиру, али по управи морала е бы-ти независна одъ игумана. Братъ, кой се у ню, по обштемъ избору калуђера, усели, мора остати у нѣой до смрти. Осимъ обичне службе Божѣ іошть се мора свакій данъ прочитати савъ псалтирь и да се учине особита метанисаня при краю служ-бе. У суботу и недѣлю мора се свршити литур-гія, а на ютренњи прочитати свогъ Евангелиста Петъ дана на недѣлю уређено е да се еде по в-дномъ на данъ, и то у понедељакъ, сріеду, и пе-такъ безъ масла и вина. Што припада ћелии, то несиѣ нико дирати. ¹⁾

За вріеме своегъ бавлѣна у Карен, Сава на-писао е и животъ своегъ отца — преподобногъ Симеона ²⁾. Силно е онъ желѣо и ватрено е о

¹⁾ У Карен и досада е у цѣлости ћелія Св. Саве, и нѣговомъ рукомъ написаный уставъ; у ћелии жи-ви калуђерь, аля по уставу, као и у Хилендару, неуправляю се.

²⁾ У Русскимъ рукописима не налази се животъ Св. Симеона, кога е Сава описао. Шафарикъ е о-ваъ издао. Онъ мисли да е написанъ 1208. или 1210. године.

томе молио Бога, да штогодъ дозна о своємъ отцу. И едне ноћи яви му се преподобный Симеонъ у облаку светительскомъ, украшенный небескомъ славомъ, казавши му о својой срећной судби, и обѣћао е и нѣму таку исту срећу, предсказавши му шта онъ іошть има да сврши, ради добра своихъ земляка. Са сузама радости благодаріо е онъ Господу и своємъ родителю зато, што е онъ то дознао, и са слободомъ праве любви почео е молити Господа, да онъ и другима покаже свете мошти нѣговогъ отца. Надаюћи се на милость Божию, Сава дозове Проту и друге игумане св. Горе, са побожнимъ старцима, да учине споменъ нѣговомъ отцу на нѣговъ данъ. Овдѣ скупило се е было и звано и незвано тако, да су едва могли у манастиру стати. Кадъ су пропояни псалмови, послѣ вечернѣ, Сава замоли Проту, да у ютру сврши ютреню кодъ самогъ гроба нѣговогъ отца. И кадъ браћа оду одмарати се, Сава попне се на стубъ, и тамо е провео сву ноћ у молитви, усрдно молећи Господа, да прослави нѣговогъ отца.

На ютренѣ, кадъ е Прота свршавао обично поянѣ и молио се о упокоєнїю Симеона, наведенъ свѣтъ свѣта се црква напуни мирисомъ; и чую, као да лакій вѣтрићъ дува изъ гроба светителѣвогъ. Они пакъ кои су близу стояли увидѣли су, да се гробъ преподобногъ Симеона савъ напунио мѣромъ. Зачуђени и уплашени они, кои су у цркви были, оставе ютренѣ поянѣ, и са страхомъ почну викати: Господе помилуй! Тада Прота дозове Саву. Захваливши заедно Господа, они се помажу мѣромъ. Сви бѣсомучни, и кои су одъ различныхъ болестей патили, чимъ су се додирнули гроба и помазали мѣромъ, оздравили су. И не само да е изъ моштію, него е и изъ икона преподобногъ Симеона текло мѣро. Желећи утѣшити

и свое отечество св. Сава напунио в еданъ судъ овимъ миромъ, и послао га своимъ брату Стефану.

Србія у то доба была е у тужномѣ станю. Оставляючи пріесто, Стефанъ Неманя наредіо е, да га наслѣди нѣговъ синъ Стефанъ ¹⁾. Честолюбивый нѣговъ братъ Вулканъ, помоћу Мацара, отме одъ брата Далмацію и Диоклею и прогласи себе за краля. А Стефану остане само една Србія са титуломъ великогъ Жупана. Но непріятельи хтѣли су му и то одузети. Стефанъ съ мукомъ одбіо е нападаня; србска земля страдала е; крвь нѣнихъ синова лила се; поля погажена су и села попалѣна. У овако несрећномъ станю писао е Стефанъ своимъ брату Сави, да онъ, ради избавлѣня србске землѣ, пренесе мошти нѣногъ светогъ отца у Србію. „По вашемъ одласку, писао е Стефанъ, наша земля оскврѣна е нашимъ безаконіемъ; наши непріятельи насъ су одолѣли, и збогъ наше узаямне мржнѣ постави смо подсмѣй нашимъ сусѣдима. Може бити ради вашихъ светихъ молитава, ради вашего къ нама доласка, Премилостивый Богъ смиловаће се надъ нама, скупѣће уедно раштркане и застидѣће наше противнике“.

¹⁾ У хрисовульи Хилендарской Стефанъ Неманя овако пише: оставихъ на престолѣ моемъ лоубѣззлагоми сына Стѣфана Великаго Жупана и епископатора (Очерк. Пут. по Евр. Турц. Григоровича стр. 40) Но има Вулкановихъ писана одъ 1198. год. къ Папи Иннокентію III-мъ, гдѣ се онъ називаѣ управитель Далмаціе и Диоклеје; а 1202. год. краљ Мацарскій називаѣ себе *Ramae, Dalmatiae, Serviae rex*, и Папа му честита покоренѣ Србіе. *Assem. Calend. univers. G. V. p. 24. 26. и др.*

Св. Сава ніе могао остати ладнокрванъ према сѣтованю своегъ брата и несреѣи своегъ отечества тимъ више, што ако бы Вулканъ надячао, дошла бы у опасность православна вѣра у Србїи. Вулканъ, да бы достигао свое честолубиве намѣре, покорио ее в было папи, кои є у то доба распоређивао силама скоро све западнѣ Европе. У нѣговимъ земляма држанъ є было єданъ саборъ, подъ предсѣдательствомъ папиногъ легата, на коме су примлѣна нѣка правила западнѣ цркве ¹⁾. Папа є яко побуђивао и маџарскогъ краля, да се побрине завести римску вѣру и обичає у Србїи ²⁾. И самъ Стефанъ, принуђенъ тешкимъ околностима, обраћао се є къ папи съ изявомъ покорности и молио га да му пошлѣ круну и посланике ради уређеня црквенихъ дѣла ³⁾. Сава, већъ тада бывши свештеникъ и имаюћи титулу архимандрита ⁴⁾, узме са собомъ мошти своегъ отца и дође у Србию. Са свештенимъ веселѣмъ дочекане су были мошти Симеона и метнуте у мермерный гробъ у манастиру Студеници. Сава, са светогорскимъ калуђерима остао є у овомъ манастиру до дана преподобногъ Симеона. Овогъ дана усрднимъ молитвама измоліо є Сава

¹⁾ Epist. Papae Inocenti III, L. II. ep. 176 et 178.

²⁾ Apud. Raynald. anno 1202 num IX.

³⁾ Papae Innocent. III. Epist. L. II. ep. 177 Apud. Raynald. anno 1204. n. 44. Папа године 1203, већъ є заповѣдио колоскоме Епископу да походи Стефана великогъ Жупана и да га ослободи одъ заклетве Патриарху. Писао є и самое Стефану о-помињући га о своме првенству. (Apud. Raynald. Tom. 1. p. 149).

⁴⁾ За Еромонаха посвећенъ є Сава у Хилендару одъ Епискогъ Епископа Николая, а за Архимандрита, одъ Солунскогъ Митрополита Константія.

одъ Господа, те мошти Симеона и његове иконе опетъ као у св. гори, излію миро на радостъ своју кои су дошли да светкую његовъ данъ. Тадъ е Сава изговорио слово, у коме е захвалио Богу, Кой е изявио Свою милостъ чудно прославивши мошти и иконе предподобногъ Симеона, и застави се на тој мисли, да ово прослављѣнїе не учинїло ради праведника съ тога, што онъ задовољавајући се вѣчитомъ срећомъ нема у томе нужде, и његово тѣло, одъ земљъ узето, нетражи прослављѣня; него е ради насъ, т. е. зато, да бы мы видѣли, како благій Богъ дае награде за нашу любовъ према Њму. Сава е говорио свима да се угледаю на добродѣтели предподобногъ Симеона, претећи грѣшницима и нечастивима страшнимъ судомъ Божиимъ. Ово његово слово имало е великій упливъ на слушатељъ.

Послѣ тога преподобный Сава хтѣо се е вратити у св. гору; но Стефанъ га е молио и преклињао у име отца, да онъ са светогорскимъ калуђерима неоставля Србію. Склонивши се на молбу брата, Сава остане као архимандритъ у манастиру Студеници, кои е названъ Лавра св. Симеона.

Оставивши пустыню, Сава не оставио пустиньскій начинъ живота, него е іошъ увећао свое труде, морећи свое тѣло постомъ и ноћнимъ стоянїемъ. Къ трудима калуђерскимъ онъ іошъ придода и труде апостолске. Пролазећи кроза своје отечество, онъ е проповѣдао слово Божѣ, учио е правомъ вѣрованю у Свету Троицу, са великимъ старанїемъ, пречио е путь распростираню мислїй западнїхъ цркве ¹⁾, уништавао е и друге

¹⁾ Rehms Geschichte Mittelalt. Buch. V. §. 12. S. 364. Изъ писма папе Инокентія III. ка Маџарскомъ краљу године 1204. види се, да папа тада іошъ не быо утврдїо свой упливъ у Србїи. Raynald. T. 1. p. 190.

ереси противъ коихъ е ишао іошъ нѣговъ отаць; уводіо црквеный уставъ и редъ у служби, утврђивао добре нрави, подизао е манастире, самъ служећи за угледъ другимъ калуђерима, и сазидао е много црквій, да се на свакоме мѣсту слави име Божѣ. Браћа нѣгова Стефанъ и Вулканъ, по нѣговомъ савѣту и убѣђеню, помирила су се; и наскоро, послѣ смрти Вулкана, Стефанъ постане самодержавный управитель цѣле Србіе. У то вріе-
ме почели су зидати и храмъ Вознесеня Господ-
ня у Жичи, гдѣ е тада была епископска столица,
а послѣ и архіепископска. Едномо, кадъ е Сава
дошао, са своимъ братомъ Стефаномъ, да види
како се зида црква, види едногъ раслабљеногъ у
свима члановима, кога су на путъ изнели быля,
да му светитель удѣли милостинѣ. Сава е ишао,
поюћи псалмове Давида, и кадъ види раслабљ-
ногъ, заплаче се, размисливши о слабости човѣ-
чиіой. Послѣ усрдно помоливши се Господу, ре-
че раслабљеноме: „о имени Господа Іисуса Христа, чадо
твоѣ глаголю, востани и ходи со всякою крѣпостію.“ Расла-
бљный одма устане здравъ, благодарећи Богу и
св. Сави, и упућеныи наукомъ отиде своіой ку-
ћи. Кадъ се о томе разнесе гласъ, са своію стра-
на почну доносити къ св. Сави болестнике и ме-
тати предъ нѣга; а онъ е само полагао на свакогъ
руке и они су здрави постаяли нѣговимъ моли-
твама. А кадъ е у манастиру быо, онда е запо-
вѣдао да носе болеснике кодъ гробанѣговаго от-
ца и онъ ихъ е помазивао мѣромъ и оздрављива-
вали су. Сину су се дивили збогъ отца, и отаць е
быо слављенъ синомъ. Сава е быо утѣха и обра-
на своегъ отечества. Одъ владателя Стефана па
до найпростіегъ селяка, у цѣлой Србіи, са най-
већимъ поштованѣмъ изговарали су нѣгово име
и сви су едва чена да се насладе нѣговомъ
сладномъ бесѣдомъ.

Но избѣгаваюћи човѣчіе славе, коя в Сави овдѣ была тешка, мислио в онъ опетъ у св. гору отићи; ерѣ се бояо, да ово поштованѣ за вріеме не замѣни вѣчито. Опоминюћи се своегъ преѣашиѣгъ „распетогъ“ живота у св. гори, онъ в тужіо за пустинѣичке труде, и немогући више подносити жалости о светогорскомъ животу, Сава уредивши манастирѣ и давши браћи игумана, остави манастирѣ и оде. Ожалошћеномъ, овимъ растанкомъ Стефану, казао е: „ако Богу буде угодно, я ћу се опетъ къ вама вратити.“ Кадъ в Сава у св. гору дошао, онъ се усели у преѣашию свою ћелию у Кареи, и започне као и пріе свое труде.

Међутимъ свето миро, кое в обично текло изъ моштию преподобногъ Симеона, престане тећи. Стефанъ в тужіо; ерѣ в у томе видѣо знакъ Божігъ гнѣва збогъ грѣхова свонхъ и своегъ народа, и очекивао е да га Богъ казни. Испытуюћи свою савѣсть Стефанъ сѣтовао е, тужіо и усрдно молио Богу и своемъ преподобномъ отцу, раздавао в богате милостинѣ, али миро ніе хтѣло потећи. Неналазећи ниучему за свое срце утѣхе, онъ пошлѣ къ светоме Сави у свету гору, молећи га да дође и да измоли да се опетъ миро изліе. Но Сава нежелећи оставити пустинѣичкій и усамѣный животъ, а найвише избѣгаваюћи людске славе, ніе се склоніо на сузну молбу своего брата, већ в написао ѣ своеме оцу, као живоме, умољаваюће писмо: „Ради наше смѣрне молбе, преподобный отче, опрости твоіой дѣци грѣхе, кое су она предъ Богомъ и непослушношћу предъ тобомъ учинила, изли имъ миро изъ твоегъ светогъ гроба, као и пріе, и помазавши ихъ нѣмме, развесели твою дѣцу и твоє люде да више не туже. И кадъ си ми се обѣћао, докъ си іошѣ у

тѣлу быо, да ћешъ ме заиста послушати, као и я тебе; и одлазећи Богу ты си говорио, да ме не-ћешъ оставити твоимъ молитвама: то покажи сада твою отчинску любовъ, чуй ме сада духовнимъ умомъ, као што си ме некадъ тѣлеснимъ умомъ слушао, да се непостидимъ и не лишимъ надежде. Моли се отче Господу у твоимъ светима молитвама.“ Ово писмо къ родителю, и друго тѣшеће къ своемъ брату, послао е Сава у Србию по едномъ одъ своихъ ученика, по имену Иларіону, пазначивши му данъ, кадъ ће одслужити литургію, и, послѣ молитве къ Богу и преподобноме Симеону, прочитати предъ гробомъ преподобногъ писмо, а да га пріе тога не да никоме прочитати. Посланный учинио е, као што му е было заповѣђено. Одслуживши литургію, стараць Иларіонъ, у пуномъ свештеничкомъ одѣлу, држећи у рукама кадионицу и писмо светога Саве, и при пѣванію стихова за честь преподобнога, подиђе къ нѣговоме гробу. Кодъ гроба су стаяли Стефанъ, обливаюћи се сузама, игуманъ са братствомъ и много другогъ народа. Стараць окади гробъ светителя и поклонивши му се са смѣрношћу прочита гласно, да сви чую, писмо Савино. И текъ што е свршио читанѣ, наеданпутъ напуни се гробъ Симеоновъ мгромъ и то у такомъ изобиљу, да ни су већ могли скупляти га у судове и просипало се по црквеномъ патосу тако, да се сва црква напунила мирисомъ. И не само изъ моштію него и изъ икона преподобногъ Симеона текло е миро. Сви одъ Стефана до последнѣгъ сиромаша, помазали су се овимъ мгромъ, и узимали у судове да своимъ кућама понесу.

Господу е угодно было да се Сава съедини са своимъ отечествомъ тѣшии и то као првосветитель сръбске цркве. Надмоћіе уплива римске цр-

кве у грађанскомъ и црквеномъ станю у Србін, кое се іошъ веѣма усилило, одъ како су крстоносци Константинополь освоили, принудило є Са-ву да са страхомъ гледа на будућу судбу цркве у своемъ отечеству. Православногъ патріярха та-да у Константинополю нїе было; а међутимъ црк-ва србска научила є была съ нѣмъ имати посла. Латинскій патріярхъ у Константинополю трудіо се є да утврди свою власть и надъ Србіомъ. Има єдна приповѣдка, коя вели, да Стефанъ, стрепе-ћи за свой прїесто, около 1217. год. ожени се са унук омъ млѣтачкогъ дужда Дандола, и по нѣномъ наговору п риміо є одъ папе круну ¹⁾ и ти-ме, ако се и нїе сасвимъ подчиніо римской цркви, али є баръ колико толико постао зависанъ ²⁾. Године 1220. пошлѣ онъ єпископа Методія къ па-пи Хонорію III-мъ да му даде благослова ³⁾. Са-

¹⁾ Andreas Dandolo in Chron. ad. ann. 1216. Тако исто Sanso in venet. Lib. XIII. p. 233. вид. кодъ Assemana T. VI. p. 43.

²⁾ Да сношеня Стефана съ папомъ не показую, да є онъ сасвимъ одступіо одъ Грчке цркве, види се а). изъ прѣроде папскихъ сношеня са словен-скимъ црквама. Они су се више бринули о сво-іой политичкой власти, него распространѣню сво-ихъ догмата; б). изъ доцнїегъ сношеня Стефана съ папомъ Хоноріемъ види се, да се онъ іошъ нїе быо са свимъ подчиніо римскомъ првосвещени-ку, него є текъ желѣо да съ нѣмъ лѣпо живи.

³⁾ Apud Raynald. anno 1220. n. 37. Непоричуѣи сно-шеня Стефана са папомъ Хоноріемъ III. мы пори-чемо овдѣ оно мнѣніе, кое осимъ латинскихъ спи-сателя прима и Шафарикъ, т. є. да є Стефанъ преко Єпископа Методія добио одъ Хонорія III. кралѣвску круну и нѣомъ се вѣнчао. У писму къ папи Стефанъ веѣъ називлѣ себе rex coronatus, и папу моли да му пошлѣ, не круну, него благословъ на круну: *benedictio et confirmatio Dei et vestra sit ei placet super coronam.*

ва налазећи се збогъ манастирскихъ послова кодъ императора Тодора Ласкара у Никеи, одкріе нѣму и патріярху Герману станъ цркве у своємъ отечеству, и молио ихъ є да назначе у Србію архієпископа, кои бы независанъ быо. Императоръ и Патріярхъ убѣде Саву да онъ самъ прими званіє архієпископа и тако Сава буде посвећенъ за србскогъ архієпископа 1222. године ¹⁾ Еданъ добродѣтелянъ мужъ видѣо є и послѣ патріярху казао, да є, кадъ су рукополагали св. Саву, сишла на нѣга небеска свѣтлость и тако га освѣтлила, да є онъ као ватренъ изгледао. Патріярхъ Германъ, сматраюћи на трудне околности, писмомъ своимъ, ков є и императоръ потврдіо, дао є право архієпископима србскимъ да могу быти бира ни и поставляни одъ своихъ єпископа, и збогъ немирнихъ околностей тогъ доба, дао є лично Сави право надгледати остале предѣле, кои су припадали столиці константинопольскогъ патріярха ²⁾. Наученый патріярхомъ у црквеномъ реду и упућеный нѣговимъ благословомъ и царскимъ милостима, Сава отиде изъ Никеє. Но пріє, него што ће предузети путь у Србію, онъ іошъ єдномъ походи св. гору.

Сава є много плакао, растаюћи се са св. горомъ. Онъ се сѣћао своєгъ мирногъ светогор-

¹⁾ Врѣме посвећеня Савиногъ за архієпископа мы опредѣляемо временомъ ступлѣня на прієсто патріярха Германа. А онъ є ступіо 1222. год. *Acta Sancti Rolland. in mens. Aug. T. I. p. 156.*

²⁾ О особитимъ правама, коя су дата архієпископу србскоме свѣдоче и латински списатели. Вид. *Acta sancti. Rolland. san. XIV. p. 980 Assem Calend. Eccles. un. Tom. VI. p. 43. Доситей о пастр. Ерусал. Том. II. стр. 817.*

скогъ живота, слободногъ одъ сваке расѣяности и посвећеногъ само единой молитви и размишляваню о Богу. Съ тугомъ и жалошћу ишао є онъ у свое отечество са калуђерима, кое є онъ изъ св. горе повео да ихъ постави за єпископе. Онъ є молио Бога да му яви да ли є Нѣму угоданъ овай нѣговъ путь. Те исте ноћи, кадъ є онъ, укоренъ одъ пута, легао да се поодмори, явила му се « у сну Пресвета Богородица и казала: „устани и иди усрдно на посао, за кои си изабратъ, и немой се колебати двоумлѣнїемъ; єрь све ће ти ићи на добро“. Уставивши Сава, было є пунъ радости, и хвалећи Бога, продужи путь далѣ. На самой граници срѣли су Саву синови Стефанови; єрь самъ Стефанъ было є болестанъ. Кадъ Сава дође, метне на Стефана руке и Стефанъ одма оздрави, устане и съ нѣимъ руча. И тако за Србию буде двойна радость, єдна што имъ є Господаръ оздравио, а друга што имъ є архієпископъ дошао.

Прво пастирско старанѣ Савино было є, да умножи брой єпископа. Ради утврђєня православне вѣре и ради болѣгъ надгледаня за црквенимъ дѣлима, онъ є раздѣлио цѣлу Србию на 12. епархїя. Епархїе по већој части називале су се по именима манастира, а не вароши съ тога, што су єпископи по манастирима живлѣли ¹⁾. Буду-

¹⁾ Доситей о патр. Врусал. Том. 2. стр. 814. Епархїе были су ове: 1.) у Захулїн, кодъ манастира Богородичиногъ, 2.) у Дюклеи, кодъ цркве Архангела Михаила (близу Дрепа), 3.) у Дабрьској (сада Дабра), кодъ цркве св. Николая, 4.) у Будимлю на Морачи (више Служа, сада село Будино), кодъ цркве св. Ћорђа, 5.) у Рашкој (предѣъ, гдѣ є была Цеманићева столица Раса, а сада Новый Пазаръ), кодъ цркве св. Апост. Петра. и Павла, 6.)

ћи да є пастира цркве главна дужность да обављашаваю и уче народъ, то є и Сава најпріє нњи саме учио да буду угледъ своємъ стаду. Самъ Сава сваке недѣлѣ и празника говорио є народу поучавајућа слова. Богъ, диванъ у своимъ светима, прославляю є Своега угодника. Свакадъ кадгодъ є Сава служио у оной цркви у којој су лежале мошти нѣговога отца, и долазио да га окади, свагда є изъ светихъ моштию изтицало миро. Такавъ очевиданъ знакъ Божѣгъ благослова; было є поучавајућимъ за све кои су ту были, и сви тіємъ были су побуђени покоравати се св. Сави и слушати га.

Св. Сава старао се є уређивати и украшавати цркве у своємъ отечеству. А особито є украсіо већ давно започету цркву вознесеня у Жиичи, за кою є зидаре довео изъ Константинополя. Кадъ є црква была свршена и освећена, Сава крунише у истой своєгъ брата царскимъ вѣнцемъ кога є одъ грчкогъ императора добио, помаже га светимъ мѣромъ и огрне багрянцомъ. На другій данъ скупил се наново саборъ. Намѣра овогъ сабора была є та, да се испита, да ли сви право

у Роснима (сада село Росита), кодъ манастира Богоматере у Студеници (сада Студеница у Окруж. Чачанскомъ Епарх. Ужичке), 7.) у Призрену у манастиру Богоматере (између Шаре планине и рѣке бѣле Дрини на граници Албаніє и Маѣдоніє), 8.) у Грачаници (на полю Косову), у манастиру Богоматере, 9.) у Топлици, кодъ цркве св. Николая, 10.) у Браничеву, (сѣ обѣ стране р. Млаве гдѣ она у Дунавъ утиче), кодъ цркве св. Николая, 11.) у Бѣограду, кодъ цркве Богоматере, 12.) у Моравици (у Рудничкомъ Окр. у селу Моравци), кодъ цркве св. Ахилія.

вѣрую свету вѣру. Зато у врієме службе, кадъ се прочита Еванѣлѣ, св. Сава найпріє самъ прочита вѣрую и то чланъ по чланъ, а послѣ за нѣмъ повторявали су сви, кои су ту были, одъ краля па до послѣднѣгъ подайника. Ово є тако прочитано трипутъ. Послѣ тога св. Сава изкаже и самъ свое вѣрованѣ о признаванію сабора, св. отаца, о поштованію светогъ крста и светихъ икона, и о томъ да є причешће тѣло и крвь Христова. Ово се ясно види да є было управлѣно супротъ распространившихъ се тада у Србїи, павликіянскихъ мнѣніа. Сви, кои су ту были повторили су за св. Савомъ и ово вѣрованѣ. И служба Божя текъ се свршила увече. Другогъ и трећегъ дана Сава є опетъ позвао народъ у Жичу, дао му различна наставлѣнія и заключіо є съ овима рѣчма: „ни добаръ животъ безъ праве вѣре неможе намъ донети користи; нити пакъ права вѣра безъ добрихъ дѣла неможе насъ довести къ Богу; треба да є єдно съ другимъ съєдинѣно, да бы было савршенъ Божій човѣкъ; єрь вѣра текъ онда спасава, кадъ се любви помаже“. Послѣ тога онъ одпусти народъ да иде кући. Оне пакъ, кои су признали да су єретици, задржао є за нѣко врієме кодъ себе, и научивши ихъ правой вѣри некрштене крсти; а тако исто и крштене одъ свештеника римске цркве, помазао є миромъ. Они пакъ, кои су се упорно држали єретичкихъ мнѣніа, были су проклинати и изганяли ихъ изъ отечества.

Будући да є тада у Србїи было много оженѣнихъ, а невѣнчанихъ, то св. Сава разаслао є свештенике по свой земљи да вѣнчаваю оне, кои су были оженѣни, а не вѣнчани, и унапрієдъ стро-

го в забранію таке женитбе ¹⁾. И самъ св. Сава оби азіо є свое стадо, утврђивао є свуда православну вѣру, побуђивао є све да се каю, учио є да добродѣтелно живе, сакупляо калуђере у манастире и учио ихъ да чуваю законитый уставъ; и Божіомъ помоћи, подъ управомъ два брата, одъ дана на данъ све є више и више расла побожность у Србіи.

Усредъ овогъ мирногъ станя, Србія є была узнемирена непријатељствомъ маџарскогъ краля Андреє II. Онъ є послао свое посланике у Србію да објаве ратъ Стефану. Да бы га са Стефаномъ помиріо св. Сава отишао є самъ у Маџарску. Кадъ убѣђеня нису могла склонити краля къ миру, онъ почне на нѣга дѣйствовати чудесима тако, да є овай зауставіо ратъ, и склоніо самога краля, кои є латинске вѣре быо, да прими православну вѣру ²⁾. По повратку у свое отечество, св. Сава

¹⁾ Види Исторію Маџевскогъ о првоначелной Христ. цркви кодъ Словена стр. 243. У акту, кои є саставлѣнъ по поводу уређеня манастира у Жичи 1222. и 1236 год., по настаяваню св. Саве заведено є да се мужъ и жена съединяваю само посредствомъ црквеногъ вѣчаня, и да се тако вѣчаня немогу раздвоити. А да бы ово іошъ болѣ познато было, заповѣдено є, да се ово изрѣже на камену и узда у дуваръ одъ куле.

²⁾ У рускимъ лѣтописима налази се, да се є Владицлавъ, краљ Маџарскій, покоравао римской цркви, дондеже прїиде къ нему св. Сава сербскій архієпископъ, и сему пакѣ ссѣораєтъ приступити къ вѣрѣ гречестей, не авлено, но отай, боашевоса востанїа Угровъ. Превысть Савва мѣсаци пять одходитъ во своя си, єдинаго свщеника оставивъ у него. (Кар. IV. пр. 84. 388).

наскоро е оплакао смртъ своѣгъ брата Стефана, предъ саму смртъ покалућеривши га, и на Ускрсь 1230 год. врунише старіѣгъ сина Стефановогъ ¹⁾ Радослава.

Оставши съ нѣме за нѣко кратко врѣме, св. Сава намѣри испунити свою одавніяшню желю, поклонити се светоме гробу Христа Спасителя и походити друга света мѣста. Бадава су га краљ и сва знатна духовна и свѣтска лица молила, да онъ не оставя своѣ землѣ. Онъ ихъ е само утѣшио обѣщанѣмъ да ће се опетъ къ нѣма вратити. Онъ у Далмаціи сѣдне у бродъ, и чуваный Богомъ скоро дође у светый градъ. Топлимъ сузама оросіо е онъ гробъ Господа Исуса и св. Голготу. Съ поштованѣмъ и радощѣу онъ е было дочеканъ одъ патріярха Атанасія. Другогъ дана они су заедно одслужили св. литургію у цркви Христоовогъ Воскресеня. Учинивши богате дарове цркви и раздавши обилне милостинѣ сиротинѣ, онъ пође походити и друга света мѣста. Онъ е было на Јордану и у манастиру св. Герасима, было е у лаврама св. Саве освѣченогъ, св. Евтимія и Теодосія, а одовуда дође у Назаретъ; пеняо се на Таворъ, обишао е све палестинске манастире; походио е пустинѣ и усамѣнѣ, и ступао съ нѣма у духовне бесѣде. Скупляо е св. мошти, одѣло и судове црквене. И опетъ походивши Брусалимъ, пође натрагъ. У Акри сѣо е онъ у бродъ и срећно е дошао до Никее, гдѣ е, по смрти императора Теодора Ласкара (1222 год), тада владао Јованъ Ватацъ. Онъ съ поштованѣмъ и любви сретне Саву и често е съ нѣме бесѣдио о св. мѣстима, коѣ е онъ походио.

¹⁾ По самимъ србскимъ дипломама Стефанъ се упоминаѣ до 1230. год. (Шаф. сл. др. Ч. II. К. I. стр. 429).

Изъ Никеѣ на царскомъ броду, са давимъ му императоромъ пратиоцима, св. Сава дође послѣдній путь у св. гору, а одовуда крозъ Солунъ врати се у отечество.

Послѣ тога, св. Сава јошъ еданпутъ обиђе свое отечество. Онъ е свуда утврђивао праву вѣру, по манастири уводіо е најболѣ изъ онога, што е видѣо у палестинскимъ манастирима. Великашима и богаташима говорио е да се не уздаю на свое богатство, него да буду милостиви; войнике е учио да се чуваю да друге не вређаю неправдама и грабљѣњѣмъ, и да су, са онѣмъ шта добіяю, задовољни. А све уобшће утврђивао е у вѣри и любви према Богу и ближњему; учио е невраћати зло за зло, удѣлити гладнима хлѣба, сиротињу и безъ куће уводити у свое куће, голе одѣвати; са сузама молио е да чуваю цѣлоумдреность, и да избѣгаваю тѣлесне нечистоће, побуђавао е све да се каю, говорећи: „покажимо овдѣ наше грѣхе, да не бы одговарали за њихъ у будућемъ животу“. Убѣђавао е бити милостивима према удовицама, и према свакоме сиромашу, и одкупљивати робове.

Међутимъ они, кои су были незадовољни владанѣмъ краля Радослава, устану противъ њга и збаце га съ прѣстола. Збаченый Радославъ припадне къ светоме Сави, као къ своме отцу, и овај утѣшивши га својомъ бесѣдомъ, покалуђери га. А на њгово мѣсто вѣнча за краля млађегъ њговогъ брата Владислава, и ожени га са ћеркомъ Асена, цара Бугарскогъ. Овај владатель такође е живѣо съ њиме у миру и любви и њина узаямна стараня и труди имали су напредка. Св. Сава, видећи, да су се у Србији утврдили закони, да се побожностъ укорѣнила, намѣри оста-

вити прієсто светительскій. Објавивши о томе свима єпископима своего отечества, онъ у мѣсто себе постави за архієпископа єромонаха Арсенія, човѣка праведногъ, незлобљивогъ и побожногъ, и све благословивши, отиде опетъ у свете земли. У Діоклитіи онъ нађе бродъ, кои є полазіо у Акру, и сѣдне у нѣга. Съ почетка имъ є было путь угоданъ, но єдногъ дана подигне се буря, дуне противанъ вѣтаръ, и постане мракъ; сви, кои су на броду были, већ су изгубили были надежде да ће се спасти, и очекивали су смръть. Но св. Сава усрдномъ своіомъ молитвомъ, утишао є бурю и бродъ срећно дође у Акру. Св. Сава изиђе у варошь и отиде у манастирь св. Ђорђа, кой припада Лаври св. Саве освећеногъ, и кога є онъ іошъ пріє одъ латина одкупіо и лаври повратио. Изъ Акре отиде у ћесарію, изъ ћесаріє у Іопію, и одавдѣ по другій путь дође у Єрусалимъ, походи манастирь св. Іоана Богослова, кога є онъ іошъ пріє одкупіо одъ Сарацина, узме благословъ одъ патріярха Атанасія, и отиде у Александрію. Тамо се є онъ помоліо Богу у цркви Апостола и Єванђелиста Марка, у цркви безсребрника Кира и Іоана и великомученика Мине. Александрискій патріярхъ даде св. Сави пратиоце, кои су добро знали пустиню, да бы могао походити и видѣти све тамо живлѣне усамлѣннике. Св. Сава походио є све отце, кои су живлѣли у Мареоти и' на граници Ливіє, и ступао є съ нѣима у духовне бесѣде. Онъ є было у Тиваиди и другимъ светимъ мѣстима и пеняо се на синайску планину. Поклоніо се на ономе мѣсту, гдѣ се Богъ явіо Мойсею у купини, и пеняо се є на самый врхъ планине, гдѣ є Господъ Мойсею дао законъ. У синайскомъ манастиру провео є онъ цѣло великій постъ; сваке суботе излазіо є на

врхъ планине и у пѣсмама и молитвама онъ е свршавао тамо вечерню, и сутра данъ у недѣлю литургію, а послѣ опетъ силазіо е у манастирь къ браћи. Кадъ сврши ово путовањ онъ опетъ дође у Брусалимъ. Одавдѣ отиде у Антиохію. Тамо га е са любви дочекао патріярхъ, и имао е съ њимъ поучавајућу бесѣду; одавдѣ онъ е ишао у манастирь Симеона Дивногорца, а послѣ прошавши крозъ Брменску и крозъ турске землѣ, онъ сѣдне у бродъ, кои е ишао у Константинополъ. Желећи видѣти се са своимъ пріятелѣмъ Асеномъ, бугарскимъ царемъ, св. Сава изъ Константинополя отиде у Бугарску, предъ кога Асенъ пошлѣ на сусретъ свое великаше, а кадъ у Трново дође учини за њгову честь велику светковину.

Овдѣ е Божіимъ Промисломъ суђено было св. Сави, да сврши свое земальско путовањ. Разболѣвши се, онъ е предвидѣо да ће умрѣти, и, дозвавши свое ученике, раздѣли имъ светиню и црквена блага, које е онъ скупіо за вріеме своје путовања; онъ е заповѣдіо однети одну часть у сръбску архієпископію, а другу у манастирь Студеницу. Написао е писмо, у коме е дао миръ и благословъ краљу Владиславу и своему наслѣднику Архієпископу Арсенію. Давши остатакъ сакуплѣнихъ стварій бугарскомъ патріярху Іоакиму, светитель е іошъ само очекивао смртный часъ. У по ноћи очи Ускрса, светый Сава, причестивши се рекао е „хвала Богу и свима“, и благодарећи Богу, предао е свой духъ у Њгове руке (1237 год.). Патріярхъ са єпископима, игуманима и старѣшинама града, дошавши да сарани њгово тѣло, нѣ знао гдѣ ће га саранити; еръ самъ св. Сава нѣ ништа о томе наручіо. Напоследку царъ заповеди да га саране у манастиру, кога е онъ

сазидао, у цркви четерестъ Мученика; къ томе іошъ заповѣди украсити му гробъ, начинивши надъ њимъ свѣтняке и кандила, да за честь светителя непрестано гори ватра надъ њимъ.

Прође година дана послѣ тога, одъ кадъ е тѣло св. Саве саранѣно было у Трнову. Наслѣдникъ архієпископскогъ прієстола св. Саве, Арсеніє, отиде кралоу Владиславу, и стане му овако говорити: „срамота е за насъ и предъ Богомъ и предъ людма, што смо оставили у туђой земљи, светогъ оца нашегъ, равногъ апостолима учителя, кон е поднео многе и небройне труде, за нашу српску земљу, и кои е ню уредно и развеселио; треба се побринути да се остатци њгови у отечество пренесу“. Краль е врло добро примио овай савѣтъ и одма пошлѣ къ своме тасту найзнатніє великаше, да ишту мошти св. Саве Аселя, жалећи растати се са моштима св. Саве, двапутъ е одбіяо молбу своегъ зета; найпослѣ самъ Владиславъ дође лично да га моли, и кодъ гроба светительскогъ, са сузама молио е самогъ светителя, да склони срце царєво, да му испуни молбу. Њгова молитва была е чувена. У сну яви се цару Анѣео у облику светителѣвомъ и заповѣди му, да допусти однієти мошти св. Саве у свое отечество. И тако Асенъ дозволи Владиславу узети мошти светителя. Предъ што ће га понети, они сврше службу за споменъ св. Саве, открию гробъ и виде да е њгово тѣло цѣлокупно и ни учему неповређено, као да е заспао; а по свой цркви разда се мирисъ, и не само тѣло, него и даске и зимля, коя е у гробу была мирисала е и помагала. Жителѣи града скупляли су се видѣти светителя, и само єднимъ додирнућемъ до њговихъ моштию, чинило е да болесни оздра-

ве, они, коихъ е зао духъ мучио, нѣга се ослободе, роми да ходе, и глуви да чую. И будући да е тако много свѣта было, да се нѣ могло до нѣговихъ моштию доћи, то су узимали земљу, која е у гробу была, и молећи се светителю, метали на болесне, и одма су оздрављивали. Владиславъ, бојећи се да се Асенъ не предомисли и не задржи св. мошти, похита што пріе пренети ихъ у свое отечество.

Са великомъ свечаности ношене су быле мошти у Србію. Краљ Владиславъ ишао е предъ нѣма, као што е нѣкадъ ишао Давидъ предъ ѣивотомъ славећи и хвалећи Бога. На сусретъ изишао имъ е архіепископъ Арсеніе са епископима и игуманима. Свакій кой годъ е съ вѣромъ приступао къ моштинама, Богъ му е пошляо Свою благодеть. Многи болесници оздравили су. Съ радошћу поюћи псалме и пѣсме, носили су сандукъ светителя, и донесавши га у манастиръ, кога е краљ Владиславъ основао, на мѣсту тако званомъ Милешево ¹⁾, мету га у богато украшенный гробъ, у цркви Вознесеня. Послѣ краткогъ времена едноме побожному мужу, кои е у манастиру живѣо, яви се у сну св. Сава, и заповѣди да се нѣгове мошти изваде изъ гроба и мету у ѣивотъ у цркви. Много чуда и послѣ чиниле су мошти светинеля. Онъ са своимъ оцемъ преподобнимъ Семеономъ, быо е заштита српске землѣ. „Являю се они, вели списатель живота св. Саве, као савременый свѣдокъ, и предъ српскомъ вой-

¹⁾ Нѣкадъ знаменитый а сада порушенный манастиръ Милешево у Ерцеговини близу Пріволя и рѣке Лима. Онъ е основанъ около 1234. год. одъ Владислава. (Шаф. о Кирилов. Типогр. Чт. Моск. Об. Тстор. 1846. год.).

скомъ у помоћъ, кадъ се бје. Многи одъ војника говоре, мы смо видѣли св. Симеона и св. Саву, єдногъ у смѣрномъ калуђерскомъ одѣлу, а другогъ у сѣйномъ архієпископскомъ. Многе су одъ непріятеля, кои су нападали, принудили да срамно побѣгну, а друге опетъ сасвимъ понижили“.

До 1595. године. мошти св. Саве лежале су у манастиру Милешеву. Овай предѣлъ, гдѣ су оне биле, звао се є войводство св. Саве, а начелници одъ истога предѣла звали су се стражари гроба св. Саве.

Године 1595. Синанъ, великій везиръ отоманске имперіє, узевши овај манастиръ, заповѣди да се мошти св. Саве пренесу у Биоградъ, и тамо ихъ спали. Пишу, да кадъ є пламенъ додирнуо св. тѣло, да се є одъ ломаче па до неба подигао ватреный стубъ, кои є као дуга различнимъ бояма сѣяо. Наскоро є Божя каштига постигла подсмѣвача светинѣ. До сада свуда побѣђуюћій войсковођа турскій, одъ мале чете Бугара и Срба буде тако разбѣенъ, да є морао бѣгати. И кадъ є опетъ намѣрно быо прокушати свою војничку срећу, у рату противъ Сигмунда Транзилванскогъ, то и по другій путъ буде разбѣенъ, и постидно свршио є свой животъ ¹⁾. Биограђани изъ поштованя према св. Сави оградиле су были оно мѣсто, на коме су биле спалѣне нѣгове мошти; но године 1716. ограда є была порушена, и мѣсто є прегажено войскомъ турскомъ и нѣмачкомъ ²⁾.

¹⁾ Act. Sanct. Rolland. Г. III. p. 982. in vita Sabbae.

²⁾ Ранѣъ Истор. Слав. нар. Ч. III. стр. 349.

Да завршимо прегледъ живота првогъ архієпископа српске цркви старинскимъ црквенимъ пѣсмама, које е она посветила првоме архипастору:

„Пути вѣодашаго въ жизнь, наставникъ и первопрестолникъ и учитель вѣсть. Переже во пришедеъ, свѣтителю Савео, отечество си просвѣти, породивъ Духомъ Свѣтимъ, ако дрѣва маслична, всоосвѣщеннаа ти чада. Тѣмъ, ако и Апостоломъ и Свѣтителемъ сопрестолна члѣще та, молимъ, даровати намъ вѣлю милость [Тропаръ]“.

„Избраннаго отъ племъ Христовою благодатію и возлюбленнаго отъ юности Божіимъ Духомъ, дѣйствиное процвѣтеніе Савви влаженнаго, похвальныя вѣицы вѣрніи, нынѣ исплетше и вожественную главу нынѣ вѣнчавше зовемъ: радуйся отче, Божіе овитаиште [Кондакъ]“.¹⁾

¹⁾ Изъ Слѣдов. Псал. писма митрополит. Кипріяна Рк. М. Д. Акад. № 142.

О ЦРКВЕНО-СЛОВЕНСКОМЪ ЪЗИКУ,
нѣговомъ почетку,
Ображательнима и исторійскимъ судьбинама.
 (съ рускогъ).

Одъ редовногъ члена Друштва Србске Словесности
 Господ. Саве Сретеновића.

(свршетакъ).

ЧЕТВРТА ГЛАВА.

*Остале судбине црквеногъ ѡзика кодъ западни и источ-
 ны Словена и нѣгови найстари рукописни и печатани
 споменици. Нѣгове граматике и рѣчници. Црквено-сло-
 венске књигопечатниѣ.*

Радня Кирила и Методія свршавана е была у Морави¹⁾. Текъ што су они црквено-словенскій ѡзикъ на тай ступенъ поставили, како се е онъ лако могао направити богослужебнимъ и књижевнимъ ѡзикомъ свию Словена; али многобройне и непреодолне томе сметнѣ появе се. Салцбурш-

¹⁾ Geschichte der Slav. Sprache und literatur nach allen Mundarten von. P. S. Schaffarik. Ofen. 1826. pag. 119—133.

ки єпископи много су се пута тужили у Римъ на Методія, као на новоуводителя. Докъ є онъ живъ быо, све є ове препоне сређно предолђвао; но по смрти нђговой дђло се преокрене наопако. Римски свештенослужителъи єднако су се старали, да свою духовну власть распростране; и збогъ тога су баварскимъ єпископима, кои су у Пассау и Салцбургу живлђли, све Словене у нђнимъ єпархіяма живеће закратко време подчинили. Нема никакогъ двоумлђня у томе, вели Шафарикъ, да кадъ є Методиє быо изагнать, а особито кадъ є онъ умрьо, да словенско богослуженђ нів притђснявао Вихингъ, кои є явный непріятель источне патріяршіє быо. Архієпископъ Іованъ и єпископъ Данило и Венедиктъ, коє є папа Іованъ ІХ 899 године у Моравію быо послао, были су латини. На сто година посліє тога, папа Іованъ XII у своіой були, гдђ онъ дозволява, да се прашка єпархія подигне, писао є ово: *Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgaricae gentis, vel Bussiae, aut Slavonicae linguae, sed magis sequens instituta et decreta apostolica, unum potioorem totius ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus clericum, latinis apprime litteris eruditum* ¹⁾. Да напомене-мо мимогредъ, да се и овдђ пређе свію напоми-ню Бугари, као изворъ црквено-словенске ли-турфіє.

Така жалосна судбина, по свой прилици, постигнула є словенско богослуженђ и у *Паноніи* и

¹⁾ т. є. неповодећи се по обреду и ученю бугарскогъ народа, или рускогъ, или славонскогъ языка; но придржаваюћи се више уредбій и постановлђня апостолски, избери, по своме усмотреню, за то дђло едногъ старієгъ за своє окружіє свептеника, кои бы у латинской словесности вђшть быо.

Каринтіи іошъ пређе, него и у самой Моравіи. Међутіємъ словенска литурґія іошъ бы се дуже съ латинскомъ борила, да нису Маџари на те землѣ напали и великій превртай учинили. Латини нѣмачкогъ и италіянскогъ происхождѣня сасвимъ су тада овладали свима црквама, коѣ су у западно-словенскимъ земляма быле. Они се населе у Моравіи (саданьой Словачкой) и Паноніи, и овдѣ яко свою црквену власть утврде. Словенски свештеници принуђени су были тражити себи убѣжиште у другимъ земляма. —

У *Далмаціи* и *Хорватской* словенско богослуженѣ такође нѣ се могло дуго држати; зато, ерѣ су латини свуда продирали. Шта да рекнемо за саборъ, бывши 1060 године у Салону (у Далмаціи), на комъ е преподобный *Методіе* за еретика признатъ? На овомъ сабору было е одређено, да нико не сміе свршавати свештенослуженѣ на другомъ комъ езикѣ, осимъ латинскогъ и грчкогъ. *Dicebant enim, вели архиѣаконъ Тома, gothicas litteras a quodam Methodio haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem Slavonica lingua manendo conscripsit. Quamobrem divino iudicio repentina dicitur morte fuisse damnatus* ¹⁾. Ови люди држали су, да е готскій и словенскій езикъ едно и исто. Тада е, да бы колико е годъ могуће одѣлити Далматинце и Хорвате одъ источне цркве и глаголска, или тако названа іеронимовска азбука пронађена была ²⁾. Овомъ азбукомъ они су сачували за ова

¹⁾ т. е. утврђавали су, да е готска слова, некій еретикъ *Методіе* пронашао, кон е много кошта на словенскомъ езикѣ написано противъ основа католичке вѣре оставно. Зато е божіимъ судомъ и осуђенъ быо, да напречацъ умре.

²⁾ ви. ниже. —

словенска племена црквене службе на народномъ њиномъ ѡзѣку, но по службама и мисама, коє су саглашене у основу са кирило вскимъ прѣводомъ, а у тексту и чтенїима са обредима западне цркве. Треба напоменути, да одъ тогъ времена, т. є. одъ XII столѣћа, по примѣдби Добровскогъ, почело се є употребљавати израженї: „кириловска азбука“, тако названа по имену преподобногъ Кирила, за разлику одъ друге, коју, као да є блаженный Іеронимъ пронашао быо. Корисно слѣдство овогъ новоувођеня за црквено-словенскїй ѡзѣкъ было є то, што се є онъ до наши времена, премда на маломъ простору кодъ неки Далматинаца на островами Адријатике сачувао. Овомъ приликомъ да примѣтимо, да најстарїя књига, на словенскомъ ѡзѣку, напечатана є была са глаголскимъ словима. То є быо канонъ односећи се 1483 години безъ означеня мѣста печатаня.

У *Бохемїи*, коя є св. вѣру одъ латински свештеника примила, црквено-словенскїй ѡзѣкъ готово нїє нїгда у великомъ употребљаваню быо. 1030 године св. Прокопїє, родомъ Чехъ, кои се є у своє време великимъ знанїмъ словенскогъ ѡзѣка славио, сазидао є у Сазаву манастирь ради словенски инока, и увео є међу њима богослуженї на словенскомъ ѡзѣку, по правилима св. Венедикта. На двѣ године послїє нѣгове смрти 1055 године ерцегъ Спитиневъ прогнао є те иноке изъ своє землї, као єретике, а манастирь дао є нѣмачинимъ калуђерима. Послїє тога ерцегъ Вратиславъ, несамо да є одъ папе Григорїя VII требовао, премда залуду, да се Бохемцима дозволи, да могу црквену службу на словенскомъ ѡзѣку свршавати; него є 1061 године изагнате словенске иноке натрагъ дозвоао. При свемъ томъ, ово нїє дуго трајло; ерѣ прїемникъ Вратислава, Бр-

жетиславъ по другій путъ ѿ изагна. При императору Карлу IV 1347 године основанъ е было у Прагу словенскій манастирь на име блаженогъ Іеронима и преподобногъ Кирила и Методія, за Словене-глаголите, венедиктински монаха, кои су се доселили были изъ Далмаціе. Кадъ ови далматински монаси изумру, у манастирь примлѣни су были природни Бохемци и словенско богослуженѣ замѣнило е са латинскимъ. Изъ овогъ се види, да напредакъ цривено-словенскогъ езика у католичкой Бохеміи врло е малый было ¹⁾.

У Польской у X столѣћу словенски монаси основали су у Кракову цркву св. крста и свршавали су у нѣой богослуженѣ на свомъ природномъ езiku. Премда у овой земљи, изузимаюћи неке руске провинціе, коє су у то време польской припададе, латинска литургія была е владаюћа, и свагда е имала првенство предъ словенскомъ али опетъ, овдѣ е више, него игдѣ на западу, но само до послѣдня два столѣћа, словенска литургія трпила се. Ако ништа, словенски свештеници источне цркве до Длугоша († 1480 г.) и іошъ далѣ имали су у Кракову, као средоточномъ мѣсту између Русіе и други словенски племена свою собствену цркву, у коіой су богослуженѣ на народномъ свомъ езiku свршавали, и кадъ е књигопечатня была пронађена, они су одъ своју најпріе овдѣ књигопечатню завели. Овдѣ е око 1490 године некій Швайнолдъ Фиоль завео књигопечатню, у коіой е 1491 године са кириловскимъ словима напечатанъ *возсѣдованый Псалтирь*, Окто-

¹⁾ Добровскогъ: *Slavin. Prag.* 1808 in 12. стр. 443 и слѣд. Статія: *der grichische Ritus in Slavonischer Sprache in Böhmen.* Торъ исторгъ: *Geschichte der Böhmischen literatnr.* стр. 46.

изъ и Часловацъ, премда о томе, по рѣчма Сопикова ¹⁾, само є єдно преданіє остало.

Само кодъ источны Словена грчке вѣре Бугара, Срба и Руса єзикъ кириловскогъ прієвода пуштио є дубоко своє жиле и постао є єзикомъ црквенимъ и књижевнимъ. У овимъ земляма несамо калуѣери и уобште свештена лица; него и люди свѣтскогъ званія писали су на нѣму различногъ реда сачинѣнія. Така сачинѣнія уобште была су: црквене службе, поученя, писма, лѣтописи, дипломе и т. д. Овдѣ є обшта судбина тогъ єзика была такова, те є онъ имао якій упливъ на развитакъ народны говора, и супроть самъ се є подвергао нѣиномъ упливу. Па зато немаю право они, кои кажу, да є нашъ црквеный єзикъ мртвавъ; єрь є онъ єднако све више и више увлачио се у народный животъ, уста и мисли. Да примѣтимо, да овай узаямный упливъ имао є мѣста више у свѣтскимъ сачинѣніима, коя су такоѣе црквенимъ єзикомъ была писана.

Исторію црквено-словенскогъ єзика и нѣговогъ књижевногъ дотѣриваня, Востоковъ ²⁾ дѣли на ова три периода: првый, по нѣговомъ мнѣнію, продужава се одъ Кирила и Методія или одъ IX столѣћа до XIII, кадъ є првоначелный єзикъ црквены књига почео увлачити се у уста књижевны людіи и све више и више почео се є народнимъ говорима приближавати. Єзикъ овогъ периода, овай словенологъ „найстарій“ назива. Другій периодъ црквеногъ єзика продужава се одъ

¹⁾ Сопикова: Опытъ Россійской библіографіи. СПБ. 1813. часть 1. страна XLVII.

²⁾ Труды Московскаго общества любителей Россійской словесности. XVII. Москва. 1820.

XIII до XVI столѣћа, т. е. до тогъ времена, кадъ су се црквене књиге почеле печатати. Ђзикъ овогъ периода г. Востоковъ назива „средній“, кои се у трајњу XIV и XV столѣћа почео мѣшати съ народнимъ варијантима, које су, како преписиватељи у старе текстове тако и списатељи у своя собствена сачинѣња и пријеведе уносили. Трећий периодъ продужава се одъ XVI столѣћа па до нашегъ времена, и обузима ѣзикъ печатаныхъ црквено-словескихъ књига, одъ времена, кадъ су се оне печатати започеле. Ђзикъ овај може се „найновіи“ ѣзикъ назвати. Да примѣтимо јошъ и то, да ѣ правописъ црквены рукописа и књига ишао напоредъ съ измѣнама самогъ ѣзика. — До данашнѣгъ времена, јошъ нема пуне исторіе несамо црквено-словенскогъ ѣзика, но и већине други словенски говора. Зато, ово дѣланѣ, које ѣ А. Х. Востоковъ направио, врло ѣ корисно и у теорійскомъ и у чисто филологійскомъ одношенју; врѣ оно дае основну мисао и главне моменте у развѣянју несамо црквено-словенскогъ ѣзика, но и своју други говора, кои су съ нѣмѣ у естественой связи были. —

Приѣ него што почнемо излагати судбину наши црквены књига у онимъ земляма, у којима су се оне съ мислима и духомъ самогъ народа сродиле, нама ѣ потребно да напоменемо, да средоточно мѣсто књижевногъ дѣланя на овомъ ѣзiku, гдѣ ѣ найбрижнѣе ово дѣланѣ было потпомагано одъ стране Срба и Бугара — ѣсу словенски манастири у Светой Гори. Одъ своју нѣи особито су знатни *зографскій* св. Георгія, кои ѣ по туѣземнимъ преданіима 919 године сазиданѣ, и *хилendarскій*. У овимъ манастирима и сада, као што се обште о томе мисли, налази се у заборавности и незнању мноштво споменика старе црквено-словенске књижевности.

Бугари. Происхождѣнъ Бугара, као и уобште прва времена њине исторіе, дав широко полъ за критичка истраживања. Гунманъ, Енгелъ и други држали су овај народъ за неко турско племе; други пакъ говорили су, да су они Фивскогъ происхождения; трећи найзадъ мислили су, да су Бугари и Хазари едно и исто. Шафарикъ ¹⁾, држи, да словенско племе, кое се в доцнѣ Бугари прозвало, пређе у почетку VI столѣћа живлѣло є на сѣверъ одъ Дунава у саданьой Влашкој, Молдавіи и южној Мацарској; послѣ у полови-ни тогъ столѣћа оно є почело прелазити у Ми-зію, и несматрајући на препреке Авара распро-странило се в по Македоніи и Грчкој; и да су га око половине VII вѣка волшки и уралски Бугари покорили, одъ кои є оно и добило свое име, но супротъ лишило іѣ в њине народности и у свою прелило. Венелинъ, и они, кои се нѣга при-државаю, признаю Бугаре за корените Словене. Ово послѣднѣ миѣніє у наше време све већу и већу снагу добіа. Но како му драго, али то є исти-нито, да су Бугари у IX вѣку већъ говорили словенскимъ езикомъ; ерѣ су у то време црквене кнѣге по кириловскомъ прѣводу међу њима бы-ле распространѣне.

Време, кадъ су Бугари христіанску вѣру при-мили, најстарія преданія односе IX вѣку, а наиме између 860 и 862 године, премда држе, да в хри-стіанство међу Словенима и пређе было. У 860 години бугарскій царъ Богорисъ или Борисъ, бывъ побуђенъ съ єдне стране своіомъ сестромъ, коя є зароблѣна у Константинополю живлѣла и тамо се христіанској вѣри научила; а съ друге — гладомъ, кои є у то време у нѣговой земљи быо,

¹⁾ Safar. Slow. Star. Okr. II. Cf. III.

крстно се е у Константинополю и добио име сво-
га при крштеню кума, тадашиѣгъ императора ви-
зантійскогъ-Михаила. Треба примѣтити, да се е
овај догађай и посланство Кирила и Методія на
Хазарима готово у едно време догодило. Може
быти, да у лѣтописима и четемъ Минею у томъ
случаю треба држати да се Хазари називаю Бу-
гари? Ово израженѣ: „всѣдовахъ во козаре азыкомъ
словенскимъ“, обраћа на себе велику пажню. Да
нису овдѣ два различна народа смѣшана уедно,
и да нѣ то одъ неспоразумѣнья произашло?
Сачувало се е јошъ преданіе, да е императоръ
Василіе, пріемникъ Михаила, у 867 години послао
у Бугарску едногъ архіепископа и неколико епи-
скопа.

Послѣдњою половиною IX вѣка односи се та-
кође распра константинопольскогъ патріарха Фо-
тія и римскогъ папе Николе, коме одъ нѣи мора
Бугарска припасти? Тада е слушанѣ литургіе на
своје народномъ езикѣ по највише склонило бу-
гарскогъ цара Михаила-Бориса, те е латинске све-
штенике изъ своје државе изагнао.

Послѣ тога у IX, X и до почетка XI столѣ-
ћа, Бугарска све еднако налазила се е у духовной
зависности одъ источне цркве, негледајући на-
то, што су владателѣи бугарски непрестанце во-
дили ратове съ Грцима. Такавъ е особито био
Симеунъ, великій покровитель црквене књиже-
вности, кои е одъ 868 па до 912 године царовао.
Подъ њимъ е Бугарскомъ управљао њѣнъ соб-
ственный екзархъ, кои нѣ био константинополь-
скомъ патріарху подчинѣнъ, и имао е подъ сво-
имъ управљањемъ десетъ епископа. Само се одъ
себе разумѣва, да се е тада црквеный езикъ уср-
дно дотѣривао, премда е до насъ врло мало спо-

меника црквено-књижевне радиѣ одъ тогъ времена дошло. Ако ништа, наипослѣ сви сада на то пристаю, да сѣ е у Бугарской наипрѣ започело словенско богослуженѣ и књижевность. У томе не двоуми ни Востоковъ ни Шафарикъ.

Томъ времену односе се први сотрудици препод. Кирила и Методія у прѣводу књига св. Писма: Гораздъ, Климентъ, Наумъ, Лаврентіе, Сава и Ангеларіе. Преданіе само имъ е една имена сачувало. Оно каже, да су њи гонили Нѣмци у великой Моравіи, и да су они збогъ тога утекли у Бугарску и потпомагали тамо црквену књижевность.

Преданіе сачувало намъ е јошъ много коешта о радњи на користъ књижевности, сина ми-ханлова (борисова) цара Симеуна, кои е покрестио Бугаре, и кога су њгови сувременици називали „књиголкавецъ извыкши чести вса книги“. О њму смо мало прѣе мы већъ напоменули. Преданіе вели, да е онъ заповѣдио некомъ іеромонаху Григорію ¹⁾, те е онъ превео съ грчкогъ езика историю црквену и грађанску, гдѣ е пространо описано узималѣ Трое и дѣла Александра македонскогъ. Прѣводъ овай дошао е до насъ међу многима другимъ чланцима у едномъ зборнику, кои е писанъ у другой половини XV вѣка, и тай се зборникъ овако натписуе: „книгы заваѣта Божіа Вѣтхаго, сказующе окрази Новаго заваѣта истинѣ, същѣ, преложеныя отъ Греческаго въ Славянский при князи Българьстѣмъ Симѣонѣ, сынѣ Бориси, Григоріемъ Прѣзвитеромъ, мнихомъ, всѣхъ црковникъ Българьскихъ цркви, повелѣніемъ того книголюбца

¹⁾ Све ово о радњама Григорія, Константина и Іована ексарха бугарскогъ, мы смо узели изъ сачинѣнія К. Калайдовиѣа: „Іоаниѣ ексархъ Болгарскій“. Москва. 1824. in fol.

кназа Симѣона, истинѣ же рѣци воголѣвца“. Овай зборникъ налази се у московской архиви министерства иностранныхъ дѣла. —

По заповѣсти истога Симеуна, у 962 години некій епископъ Константинъ, за кога веле, да е быо ученикъ Методія архієпископа моравскогъ, превео е съ грчкогъ езика на словенскій четири слова, коя е св. Атанасіе архієпископъ александрійскій противъ Аріяна сачинио. Рукопись, у комъ е овай прієводъ до насъ дошао, налази се у патріяршкой библиотеци. По рѣчима К. Калайдовића, онъ е писанъ у XV вѣку, и врло е важанъ у филологійскомъ одношеню.

Но найважнія су, по миѣнію нѣговомъ, у одношеню ка филологіи сачинѣнія на словенскомъ езику — Іована екзерха бугарскогъ, кои е у почетку X столѣћа живлѣо, а одъ нѣи понайвише прієводъ „Богословіа“, коє е грчкій списатель осмогъ вѣка св. Іованъ Дамаскинъ. бывши ієромонахъ у лаври св. Саве сачинио (умрѣо е послѣ 754 године). Списакъ съ овогъ прієвода, повезанъ собственомъ рукомъ патріярха Никона, К. Калайдовићъ нашао е 1813 године у патріяршкой (или синодской) библиотеци. Онъ е написанъ на великомъ табаку, доброгъ пергамена, у два столпа, са крупнимъ уставнимъ словима и односи се по нагађаню К. Калайдовића XII столѣћу. Да приѣтимо іошъ, да осимъ 48 глава, коє се у Богословію Іована Дамаскина налазе, у овомъ прієводу, кои е Іованъ екзархъ правио, у горепомеутомъ списку прибавлѣно е іошъ 6 глава „о вѣри и воскресѣнію“, коє, по миѣнію К. Калайдовића, не припада Дамаскину.

Друго тако исто важно сачиненіє Іована екзарха, есте „Шестодинъ“. кои е извађенъ изъ сачинѣ-

нія Васи́лія велико́го, Іована златоусто́го, Северіана, Аристотеля филосо́фа и други, и у нѣму се налази описано шестъ дана твореня. Ово сачинѣніе саставитель посветио в Симеуну цару бугарскомъ, по свой прилици, ономъ истомъ, о комъ смо мало пріємали рѣчь. За основъ овогъ свогъ сачинѣнія екзархъ бугарскій узео в знатно сачинѣніе Васи́лія велико́го „бесѣде о шестодневномъ твореню свѣта“, и користеѣи се другимъ списательима, стаставио в свое собствено расужденіе о овомъ предмету, кое в у старимъ списковима сачувано подъ овакимъ натписомъ: „Шестоденіе, списано Іоаномъ Презвитеромъ экзархомъ отъ святаго Васи́ліа, Іована (златоусто́го) Сеѣріана (Северіанъ быо е епископъ гевалскій) Аристотелѣ филосо́фа и инѣхъ“. Посвећуюѣи ово свое сачинѣніе бугарскомъ цару Симеуну, сачинитель смерно сличава га са црквомъ, коя в усрдствомъ богаты людіи сазидана; но коіой в онъ за недостаткомъ крова исплео врхъ одъ сламе и коро́ва, неодговараюѣи величественимъ зидовима зда́нія. Уобште ово сачинѣніе врло в краснорѣчиво, оно в дошло до насъ у многимъ списковима; но найважніи в одъ свію онай, што в у патріяршкѣй библиотеци наѣненъ. Онъ в написанъ на пергаменту, малогъ формата, са крупнимъ уставнимъ словима, и односи се 1262 години. Списакъ овай написао в у Србїи некій Теодоръ Граматикъ, па збогъ тога и има у нѣму много србски рѣчїи, кое се не налазе у онимъ списковима, кои су у Русїи писани. Овай списакъ, по свой прилици, до́нио в у Русїю Арсеніе Сухановъ, и быо в у рукама патріярха Никона, и нѣговой васкрсенской, ново-єрусалимской библиотеци. Іованъ екзархъ бугарскій нїе само то написао. Онъ в іошъ превео сачинѣніе Іована Дамаскина: „о осамъ редова говора“, или грчку Граматику, и у некимъ случаев-

вима показав правила важећа за словенскій языкъ. На жалость, време намъ в сачувало само початакъ одъ овогъ іовановогъ сачиниѣня (види гл. 5.).

Осимъ Граматике Іованъ екзархъ іошъ в пре-
вео дамаскинову *философію* „по славенскомъ азъкъ
акбомъдріе“, као што онъ самъ вели, у спис-
ку московскогъ митрополита Данила (ум. 1593
год.). Она се дѣли на неколико глава и у нѣй се на-
лази „послѣсѣнїе“ (посланїе) сачинителя епископу
маюмскомъ Козми. У почетку Дамаскинъ расужда-
ва о разуму и мишлѣнїю; опредѣљава науку, на-
ставницу живота, казуе нѣно раздѣлѣнїѣ, говори
о нѣной користи, и сѣдиняваюћи логичка умство-
ваня съ филологиомъ, свршуе свое сачинѣнїе пре-
гледанїемъ вѣстевены поява. Нема системе, ве-
ли К. Калайдовићъ, нема реда у умопогледима; но
често високе мисли сїаю.

У некимъ списковима налази се іошъ „слово на
ишѣстїѣ (вознесенїе) Господа нашего Іисуса Христа“, кое
се такође Іовану екзарху бугарскомъ приписуе. К.
Калайдовићъ саглашава се и признае, да в оно
подлинно сачинѣнїе тогъ списателя; но двоуми да
ли и друга два слова на преображенїѣ и на текстъ
изъ Іоанна (гл. XX. ст. 10 и 11), коя се такође
тогъ учителю приписую, — занста нѣму припа-
даю.

Да примѣтимо, да Востоковъ и П. Строевъ
двоуме, што се тиче старине овы сачинѣнїя Гри-
горїа, Константина и Іована екзарха. Строевъ ¹⁾
ослањаюћи се на „Вѣстникъ Европе“ (1826 № 23.
стр. 248) односи іѣ XII столѣћу.

¹⁾ Журналъ М. Н. Пр. 1834. за м. Фебр. Статїа г.
Строева: „Хронологическое указанїе матеріаловъ
отечественной исторїи“ etc.

Самъ пакъ Симеунъ, као што преданіе свѣдочи, саставио е изъ златоустовы бесѣда зборникъ, когъ е онъ „Златоструй“ назвао. По своей прилици, остатке овогъ сачинѣнія, Палацкій нашао е у едномъ латинскомъ рукопису одъ IX вѣка. Томъ времену, по мнѣнію Капена (библ. листы № 14) односи се: Псалтирь одъ IX вѣка, кои се у публичной императорской библиотеци чува; житія светы одъ 4 до 31 Марта, бесѣде Іована златоустогъ, тридесетъ слова Григорія Назіянзина (Кап. биб. лис. № 7), кое све такође у IX столѣћу было е писано и т. д. Найзадъ томъ истомъ столѣћу припада прѣводъ Пендакта монаха Антиоха (К. Калайдовића: „Іоаннь ѡкархъ Болгарскій“ стр. 12).

На скоро послѣ смрти Симеуна Бугарска потпадне подъ власть Грка. Іованъ Цимисхіе покоривши Бугарску подъ свою власть, по другій путь изсели изъ брменске неколико павлѣкіяна и насели ѣй у Бугарской. ¹⁾ Одавдѣ се е ова секта, као што е познато, и по многима мѣстима Европе распространила. Бугарскій царъ Самуило, предузевши владу 978 године, управляо е надъ бугарскимъ народомъ 27 година, и зато време не престано е водио рать съ Грцима и опустошио е было: Тракію, Македонію, Тесалію, Грчку, и Пелопонезъ. На послѣтку, кадъ га императоръ Василіе II побѣди, онъ одъ мукѣ умре. Одъ тогъ времена, т. е. одъ 1414 године Бугарскавише одъ едного столѣћа и по мучила се е подъ грчкимъ игомъ. У почетку XI столѣћа, кадъ е Бугарска подъ грчко иго потпала свршио се е првѣй пе-

¹⁾ Првѣй путь они су населѣнія были у Бугарской іошъ у VIII вѣку подъ Константиномъ Капрониномъ.

риодъ нѣногоъ книжевногогъ рада. Послѣ овогъ догођая бугарску книжевность покрива мръный мракъ и преданіе ћути и ништа о нѣой не говори.

При свршетку XII столѣћа ¹⁾, а наиме у 1185 години Бугарска ослободила се в одъ грчкогъ и҃га. У време царованя Исаа Ангела, рођена браћа Петаръ и Асенъ помоћу Половаца поврате своје народу независность. Асенъ постане послѣ тога родоначелникъ племена Асенида. Послѣ смрти Асена, еданъ одъ нѣговы прѣмника, Іованъ (или Калояни) премда в сређно водио ратове съ Грцима; но опетъ в искао помоћи одъ папе Инокентія III покорио се в нѣму и примио в одъ нѣга едногъ архіепископа и неколико епископа ²⁾.

¹⁾ Энцикл. Лексиконъ. томъ VII. ста. „Булгаре“ В. Григоріева.

²⁾ Остатци бывшегъ негда господства западне цркве у Бугарској остави су и досада. У Филипполю, а особито близу око нѣга има читава села у коима Бугари католичкогъ закона живе. Оѣ ни врло мрзе на свое сународнике православне вѣре, немаю съ нѣима готово никаквы мѣшавини и неће да узимаю дѣвойке едни одъ други.

Сви су они готово богати; но немаю црква и школа, врѣ имъ то не дозвољава мѣстный грчкій митрополитъ имати. Римска пропаганда много се о нѣима стара. Она избира најдаровитѣ младиће-учи иѣ у Риму, а послѣ тога шиљ иѣ натрагъ, те догмате и обреде западне цркве по кућама толкую. Они наставници стараю се о бѣдѣннѣ, имаюћи на то подъ рукоу особито назначену суму новаца. Никадъ бугаринъ католичкогъ закона не остане у дугу кодъ правительства или посебногъ лица. Сваке године, кадъ се пропаганда скупя у Риму, говори се слово и на бугарскомъ езикѣ. „Де. и. Б. обр.“ В. Априловъ. Одеса. 1841.

У 1203 години сва ова земля потпала е подъ црквено управляѣ трновскогъ примаса. Ова зависность нѣ дуго траяла; ерѣ 1235 године царѣ Іованѣ Асенѣ ослободи Бугарску одъ Латина и побуди константинопольскогъ императора Іована Дуку-Ватаци, те онѣ призна независность бугарскогъ патріяха одъ грчке имперіе и ерархіе. Послѣ преида се при свршетку XII столѣћа Бугарска и ослободила одъ грчкогъ ига; но потпавши подъ упливъ западне цркве, она нѣ могла много у своіой кнѣжевности напредовати. За време овогъ западногъ владаня, словенскій езикъ морао е свагда уступати латинскомъ, како у црквеномъ употребляваню, тако и у кнѣжевномъ раду, преида у народу онѣ е врло мало уштрба претрпио.

Ослободивши се изъ подъ уплива римске іерархіе, што се е, као што смо горе видѣли, у половини XI столѣћа догодило, Бугари мало по мало почну понављати свою кнѣжевность по преѣашнѣмъ на црквено-словенскомъ езикѣ. У XIII и XIV столѣћу бугарски кнежеви, као што су были душомъ предани ученоу источне цркве, потпомагали су науке и свой народный езикъ и шилили су свое синове у Константинополь поради образования. Найважніи споменици црквено-словенскогъ езика, кои су до насъ одъ тогъ времена дошли, есу ови.

Іошѣ у преѣашнѣмъ периоду у IX вѣку у Бугарској започело се е было саставляѣ и пріеводъ съ грчкогъ езика кнѣге Кормчіе (Номоканона) ¹⁾ т. е. збирѣ правила светы отаца и учителя црквены. Кнѣга Кормчія саставляна е была

¹⁾ Обзорѣніе Кормчей книги. Соч. Бар. Разенкампа. М. 1829.

прозъ много време, тако, да различни чланци, кои су у њѣхъ саставъ унешени, немаю сви еднако происхождѣнъ и припадаю, говорећи рѣчима Бар. Розенкампа, не едномъ, него различнымъ временима, различнымъ сачинительима одъ првы вѣкова христіанства до времена кадъ е она подъ Алексіемъ Михайловичемъ у Русіи првый путъ была напечатана. У XIII столѣћу спискови Номоканона были су преписивани и по Бугарской распространявани, и премда су и пређе могли быти занешени у Русію, но у томъ столѣћу за истинито и изъ поузданы дата зна се, да су пренешени. Кодъ Грка, испочетка, были су двѣ главне редакціе Номоканона или збира правила светыхъ отаца: еданъ патріярха Іована Схоластика, а другій патріярха Фотія; па збогъ тога се и найдочвѣн спискови на два главна раздѣла дѣле. Сабранъ, коє е Іованъ Схоластикъ скупио, по рѣчима Бар. Розенкампа морало е быти преведено пређе Фотіевогъ, и по свой прилици, то се е догодило при његовимъ пріємницима патріярху Стефану, Антонію и Николаю Мистику, кои су се много о Бугарской цркви старали.

Далѣ, томъ истомъ периоду односи се: рукопись о „славенскимъ писменима“, кои е монахъ Храбръ написао. О времену, кадъ е онъ живио, лицу и догођаима његовогъ живота, мы іошъ засадъ немамо готово никакогъ положногъ знаня. Такође томъ времену припадаю прієводи у рукопису Нила Филосова „о осми помыслѣхъ“, житіє св. Іована милостивогъ, прієводъ съ грчкогъ езика исторіє Георгія Амартола и т. д.

Кириловска часть, коя е у тако названомъ реймскомъ евангелію ¹⁾ смѣштена, по свой при-

¹⁾ О њѣму е писао Сер. Стровъ у „Журн. М. Н. Просвѣщенія“. 1839. за м. Январій, — и у „Съверной пчелѣ“. 1839. № 260.

лица, томъ се времену односи. Реймско евангеліе, као што е познато, има двѣ части: кириловску и глаголску, и обѣ су у едну књигу повезане. Па њму, као што поуздано преданіе гласи, заклинали су се Француски кралѣви одъ Франциска II до Лудвика XVI, кадъ су се у Реймсу на царство вѣнчавали; па збогъ тога се у Француской овай рукописъ и назива *le Texte du Sacre*. Кириловска е часть одломакъ, кои е изъ бугарскогъ евангелія изваћенъ. У овомъ одломку, евангелія разређена су не по евангелистима, него по дановима мѣсецій. У глаголској пакъ части, по извѣстію покойногъ Сер. Строева, налази се одломакъ изъ неке богослужебне књиге, гдѣ су съ чтењима изъ евангелія помѣшана и чтењія изъ старогъ завѣта. Дописъ, кои се кодъ глаголске части налази, дае знати, да се овай рукописъ 1395 години односи, и осимъ тога извѣштава, да е кириловску часть евангелія св. Прокопіе чешкій написао († 1035). Ово послѣднѣ извѣстіе писца, као што праведно г. Востоковъ примѣчава, лажно е, и опровергава се самимъ писанѣмъ руке, кое е много доцније писано. Откуда е овай рукописъ, много е нагађано было. У старо доба, едни, заедно съ Алтеромъ, мислили су, да су њѣга крстоносци узели изъ константинопольске ризнице софійске цркве, кадъ су 1240 године Цариградомъ овладели; други пакъ, заедно съ Добровскимъ утврђивали су, да га е св. Блена владатељица србска Францускомъ кралю Лудвику поклонила; трећи најзадъ, да га е Ана кћеръ ярославлѣва у Француску однѣла и т. д. Сергіе Строевъ мисли, да се е овай рукописъ у Француской између 1545 и 1574 године появио, подъ кралѣмъ Хенрихомъ II за време архіепископства лотаринскогъ кардинала, кои га е могао у то време добити, кадъ е у Римъ

путовао, — а послѣ реймской саборной цркви поклонити. Примѣтити треба, да су негда мислили, да є реймско євангеліє у време револуціє изгубљено; но послѣ се є увидѣло, да то нїє истина. У 1843 години нѣга є г. Силивестаръ врло лѣпо у Паризу наштампао.

Затимъ XIV столѣћу односи се прієводъ на црквено-словенскій єзикъ хронике византійскогъ лѣтописца Константина Манасіє, кои є у првой половини тогъ столѣћа подъ бугарскимъ царемъ Іованомъ-Александромъ направлѣнъ. Овай прієводъ у наше време обратио є на себе пажню многи учены людій, и зато мы ћемо о нѣму про-страніє говорити. Ова хроника найпріє є написа-на на грчкомъ єзику, краснорѣчивимъ слогомъ, и притомъ у стиховима. Она се започинѣ описива-нѣмъ створеня свѣта, обузима свештену исторію, тројанскій ратъ, исторію римску и грчку до Ни-кифора Вотоніята, кои є у Константинополю одъ 1078 до 1080 године царовао. До насъ су дошла два списка ове хронике на бугарскомъ єзику. О-бадва се они XIV столѣћу односе, слични су ме-ђу собомъ и врло важни како по лексико-грама-тичкимъ формама црквено-словенскогъ єзика, кои є у нѣма употребљаванъ и на комъ се овдѣ пред-метъ свѣтскогъ садржая излаже; тако и по од-ношенію къ бугарской и руской исторіи, а осо-бито у дописима, ков су преводителѣ или пре-писивателѣ прибављали, — што се много исторіє ова два народа тиче. Ови спискови налазе се, єданъ, у ватиканской, а другій у патріяршкой или синодской библиотеци у Москви. Првыи одавно є већь обратио на себе пажню учены словеноло-га. Нѣга є првыи путъ Асеманіє описао, потомъ професоръ бывшегъ виленскогъ университета М. Бобровскій (1820), и на основу нѣговы рѣчій ва-

тиканскій библіотекаръ Майо, а на послѣтку професоръ Шевиревъ у своємъ извѣстію „о Славянскихъ рукописяхъ Ватиканской библіотеки¹⁾“. Овай є списакъ украшенъ са 67 фигура, ков, премда се толико не одликую лѣпотомъ; но по свѣдочанству г. Шевирева добро су се сачувале боє и тиме су особито важне, што намъ даю понятіє о пошнѣхъ бугарской и грчкой XIV вѣка, а неке се одъ нѣхъ догођама изъ руске исторіє односе. Таково є, на прилику, „изображенѣ бугарскогъ цара Іована-Александра, крштенѣ Руса, рускій плѣнъ (война съ Русима)“ и т. д. Другій списакъ овогъ црквено-словенскогъ прѣводаѣманасійногъ лѣтописа нашао є мѣсто-пресѣдатель московскогъ друшва исторіє и старина г. Чертковъ у патріаршкой библіотеци. Овай рукопись, као што г. Чертковъ нагађа, донио є изъ Свете Горе изъ хилendarскогъ манастира у Москву Арсеніє Сухановъ, кога є, као што знамо, патріархъ Никонъ ради купованя различныхъ црквены кнѣига на истокъ шилао. Далѣ, савъ овай рукопись, као и савъ зборникъ у комъ се онъ налази, укорио є своимъ рукама патріархъ Никонъ. Да примѣтимо, што у ономъ списку у ватиканской библіотеци нема првы листова, а у ономъ, што є у патріаршкой, сви су листови у цѣлости сачувани. Г. Чертковъ издао є описаніє обадва ова списка у свомъ сачинѣнію: „о переводѣ Манасійной лѣтописи по двумъ спискамъ Ватиканскому и Патріаршей библіотеки съ очеркомъ исторіи Болгаріи“ (Москва 1842 in 4), и забилѣжио є оне примѣдбе словенскогъ преводителя или переписивателя, коє се къ бугарской и русской исторіи односе. У другомъ сачинѣнію г. Черткова: „о войнѣ великаго князя Святослава Игоревича противъ Болгаръ и Грековъ“ (Москва. 1843 in 4)

¹⁾ Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія. 1839 г. за м. Май.

налази се такође много примамљивы подробно-
стей о бугаро-словенскомъ прѣводу манасійногъ
лѣтописа.

Уобште одъ половине XIII па до края XIV столѣћа црквено-словенска књижевность цвѣтала е у Бугарској, премда време, а особито послѣ тога наступивше турско владанѣ, нѣе намъ готово никаквы споменика одъ нѣ заштедило. Истина, многи се одъ нѣх у архивама православны монастыра у Бугарској ¹⁾ и Светой Гори налазе; но учени люди јошъ нису тамо завирили и испитали. Сачувало се преданіе ²⁾, да су Турци, у време маџарскогъ краля Матіе Корвина писали своѣ дипломе на бугарскомъ, т. е. старо-словенскомъ езику, и да е самъ овај краљ тай езыкъ знао. У 1392 години Баянтъ сасвимъ покори Бугарску. Одъ тогъ времена образованѣ у Бугарској, а заедно съ нѣмѣ и обрађиванѣ црквеногъ езыка брзимъ е коракѣмъ къ упатку пошло, шта више, и многи су Бугари мухамеданство примили. Одъ XVI столѣћа књижевно дѣланѣ кодъ тогъ народа сасвимъ се е прекратило, премда е онъ у свему вѣранъ православію остао. У наше време ново-бугарска књижевность подиже се, но не на црквеномъ, а на народномъ езику. Найважнѣ свѣдочанство овогъ подизаня есте прѣводъ новогъ

¹⁾ А особито у рильскомъ манастиру у Македоніи, кон се тако зове одъ планине Риль (Orbelus), у којой е онъ сазиданъ. Овај е манастиръ основао, као што гласи преданіе, пр. Іованъ родѣмъ бугаринъ, кон е 846 г. умрѣо. Онъ се користуе правомъ ставропигіалногъ монастыра. У нѣму има 150 калуђера и сви су Бугари. Служба се у нѣму на црквено-словенскомъ езику свршава.

²⁾ Schaffarik: Gesch. d. Sl. Spr. und lit. стр. 224.

завѣта на ново-бугарскій говоръ, нон е пріеводъ калуђеръ Неофитъ неправио, но онъ се већъ исторіи црквено-словенскогъ вѣзка не односи.

Срби и Хорвати (Кроати). У 640 години императоръ Иракліе позове Хорвате и Србе изъ Бѣло-Хорватске и Бѣло-Србіе, да му имперію одъ Авара бране. Ова племена најпріе населила су се између Дрине и ядранскогъ мора, а послѣ и далѣ су се раширила. Доцнѣ србо-хорватско племе распространило се е одъ Бугарске, па до ядранскогъ мора, заузело е Македонію, Епиръ, и прострло се до Дунава и Кулне.

Почетакъ христіанства у Србіи и Хорватској односи се епохи, коју исторія точно опредѣлити не може. Туђи лѣтописци говоре, да се е христіанство кодъ овогъ народа іошъ у VIII вѣку започело, т. е. одмахъ послѣ доласка њиногъ у Илирикъ и притомъ одъ источне грчке цркве. Енгелъ ¹⁾ супротъ вели, да е то было покушаванѣ епископа западне цркве. Преданіе вели іошъ, да су Бугари послѣ оставили христіанство (Мацевскій мисли, да су само одъ Грка отпали) и у пређашнѣ свое станѣ повратили се. Но како му драго, али истинито се зна, да су Срби потпуно сви 868 године у време грчкогъ императора Василія примили христіанство и притомъ одъ грчки свештеника. Да примѣтимо, да Кирилъ и Методије нису никадъ у Србіи и Хорватској были. Одъ X столѣћа започело се е између ова два племена религиозно дѣлѣнѣ и у XIII и XIV столѣћу она су се сасвимъ едно одъ другогъ одѣлила. Далмація и Хорватска уза Саву са приморскимъ варошицама присаединили су се западној цркви,

¹⁾ Engels Geschichte v. Ungern und d. Nebenland. часть II. страна 453, 62. III. 160.

а права Србія и дѣо Босне остали су вѣрни источној цркви.

Послѣ овогъ црквеногъ раздѣљенія глаголка азбука удомаћила се е кодъ Далматинаца и Хорвата, а кириловска остала е само кодъ Срба. Глаголка азбука была е некадъ и кодъ илирійски Словена уведена, но доцнѣ све више и више была е притѣснявана и на послѣтку само е у некимъ мѣстима Далмаціе и Истріе заостала. Да примѣтимо, да е папа Инокентіе IV найвише у томе радио, те се е глаголка азбука међу овимъ племенима увела, еръ е онъ 1245 године дозволио, да они литургию по глаголскимъ књигама свршаваю (ви. гл. 5).

Срби испочетка заедно съ Бугарима потпали су были подъ власть грчке имперіе; но око половине XI столѣћа подъ владомъ породице Неманића они су се савршено ослободили. Одъ тогъ времена започинѣ се историја Србіе, као независѣће државе. Подъ владомъ царева изъ неманићева племена Србія далеко е была раширила свое предѣле; но наскоро послѣ, на свршетку XIV и у почетку XV столѣћа она е заедно съ Бугарскомъ и некимъ дѣломъ Далмаціе и Хорватске потпала подъ Турке, кои су своіомъ свенстреблююћомъ влашћу надуго умный развитакъ кодъ Срба зауставили, а уедно са тиме и књижевну радню на црквеномъ езикѣ прекратили ¹⁾.

Найболѣ е срска књижевность цвѣтала одъ почетка XIII па до свршетка XIV столѣћа, према се е она много пређе започела. Найстаріи

¹⁾ Опытъ изложенія литературы Словенъ въ ея главнѣйшихъ эпохахъ. Сочин. В. Григоровића. Казань. 1843 год.

споменици србске црквено-словенске књижевности, кои су до насъ дошли односе се XIII столѣћу. Споменици ови есу „Шестодневъ“ Василия великогъ одъ 1262 године и „Апостолъ“ одъ 1324 године. Одмахъ послѣ тога иде споменикъ, кои е такође на црквеномъ езику писанъ, но има мѣшавине и изъ народногъ. Овај споменикъ естъ: „Родословъ“, когъ е архіепископъ србскій Данило, сучременикъ цара Уроша, Драгутина, Милутина и Стефана дечанскогъ написао. Онъ се односи къ времену између 1272 и 1336 године и у нѣму е описанъ животъ овы царева. Копитаръ мисли, да е тай истый архіепископъ Данило и књигу Кормчїю првый путъ превео. Томъ времену такође односи се сачинѣнїе, кое е такимъ истимъ езикомъ писано. Ово сачиненїе есте „Лѣтописъ“, кои се изъ неколико листиѣа састои. Мало доцнїемъ пакъ времену односи се тогъ истомъ реда књи́га по имену „Цароставникъ“, у којой се набрајо цареви србски, грчки, бугарски и руски. Но најсаянїя эпоха црквено-словенске књижевности кодъ Срба есте царованѣ првогъ србскогъ цара Душана силногъ или могућегъ (1336—1356). Тада е много црквены књи́га съ грчкогъ езика было преведено и у великомъ брою екземплара преписвано. Познато е, да митрополитъ Кипрїанъ, кои е 1376 године изъ Србіе у Русїю прешао, докно е са собомъ много црквены књи́га.

Но наскоро послѣ тога настала су рђава времена за Србію, появе се Турци и подъ фанатичкїй нѣинъ мачъ сва словенска племена поредъ Дунава живљѣѣа морала су подлеѣи. Турско иго зауставило е развитакъ књи́жевне раднѣ како кодъ Срба, тако и кодъ Бугара. Одъ свршетка XVI столѣѣа сва дѣйствованя на користъ књи́жевности ограничавала су се преписиванѣмъ не-

ки и то најпотребни богослужбени књига. Исто тако турска власт била е погибална и по одношенју према остатцима старе србске књижевности; већину споменика, они су или огњиѣ сагорѣли, или развалюјући цркве и манастире заедно и њѣ истребљивали. Може се рећи, да у битки на косовскомъ полю (1389 год.), гдѣ е Муратъ послѣднѣгъ цара србскогъ Лазара заробио и поськао; но гдѣ е такође и самъ одъ руке србина Милоша Обилића погинуо, — нанешенъ е био прѣвый, а уедно и послѣднѣй ударъ свимъ унутрашњимъ силама тогъ народа. Одъ тогъ времена србска књижевность тиняла е само у некимъ манастирима и у Светой Гори, гдѣ се е и у XV столѣћу словенска литература многимъ прѣводима съ грчкогъ езика обогатила. Одатле су они пренешени у Русію.

Неки мали остатци цвѣтајуће некада србске књижевности, по рѣчма архимандрита Раића сачинителя србске исторіе, кога Шафарикъ у својој исторіи приводи — и садъ се по некимъ србскимъ манастирима чувају, као: у србској лаври Студеници (Studenica), у Дечанима и у Ипеку (у Епиру т. е. Албаніи), гдѣ су пређе патријарси србски живѣли. Могуће е, да се таки остатака налази и по словенскимъ манастирима у Светой Гори. Но то јошъ нѣ испитано ни пронађено.

Да примѣтимо, да одъ 1493 године у Црној Гори и другимъ мѣстима око Србіе, као и у Венедіи и Угровлахіи (одъ 1512) появились су се књигопечатиѣ, у којима су црквене књиге са кириловскимъ словима печатане и по словенскимъ придунавскимъ земляма распространяване. У наше време већиномъ у Србіи по црквама употребљавају се књиге кіевске и московске књигопечатиѣ.

У *Руссии* црквено-словенскій ѡзикъ сасвимъ е друкчию судьбину имао, него кодъ Бугара и Срба. Онъ е овдѣ нашао обширно и слободно полѣ, на комъ е несамо потпуно и многострано свое лексичке и граматичке корене могао развити, него е како у црквено тако и у народно употребљаванъ уишао.

Преданія и казиваня лѣтописаца о томе, како е и при каквимъ околностима Русія примила христјанску вѣру свима су позната. Да примѣтимо само то, да кадъ су они примили вѣру по ученю источне цркве; тада су уѣдно примили и богослуженъ на словенскомъ ѡзику, што е было узрокъ, те се е црквена књижевность и кодъ нъи побудила и јошъ више распространила. Може се мислити, да у самомъ почетку најпотребније за богослуженъ књиге у Русію донешене су изъ Бугарске. Потомъ оне су преписиване и по црквама и парохіјама распространјаване, и такимъ начинѣмъ књижевность на црквеномъ ѡзику за кратко време кодъ нъи се е одомаћила. Изъ различни мѣста у старимъ рускимъ лѣтописима, мы видимо, да е великій кнезь Владимиръ Светославићъ, а особито нѣговъ сивъ Ярославъ Владимировићъ много суразмножаваню књига помагали. „И въ Ярославъ, вели лѣтописаць Несторъ ¹⁾, люба церковныѣ уставы и книги прочитаа и совра писцы многи и преллагаше отъ Грекъ на Словенскѣмъ писаніѣ, и списаша книги многи, Ярославъ же сей любаше книги зѣло и многи написавъ, положи въ свѣтсѣй Сѣѣн Цѣркви“. Исто тако преданіе говори о св. Борисини кѣри кнеза полоцкогъ, коя се е данъ и ноћъ трудила и црквене књиге преписивала.

¹⁾ Несторъ по никоновскомъ списку. стр. 134.

Средина книжевногъ развиѣня и рада на црквеномъ ѣзику у Русіи у XI, XII и до пола XIII столѣћа, было є Кієвъ, а особито печерскій манастирь, премда се є книжевность тада и у сѣверной Русіи была распространила, као на прилику, у Новгороду и по другимъ мѣстима. У печерскомъ манастиру одъ самогъ почетка врло су усрдно црквене књиге переписивали. Преданіє насъ извѣштава, да є иннокъ Иларионъ переписивао књиге, Никонъ повезивао и укоравао, а Теодосіє прео одъ вуле дретве за повезиванѣ. Туна є иннокъ Григоріє каноне светима сачинявао; туна є Несторъ, рускій лѣтописъ започео; туна су се Симонъ и Поликарпъ трудили и Патерикъ саставляли. Мало по мало зародивша се у печерскомъ манастиру книжевность распространила се є и по свој Русіи, премда до половине XIII столѣћа, кадъ су Монголи савъ Кієвъ разрушили — манастирь овай свагда є имао првенство у томъ одношенію.

Найстаріи споменикъ црквено-словенске книжности, кои є у Русіи писанъ — єсте тако названо остромирово Євангеліє. У нѣму ни су сва Євангелія и не у обичномъ реду євангелиста, а само нека євангелска чтенія на неке дане и празнике ¹⁾. Рукописъ овай писао є ѣаконъ Григоріє у Новгороду 1056—57 године, за тамошнѣгъ старѣшину Остромира, на читавомъ пергаментномъ

¹⁾ Тако су разреѣени, по примѣдби г. Востокова, сви старіи рукописи євангелія. Овај редъ разреѣиванія по євангелистима, веѣиномъ налази се само у рукописима одъ XV и рѣтко по гдѣкој одъ XIV вѣка. Да примѣтимо, да све, што смо о остромировомъ євангелію писали, узели смо назъ предговора А. Х. Востокова въ изданію „остромировогъ євангелія“ 1056—57 год. СПБ. 1843, in 4°. —

табаку, лѣпимъ уставнимъ словима, на два столпа. Овай рукописъ нашао е быо Я. А. Дружининъ у соби императорице Екатарине II послѣ нѣне смрти; а 1806 године онъ е изнешенъ быо предъ императора Александра, кои е заповѣдио, да се публичной императорской библиотеци преда на чуванѣ. Евангеліе ово пређе е припадало новгородской софійской саборной цркви, као што то доказуе натписъ одъ XVI вѣка, кои се на првомъ листу налази. „Премда е писаць быо словенорусъ, вели г. Востоковъ, као што се то изъ неки особиты одличностій рускогъ ѣзика види; при свемъ томъ уобште онъ е сачувао најстариі правописъ словенскогъ ѣзика, кои е у другимъ доцниимъ рукописима више или манѣ измѣнѣнъ, зато е тай рукописъ особито и важанъ, као најближій споменикъ почетка књижевности црквено-словенскогъ ѣзика. Ёзикъ, кои е у овомъ рукопису, може се назвати правый црквено-словенскій ѣзикъ, т. е. онакавъ, кои се е у црквенимъ књигама Словена грчко-источне цркве сачувао, па когъ му драго племена бугарскогъ или панонскогъ онъ быо“. Да примѣтимо, да е остромирово Евангеліе 1843 године г. Востоковъ издао. Къ томъ изданію онъ е прибавио грчкій текстъ Евангелія, граматичка правила словенскогъ ѣзика изъ самогъ текста извађена п рѣчникъ.

Готово исто су тако стара два зборника, у којима се налазе изводи изъ св. Писма и св. отаца, кои су за вел. кнеза Светослава Ярославича написани: еданъ е 1073 године ѡконъ Јованъ писао, а другій 1076 године, по свой прилици, такође онъ. Првый одъ нѣи пронашао е К. Калайдовичъ 1817 године, и садъ се у нововоскресенскомъ іерусалимскомъ манастиру близу Москве чува; а другій пређе е быо државногъ историографа кн.

Щербатова, а садъ се у библиотеци Брмитажа чува. —

На послѣтку XI столѣћу односи се јошъ „Поученіе архієпископа Луки къ братиѣ“. Овай Луко, кои се Жидята или Жирята звао, было в архієпископъ новгородскій и живио е у време Ярослава I и нѣговогъ сина Владимира кнеза новгородскогъ. П. Стровъ ово поученѣ приписуе доцнѣмъ времену.

У XII и XIII столѣћу црквено-словенска књижевность кодъ Руса доста се в распространила. Найстаріи споменици, кои су до насъ одъ тогъ времена у подлиннику дошли, есу: 1) Евангеліе, кое в 1125 године за великогъ кнеза *Мстислава Владимировића* написано и кое се сада у московской архангелской саборной цркви чува; 2) диплома, кою су новгородскій кнезь Мстиславъ Владимировићъ и нѣговъ синъ Всевол одъ (између 1128 и 1132 г.) новгородскомъ юрієву манастиру дали. Каченовскій двоуми о нѣной подлинности; а П. Стровъ вели, да е то найстарія диплома, коя особиту пажню заслужуе; 3) Евангеліе одъ године 1143 припадаюће патріяршкој библиотеци у Москви ¹⁾.

- ¹⁾ Осимъ овы споменика словенске старине јошъ су познати: 1) Натписъ на тматороканскомъ камену, кои се у керченскомъ музею чува и гласи о томе, како в кнезь Глѣбъ шѣрно море (тавр. Босфоръ). О подлинности овогъ натписа многи двоуме. 2) Крстъ св. Борисъ, кои се у Полоцку налази съ словенскимъ потписомъ одъ 1162 год. 3) Натписъ одъ 1171 год. на тако названомъ рогволдовомъ камену по имену кнеза полоцкогъ Рогволда. Овай каменъ налази се на путу ндѣѣнъ изъ Орше (у моголевской губерніи) у Минскъ. 4) Договоръ кнеза Мстислава съ варошю Ригомъ одъ 1229 године и т. д.

Одъ книжевити дѣла, нон еу до насъ рѣчь тогъ времена, но не у подлиннику, а у доцѣниѣ рукописима дошла, найвише су важна ¹⁾:

1) Се повѣсти временныхъ лѣтъ, откъда пошла естъ Рѣсскаа зѣмла, кто въ Кіевѣ нача переѣзъ княжити и откъда Рѣсскаа зѣмла стала естъ“, сач. преподобногъ Нестора инока кієво-печерскогъ монастыра (ум. 1110 г.). Несторовъ лѣтописъ, као што е познато, дошао е до насъ у рукописима одъ XIV, XV и послѣ долазеѣи столѣѣа и притомъ нѣ самъ, него уедно съ повѣствованьима нѣговы наставляча. Томъ истомъ иноку Нестору приписую житіє св. Теодосіа и повѣсть о кнежевиѣ Борису и Глѣбу. 2) Паломникъ или путованъ игумана Данила у Палестину (ок. 1105 г.). 3) Поученъ своіой дѣци вел. княза Владимира Маномаха, кое е до насъ у рукопису одъ XV вѣка дошло. 4) Слова, поученя и казиваня, канони и молитве Кирила епископа туровскогъ (ум. 1182 г.), кое е К. Калайдовичъ издао у книзи „Памятники Русской словесности XII вѣка“, и надъ коима, по рѣчьма П. Строева, критика и филологія има да се много труди. 5) Патерикъ печерскій или житія светы и препо-

¹⁾ Тако, као што е наша намѣра показати само обшту судбину црквено-словенскогъ езика и прегледати сурвремена миѣнія о томе предмету; зато мы не можемо овдѣ потпуну исторію црквене книжевности представити, а морамо ограничити се и само показати найважниѣ фактове. Пространо о свему томъ треба да се говори у исторіи руске книжевности, коя е до Ломоносова была особита (руска) грана црквено-словенске книжевности са некимъ малымъ изузетциѣма. За руководство у овомъ прегледу было намъ е „Хрон. укр. м. н. л.“ (Ж. М. Н. П. 1834. Фебруарій).

добны людій ківво-печерскотъ монастира, кои су іошъ Симоноу епископу суздальскій и Поликарпу архимандриту печерскій започели писати. Потпуно в исторію текста и редакціе Патерика разабрао г. Кубаревъ (Ж. М. Н. П. 1838. Окм). 6) Книга Кормчія (или Номоканонъ), кою в по рѣчима П. Строева првый путъ 1270 године у рукопису добло изъ Бугарске ківвскій митрополитъ Кирилъ. Найстаріи рунописи ове кнѣиге кодъ Руса всу: новгородскій и рязанскій (1282—1284). Доцніимъ пакъ временима односе се различне редакціе кнѣиге Кормчіе.

У другой половини XII столѣћа Кіевъ се е веѣтъ почео клонити ѡу упатку у политичкомъ одношенію. Мѣсто тога, ередина живота управо езеро-рускогъ започне се подизати на сѣверу, и то, испочетка на неко време у Владимиру, потомъ у Косюрому и Твери и на послѣтку у Москви. Послѣдній, може се рећи, самртный ударъ наніе-ли су Монголи Кіеву у 1240 години, кадъ су га одустодиши и сагорѣли. Мало посліе тога отму га Литовци, потомъ Поляци и такимъ надиномъ Кіевъ в три вѣка и по одѣлѣнъ одъ Русіе быо. Русія пакъ супротъ одъ прве половине XIV столѣћа, т. е. одъ времена Іована Калите (1228—40) почела в единако све више и више у политичкомъ и грађанскомъ одношенію утврђавати се. Оче-видно, да развіянъ и наплетци црквено-словенскогъ езика морали су се тада на сѣверу у Москви и Владимиру станити; еръ на югу владанъ западногъ свещтенства и появлянъ уніе сметаи су томе.

Такимъ начинномъ другій, управо рускій ¹⁾ периодъ црквено-словенскогъ езика започео се в

¹⁾ Да се опоменемо, да в на свршетку XIV столѣћа Србія и Бугарска потпала подъ Турке. Да уз-мемо у саображенъ іошъ и то, да в муликовска битка 1380, а косовска 1388 год. была, — готово у едно време.

у XIV столѣѣ. Читатель види, да мы у томъ случаю остаемо вѣрни дѣлѣнью А. Х. Востокова, кое смо горе навели. Мы ћемо пакъ продужити овай периодъ не до XVI, него до пола XVII столѣѣа. Поправка црквены кнѣѣга, кою е Максимъ гркъ у половини XVI столѣѣа учинио, такође као и нѣино печатанѣ, кое се е готово тада догодило, нѣе учинило тако яку измѣну, коя е около половине XVII столѣѣа произишла, съ вдне стране збогъ тога, што су изъ Кієва у Москву учени малоруски богослови дошли, а съ друге — збогъ тога, што су тада потпуно све кнѣѣге поправили, као што е іошъ Никонъ быо намѣрвао, и найзадъ збогъ тога, што е одъ тогъ времена црквеныи ѳзикъ започео више и слободниѣ приближавати се народномъ говору. Тада су свѣштени пастири започели на рускомъ ѳзику писати и угледъ црквеногъ красворѣчїя на народномъ ѳзику представляти. —

Найважнии споменици црквено-словенске кнѣѣжнѣости, кои су до насъ одъ XIV па до половине XVII столѣѣа дошли, всу ови: 1) *Хождєчїѣ* (т. е. путованѣ) у Іерусалимъ *Стефана новгородѣаника* (около 1349 г.), кое е много наликъ на даниловъ Паломникъ. 2) 1370 години односи се најстарїи рукописъ *Палєѣ* (одъ *παλαιος* — старый), т. е. не когъ особитогъ реда лѣтописи, кѣи іошъ нису разабрѣни. 3) *Грамотѣ и поучєнїѣ Алексїѣ* сверусїйскогъ митрополита, кои е 1378 године умрѣо. 4) 1377 години односи се најстарїи рукописъ *несторѣоѣгъ лѣтописи*, кои е калуѣѣрь *Лаврєнтіѣ* ѳаписао. 5) Прїєводъ поєме Георгїѣ Писидѣа никомидїйскогъ митрополита по имену „*Пѣхвала Богу*“, кѣю е некїй *Думитріѣ Зоографъ* превео (1385 год.). 6) *Хождєчїѣ у Цариградъ* митрополита *Пимєна* (1390 г.), кое е бывши съ нѣиме ѣаконъ *Игнѣтіѣ* описао. 7)

Сачинѣнія митрополита Кипріяна (ум. 1406 г.) значнаго човѣка у исторіи руске цркве. Онъ є пре-
вео съ грчкогъ езика *Служебникъ*; различне *чино-
ве* и *молитве*; сачинио є житіє св. митрополита
Петра; *простително слово*, кое є надъ гробомъ нѣ-
говимъ читано, и осимъ тога онъ є са собомъ
донио много цркзены рукописа изъ Србіє. 8) Са-
чинѣнія кievскогъ митрополита *Григорія Цимблака*
(1419 г.), мужа по израженю лѣтописа „*зѣло кни-
жнаго*“ (различна нѣгова поученя, житія и т. д.). 9) *Писма* и *поученя* митрополита *Фотія* (ум. 1431
г.). 10) *Повѣсть о флорентійскомъ саборѣ* монаха *Си-
леуна*, кои є заедно съ митрополитомъ Исидоромъ
у Италиі на саборѣ томъ быо (1440). 11) Канони
и житія различни. преподобны и светы людій ру-
ски сач. *Пахомія Логогета* светогорскогъ калуѣ-
ра, кои є у Новгороду и Москви живио (1459—
61). 12) *Писма* митрополита *Іона* (ум. 1461). 13) 1460
години односи се прва потпуна редакція Пате-
рика печерскогъ, коя є саставлѣна была у Кієву
и у то време пренешена у Москву. 14) *Хожденіє*
у Палестину *Василія* московскогъ госта (1466). 15)
казиванѣ трговца *Атанасія Никитина* о четирего-
дишнѣмъ путованю нѣговомъ по Индіи (1468). 16)
Писма Василіана Рило ростоскогъ архієпископа (ум.
1481) шилана у Угру великомъ кнезу Іовану III,
и осимъ тога три нѣгова поученя и житіє св. Па-
фнутія боровскогъ. 17) 1494 години односи се из-
међу осталы найстаріи рукописъ *Хронографа*, т.
є. свеобщте исторіє руски предака. 18) 1499
години односи се првый потпуный рукописъ *Би-
блиє* (а другій 1558 г.). 19) *Писма* и *Пасхалия* на 70
година *Генадія* архієпископа новгородскогъ (ум.
1506) познатогъ гонителя еврейске врсни. 20) Збор-
никъ *житія светы пустыножителя*, сач. монаха *Нила*
Полева (1514). 21) Сачинѣнія *Іосифа Санига* игумана

волоколамскогъ (ум. 1515) знатногъ полемика и обличителя новгородске еврейске ереси. Онъ е написао кнѣгу „*Просвѣтитель*“ (т. е. збиръ обличительны слова противъ те ереси), писма равличнымъ лицамъ и *два завітаниа съ прибавлѣніи* (т. е. уставъ іосифовогъ манастира). Уобщте мы морямо примѣтити, да одъ XVI столѣћа, па до пола XVIII брой сачинѣнія и прѣвода на црквено-словенскомъ азѣку, како духовногъ тако и свѣтскогъ садржая много се е увеличио, тако, да мы не можемо о свима споменицима напоменути, него само о онима, кои су найважни. Таки су: 22) Сачинѣнія *Максима грна*, светогорскогъ калуђера, кои е 1508 године дошао у Москву, а у 1556 години умрѣо е. Онъ е првыи, по налогу великогъ кнѣза Василя IV Іовановића и митрополита започео црквене, тада јошъ у рукопису налазеће се кнѣиге поправляти одъ погрѣшана, не су преписивательи были направили. По рѣчима Н. Строева, „*нѣгова слова и главизне* (на брой 140) полемичкогъ, учительногъ и филологійскомъ садржая и т. д. (у XVII вѣку) имале су готово каноничко достојанство. За црквену исторію, сучремена миѣнія и народну характеристику тамо се много приамљивы знаня налази“¹⁾. Изъ максимовы прѣвода, кое е онъ са своимъ помоћницима: Дмитріемъ, Васиљемъ и Силваномъ правно, познати су: толкованый Псалтирь, толкованый Апостель, бесѣде св. Іонана златоустогъ на Евангеліе Маттея и Іована и т. д. 23) Сачинѣнія митрополита *Макарія* (1542—64). Нѣговъ *Стоглатъ* (узаконѣнія сабора, кои е 1551 године у Москви држанъ), *опруженіе грамоте* и *писма* свѣдоचे о нѣговомъ разуму и старанію за црквено уређењ. Онъ е саставио „*Великую кнѣгу правила келійнаго и пѣтнаго*“, у којој е,

¹⁾ Журналъ М. н. Н. 1834. н. Февруаріа стр. 161.

по рѣчица П. Стросва, потпуный уставъ и уређе-
нѣ тадашнѣ цркве. Найважнѣ пакъ сачинѣнѣ тогъ
митрополита есте „Чети Миней“ одъ 12 врло ве-
лики фоліята, т. е. као што е у предговору ре-
чено „свѣрзъ всѣхъ книгъ чѣмыхъ, которыя въ рѣской зѣ-
мѣ окрѣтаѣтса“. „Залуду неки мисле, вели П. Стро-
сва, да се у овимъ исполнискимъ Минейма само
една житія светы налазе: то е найскупоцѣнѣя еп-
циклопедія кнѣжественности тогъ времена“ ¹⁾. Да
примѣтимо јошъ, да су подъ надгледанѣмъ овогъ
іерарха саставлѣне были „Степенѣ кнѣже царскогъ
родословіа“ (одъ 17 степена), кое су пређе митро-
политу Кипріяну приписивали. 24) Писма цара Јо-
ванна Василѣвића кнезу курбскомъ и у манастирь
кыриловъ и троицко-сергіевъ и т. д. (ум. 1584). На-
ша намѣра нѣ та, да потпуно све споменѣе
црквено-словенскогъ езика изложимо; зато ћемо
при свршетку овогъ прегледа споменути накрат-
ко о сачинѣнимъ патријарха Никона. Онъ е изно-
ва започео црквене кнѣге и рукописе поправля-
ти, самъ е писао различна поученя и дипломе,
саставио е збиръ руски лѣтописа, кои се зове
„никоновъ списакъ“ и уобште много се е на користъ
цркве трудно. По нѣговой заповѣсти іеромонахъ
Арсеніе Сухановъ путовао е по Грчкой и Светой
Гори и црквене кнѣге и рукописе куповао, а то
е много помогло, те се е патријаршка библиоте-
ка обогатила

Утомъ при свршетку XVI столѣћа право-
славіе, не гледајући на сметнѣ католика и унијата,
изнова почне се утврђавати и све веће и веће
право у Кіеву и уобште у западној Русији при-
добіяти. Уедно са тимъ и кнѣжественостъ на цр-
квеномъ езикау све већма и већма овдѣ се е ра-

¹⁾ ibidem стр. 149.

спространявала. У Львову, Острогу и Кієву завеле су се тада књигопечатнѣ; а такође тада су се появила и прва покушаваня, да се граматичке форме опредѣле и рѣчникъ црквено-словенскогъ езика напише. у XVII вѣку кієвска колегія, кою є, као што є познато, Петаръ Могила много потпомагао, до тога є раширила кругъ свое раднѣ, да око половине XVII столѣћа дотѣриванѣ црквено-словенскогъ езика на югу Русіє — у Малорусіи, доста се є было развило. Ово развианѣ започело се є у XVI столѣћу, а особито се є распротранило у другой половини XVII столѣћа у Кієву и Москви (куда су се изъ Кієва многи учени малоруски богослови преселили) и продужавало се є до половине XVIII столѣћа, а тада се породилъ чисто руско духовно краснорѣчіє, коє є особита грана у обштимъ судбама црквено-словенскогъ езика. Да се опоменемо имена: Лаврентія Визанія, Кирила Транквилиона, Захаріє Копистенскогъ, Памве Боринде, Мелетія Смотрицкогъ, Петра Могили, Епифанія Славинецкогъ, Симеуна Полоцкогъ, Іоаникія Голятовскогъ, Інокентія Гизієля, Лазара Барановића, Антонія Радивиловскогъ, Теофана Прокоповића и други. Ова имена могу намъ дати понятіє о томе, како є великій развитакъ црквено-словенскій езикъ у южной-малой Русіи приузроковао.

Изъ овогъ малогъ прегледа, мы видимо, да до половине XVII столѣћа на црквеномъ езiku само су готово Великоруси писали; а одъ половине тогъ столѣћа, па до половине XVIII опъ се є и подъ перомъ Малоруса распротранио, кои су у Москви много о црквенимъ дѣлима радили. Одъ половине XVII столѣћа, кадъ се є духовно краснорѣчіє на народномъ езiku започело, чему є почетакъ іошъ подъ Петромъ великимъ у про-

повѣдѣннѣ тогѣ времена учинѣнъ — црквиный е-
зыкъ у сачинѣннѣ свѣтскѣ книжевности и ду-
ховногѣ ораторства замѣнѣнъ « народнимъ ру-
скимъ езикомъ; а онъ остане само достоянѣ цркве.

Граматики и рѣчници црквено-словенскогѣ езика.
Граматики.

1. Мы смо веѣ видѣли, да прво покушава-
нѣ опредѣлити граматичкѣ формѣ црквенѣ-сло-
венскогѣ езика чинно « юшѣ Іованѣ екзархѣ бу-
гарскій. Онѣ « сачинѣнѣ Іована Дамаскина „о
осамѣ редова говора“ или грчку Граматику пре-
вео и у некимѣ случаевима за употребљиванѣ сло-
венскогѣ езика удесио. Време намѣ « само по-
четакѣ одѣ овогѣ нѣговогѣ сачинѣнѣ заштеди-
ло. Найстарѣи рукописѣ овогѣ сачинѣнѣ наѣнѣ
« у едномѣ списку, кои се по разлики руке, ко-
іомѣ « писанѣ на двѣ половине дѣли, и написанѣ
« уздужѣ на глаткой хартиѣ полауставнимѣ сло-
вима, коя готово на скорописѣ налице. Овай
рукописѣ припада библиотеци волоколамскогѣ
іосифовогѣ манастира. Прву половину овогѣ спи-
ска написао « митрополитѣ московскій Данило
(кои « 1539 г. умрѣо), и, осимѣ гореозначене Гра-
матики у нѣму « юшѣ 10 чланака фолософійскогѣ
сadržая. Граматика « тамо овако названа: „кни-
га св. Івана Дамаскина философская о осмихѣ ча-
стѣхѣ слова, преведе же еа Иванѣ Презвитерѣ,
экзархѣ Болгарскій, отѣ Еллинскаго языка въ
Словенскій“. Да примѣтимо, да названѣ редова
говора, кои се сада употребљиваю, веиномѣ
іюшѣ кодѣ Іована екзарха налазе се. Тамо стои:
иля, рѣчь (тако « тамо глаголь названѣ), *причл-*
ствѣ, мѣстоимене, предлогѣ, нарѣчѣв, сѣузѣ. О-
вимѣ редовима говора придодатѣ « юшѣ чланѣ,
и названѣ *различѣв*. Именомѣ, рѣчю (т. е. гла-

ломъ), причастієть и различіємъ прекида се Граматика Іована Дамаскина по прієводу єкзарха бугарскогъ у сва три рукописа, кои су у рукаха К. Калайдовића были ¹⁾. Павле Стровъ, ово сачинїиє Іована єкзарха бугарскогъ односи XII столѣѣу. Но на свакиѣ начинѣ граматичко покушава-нїѣ, кое се овомъ светителю приписує старинѣ времениа припада.

2. Многи су приписивали, вели митрополитъ Евгеніє ²⁾, Максиму грку ону словенску Граматику, коя є за време патріарха Іосифа была у Москви (1648) напечатана; но то нїє истина. Та Граматика нїє максимова, него Мелетія Смотрицкогъ, а само су на краю издательи придодали расужденіє Максима грка: о користи *Граматике, Риторике и Философіє*, толкованѣ по азбучномъ реду имена светы людїѣ, коя се у црквекомъ мѣсецослову налазе и граматичко разбиранѣ двѣ молитве: царю небесный и отче нашѣ.

3. У 1591 годнии у Львову напечатана є была на грчкомъ и словенскомъ єзику найстарія грчко-словенска Граматика, кою су ученици тамошнїѣ братске школе издали. Она є овако названа „*Αδελφότης* Грамматика доброглаголиваго Єллино-славянскаго язика, совершеннаго искусства осми частей слова ко наказанїю многоименитому Россійскому роду. Въ Львови, въ друкарни Братской року 1591.“ Граматика ова напечатана є на осмїи табана и има 169 неозначены бровиѣ страна. Сачинителїи писали су ову кнїгу за изучаванѣ грчкогъ єзика.

4. „Грамматика славянская съвершеннаго искусства осми частей слова и иныхъ нужныхъ ново-

¹⁾ Іоаниѣ. в. Б. стр. 74. и слѣд.

²⁾ Словарь историческій. часть II. 1827. стр. 38.

составленій Л. З. Въ Вильнѣ, въ друкарни братской року Божого 1596-. Ову Граматику написао є Лаврентіє Зизаніє православный протоіерей у литовской вароши Корцу. Сачинитель за основь овогь свогь сачинѣнія узео є грчке Граматике и писао є на тадашнѣмъ рускомъ говору, кои є съ польскиѣмъ рѣчьми бѣло помѣшанъ. Онъ прїйма осамъ редова говора, а такоже и *различіє*, т. є. чланъ: *иже, аже, вже* ¹⁾. Тай истый Зизаніє написао є и напечатао те исте године словенску азбуку съ молитвами и малиѣмъ рѣчьникомъ црковно-словенскогъ и тадашнѣгъ рускогъ єзика.

Б. „Грамматикѣ славянскія правильное Синтагма потщаніємъ многогрѣшнаго мниха Мелетія Смотрицкаго въ Киновіи братства церковнаго Впленскаго, при храмѣ Сошествія Пресвятаго и Животворящаго Духа назданномъ странствующаго снисканное и прижитое лѣто Воплощенія Бога Слова 1618“. Сачинитель ове Граматике Мелетіє Смотрицкій, бѣло є найпріє іеромонахъ у виленскомъ стародуховскомъ монастыру; а потомъ уніятскій єпископъ у Полоцку и умрьо є 1648 године ²⁾. Граматика ова бѣла є четири пута издавана: 1619, 1629, 1648 и 1721. Кадъ є трецій путь бѣла издавана прибавлѣнъ є предговоръ, у комъ се о користи Граматике и потреби книжевногъ исправляня говора, и осимъ тога іошъ єу други неки изводи изъ сачинѣнія Максима грка придати. Четвртый путь подравно є и издао ову Граматику исправлячъ (коректоръ) московске книгопечатнѣ Теодоръ Поликарповъ. При овомъ издаваню изоставлѣнъ є предговоръ и изводи изъ сачинѣнія Максима грка. —

¹⁾ Опытъ краткой исторіи Русской литературы. соч. Н. Греча. СПб. 1822. —

²⁾ *ibidem*.

6. „Грамматика или писменица языка Словенскаго, тицателемъ въкратцѣ издана въ Кременяци (у Волину)“ у 1638 години. Угледъ за ову Граматику была в Граматика Смотрицкогъ.

7. „Грамматика Словенская въ кратцѣ собранная въ Греческо-Словенской школѣ, гдѣ въ великомъ Новѣградѣ при домѣ Архіерейскомъ“. Ову Граматику такоже извадио в изъ кнѣиге Смотрицкогъ ипоѣаконъ софійске новгородске саборне цркве Тодоръ Максимовъ, и напечатана в была у С. Петербургу у троицкомъ александровскомъ манастиру 1723 године.

8. „Грамматика или писменица языка словенскаго.“ Кременецъ. 1638.

9. „Грамматика Русскаго и Славянскаго языковъ“, кою в Хенрихъ Лудолѣ латинскимъ языкомъ написао и посветио Петру великомъ. Оксфордъ . 1696 г.

10. „Грамматика Словенская“, кою в учитель новгородске школе ипоѣаконъ Теодоръ Максимовъ сачинио. СПб. 1723.

11. „Грамматика Словенская“ напечатана у римнячкой епископѣи за Србе. 1755 г.

12. „Предисловіе ко Грамматикѣ Словенской“, коя в за време патріярха Юсифа была напечатана, и у комъ се говори: о користи Граматике, о потреби читаня св. Писма, о потреби кнѣиженогъ исправляя и т. д. Москва. 1782.

13. „Грамматика Славянская“, кою в Лонсо-виѣ сачинио. Есекъ. 1778. Она в по другій путъ съ нѣмачко-маѣарскимъ прѣводомъ издана у Будиму 1795.

14. „Бесѣдованіе“ Максима грка о користи Граматике. Москва. 1782.

15. „Грамматика Славянская“ сач. Релковића. Бечъ. 1789.

16. „Грамматика Славенская“ сач. Бернолака. Познанъ. 1798.

17. „Грамматика, руководствующая къ познанію Славено-Россійскаго языка“ сачинѣніе севскогъ епископа Аполоса. Кіевъ. 1794.

18. „Грамматика или руководство къ право- глаголанію и правописанію“ сачинѣна за употре- блванѣ у србскимъ училиштима Стефаномъ Ву- новскимъ. Бечъ. 1793.

19. „Грамматика или руководство къ Славян- ской граматицѣ во употребленіе Славено-Серб- скихъ народныхъ училищъ“, сач. Аврама Мра- зовића. Бечъ. 1794. (два изданія).

20. „Сокращеніе Славянской етимологій“ ску- лио Тома Розановъ. Москва. 1810.

21. „Краткая Славенская Грамматика“, сачинио Петаръ Виноградовъ. СПБ. 1825.

22. „institutiones Linguae Slavicae dialecti vete- ris“, сач. обата Јос. Добровскогъ, одъ три части. Бечъ. 1822. Ову Граматику превели су на рускій езикъ г. Тогодинъ и Шевиревъ и издали 1833 г.

23. „Славянская Грамматика“ извађена понай- више изъ Граматике Добровскогъ Ив. Пенинскимъ. СПБ. 1825, 1826, 1827 године.

Рѣчици.

1. „Лексиконъ Славено-Росскій именъ толко- ваніе съ приложеніемъ именъ отъ Еврейскаго,

Греческаго, Латинскаго и етъ книжкы языковъ, приданы же суть имена предложенія на постраничнѣ калугерства (монашества), знаки калугеромъ, або инокомъ; згромаженный всечестныиъ отцемъ Памвою Берындюю“. Кієвъ. 1627. Ово е было првыиъ словенскій рѣчникъ, изузимаюиъ оной малый, кои в Зизаніи было написао. У нѣму су словесне рѣчи толковане тадашнѣмъ рускимъ языкомъ, кои се е у то време найвише у книжевности употреблявао. По другій путь онъ е у кутенскомъ монастыру 1653 године было изданъ.

2. „Полный лексиконъ Греко-Славяно-Латинскій“ одъ два тома, когъ в Епифаніи Славинецкій око половине XVII столѣтіа саставио. Онъ се іошъ и досада у рукопису чува.

3. „Лексиконъ трязычный реченій Славенскихъ, Блжно-Греческихъ и Латинскихъ сокровище, изъ разныхъ древнихъ и новыхъ книгъ собранное, и по Славенскому алфавиту въ чинъ расположенное“ — московске синодске книгопечатнѣ поправляемъ Годоромъ Поликарповымъ. Москва. 1704.

4. „Лексиконъ, сирѣчь словесникъ Словенскій, имѣющъ въ себѣ слова: перве Славенскія азбучныя, посемъ же Польскія, благопотребный къ выразумѣнію словесъ Словенскихъ, обрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ“, у Супраслу. 1722 године.

5. „Лексиконъ Славено-Сербскій и Нѣмецкій“ У нѣму нема означена година и мѣсто печатаня.

6. „Церковный Словарь или истолкованіе реченій Славенскихъ древнихъ также иноязычныхъ, безъ перевода положенныхъ въ свѣщелномъ писаніи и другихъ церковныхъ книгахъ“, счл. про-

гографа Петра Алексієва (3 части). Москва. 1773—76, 1794, 1815—18 (у 5. частій), 1817—19.

7. „Аналогическія таблицы Славено-Россійскаго словаря“, кое в академія наука издала одъ 5 частій. СПб. 1781.

8. „Краткій Словарь Славянскій съ приба-
вленіемъ Славянскихъ склоненій, спряженій и нѣ-
которыхъ нужнѣйшихъ грамматическихъ правилъ“,
— скупно іеромонахъ Евгеніе (а послѣ кievскій
митрополитъ).

9. „Опытъ Словаря древнихъ Славянскихъ
словъ и реченій, находящихся въ древнихъ Рос-
сійскихъ рукописяхъ и лѣтописцахъ харатейныхъ
и печатныхъ и прочихъ памятникахъ древней Рус-
ской словесности, съ изъясненіемъ значенія оныхъ“. Сачинно А. Петровъ. Москва. 1831.

10. „Общій церковно-Славяно-Россійскій Сло-
варь, или собраніе рѣчей, какъ отечественныхъ
такъ и иностранныхъ въ церковно-Славянскомъ и
Россійскомъ нарѣчіяхъ употребляемыхъ“. Саст.
П. С. СПб. 1834.

Найстаріе книгопечати въ коима сусе кнѣ-
ге на црквено-словенскомъ взику печатале съ о-
значеніемъ времена одъ когъ в коя почела радѣ-
ти и нѣны найстарій кнѣга ¹⁾).

1. У Кракову, одъ 1491. Псалтирь са возслѣ-
дованіемъ и Часловаць.

2. У Угровлахіи, одъ 1512. Напрестолно 6-
мѣстелѣ.

3. У Прагу (у Бохеміи) одъ 1517—19 год.
Бибаія пріеводъ донтора Снорина.

¹⁾ Опытъ Россійской бібліографіи. В. Сопикова. СПб.
1873. часть 1. стр. СХІІІ—СХІІІ.

4. У Вилни, одъ 1525. Апостоль истога пре-
водителя.

5. У Венеціи, одъ 1527. Катихизисъ.

6. „ Србіи, одъ 1547. Молитвословъ.

7. „ Тубингу, одъ 1554. Новый завѣтъ

8. „ Несвижу, одъ 1561. Катихизисъ Сямома
Буднога.

9. У Тригуріи, одъ 1562. Недѣльна и праз-
ничка евангелія.

10. У Москви, одъ 1564. Апостоль.

11. „ Льову, одъ 1573. Апостоль.

12. „ Острогу, одъ 1580. Новый завѣтъ. Бя-
блія у 1681.

13. У дерманскомъ манастиру, близу Остро-
га, одъ 1603 године. Октохъ. —

14. У Стратини, одъ 1604. Служебникъ.

15. „ Галичу, одъ 1606. Толковано недѣльно
евангеліа.

16. У Бву, близу Вилне, одъ 1611. Новый за-
вѣтъ.

17. У Кіеву, одъ 1614. Каноникъ.

18. „ Могилеву, одъ 1616. Учително недѣль-
но евангеліа.

19. У Почаєву, одъ 1618. Зерцало Богословія.

20. „ Угорцима, одъ 1618. Собраніе словесъ
отъ божественнаго писанія.

21. У Рахманову, одъ 1619. Учително недѣль-
но евангеліа.

22. У Луцку, одъ 1628. „Ламентъ“ Давида Ан-
дреевича.

23. У Стогхолму, одъ 1628. Катихизисъ.

24. „ Кутеинскомъ монастыру, близу Орше, одъ 1632. Новый завѣтъ.

25. У Кременцу, одъ 1638. Словенска Граматика.

26. „ Чернигову, одъ 1646. Похвална слова Кирила Транквилина.

27. У Делскомъ монастыру, одъ 1647. О угле-
даніи на И. Христа.

28. У Тереговишчу, одъ 1649. Трипѣснецъ св. четрдесетнице.

29. У Лорету, одъ 1649. Сокровище Славен-
скаго языка.

30. У иверскомъ монастыру кодъ Валдеа, одъ 1656. Мисленый рай, сачинѣніе Никона.

31. У Новгороду, одъ 1658. Псалтирь съ воз-
сѣдованіемъ.

32. У Будиму, одъ 1670. Евангеліе св. Матей
и Марка.

33. У невскомъ монастыру, одъ 1674. „Викладъ
о церкви святой“.

34. У Новгороду съверскомъ, одъ 1678. Ан-
тологіонъ.

35. У Яшу, одъ 1680. Псалтирь.

36. У монастыру Супраслу, одъ 1695. Обштыи
Миней.

ПЕТА ГЛАВА.

О глагольской азбуци и книжности ¹⁾.

У тѣсной связи съ кириловскомъ азбукомъ, па у некомъ одношеню и у препирци съ ньоме, што се старине тиче, налази се глаголска азбука. Зато мы морамо изложити овдѣ о ньой най-главнѣе изводе, кои су у наше време о ньой учи-нѣни.

¹⁾ Извори: 1. S. F. Frisch *Origo characteris Slavonici vulgo Cyrillici, et glagolitici*. Berol. 1727. 4. — S. P. Kohl *introductio in rem liter. Slavorum*. — Cl. Grubissich *in orig. et histor. alphabeti Slavonici glagolitici vulgo Hieronymiani disquisitione*. Venet. 1766. 8. F. Durich *Dissert. de Slavoboemica S. Codicis versione*, Pragae. 1777. 8. (§. 3.). — *Abhandlungen einer Privatgesellschaft u. s. w. ir.* Bd. 1775. 8. стр. 164—199. von Voigt. — *Abhandlungen der Böhm. Gesellschaft der Wiss. auf das iahr 1785*. Prag. 8. von Dobner. — K. G. Anton's *erste linien e. Versuchs üb. d. alten Slaven. 2 thail.* стр. 103. и далѣ. — A. Linhard *Vers. e. Gesch. v. Krain II. ча.* Laibach. 1788. 8. стр. 357—358. — Ch. F. Schnurrer *Slaw. Bücherdruck in Württemberg im XVI iahrh.* Tüb. 1799. 8. S. Ch. Engel *Gesch. d. ungr. Reichs.* 1798. II стр. 472. III. 457. — J. Dobrovsky *Glagolitica, üb. d. Gla. liter.* Prag. 1807. 8. — *Gla. Closianus id. est codicis gla. inter suos facile antiquissimi etc. Bartholomaei Kopitarii*. Wendobonae. 1836 in fol. — Прейсъ: о Глагольской письменности. Ж. М. Н. П. 1843. Мартъ.

Познато є, да неки Словени, кои живе по-редъ ядранскогъ мора, а наине: Далматинци и Хорвати имаю особитогъ реда азбуку, коя по свойству и реду с ова слаже се съ кириловскомъ; но разякує се одъ нѣ доста чуднимъ изгледомъ. О постанку ове азбуке доста є было писато іошъ до абата Добровскогъ, кои є првый утврдио, и може се рећи, сасвимъ ово питанѣ рѣшио. Пріє нѣга много є кваріо, съ єдне стране лажный патриотизамъ, а съ друге недостатакъ у правимъ датама и фактовима. Осимъ тога нїє достаяло дубокомислене и непристрастне критике, коя бы основана была на тврдимъ начелама ума — философски образованогъ, којомъ є Добровскій владао.

Владаюће народно миѣніє у Далмацији, кое се одъ старина води и іошъ до нашегъ времена трає, то є, да є глаголску азбуку или буквицу пронашао блаженный Іеронимъ, црквеныи отаць IV вѣка, кои є, као што они мисле, быо родомъ далматинаць, о чему смо мы у првой главѣ ове наше књиге говорили. Миѣніє ово распространили су были глаголитѣ (т. є. далматински свештеници, кои црквену службу свршую по догматима и обредима западне цркве, но по књигама словенскимъ єзикомъ написанима). Да примѣтимо іошъ, да првимъ документалнимъ споменикомъ овогъ миѣнія єсу рѣчи папе Інокентія IV налазеће се у нѣговој були, коју є онъ 1248 године єдномъ одъ єпископа те стране дао (episc. Scemensi). Одобраваюћи употребляванѣ словенскогъ єзика и књига при богослуженю, папа вели: *porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a Beato Hieronimo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis*, т. є. „послато намъ одъ

тебе прощеніє садржавало е, да у Славоніи (у Далмаціи и Хорватској) има особита азбука, коју црквенослужителѣи те землѣ при свештенослуженію употребљаваю, утврђуюћи, да они њу одъ блаженогъ Іеронима имаю“. Миѣніє ово сачувало се и трајало е до прошлогъ столѣћа, кадъ су се започела прва критичка нагађања и испитивања о начелу глаголске азбуке.

Графъ Грубисихъ веде, да су ова слова најпріе започела се у Фригији и Тракији, и доказуе, да она почетакъ свой одъ гетски и готски руна воде. Но іошъ у првој половини прошлогъ столѣћа започели су учени люди двоумити о томе, — е ли глаголска азбука тако стара по постановку, и заиста ли она води свой почетакъ одъ бл. Іеронима? Еданъ одъ првы, кои су о томе почели двоумити быо е Асеманіе. У свонма *Kalend. Slav. T. IV* (стр. 408), онъ вели: *falsa haec Slavorum traditio inde orta, quod S. Hieronymus Dalmata fuerit, ceterum literas Slavicas excogitasse Cyrillum, non Hieronymum, res est certo certior.*

Коль, у другој књизи свогъ сачинѣнія „*introductio*“ написао е о глаголској азбуци б параграфа; но по праведној примѣдби Добровскогъ ништа ніе доказао, као годъ и Асеманіе, премда е више говорио него овај послѣдній. Фришъ е мислио, да е глаголска азбука постала одъ кириловске, на тай начинъ, што преписивателѣи у различна времена мало по мало негда съ намѣромъ, а негда безъ намѣре по немарности украшавали су кириловску азбуку и такимъ начиномъ покварили е. Миѣніє ово примили су Коль, Фойгтъ, Шлецеръ и други, кои су држали, да е ова азбука створъ доцніегъ некогъ преобразователя.

„Ніе могло быти другою згодніею времена ради уведеня прве словено-римске литургіе, не-го початакъ XIII столѣна, кадъ су 1204 године столицу византійске имперіе Французи были по-корили, и кадъ се е родило прво надалѣ Гре и Словене грчке вѣре са латинскомъ црквомъ се-динити. Ніе лако было епископу словену (ро-домъ), кои е одъ Инокентія IV добио дозволеніе іеронимовска слова употреблявати — наћи тако уступаюћею папу, као што се е овај првосве-щенникъ показао. Онъ е пристаю и Русима, у-црвеной Русіи живящиха црквену службу оста-вити на народномъ звикѣ и по грчкомъ обреду, само нека они у римску црkvу пређу. Іошъ добро-вольніе онъ е на захтѣваніе сцеменскогъ еписко-па (epis. Scemensis) одобрио римско-словенску литургію. Но пріе 128 година папа Григоріе VII драго е за преступающа, што су жители Бохе-

Digitized by Google

міє желили литурґію на словенскомъ езикѣ слухати. Инокентіє IV много є више .уступао. Нѣгово пристаинѣ премда и нїє безъ икакве погодбе; али при свемъ томъ приузроковало є, те се в одъ тогъ времена, т. є. одъ 1248 г. глаголска литурґія мало по мало у Адријатики распрострањила. Народна поноситость Далматинаца и Хорвата задовољавала се є тиме, што су мислили, да є слова, коима су глаголати писали, пронашао врло знатный црквеный учитель бл. Іеронимъ, за кога они мисле, да є нѣинъ землякъ. Ово нагађанѣ юшъ више чинило имъ се истинитіє, што они ни мало нису двоумили, рѣчи овогъ црквеногъ учителя *linguae meae hominibus* ¹⁾, налазеће се у єдномъ нѣговомъ писму къ Софронію заиста Далматинцима однїєти. То су они желили, па зато су радо и вѣровали. Но као што є Іеронимъ са овимъ рѣчима хтѣо да каже о Псалтиру, кон є онъ „людма свогъ езика, по тексту 70 толковника“ предао; то нїє могло быти, да се не нађе лакомислены Далматинаца, кои, видећи Псалтирь удешень по іеронимовомъ тексту, и написанный новима не виђенима дотлїє словима, ни су нимало двоумили, него су нѣга за подлинный прїєводъ бл. Іеронима признали. Тако се є то у самой ствари догодило. Тай Псалтирь быо имъ є предъ очима, а може быти, да се и сада гдѣгодъ налази. Овай Псалтирь написао є са глаголскимъ словима на пергамену 1222 године, за време папе Хоноріа некій Никола клирикъ (*clericus*) на острову Арби. У првой половини XVII столѣћа Леваковићъ га є виђао и доста пространо описао. Нѣгово описанїє превео є одъ рѣчи до рѣчи Караманъ и Асеманїє. Но стварь є у томъ, што Никола, у предговору на овай Псалтирь, говори, да га є онъ одъ

¹⁾ Вн. прву главу.

рѣчи до рѣчи переписао изъ другоу старіеу словенскоу Псалтиру, кои е написанъ быо по заповѣсти Тодора послѣднѣу архіепископа салонскоу. Леваковићъ и Караманъ (види ниже) ово свѣдочанство примаю за истинито, и односе Тодора, као послѣднѣу епископа Салоне, кою е 640 године была разрушена, VII столѣту, и мисле, да е овай стары Псалтирь быо іеронимовъ преводъ, тимъ више, што е Кириль ѿ 200 година послѣ живѣо. Такимъ пакъ увѣраванїима, као што е то переписивателя Николе у предговору на нѣговъ Псалтирь, не треба свагда сасвимъ вѣровати. Асеманіе двоумио е іошъ, да нѣ у томъ старомъ Псалтиру речено было само о архіепископу Тодору; па да е Никола самъ своеволью направлю такавъ изводъ, да е тай Тодоръ быо послѣднїй архіепископъ салонскїй. Осимъ тога Асеманіе приводитъ доцнѣеу Тодора архіепископа салонскоу, кои е около 880 и 890 године живѣо, за време кога могуће е, да е прототипъ николиноу Псалтира быо написанъ, тимъ више, што су архіепископи Спалате, куда е 640 године архіепископска столица изъ Салоне была пренесена, іошъ дуго послѣ тога салонски архіепископи звали се. Ако е тако, а ово Псалтирь, изъ кога е Никола, као подлинника переписивао, може быти да е позаимѣнъ изъ кириловскоу текста. Тако е объяснявао ово питанѣ Асеманіе, кои никакo нѣ хтѣо допустити, да е до Кирила быо словенскїй преводъ кнїга св. Писма. Познато е, како е Леваковићъ и бывши у нѣгово време терлецкїй епископъ, неразумѣваюћи еврейскоу мову, словенскїй Псалтирь Брєвіарїа одъ 1648 удесили су по Вулгати; исто е тако могао и Никола изъ Арбе, или ко му драго другїй, разумѣваюћи латинскїй, кириловскїй преводъ Псалтира измѣнити по Вулга-

ти у онимъ мѣстима, у които се е овай прѣводъ удалявао одъ нѣ. Никола изъ Арбе, еданъ одъ првы глаголски књижевны людѣй, съ намѣромъ нацравно е ово натежанѣ и навлашъ е навео послѣднѣтъ архіепископа салонскогъ око 640 године, да читателя на ту мисао доведе, да е іошъ прѣв Кирила прѣводъ свештены кнѣига на словенскомъ езѣку быо, кои е съ Вулгатомъ еднакъ быо, и да га танимъ начиномъ убѣди у истини глаголскогъ преданія о блаженомъ Іерониму, да е онъ првы установитель словенске литурѣіа у Далмаціи“.

„Ко ће, наставля Добровскій, допуштити преварити се подозрителнимъ свѣдожанствомъ Николе изъ Арбе? нико, кои е у томъ убѣђенъ, да прѣв Кирила нѣ было ни словенске азбуке, ни словенске литурѣіа. Само простодушный Алтеръ недавно дозволио е себи повести се по томъ мнѣнію, да е стара римско-словенска литурѣіа іошъ прѣв Кирила постојла у Солуну, у којој се и самъ онъ поучавао, и да е много пређе нѣга было на словенскомъ езѣку св. Писмо, кое е преведено было съ итали, а не съ грчкогъ текста. Добнеръ испочетка такође пристао е на то, да пређе Кирила нѣ было никакве словенске књижевности, литурѣіа и редакціе Библие. Но кадъ самъ я, вели Добровскій, у 1782 години объявио, да су глаголска слова доцнѣ пронађена, и да су они преварили съ тиме, што су іѣ бл. Іерониму приписали, онъ (Добнеръ) се е заузео, да глаголите одъ окривљиваня у прѣвари заштити. Да бы одъ нѣй отклонио подозренѣ у томе, да су они навлашъ словенска слова измѣнили, Добнеръ одважно се е окривљивати Словене грчке вѣре у томе; да су они права стара словенска (т. е. по нѣговој изнова измишлѣной хипотези — глаголска) слова из-

мишли и мѣсто нѣя мало по мало грчка увели, прешда су сачували неке изгледе старо-словенскихъ (т. е. глагольскихъ) слова. Одъ свуда, гдѣ е годъ што могао наћи, онъ е безъ разбирания и испитиваня сабирао, само што е могло, па ма и издалека потврдити нѣгово дотлѣе не чувено миѣніе. Не гледајући на то, онъ е свему томе умѣо такавъ видъ дати, да ова нѣгова нова хипотеза некими не ученимъ читателѣма могла се е наликъ на истину показати. А др. К. Г. Антонъ мислио е, да е Добнеръ свою хипотезу доказао, као што е склонѣнъ на то, да е глагольска азбука старія одъ кириловске, онъ е лако нѣгово миѣніе примио, и, оснивајући се на форми слова у првой одъ овы азбука, признао е, да е глагольска азбука старія и одъ самогъ Іеронима, и да е она првобитна азбука. Тако далеко своя нагађаня ни Добнеръ нѣ пружао, кои е при свемъ томъ знао, да словенска књижевность е пружа се далѣ одъ IX вѣка. Миѣніе Добнера примио е и Шимекъ, кои му е братъ по ордену и професоръ у Бечу быо. Да примѣтимо јошъ, да Лингардъ, нагађаня кога Добровскій разбира и изяснява у свомъ сачинѣнію Glagolitica, глагольска слова производи одъ грчки, него само вели, да су она у V столѣћу постала одмахъ послѣ іеронимове смрти.

Треба признати, да нагађаня абата Добровскогъ у обштимъ своимъ положенѣма изведена су просто и естествено, па зато се е нѣгово миѣніе одмахъ распространило и постао обште. Само у некимъ одѣлитимъ случајевима миѣнія и изводи нѣгови врло су слободни: тако на прилику, нема основа да се може мислити, да е бапъ Николъ изъ Арбе глагольска слова пронашао. Врло е наликъ на истину, да е онъ неку малу измѣну учинио; но постанакъ глагольскихъ слова треба о-

дносити XIII, а не XI и XII столѣћу, зато ерѣ папа Инокентіе IV говори о тима словима, као такима, која су међу Далматинцима већъ распрострањена. У најновіе време посліе смрти Добровскогъ питанъ о постанку глаголске азбуке опетъ се е изнова започело, но већина гласова на нѣговој страни остае.

У 1830 години, Копитаръ надзиратель пала-тинатске библиотеке у Бечу, пронашао е еданъ на пергамену глаголскій рукописъ, у коме се налазе одломци изъ св. Іована златоустогъ и слово св. Епифанія. Овај рукописъ припада графу Клоцу (Glagolitica Closianus). Оснивајући се на палеографіјскимъ датама и на особитостима езика, Копитаръ каже, да клоцевъ рукописъ по старини може се поредити са најстаріимъ споменикомъ кириловске књижевности — остромировимъ Евангеліемъ, и да се е глаголска азбука употребљавала несамо кодъ Далматинаца, него и кодъ Бугара. Поводъ, зашто е онъ ово послѣднѣ миѣніе изрекао, быо е *прво* натписъ, кои се на глаголскомъ парискомъ кодексу налази *abescenarium bulgaricum*; а *друго*, што се у кириловскимъ рукописима глаголска слова налазе. На основу овы рѣчій, Копитаръ много е далъ пружио своя нагађаня. Онъ е допустио, да у Бугарској, Далмаціи и уобште кодъ Словена источне и западне вѣре, кои живе поредъ Дунава, употребљавале су се двѣ азбуке: една кириловска у црквеној, а друга глаголска у свѣтској књижевности, и да су кириловску Грци пронашли, него доцніе одъ глаголске. И као што е кириловска азбука у свакидашнімъ употреблѣнью у црквама была, па збогъ тога и истиснула е глаголску азбуку изъ подунавски земаля. Миѣніе копитарово основно е опровргао г. Прейсъ, кои е преподавао словенске

говоре у петробуршкомъ университету. Ево нѣговъ рѣчій у изводу: „1. Могуће е, да су глаголска слова истиснута была изъ Бугарске; но то јошъ не доказуе, да су она у обштемъ употребљенію у тој земљи была. Зашто се пакъ глаголска слова у кириловскимъ споменицима налазе, то е могло одъ волѣ преписивателя зависѣти. У кириловскимъ споменицима налазе се слова савнимъ непознатогъ происхођења. У глаголскимъ пакъ рукописима често зачелна слова узета су изъ латинске, а по некій путъ и изъ кириловске азбуке. При томъ, ако су се већъ у народу глаголска слова употреблявала, то кака е потреба была Кирилу, да онъ измишљава нову азбуку, која бы као и свака новостъ могла сметати у нѣговомъ великомъ дѣлу? Бугари мрзили су на Грке, и да су они своју народну азбуку имали, то небы грчку примали. До данашнѣгъ времена много е бугаро-кириловски рукописа пронађено, но нема ни едногъ глаголскогъ кодекса, који бы у Бугарској быо написанъ. При томъ сви познати досада глаголски споменици удалѣни су одъ обштегъ начела црквено-словенскогъ азика и управо нась у своју постойбину у приморску Хорватску воде. 2. Рѣчи у парискомъ кодексу: „*absenarium bulgaricum*“, по свой прилици, значе „неразговѣтна слова“; врѣ доиста Французу могла се е показати неразговѣтна књига, која е са искривуданимъ глаголскимъ словима была написана. Осимъ тога познато е, да име „бугаринъ“ одъ првогъ крстоносногъ похода Французи употреблявали су у најнеприличнѣмъ значенію. 3. Монахъ Храбръ родомъ бугаринъ, вели, да пређе грчки и латински слова Словени употреблявали су чрте и зарѣзотине, а то никако не може се мислити, да е глаголска азбука. 4. Нѣе познато, на чему оснива

Копитаръ свое мнѣніе, да су глаголска слова словенска, а кириловска грчко-словенска. Ово прво нѣгово мнѣніе ніе ни на чему основано и ни чимъ ніе доназано; а кириловска азбука у такомъ в смислу грчно-словенска, у какомъ грчка-финикійско-грчка“. „Заръ су потребна была, пита далъ г. Прейсъ, за словенску азбуку слова: *σ, ω, υ* и два *ι η*?—а сва се она у глаголской азбуци налазе“. „Откуда су она узета него изъ грчке азбуке“, и притомъ да примѣтимо и мы, заедно съ Добровскимъ, да су узета посредствомъ кирилице. „Изгледъ глаголскогъ слова *φ*, заръ ніе грчкій? Заръ слово *ου* ніе грчка комбинація? Притомъ, зашто в потребно было бугарину намишлявати такавъ знакъ, кои за нѣговъ говоръ ніе потребанъ? а такавъ в хорватскій знакъ *ј*“.

Уобште са тимъ, што ће Бугарима глаголска слова навезати, Копитаръ мисли да докаже, да су она была првобитна кодъ свію Словена; но нѣгова нагађаня сву силу губе предъ основнимъ опроверженьима г. Прейса, кои на краю гонори: „Ніе праведно глаголску азбуку само словенскомъ називати: она е по тима истимъ правима грчка, по којима и кириловска. На послѣтку, прибавля онъ, показиваюћи неосновность и филологійски извода Копитара на основу клоцевогъ рукописа, не треба сметати съ ума и те врло важне околности, што се у самой Далмаціи до XIII столѣћа ни єдне рѣчи о глаголской азбуци не говори, а да су се кириловска слова пређе у той земљи употреблявала, о томе и двоумити не треба. Свѣдочанство у томе може бити була папе Іована X одъ 925 године и наредба солинскогъ сабора држаногъ 1059 године, којомъ в забранѣно богослуженѣ по кнѣигама методієвимъ, кои се по рѣчима папе Іована X у брою светы не нала-

зи. На томъ истомъ солицискомъ сабору Методіа объявляеть в за вретника, а и сама нѣгова слова названа су готска, т. е. еретичка (Готи были су ариани)“. Такиимъ начиниомъ копитарова нагађана недоказана остаю.

Яковъ Гримъ такође признае првобытность глаголске азбуке. У старо доба писали су одъ десне руке къ лѣвой. По овомъ начину писаня удесно съ найлакшимъ покретанѣмъ руке, правостоеће чрте слова метале су се свагда съ десне стране, а съ лѣве придодавани су они знаци, кои су одличность свакогъ поединногъ слова были. Кадъ су започели писати одъ лѣве руке къ десной, правостоеће чрте слова были су на лѣву страну пренешене, а оне криве, коє су одличность свакогъ слова показивале — на десну. На томъ основу, Гримъ признае, да глаголска азбука већ тиме показує свое првоначелно, найстаріє происхођењ; еръ се у нѣой ове криве чрте слова съ лѣве стране (я) налазе, као у првобытнимъ азбукама. Очевидно є, да ова примѣдба Грима нема никакве научне важности. И заиста све европске азбуке по изгледу и по реду слова уобште налице или управо на грчку азбуку, или латинску. Изъ овогъ общегъ правила изузима се азбука малогъ словенскогъ племена, коє готово нѣ юшъ никакву ролу ни у свѣту политичкомъ, ни у свѣту умномъ играло. Међутимъ, по изгледу слова, ова азбука врло є сложена и нашарана, а што се реда тиче она є наликъ на грчку азбуку. Изъ ове послѣднѣ околности, лако се може увидѣти, да є она доцнѣе пронађена; а то се исто показує и изъ првогъ, т. е. што су слова у нѣой съ намѣромъ нашарана и украшена была. Кодъ свою образованя народа Бвропе само се єдна грчко-латинска азбука употре-

блява, са некима видоизмѣнѣнѣма, коя су се у то време догодила, кадъ су се они упливу старе образованости подчинили. Далмація нѣ се могла у томъ случаю изузети. Доцнѣ грчка слова Константинъ и Методіе удесили су за словенскій ѣзикъ, исто тако, као што ѣ на неколико столѣћа предъ тимъ учинѣно было на западу са латинскимъ словима. Измѣнѣна по изгледу и удешена за словенскій ѣзикъ, грчка азбука заостала ѣ кодъ своју истиниты Словена. Нека словенска племена, збогъ западногъ уплива примила су латинска слова, а нека пакъ нѣмачка. Откуда ѣ произашла послѣ тога глаголска азбука, коя се изъ овогъ общегъ правила изузима? Послѣ своју овы саображѣня, происхоѣенѣ нѣно по невольи постаѣ подозрително, случайно и принуѣено околностима времена, што ѣ врло добро Добровскій погодио.

Како ѣ постала и како се ѣ распространила по словенскимъ земляма поредъ ядранскогъ мора тако названа глаголска азбука? На основу предположѣня и примѣдбѣй Добровскогъ, коѣ ѣ г. Прейсъ своимъ возражѣнѣма противъ новы копитаровы хипотеза поткрѣпио, мы можемо одговорити на ово питанѣ овако: кадъ су у IX столѣћу Константинъ и Методіе панонскимъ и моравскимъ Словенима богослужѣнѣ на нѣиномъ народномъ ѣзику преподали, тада ѣ оно увукло се и распространило и по Хорватској и Далмаціи. Нераздѣлѣность источне и западне цркве у IX и почетку X столѣћа много ѣ томе помогла, тимъ више, што богослужѣню на словенскомъ ѣзику у IX вѣку папа Адријанъ II и Іованъ VIII нису были противни, но само су гледали, да своју духовну власть надъ Словенима задрже. Ученици методіеви, вели г. Прейсъ, распространявали су словени-

замъ. Хорвати (Кроати) и Срби (Далматинци) во-
 лили су примити ако и туђъ словенскій говоръ
 при свештенослуженю, него грчкій или латинскій
 езикъ. Предположенъ тогъ ученогъ, кое уста-
 номъ и онъ самъ за врло слободно признае, да
 су римски мисионери, кадъ су њи изъ Бугарске ис-
 стѣрали (878—889), преселили се у Далмацию
 и настолвали о томе, да се овдѣ црквено-словен-
 скій езикъ распространява — врло в наликъ на
 истину. Међутимъ раздѣлѣнъ црквѣ у првой по-
 ловини X вѣка почело се в яко одликовати, не-
 трпимость римскогъ свештенства све више и ви-
 ше увеличавала се в; а у Риму јошъ в скорашнѣ
 было преданіе о томе, да словенско богослуже-
 нѣ, кое в међу Словенима живлѣћима у Германіи
 и Адријатики дошло съ истока изъ Византиѣ. У то
 време загрмиле су римске буле. У слѣдству бу-
 ле папе Јонана X у 925 години на сплетскомъ са-
 бору словенско богослуженѣ строго в было за-
 брањено. Ова иста забрана послѣ 134 године бы-
 ла в поновлѣна на сабору у Солину (близу Спле-
 та), кои в 1059 године быо држанъ. То повтора-
 ванъ едне и исте забране, кое в едномъ вѣкомъ
 и по на сплетскомъ сабору объявлѣно, показуе, да
 се в словенско богослуженѣ све единако кодъ при-
 морско-ядрански Словена употреблявало. Оно се
 в и послѣ тога кодъ њи употреблявало, као што
 то доказую приведене горе рѣчи папе Инокентія
 IV; премда у његово време у самой ствари гла-
 голяти учинили су были превртай у словенскомъ
 богослуженю, и по томе његове рѣчи. изъ други
 новы видова могу се узети на користъ далматин-
 скогъ текста литур҃гїѣ.

Но како му драго, али у време ове борбе
 кирило-словенскогъ богослуженя съ римскомъ
 влашћу, а наине одъ послѣднѣ половине XI па

до почетка XIII столѣћа добила су свој поче-
такъ глаголска слова. Овај периодъ мы зато на-
значаемо, еръ съ едне стране папа Никомеѣ IV
у својој буди одъ 1248 године говори о іерони-
мовскимъ словима, као о такой свари, која е у
нѣгово време постојала; а съ друге зато, еръ у
забрани солинскогъ сабора, кои е 1059 године др-
жанъ — већъ се упоминѣ о Методију и нѣговимъ
словима. У томъ периоду, и по свој прилици, у
XII столѣћу састављѣна е была глаголска азбука
изъ ова два узрока. Словени живѣћи поредъ я-
дранскога мора, као и нѣини источни едновлеме-
ници хвалѣћи Бога и служећи литурѣію народ-
нимъ езикомъ по кириловскимъ књигама, много
су се нашли тада увређени, кадъ су имъ папе
такъ богослуженѣ почели забранѣвати. Далма-
тинско пакъ свештенство, као што е было обра-
зовано по духу западне цркве, одъ свегъ срца
было е римскомъ прѣстоу привржено; но скупа
было е и својој народности привезано, и зато
измислило е начинъ умирити ову борбу, и такимъ
начиномъ и едномъ и другомъ удовлетворити
Осимъ тога, у кириловскимъ књигама оно е уви-
ђало нека несагласія съ догматима западне цр-
кве, збогъ чега е и было укоравано. И зато оно
е осѣћало, да е потребно промѣну учинити у
словенскомъ богослуженію кодъ Хорвата и Дал-
матинаца. Тада се е међу свештенствомъ поро-
дила мисао удовлетворити и патриотичкой желѣи
својй земляка, кои су желѣли, да богослуженѣ и
читанѣ књига на свомъ народномъ езикѣ сачуваю,
и увидно отклонити іѣ одъ уплива источне цркве
и у католицизму држати. Такимъ начинѣмъ, они
су саставили литурѣію и остале црквене књиге
на словенскомъ езикѣ, но по догматима западне
цркве и по тексту Вулгате. При томъ, само се

собомъ разумѣва, да су они за основъ узели кирилловскій текстъ, само су га измѣнили и удесили по Вулгати. Да бы и ѿ іошъ више удалили одъ Словена источне цркве и Грка, они су написали новыи словено-католичкій текстъ црквены кнѣига, са новима вѣшто-составлѣнимъ словима. Дайтѣ, као што су Словени-грчке вѣре за свое првоучителѣ држали Константина и Методіа; то и двимато-католичко свештенство, да бы такође удоваетворило народной поноситости своій земляка — приписало е овай свой новыи словенскій текстъ Вулгате и ова нова слова бл. Іерониму, кои, као да е родомъ далматинацъ быо. Римско свештенство дуго време подозрѣвало е ову нову глаголску литургию, као што то доказуе була папе Инокентія IV, у којој онъ забранюе распрострањавати ту литургию по онимъ мѣстима, гдѣ іошъ она нѣ была допрла. Доцнѣ, кадъ су се увѣрили, да е она сагласна съ догматима католичке цркве, оно е на ню крозь прсте гледало и пропаганда печатала е глаголске кнѣиге.

Глаголшти имаю и свою кнѣижевностъ, но она се само изъ едны богослужбены кнѣига састоик. Найстаріи е споменикъ глаголске кнѣижевности, по мнѣнію Копитара, рукописъ, кои припада графу Клоцу, и у нѣму е, као што смо о томе еданпутъ назвали, одломакъ изъ сачинѣнія Іована златоустогъ и едно слово св. Епифанія. Копитаръ односи овай рукописъ половини XI столѣћа. Послѣ тога иде Псалтирь кырика Николе изъ острова Арбе, кои се 1222 години односи; но подлинникъ овогъ Псалтира погрѣшно найдоцнии глаголшти бл. Іерониму приписую. Онимъ тогъ Псалтира, кодекса, у коме су читаня евангелсна и дане недѣљне и празничне, Мисала и Брєвія, нема више никаквы глаголски рукописа. Доц-

ніе пакъ сва Библија преведена е на далматинскій ѡзникъ, и не гледајући на то, што се е еданъ тамошній свештеникъ старао да е 1577 године са глаголскимъ словима напечата — то му ніе испало за рукомъ. То се е исто догодило и съ пріеводомъ Вартоломея Касія 1640 и Стефана Роза 1750 године. Гдѣ се сада налазе подлини рукописи ови прієвода, незна се.

У 1483 години появила се е на свѣтъ прва печатана глаголска књига. То е было Мисалъ in fol. безъ означенія мѣста печатаня. Да примѣтимо, да е ова књига была прво печатано дѣло на црквено-словенскомъ ѡзику. Она е была напечатана на осамъ година раніе одъ први кириловски књига: Псалтира, Октоиха и Часловца, кое су 1491 године у Кракову были напечатане. 1507 године магистаръ Георгіе, родомъ изъ Венеціе, обрати се съ молбомъ къ архимандриту Силвестру Бедричићу (Bedrićich) и посредствомъ нѣга у Зенгу напечата три глаголска сачинѣнія. У 1528 години напечатани су были у Биндони и Пизани у Венеціи Мисалъ и Азбука in 4; а у 1531 трећій Мисалъ, кои е Симонъ Козичић (Cosićich) єпископъ модрушкій у Фиуму напечатао. Кадъ се екземплари ове књиге распродаду, Јованъ Ачалићъ єпископъ зентскій заповѣди, те се она по другій путъ подъ надзоромъ минорита (Францисканца) Франца Главинића напечата. Тада су израженія и ѡзикъ тогъ Мисала были поправлѣни по старомъ рукописномъ Мисалу, кои се у библиотеци єрцхерцога Карла аустрійскогъ налазио. Къ половини XVI столѣћа односе се књиге, кое су Антонъ Далмата и Стефанъ Консулъ (St. Consul) превели и са глаголскимъ словима напечатали у Тубингину и Урашу (1564—65). Ове књиге написане су говорнимъ ѡзикомъ и озна-

чене су кодъ Копитара у нѣговой краинской Граматици. Осимъ тога, са глаголскимъ словима печатало се и у Риму. Слова за ту печатню пропаганда добила е око 1621 године на даръ одъ Фердинанда II. У Риму се јошъ и досадъ печатаю глаголски Мисали за глаголите, кои у Далмацији и Истрији живе. У саданъ време, каже Шафарикъ, у својој исторіи словенски литература, то е єдина глаголска књигопечатня. По нѣной оскудости, на далматинскимъ островима глаголске књиге преписую, или употребљаваю кириловске изъ Русіе донешене. Има јошъ едно писмо са глаголскимъ словима писано у половини прошлогъ столѣћа. То е званичный актъ између аустрійске и турске пограничне власти.

Кадъ у почетку XVII столѣћа нестане више оны Мисала, кои су дотлїе издани, онда пропаганда съ позволѣнїемъ Урбана VIII избере Рафаїла Леваковића за коректора и реформатора црквенихъ књига на илирскомъ езикѹ (*corrector et reformator librorum ecclessasticorum linguae illyricae*) и даде му званїе почесногъ архїєпископа (*Titular-Erzbischof*) охридскогъ. На нѣгову молбу поклатио е Фердинандъ II пропаганди слова за глаголску књигопечатню. Првыи свой Мисалъ Леваковићъ напечатао е 1631 године. Послїе тога, кадъ онъ нађе єданъ старый Псалтирь, а особито, кадъ се съ Методиємъ Герлецимъ єпископомъ хелмскимъ упозна, онъ примѣти, да у ономъ Мисалу, кои е онъ издао, нїе чистый словенскїи языкъ, шта више, да се е у нѣга много просто-народны далматински израженя увукло. Зато 1648 године, онъ по другїи путъ съ позволѣнїемъ папе Инокентїа X напечата Мисалъ заєдно са Псалтиромъ. У 1668 години по другїи путъ буде напечатанъ оваи Бревїарїе подъ надгледанїемъ аба-

та Пастриція (Пастраха) съ додаткомъ 21 Officiis de praescripto и 12 Officiis ad libitum. Юскѣъ Пастриція († 1708), родомъ изъ Спалате, кои е одъ свегъ срца заувѣтъ бую испитиваньма о црковно-словенскомъ ѣзику, при томъ издаваню вели: *miror sane tot saeculis squaluisse nostras regiones in praecipuo coronae nostrae radio, nempe in litterali dialecto. Quoties enim antiqua manuscripta pervolvi Breviaria, tot erroribus conspersas lineas et in Orthographia et in Grammatica reperi, ut stomachum mihi moveret.* У 1708 години в Леваковића Мисалъ по другій путъ бмо е напечатанъ.

Было е пакъ и таковы людій, кои су радили, да се глаголско-словенска литургія нераспространява. Такавъ е бмо Петаръ Маріановић зенгскій и модрушкій епископъ и савѣтникъ Фердинанда III. У Фиуму и по другимъ мѣстима свое пространство епархіе, онъ е заповѣдио, да се латинскій ѣзикъ изучава, и ни едногъ свештеника не хтио заподити, ако баръ найпосліе латински читати не анао. Збогъ тога су се тужили на нѣга у Римъ, као на гонителя словенскогъ богослуженя. Кардиналъ, кои е начелникъ надъ пропагандомъ бмо, чинмо в 1654 године нѣму по томъ поводу представлѣня, на коя е онъ ученимъ сачинѣнемъ одговорио. Онъ е писао: Тако, као што на словенскомъ ѣзику нема више ништа, осимъ Мисала и Бревіарія; па зато свештеници, ограничаваюћи се само тимъ кнѣгама и незнаюћи латинскогъ ѣзика; за неволю остаю безъ богословски знаня, и не могу управляти религиознимъ убожденьма несамо свой парохіана, него и своимъ собственима. Но сво ово старанѣ Маріановића было е узалудно, не гледаюћи на то, што е оно законито было. Римско свештенство мислило е, да ће словено-католичкимъ богослуженьмъ

примамити къ себи Русію и оне Русе, нон су у Польской живѣли; па зато є трпило и подржавало тако богослужєнѣ, не гледајући ни нашта. Велике услуге као годѣ и Леваковић принели су глаголской књижевности єпископѣ Змасвић и Караманѣ.

Викентіє Змасвић, визитаторѣ Албаніє, а послє тога архієпископѣ и *Commissarius Apostolicus* у Албаніи, Србији, Македоніи, Бугарској и Босни, потпомагао є развитакѣ народногѣ и књижевногѣ єзика Далматинаца и Хорвата, и склонявао є на то ученогѣ Дела-Бела и рагуске стихотворца, као: Ивана Гондола, Юніа Палмота, Игњата Джорджи; а такође старао се є и на користѣ старо-словенскогѣ црквеногѣ єзика. Онѣ є завео словенску семинарію у Зари, и измолио є за ню у Венедикта XIII и XIV различна права и поклоне. Кадѣ су наново Мисалѣ издавали, онѣ є настољвао, да се текстѣ његовѣ исправи, и ово дѣло поручио є Караману родомѣ изѣ Спалате.

Матіє Караманѣ, са сагласіємѣ пропаганде 1732 године путовао є у Москву у званію мисионера, сѣ томѣ намѣромѣ, да тамо словено-рускіє єзикѣ изучи. По повратку своємѣ отуда, Караманѣ є быо примѣнѣнѣ у collegio urbano и надгледао є, да се правилно Мисалѣ издає. Осимѣ њѣга, јошѣ су надѣ тимѣ дѣломѣ постављєна была два ревизора, кои су єданѣ послє другогѣ были: генералѣ прокураторѣ словенски базилиита (*ruthenischen Basiliten*) Максимиліанѣ Завадскіє, консултаторѣ литовске провинціє, и Цезарео Гебновскіє, архимандритѣ онуфрієвскіє; а послє Инокентіє Піховићѣ (*Piehowicz*), минскіє архимандритѣ, и Силвестарѣ рудницкіє, єпископѣ луцкіє. По дѣлу ово нїє се ограничило само єдинимѣ печата-

нѣмъ (1740 г.) Мисала. На одѣлитој конгрегаціи 1742 године у мѣсецу Септемврију држаной, пропаганда подъ пресѣдательствомъ папе, одредила е, да се у Collegio urbano оснуе словенска катедра, и да бы се ова катедра утврдила, опредѣлила е, да се цѣла Библия преведе. Карамана збогъ нѣговы заслуга, поставили су за абата надъ два манастира, кои су по настояваню Змаєвића подъ семинарію потпадали, за епископа острова Озеро и апостолскогъ визитатора колегіе у Асизи, Лорето и Фермо, а посліе три године за архіепископа зарскогъ († 1771), гдѣ се е онъ у своіой семинаріи, кою е онъ волио, могао трудити на користъ старо-словенскогъ, црквеногъ езика. Да примѣтимо, да су старе глаголске Мисале Далматинци болѣ разумѣвали, него оне, коє е Караманъ издавао; збогъ тога, што е у њима езикъ много ближій быо народномъ езику. Караманъ, мислећи, да се е само у рускимъ црквенимъ кнѣигама у свой чистоти старый словенскій езикъ сачувао, врло е много рѣчій изъ рускогъ езика у свой Мисалъ унио, тако, да су га далматински свештеници нерадо примили. Найвѣрніи и найусрдніи помоћникъ карамановъ быо е *Matia Sović*, кои е у 1774 години у званію архиѣкона острова Озеро умрѣо. Онъ е саставио нову редакцію Граматике Смотрицкогъ съ латинскимъ прѣводомъ, коя е у рукопису заостала. У њој особито е важанъ предговоръ, у комъ Совићъ напомињо о многима словенскимъ рукописима, одъ којі, неки су у самогъ нѣга были, а неки пакъ были су му познати. Противникъ карамановъ быо е рагузинскій свештеникъ *Стефанъ Роза*, кои е противъ нѣга викао и настоявао, да се народный езикъ у црквенимъ кнѣигата употребљава. Знатанъ е іошъ епископъ *Качићъ* (Cacich), кои е семина-

рію у Алмису завео, съ наміромъ потпомагати теорійско познаванѣ народногъ ѣзика.

Употребляванѣ народногъ ѣзика у црквеной книжествености кодъ глаголита было є узрокъ, те съ єдне стране у Далмацію нїє продрла реформація, не гледаюћи на покушаваня Трубера, Антона Далмате и други; а съ друге — дотѣриванѣ общте-народногъ ѣзика нїє се могло тамо ранїє одъ XVI вѣка почети. При свемъ томъ, многи католички свештеници покушавали су да далматинскій говоръ у книжесвенно употребляванѣ уведу ¹⁾.

„Глаголска книжественость, вели г. Прейсъ, іошъ очекує свога историка. Одъ остатака нїны врло є мало издано; а остало налазисе или по библиотекама, или у рукама поєдины лица, коя често своє богатство не знаю цѣнити Томе іошъ треба придодати и ову околность, коя смета и старой и новой глаголской книжествености. Изишли су Мисали на народномъ ѣзику, но са латинскимъ словима напечатани. Такимъ начиномъ млади свештеници служе литур҃҃ію, но не по глаголскимъ Мисалима, него по новомъ прїєводу. Само іошъ на островима Далмаціє неке мале и врло сиромашне населбине слушаю небеске истине на ѣзику Кирила и Методїя. Но може бити, да ће и овдѣ послїє некогъ малогъ времени о глаголской литур҃҃іи само єданъ споменъ остати.

¹⁾ О осталихъ судьбинахъ глаголске книжествености мы смо узели изъ шафариковаго сачинїня: *Geschichte der slavischen Sprache und litteratur nach allen Mundarten*. Ofen. 1826.

Д О Д А Т А К Ъ

КЪ ОПИСАНІЮ СТАРЫ СРБСКИ НОВАЦА.

(одъ Дра Янка Шафарика.)

(Види: Гласника овога: Св. III стр. 189 до 261; св. V стр. 212 до 223. Св. VI стр. 190 до 208; св. VII стр. 194 до 230.)

Продужуємо наше сабиранѣ и описиванѣ драгоцѣнны' остатка Србске Нумизматике, саобщавајући нашимъ читаоцима любезнымъ споменике славне и среѣне народне прошлости, опетъ 22 комада новаца, начертана на три таблице. Међу овимъ новцима има прво таковы' кои су истина већ у нашој овој збирки описани, али не по оригиналу, него само по другимъ списательнимъ и кодъ нѣи налазећимъ се чертежима, о којима намъ ови неказую ништа где су иѣ видили, гдѣли се оригинали нѣюви сада налазе; ерѣ у смотреню овакы' новаца наше в начело то, да се они наново опишу и начертаю по нѣювомъ подлиннику, како намъ оригиналъ до руку дође. Таковы' су на таб. I бр. 1, и на таб. III бр. 1. Друго има овде таковы' новаца, кои су у Гласнику већ саобщитени, али по оригиналу врло яко оштећеномъ; и оваке новце налазимо за нужно опетъ начертати, описати и нашимъ читаоцима саобщити, кадъ намъ у добро одржавшимъ се екземплярима у руке дођу; такавъ е новацъ на таб. III подъ бр. 3. Треће саобщавамо овде новце кои су нове врсте познати родова, или баръ нове феле већ познати врста новаца, разликујуће се одъ

нѣма подобны' комада исты' владателя, или по ликовима, или по надписима, или баръ по поведенимъ писменама, знацима и т. д. кои' на онима нема, а на овима се налазе; еръ е то у нумизматики довољно, за установленѣ нове феле, а такови су овде саобштени новци по већој части. Найпосле четврто можемо се опетъ дичити и са неколико комада досадъ сасвимъ непознати и овде први путъ описаны родова' србски новаца, одъ коихъ су неки врло любопитни и важни, као што ће се изъ нѣговогъ описанія видити моћи. Такови новци есу на таб. I. бр. 5 и бр. 8; на таб. II бр. 3, 4, 5, и 6; а на таб. III бр. 4, 5 и 6.

Сви овде саобштени новци есу сребрни и оригинали нѣови налазе се у разнимъ рукама, као што ће се при свакомъ поединомъ казати.

НОВАЦЪ СТЕФАНА УРОША I. ВЕЛИКОГЪ.

Краљ одъ г. 1241 до 1272.

Таб. I. бр. 1. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ.

Овај новацъ подобанъ е сасвимъ новцима овога краља, описанимъ у Гласника св. III на таб. II подъ бр. 20, 21, и 22, али показуе ту особиту и любопитну разлику, да на наличію до светителъ краљу баряиъ пружаюћегъ, стоїи име VRO-SIVS, а до вѣрхъ STEFAN REX; сасвимъ противно ономъ, како е на свѣта тима новцима и по свој прилици то е сама погрешкоу оного постојао кон. е печатъ резао, премда бы се могло читати и: STEFAN VROSIVS REX.

Оригиналъ налази се у приватнимъ рукама у златномъ Прагу.

НОВАЦЪ СТЕФАНА УРОША II МИЛУТИНА.

Краля одъ г. 1275 до 1321.

Таб. III бр. 1. Новацъ сребрнѣ, врло лепо сачуванѣ, 24 грана тежакѣ.

Овай врло лепъ новацъ саобштили смо по Луценбахеру у Гласника св. III на таб. IV бр. 37. Овде в садъ представлѣнѣ, као што смо га вѣрно снимили са оригинала налазебегъ се кодъ господина К. Янковића, Окружногъ Началника Краинскогъ.

НОВЦИ СТЕФАНА ДУШАНА.

Цара одъ г. 1347 до 1356.

Таб. I. бр. 2. Новацъ сребрнѣ, добро сачуванѣ, 15 грана тежакѣ.

На лицу: Исусъ Христосъ стоећи, десномъ благословъ дае, левомъ држи евангелиѣ, до нѣга исподъ пружене десне руке четири звезде у реду отвѣсномъ, до леве стране петъ звездѣ исто тако у реду положены, око свега овална черта, изванъ ове $\overline{\text{IC}} \cdot \overline{\text{XC}}$.

На наличію: Царъ и Царица стоећи, са митрама на главама у дугомъ одѣлу, држе међу собомъ еднострукій дугый крстѣ; а другомъ рукомъ држе скиптарѣ; око края новца латинскій надписъ: STEFANVS IPATOR ELENA IPATX = Stefanus imperator Elena imperatrix, то естъ: Стефанъ Царъ Елена царица.

Овай лепъ новацъ найвише налечи на новце Душанове саобштене у Гласника св. VI таб. I подъ бр. 3- и Св. VII, таб. II бр. 9, 10 и 11 али

се одъ своју нѣи толико разликуе, на лицу звездема и што ту нема никакви писмена ни други знакова, а на наличію еднострукимъ крстомъ и особито подпунимъ и исправнимъ надписомъ, да се мора као нова врста овога рода новаца Душанови сматрати.

Оригиналъ налази се у збирки ревностногъ любителя и скупитеља старина Госп. Мачаја, варошкогъ физикуса у Шабцу.

Таб. I. бр. 3. Новацъ сребрнѣ; врло добро сачуванъ, имајући тежину одъ 16 грана.

На лицу: Исусъ Христосъ стојећи, десномъ пруженомъ благословъ дели, левомъ држи евангелије; до главе: ІС. ХС. лево и десно, по три звезде са петъ зрака; доле иза ногу низка столица.

На наличію: Царъ и царица подъ крунама у богато украшенимъ дугимъ аљинама стојећи, држе међу собомъ двострукій дугый крстъ, кога дољњи край забоденъ е у крунисану главу човечію, (или леопардову?); другомъ рукомъ држе скиптаръ; до нѣи подъ десномъ рукомъ цара скраћенъ надписъ: СѢ, а до царице ЦР са изопаченимъ Ц, кои значи: Стефанъ царъ; надъ овимъ надписима и подъ њима знакъ као трolistакъ детелине.

И овај новацъ Душановъ разликуе се одъ своју досадъ познати иначе подобни, нарочито одъ описанѣ у Гласника св. III таб. V. бр. 59 и св. VII таб. II бр. 8. особито ономъ главомъ изъ кое се крстъ подиже, твори дакле нову врсту овога рода новаца. Оригиналъ налази се кодъ Друштва Србске Словесности, и послатъ е одъ ревностногъ

скупителя стары споменика Г. Хапи Јордана К. Т. изъ Скопја.

Таб. III бр. 2. Новацъ сребрнъ, врло лепо сачуванъ, 22 грана тежакъ.

Овај знаменити новацъ сасвимъ е подобанъ ономе, кои смо по Луценбахеру у Гласника св. III, на табл. V подъ бр. 58, саобштили у доста рђавомъ и неясномъ чертежу, на коме су особито она два анђела Цару круну на глави држећа тако неясно начертана, да изгледају више као неке ките са круне висеће; зато смо га овде наново дали изобразити вѣрно снимљенъ са оригинала налазећегъ се кодъ Господ. К. Јанковића, Началника Краинскогъ Округа.

Таб. III. бр. 3. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, 20 грана тежакъ.

Овај новацъ саобштили смо у Гласника Св. III на таб. VI подъ бр. 62 по пребиеномъ оригиналу, одъ кога се половина изгубила, а само половина сачувала и нама у руке дошла; но почемъ намъ е садъ дошао до руку врло лепо сачуванъ цео комадъ, налазећи се у притяжанію Господина К. Јанковића Началника Краинскогъ Округа, нисмо могли пропустити, да и овај вѣрно снимљенъ у збирку нашу неставимо, ербо желимо, да она буде колико е годъ могуће подпуна.

НОВАЦЪ ЦАРА УРОША МЛАДОЦЪ.

Одъ г. 1356 до 1367.

Таб. I. бр. 4. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ, тежакъ 14 грана.

Новацъ овај подобанъ е новцу Цара Уроша описаномъ већ у Гласника Св. VII, на стр. 212

а начертаномъ на таб. VI подъ бр. 35, али творю нову фелу ове врсте, и разликуе се вештество одъ наведеногъ новца тымъ што на овомъ: на лицу има Ц у монограму и што предъ прсима коня шматалый кружиѣ, а нема подъ конѣмъ оне звезде одъ седамъ точки; на наличію пакъ, на овомъ е шлемъ на десно окренуть, надпись другіе расположенъ и много исправній : + IPRA-OR : VROSIVS : = Imperator Vrosivs, т. е, царь Урошь. Оригиналъ налази се кодъ Друштва Србске Словесности, међу новцима послатимъ одъ Г. Хаѣя Іордана К. Т. учителя Скопљанскогъ.

НОВЦИ ВУКА БРАНКОВИЋА.

Одъ год. 1389 до 1398.

Таб. I. бр. 5. Новацъ сребрнъ, доста добро сачуванъ, 8 грана тежакъ.

На лицу, Ісусъ Христосъ на престолу седи.

На наличію; у целомъ полю надпись у четири равновѣсна реда расположенъ овано: ДВЛКОВЪ ДИНАРЪНІД; кое се има читати: Влкова Динарѣ; а шта оно Д напредъ значи, али то Деспотъ, или е было ту іошъ и Г, па да значи господинъ, то се неможе извѣстно знати. Овай новацъ сачинявајући новъ родъ Вукови новаца послао е за нашъ народный Музеумъ г. Стеф. Верковићъ.

Таб. I. бр. 6. Новацъ сребрнъ, доста добро сачуванъ, 7 грана тежакъ.

Новацъ овай подобанъ е описаномъ већъ у Гласника св. VI на стр. 204 и изображеномъ на таб. III подъ бр. 20. новцу Вуковомъ, али се ве-

штествено одъ нѣга разликуе величиномъ, и две ма звездама налазећима се подъ десномъ рукомъ Вуковомъ на наличію, зато е ово нова фела ове врсте Вуковы новаца; оригиналъ налази се у народномъ нашемъ Музеуму, куда га е послао Г. Ст. Верковићъ.

Таб. I. бр. 7. Новацъ сребрнъ добро сачуванъ, 10 грана тежакъ.

Ово е нова фела новаца Вука Бранковића, разликујућа се одъ она два подобна, у предходећимъ овде врстама наведена новца, по томе што на овомъ Вукъ држи барјачићъ, на три крила разделѣнъ, докъ на онима држи скиптаръ са крстомъ на врѹ. Овога новца оригиналъ добило е Друштво Србске Словесности одъ господ. Хаци Јордана К. Т. изъ Скопља.

Таб. I. бр. 8. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: Исусъ Христосъ седећи на престо-лу кои е на оба края седишта по єднимъ цветомъ одъ крина украшенъ, до главе съ обе стране као обично: ІС. ХС.

На наличію; у средъ новца надписъ: + ВЛѢКЪ подъ титломъ у две хоризонталне врсте, украшенъ са граномъ цвета на краю, и са точкама на левој страни и доле,

Ово е новoga рода новацъ Вука Бранковића, саобштенъ нама изъ златногъ Прага где се оригиналъ нѣговъ у приватнимъ рукама налази.

НОВЦИ ЋОРЋА БРАНКОВИЋА.

Деспота одъ г. 1427 до 1457.

Таб. II. бр. 1. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ, тежакъ 16 грана.

Овај новацъ саобштили смо у Гласника св. III где е описанъ на стр. 241, а изображенъ на таб. VII бр. 81. али само по чертежу доста рђаво одржаногъ комада, саобштеномъ у Србскомъ Лѣтопису за год. 1826 Св. II подъ бр. 8; но како смо садъ добили врло лепо сачуванъ оригиналъ, налазећи се у збирки господ. Мачаија у Шабцу, зато смо га, овде вѣрно изобразили.

Найсродниі овоме новцу Деспота Ћорѣа есте онај кои смо у Гласника св. VI, на таб. III подъ бр. 21 читајућемъ србскомъ обштеству представили, но когга описаніе погрешкомъ е на стр. 205 изостављено; зато га овде накнадно додаемо.

Ово е новацъ сребрнъ, доста добро одржанъ, на лицу имајући ликъ Христа Спасителя стовѣгъ, десномъ благосиляјућегъ, левомъ евангеліе држећегъ, окруженъ овалномъ чертомъ одъ точки састављеномъ, изванъ кое лево стоїй ІС. а десно ХС.

На наличію, у средини лавъ на лево ступајући, око нѣга у кругу надписъ: ГОСПОДИНЪ ГЮБГЪ. са погрешно извртутимъ Р.

Ово е особитога рода досадъ непознатъ новацъ Деспота Ћорѣа, а оригиналъ нѣговъ налази се у нашемъ народномъ Музеуму.

Таб. III. бр. 4. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, 13 грана тежакъ.

На лицу: у целомъ полю у три хоризонталне врсте надписъ: ГНЪ ДЕСПОТЪ ГЮРГЪ, то есть: Господинъ Деспотъ Ћурѣъ; при чемъ е Ъ са Н и Ю са Г уздно састављено.

На наличію: у средѣ поля лѣвъ на лево корачаюћи, изъ грба Бранковића; омо нѣга на краю новца надписъ: СЕМЕДЕРЕВО то єсть: Смедерево.

Овога новца место є до сасвимъ подобногъ саобштеногъ у Гласника св. VII на таб. V подъ бр. 28 новца, одъ когта се само другчимъ расположенѣмъ надписа на наличію, а особито тимъ разликує, нѣто в овде сасвимъ ясно написано: СЕМЕДЕРЕВО, а на ономъ: СМЕДЕРЕВО; па зато є оваї већъ друга фела исте врсте новца. Оригиналъ поклѣніо є Господинъ К. Янковићъ, Окружни Началникъ краинскій народномъ Музеуму.

НОВЦИ ЋОРЂА БАЛШЕ,

Дукъ Дрѣчкогъ око год. 1700.

Таб. II бр. 2, Новацъ сребрнѣ, врло добро оачуванъ.

На лицу: у средини светитель стовѣи, окруженъ овалномъ чертомъ одъ точки; изванъ ове око края новца надписъ: :: SLAVR :: ENCIVS :: = Sanctus Laurencius, то єсть: Светый Лаврентіє или Ловрѣта, патронъ трогирскій.

На наличію: у средини грбъ дома Баошинѣъ, то єсть на штиту глава куряка, а горе надъ круписанимъ шлемомъ опетъ уста глава куряка; иза шлема у полю фигура као пола звезде или половина зубчастогъ точка; око края надписъ: .M. BALS. CDGOI = кои се има читати: Moneta Bal-se Comitis de Georgio; то єсть: Новацъ Баоше кнеза одъ Ћорђа, ваяда Светогъ Ћорђа; єрѣ на подобномъ новцу, кои є изишао у Гласника св.

У на стр. 220, а на табл. II подъ бр. 12, стоїи: M. BALSE S. GORGI. кое се исправниѣ има читати: moneta Balse Sancti Georgii; то єсть: Новацъ Баоше одъ Светота Ђорђа, као што то посведочава, одна овде слѣдуюћи новацъ истога Балше. Одъ наведеногъ овде подобногъ новца Баошиногъ истога рода, разликує се овај садашњи надписомъ и на лицу и на наличію другоачиномъ. Оригиналъ овога новца налази се у приватнимъ рукама у Златномъ Прагу.

Таб. III бр. 6. Новацъ сребрниъ, доста добро сачуванъ, 14. грна тежакъ.

На лицу: у средъ поля стоїи Светитель у дугомъ одѣлу, левомъ рукомъ држи књигу на прсима, десномъ пруженомъ држи кадioniцу и надъ њомъ трицвѣта руже; око главе има кругъ светительскій одъ точкій; око целогъ лица овална черта састављена одъ нанизаны као брояница четвороугolini фигура; око нѣга на крају новца надписъ: S. LAVRE. . NCIVS. M. = Sanctus Laurentius Martyr, то єсть: Светый Лаврентіє мученикъ.

На наличію: у средини грбъ Баошића, у штигу глава курыка, а надъ крунисанимъ шлемомъ иста глава курыка, имаюћа на овомъ новцу око врата литаръ; иза шлема фигура као велико З, а око края новца надписъ: S. BALSE DE GEORGIO. S MRI. Неможе се никако све прочитати, но што є читко то читамо: signum Balse de Georgio; то єсть: знакъ (или грбъ) Балше одъ Ђорђа.

Оригиналъ овога новца, кои твори новъ родъ Баошини новаца, дошао є у нашъ народный Музеумъ одъ Госп. Ст. Верковића.

НОВЦИ СРБСКИ НЕИЗВѢСТНИ.

Таб. II. бр. 5. Новацъ сребрнѣ, врло добро сачуванѣ, 8. грана тежакѣ.

На лицу: Исусъ Христосъ седећи на престолу безъ наслона, левомъ рукомъ држи евангеліе, десномъ пруженомъ благосиля; око главе венацъ светительскій и као обично: ІС. ХС. до левогъ рамена у полю фигура као писме: С, но кога рогови доле су окренути.

На наличію: у целомъ полю хоризонтално у два реда надписъ: СКОПЬѢ то естъ: Скопѣ, горе три праве черте: III, на обадве стране по една звезда, а доле три точке, око свега кружна черта одъ точки.

Овај досадъ непознати новцацъ по целомъ свомъ изгледу принадежи у време Душаново или јошъ доцнѣ, и ми га држимо за новцацъ славнога у то време града Скопља на рѣки Вардару, у комъ е Царъ Стефанъ Душанъ често и самъ резидирао. У које е време овај новцацъ управо кованъ, то се строго опредѣлити не да, ако нећемо одъ онога писмена: С, које се на лицу до левогъ рамена Спасителѣвогъ види, заключити на цара Стефана самогъ. А да су у време Србскогъ царства важни градови новце подъ своимъ именама занста ковали, то посведочавају многи новци, на којима се имена градова Котора, Новогбрда, Смедерева, Рудника читати могу, и одъ којихъ смо и ми већ у овој збирки више комада саобштили.

Оригиналъ овога новца чува се у збирки Друштва Србске Словесности, куда е одъ Госп. Хаџи Јордана К. Т. изъ истога Скопља послатъ.

Таб. II бр. 6. Новаць сребрнѣ, доста добро сачуванѣ, 14. грана тежакѣ.

На лицу: у полю шлемъ на десно окренуть; надъ нѣмъ обично украшеніе круну представляюще, надъ овомъ таве са звездомъ, изъ кова се подиже перяница; лево и десно по четири точке у накрстѣ; око свега кружна черта зубчата, изванъ ове око края новца надписъ, кои в тако излизанъ, да се никако прочитати неможе, али се изъ поедини слова види, да в србскій.

На наличію, владатель на коню яшећи, десно окренуть, са митромъ или круномъ висећимъ ланчићима украшеномъ на глави и скиптромъ у десной руци, у украшеной дугой альбини; до нѣга скраћенъ надписъ, лево: \tilde{P} . десно: $K^{\tilde{M}}$. предъ ко нѣмъ и подъ нѣмъ две фигуре тролісту детелине подобне.

Овай новаць по целомъ свомъ изгледу спада у време после цара Душана, и сасвимъ в подобанъ осимъ надписа некимъ новцима овога цара и нѣговы' најближи наслѣдника'. Пре Душана нѣ кованъ, ерѣ се на овога цара новцима најпре појавлюю знаци благородства, на лицу овогъ новца наодећи се, то естѣ шлемъ са круномъ, ябукомъ и перяницомъ, као што се они видити могу на новцима Душановимъ у Гласника св. III, таб. IV. подъ бр. одъ 42 до 53, и у свезки VI. таб. I. бр. 1; а после и на новцима доцнии владѣтеля као сына нѣговогъ Цара Уроша, у св. III на таб. VI бр. 63 и 65, и св. VII. таб. III одъ бр. 15 до 19. и таб. VI. бр. 35, 36 и 37. и на новцу царице Блене св. VII. таб. VI. бр. 38. и кнеза Лазара у Св. III таб. VI. бр. 70. Исто тако и владѣтель на коню на србскимъ новцима првѣй путѣ се види подъ

Душаномъ, на саобштенниѣ у Гласника Св. III таб. V бр. 60 таб. VI бр. 61 и 62. Свезки VII таб. III бр. 14 новцима овога цара; а после тога налази се доста често на новцима нѣговиѣ наслѣдника на пр. Цара Уроша, у Св. VII таб. III бр. 19, и таб. VI. бр. 35, 36 и 37, царице Елене Св. VII. Таб. VI. бр. 38. кнеза Лазара Св. III. таб. VI бр. 70. Тако данле овај новацъ највѣроватнѣ спада у време одъ Душана до Лазара. По скраћеномъ надпису КР. В^ѣМ. не може се онъ ни едномъ одъ горе именовани сръбскыѣ владѣтеля приписати, еръ се овај надписъ по нашемъ мнѣнію мора читати краль Владимиръ. Изъ трonoшкогъ лѣтописца, (види Глав. VII §. 32, на стр. 66. Гласника Свезке V-те) дознаемо, да е Душанъ имао едного ванбрачногъ сына, еръ тамо стоій да е Царъ Стефанъ Угльшу установіо владаромъ надъ Ялланомъ и новодобивеномъ Греціомъ „до возраста сина, егоже имѣлъ тамо во ании, ѿ благороднѣа дѣвицы, но не вѣнчанѣа, котори үвѣнъ бытъ, наваждѣнемъ жени своа сѣбю или во емъ; а тай сынъ нѣговъ звао се Владимиръ, и владао е као удѣльный кнезь а може быти и са титуломъ краля надъ областима Епира и Албаніе у Елбассану, као што то посведочаваю сѣдуюће овде речи истогъ трonoшкогъ лѣтописца у Глав. VII. §. 33. „Родиже силнѣи Стефанъ со сестрою вѣкашиною сего послѣднаго Уроша которѣи үвѣнъ ѿ ѹака вѣкашина, когo по сѣбѣ штавилъ наследника. Имѣже повочнаго сина Владимира, емѣже даеъ кн а ж е нѣ е албанское, *) иже потомъ наваждѣнемъ жени своа

*) Кодъ госп. Любмира Ненадовића налази се еданъ преписъ истогъ овогъ лѣтописца, донешенъ ове године изъ монастыра великѣ Дечана Пречестнымъ Господиномъ Архимандритомъ исте свете обители Серафимомъ, у коемъ на овомъ месту

чрезъ ва левитела, дворнагоже начальника омы увнена вѣлазъ;
рдиже егш великихъ добродѣтелъ по смерти тѣло егш богъ
оправдалъ и во светыхъ почитоветса. —

После тога іошъ се вданпутъ споминъ у и-
стомъ Тронешкомъ Лѣтописцу овай Владимиръ,
и то у Главе VII §. 34, где се наводе кнезови
Србски кралоу Вукашину противни, а међу њима
и онъ се именуе: „еже на концъ увидѣша князи сер-
стїи скоро ски ѿ него ѿстѣпиша; князь Лазаръ гревлановичъ;
князь Югъ всгдановъ; князь Баїшша швонихъ зетъ; князь
Владимиръ албанскїи, князь Вѣкъ бранковъ“, и т. д.

Судећи по изгледу овога новца и по подо-
бности његовой са другима њѣму современнымъ срб-
скимъ новцима, и осниваюћи се на горе наведе-
нимъ речима нашегъ тронешкогъ лѣтописца, а
пайдосле ништа незнајући за другогъ каквогъ кне-
за или краля Владимира у томъ веку, у кои овай
новацъ по овима своимъ својствама спада, ми га
приписуемо овомъ Владимиру, ванбрачномъ сину
Душановомъ, кнезу и Господару Албаніе, кои се
у време растровня Царства Србскогъ подъ Вука-
шиномъ а особито после овога смрти, око год.
1370 до 1375 лако могао и кралѣмъ назвати; као
што е то на примеръ и Вукашиновъ сынъ Мар-
ко учинио. Све ово моћи ће се онда савршеніе
обяснити кадъ се нађе ексемпляръ овогъ новца
такo добро сачуванъ, да се надписъ на обадве
стрaне може прочитати.

стой: „кнаженіе албанское“. Знаменито е то да
на концу овогъ Дечанскогъ рукописа стой дода-
такъ посведочаваюћи, да е преписанъ изъ ста-
рогъ оригинала налазећегъ се у патриаршин Пећ-
ској. И тако е врло лако могућно да е и тро-
мошїй рукописъ изъ оногъ истогъ старогъ по-
длинна Пећскогъ преписанъ.

Оригиналъ овогъ знаменитогъ новца послао є у нашъ народный Музеумъ Госп. Стеф. Верковићъ, а нашао га є негде у старой Србій.

Таб. III. бр. 5. Новацъ сребрнъ, доста добро сачуванъ 8 грана тежакъ.

На лицу: Исусъ Христосъ на престолу безъ наслона седећи, надписа нема нивакогъ, само неке праве черте и мале кружчиће, кои се чине быти одъ невештогъ майстора резавшегъ печать, изопачена слова надписа *ІС. ХС.*

На наличію: у целомъ полю у два реда надписъ, но кои ми никако неумемо прочитати, само се толико види да су слова србска или славенска, ясно се даю на пр. разликовати; *М, Н, Ъ;* Зато и неможемо поуздано рећи да є овај новацъ за цело србскій, може быти да є и бугарскій или влашкій; али смо држали за добро предати га јавности и пријмити га у нашу збирку, макаръ и само као особитостъ нумизматичну, и међутимъ докъ се необясни.

Налази се у збирки Господ. Стеф. И. Верковића.

НОВЦИ БОСАНСКОГА БАНА МЛАДЕНА.

око год. 1320.

Таб. II. бр. 3. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ, 21. гранъ тежакъ.

На лицу: Исусъ Христосъ на престолу седећи, са надписомъ *ІС ХС* до главе, сасвимъ као што бива обично на старіимъ србскимъ и мѣтачкимъ новцима.

На наличію: Светитель стовѣи на лево окренутъ, са венцемъ славе око главе, књигомъ у ле-

вой руки, десномъ предае барякъ стоемъ предъ нѣмъ гологлавомъ бану, имаюмъ дугу украшеву доламу; око края новца надпись латинскій; до светителя: DVX PAVL до бана: MLADEN; а између главе банове и мотке баряка отвѣсно: BAN; кои надпись читамо: Dux Paulus Mladen banus; то естъ: Войвода Павле Младенъ Банъ.

Таб. II. бр. 4. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ.

На лицу; сасвимъ као предходећи.

На наличію: Фигуре сасвимъ као на предходемъ; то естъ Светитель дав бану барякъ у руку; али надпись е другъ, и то до Светителя: DUX PAUL до бана: SECUNDUS, а између бана и мотке баряка, отвѣсно: BAN MLAD. кои надпись може се читати: Dux Paulus secundus Banus Mladen.

Оба два ова новца по целой своіой форми сасвимъ налице на новце краля Уроша I великогъ, и Стефана Драгутина, и на мѣтачке новце изъ 13 и 14 столѣтія.

Мы ій приписуемо босанскоме бану Младену, кои е у време сръбскогъ краля Стефана Уроша Милутина (одъ г. 1275—1321) и Унгарскогъ краля Карла Роберта (одъ г. 1320—1342) быо босанскій банъ. Енгель у своіой Исторіи Сръбіи *) преповеда о нѣму, да е ступіо у союзъ са Унгарскимъ краљемъ Карломъ Робертомъ, са овога сродникомъ Филипомъ краљемъ Албаніе и Дукомъ Драчкимъ и са некимъ кнезовима сръбскимъ противъ Сръбскогъ краля Милутина, зато што е овай освоіо одъ другогъ Дуклю или Діоклею, а одъ

*) Види: Engel I. C. Geschichte von Serbien und Bosnien, Halle 1801 4-то на стр. 252 и слѣд.

првогъ Мачву или Банатъ Мачовскій, и да су год. 1319 на Милутина ударили, а банъ Младенъ и некій Павле кнезъ Бребирскій да су Босну заузели. После тога чини се да е овај банъ Младенъ одъ Унгарскогъ союза одступіо и на страну сръбску прешао, еръ Енгелъ (на стр. 257) казуе да га е Карлъ Робертъ год. 1322 у време владаня Стефана Дечанскогъ побѣдио и заробио, и да е на нѣгово место за босанскога бана поставіо Стефана Котромановића.

Пытанъ е дали су овде именовани банъ Младенъ и войвода Павле Бребирскій два разна лица, или су то два имена мирско и црковено едногъ истогъ лица, и ако е прво истина, дали ние Павле сынъ Младеновъ; еръ на овимъ нашимъ новцима оба два та имена заедно стое, и тако, ако су то сасвимъ различна два лица DUX PAVLUS и MLADEN BAN, изъ ови новаца бы се дало заключити, да су заедно владали и заедно новце ковали. Али бы могао быти тай PAVLUS SECUNDUS BAN MLADEN, и сынъ Бана Младена, дакле Младеновићъ и тада бы ово были нѣгови новци.

Оригиналъ првогъ новца имао е доброту саобштити намъ Господ. Попечитель Финансіе Іов. Мариновнѣ, кодъ когъ се и садъ налази, а другый саобштень намъ е изъ Златногъ Прага, где се у приватной Збирки чува.

НОВЦИ БУГАРСКИ.

Таб. II. бр. 7. Новацъ сребрнъ.

На лицу: Ісусъ Христосъ стоѣћи, са оба две пружене руке благосилъ; око главе венацъ славе, до главе съ обе стране врло рѣаво израженъ

надписъ Іс. Хс. доле иза лика Спасителѣвогъ сто-
лица безъ наслона; на оба две стране у полю
слова, на десной: С, на левой: Ж.

На наличію: Два лица вальда Царь и Цари-
ца подъ крунама, у богато украшеномъ одѣлу
стоѣ, успоредъ, едномъ рукомъ држе скиптаръ а
другомъ су се подбочила; међу нѣма дуга мот-
ка, доле на три крака разделѣна, а горе у неку
главу забодена; до ове доле съ обе стране по
една звезда; на страни, до ликова и десно и ле-
во и до глава нека писмена сложена, но нераз-
годетна.

Овай новаць по суровомъ послу и целомъ из-
гледу судећи мора бити врло старъ; на лицу на-
лазеће се писме: С показуе вальда на име царево,
и онда бы то лако могао бити по нашемъ мнѣ-
нію и самъ Царь бугарскій *Самуилъ*, кон е вла-
дао о год. 976 до 1014. Ђръ за Светослава вла-
даващегъ одъ г. 1294 до 1322 чини намъ се бити
цео изгледъ овогъ новца престаръ.

Оригиналъ налази се у приватнимъ рукама у
Златномъ Прагу.

Таб. II. бр. 8. Новаць сребрнѣ.

На лицу: Ликъ Христа Спасителя до пояса,
са оба двета рукама за благосилянѣ подигнутима.

На наличію: Владѣтель са митромъ на глави
у богато украшеномъ одѣлу стоїи, у десной ру-
ци држи крстъ, левомъ се подбочію; на десной
страни до нѣга писме као С са роговима горе о-
кренутима.

Овай новаць незнамо коме да припишемо,
но по целомъ изгледу више наличи на бугарске
новце него на србске; лако е могуће, да е онај

знакъ такођеръ прво писме имена Самунлъ, и да
е ово манъи или ситниѣ новацъ истогъ са пређа-
шњимъ цара Самунла, еръ е карактеръ целогъ
посла на оба два новца истоветанъ. И овай намъ
е изъ Златногъ Прага саобштенъ.

Съ оволико само прилога могли смо ове го-
дине нашу благайницу стары' србскы' новаца умно-
жити; мы искрено желимо, да се на годину ва-
ша ова збирка већма обогати, и са таковимъ ко-
мадима умножи кои ћеду сјајностъ и важностъ
нѣну знатно узвисити а наше читателъ, любе-
ће старе споменике славне србске прошлости
іошъ већма обрадовати; зато и овде молимо
свакогъ, коме бы Србски новци особито досађъ
непознати до руку дошли, да има доброту саоб-
штити намъ іѣ, како бы смо іѣ могли у нашемъ
Гласнику јавности предати, и како бы Срби у о-
вомъ свомъ лѣтопису, колико е годъ могуће под-
пунію збирку овы своы' драгоцѣны' историчны'
споменика' имати могли. —

X.

КЛИМАТИЧНА ОДНОШЕНЯ ЗЕМЛЪ.

Klimatische Landesverhältnisse.

Одъ Владиміра Якшића, державны наука Професора у кн. Серб. Лицею.

Von Wladimir Jakschitsch, Professor.

За нашъ ученый свѣтъ одъ не мале радости быће та вѣсть, да смо, одъ давногъ времена питану, желю одъ части постигли: имамо сирѣчь погодописна извѣстія не само изъ едногъ Бѣограда већ и изъ десетину другій мѣста нашегъ отечества. Кон се іоле са Климатологіомъ занима, съ мѣста ће признати, да за землю одъ 800 четвороугольны миля, и онако разновидногъ геологичногъ свойства, као што в Сербіа, никако еданъ станъ погодописны сматраня доволянъ быти неможе, и на овоме постигнуте числене вредности само съ предосторожносћу употребителне быти могу. Ова ме в мысао руководила кадъ самъ, послѣ нѣколикогодишнѣгъ метеорологичногъ наблюдаваня овдѣ у главномъ граду Сербіе, рѣшио се, да свойствену мрежу одъ погодописны станова у нашемъ отечеству исплетемъ. За садъ самъ, хвала Богу, са пола посла готовъ, а са свершеткомъ текуће године надамъ се да ћу и са цѣлимъ погодописнымъ редоставомъ самимъ готовъ быти.

Са заводенѣмъ погодописны сматраня одъ превелике су важности два предходна условія, коя никако изъ вида изгубити нетреба. Перво е то, да естествена за сматранѣ потребна оруѣа одъ извѣстне мѣре и меѣу собомъ едногласна буду, тако, да сви топлотописи н. п. еднаку топлоту у едномъ опредѣленомъ часу, сви кишомѣри на едной точки ставлѣни еднаку множину нахватане кишнице, за време кишногъ падежа, назначе. Да бы овой потреби што више одговоріо, приликомъ мога прошлогодишнѣгъ по западной Европи путованя, многе самъ у науцы славне мужеве поодіо и о моіой предстоѣћой намѣри извѣштавао. Искрени савѣти оскудѣвали нису кои су ме іошть и више на овако лѣпо дѣло побужавали и снагу ми уливали, да свакогъ рода сметнѣ савладамъ. Стигавши најпослѣ у Бечъ обратимъ се управо на тамошнѣ „Средоточно метеорологично заведеніе“, и одъ нѣга нужне инштрументе за снабденѣ двадесетъ у нашемъ отечеству мѣста заиштемъ. Готовине у нѣима при руцѣ небѣ, те се тако наручбине механику даду, кои е и за све остале штациѣ Аустрійскогъ царства подобне понаправляо. У овомъ наручиваню мою топлу благодарностъ на пріятельской услуги Г. помоћнику поменутогъ заведенія Лукасу одати морамъ, кои се е, и самъ у физикалнимъ наукама похвално Европи познать, онако некористолюбиво за удѣйствованѣ мога смѣра заузимао.

Почемъ се, као што наведено, поглавито измискуе, да оруѣа сва едногласна и поуздано израђена буду, то и нѣв другчіе испасти могло, но да самъ крозъ годину дана текъ половину одъ исты получить могао. Осимъ тога нѣвелико топлотописа, на путу збогъ свогъ нѣжногъ створа, по-

кваривши се, морао самъ опетъ натрагъ на оправку шилати, пакъ тоу узрокъ, што са њиме три стана јоштъ ны снабдевана нису,

Второ, не манъ важно, изискиванъ за полученъ употребителны погодописны вредностій тоу, да особе, са свакидашњимъ бљеженъмъ обтерећене доста моралне снаге имаю, да савѣстно и поштено своѣмъ позыву одговоре. Поредъ добре волѣ и заузимања личногъ за у рѣчи стовѣій посао, и друго не манъ важно обстоятелство у разсужденъ узети треба, а то е: свободно време. Прекидана са њѣколико дана бљежења подъ никаквимъ се изговоромъ, докле су само оруђа у употребителномъ станю, неизвинюю, пакъ зато бљежителѣи повећој части у мѣсту сматрања живити мораю а у време одсутства или нибудъ какве препоне у послу вѣштимъ и честитимъ особама заступлѣне бити имаю. Гдѣ смо тако срећни, да и мы, као и сва Европа жицописне станове имамо, ту самъ се и ја као и други предузимателѣи съ њима послужіо и бљеженъ имъ поверіо, чега су се њѣини рукователѣи драге волѣ примили. На другимъ точкама за найпаметніѣ держао самъ, да се на мога реда деружство обратимъ, и за њѣи сасвимъ ново занимање да имъ препоручимъ; а то су основны школа учителѣи. На велико моѣ задовољство и распространѣнъ полезны наука, они су се съ великомъ охотомъ препоруче примили безъ икаквогъ изузетка. Благо Сербіи кодъ оваки мужева! Г. Максимилианъ Ханткенъ, рударскій земљомѣръ, у Майданпеку, одпочевши јоштъ одъ ове нове године климатичне пољве бљежити приміо се и ове нове понуде, као и съ не манъ ревности и Г. Стефанъ Мачай градскій лѣкаръ у Шабцу.

Да бы бѣлжители у свомъ, за већу часть новомъ, послу стална правила имали, то самъ за необходимо держао, да разумително и кратко, но безъ штете за сходно рукованъ, наставленъ напишемъ. Ово е не само за нѣи, већъ и за стране књижевнике полезно, кои погодописный редоставъ сматраня проучавати желе, пакъ зато самъ га и за печатню узъ овай саставакъ намѣнуо. Безъ сумнѣ ње и преведенъ быти морати, почему самъ о нѣму са стране већъ препитанъ быо, а за наше погодописателъ важанъ е већъ и збогъ тога, што е савершеніи одъ оногъ у рукопису привремено предатогъ имъ и што се као онај тако лако изгубити и исперлати неће, уживаюћи притомъ веће научно вѣдомство.

Кадъ самъ приликомъ мога научногъ путованя са мужевима у науцы властнымъ састаю се више него едаредъ запитанъ самъ быо, зашто моя метеорологична бѣлжання одъ Бѣограда, коя су у многомъ смотреню онако занимљива, у обширности печатао нисамъ. Мѣсечне средине превеликій просторъ у появива естественима заузимаю, него да бы се изъ нѣи пожелани резултати за науку лако извѣсти могли, гдѣ напротивъ свакидашнѣ на видикъ ставлене вредности текъ многе природне тайне, обяснити у станю су. У старимъ временима радило се, као и я што самъ почео, данасъ пакъ сви метеорологични иншти-туты: у Русіи, Белгій, Французской и т. д. само обширно свое получене податке явности предаю; метеорологично Дружество у Францунской у овомъ е погледу верстне послове издало. Я самъ на овай позивъ съ тымъ пре пристао, што самъ поредъ стручногъ вѣдомства савѣто-даваца, тога миѣнія, да нашъ дружественый органъ

небуде само збирка научны одломака, већ де-
 позитъ свестраны научны испытываня, коя ће по-
 зномъ потомству јошть и више прилике за му-
 дрованъ подати моѣя. Тако н. п. нѣки списате-
 льи сачиняваю десетодневну средню топлоту одъ
 выше година одъ извѣстны мѣста, прускій ин-
 штитутъ саставля и петодневну, за педесетъ
 станова у пруской Монархій. И заиста кои небы
 радъ быо знати подробно оне погодне промѣне,
 кое причиняваю, да у нѣкимъ годинама много, но
 среднѣгъ качества вина добывамо, у другимъ ма-
 ло, но изредногъ, а у трећимъ и мало и лошегъ?
 Зашто є една година слабовоћна а друга изобилна?
 Шта є причина да є у єдномъ на западу лежећемъ
 наше землѣ Окружію ове године доста сѣна
 накошено, а у средини землѣ по четири пу-
 та скуплѣ се него обично продає? Зашто найпо-
 слѣ да Лѣпеница сада скоро періодично пресу-
 шує, а за време мога школованя у Крагуєвцу одъ
 1832—1838, само 1834. године? — Ово су све та-
 кви появи, кои се велимъ изъ свакидашнѣхъ премѣ-
 не у воздуху окружію проучавати мораю, а ника-
 ко се изъ подужи средина достовѣрно обяснити
 немогу. —

Да бы пламтећу желю многій науколюбите-
 ля задоволио и водоравно съ нѣима се на єдна-
 комъ полю испытываня ставіо, то самъ науміо,
 да у Бѣограду мномъ постигнуте климатичне вре-
 дности одъ 1851—1854. као и оно за 1855 годину
 важеће и одъ могъ ученогъ садруга Г. Вука Ма-
 ринковића, за време мога прошлогодишнѣгъ од-
 сутства записане, у свомъ пространству обѣло-
 данимъ. Трилѣтіє, иначе доста занимљиво, одъ
 1848—50 изъ тогъ самъ узрока изоставіо, што за
 исто време съ кишомѣромъ, дакле съ весма ва-
 жнимъ деломъ, бѣлежена никаква чинію нисамъ.

Као што е већ и у прошлимъ годинама напоменуто, за мѣсецословъ узетъ е новый, топлота е мѣрена са стораздѣленнымъ самописомъ — топло-тописомъ, а величина атмосферскогъ талога изражена е у паризскимъ линіама.

Увѣренъ будући, да ће у текућој години досада получени погодописни податци за любитељъ отечествене климатологіе одъ доста велике занимљивости быти, то у слѣдуюћемъ ставлямъ у Маю и Юнію получене, на разнимъ становима вредности. Осимъ гореименовати погодописателя у Майданпеку и Шабцу слѣдуюћи су были у другимъ нижеизчислѣнимъ градовима. Телеграфисте у Крагуевцу и Ягодини ГГ. *Живко Стоиловић* и *Стефанъ Николавић*. Къ томе господа старій учительи: у Брусници *Стефанъ Костић*; у Ваљву *Стефанъ Миросављевић*; у Карановцу *Андрей Буђевац*; у Лозници *Милошъ Гавриловић* у Паланки *Александеръ Радвановић*; у Пожаревцу *Живанъ Ковачевић*; и на Убу *Михаилъ Николаић*.

Климатична одошена землѣ у години 1856.

Klimatische Landesverhältnisse im Jahre 1856.

Станъ	Сѣверна ширина.	Вышина надъ моремъ.
Beobachtungsstation.	Nördliche Breite.	Erhöhung über den Meeresspiegel.
Бѣоградъ	44°30'	250'
Belgrad		
Убъ	44°31'	301'
ib		
Паланка	44°20'	250'
Palanka		
Шабачъ	44°49'	360'
Šabac		
Лозница	44°38'	381'
Loznica		
Карановацъ	43°40'	495'
Karapowatz		
Крагуевацъ	43°59'	507'
Kragujevac		
Брусница	43°59'	616'
Brusnica		
Майданпекъ	44°20'	1010'
Maidanpek		
Сербія	44°21'	467'
Serbien		

Май. Т о п л о т а Юній

Mai. T e m p e r a t u r 100° Juni

	найнѣша найнѣша сред.			найн. найнѣша средна.		
	höchste	niedrig.	mittlere	höchste	niedrig.	mittlere.
Бѣоградъ	23 01°	14 00°	18 50°	27 27°	19 66°	23 46°
Belgrad						
Убъ	—	—	—	27 18	17 37	22 27
ib						
Паланка	20 42	14 40	17 41	24 20	19 27	21 74
Palanka						
Шабачъ	20 47	14 16	17 32	24 88	17 69	21 29
Šabac						
Лозница	19 86	14 44	17 15	22 40	18 95	20 65
Loznica						

Карановацъ Karapowatz	20-15	12-63	16-39	24-62	16-87	20-75
Крагуевацъ Kragujevac	20-84	13-02	16-93	24-43	16-85	20-64
Брусница Brusnica	19-19	11-66	15-43	23-35	15-07	19-21
Майданпекъ Maibaneff	18-45	9-70	14-07	23-94	10-63	17-28
Сербія Serbien	20-33	13-00	16-67	24-70	16-93	20-81

Изъ овдѣ ставлѣне скривали топлоте воздуха легко ће свакій увидити моћи, како велико дѣйство на исту узвышенѣ надъ огледаломъ мора едногъ мѣста справъ другогъ има. Майданпекъ, кои в четири пута одъ Бѣограда вышій, само 70% овога топлоте има при свемъ томъ, што много южнѣ одъ нѣга лежи. Назначаванѣ вышина мѣста надъ огледаломъ мора узаймлѣно в познатомъ геологичномъ дѣлу ученогъ Француза, Ами Буе, кон е крозь три године, одъ 1836—1838, по научной цѣли, по Турской путовао. Высину Майданпека опредѣлио е Г. инжиниръ Ханткенъ. Употреблѣни знаци толкую слѣдуюће: ○ безоблачно, ◐ прозрачно, ● облачно, ⊕ гремявина, ☼ градъ и ☼ магла.

У обште као да одстоянѣ одъ равнителя кодъ насъ одъ никаквогъ уплива на топлоту нѣе, но само вышина надъ моремъ. Притомъ кадъ само н ову у рачунъ узмемо, то намъ одма знатна разлика између дневне и ноћне температуре у очи пада. Тако е н. п. дневна температура, или найвыша само са 14½% у Бѣограду выша него у Майданпеку; ноћна е пакъ готово двапутъ яча или правилнѣе са 85%. Кадъ оба мѣсеца: Май и Юнѣ у рачунъ узмемо, то смо за перва четири односно петъ градова средню топлоту одъ 19-88°

имали, а за друга три, односно четири само 17 86° дакле 20% мањ топлоте. Погледамо ли пакъ на нѣмцу вышину надъ моремъ, то онда примѣчавамо, како су перви градови само 305 стопа високи, а други управо двапутъ вышій; или 607 стопа. О овомъ весма важномъ появу на годину пространіе говорити мыслимъ.

Май.		Май.		
Станъ Beobachtungsort	сузый trockenes	Влаговѣръ. Фифрометер влажный	влаге Feuchtigkeit.	напонъ. паре. Spannkraft.
		feuchtes		миллм. millim.
Бѣоградъ Belgrad	19-90°	16-55°	70-47°	12-10°
Брусница Brusnica	17-01	13-92	69-88	10-11
Ягодина Jagodina	18-24	14-37	64-62	10-07
Лозница Loznica	18-04	15-10	72-64	11-18
Сербія Serbien	18-30	14-98	69-40	10-87

Юній		Juni		
Бѣоградъ Belgrad	23-62	20-06	71-23	15-20
Брусница Brusnica	20-75	17-60	72-74	13-13
Ягодина Jagodina	22-27	19-08	73-34	14-47
Лозница Loznica	21-15	18-18	74-42	13-13
Майданпекъ Maidanpek	17-42	15-69	88-62	13-44
Сербія Serbien	21-04	18-12	75-07	13-87

19*

Са влагомѣромъ много е теже руковати него са икоимъ оруђемъ нарочито у первымъ мѣсецама, пакъ то и есте узрокъ, зашто за сада само изъ четири мѣста податке ставити можемо. Кодъ влаги за сада сталны правила нема по конма се управляю, будући е у Маю Ягодина наймавѣ одъ исте имала, а у Юнію опетъ Бѣоградъ. Ово исто важи и за напонъ водене паре, кои е у милиметрима израженъ и кога е у Бѣограду у оба мѣсеца найвыше было, као што е Бѣоградъ за исто време и найвышу, топлоту показао. — Узмемо ли пакъ цѣлу Сербію, у разматранѣ то се увѣравамо, да е 30% до ситости атмосфере съ влагомъ недостояло.

Станъ.	Кишни дани.		Талогъ.		Гремлявица.	
Beobachtungsstation.	Regentage		Niederschlag		Gewitter	
	Май	Юніѣ	Май	Юніѣ	Май	Юніѣ.
	Mai	Juni	Mai	Juni	Mai	Juni.
Лозница	9	11	31.24	35.58	4	8
Loznica						
Валѣво	12	12	28.36	35.42	3	6
Valjevo						
Паланка	12	10	17.62	29.16	6	7
Palanka						
Ягодина	9	9	13.84	25.74	8	7
Jagodina						
Пожаревацъ	10	8	32.10	22.06	4	5
Pozarevac						
Карановацъ	10	12	16.00	19.50	5	10
Karanovac						
Крагуевацъ	10	10	12.40	16.92	3	7
Kragujevac						
Бѣоградъ	10	10	33.71	15.48	4	7
Belgrad						
Брусница	10	7	17.46	14.14	4	8
Brusnica						
Майданпекъ	—	9	—	13.08	—	2
Maidanpek						
Шабаци	10	9	20.3	7.66	3	6
Sabac						
Сербія	10	10	22.29	21.34	4.4	6.7
Serbien						

У овомъ прегледу одъ найважнѣи є послѣдѣ-
да занасъ величина измѣреногъ талого. Кодъ ни
єднє части климатичны бѣлеженя овако велике
промѣне нема као кодъ ове. За Майданъ, гдѣ
су бѣлеженя познѣ одпочета, немамо података
за Май, а изъ Уба оскудѣваю оба мѣсеца, но не
небреженіємъ Г. осмотрителя, већъ другомъ, у
нѣговой власти настоєћомъ, причиномъ.

Май мѣсецъ быо є сушанъ у Крагуевцу, Я-
години, Карановцу, Брусници и Паланки, у дру-
гимъ мѣстима среднѣ кишковитъ. У Юнію пакъ о-
симъ Лознице, Ваљева и Паланке свудає необы-
чно яка суша, безъ велике жеге, владала а по-
найвише у восточнымъ краєвинамъ отечества. У Я-
години продужила се ова суша и у Юлію, тако,
да є тамо за три мѣсеца само 54''' кише пало,
а у Лознице готово трипутъ више, или 121'''
Цѣла пакъ земля имала є у оба овдѣ сматрана
мѣсеца само двѣ трећине обычногъ свогъ талого.

Ово су податцы, коє самъ за сада о климато-
логій наше землѣ написати за нужно держаю, за
сада доста, а другій путъ быће и више и савер-
шеніє, обимаюћи цѣло наше отечество.

НАСТАВЛЕНЬ ЗА ОСМОТРИТЕЛЪ ПОГОДОПИСНЫ БЪЛЕЖЕНЯ У СЕРБИИ.

У В О Д Ъ.

Слѣдуюћи примѣру образоване Европе и Сербія племенитый задатакъ рѣшити има, да изученія, богатія и силнія постане. Нѣгуюћи полезне науке неутрудно и постоянно, моћи ће до пожелане цѣли dospѣти. Мужеви верстни, у правомъ смыслу свободу свога рода любећи мораю са пожертвованѣмъ и самогъ себе прегораванѣмъ предначити, изгледаюћи за награду единствено духовно спокойство и лѣпо име послѣ краткогъ овоземногъ живота. У редѣ науко и отечестволюбивы занимаія спадаю и испытиваня тайны естества едногъ предѣла, са непрорачуемымъ благодѣтельнымъ послѣдицама, које отудъ за истый проистичу. Метеорологична наблюденія, савѣстно извершавана, у станю су такође державну задругу до великогъ савершенства довести и нѣкимъ бѣлежителњима лѣпу моралну награду стећи. Ликъ ѓзгре сербске просвѣте, побуђенъ тежњомъ за наглимъ развѣнѣмъ милогъ намъ отечества, повѣрава духовобогатимъ юнацима у години 1856 занимљивый посао испытиваня чудноваты свойства нашегъ поднебѣя. Онъ се узда у неугасиму ревность свойй саграђана питаюћи се надеждомъ, да ће основателъи пожелателны бѣлеженя исто тако охотно дѣйствовати одпочети, као што ће нѣкада нѣови потомцы исте послове разгранитіе извершавати умѣти, дивеће се међу тимъ постоянномъ прилѣжанію и некористолюбивомъ пожертвованію свойй дредшественика.

Погодописни у нашемъ отечеству предузети имаюћи се послови обузимаю петъ главны частіи:

1.) Топлоту воздуха. 2.) Станѣ неба 3.) Влаж-

вость воздуха 4.) Атмосферскій талогъ, са своимъ разнымъ видовима и 5.) Воздушне появе.

1. Бѣлеженіе топлоте воздуха.

Ово бива посредствомъ едногъ на сто степеній раздѣльногъ топлотомѣра, тако названогъ топлотописа, (термометрографа) изъ узрока, што самъ собомъ помоћу вѣштогъ механизма, крозъ данъ и ноћ случившу се найвишу и найнижу топлоту назначава. Съ нѣмъ треба на слѣдуюћій начинъ поступати:

1. Поставити га о клинцу обѣшена на таквомъ мѣстѣ гдѣ никако сунце недопире.

2. О залазку сунца свакогъ вечера погледати: на колико су цѣлы или половине степеній десни краєви *горнѣ*, — найвећу хладноћу и *долнѣ*, — найвећу топлоту, крозъ 24. часа означавајући, — *сказальке* стали. Затимъ записати нађене численне вредности.

3. Нагнувши лагано оруђе, съ лева на десно, дотерати обе *сказальке* на *крайнѣ* *точке* *винскогъ* и *живиногъ* стубца и тако оставити га на миру до слѣдујућегъ вечера.

4. У случаю, ако се послѣ залазка сунца преко ноћ тако яко топлота воздушна понизи, да слѣдујуће подне хладнѣе се покаже и то далеко лче него предходећегъ вечера, то треба *сказальку хладноће*, — *винскогъ* стубца *другогъ дана у ютру* забѣлежити и оруђе на ново навестити да *сказальке* на крайности обе течностій доспу, пакъ у сутонъ текъ видити *сказальку* топлоте, — *живиногъ* стубца, — и оруђе тако у редъ довести, као свакогъ вечера, — Овакве нагле промѣне у температури недогађаю се често, едва у мѣсець дана еданпутъ, али ипакъ съ ума ий сметати не треба.

5. Као кодъ цѣви напунѣне съ виспомъ си ломъ, тако и кодъ оне съ живомъ, треба увѣнъ мотрити: едали су десни крави сказальне съ ле- ве или съ десне стране *нуле* застали. Докле годъ сказалька у винскомъ стубцу съ *десне*, а у жи- виномъ съ *лѣве* стране *нуле* стои, дотле влада *топлота* (положна) и бѣлежи се са знакоми: +, а кадъ обратно горня сказалька съ *лѣве* а доль- ня съ *десне* стране *нулине* *точке* застаяти почне, онда имамо *хладноћу* (одрицателну топлоту) и ова се бѣлежи са знакомъ: — Изъ узрока, што преко године ни пета часть хладна нѣ, то е са- свимъ и излишно у време топлоте знакъ + ста- вляти, ерѣ ово се већ подранумѣва, аля у вре- ме вражева знакъ — увѣкъ ставляти треба.

II. Назначаванѣ станя неба.

У главномъ свойство неба може быти:

1. Сасвимъ *ведро*, кадъ се сирѣчь *ни мало* одъ излазка пакъ до залазка сунца облака на небу не понаме.

2. *Облачно*, кадъ одъ ютра пакъ до сутоня сумчани зрацы таму пробити немогу, и

3. *Прозрачно*, кадъ е часъ облачно а часъ ведро, или надъ е до подне облачно а послѣ по- дне ведро и облачно; у обште кадъ се станѣ не- ба преко данъ промѣни.

4. Оне дане треба такође у второй процѣпъ, дакле међъ прозрачне ставити, кадъ се весма ма- ло облака на небу преко данъ покаже и то као каква татка мрежа растегнута по хоризонту или као мали яганѣи, едва примѣтни. Ово су таквогъ свойства дани, кой се више сасвимъ ведрима не- го прозрачнымъ приближую и зато треба иѣ одъ остали разликовати, кое пакъ бива кадъ се ста- влѣной единицы, *една мала нула одозго додѣ* Н. п. 1°.

5. Нерѣдко се догађа, да е до залазка сунца преко данъ ведро, потомъ се наоблачи и киша се излив, а одъ поноћи опетъ се разведри и сутра данъ нимало облака на небу непокаже се. У оваковомъ случаю треба *оба дана као ведра* записати, еръ станѣ неба важи само преко данъ а не и преко ноћъ, али зато нетреба заборавити назначити, да е *первогъ дана кишовито* было и колико е кише измѣрено.

6. Нетреба никако заборавити да се свакій данъ у кой одъ овде назначены процѣпа стави. еръ добивени скупови одъ ова три процѣпа мораю намъ точно число дана свакогъ окончаногъ мѣсеца дати.

III. Записиванѣ влажности воздуха.

Ово бива помоћу влагомѣра на слѣдуюћий начинъ:

1. Оруђе за мѣренѣ влаги састои се изъ две живине цѣви, два стораздѣлна топлотомѣра, и мора се гдѣ годъ у сѣнки близу гореописаногъ топлотописа ставити, како да га се никако, ма у кою доба године, сунчани зрацы коснути немогу.

2. Исподъ едне цѣви са обвѣномъ кругломъ налазећу се *тучану чашицу* треба увѣкъ съ *водомъ напунѣну* держати, и неизоставно доливати ю на полъ часа пре него што ће се степени записати.

3. Степене треба прочитати и забѣлежити и о *залазку сунца*, одма послѣ прибѣлежены степени топлотописа.

4. Бѣлеженѣ мора бити подробно, *зависно* лопте степенъ у процѣпъ *покрогъ а независно* у онај *суво* гъ влагомѣра, кой свагда вышій одъ пер-

вогъ быти мора, ставляюћи. Кадъ се *половине* покажу такође ий записати треба као и кодъ топлотописа.

5., Докле годъ крайна живина точка надъ нуломъ стои дотле в топло, кое се, као и кодъ топлотописа што в наведено са знакомъ $+$ бѣлежи, сиѣели пакъ жива исподъ нуле, то се онда има ставити знакъ хладноће, —. Упрочемъ первый се знакъ обычно не ставля, ерѣ найчешће владаюћий по себи се већъ разуме, напротивъ вторый треба увѣкъ да се назначава.

6. Кадъ у чашицы нимало воде нема и керпа в сасвимъ сува онда степени обадва топлотомѣра еднако високи быти мораю и онда су оруѣа поуздана, недогодили се пакъ ово, то онда записати треба, са колико в степеній обмотаный топлотомѣръ нижій одъ сувога и ово одма главному погодописателю явити. У редовномъ пакъ положению са толико ће навлаженный топлотомѣръ ниже стаяти одъ сувога у колико манѣ влаги у воздуху има. Ово быва особито на якимъ жегама и силнимъ вѣтровима.

IV. Скуплянѣ атмосферскогъ талого.

Овай се сабира помоћу водомѣра, састоещегъ се изъ едногъ *четвороугольного сасуда*, кога в ушѣе равно одной паризской стопи; у кон талогъ пада и изъ кога после крозь одну цѣвь у еданѣ вальку подобный *лонацъ* слива се, поради предупредѣня испареня воде кадъ би се нѣшто сунчани зрацы у нбой огледати могли. Скуплянѣ талого найзаплетеніе е; но збогъ свое превелике важности за велику привреду естества я брижљиво рукованѣ изискуе, кое се у слѣдующемъ састои:

1., На єдномъ сасвимъ свободномъ мѣсту на двору, подалѣ одъ зданія и дєрвеѣа, треба єданъ четвертастый стубъ у землю побити, уопреччу одъ єднє и висиномъ одъ чєтири стопє надъ земльомъ. На двє противположенє странє, на верху стуба, прикую сє и надлєжнє двѣ желѣзнє шипкє, за коє сє четвертастый сасудъ закахи. На изливной цѣви овога обѣси сє са вертимушкомъ напоменутий лонаць, доста яко, да неспадне.

2., Послѣ свершеногъ падежа кишє или снѣга, треба, ако є киша была лонаць одвити и у размѣрену чашу сакуплѣну воду усуги, ако ли є пакъ снѣгъ нападао, то треба оба сасуда издигнути, у топлу їй собу унєти и дотлє їй тамо держати, докъ сє снѣгъ сасвимъ неистопи. По томъ истоплѣный снѣгъ у чашу усуги.

3. Мѣрєѣа чаша зарѣзана є на *два мѣста* са два велика числа и ова означаваю высину падшє водє, у парискимъ *линіѣа*, изражену. Свака одъ овы лініѣа подраздѣлѣна є опєть на *дєсєтє части* лініѣа, а ове опєть на *пєтѣ части*, тако да єдна цѣла лініѣа *пєтдєсєтѣ урѣза* има. Тако н. п. кадъ є высока вода у чаши до урѣза са велико єданъ назначєногъ, и їоштѣ сєдамъ малы, то треба овако записати: $1\frac{7}{10}$; недопирєли пакъ вода до велико єданъ, но само до урѣза са чєтири назначєногъ и їоштѣ два вишє, то треба записати да є сакуплѣно водє: $\frac{42}{50}$ лініѣа. Т. Б. у первомъ примѣру число 1. знали *цѣлу лінію*, и иза ове треба ставити разбїєнїє $\frac{1}{10}$; а почємъ у второмъ примѣру цѣлы лініѣа нєйма, то ѣє сє само числїтєль 42 ставити и одоздо именїтєль 50, $= \frac{42}{50}$; будући є на оволико частїй свака лініѣа подраздѣлѣна.

4., Свагда треба чинити разлику између водє протисходѣє изъ *кишє*, одъ оне добивєнє одъ

снѣга и перва ће се ставляти у процѣпъ лѣ-
вый а втора у процѣпъ десный.

5. Нѣкій пута догађа се, да е киша са снѣ-
гомъ измѣшана, кое обично съ пролеђа и съ все-
ни быва. У овакомъ случаю треба мотрити ка-
квогъ е вида талогъ при престанку паданя быо,
пакъ овай опредѣлюе онда, да ли ће се у про-
цѣпъ кише или снѣга высина сакуплѣне воде за-
бѣлжити.

6. Наварна е стваръ, да у кишомѣръ свакій
данъ загледати треба, као и у преднаведена два
оруђа за топлоту и влагу описана.

Ова се смотреность зато препоручуе, што
бы се при слабомъ ноћномъ кишномъ падежу,
лѣти земля нагло изсушила, па бы се тако ки-
шный данъ, макаръ и одъ $\frac{1}{10}$ линіе быо, пропу-
стіо, а друго обмана бы зими и веђа была, кадъ
снѣгъ на земљи лежи, пакъ се знало небы ели
ноћу снѣга падало или не, кадъ бы сирѣчь у ю-
тру сувчани зраци атмосферу опетъ загреали
пакъ и снѣгъ нападши берзо истопили.

7. За време паданя талого, ако бы ово
одъ ютра и до меркла мрака траяло, ипакъ у
водомѣръ дирати нетреба но текъ слѣдуюћій данъ
само што ће се у подобномъ случаю са затво-
рителномъ у протоколу означити да е сакуплѣ-
на множина воде производъ одъ дводневногъ па-
даня. Међутымъ што се више може треба се по-
старати да свакій данъ и свой надлежный та-
логъ добие.

8. Често се догађа, да киша и послѣ сѣд-
шегъ сунца, дакле и чинѣны бѣлжењя, падати
начне пакъ се дуже или краће време продужи. У
оваковомъ случаю, ако е киша само до *предѣ*

по ноѣ падала пакъ престала, треба добивену множину за онай данъ урачунати кои предходи, продужили се пакъ киша и до послѣ по ноѣ или и до узору слѣдуюћегъ дана, то измѣрена множины за овай данъ и важи, а не за предходеій.

V. Назначаванѣ воздушныя поява.

Воздушныя появи (метеоры) многочислени су; но мы за сада слѣдуюће за назначаванѣ препоручуемо.

1., *Кишу*, ако ће ова и само *петдесету* часть линіѣ изнети, то ю треба прибѣлжити у дотичный данъ рачунаюћи овай одъ по ноѣ до по ноѣ.

2., *Снѣгъ* тако исто, управляюћи се по горе-наведеномъ, кадъ бы нѣшто крозь еданъ часъ киша, али затимъ крозь последний снѣгъ, макаръ и крозь краће време, падао.

3., *Маглу*, коя бѣва обычно на краевима зиме. Ову треба записати, ако ће само и полъ часа у ютру траяти, али кадъ се нѣшто сасвимъ танкій *туманъ* ютромъ на зренику неба покаже, то га нетреба за маглу усвоити, но изоставити. — Исто тако нетреба ни ону маглу за такову примити, коя се ютромъ надъ оближньимъ планинама или надъ рѣкама или и надъ поединымъ мѣстима покаже, већ само ону, коя се и у погодописномъ стану дуже или краће време примѣтити дае. Кадъ в магла дуготраюћа и густа, то ю треба стопившу се у воду, посебно забѣлжити.

4., *Градъ*, кои в често нешкოდливъ, но гдѣ кои путь и одъ велике пагубе за нѣжна растѣ-

нія, у комъ се случаю у особено примѣчаніе ставити има. До душе увѣкъ е готово градъ съ кишомъ пропраћенъ, пакъ се съ овога водомъ и измѣрити мора, али ако бы се догодило, да бурно проуи и безъ кише, то получену изъ нѣга воду, као и кодъ магле што е наведено, за себе ставити треба. Сасвимъ крупный градъ посебно навести треба.

5., *Гремлину*, но кою са самимъ *сѣванѣмъ муня* или *сѣтлацима* промѣнути нетреба но онда право име заслужуе, кадъ се звукъ у воздуху чуе. Почемъ се овай одъ осмолрлтелея нѣкій редъ и пречути може, то ће добро быти, да се и друга достовѣрна лица сверхъ тога саслушаю.

6., *Вѣтаръ* обнчннй назначаваи такође треба и онъ се примѣчава на колебаню оближннх древета и звуку, кои одъ себе дае, али сасвимъ *тихе вѣтрове* изоставляти треба. Праваць вѣтра има се такође ставити са писменима В. З. С. Ю. т. е. восточный, западный, сѣверный и южный, кои се кодъ народа: кошава, горнякъ, маджараць и югъ зову. Почемъ су наше церкви све къ востоку окренуте, тое и осмолрлтельнма лагка стваръ правый предѣлъ неба погодити.

7., Мотрити валя на оне вѣтрове, кои су сувише яки, да се *олуиомъ* назвати смѣду, и ови ће се у вданъ процѣпъ кодъ метеора ставити.

8., *Слану* и *инѣ* кои се метеори обнчно у почетку и на краю зиме видити могу.

9. Досадъ изложене метеоре треба све најточнѣе бѣлжити кадъ се годъ само покажу, было то даню или ноћу. Тако исто и онакве природне появе изоставити нетреба, кои се кодъ насъ рѣдко догађаю, као што су: сѣверне сѣтлости,

землѣтреси, црвене и пешчане кише, водене изъ облака спуштаюће се трубе, огниѣни змазви и т. д.

Обшта правила.

Поредъ горезложенихъ правила за метеорологичне осмотрителѣ нашегъ отечества, јошть и слѣдуюћа се као допунителна, к' цѣлосходнѣмъ руковању наводе.

1. Свакій осмотритель дужанъ е и по едного пріятеља изнаћи, кои ће га у време болести, одсутства или иначе какве препоне достойно у бѣлеженю заступити моћи. Овакавъ заступникъ мора подобателно у руковању оруђа извѣштенъ быти.

2. Осимъ дотичны бѣлежителя да никомъ дозвољно nebude у оруђе дирати, нити одъ њи каквоhibудъ употребленъ чинити.

3. Поводомъ тымъ, што се сва Европа у подобнымъ пословима новымъ поправљнымъ Грегоријанскимъ — римскимъ — мѣсецословомъ служи, господи отечественымъ осмотрительима препоручуе се, да се такође новымъ календаромъ ползую, будући е на овай начинъ сравњиванъ са податцима остале Европе олакшано.

4. Сматрања са свима естествословнымъ оруђама имаю се посведневно чинити, неизоставляюћи ни еданъ данъ, ерѣ само на овай начинъ поступаюћи имаћемо съ временомъ достовѣрне податке за сачиняванъ наше климатологіе.

5. Достављени протоколи имаю се сматрати као собственость града наблюдаваня, но да бы они чисти были, то се бѣлежителѣма препоручуе, да за своя свакидашня записиваня другій чистый папиръ узму и онако исто изленьираю и

напишу, као што е у повезаюмъ протоколу стављено. Съ концемъ свакогъ мѣсеца по новомъ календару, исписатъ ѣе они изъ привремены листовъ у главный протоколъ, кои ѣе се у чистотѣ обдѣржавати.

6. Ако бы кои одъ осмотрителя у комъ нѣбудъ одѣлку свойѣ сматраня у забуни быо, то се одма побринутѣ има, да кою одъ особа припѣта, коя е у физики основно извѣштена, наипаче окружные лѣкаре, ерѣ сва неистинита, насумице стављѣна, числа мораю изостати.

7. Почемъ е у нашемъ отечествѣ двадесѣтъ точкѣй сматраня изабрано, то ѣе помоћу ѣдногласны физикальны оруђа средоточномъ мѣсту скупляня верло лако быти и неистините податке, нѣкѣй мѣста, са онымъ оближнѣи станова испоредити и опровергнути ѣй, зато се свойски осмотрительима препоручувъ, да подобне неприлике избѣгнути потруде се.

8. Сви осмотрительи погодописны послова, нашегъ отечества дужни су съ концемъ свакогъ мѣсеца достовѣрне изводе изъ свои протокола сачинити, пакъ и несакупивши средня мѣсечна чѣсла, управо на „Дружество Сербске Словесности“ преко поште, ништа неплативши, съ надписомъ на страни споляшиѣгъ наслова. „Погодописно извѣстѣе за мѣсець . . . одъ Н. Н. у Н.“ послати ѣй.

9. Кадъ бы кои одъ бѣлжителя у слѣдству болѣсти, премѣштаня по потреби службе или причиномъ тѣлесногъ каквогъ недостатка спреченъ быо погодописне послове да продужи, то се у интересу науке постарати има, да у своме мѣсту обитаваня онакву особу изнаѣе, коя ѣе ѣй ревностно и брижљиво одправляти хтѣти, пакъ потомъ се отоме и „Друштво Сербске Словесности“ неодложно извѣстити има.

Господа осмотрителѣи нека овдѣ изложено наставленѣ, цылаюће на савѣстно испуњиванѣ повѣрене имѣ дужностей, прочитаю и къ сердцу при-
ме, а и често повторити не пропуште. Они се на
новый за нѣи посао позиваю одѣ стране напред-
ка наука у обште, одѣ стране многогъ намѣ оте-
чества понаособѣ, да и на овомѣ необраћеномѣ
полю полезне плоде саберемо и изображенной Е-
вропи надарѣ поднесемо. Ова ће намѣ нашѣ трудѣ
достойно оцѣнити, те я наше отечество и у поли-
тичномѣ смотреню више уважавати постарати се и
приличнѣ му мѣсто у породици европски держава
са временомѣ назначити хтѣти, него што е то до
сада, предразсудомѣ руковођена, учинити стара-
ла се. Осимѣ тога извершительнѣ гореизложены
послова препоручую се и самомѣ нашемѣ Высо-
комѣ Правителству, кое лѣпе науке у народу нѣ-
говати за свою перву и найсветію дужность дер-
жи. Безѣ сваке сумнѣ дуговременно одправляна
дужность погодописны бѣлеженя степи ће своимѣ
виновницима не само лѣпо име међѣ саграђанима,
већѣ славу и кодѣ найпознѣегѣ сербскогѣ потом-
ства, пакѣ и само Высоко Правительство рачуна-
ће ю међѣ похвална свойства, за да ѣ произве-
сти се имаюћегѣ новогѣ чиновника, кое ће толи-
ко вредити, као знанѣ каквогѣ страногѣ языка и
ли и самогѣ вышегѣ школскогѣ изображеня.

У Бѣо граду 9. Априлія 1856.

*Предсѣдатель Дружства
Сербске Словесности,
Попечитель Просвѣщенія и
Правосудія, Подполковникѣ,
Кавалѣръ,*

СТЕФАНЪ МАРКОВИЧЪ.

*Членѣ Дружства
Сербске Словесности*
ВЛАДИМИРЪ ЯКШИЧЪ.

ГОДИНА 1850. Жаңр.
ДЕКЕМВРІЙ. December.

ГОДИНА 1851. Жаңр.
ЯНУАРИЙ Jänner.

Д а н ь. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сыръ Өфнө	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сыръ Өфнө
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н и я Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н и я Linien	
1	5.5	4.8	○	1.71	—	1.5	-2.2	○	—	—
2	5.5	4.0	○	—	—	7.0	0.5	○	—	—
3	3.9	1.5	○	—	—	6.5	-1.0	○	—	—
4	2.7	-4	○	—	—	3.0	-3.2	●	—	—
5	3.3	2.0	○	—	—	3.5	-2.3	●	—	—
6	2.7	-2.0	○	1.14	—	6.5	-3.2	●	—	—
7	1.2	-8	○	—	—	6.5	3.1	○	—	—
8	1.0	-1.2	○	—	—	9.0	2.0	○	—	—
9	5.0	4.5	○	—	—	7.1	3.2	○	—	—
10	2.5	-1.5	●	—	—	3.0	2.4	●	11	—
11	.1	-4.3	○	—	—	3.0	-0.5	●	—	—
12	1.9	-5.4	○	—	—	-3.5	-4.0	●	—	—
13	3.6	-3.8	○	—	—	4.5	-10.0	○	—	—
14	3.5	-2.4	○	—	—	-3.2	-10.0	○	—	—
15	6.5	2.0	○	—	—	-1.5	-7.2	○	—	—
16	10.7	3.5	○	—	—	1.1	-8.3	○	—	—
17	8.5	6.8	○	.86	—	4.5	-2.5	○	—	74
18	10.7	.5	○	—	—	4.8	-2.4	○	—	—
19	10.0	3.0	○	—	—	-0.3	-4.0	○	—	—
20	7.5	3.5	●	—	—	-1.5	-5.0	●	—	—
21	6.5	4.2	○	—	—	0.3	-6.0	○	—	—
22	5.3	3.0	○	2.00	—	-1.0	-7.6	○	—	—
23	5.0	3.5	○	.35	—	-4.5	-8.6	●	—	—
24	1.5	-1.0	○	—	.80	-3.7	-7.0	●	—	—
25	1.5	-2.5	○	—	—	-3.0	-7.8	○	—	—
26	-.5	-2.5	○	—	—	-5.0	-8.0	●	—	—
27	-1.5	-3.5	○	—	—	-4.0	-6.0	●	—	57
28	-2.0	-3.5	○	—	1.14	-3.1	-4.6	●	—	29
29	.0	-3.0	○	—	—	-2.7	-5.0	●	—	—
30	.7	-2.4	○	—	—	-1.5	-4.0	●	—	—
31	-7	-5.6	○	—	—	0.5	-2.5	●	—	—
Мѣс. Monat.	3.62	0.08	—	6.06	1.94	0.80	-3.72	—	.11	1.60
○	—	—	8	5 Дана 2		—	—	10	1. Дана 3.	
○	—	—	21	" Tage "		—	—	6	" Tage "	
●	—	—	2	" "		—	—	15	" "	
Свєра. Summ.	1.77		317. 8.00		— 1.46		31 4.		1.71.	

ГОДИНА 1851. Январ.

ФЕВРУАРИЙ. Februar.

МАРТЪ. März.

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Сила вѣтра Windrichtung	Каша Regen	Силь Schnee	Топлота Temperatur		Сила вѣтра Windrichtung	Каша Regen	Силь Schnee
	наив. höchst	наим. niedrig				наив. höchst	наим. niedrig			
			Л и н и я Linien					Л и н и я Linien		
1	5.5	-2.8	○	—	—	2.3	-5.0	○	—	—
2	7.8	-0.8	○	—	—	1.5	-5.2	○	—	—
3	8.3	-0.4	○	—	—	0.3	-6.4	○	—	—
4	10.7	2.5	○	—	—	-2.3	-9.7	○	—	—
5	3.5	1.0	●	—	—	0.3	-5.6	●	—	—
6	3.3	1.0	●	—	—	11.0	-1.0	○	—	—
7	2.7	0.4	●	—	—	9.0	2.6	●	—	—
8	2.0	-0.2	●	40	—	6.5	-5.0	●	—	1.49
9	0.7	-4.6	●	—	22	0.5	-1.2	●	—	—
10	1.9	-6.4	○	—	—	8.1	0.4	○	—	—
11	-2.1	-7.5	○	—	—	10.1	0.5	○	—	—
12	-0.3	-6.5	○	—	—	6.5	0.5	●	—	—
13	6.1	-5.2	○	—	—	5.3	-0.3	●	—	—
14	4.0	-2.5	●	—	—	7.7	-0.2	○	—	—
15	2.7	-4.5	○	—	—	8.5	-1.8	○	—	—
16	2.5	-6.0	○	—	—	12.1	2.2	○	—	—
17	3.1	-4.2	○	—	—	13.1	4.8	●	1.14	—
18	7.1	-3.2	○	—	—	7.5	5.5	●	2.68	—
19	7.9	-3.0	○	—	—	14.3	5.5	○	.45	—
20	9.5	-2.0	○	—	—	16.5	5.2	○	—	—
21	11.7	2.0	○	—	—	19.7	8.6	○	—	—
22	10.3	5.0	○	74	—	26.9	12.8	○	—	—
23	5.5	-2.0	○	—	—	22.1	14.1	●	—	—
24	4.1	-2.2	●	—	1.20	24.4	13.2	●	—	—
25	6.0	-2.8	○	—	—	20.5	14.0	○	2.91	—
26	8.0	-2.0	○	—	—	10.3	8.2	○	—	—
27	6.5	0.8	○	—	—	20.1	6.6	○	—	—
28	1.0	-1.5	●	—	—	17.6	6.8	○	—	—
29	—	—	—	—	—	20.8	10.8	○	—	—
30	—	—	—	—	—	24.7	11.9	○	—	—
31	—	—	—	—	—	12.5	9.5	●	1.14	—
Всѣ. Gesam.	4.86	-2.11	—	1.14	1.44	11.56	3.43	—	8.32	1.49
○	—	—	12			—	—	6		
○	—	—	8	Дана 2		—	—	13	Дана 1	
●	—	—	8	" Tage "		—	—	12	" Tage "	
Свѣта Licht.	1.38		28 4		2.58	7.50		31	6. 9.81	

20*

ГОДИНА 1851. Jahr.

АПРИЛІЙ. April.

МАЙ. Mai.

Д а н ъ. Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Wetterstand	Кша	Снѣгъ	Топлота Temperatur		Станъ неба Wetterstand	Кша	Снѣгъ
				Regen	Schnee				Regen	Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien.		найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien.	
1	10.0	5.6	○	—	—	18.5	9.3	○	—	—
2	7.5	-0.5	●	—	—	20.1	9.8	○	63	—
3	10.5	1.4	○	—	—	21.8	11.0	○	—	—
4	13.9	5.6	●	—	—	19.5	14.5	○	3.00	—
5	14.0	8.2	●	—	—	22.9	11.9	○	—	—
6	11.5	5.0	○	97	—	20.7	14.2	○	—	—
7	10.2	4.9	●	3.65	—	18.5	13.1	●	—	—
8	15.0	7.5	●	1.20	—	23.3	13.0	●	—	—
9	15.5	7.4	●	—	—	31.5	20.4	●	16	—
10	13.5	7.0	○	—	—	31.5	19.7	○	06	—
11	14.4	7.3	○	—	—	29.5	20.0	○	—	—
12	16.3	5.0	○	—	—	35.1	20.6	○	—	—
13	16.5	6.1	○	—	—	26.5	20.5	○	—	—
14	17.3	6.2	○	—	—	18.3	16.4	●	71	—
15	20.1	8.6	○	—	—	12.6	9.7	●	4.14	—
16	22.3	11.7	○	—	—	19.1	11.0	○	—	—
17	12.5	11.8	●	86	—	21.5	15.0	○	8.97	—
18	19.5	11.0	○	—	—	17.9	12.5	●	1.28	—
19	22.3	11.1	○	—	—	19.0	10.8	○	20	—
20	24.0	13.1	○	—	—	21.3	13.9	○	43	—
21	27.2	16.0	○	—	—	13.0	8.6	●	3.14	—
22	27.5	17.0	○	17	—	11.0	7.2	●	3.97	—
23	28.3	17.0	○	—	—	9.6	7.6	●	4.00	—
24	25.9	17.2	○	91	—	9.5	7.6	●	13.43	—
25	28.1	15.8	○	—	—	13.3	7.6	○	85	—
26	22.8	16.7	○	1.43	—	17.1	7.9	○	—	—
27	19.0	12.9	○	2.63	—	23.5	12.2	○	—	—
28	25.6	13.2	○	—	—	23.8	16.7	●	14	—
29	19.5	17.1	●	4.45	—	25.1	17.4	○	2.43	—
30	18.5	10.1	○	4.32	—	16.1	12.6	●	1.86	—
31	—	—	○	—	—	16.7	11.6	●	1.14	—
Мѣ- Monat	18.31	9.90	—	20.59	—	20.25	13.04	—	50.54	—
○	—	—	6	—	—	—	—	5	—	—
○	—	—	16	10 Дана	—	—	—	13	19 Дана	—
●	—	—	8	" Tage "	—	—	—	13	" Tage "	—
Свѣта Sujam.	14.11		30	10. 20.59		16.65		31	19.	50.54

ГОДИНА 1851. Жаңр.

ЮНИЙ. Juni.

ЮЛІЙ Juli.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	19.3	13.7	○	—	—	24.1	13.6	○	—	—
2	20.2	11.1	○	—	—	26.1	17.6	○	—	—
3	22.1	13.5	○	—	—	28.5	19.2	○	—	—
4	26.5	14.8	○	—	—	32.1	22.2	○	—	—
5	26.9	17.4	○	—	—	30.7	20.8	○	06	—
6	25.7	17.8	○	1.14	—	31.3	21.0	○	1.71	—
7	26.7	16.3	○	—	—	26.3	26.8	○	—	—
8	27.5	16.6	○	—	—	28.5	18.0	○	—	—
9	21.9	17.8	●	2.97	—	26.0	20.2	○	.51	—
10	30.5	18.2	○	—	—	20.7	18.9	●	5.25	—
11	27.0	21.0	○	—	—	21.7	17.2	○	2.68	—
12	25.5	17.0	○	—	—	14.5	11.5	●	2.45	—
13	30.3	18.6	○	—	—	17.1	9.7	●	—	—
14	31.1	22.2	○	—	—	23.7	13.2	○	06	—
15	32.2	21.8	○	4.80	—	27.9	16.6	○	.51	—
16	23.0	17.3	○	—	—	23.8	16.3	○	1.02	—
17	27.0	18.6	○	—	—	29.7	18.2	○	—	—
18	17.7	12.5	●	1.43	—	36.3	22.5	○	—	—
19	20.0	9.8	○	—	—	34.5	24.0	○	1.25	—
20	23.0	12.4	○	—	—	21.3	13.8	●	—	—
21	29.4	16.4	○	—	—	26.7	16.8	○	—	—
22	31.4	20.9	○	—	—	30.8	20.1	○	—	—
23	32.8	21.8	○	—	—	32.7	22.2	○	—	—
24	30.0	22.2	○	—	—	36.5	24.2	○	.34	—
25	18.5	17.0	●	4.00	—	34.1	24.2	○	—	—
26	23.3	14.6	○	—	—	35.9	24.2	○	—	—
27	23.3	15.2	○	—	—	35.5	27.4	○	2.68	—
28	18.5	12.5	●	4.29	—	27.1	15.4	○	—	—
29	20.2	13.4	○	5.37	—	18.7	14.8	●	5.88	—
30	21.3	13.7	○	3.77	—	25.9	16.0	○	—	—
31	—	—	○	—	—	31.0	19.6	○	—	—
Мѣс. Monat	25.09	16.54	—	27.77	—	27.73	18.62	—	24.40	—
○	—	—	10	—		—	—	11	—	
●	—	—	16	8 Дана		—	—	15	13 Дана	
●	—	—	4	„ Tage „		—	—	5	„ Tage „	
Свѣта. Lufam.	20.82		30. 8.	27.77		23 18		31	13.	24.40

ГОДИНА 1851. За бг.

АВГУСТЪ August

СЕПТЕМВРІЙ September

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Слабъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Слабъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig		Л и н і я Linien		найв. höchste	найн. niedrig		Л и н і я Linien	
1	30.0	23.0	○	23	—	19.2	12.0	○	17	—
2	28.1	19.2	○	34.40	—	17.5	10.8	○	—	—
3	22.2	19.2	○	1.02	—	22.0	13.2	○	—	—
4	23.5	19.0	○	7.37	—	24.9	15.3	○	—	—
5	24.7	19.2	○	—	—	23.7	17.2	○	1.43	—
6	23.3	18.5	○	17	—	23.8	15.0	○	—	—
7	26.0	19.3	●	—	—	25.2	17.8	○	—	—
8	24.5	21.0	○	06	—	13.5	13.0	●	4.17	—
9	30.0	19.0	○	6.57	—	14.7	11.6	●	4.63	—
10	26.2	19.3	○	—	—	14.3	9.7	○	1.37	—
11	25.7	19.4	○	57	—	15.3	8.2	●	14	—
12	24.5	18.7	○	29	—	16.2	10.8	○	1.65	—
13	26.1	17.0	○	—	—	18.5	11.5	○	1.48	—
14	25.7	16.7	○	—	—	18.9	13.2	○	17	—
15	26.7	16.6	○	—	—	16.0	14.8	●	5.03	—
16	26.1	18.3	○	—	—	17.5	9.7	○	—	—
17	28.5	19.0	○	—	—	16.9	10.4	○	—	—
18	31.5	19.2	○	—	—	22.3	12.0	○	—	—
19	24.5	20.5	●	10.57	—	24.9	14.0	○	—	—
20	22.0	18.4	●	06	—	23.5	16.5	○	3.03	—
21	18.5	15.3	●	7.65	—	25.3	17.8	○	—	—
22	22.5	16.0	○	—	—	23.5	15.2	○	—	—
23	25.6	17.8	○	—	—	20.5	15.4	○	65	—
24	28.2	20.0	○	—	—	20.5	16.5	●	17	—
25	28.1	19.2	○	—	—	21.4	15.8	○	11	—
26	20.2	17.5	●	—	—	20.3	14.8	○	57	—
27	20.8	15.3	○	2.31	—	23.1	14.0	○	—	—
28	24.0	15.6	○	—	—	25.8	17.2	○	11	—
29	26.8	17.0	○	—	—	28.3	19.5	○	57	—
30	20.0	17.2	●	2.17	—	24.5	18.1	○	—	—
31	15.5	13.1	●	17	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	24.85	18.21	—	72.61	—	20.73	14.03	—	25.45	—
○	—	—	7	15 Дана " Tage "		—	—	9	16 17 Дана " Tage "	
○	—	—	16			—	—	16		
●	—	—	8			—	—	5		
Свѣта. Zufam.	21.53		31.	15.	72.61	17.38		30.	17.	25.45

ГОДИНА 1851. Jahr.

ОКТОВРІЙ. October.

НОЄМВРІЙ. November.

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
	Л и н і я. Linien.					Л и н і я. Linien.				
1	26.1	17.2	○	—	—	21.0	18.0	○	.11	—
2	27.5	18.4	○	—	—	26.3	19.5	●	.43	—
3	27.4	18.2	○	—	—	21.9	15.2	○	—	—
4	26.7	18.8	○	} 13.78	—	20.0	13.0	○	—	—
5	17.5	16.6	●		—	8.5	5.6	●	.75	—
6	16.8	13.6	●	—	—	10.5	3.2	●	2.68	—
7	19.1	12.1	○	—	—	10.5	5.0	○	—	—
8	18.3	12.6	○	—	—	15.5	6.2	○	—	—
9	19.9	11.8	○	—	—	16.7	10.8	●	—	—
10	16.9	9.8	○	—	—	19.3	13.0	●	—	—
11	17.3	9.7	○	—	—	17.3	14.2	○	—	—
12	18.6	10.8	○	—	—	17.5	12.7	○	—	—
13	21.5	12.2	○	—	—	15.3	10.0	○	—	—
14	18.5	12.0	○	—	—	12.0	8.0	●	} 9.46	—
15	21.7	12.8	○	—	—	8.5	7.2	●		—
16	21.7	12.8	○	—	—	5.8	5.0	●	.11	—
17	22.9	13.4	○	—	—	6.0	1.0	●	—	—
18	23.3	16.0	○	—	—	13.0	6.0	○	—	—
19	16.3	14.0	●	—	—	7.5	7.0	●	.40	—
20	23.7	13.2	○	—	—	1.0	0.5	○	.80	—
21	22.1	13.8	○	—	—	9.3	1.3	●	—	—
22	21.8	14.5	○	—	—	5.3	1.0	●	.23	—
23	18.7	14.2	○	—	—	-0.5	-1.0	●	—	4.80
24	16.0	7.8	○	—	—	0.7	0.8	●	—	—
25	14.4	6.9	○	—	—	1.5	0	●	.17	—
26	15.2	8.3	○	—	—	1.7	-0.1	●	—	.40
27	13.5	7.2	○	—	—	1.5	-0.2	●	.57	—
28	11.7	9.0	●	.40	—	3.7	0	○	1.37	—
29	17.0	7.3	○	—	—	2.9	-0.5	●	4.11	—
30	21.7	10.7	○	—	—	3.5	0.5	○	—	—
31	22.0	14.8	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	19.87	12.56	—	14.98	—	10.12	6.10	—	21.19	5.20
○	—	—	18	}		—	—	4	}	
○	—	—	10	4 Дана	—	—	—	7	14 Дана	2
●	—	—	3	" Tage "	—	—	—	19	" Tage "	—
Слєра. Zusam.	16.22		31	4. 14.98		8.11		30	16. 26.39	

ГОДИНА 1851. Jahr.
ДЕКЕМВРІЙ. December.

ГОДИНА 1852. Jahr.
ЯНУАРІЙ. Jänner.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Слѣдъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Слѣдъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	наин. niedrig.				найв. höchste	наин. niedrig.			
	Линія Linien					Линія Linien				
1	3.0	-1.4	●	—	—	-0.5	-5.2	○	—	—
2	1.0	-1.5	●	—	5.25	-0.4	-4.3	○	—	—
3	-3.3	-5.8	●	—	—	0	-6.4	●	—	—
4	-1.5	-3.2	●	—	—	2.5	-0.2	○	51	—
5	-2.5	-4.2	●	—	23	1.0	1.0	●	80	—
6	-3.7	-7.0	●	—	—	1.0	-3.5	○	—	—
7	0.3	-3.6	●	3.77	—	-0.5	-4.6	○	—	—
8	2.3	0	●	—	—	-3.5	-4.5	○	—	—
9	3.2	-0.8	●	—	—	-4.5	-8.3	○	—	—
10	4.3	0	●	.65	—	-5.5	-4.4	○	—	—
11	6.0	2.5	○	.33	—	2.2	-1.0	○	—	23
12	6.0	3.0	○	—	—	1.5	-1.2	●	33	—
13	2.5	1.0	●	—	—	6.1	-1.0	○	—	—
14	-1.7	-3.0	●	—	—	7.1	0.8	○	—	—
15	1.7	-2.0	●	.11	—	6.1	2.8	●	—	—
16	0.7	-0.2	●	—	—	6.6	3.0	●	—	—
17	-0.5	-1.0	●	—	—	6.5	3.2	●	68	—
18	-1.5	-2.6	●	—	—	5.1	4.0	●	1.31	—
19	-2.5	-3.8	●	—	.63	3.2	1.8	○		—
20	-2.0	-3.3	●	—	—	2.5	-0.5	●	—	—
21	-2.0	-2.0	●	—	—	2.3	-1.0	○	—	—
22	-0.9	-3.0	●	—	—	4.5	-0.2	○	—	—
23	-2.0	-3.5	●	—	—	7.5	3.0	○	—	—
24	-1.8	-3.4	●	.28	3.71	5.5	5.5	●	3.20	—
25	-3.7	-4.6	●	—	—	5.3	1.2	○		—
26	-3.0	-4.2	●	—	—	-0.5	-1.2	●	—	—
27	-3.1	-5.4	●	—	—	-0.5	2.5	●	06	—
28	-5.0	-5.0	●	—	8.57	1.9	-0.8	●	06	—
29	-7.1	-6.7	●	—	—	-0.5	-1.5	●	—	—
30	-7.2	-9.6	●	—	—	0.2	-1.6	●	—	—
31	0.2	-6.0	○	—	.23	3.5	0.5	○	—	—
Мѣс. Monat.	-77	-2.91	—	5.14	20.62	2.47	-0.47	—	6.95	23
○	—	—	1	5 Дана 6		—	—	5	10 Дана 1	
●	—	—	3	7 Tage		—	—	12	14 Tage	
●	—	—	27	—		—	—	14	—	
Свѣта Summ.	-1.84		31	11. 25.76		1.00		31	11. 7.18	

ГОДИНА 1852. Jahr
ФЕВРУАРИЙ. Februar. МАРТЪ. März.

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Снаѣ неба Himmelszust.	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Снаѣ неба Himmelszust.	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
				Линія Linien					Линія Linien	
1	1.1	-0.8	●	.34	—	5.4	-0.2	○	4.56	—
2	2.5	-0.7	●	—	—	9.9	0.4	○	—	—
3	1.5	-0.2	●	—	—	10.0	4.0	○	—	—
4	1.3	-1.8	●	—	—	-0.5	2.8	○	—	.86
5	4.2	-1.0	○	.17	—	-0.5	-3.6	●	—	.63
6	8.8	2.0	○	.23	—	3.5	-1.0	●	—	—
7	4.7	4.0	○	2.34	—	1.5	-1.0	○	—	—
8	6.5	-0.8	○	—	—	1.5	-1.0	●	—	—
9	8.7	0.	○	—	—	3.7	-1.4	○	—	1.54
10	10.3	2.0	○	—	—	1.5	-1.8	○	—	.51
11	9.5	4.0	○	1.14	—	2.2	-3.0	○	—	.51
12	15.7	7.2	○	—	—	0.3	-4.0	○	—	—
13	13.5	6.0	○	—	—	-0.7	-4.5	○	—	.06
14	2.2	1.5	●	—	—	0.3	-5.4	○	—	—
15	1.5	-1.0	●	—	—	-0.7	-7.5	○	—	—
16	5.5	0	●	—	—	0.1	-3.8	○	—	—
17	7.5	1.0	○	—	—	4.6	-2.7	○	—	.11
18	7.5	0.5	○	.45	—	5.0	-3.4	○	—	—
19	3.0	1.8	●	1.71	—	6.5	-0.2	○	—	—
20	-0.5	-3.5	●	—	.11	6.7	-1.4	○	—	—
21	0	-2.2	●	—	1.94	6.9	-0.5	○	—	—
22	-1.5	-3.0	●	—	6.97	8.9	-1.0	○	—	—
23	0.5	-3.0	●	—	.57	4.0	-2.5	○	—	—
24	0.7	-1.2	●	—	—	9.7	-4.4	○	—	—
25	-0.7	-3.8	○	—	—	1.9	-4.0	●	—	1.65
26	-0.7	-5.6	○	—	—	-1.5	-2.8	●	—	1.25
27	0.3	-6.3	○	—	—	5.5	-3.8	●	—	—
28	-0.7	-3.8	○	—	—	11.0	0	○	.11	—
29	4.5	-1.4	○	—	—	13.5	6.2	○	—	—
30	—	—	—	—	—	15.3	8.4	○	—	—
31	—	—	—	—	—	17.5	9.5	○	—	—
Мѣс. Monat	4.05	-0.35	—	6.38	9.59	4.97	1.08	—	4.67	7.12
○	—	—	6	7 Дана 4		—	—	2	2 Дана 9	
●	—	—	10	" Tage "		—	—	20	" Tage "	
●	—	—	13	" Tage "		—	—	9	" Tage "	
Свѣта Zufam.	1.85	29	11.	15.97		1.94	31	11.	11.79	

ГОДИНА 1852. Жагг
АПРИЛІЙ. April. **МАЙ. Mai.**

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
1	18-9	7-2	○	—	—	21-0	9-5	○	—	—
2	18-5	7-8	○	—	—	13-5	11-5	○	—	—
3	18-5	9-2	○	—	—	11-3	6-5	●	7-03	—
4	17-0	8-5	●	28	—	12-5	8-0	○	—	—
5	16-5	8-0	○	—	—	17-0	9-0	○	—	—
6	16-5	8-0	○	—	—	16-5	10-4	●	8-91	—
7	17-2	6-0	○	—	—	12-1	7-6	○	—	—
8	22-0	6-0	○	—	—	13-5	6-2	○	2-11	—
9	10-5	8-2	○	—	—	12-0	6-8	○	—	—
10	6-0	0-5	○	85	—	12-6	5-8	○	—	—
11	4-1	-1-5	●	—	—	18-3	8-0	○	—	—
12	9-3	1-2	○	—	—	23-3	10-1	○	3-08	—
13	10-9	1-8	○	—	—	19-9	13-5	○	1-48	—
14	13-5	5-0	○	—	—	21-4	13-8	○	1-14	—
15	15-5	4-8	○	1-31	—	21-8	13-7	○	1-66	—
16	5-0	3-8	●		—	19-5	8-3	○	—	—
17	5-5	0	○	—	23	20-9	11-0	○	—	—
18	1-5	-1-0	●	—	8-00	24-8	12-3	○	—	—
19	3-5	-1-2	●	—	3-14	27-6	15-5	○	—	—
20	3-5	1-8	●	1-31	—	27-7	17-3	○	—	—
21	-0-5	-1-8	●	—	20-00	24-6	20-2	○	—	—
22	0-3	-1-8	●	—		25-3	15-9	○	—	—
23	2-1	-1-2	●	—	—	27-3	17-3	○	—	—
24	4-3	3-5	●	—	—	28-7	17-5	○	—	—
25	3-5	1-0	●	1-14	—	28-7	19-6	○	—	—
26	9-5	1-2	○	—	—	30-5	21-5	○	—	—
27	13-5	4-4	○	—	—	31-9	18-8	○	—	—
28	16-1	6-2	○	—	—	34-6	21-0	○	—	—
29	14-1	4-2	○	—	—	30-5	22-0	○	—	—
30	14-1	5-2	○	—	—	31-7	22-0	○	3-14	—
31	—	—	○	—	—	22-5	21-0	○	8-23	—
Мѣс. Monat.	10-36	3-57	—	4-89	31-37	22-05	13-60	—	36-95	—
○	—	—	8	6 Дана 5		—	—	6	22 10 Дана	
●	—	—	11	" Tage "		—	—	22	" Tage "	
●	—	—	11	" Tage "		—	—	3	" Tage "	
Свѣта Sufam.	6-97	30	11.	36-26	17-83	31	10.	36-95		

ГОДИНА 1852. Jahr.

ЮНІЙ Juni.

ЮЛІЙ Juli.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
	Л и н і я Linien									
1	20.0	11.2	○	—	—	32.3	20.8	○	—	—
2	22.2	13.2	○	—	—	31.3	21.0	○	—	—
3	23.3	15.7	○	—	—	21.5	19.0	●	2.34	—
4	25.3	15.8	○	—	—	26.0	19.0	○	.40	—
5	26.5	15.8	○	—	—	30.6	24.0	○	—	—
6	21.8	18.0	○	—	—	28.1	18.4	○	.28	—
7	25.3	16.8	○	.23	—	25.5	16.6	○	.40	—
8	28.3	16.8	○	—	—	27.5	16.0	○	—	—
9	30.5	19.0	○	—	—	28.5	19.4	○	—	—
10	32.1	21.6	○	—	—	26.5	18.8	○	8.05	—
11	29.0	22.0	○	—	—	24.5	17.1	○	7.08	—
12	31.5	21.2	○	.92	—	27.7	17.8	○	.40	—
13	26.5	21.0	○	.45	—	29.5	19.8	○	—	—
14	25.9	16.0	○	—	—	32.0	21.2	○	—	—
15	19.5	16.0	○	5.37	—	33.7	21.8	○	—	—
16	17.9	12.4	○	—	—	32.8	23.2	○	—	—
17	24.5	13.7	○	—	—	34.2	23.7	○	—	—
18	28.9	17.4	○	—	—	36.7	24.7	○	—	—
19	27.5	20.0	○	.74	—	36.0	26.1	○	5.25	—
20	27.3	18.5	○	—	—	29.3	21.0	○	4.11	—
21	27.9	18.2	○	—	—	28.5	19.8	○	—	—
22	29.4	18.0	○	—	—	27.9	20.5	○	.68	—
23	32.2	20.8	○	—	—	26.2	17.4	○	1.36	—
24	34.3	22.8	○	—	—	23.3	16.0	○	3.08	—
25	32.4	24.1	○	.06	—	28.0	16.0	○	3.31	—
26	29.3	19.9	○	—	—	25.1	19.6	○	5.48	—
27	31.5	20.0	○	—	—	26.2	18.8	○	2.05	—
28	35.7	23.2	○	—	—	26.8	17.8	○	—	—
29	28.5	24.0	○	.23	—	26.5	18.3	○	—	—
30	29.5	20.0	○	—	—	27.2	16.3	○	—	—
31	—	—	—	—	—	28.1	19.0	○	—	—
Мѣс. Monat.	27.58	18.44	—	8.00	—	28.97	19.50	—	44.27	—
○	—	—	14			—	—	6		
○	—	—	16	7 Дана		—	—	22	15 Дана	
●	—	—	—	" Tage "		—	—	3	" Tage "	
Свѣта. Zufam.	23.01		30	7.	8.00.	24.23		31	15.	44.27

ГОДИНА 1852. Jahr.

АВГУСТЪ. August.

СЕПТЕМВРІЙ

September.

Дань Tag	Топлота Temperatur		Слабъ неба Wolkenstand	Кыша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Слабъ неба Wolkenstand	Кыша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	29.3	18.3	○	—	—	27.9	20.5	●	29	—
2	31.6	19.6	○	—	—	24.2	16.4	○	—	—
3	31.0	21.0	●	—	—	26.0	17.7	○	1.31	—
4	35.0	21.2	○	2.80	—	25.2	16.9	●	—	—
5	31.9	22.0	○	—	—	20.3	16.5	●	—	—
6	34.8	24.2	○	—	—	20.5	15.4	●	1.03	—
7	33.9	25.6	●	1.71	—	25.5	16.7	○	—	—
8	32.0	20.8	○	—	—	19.3	16.5	○	.68	—
9	33.9	21.6	○	—	—	19.7	17.4	○	—	—
10	37.5	24.5	○	—	—	20.5	18.0	○	—	—
11	29.3	20.8	●	.11	—	21.5	19.0	○	—	—
12	33.0	20.5	○	—	—	18.5	17.0	○	9.14	—
13	36.2	22.3	●	—	—	25.5	17.0	○	—	—
14	29.6	21.7	●	.63	—	24.5	16.0	○	—	—
15	26.3	17.4	○	—	—	20.0	16.0	●	1.08	—
16	28.6	18.9	●	2.74	—	25.3	15.8	○	—	—
17	20.5	17.0	●	—	—	25.8	19.0	○	—	—
18	26.7	15.5	○	—	—	21.6	17.0	○	1.60	—
19	28.7	16.7	○	—	—	26.7	14.5	○	—	—
20	30.3	18.0	●	2.74	—	29.0	17.8	○	—	—
21	23.5	17.0	○	.11	—	30.2	19.1	○	—	—
22	24.0	17.7	●	4.57	—	21.5	18.7	●	8.57	—
23	25.6	17.7	●	3.03	—	15.9	11.9	●		—
24	25.2	16.2	●	—	—	11.5	11.0	●	12.97	—
25	24.9	15.0	○	—	—	19.5	10.5	○	—	—
26	26.1	16.0	○	—	—	23.3	12.7	○	—	—
27	29.7	16.9	○	—	—	21.9	14.2	○	.06	—
28	31.1	19.3	○	—	—	24.3	15.4	○	—	—
29	31.0	19.2	○	—	—	27.9	16.5	○	—	—
30	29.7	19.2	○	—	—	28.9	19.8	○	—	—
31	29.8	18.6	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	29.50	19.34	—	18.44	—	23.58	16.36	—	36.73	—
○	—	—	19			—	—	5		
●	—	—	9	9 Дана	—	—	—	18	11 Дана	—
●	—	—	3	" Tage "	—	—	—	7	" Tage "	—
Свѣта. Summ.	24.42		31	9. 18.44		19.97		31	11. 36.73	

ГОДИНА 1852 ЖѢР.
ОКТОВРІЙ October. НОЕМВРІЙ November.

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien	
1	26·7	15·9	○	—	—	15·5	9·4	○	1·48	—
2	29·6	17·1	○	—	—	13·9	7·0	○	—	—
3	27·7	18·2	○	—	—	7·8	0·5	○	—	—
4	14·6	12·4	●	3·08	—	7·0	1·3	○	—	—
5	22·6	11·9	○	—	—	10·4	3·1	○	—	—
6	21·1	12·0	○	—	—	12·1	4·4	○	—	—
7	15·5	12·1	●	—	—	9·6	6·8	●	—	—
8	16·6	10·1	○	12·23	—	10·5	6·6	○	—	—
9	18·0	10·1	○	—	—	14·2	4·0	○	—	—
10	20·5	11·8	○	—	—	13·5	9·0	○	—	—
11	24·1	13·4	○	—	—	7·7	7·6	○	1·37	—
12	18·7	15·0	●	1·54	—	14·3	6·1	○	—	—
13	12·5	11·1	●	4·68	—	13·9	8·6	○	—	—
14	12·9	9·8	●	3·60	—	13·0	5·2	○	·11	—
15	12·0	9·0	●	1·43	—	13·5	9·8	○	2·11	—
16	14·7	8·2	●	—	—	16·7	8·9	○	—	—
17	10·7	5·2	○	—	—	22·4	13·0	○	—	—
18	8·3	6·2	●	—	—	19·5	15·2	●	·40	—
19	5·3	4·3	●	—	—	19·3	11·6	○	—	—
20	8·0	-0·4	○	·80	—	15·9	8·6	○	—	—
21	10·3	1·0	○	—	—	18·6	11·0	○	—	—
22	12·9	3·8	○	—	—	15·2	13·4	●	·91	—
23	14·5	5·5	○	—	—	15·3	10·6	●	—	—
24	18·3	6·4	○	—	—	16·3	11·8	●	·63	—
25	19·7	11·5	○	—	—	13·0	10·0	●	1·03	—
26	12·5	10·2	●	5·08	—	4·9	3·2	●	28·17	—
27	14·2	9·0	○		—	6·9	3·1	○	—	—
28	16·6	10·1	○	—	—	6·0	5·0	●	—	—
29	16·5	13·8	●	6·86	—	10·5	5·0	○	—	—
30	11·9	7·4	○	—	—	12·3	5·0	○	—	—
31	14·9	10·3	○	2·80	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	16·17	9·75	—	42·10	—	12·99	7·47	—	36·21	—
○	—	—	8			—	—	8		
●	—	—	12	11 Дана		—	—	13	9. Дана	
●	—	—	11	" Tage		—	—	9	" Tage	
Свѣта Luzat.	12·96	31	11.	42·10	10·23	30	9.	3·21		

ГОДИНА 1852. Жаңр.
ДЕКЕМВРІЙ Deçember.

ГОДИНА 1853. Жаңр.
ЯНУАРИЙ Jänner.

Д а н ь. Tag.	Топлота Temperatur		Снабъ неба Wimmelstand	Кыша Regen	Снабъ Schnee	Топлота Temperatur		Снабъ неба Wimmelstand	Кыша Regen	Снабъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
			Л и н і я. Linien.					Л и н і я. Linien.		
1	12.1	7.0	○	—	—	-1.3	-3.0	●	—	—
2	12.9	7.6	○	—	—	3.0	-2.8	○	—	—
3	11.5	7.2	○	—	—	3.1	-2.0	○	—	—
4	10.3	4.3	○	1.08	—	-4.3	-5.5	●	—	—
5	9.5	3.1	○	—	—	4.1	-5.0	●	—	—
6	11.2	3.4	○	—	—	-4.3	-4.8	●	—	—
7	11.3	5.2	○	—	—	-4.5	-4.6	●	—	—
8	10.0	4.0	○	—	—	-1.3	-5.8	○	.11	—
9	13.5	3.1	○	.06	—	4.3	.12	●	—	—
10	9.5	4.7	○	—	—	2.5	1.6	●	2.28	—
11	9.2	2.8	○	—	—	5.3	0.5	●	.11	—
12	7.3	2.8	○	—	—	8.0	4.2	○	—	—
13	4.5	-1.1	○	.11	—	10.8	3.7	○	—	—
14	5.8	1.9	●	—	—	11.1	6.0	●	—	—
15	11.6	5.6	○	—	—	7.0	2.5	○	2.92	—
16	13.2	5.5	○	—	—	4.5	0.0	●	.68	—
17	10.1	4.2	○	—	—	13.5	2.8	○	.23	—
18	6.7	4.0	●	2.68	—	9.6	5.8	○	.11	—
19	3.6	2.1	○	—	—	5.6	2.4	●	—	—
20	3.0	-1.8	○	—	—	1.7	.5	●	2.56	—
21	5.3	-1.0	○	—	—	0.7	-1.2	●	—	1.08
22	3.8	-1.0	○	—	—	6.5	-2.3	○	—	—
23	4.7	2.6	●	1.54	—	4.3	1.1	●	.40	—
24	3.5	-1.0	○	—	—	8.1	3.0	○	—	—
25	1.6	-4.6	○	—	—	9.6	4.2	○	.17	—
26	3.5	-3.0	○	—	—	8.2	1.2	○	1.71	—
27	-4.2	-6.1	●	—	—	5.5	1.2	●	—	—
28	0.5	-6.5	○	—	—	9.0	.0	○	1.54	—
29	2.3	-3.0	○	—	.11	11.3	1.7	○	—	—
30	1.5	-1.3	○	—	—	7.3	1.4	●	—	—
31	2.9	-1.0	○	—	—	6.3	1.8	○	—	—
Мѣс. Monat.	6.82	1.58	—	5.47	.11	4.74	0.24	—	12.82	1.08
○	—	—	12	5 Дана 1 " Tage "		—	—	2	13	12 Дана 1
●	—	—	15			—	—	13	12	" Tage "
●	—	—	4			—	—	16	"	" Tage "
Свѣта. Zuſam.	4.20		31	65.58		2.49		31	13.	13.90

ГОДИНА 1853. Жаңр
ФЕБРУАРИЙ Februar **МАРТЪ März**

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сыѣтъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сыѣтъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig				найв. höchste	найн. niedrig			
	Л и н і я Linien					Л и н і я Linien				
1	4.5	1.0	○	—	—	10.9	6.7	●	—	—
2	-3.5	-3.2	●	—	—	17.5	9.1	○	—	—
3	1.3	-5.0	○	—	—	2.5	1.2	●	—	6.39
4	0.3	-4.2	○	—	.68	9.3	-1.7	○	.57	—
5	2.5	-4.0	○	—	—	-0.5	0.	●	—	8.91
6	7.1	-3.0	○	—	—	4.5	-2.8	○	—	—
7	4.5	-1.6	○	—	—	2.5	-2.8	○	—	—
8	6.5	3.0	●	1.25	—	8.2	-1.1	○	—	—
9	11.5	3.0	○	—	—	11.5	1.7	○	—	—
10	18.5	6.2	○	—	—	10.7	0.1	○	—	—
11	12.6	5.2	○	—	—	10.3	1.6	○	—	—
12	12.3	6.8	○	4.29	—	11.5	3.7	○	—	—
13	6.5	6.1	○	—	—	12.3	0.5	○	—	—
14	11.9	1.6	○	—	.06	12.5	2.8	○	—	—
15	2.7	0.	●	—	—	15.5	3.7	○	—	—
16	4.9	-2.6	●	—	—	13.5	6.4	●	.97	—
17	-0.1	-0.8	●	—	12.62	17.3	9.0	○	—	—
18	4.5	-4.7	○	—	—	9.5	10.0	○	1.03	—
19	8.1	1.4	○	—	—	7.9	1.4	●	.68	—
20	6.0	2.3	○	.51	—	8.0	6.6	●	4.67	—
21	3.5	-1.8	○	—	—	-1.5	-3.5	●	—	.11
22	2.5	-1.6	●	—	.57	0.3	-3.7	●	—	—
23	-1.0	-2.9	●	—	2.86	5.3	-1.1	○	1.42	—
24	6.8	-6.6	●	—	.06	3.3	-2.3	○	—	.74
25	3.8	1.4	●	—	—	2.5	-1.2	○	—	.11
26	3.9	-3.6	○	—	.17	6.7	-0.8	○	.06	—
27	8.5	-5.6	○	—	—	11.3	2.1	○	—	—
28	11.5	1.9	○	—	—	4.5	3.5	●	14.90	—
29	—	—	—	—	—	0.7	0.5	●	—	—
30	—	—	—	—	—	7.6	0.4	○	—	—
31	—	—	—	—	—	11.1	4.8	○	—	—
Mbc. Monat.	5.77	-4.0	—	6.05	17.02	7.97	1.77	—	24.30	16.26
○	—	—	2			—	—	2		
●	—	—	17	4 Дана 7		—	—	17	9 Дана 5	
●	—	—	9	" Tage "		—	—	12	" Tage "	
Свѣта Summ	2.68	28	11.	23	06	4.87	31	14.	40.56	

ГОДИНА 1853. Ж а б р.
АПРИЛІЙ. April. МАЙ. Mai.

Данъ. Tag.	Топлота Temperatur		Вѣтръ неба Windrichtung	Кисла Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Вѣтръ неба Windrichtung	Кисла Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
	Л и н і я.					Л и н і я.				
	Linien.					Linien.				
1	9.5	7.2	●	—	—	21.7	15.4	○	—	—
2	13.0	4.8	○	—	—	19.5	12.9	○	—	—
3	7.0	5.8	●	1.82	—	22.0	14.2	○	—	—
4	11.3	4.2	○	—	—	22.7	14.7	○	—	—
5	12.0	6.1	○	—	—	26.9	15.8	○	—	—
6	13.5	7.0	○	1.20	—	24.7	15.5	○	3.70	—
7	12.5	6.0	○	—	—	21.2	13.0	○	—	—
8	18.7	6.9	○	—	—	24.5	16.0	○	—	—
9	14.7	8.4	○	4.11	—	23.1	15.4	○	—	—
10	3.5	3.4	●	.40	—	25.5	15.7	○	—	—
11	4.5	0.2	●	1.20	—	31.2	18.6	○	—	—
12	6.7	-0.3	○	—	—	34.0	21.2	○	—	—
13	13.3	2.0	○	.06	—	39.1	21.3	○	—	—
14	15.3	8.0	●	—	—	25.0	20.2	○	.11	—
15	0.3	-1.6	●	—	3.14	17.8	15.9	●	.40	—
16	1.3	-1.9	○	—	.17	17.1	14.2	●	.11	—
17	2.1	-1.6	○	—	.74	23.1	13.9	○	4.57	—
18	5.3	-1.6	○	4.11	—	18.0	14.2	○	.29	—
19	5.9	1.6	○	—	—	19.5	15.3	○	—	—
20	5.6	0	●	—	2.80	19.7	11.3	○	—	—
21	11.5	7.1	●	.11	—	20.3	13.8	○	1.54	—
22	10.1	4.7	○	4.57	—	20.8	13.6	○	—	—
23	18.7	6.2	○	.06	—	20.0	13.6	○	.46	—
24	11.7	10.8	○	4.80	—	22.3	14.2	○	—	—
25	11.9	5.5	○	—	—	22.7	15.1	○	—	—
26	14.5	6.0	○	—	—	20.7	15.7	○	.68	—
27	12.7	8.4	○	.06	—	24.3	13.4	○	—	—
28	15.0	6.4	○	—	—	27.5	15.8	○	—	—
29	15.1	6.8	○	—	—	26.7	17.4	○	—	—
30	16.0	11.7	●	1.25	—	26.0	19.8	○	.34	—
31	—	—	—	—	—	27.3	18.2	○	.11	—
Мѣс. Monat	10.42	4.61	—	23.81	6.85	26.25	19.03	—	40.52	—
○	—	—	3			—	—	11		
○	—	—	17	11 Дана 4		—	—	16	13 Дана	
●	—	—	10	" Tage "		—	—	3	" Tage "	
Свѣта Sonnat	7.51		30	15. 30.66		22.64		30	13. 40.52	

ГОДИНА 1853. Јаѿр.
ЈУНИЈ Juni **ЈУЛИЈ Juli**

Д а н њ. Tag.	Топлота Temperatur		Стањ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Стањ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee
	Найв. höchste	найн. niedrig		Л и н и ј а Linien		найн. höchste	найн. niedrig.		Л и н и ј а Linien	
1	24.5	16.8	○	—	—	36.3	25.4	○	—	—
2	26.4	17.8	○	—	—	36.2	26.7	○	—	—
3	30.1	20.6	○	·06	—	16.5	15.2	●	8.00	—
4	25.6	19.4	○	·17	—	22.1	13.4	○	—	—
5	23.3	17.9	●	1.03	—	21.9	14.7	○	—	—
6	23.7	17.8	○	·52	—	22.9	15.7	○	—	—
7	26.5	18.0	○	—	—	27.4	18.1	○	—	—
8	28.5	18.5	○	—	—	30.9	20.8	○	—	—
9	28.1	20.2	○	—	—	33.0	22.2	○	—	—
10	25.0	14.2	○	·17	—	36.2	24.8	○	—	—
11	25.9	23.4	○	—	—	36.0	26.2	○	—	—
12	27.0	19.2	○	3.76	—	27.1	20.2	○	4.74	—
13	21.1	19.8	●	1.77	—	27.1	20.2	○	—	—
14	25.7	17.3	○	·85	—	30.5	20.5	○	—	—
15	26.9	18.4	●	—	—	33.0	20.7	○	—	—
16	25.1	19.5	○	—	—	33.0	24.4	○	—	—
17	25.7	16.2	○	—	—	34.9	24.8	○	—	—
18	26.9	18.3	○	—	—	35.3	26.1	○	—	—
19	23.5	18.0	○	1.60	—	35.3	27.6	○	—	—
20	23.0	19.7	○	·11	—	25.3	22.7	●	—	—
21	26.3	19.7	○	—	—	25.6	16.6	○	—	—
22	27.6	21.5	○	3.48	—	26.7	18.2	○	—	—
23	25.2	19.1	○	·11	—	28.3	18.8	○	—	—
24	25.9	19.4	○	25.18	—	24.1	20.8	○	3.32	—
25	23.7	20.8	○	—	—	28.0	19.4	○	—	—
26	25.8	16.9	○	—	—	31.3	21.0	○	—	—
27	24.3	17.0	○	1.71	—	32.0	22.4	○	—	—
28	29.1	20.1	○	—	—	33.3	23.7	○	—	—
29	33.0	22.0	○	—	—	36.5	24.9	○	—	—
30	34.1	24.0	○	—	—	30.0	26.5	○	1.77	—
31	—	—	—	—	—	32.5	23.0	○	—	—
Мѣс. Monat.	26.25	19.03	—	40.52	—	29.94	21.47	—	17.83	—
○	—	—	11			—	—	21		
○	—	—	16	14 Дана		—	—	8	4 Дана	
●	—	—	3	„ Tage „		—	—	2	„ Tage „	
Свѣта Zusam	22.64		30	14 40.52		25.70		31	4. 17.83	

ГОДИНА 1853. Jahr.

АВГУСТЪ. August.

СЕПТЕМВРІЙ September.

Д а н ъ. Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
1	29.9	23.8	○	—	—	35.4	23.2	○	—	—
2	33.9	22.2	○	—	—	34.9	22.5	○	—	—
3	34.9	25.2	○	—	—	33.3	25.8	○	—	—
4	33.0	24.1	○	—	—	24.0	17.1	○	06	—
5	33.7	24.4	○	—	—	27.0	16.7	○	23	—
6	26.2	23.6	○	.51	—	27.9	17.5	○	—	—
7	27.8	20.5	○	1.03	—	30.3	20.7	○	—	—
8	25.0	21.3	○	.11	—	29.3	19.7	○	—	—
9	18.9	16.4	●	16.00	—	25.1	18.5	○	29	—
10	20.3	14.6	●	7.13	—	25.5	17.4	○	—	—
11	18.0	15.8	●	9.41	—	23.5	16.0	○	—	—
12	18.0	17.0	●	—	—	24.2	16.1	○	—	—
13	23.3	19.4	○	—	—	23.6	14.6	○	—	—
14	24.7	15.6	○	—	—	24.1	15.1	○	—	—
15	29.2	16.8	○	—	—	24.3	13.2	○	—	—
16	26.3	20.7	○	.23	—	22.3	12.2	○	—	—
17	28.1	19.0	○	—	—	21.3	12.2	○	—	—
18	22.0	18.2	○	6.22	—	21.3	10.4	○	—	—
19	23.0	15.3	○	—	—	22.1	11.1	○	—	—
20	25.5	15.7	○	—	—	23.0	11.8	○	—	—
21	28.3	18.0	○	—	—	23.6	12.2	○	—	—
22	31.6	20.4	○	—	—	25.9	14.0	○	—	—
23	33.0	22.3	○	—	—	29.7	15.7	○	—	—
24	34.5	22.0	○	—	—	31.4	19.2	○	—	—
25	35.4	24.6	○	—	—	28.4	18.0	○	—	—
26	33.7	25.0	○	—	—	23.5	14.0	○	1.20	—
27	34.9	24.0	○	—	—	15.0	10.0	●		—
28	34.3	23.8	○	—	—	16.3	9.2	○	—	—
29	38.7	24.6	○	—	—	17.8	8.6	○	—	—
30	34.5	24.6	○	—	—	21.8	10.2	○	—	—
31	31.3	20.7	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	28.75	20.63	—	40.64	—	25.16	15.36	—	1.78	—
○	—	—	17	8 Данъ Tage		—	—	19	5 Дана Tage	
○	—	—	10			—	—	10		
●	—	—	4	„ Tage „		—	—	1	„ Tage „	
Свѣта Zuſam.	24.69		31	8.	40.64	20.26		30	5.	1.78

ГОДИНА 1853. Жаґр.
ОКТОВРІЙ. October. НОЄМВРІЙ. November.

Д а н ь. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
	Л и н і я. Linien.					Л и н і я. Linien.				
1	24.5	12.8	○	—	—	12.5	5.8	○	—	—
2	29.7	17.6	○	—	—	11.0	4.2	○	—	—
3	20.5	13.7	○	—	—	10.5	4.3	○	—	—
4	10.7	6.5	●	6.40	—	10.5	2.1	○	.06	—
5	9.2	7.5	●	—	—	4.5	2.3	●	.06	—
6	16.2	5.3	○	—	—	7.5	1.0	○	—	—
7	21.2	9.3	○	—	—	8.3	6.4	●	1.08	—
8	21.0	13.7	○	—	—	10.1	6.8	●	—	—
9	21.0	17.5	○	—	—	8.5	7.0	●	8.28	—
10	23.5	18.8	○	—	—	7.9	2.3	●	1.08	—
11	23.5	20.0	●	—	—	0.5	-1.2	●	3.48	—
12	19.7	16.0	○	4.11	—	2.9	-1.4	●	—	—
13	22.9	14.8	○	—	—	4.3	1.3	○	—	—
14	23.5	14.3	○	—	—	6.5	-0.4	○	—	—
15	22.3	16.1	●	.63	—	5.4	0.8	○	.85	—
16	22.6	15.6	●	—	—	15.3	3.8	●	.06	—
17	20.3	17.1	●	2.80	—	15.5	9.4	●	—	—
18	20.3	14.2	●	—	—	8.5	7.6	●	.06	—
19	18.5	14.4	○	1.77	—	4.5	3.8	●	9.60	—
20	21.5	12.2	○	—	—	5.9	3.9	●		—
21	22.2	12.2	○	—	—	7.7	4.8	○	—	—
22	19.6	12.0	○	—	—	.5	0.5	●	—	3.88
23	18.8	9.4	○	—	—	1.1	-1.0	●	—	—
24	19.3	9.1	○	—	—	2.9	0.4	●	1.88	—
25	16.0	8.8	○	—	—	2.9	0.5	●	—	—
26	16.6	7.0	○	—	—	2.3	-0.6	○	—	—
27	13.5	5.2	○	—	—	0.7	-1.1	●	—	—
28	18.8	5.0	○	.06	—	0.3	-0.8	●	—	—
29	18.8	5.2	○	—	—	-0.5	-1.4	●	.06	—
30	19.5	5.2	○	—	—	-0.6	-3.4	●	—	4.68
31	9.7	5.2	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	19.40	11.79	—	15.77	—	5.93	2.26	—	26.55	8.56
○	—	—	10			—	—	2		
●	—	—	14	6 Дана	—	—	—	8	13 Дана	2
●	—	—	7	" Tage "	—	—	—	20	" Tage "	—
Свѣта. Summ.	15.60		31	6. 15.77		4.10		30	15. 35.11	

ГОДИНА 1853. Јаџр.
ДЕКЕМВРИЈ. Dezember.

ГОДИНА 1854. Јаџр.
ЈАНУАРИЈ Jänner.

Д а њ њ Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Wimmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Wimmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н и я Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н и я Linien	
1	-0.8	-3.7	○	—	—	-10.6	-14.8	○	—	2.45
2	3	-2.7	○	—	—	-10.0	-12.2	●	—	—
3	1.3	-4.8	○	—	—	-7.5	-15.4	●	—	—
4	-1.9	-6.6	○	—	—	2.9	-6.9	●	—	—
5	-6.5	-9.4	●	—	—	7.0	2.6	○	—	—
6	-6.5	-8.6	●	—	—	9.4	3.0	○	.40	—
7	-4.9	-6.2	●	—	—	9.0	4.8	○	1.71	—
8	-5.0	-7.0	●	—	—	9.5	1.8	○	—	—
9	-4.5	-6.4	●	—	.46	11.5	5.2	●	—	—
10	-3.1	-5.7	●	—	—	10.5	6.5	○	2.92	—
11	-3.0	-3.4	●	—	—	11.6	4.2	○	—	—
12	-2.6	-6.7	○	—	—	6.9	3.8	○	—	—
13	-6.3	-8.7	●	—	—	2.3	2.3	●	.91	—
14	-2.5	-8.7	○	—	—	2.8	1.6	●	.80	—
15	-2.0	-5.8	○	—	1.31	6.9	1.7	○	—	—
16	2.7	-2.8	○	—	—	7.4	1.2	○	—	—
17	2.2	-2.3	○	—	—	6.3	3.3	○	—	—
18	4.1	-2.8	●	2.9	—	1.1	0.8	●	.46	—
19	0.1	-2.8	○	—	—	0.5	-0.5	●	—	—
20	5.9	-2.4	●	0.6	—	-0.5	-1.2	●	.03	—
21	6.7	-1.0	○	.85	—	-0.5	-2.0	●	.40	—
22	3.2	2.2	●	7.42	—	-1.5	-2.8	●	.40	—
23	-0.3	-1.7	●	—	6.68	-1.4	-2.0	●	—	—
24	-1.5	-4.8	●	—	—	0.3	-3.1	○	—	—
25	-3.5	-6.8	●	—	—	2.1	-4.7	○	—	—
26	-5.7	-11.0	●	—	—	-2.5	-3.6	●	—	.63
27	-5.1	-6.8	●	—	3.70	-2.0	-4.0	●	—	1.25
28	-6.5	-8.2	●	—	—	-0.8	-2.1	●	—	—
29	-6.0	-8.6	●	—	2.28	-4.8	-7.2	●	—	—
30	-8.2	-9.8	●	—	1.08	-4.0	-7.2	●	—	—
31	-15.2	-16.4	○	—	—	-0.5	-3.8	●	—	—
Mѣс. Monat.	-2.42	-5.79	—	8.62	15.51	2.0	-1.64	—	8.03	4.33
○	—	—	5	4 Дана 6		—	—	3	9. Дана 3	
●	—	—	7			—	—	10		
●	—	—	19	„ Tage „		—	—	18	„ Tage „	
Свєга. Zusam.	-4.10		31	10. 24.13		-0.18		31	12. 12.39.	

ГОДИНА 1854 Jahr
ФЕВРУАРИЙ. Februar. МАРТЪ. März.

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Снаѣ небо Wimmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Снаѣ небо Wimmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
				Л и н і я Linien					Л и н і я Linien	
1	7.9	-0.4	○	—	—	0.4	-3.7	●	—	.40
2	8.1	3.4	○	—	—	-1.0	-1.4	●	—	1.88
3	5.2	0.3	○	—	—	-0.8	-5.1	○	—	—
4	1.0	-0.8	●	.06	—	-2.3	-5.1	●	—	—
5	5.3	-0.2	○	—	—	4.0	-3.0	○	—	.40
6	2.5	-1.5	●	1.25	—	1.9	-1.6	●	—	—
7	2.6	2.3	○	—	—	2.2	-2.0	○	—	—
8	2.8	2.8	○	.40	—	1.3	-6.2	○	—	—
9	2.5	-1.1	○	—	.46	0.7	-4.7	○	—	—
10	-0.3	-1.2	●	—	3.93	9.0	0.6	●	.40	—
11	-2.0	-3.5	●	—	—	14.0	2.7	○	—	—
12	.4.3	-7.6	○	—	—	14.0	4.8	○	—	—
13	-6.5	-10.8	●	—	—	13.3	4.8	○	—	—
14	-6.5	-10.8	●	—	1.25	7.0	2.2	○	—	—
15	-5.8	-10.3	○	—	—	4.6	1.6	○	.23	—
16	-6.3	-11.4	○	—	—	5.9	-1.2	○	—	—
17	-1.0	6.0	○	—	1.03	2.3	-1.0	●	—	2.86
18	0.5	-4.3	○	—	—	0.5	-2.8	●	.23	—
19	2.4	-2.8	○	—	—	0.5	-1.7	●	—	2.56
20	1.3	-2.0	●	—	85	1.0	-1.4	●	—	.68
21	-1.5	-2.0	●	—	6.85	2.7	-0.7	○	—	.06
22	-3.0	-3.5	●	—	2.00	2.3	-2.5	○	.06	—
23	0.2	-4.2	○	—	—	0.6	-3.4	○	—	—
24	0.	-4.7	○	—	.29	6.8	-0.5	○	.06	—
25	-0.2	-4.5	○	—	—	6.6	-1.4	○	—	—
26	1.0	-2.8	○	—	2.06	9.0	1.4	○	—	—
27	0.3	-4.2	○	—	.46	8.7	4.0	○	—	—
28	0.5	-4.8	○	—	—	9.2	0.4	○	—	—
29	—	—	—	—	—	10.4	.6	○	—	—
30	—	—	—	—	—	9.0	5.3	○	—	—
31	—	—	—	—	—	12.3	4.7	○	—	—
Мѣс. Monat	0.20	-3.43	—	1.71	19.18	5.03	-.53	—	.98	8.90
○	—	—	2			—	—	1		
○	—	—	17	3 Дана 10		—	—	21	5 Дана 7	
●	—	—	9	" Tage "		—	—	9	" Tage "	
Свѣта Summ.	— 1.62		28	13. 20.89		2.25		31	12. 9.88	

ГОДИНА 1854. Ж а ъ р.
АПРИЛІЙ. April. МАЙ. Mai.

Дань. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я. Linien.		найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я. Linien.	
1	12.8	6.8	☉	—	—	18.0	4.7	☉	—	—
2	14.3	5.0	☉	—	—	24.7	11.9	☉	—	—
3	16.3	6.0	☉	—	—	25.1	14.7	☉	—	—
4	7.5	5.3	☉	—	—	26.2	17.3	☉	—	—
5	10.2	1.3	☉	—	—	28.5	15.6	☉	—	—
6	16.3	2.9	☉	—	—	30.3	18.7	☉	2.86	—
7	16.5	6.5	☉	—	—	16.1	12.1	☉	.74	—
8	16.7	8.0	☉	—	—	18.3	11.7	☉	—	—
9	15.9	4.4	☉	—	—	22.8	11.9	☉	—	—
10	20.1	8.2	☉	—	—	24.5	14.8	☉	—	—
11	19.9	7.6	☉	—	—	28.3	15.4	☉	—	—
12	19.9	7.7	☉	—	—	27.4	18.8	☉	—	—
13	6.9	2.3	☉	—	—	22.5	18.4	☉	2.39	—
14	8.5	2.6	☉	—	—	24.6	17.0	☉	—	—
15	11.8	0.8	☉	—	—	22.5	12.2	☉	.06	—
16	14.7	5.2	☉	—	—	24.2	15.7	☉	—	—
17	18.0	6.3	☉	—	—	25.5	15.4	☉	—	—
18	14.5	6.5	☉	—	—	26.4	16.9	☉	.17	—
19	17.1	5.6	☉	—	—	24.4	16.7	☉	.06	—
20	20.7	8.4	☉	—	—	20.9	16.8	☉	.06	—
21	25.6	12.3	☉	—	—	21.1	11.3	☉	—	—
22	18.1	14.6	☉	.06	—	22.8	11.3	☉	—	—
23	19.9	14.7	☉	.17	—	27.3	14.7	☉	.29	—
24	26.3	13.2	☉	—	—	27.0	16.7	☉	—	—
25	9.0	7.2	☉	.80	—	29.5	18.9	☉	2.11	—
26	7.3	4.0	☉	2.80	—	22.1	16.8	☉	.17	—
27	8.0	5.7	☉	—	—	23.9	13.6	☉	—	—
28	12.3	3.9	☉	—	—	27.7	15.7	☉	—	—
29	10.0	8.3	☉	.74	—	22.3	18.7	☉	2.17	—
30	11.5	6.3	☉	.46	—	23.5	18.2	☉	—	—
31	—	—	—	—	—	24.1	16.4	☉	—	—
Мѣс. Monat	14.69	6.29	—	5.20	—	24.27	15.13	—	11.08	—
○	—	—	13			—	—	8		
●	—	—	14	7 Дана		—	—	21	11 Дана	
●	—	—	3	„ Tage „		—	—	2	„ Tage „	
Свєга Summa	10.49		30	7.	5.20	19.70		31	11.	11.08

ГОДИНА 1854. Жаңр.

ЮНИЙ. Juni.

ЮЛІЙ Juli.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Сявѣ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сявѣ Schnee	Топлота Temperatur		Сявѣ неба Himmelstand	Кыша Regen	Сявѣ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	27.0	16.3	○	—	—	28.9	17.5	○	.46	—
2	30.2	17.0	○	—	—	28.6	20.0	○	—	—
3	30.5	22.7	○	4.80	—	27.3	18.5	○	—	—
4	24.9	20.4	○	—	—	28.1	17.8	○	—	—
5	26.7	18.2	○	—	—	31.9	20.6	○	} 9.82	—
6	21.5	15.2	○	5.14	—	20.5	19.0	○		—
7	16.7	13.8	○	2.68	—	26.4	18.3	○	—	—
8	12.9	12.8	○	—	—	33.9	20.6	○	—	—
9	17.3	11.9	○	—	—	34.1	20.8	○	—	—
10	16.5	9.8	○	.51	—	35.5	22.4	○	6.00	—
11	20.0	11.6	○	—	—	30.0	21.0	○	—	—
12	22.5	13.2	○	—	—	32.7	21.0	○	2.00	—
13	27.3	17.3	○	—	—	25.5	19.6	○	4.11	—
14	19.0	17.2	○	1.77	—	21.0	14.7	○	—	—
15	23.3	14.7	○	—	—	26.5	16.0	○	—	—
16	26.3	18.2	○	11.25	—	29.3	19.0	○	—	—
17	26.7	18.1	○	—	—	25.3	18.4	○	6.62	—
18	30.6	20.8	○	—	—	23.6	22.2	○	—	—
19	32.7	22.9	○	—	—	27.3	19.9	○	.06	—
20	33.9	23.9	○	—	—	31.3	23.0	○	4.91	—
21	36.2	23.8	○	—	—	29.3	21.1	○	.11	—
22	35.9	25.7	○	.06	—	29.3	25.6	○	15.82	—
23	26.7	21.7	○	—	—	27.8	20.5	○	—	—
24	25.9	20.5	○	2.00	—	29.6	20.8	○	—	—
25	27.8	25.8	○	1.48	—	31.1	20.6	○	—	—
26	29.0	24.1	○	—	—	31.2	21.2	○	—	—
27	29.1	21.4	○	—	—	29.5	22.3	○	.17	—
28	32.1	21.8	○	—	—	32.2	23.6	○	—	—
29	36.4	24.1	○	—	—	27.6	20.6	○	.74	—
30	36.0	23.0	○	—	—	26.0	18.4	○	—	—
31	—	—	○	—	—	26.5	17.3	○	—	—
Мѣс. Monat	26.72	18.93	—	29.69	—	28.64	20.12	—	50.82	—
○	—	—	10			—	—	13		
●	—	—	19	9 Дана		—	—	14	13 Дана	
●	—	—	1	„ Tage „		—	—	4	„ Tage „	
Свѣт. Zeit.	22.83		30. 9.	29.69		24.38		31	13.	50.82

ГОДИНА 1854. Годъ.

АВГУСТЪ August

СЕПТЕМВРІЙ September

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Сила вѣтра Sturmwind	Каша Regen	Силь Schnee	Топлота Temperatur		Сила вѣтра Sturmwind	Каша Regen	Силь Schnee
	наив. höchste	наим. niedrig.		Л и н і я Linien		наив. höchste	наим. niedrig.		Л и н і я Linien	
1	32.1	21.0	○	—	—	25.3	14.4	○	—	—
2	35.0	24.0	○	—	—	26.9	15.6	○	3.03	—
3	38.3	26.0	○	—	—	24.3	15.8	○	—	—
4	31.7	24.4	○	3.53	—	22.3	13.1	○	—	—
5	30.9	21.7	○	—	—	23.4	13.9	○	—	—
6	31.3	22.4	○	.46	—	25.4	13.6	○	—	—
7	34.0	21.3	○	.23	—	27.0	13.6	○	—	—
8	31.2	22.5	○	.40	—	12.5	11.2	●	2.22	—
9	27.1	21.1	○	—	—	14.0	8.1	○	.06	—
10	30.3	19.0	○	—	—	16.0	7.5	○	—	—
11	31.5	21.2	○	.23	—	14.0	7.2	○	—	—
12	25.3	22.6	●	2.86	—	19.0	9.6	○	—	—
13	21.5	18.5	●	2.06	—	20.4	9.8	○	—	—
14	22.9	19.2	○	2.92	—	24.5	7.2	○	—	—
15	27.8	18.8	○	—	—	26.5	9.5	○	—	—
16	31.6	19.7	○	—	—	29.7	13.8	○	—	—
17	32.3	20.6	○	—	—	32.1	16.9	○	—	—
18	32.9	21.0	○	1.65	—	32.0	18.0	○	—	—
19	23.5	14.8	○	—	—	26.0	17.0	○	—	—
20	24.1	15.3	○	—	—	26.3	15.8	○	—	—
21	23.9	15.8	○	—	—	28.2	15.0	○	—	—
22	22.9	17.1	●	3.60	—	26.5	17.3	○	—	—
23	24.2	14.8	○	—	—	14.0	14.0	●	7.06	—
24	17.0	14.5	●	6.00	—	13.7	11.0	●	.29	—
25	21.6	14.4	○	—	—	16.3	11.0	○	—	—
26	20.4	16.8	○	—	—	14.1	12.4	○	—	—
27	17.5	15.4	●	.74	—	11.8	9.5	○	—	—
28	19.3	11.5	○	—	—	12.5	11.1	○	7.53	—
29	21.6	13.6	○	—	—	12.8	10.5	○		—
30	21.9	16.2	○	.11	—	13.0	10.8	○	—	—
31	23.0	13.4	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	26.74	18.61	—	24.79	—	21.02	12.47	—	20.19	—
○	—	—	11			—	—	16		
○	—	—	14	13 Дана		—	—	6	8 Дана	
●	—	—	6	" Tage "		—	—	8	" Tage "	
Свѣта. Sufam.	22.68		31.	13. 24.79		16.75		30.	8. 20.19	

ГОДИНА 1854. ЖѢР.
ОКТОВРІЙ October. НОЕМВРІЙ November.

Д а н ѣ Tag	Топлота Temperatur		Вѣтра Windrichtung	Вѣтра Windgeschw.	Вѣтра Windgeschw.	Топлота Temperatur		Вѣтра Windrichtung	Вѣтра Windgeschw.	Вѣтра Windgeschw.	Топлота Temperatur		Вѣтра Windrichtung	Вѣтра Windgeschw.	Вѣтра Windgeschw.
	найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.				найв. höchste	найн. niedrig.			
1	17.3	10.5	○	—	—	13.4	4.0	○	—	—	13.4	4.0	○	—	—
2	20.0	9.0	○	—	—	7.9	1.0	○	—	—	7.9	1.0	○	—	—
3	21.2	10.0	○	—	—	7.5	1.4	○	—	—	7.5	1.4	○	—	—
4	20.8	9.5	○	—	—	6.5	1.3	●	—	—	6.5	1.3	●	—	—
5	16.7	12.8	○	1.77	—	4.7	5.6	●	2.34	—	4.7	5.6	●	2.34	—
6	23.5	14.0	○	—	—	7.2	4.5	●	—	—	7.2	4.5	●	—	—
7	26.0	14.0	○	—	—	6.5	5.6	●	2.3	—	6.5	5.6	●	2.3	—
8	14.0	18.0	○	1.94	—	5.6	5.6	●	1.71	—	5.6	5.6	●	1.71	—
9	10.2	6.5	○	—	—	4.5	3.0	●	—	—	4.5	3.0	●	—	—
10	15.2	4.5	○	—	—	8.5	3.0	○	—	—	8.5	3.0	○	—	—
11	14.0	4.0	○	—	—	1.5	1.5	○	—	—	1.5	1.5	○	—	—
12	11.0	8.5	○	2.06	—	4.5	3.0	●	17.02	—	4.5	3.0	●	17.02	—
13	10.5	10.0	○	—	—	4.5	-4.0	●	—	9.13	4.5	-4.0	●	—	9.13
14	16.8	9.7	○	—	—	8.5	2.0	○	—	—	8.5	2.0	○	—	—
15	18.0	12.8	○	2.29	—	4.5	-5.0	●	—	—	4.5	-5.0	●	—	—
16	18.4	11.4	○	5.71	—	14.5	-3.0	○	—	—	14.5	-3.0	○	—	—
17	18.2	12.2	○	1.82	—	14.5	9.0	○	—	—	14.5	9.0	○	—	—
18	21.2	10.8	○	—	—	14.5	12.0	○	—	—	14.5	12.0	○	—	—
19	21.7	12.8	○	—	—	12.5	12.0	●	—	—	12.5	12.0	●	—	—
20	24.5	13.6	○	—	—	6.5	6.0	○	—	—	6.5	6.0	○	—	—
21	27.5	17.5	○	—	—	6.5	3.0	●	12.84	—	6.5	3.0	●	12.84	—
22	23.2	15.5	○	1.11	—	5.5	1.0	○	—	—	5.5	1.0	○	—	—
23	20.0	12.7	○	—	—	10.5	4.0	○	—	—	10.5	4.0	○	—	—
24	23.8	12.5	○	—	—	19.5	3.0	○	—	—	19.5	3.0	○	—	—
25	25.0	11.3	○	2.23	—	18.5	8.0	○	—	—	18.5	8.0	○	—	—
26	26.0	16.1	○	—	—	12.5	8.0	●	1.14	—	12.5	8.0	●	1.14	—
27	23.1	12.7	○	—	—	10.5	5.0	○	—	—	10.5	5.0	○	—	—
28	12.5	11.3	○	—	—	7.5	3.0	○	—	—	7.5	3.0	○	—	—
29	12.2	4.9	○	—	—	6.5	-1.0	○	—	—	6.5	-1.0	○	—	—
30	8.5	1.6	○	—	—	7.5	8.0	○	11.42	—	7.5	8.0	○	11.42	—
31	10.5	1.5	○	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	18.45	10.72	—	13.93	—	8.78	3.68	—	46.70	9.13	8.78	3.68	—	46.70	9.13
○	—	—	14	—	—	—	—	7	—	—	—	—	7	—	—
●	—	—	13	9 Дана	—	—	—	9	7. Дана 1	—	—	—	9	7. Дана 1	—
●	—	—	4	„ Tage	—	—	—	14	„ Tage	—	—	—	14	„ Tage	—
Свѣта Summ.	14.58	31	9.	13.93	6.23	30	8.	55.83							

ГОДИНА 1854. Январ.
ДЕКЕМВРІЙ. December.

ГОДИНА 1855. Январ.
ЯНУАРІЙ. Jänner.

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Wetterstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Станъ неба Wetterstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	11.5	2.0	○	—	—	7.5	-3.0	○	—	—
2	6.5	5.0	●	—	—	4.5	-1.0	○	—	—
3	4.5	-3.0	○	.56	—	4.5	-2.0	○	—	—
4	10.5	0	○	—	—	4.5	-4.0	○	—	.06
5	8.5	2.0	○	—	—	8.5	-3.0	○	—	—
6	6.5	0	○	—	—	7.5	2.0	○	—	—
7	8.5	0	○	—	—	5.5	1.0	○	—	3.14
8	8.5	0	○	—	—	5.5	1.0	○	—	—
9	8.5	1.0	○	—	—	5.5	1.0	○	2.00	—
10	10.5	0	○	—	—	6.5	0	○	—	—
11	13.5	5.0	○	2.86	—	4.5	4.0	○	—	—
12	8.5	2.0	●	—	—	.5	-9.0	○	—	—
13	5.5	1.0	●	.57	—	3.5	-5.0	○	—	—
14	4.5	-1.0	●	1.14	—	4.5	-9.0	○	—	—
15	6.5	-2.0	●	1.14	—	-4.5	-9.0	○	—	—
16	15.5	2.0	●	.57	—	.5	-9.0	○	—	1.14
17	9.5	2.0	●	—	—	-2.5	-10.0	○	—	3.15
18	15.5	-3.0	○	—	—	-3.5	-9.0	○	—	3.70
19	6.5	-3.0	●	—	—	.5	-7.0	○	—	3.42
20	4.5	0	●	—	—	2.5	-4.0	○	—	4.57
21	2.5	0	○	3.42	—	12.5	-3.0	○	—	—
22	3.5	-2.0	○	1.14	—	10.5	-2.0	○	—	—
23	3.5	-3.0	●	.57	—	6.5	-4.0	○	—	—
24	4.5	-2.0	●	—	—	-2.5	-6.0	○	—	—
25	2.5	-5.0	○	—	—	-4.5	-12.0	○	—	—
26	8.5	-3.0	○	—	—	.5	-9.0	○	—	—
27	5.5	-3.0	○	—	—	-4.5	-7.0	○	—	1.71
28	3.5	0	○	—	—	.5	-11.0	○	—	—
29	.5	-2.0	●	—	—	-6.5	-16.0	○	—	—
30	3.5	-5.0	○	—	—	-1.5	-15.0	○	—	—
31	6.5	-5.0	○	—	—	-5.5	-12.0	○	—	—
Мѣс. Monat.	7.05	-0.65	—	11.97	—	2.24	-5.55	—	2.00	20.89
○	—	—	16	9 Дана " Tage "		—	—	10	1. Дана 8 " Tage "	
●	—	—	3			—	—	10		
●	—	—	12			—	—	11		
Свѣта Sjant.	3.20		31	9	11.97	— 1.66		31	9.	22.89

ГОДИНА 1855. Жагг
ФЕВРУАРИЙ Februar **МАРТЪ März**

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Снабъ неба Himmelszust.	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Снабъ неба Himmelszust.	Кша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig				найв. höchste	найн. niedrig			
	Л и н і я Linien					Л и н і я Linien				
1	-1.5	-10.0	●	—	1.14	5.5	3.0	●	—	—
2	-1.5	-7.0	●	—	4.56	18.5	-1.0	●	—	—
3	-3.5	-13.0	—	—	—	18.5	1.0	—	—	—
4	1.5	-13.0	●	—	—	21.5	7.0	●	—	—
5	5.5	-2.0	●	1.71	—	19.5	7.0	●	—	—
6	10.5	2.0	●	—	—	18.5	5.0	●	—	—
7	4.5	2.0	●	—	—	13.5	4.0	●	—	—
8	14.5	0	●	—	—	14.5	4.0	●	—	—
9	10.5	1.0	●	1.14	—	9.5	2.0	●	1.71	—
10	10.5	0	●	1.14	—	5.5	1.0	●	3.71	—
11	4.5	-5.0	●	—	8.57	2.5	-2.0	●	3.42	—
12	14.5	1.0	●	—	—	2.5	-4.0	●	—	—
13	16.5	10.0	●	—	—	3.5	-5.0	●	—	1.71
14	19.5	9.0	●	—	—	1.5	-5.0	●	—	1.14
15	17.5	13.0	●	—	—	-1.5	-2.0	●	—	—
16	-5	-6.0	●	—	2.28	3.5	-3.0	●	—	—
17	10.5	-6.0	●	—	—	14.5	0	●	—	—
18	15.5	5.0	●	—	—	21.5	3.0	●	—	—
19	10.5	-10.0	●	—	9.14	14.5	2.0	●	1.71	—
20	-7.5	-15.0	●	—	—	19.5	4.0	●	—	—
21	-2.5	-10.0	●	—	4.59	19.5	4.0	●	—	—
22	-2.5	-9.0	●	—	—	19.5	10.0	●	—	—
23	5.5	-10.0	●	—	—	18.5	9.0	●	—	—
24	4.5	-6.0	●	—	—	18.5	10.0	●	—	—
25	12.5	-5.0	●	—	—	16.5	9.0	●	—	—
26	10.5	1.0	●	—	—	12.5	10.0	●	1.14	—
27	9.5	1.0	●	—	—	23.5	12.0	●	—	—
28	8.5	-3.0	●	—	—	24.5	15.0	●	—	—
29	—	—	—	—	—	18.5	6.0	●	—	—
30	—	—	—	—	—	3.5	5.0	●	—	—
31	—	—	—	—	—	10.5	3.0	●	—	—
Мѣс. Monat.	7.11	-3.03	—	3.99	30.18	13.31	3.68	—	11.69	2.85
○	—	—	5	—	—	—	—	8	—	—
●	—	—	7	3 Дана	6	—	—	15	5 Дана	2
●	—	—	16	„ Tage „	„	—	—	8	„ Tage „	„
Свѣта Zugang.	2.04	28	9.	34	17 6	8.49	31	7.	14.54	

ГОДИНА 1855. Jahr
АПРИЛІЙ April. МАЙ. Mai.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Слабъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Топлота Temperatur		Слабъ неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	8.5	6.0	●	—	—	18.0	12.0	○	—	—
2	3.5	4.0	●	—	—	24.0	8.0	○	—	—
3	4.5	5.0	●	—	—	24.0	19.0	●	—	—
4	18.5	5.0	○	—	—	30.0	15.0	○	—	—
5	22.5	4.0	○	—	—	33.0	15.0	○	—	—
6	20.5	12.0	○	—	—	33.0	15.0	○	—	—
7	18.5	10.0	●	1.71	—	30.0	15.0	○	—	—
8	18.5	11.0	○	—	—	24.0	15.0	○	—	—
9	14.5	8.0	○	—	—	23.0	13.0	●	2.86	—
10	13.5	5.0	○	—	—	8.0	5.0	●	1.71	—
11	13.5	8.0	●	3.42	—	24.0	11.0	○	—	—
12	10.5	8.0	●	.57	—	21.0	9.0	●	6.85	—
13	18.5	5.0	○	—	—	23.0	11.0	○	—	—
14	23.5	16.0	○	—	—	23.0	15.0	○	—	—
15	20.5	10.0	○	—	—	24.0	11.0	●	1.71	—
16	22.5	14.0	○	—	—	24.0	11.0	●	—	—
17	23.5	13.0	○	—	—	26.0	15.0	○	—	—
18	23.5	10.0	●	—	—	20.0	14.0	●	5.14	—
19	20.5	14.0	○	—	—	14.0	9.0	●	36.54	—
20	24.5	5.0	○	—	—	20.0	9.0	○	—	—
21	28.5	10.0	○	—	—	27.0	8.0	○	—	—
22	8.5	9.0	○	—	—	30.0	11.0	○	—	—
23	12.5	0	○	—	—	29.0	18.0	○	—	—
24	10.5	2.0	○	—	—	30.0	20.0	○	—	—
25	9.5	4.0	○	—	—	30.0	17.0	○	—	—
26	8.5	5.0	○	2.86	—	30.0	19.0	○	—	—
27	7.5	2.0	○	8.00	—	31.0	19.0	○	—	—
28	7.5	2.0	○	4.00	—	33.0	19.0	○	—	—
29	11.5	5.0	○	—	—	33.0	19.0	○	—	—
30	16.5	5.0	○	—	—	33.0	22.0	○	—	—
31	—	—	—	—	—	38.0	23.0	○	—	—
Мѣс. Monat.	15.50	7.24	—	20.56	—	26.13	14.26	—	54.81	—
○	—	—	8	—	—	—	—	16	—	—
●	—	—	9	6 Дана	—	—	—	7	6 Дана	—
●	—	—	13	" Tage "	—	—	—	8	" Tage "	—
Свѣта Sufam.	11.37	30	6.	20.56	20.20	31	6.	—	—	—

ГОДИНА 1855. Јаџр.

ЈУНИЈ Juni.

ЈУЛИЈ Juli.

Д а н њ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Каша Regen	Свѣтъ Sonne	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Каша Regen	Свѣтъ Sonne
	найв. hochste	найн. niedrig.				найв. hochste	найн. niedrig.			
	Л и н и я Linien									
1	34.0	25.0	○	—	—	23.0	15.0	●	—	—
2	32.0	25.0	○	—	—	24.0	15.0	○	—	—
3	36.0	20.0	○	—	—	29.0	19.0	○	—	—
4	33.0	24.0	○	—	—	29.0	19.0	○	—	—
5	30.0	18.0	○	—	—	27.0	25.0	○	—	—
6	24.0	20.0	○	—	—	33.0	22.0	●	—	—
7	35.0	23.0	●	3.71	—	34.0	22.0	●	—	—
8	32.0	24.0	○	—	—	29.0	20.0	○	—	—
9	29.0	18.0	○	—	—	34.0	21.0	○	—	—
10	38.0	29.0	○	—	—	34.0	21.0	○	—	—
11	37.0	21.0	○	—	—	36.0	25.0	○	—	—
12	36.0	26.0	○	—	—	34.0	22.0	●	5.71	—
13	32.8	22.5	○	—	—	34.0	22.0	○	12.56	—
14	34.0	26.8	○	—	—	33.0	24.0	○	—	—
15	35.1	24.2	○	—	—	34.0	21.0	○	—	—
16	38.5	26.5	○	—	—	35.0	20.0	○	—	—
17	33.5	22.7	○	—	—	36.0	23.0	○	—	—
18	34.7	23.7	○	—	—	36.0	19.0	○	—	—
19	30.0	24.1	○	11.42	—	36.0	17.0	○	—	—
20	25.1	13.0	○	3.71	—	33.0	20.0	○	—	—
21	26.7	20.0	○	—	—	27.0	19.0	○	—	—
22	30.2	18.5	○	—	—	24.0	21.0	○	—	—
23	25.2	19.0	○	—	—	27.0	19.0	○	—	—
24	19.1	17.6	○	1.71	—	29.0	21.0	○	—	—
25	15.2	11.7	○	5.86	—	30.0	22.0	○	—	—
26	12.6	8.7	○	1.14	—	31.0	24.0	○	—	—
27	21.4	16.0	○	—	—	23.0	19.0	○	—	—
28	22.9	16.1	○	—	—	24.0	21.0	○	—	—
29	25.0	22.0	○	—	—	24.0	21.0	○	—	—
30	24.0	13.0	○	—	—	27.0	22.0	○	—	—
31	—	—	—	—	—	26.0	18.0	○	—	—
Мѣс. Monat.	29.40	21.31	—	27.55	—	30.16	20.61	—	18.27	—
○	—	—	20			—	—	17		
●	—	—	7	6 Дана		—	—	9	2 Дана	
●	—	—	3	" Tage "		—	—	5	" Tage "	
Свѣта. Zajam.	25.36		30 6.		27.55	25.38		31	2. 18.2 7 —	

ГОДИНА 1855. Жаңр.

АВГУСТЪ August

СЕПТЕМВРІЙ September

Данъ Tag	Топлота Temperatur		Ставъ неба Wimmelstand	Кша Regen	Савъ Schnee	Топлота Temperatur		Ставъ неба Wimmelstand	Кша Regen	Савъ Schnee
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien		найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien	
1	32-0	18-0	○	—	—	31-0	18-0	○	2-86	—
2	34-0	20-0	○	—	—	32-0	16-0	○	—	—
3	39-0	19-0	○	—	—	31-0	15-0	○	—	—
4	40-0	32-0	●	—	—	38-0	19-0	○	1-71	—
5	34-0	29-0	●	—	—	35-0	21-0	○	2-28	—
6	32-0	21-0	●	—	—	32-0	21-0	●	1-14	—
7	27-0	22-0	●	—	—	25-0	16-0	○	—	—
8	31-0	19-0	●	—	—	19-0	12-0	○	1-14	—
9	32-0	17-0	●	—	—	25-0	10-0	○	—	—
10	34-0	22-0	●	—	—	27-0	13-0	○	—	—
11	24-0	19-0	●	—	—	18-0	13-0	○	1-14	—
12	22-0	19-0	●	43-11	—	27-0	12-0	○	2-28	—
13	27-0	20-0	●	35-40	—	20-0	14-0	○	1-71	—
14	30-0	21-0	●	1-14	—	25-0	12-0	○	—	—
15	19-0	15-0	○	57	—	25-0	13-0	●	57	—
16	19-0	14-0	○	3-14	—	25-0	8-0	○	—	—
17	22-0	16-0	○	—	—	21-0	6-0	○	—	—
18	25-0	15-0	○	—	—	24-0	9-0	○	—	—
19	24-0	14-0	○	—	—	28-0	14-0	○	—	—
20	27-0	12-0	○	—	—	28-0	14-0	○	—	—
21	29-0	13-0	○	—	—	27-0	19-0	○	—	—
22	29-0	18-0	○	—	—	26-0	14-0	○	—	—
23	31-0	19-0	○	—	—	27-0	14-0	○	—	—
24	34-0	22-0	○	—	—	25-0	14-5	○	—	—
25	36-0	24-0	○	—	—	19-0	14-0	○	3-26	—
26	37-0	25-0	○	—	—	15-3	9-2	●	2-45	—
27	35-0	23-0	○	—	—	10-7	11-0	○	—	—
28	35-0	20-0	○	—	—	13-2	11-2	○	—	—
29	37-0	19-0	○	—	—	19-3	11-2	○	—	—
30	28-0	20-0	○	—	—	20-0	13-7	○	—	—
31	29-0	22-0	○	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	30-16	19-64	—	83-36	—	24-62	13-59	—	20-54	—
○	—	—	15	—		—	—	12	—	
●	—	—	7	5 Дана	—	—	—	15	11 Дана	—
●	—	—	9	" Tage "	—	—	—	3	" Tage "	—
Свѣта. Zuſam.	24-90		31	5. 83-36	—	19-10		30	11. 20-54	—

ГОДИНА 1855. Jahr.

ОКТОВРІЙ October

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Влагомѣръ Psychrometer	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien		сухой trocknes	влаж. feuchtes
1	23.4	16.8	○	.29	—	21.0	18.5
2	20.8	16.7	●	4.00	—	18.0	17.0
3	17.0	14.6	●	2.28	—	16.5	15.5
4	19.2	13.8	○	—	—	20.5	18.0
5	21.4	12.4	○	—	—	20.5	18.0
6	24.7	15.2	○	—	—	22.0	18.5
7	22.2	16.0	○	—	—	20.0	18.0
8	22.5	16.0	○	—	—	21.0	17.5
9	25.5	20.5	○	—	—	20.5	17.5
10	24.5	19.5	○	.86	—	19.5	16.5
11	26.0	20.0	○	1.14	—	19.5	16.5
12	19.6	12.0	○	—	—	16.5	13.5
13	21.2	12.0	○	—	—	12.0	10.5
14	23.2	11.7	○	—	—	24.5	21.0
15	25.2	14.0	○	—	—	22.5	19.5
16	23.0	16.0	○	.06	—	17.0	15.5
17	18.7	13.0	○	—	—	19.5	16.5
18	22.4	14.8	○	—	—	19.0	17.0
19	24.5	16.0	○	—	—	19.5	16.5
20	25.4	11.0	○	—	—	22.5	20.5
21	22.2	15.3	○	—	—	18.0	15.5
22	22.0	11.8	○	—	—	15.5	13.5
23	21.4	12.6	○	—	—	17.5	16.0
24	21.0	12.2	○	—	—	16.0	12.5
25	19.2	12.8	○	—	—	18.5	15.5
26	20.7	11.4	○	—	—	18.5	15.5
27	23.0	12.1	○	—	—	17.0	13.0
28	19.6	13.4	○	—	—	17.5	14.0
29	19.0	13.6	●	—	—	19.0	15.0
30	22.8	16.4	●	.23	—	18.5	15.5
31	21.2	14.5	○	—	—	21.5	16.0
Мѣс. Monat.	22.01	14.45	—	8.86	—	19.03	16.26
○	—	—	14	7 Дана		—	—
○	—	—	13			—	—
●	—	—	4			—	—
Свѣта. Zusat.	18.23		31	7.	8.86	75.1°	

ГОДИНА 1855 Г а б т.

НОЕМВРІЙ November

Д а н ъ. Т а п.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Влагомѣръ Froctomet.	
	найв. höchste	найп. niedrig.		Л и н і я Linien.		сухой trocken	влаж. feucht.
1	22.4	15.8	○	1.14	—	16.5	14.5
2	21.8	14.9	○	0.6	—	20.5	16.0
3	21.5	16.6	○	0.6	—	19.0	17.0
4	18.5	13.5	○	0.6	—	18.0	16.0
5	18.0	10.2	○	—	—	17.3	15.5
6	18.2	12.8	○	.57	—	16.5	14.0
7	11.0	13.2	●		—	12.0	10.5
8	11.8	10.9	●	4.11	—	13.5	12.0
9	11.8	10.2	●	—	—	12.0	11.0
10	10.0	9.0	○	.11	—	12.0	10.0
11	6.0	5.2	○	—	—	7.0	5.5
12	6.0	2.0	○	—	—	6.0	4.0
13	3.8	1.8	●	1.48	—	4.5	3.5
14	8.5	2.5	○	.91	—	9.5	7.5
15	9.5	7.3	○	—	—	10.0	8.0
16	8.5	6.5	○	—	—	8.0	6.0
17	8.7	5.0	○	—	—	7.5	6.0
18	8.9	4.2	○	—	—	7.5	6.0
19	4.1	2.2	●	—	—	5.5	3.5
20	1.2	.0	●	—	2.69	2.0	.5
21	1.0	.0	●	—	—	3.0	2.0
22	2.0	.0	●	—	—	4.5	3.5
23	4.2	2.6	●	—	—	7.0	6.0
24	8.3	4.0	●	.29	—	8.5	7.5
25	9.2	6.0	○	2.06	—	9.0	8.5
26	7.5	2.0	○	1.03	—	2.5	1.5
27	1.3	.5	●	—	—	3.0	2.0
28	1.5	-2.5	●	—	—	3.5	2.5
29	2.0	-1.6	○	—	—	3.5	2.5
30	1.2	-.8	●	—	—	1.5	1.0
31	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	8.95	5.83	—	11.88	2.69	9.03	7.49
○	—	—	2			—	—
○	—	—	15	13 Дана 1		—	—
●	—	—	13	" Tage "		—	—
Счета. Zusam.	7.39		30	14. 14.57		80.4° —	

ГОДИНА 1855. Жаңр.
ДЕКЕМВРІ Й Dezenber.

Д а н ь. Т а г.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снъ Schnee	Влагомеръ Hygrometer.	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я. Linien.		сухой trocken	влаж. feucht.
1	2.5	-7	○	—	—	3.0	1.5
2	3.2	-1.8	○	—	—	2.5	.5
3	1.0	-1.8	●	—	1.14	1.0	.5
4	-2.2	-5.3	●	—	} 5.54	-2.5	-3.0
5	5.5	-5.0	●	—		-2.0	-2.5
6	-1.4	-6.0	●	—	—	0	.5
7	-1.0	-3.8	●	—	5.43	0	.5
8	0	-4.2	○	—	—	.5	0
9	.5	-5.8	●	—	.51	-3.0	-3.0
10	-4.8	-7.8	●	—	1.14	-4.5	-5.0
11	-4.6	-7.8	●	—	6.00	-3.0	-3.0
12	-6.5	-8.5	●	—	.17	-5.5	-6.5
13	-6.0	-9.0	●	—	—	-5.5	-6.0
14	-8.5	-13.5	○	—	.29	-5.0	-6.0
15	-6.6	-10.6	○	—	—	-6.5	-7.0
16	-5.5	-9.0	○	—	—	-1.5	-2.5
17	1.0	-6.5	○	—	—	.5	-1.5
18	.2	-2.2	●	—	.29	-1.5	-2.5
19	-13.0	-14.5	●	—	2.00	-10.5	-11.5
20	-13.8	-17.4	●	—	} 5.71	-10.0	-10.5
21	-13.0	-14.7	●	—		-8.5	-9.0
22	-9.0	-13.8	○	—	—	-7.0	-7.5
23	-8.2	-11.0	●	—	—	-4.5	-5.5
24	-6.0	-9.0	●	—	—	-1.0	-1.0
25	-3.0	-8.6	●	—	.29	-2.5	-2.5
26	-.3	-4.6	○	—	—	0	.5
27	-1.0	-7.5	○	—	—	-3.5	-4.5
28	-.7	-10.2	○	—	—	-2.0	-2.0
29	-7.8	-13.5	○	—	—	-5.5	-6.5
30	-10.6	-14.0	●	—	—	-6.5	-7.5
31	-8.0	-11.2	●	—	—	-7.0	-7.5
Mѣс. Monat	-4.39	-8.37	—	—	28.51	-3.31	-3.93
○	—	—	2	14 Дана		—	—
○	—	—	10	" Tage "		—	—
●	—	—	19	" "		—	—
Свѣт. Sufam.	-6.38		31	14.	28.51	96.2°	

ГОДИНА 1856. Jahr.
ЯНУАРИЙ Jänner.

Д а н ъ. Tag	Топлота Temperatur		Снѣгъ неба Himmelstheil	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Влагомѣръ Hygrometer.	
	найв. höchste	найн. niedrigste		Л и н і я Linien		сухой trocken	влаж. feucht
1	-4.2	-10.2	●	—	—	-2.0	-2.5
2	-4.0	-6.2	●	—	—	-2.5	-3.0
3	-3.8	-5.8	○	—	—	-1.5	-1.5
4	0	-4.8	●	—	—	2.0	.5
5	1.6	-4.2	○	—	—	1.5	1.0
6	4.5	-3.2	○	—	—	5.0	4.0
7	7.2	3.0	○	—	—	7.0	6.0
8	12.0	8.5	○	—	—	10.0	9.0
9	14.4	9.5	○	—	—	11.0	10.0
10	13.6	6.8	○	—	—	12.0	11.0
11	17.5	10.7	○	—	—	15.5	13.5
12	14.4	8.4	○	4.91	—	11.5	10.5
13	2.1	0	●	—	2.62	2.5	2.0
14	-3.5	-7.6	○	—	—	.5	-.5
15	-3.0	-7.3	○	—	—	1.5	.5
16	.4	-5.4	○	—	—	2.0	3.0
17	2.0	-2.0	●	.06	—	3.5	3.0
18	3.8	-2.2	○	—	—	5.0	4.0
19	9.2	2.0	○	—	—	9.5	8.5
20	11.1	2.0	○	2.00	—	11.5	10.5
21	14.0	7.0	○	—	—	13.5	11.5
22	16.2	10.2	○	3.09	—	13.5	12.0
23	10.0	8.0	●	—	—	9.5	9.0
24	9.5	6.2	●	.11	—	8.5	8.0
25	13.0	4.6	○	.06	—	12.0	10.0
26	9.0	8.0	●	16.20	—	7.5	7.0
27	4.5	2.5	●		—	4.5	4.0
28	4.6	1.5	●	—	—	5.5	4.5
29	7.0	.8	○	—	—	7.5	6.5
30	7.1	.4	○	.86	—	8.5	6.5
31	1.0	-1.0	●	—	1.94	8.0	7.0
Mbc. Monat.	6.17	1.30	—	27.29	4.56	6.61	5.66
○	—	—	1	9 Данъ 2		—	—
●	—	—	19			—	—
●	—	—	11	" Tage "		—	—
Свѣта Summ.	3.73		31	11.	31.85	87.1°	

ГОДИНА 1856. Јаһр.
ФЕВРУАРИЙ Februar

Д а н ъ Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Влагомеръ Hygrometer	
	найв höchste	найн. niedrig.		Л и н и я Linien		сухой trocknes	влаж. feuchtes
1	2.0	-3.0	○	—	—	2.0	-0
2	4.2	-1.0	○	—	—	3.0	2.0
3	3.0	-1.5	○	—	.46	1.0	-5
4	3.2	-3.1	○	—	—	-1.0	.5
5	3.4	-3.6	○	—	—	2.0	1.0
6	2.0	-2.8	○	—	—	2.0	1.5
7	3.2	-.4	○	—	—	3.0	1.5
8	5.8	1.2	●	—	—	6.0	5.0
9	9.8	4.4	●	2.68	—	7.5	6.0
10	12.4	5.0	○	—	—	10.5	9.5
11	16.9	4.4	○	—	—	16.0	13.5
12	16.2	5.8	○	—	—	14.0	12.0
13	11.6	5.8	○	—	—	9.0	8.0
14	9.0	5.8	○	—	—	10.5	9.5
15	12.2	5.5	○	—	—	11.5	9.0
16	12.2	8.6	○	1.54	—	12.0	10.5
17	12.2	7.6	○	3.15	—	11.5	10.5
18	1.2	-1.8	○	—	4.40	.0	-1.0
19	.0	-5.4	○	—	—	0	-.5
20	.2	-5.0	○	—	.97	1.0	-.5
21	6.0	-1.2	○	—	—	7.0	5.0
22	4.8	2.8	○	13.70	—	4.0	3.5
23	-.5	-2.5	○	—	4.17	1.5	.0
24	2.5	-2.1	○	—	—	2.5	1.5
25	4.8	-2.2	○	.06	—	3.0	2.0
26	6.0	.0	○	—	—	6.5	5.5
27	7.8	4.2	○	.06	—	5.5	4.5
28	6.0	2.2	○	—	—	6.0	5.0
29	6.8	1.0	○	—	—	6.5	5.0
30	—	—	—	—	—	—	—
31	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	6.27	.99	—	21.19	10.00	5.67	4.46
○	—	—	5	6 Дана 4		—	—
○	—	—	15	" Tage "		—	—
●	—	—	9	—		—	—
Свѣта. Sufam.	3.63		29	10. 31.19		82.9°	
						22*	

ГОДИНА 1856 Jahr.

МАРТЪ März

Д а н ъ. Z a n.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Влагомеръ Psychrometer.	
	найв. höchste	найп. niedrig.		Л и н і я Linien.		сушый trocken	влаж. feucht.
1	6.1	2.4	○	.40	—	5.5	4.5
2	7.8	.7	○	—	—	4.0	3.0
3	7.0	4.1	●	.34	—	6.0	4.5
4	3.6	1.0	○	—	.23	3.5	1.5
5	6.6	-1.2	○	—	—	7.0	5.0
6	4.0	2.0	●	—	.11	3.5	3.0
7	.2	-3.8	○	—	—	3.0	-2.0
8	.2	-6.6	○	—	—	-.5	-1.0
9	2.0	-5.0	●	—	—	2.5	.5
10	6.2	-1.2	○	—	—	5.0	4.0
11	11.2	2.5	○	—	—	8.5	7.0
12	12.4	5.0	○	—	—	11.5	8.5
13	8.5	6.5	●	.40	—	6.5	5.0
14	1.2	-.8	●	—	} 12.85	0	-2.0
15	-2.2	-4.3	●	—		-3.0	-3.5
16	-2.5	-5.8	●	—	.40	-2.5	-2.5
17	.0	-3.9	○	—	—	1.0	-.5
18	1.1	-5.8	○	—	—	1.5	0
19	5.8	-4.0	○	—	—	2.5	1.5
20	7.4	-1.2	○	—	—	6.5	5.5
21	11.0	.0	○	—	—	4.5	2.5
22	9.6	1.3	○	—	—	8.0	7.5
23	10.2	2.4	○	—	—	9.5	8.0
24	7.0	3.7	○	—	—	6.0	4.5
25	10.5	.0	○	—	—	6.5	5.0
26	12.5	2.2	○	—	—	12.5	9.0
27	8.6	-1.2	○	—	—	8.0	4.5
28	11.0	-3.8	○	—	—	5.0	2.0
29	7.4	-3.0	●	—	—	5.5	3.5
30	4.0	-1.8	●	—	—	3.0	2.0
31	6.4	-2.8	○	—	—	6.0	3.5
Мѣс. Monat.	6.02	-.53	—	1.14	13.59	4.44	3.01
○	—	—	7	3 Дана 5		—	—
●	—	—	15			—	—
●	—	—	9	Tage		—	—
Свѣта. Sujam.	2.75	—	31 8.	14.73	—	77.9°	—

ГОДИНА 1856. Jahr.

АПРИЛІЙ April.

Дань Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Wetterstand	Кша Regen	Снъ Schnee	Влагомѣръ Psychromet.	
	найв. höchste	наин. niedrig.		Линія Linien		сухой trocken	влаж. feucht.
1	6.8	-8	○	—	—	8.5	6.5
2	11.0	1.6	○	—	—	7.0	4.5
3	12.9	3.2	○	—	—	11.5	9.0
4	15.2	5.2	○	—	—	14.5	9.5
5	19.0	7.0	○	—	—	15.5	12.5
6	14.0	9.0	○	.11	—	14.0	11.5
7	21.5	11.0	○	.34	—	17.5	13.0
8	17.5	12.5	○	3.03	—	13.0	11.0
9	19.5	8.5	○	—	—	15.5	11.0
10	14.0	11.0	○	.74	—	13.5	11.5
11	21.0	10.0	○	.06	—	14.5	12.5
12	22.0	10.0	○	—	—	17.0	13.0
13	25.5	12.5	○	—	—	21.0	16.0
14	25.0	14.0	○	—	—	22.5	18.0
15	25.5	16.0	○	—	—	19.5	14.0
16	14.0	12.5	●	7.26	—	9.0	8.0
17	11.0	6.5	●	—	—	8.5	7.5
18	15.2	6.7	○	—	—	12.5	11.0
19	13.5	10.5	○	3.48	—	13.0	10.5
20	14.0	6.0	○	—	—	6.5	5.5
21	16.0	7.0	○	—	—	13.5	11.0
22	16.0	7.0	○	—	—	14.0	11.0
23	16.0	8.0	○	—	—	14.0	13.0
24	21.0	15.0	○	—	—	19.0	15.0
25	22.0	14.0	○	—	—	20.0	15.5
26	23.0	14.0	○	—	—	21.0	16.0
27	23.0	12.0	○	—	—	22.0	15.0
28	25.0	11.0	○	—	—	23.0	17.0
29	21.0	12.0	●	—	—	20.0	15.0
30	22.0	11.0	●	—	—	19.0	15.5
31	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	18.10	9.46	—	15.02	—	15.33	12.00
○	—	—	7	—	—	—	—
○	—	—	19	7 Дана	—	—	—
●	—	—	4	" Tage "	—	—	—
Свѣта. Summ.	13.78		30	7. 15.02		66.6°	

ГОДИНА 1856. Jahr.

МАЙ. Mai.

Данъ. Tag.	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздуш. пох. Lufttemper.	Влагомѣръ Hygromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія. Linien.			сухой trocken	влаж feucht.
1	21-0	12-0	○	—	—	—	19-5	15-0
2	18-0	13-0	●	3-15	—	—	17-0	14-5
3	19-0	7-0	●	6-28	—	—	14-0	11-0
4	18-0	8-0	●	5-14	—	—	14-0	12-0
5	16-0	7-0	○	3-42	—	—	10-5	9-5
6	19-0	8-0	○	—	—	—	11-0	10-0
7	19-0	7-0	○	—	—	—	14-0	11-0
8	18-0	14-0	○	—	—	—	17-5	13-5
9	21-8	15-0	○	34	—	—	20-5	15-5
10	23-0	15-5	○	—	—	—	17-5	15-0
11	21-8	13-6	○	2-34	—	⊕	16-0	14-0
12	20-6	12-4	○	—	—	—	14-0	12-0
13	18-5	13-2	○	5-14	—	⊕☿	14-0	11-5
14	22-4	12-5	○	—	—	—	19-0	17-0
15	22-5	14-8	○	—	—	—	20-0	17-0
16	27-4	18-1	○	—	—	—	24-5	20-5
17	15-0	13-8	○	2-39	—	⊕☿	15-0	13-5
18	20-1	9-9	○	—	—	—	17-0	14-5
19	23-7	12-8	○	—	—	—	20-0	17-5
20	21-8	14-6	○	—	—	—	18-5	15-5
21	22-4	14-1	○	—	—	—	21-0	15-5
22	23-2	16-1	○	—	—	—	20-0	17-0
23	27-2	17-5	○	—	—	—	20-5	17-0
24	30-7	17-3	○	—	—	—	24-0	18-0
25	21-6	16-7	○	1-48	—	—	18-0	16-0
26	21-8	14-5	○	4-00	—	—	18-5	16-5
27	23-2	13-7	○	—	—	—	20-0	16-5
28	27-4	15-8	○	—	—	—	24-5	19-0
29	31-0	19-6	○	—	—	—	27-5	22-0
30	33-5	22-3	○	—	—	—	28-0	22-5
31	35-0	23-5	○	—	—	—	31-0	22-0
Мѣс. Monat.	23-01	14-00	—	33-68	—	⊕ 3	18-90	15-55
○	—	—	5			☿ 2	—	—
○	—	—	23	10 Дана		—	—	—
●	—	—	3	" Tage "		—	—	—
Свѣта Lufam	18-50		31	10. 33-68		—	69-7°	

ГОДИНА 1856. Јаџр.
ЮНИЙ Juni.

Д а н њ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздуш. поя. Lufttemper.	Влагомѣръ Psychromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Линія Linien			сувый trocken	влаж. feucht.
1	32.3	24.0	○	—	—	—	27.0	22.0
2	29.9	22.3	○	46	—	⊕	26.0	22.0
3	29.3	21.9	○	—	—	—	27.5	23.0
4	33.1	24.3	○	—	—	—	28.5	23.5
5	34.3	25.0	○	—	—	—	29.5	24.5
6	35.7	27.2	○	—	—	—	30.0	23.5
7	28.0	25.6	○	3.53	—	⊕	22.0	20.5
8	20.3	15.2	●	23	—	—	18.0	15.5
9	18.2	15.7	●	4.80	—	—	16.5	15.0
10	22.0	15.4	○	—	—	—	16.5	14.5
11	23.5	13.5	○	—	—	—	16.5	14.5
12	28.0	13.5	○	—	—	—	21.0	16.0
13	31.0	16.5	○	—	—	—	23.0	18.5
14	30.0	19.1	○	—	—	—	22.5	17.5
15	29.0	21.7	○	—	—	—	25.0	20.5
16	29.0	21.1	○	—	—	—	25.5	22.5
17	32.2	22.8	○	—	—	—	28.0	23.0
18	32.3	24.6	○	—	—	⊕	26.0	22.5
19	31.5	22.0	○	11	—	⊕	24.5	22.0
20	27.1	22.5	○	1.37	—	⊕	24.5	21.0
21	31.0	23.5	○	2.34	—	⊕	18.0	16.5
22	22.0	17.5	○		—	⊕	16.0	14.0
23	19.0	14.2	○	1.54	—	—	19.0	17.5
24	22.8	14.6	○	—	—	—	19.5	16.0
25	20.5	12.4	○	—	—	—	19.0	16.0
26	18.5	17.2	○	—	—	—	17.0	14.0
27	22.3	15.0	○	—	—	—	20.5	18.0
28	26.2	18.8	○	—	—	—	23.5	19.5
29	30.5	20.0	○	—	—	—	21.5	18.0
30	28.5	22.7	○	—	—	—	26.5	20.5
31	—	—	○	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	27.27	19.66	—	14.38	—	⊕ 7	22.62	19.06
○	—	—	4				—	—
●	—	—	24	9 Дана			—	—
●	—	—	2	" Tage "			—	—
Свѣта. Zusam.	23.46		30. 9.		14.38	—	70.7° —	

ГОДИНА 1856. Ж а ъ г.
ЮЛІЙ Juli

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Сѣнь неба Himmelstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздуш. пов. Luftverh. d.	Влагомѣръ Psychromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig		Л и н і я Linien			сувой trocken	влаж. feucht.
1	31-9	22-5	○	—	—	—	29-0	23-5
2	25-5	19-7	○	2-28	—	⊕	24-0	20-5
3	22-0	18-6	○	3-00	—	—	20-0	17-5
4	23-3	17-0	○	—	—	—	22-0	18-5
5	31-3	20-0	○	5-08	—	⊕	22-5	20-5
6	20-5	19-2	○	—	—	—	18-5	17-0
7	21-5	17-0	○	—	—	—	20-5	18-5
8	28-0	17-6	○	—	—	—	25-5	20-0
9	28-3	20-8	○	2-28	—	—	23-5	21-5
10	23-5	19-3	○	3-83	—	⊕	20-0	18-0
11	18-5	14-1	●	5-88	—	—	16-5	13-5
12	20-5	11-7	○	2-23	—	—	20-0	17-0
13	25-0	16-0	○	—	—	—	22-5	19-0
14	25-0	18-2	○	2-28	—	—	22-0	19-0
15	23-5	19-0	○	—	—	—	22-5	18-0
16	24-9	17-0	○	4-40	—	—	23-0	20-5
17	27-5	19-1	○	—	—	—	24-5	21-0
18	30-2	20-3	○	—	—	—	26-0	21-0
19	26-0	20-8	○	1-71	—	⊕	24-0	21-0
20	25-7	20-2	○	—	—	—	23-5	20-0
21	22-1	17-0	●	4-06	—	—	17-0	15-5
22	20-5	14-4	○	—	—	—	19-5	18-0
23	24-3	16-6	○	—	—	—	22-0	18-0
24	26-5	17-2	○	—	—	—	24-0	20-5
25	30-0	20-2	○	—	—	—	23-5	18-5
26	31-8	21-0	○	—	—	—	28-0	21-5
27	30-2	21-8	○	—	—	—	27-5	22-5
28	29-9	21-5	○	—	—	—	26-0	22-5
29	30-5	22-3	○	—	—	⊕	21-5	19-0
30	30-5	20-9	○	2-28	—	⊕	24-5	22-0
31	28-2	21-7	○	1-12	—	⊕	25-0	21-5
Мѣс. Monat.	26-03	18-80	—	27-43	—	⊕ 8	22-86	1-539
○	—	—	6	—		—	—	—
○	—	—	23	13 Дана		—	—	—
●	—	—	2	" Tage "		—	—	—
Свѣта Tagel.	22-41	31	13	27-43	—	—	72-6°	

ГОДИНА 1856. Жаңы

АВГУСТЪ August

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelszust.	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздуш. пол. Lufttemper.	Влагомеръ Pſichromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien			сувый trocken	влаж. feucht.
1	30.9	22.8	☉	—	—	⊕	27.0	22.5
2	32.3	22.7	☉	—	—	—	28.0	22.5
3	31.4	23.8	☉	2.00	—	⊕	23.5	20.0
4	27.8	22.7	☉	—	—	—	22.0	20.0
5	26.5	21.2	☉	1.02	—	⊕	21.0	17.5
6	22.2	15.1	☉	.57	—	⊕	20.5	18.0
7	22.8	15.5	☉	—	—	—	21.0	17.5
8	26.8	16.8	☉	—	—	—	21.5	17.5
9	28.3	18.4	☉	—	—	—	22.0	20.0
10	31.2	21.4	☉	—	—	—	23.5	20.0
11	33.2	22.6	☉	—	—	—	25.5	21.0
12	34.5	24.6	☉	—	—	—	27.0	22.5
13	27.7	25.1	☉	3.76	—	⊕	22.0	20.0
14	31.5	22.1	☉	—	—	—	23.5	20.0
15	32.0	24.5	☉	—	—	⊕	28.0	22.5
16	32.0	24.3	☉	.86	—	—	27.5	21.0
17	35.5	25.5	☉	—	—	—	23.0	18.0
18	34.5	25.0	☉	—	—	—	27.0	20.0
19	31.5	24.0	☉	1.25	—	—	23.5	20.5
20	30.7	21.5	☉		—	—	—	22.5
21	32.3	22.6	☉	—	—	—	24.0	19.0
22	32.7	25.2	☉	—	—	—	25.0	20.5
23	29.8	24.7	☉	—	—	—	24.5	20.5
24	22.0	16.5	☉	.45	—	—	16.5	14.0
25	20.5	14.0	☉	—	—	—	20.0	17.0
26	22.5	14.2	☉	—	—	—	22.0	20.0
27	26.5	15.0	☉	—	—	—	21.5	17.5
28	27.0	17.2	☉	—	—	—	24.5	18.5
29	25.9	18.5	☉	1.14	—	⊕	24.0	20.0
30	27.1	22.0	☉	—	—	—	24.0	19.5
31	26.5	15.5	☉	—	—	—	19.0	15.5
Мѣс. Monat.	28.91	20.79	—	11.05	—	⊕ 7.	23.37	19.37
☉	—	—	9			—	—	—
☉	—	—	22	9 Дана		—	—	—
●	—	—	—	" Tage "		—	—	—
Свѣта Summ.	24.85		31	9.	11.05	—	67.9°	

ГОДИНА 1856. Jahr.
СЕПТЕМВРІЙ September

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Кша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздухъ по мѣс. Lufttemper.	Влажнѣсть Feuchtigkeit	
	найв. höchste	наим. niedrig.		Л и н і я Linien			сухой trocken	влаж. feucht.
1	30.4	15.7	○	—	—	—	24.5	18.0
2	31.5	20.0	○	—	—	—	21.5	17.0
3	27.5	19.7	○	—	—	—	19.5	16.0
4	27.0	12.4	●	1.03	—	—	16.0	14.0
5	18.6	13.9	○	—	—	—	17.5	15.0
6	25.4	13.2	○	—	—	—	21.0	17.5
7	24.2	15.8	○	—	—	—	21.0	17.5
8	24.5	19.2	○	2.74	—	⊕	22.5	19.0
9	24.2	18.2	○	.23	—	⊕	19.0	16.5
10	22.8	16.0	○	1.48	—	—	18.0	16.0
11	23.8	15.2	○	—	—	—	18.5	17.0
12	19.5	15.7	○	6.00	—	⊕	18.5	17.0
13	20.8	12.5	○	—	—	—	16.0	13.5
14	19.5	12.2	○	—	—	—	14.5	12.0
15	16.0	14.0	●	5.14	—	—	15.0	14.0
16	16.2	11.5	●	.68	—	—	15.0	12.5
17	19.9	12.4	○	—	—	—	18.5	14.0
18	24.6	13.8	○	—	—	—	21.5	17.5
19	27.0	15.7	○	—	—	—	23.5	19.0
20	23.0	18.2	○	10.96	—	—	17.0	14.5
21	14.0	13.0	●		—	—	—	12.5
22	15.9	9.3	○	—	—	—	13.5	12.0
23	19.5	9.5	○	—	—	—	15.0	13.0
24	21.0	12.7	○	—	—	—	19.0	16.0
25	25.0	15.2	○	—	—	—	23.5	19.0
26	28.5	19.5	○	—	—	—	18.0	16.5
27	29.0	16.0	○	—	—	—	17.5	16.5
28	29.5	24.0	○	—	—	—	23.0	19.5
29	30.0	22.0	○	.29	—	—	25.0	21.5
30	31.0	23.2	○	—	—	—	26.0	20.5
31	—	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat.	23.66	15.66	—	28.55	—	⊕ 3	19.02	16.12
○	—	—	7	10 Дана		—	—	—
○	—	—	19			—	—	—
●	—	—	4	" Tage "		—	—	—
Свѣта. Zusam.	19.66		30.	10.	28.55	—	73.6°	

ГОДИНА 1856. Jahr.
ОКТОВРІЙ October.

Д а н ъ Tag	Топлота Temperatur		Станъ неба Himmelsstand	Киша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздуш. пов. Luftvertheil.	Влагомѣръ Psychromet.	
	найв. höchste	наин. niedrig.		Линія Linien			сувій trocken	влаж. feucht.
1	32.0	17.0	☉	—	—	—	26.5	21.5
2	33.0	24.0	☉	—	—	—	26.0	20.0
3	28.0	20.8	☉	—	—	—	17.5	16.5
4	25.0	15.6	☉	—	—	—	16.5	15.5
5	23.0	14.6	☉	—	—	—	19.5	16.5
6	25.4	14.1	☉	—	—	—	21.5	18.5
7	23.3	14.1	☉	—	—	—	17.5	15.0
8	23.0	13.4	☉	—	—	—	19.0	16.0
9	25.6	16.0	☉	—	—	—	17.0	14.0
10	23.6	14.6	☉	—	—	—	18.0	16.5
11	16.3	13.2	☉	—	—	—	15.5	12.5
12	16.2	9.7	☉	—	—	—	15.5	12.5
13	17.7	10.8	☉	—	—	—	16.0	14.0
14	19.8	12.3	☉	—	—	—	16.5	14.0
15	19.2	13.9	☉	2.00	—	—	17.0	14.0
16	16.5	14.0	☉	—	—	—	15.5	13.5
17	16.1	10.8	☉	—	—	—	11.5	9.5
18	16.5	9.5	☉	—	—	—	13.5	11.0
19	15.5	9.0	☉	—	—	—	13.0	10.5
20	15.6	9.3	☉	—	—	—	15.5	13.5
21	15.9	6.9	☉	—	—	☉	12.0	10.0
22	15.2	6.7	☉	—	—	—	13.5	11.5
23	15.6	7.3	☉	—	—	—	13.5	12.0
24	12.7	5.1	☉	—	—	—	12.0	10.5
25	11.2	9.7	☉	.86	—	—	10.5	9.0
26	8.5	2.4	☉	—	—	—	9.5	8.0
27	7.7	1.5	☉	—	—	☉	9.0	7.5
28	8.8	2.8	☉	—	—	☉	10.0	8.5
29	10.3	1.4	☉	—	—	☉	10.0	8.5
30	10.2	2.0	☉	—	—	☉	10.0	9.0
31	8.8	1.2	☉	—	—	☉	8.0	7.0
Мѣс. Monat.	17.93	10.44	—	2.86	—	☉ 5	15.05	12.79
☉	—	—	14			—	—	—
☉	—	—	17	2 Дана		—	—	—
☉	—	—	—	" Tage		—	—	—
Свѣта Zusam.	14.18		31	2. 2.86		—	—	76.8°

ГОДИНА 1856. Jahr
НОЯМВРІЙ: November.

Д а н ь Tag	Топлота Temperatur		Состояніе Himmelszust.	Кша Regen	Свѣтъ Sonne	Воздуш. пов. Lufttemper.	Влагомѣръ Psychromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig.					сухой trocken	влаж. feucht.
1	12.8	3.9	○	—	—	☉	9.0	7.5
2	11.2	3.7	○	—	—	—	5.5	3.5
3	8.7	3.2	○	—	—	—	7.5	5.5
4	6.0	1.5	○	—	—	☉	5.5	4.5
5	6.2	3.8	●	2.11	—	—	4.5	4.0
6	4.3	.2	●	—	—	—	3.0	2.0
7	5.4	-3.5	●	—	—	—	1.5	.0
8	2.7	-2.0	○	—	—	—	2.5	1.0
9	5.8	-2.0	○	—	—	—	3.0	.5
10	8.5	-1.8	○	.11	—	—	6.5	5.0
11	12.5	4.4	○	—	—	—	10.0	7.5
12	18.2	7.7	○	—	—	—	14.5	12.0
13	16.7	13.2	○	—	—	—	11.5	10.5
14	8.8	6.5	○	—	2.85	—	3.0	2.5
15	9.2	.6	○	—	—	—	4.0	3.5
16	3.6	1.4	●	—	1.60	—	3.5	3.0
17	4.0	1.0	●	—	1.36	—	1.5	1.0
18	1.0	-1.0	●	—	7.08	—	.5	.0
19	-.2	-3.8	●	—		—	.0	-.5
20	-.8	-4.4	●	—	1.14	—	-.5	-1.0
21	.0	-4.8	○	—	—	—	-1.5	-2.0
22	.8	-4.8	●	—	—	—	-2.0	-2.5
23	-1.7	-4.8	○	—	—	—	-1.5	-1.5
24	3.5	-3.6	●	1.54	—	—	3.0	2.5
25	3.7	1.0	●	.91	—	—	3.0	2.5
26	1.2	-4.1	●	—	3.20	—	-.5	-.5
27	-.8	-4.7	●	—	2.11	—	-1.0	-2.0
28	-4.7	-9.2	●	—	—	—	-2.0	-2.5
29	3.5	-8.0	○	—	—	—	4.0	3.0
30	7.1	2.8	●	2.94	—	—	6.5	5.5
31	—	—	—	—	—	—	—	—
Мѣс. Monat	5.19	-.32	—	6.96	19.34	☉ 2	3.32	2.35
○	—	—	1	5 Дана 8		—	—	—
●	—	—	14	" Tage "		—	—	—
●	—	—	15	—		—	—	—
Свѣта Zusam.	2.43		30	13. 26.30		—	83.2°	

ГОДИНА 1856. Jahr.
ДЕКЕМВРІЙ. December.

Д а н ъ. Tag.	Топлота Temperatur		Снѣгъ неба Himmelsstand	Каша Regen	Снѣгъ Schnee	Воздухъ. пох. Lufttemper.	Влагомѣръ Hygromet.	
	найв. höchste	найн. niedrig.		Л и н і я Linien			сувой trocken	влаж. feucht.
1	3.6	1.2	●	1.25	—	☼	3.5	3.0
2	-2.6	-4.2	●	—	2.28	—	-2.0	-2.5
3	-6.2	-7.7	●	—	.34	—	-2.5	-3.5
4	-1.7	-9.8	●	—	—	—	-2.0	-2.5
5	-2.5	-8.0	○	—	—	—	-1.5	-2.0
6	-1.4	-6.7	○	—	—	—	0.0	-.5
7	2.8	-4.5	○	—	—	—	1.5	.5
8	3.5	-2.7	○	—	—	—	3.5	2.5
9	5.8	-.8	○	—	—	—	5.0	4.5
10	5.5	.0	○	—	—	—	6.5	5.5
11	6.3	-.8	○	—	—	—	5.5	5.0
12	6.0	-1.1	○	.06	—	—	4.5	4.0
13	4.4	.2	○	.06	—	—	6.0	4.5
14	13.5	2.7	○	2.05	—	—	8.5	7.5
15	9.7	4.7	○	1.08	—	—	8.0	7.0
16	7.0	4.4	○	2.97	—	—	5.5	5.0
17	3.3	1.2	●	—	—	☼	3.0	2.5
18	6.3	2.3	●	—	—	—	5.0	4.5
19	3.0	1.0	●	.7	—	☼	1.5	1.5
20	3.7	-.4	○	—	—	—	3.0	2.5
21	6.5	-.8	○	.04	—	—	6.0	5.5
22	9.4	.0	○	.04	—	—	7.0	6.0
23	6.5	.4	○	.04	—	☼	6.5	6.0
24	4.7	3.2	○	.52	—	—	3.5	3.0
25	8.5	1.8	○	.12	—	—	6.5	5.5
26	14.4	5.3	○	1.36	—	—	13.5	10.0
27	17.0	7.7	○	6.11	—	—	14.5	10.0
28	8.5	5.7	○	—	—	—	7.0	6.5
29	10.0	3.8	○	—	—	—	8.0	6.5
30	4.5	2.8	●	1.36	—	—	2.5	2.0
31	2.6	.7	●	—	5.11	—	1.5	1.0
Мѣс. Monat.	5.05	.05	—	17.23	7.73	4.☼	4.48	3.58
○	—	—	9	15 Дана 3		—	—	—
○	—	—	15	" Tage "		—	—	—
●	—	—	7	"		—	—	—
Свѣта. Zusam.	2.55		3.1	18. 24.96		—	86.5°	

A n m e r k u n g. Die hier beigefügten meteorologischen Beobachtungen beziehen sich auf die Hauptstadt Belgrad und sind vom Verfasser in Person gemacht worden. Der Kalender ist jener neuen Stols, das Thermometer ist der hunderttheilige Thermometrograph und die Menge des gemessenen Niederschlages ist in Pariser Linien ausgedrückt. Die angebrachten Zeichen haben folgende Bedeutung: ○ wolkenlos, ◐ durchsichtig, ● trüb, ⊕ Gewitter, ⚡ Hagel, ☉ Nebel.

ИЗВѢСТІЕ О ДѢЛАНІЮ И СТАНІЮ ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ У 1855. ГОДИНИ.

*дано у главномъ засѣданію 8. Януара 1856. год.
держаномъ.*

Дѣлательность свою на книжевномъ полю означило е Друштво Србске Словесности у истекшій години изданомъ на концу исте године новымъ — седмомъ — свезкомъ свогъ органа „Гласника“. Саставци и прилози тичући се србске повестнице знаменитію часть овогъ новогъ „Гласника“ сачиняваю, као што е Друштво у позднѣе време на предмете овогъ рода уобщте, и то съ пунимъ правомъ, особито старанѣ и пажню свою обратило.

Како и ображанѣ србкогъ езика у кругъ дѣлательности Друштва принадлежи, тако е Друштво у овомъ смотренію прошле године учинило коракъ, кои у послѣдицама своимъ на развитакъ и усавршенствованѣ нашегъ езика успѣшно дѣйствовати може. Оно е, т. е., по примлѣномъ предложенію свогъ редовногъ члена Г. Милована Янковића, явнимъ, истимъ Г. членомъ сачинѣнимъ позивомъ умолило србске книжевнике, свештенике и учителѣ, да скупаю и Друштву на употребленѣ доставляю србске речи, кое се у Г. Вуковомъ Речнику неналазе; и овомъ позиву већъ су се у прошлой години одазвали: истый редови.

членъ Г. Милованъ Янковићъ, Г. Миланъ Миличевићъ, и Г. Алекса Остоићъ, одъ кон' є свакій не малу збирку поменутогъ рода речій Друштву доставіо. —

Поедина друштвена одѣленя у течаю године разсматрала су, и съ миѣніємъ своимъ Друштву на рѣшеніє предлагала слѣдуюће, понайвише за „Гласникъ“ наменѣне предмете, као:

1., Єзикословно одѣленѣ разсмотрило є: а) „Миѣніє о србскомъ књижевномъ єзику“, саставъ Подпредсѣдателя Г. Архимандрита Гаврила, кои є примлѣнъ и у 7. свезки Гласника печатанъ; — б) Србску Граматику, поднесену Друштву одъ Професора Ново-садске Гимназіє Г. Петра Нинковића; — и в) преписе изъ єдне старе рукописне књиге црквеногъ садржая, кое є членъ Друштва Г. Константинъ Николаєвићъ послао.

2., Историско одѣленѣ прегледало є саставъ редовн. члена Г. Николе Крстића, подъ насловомъ: „Одговори на неколико питаня изъ србске исторіє“, — и преводъ съ рускогъ одъ редовн. члена Г. Саве Сретеновића „О црквено-словенскомъ єзику, нѣговомъ почетку, ображательима и историскимъ судбинама“, коя обадва предмета Друштво є у свой Гласникъ примило.

3., Правословно одѣленѣ прегледало є про-
дужена „Разсматраня о Душановомъ Законнику“ одъ редовн. члена Г. Н. Крстића, кои є саставакъ примлѣнъ и у 7. свезки Гласника печатанъ.

4., Философиско одѣленѣ разсмотрило є дѣло подъ насловомъ: „Енциклопедія и Методологія философіє, и основна философія“, кое є Друштву Проф. Карловачке Гимназіє Г. М. Х. Ристићъ под-
нео быо. И напослѣдку

Б., Природословно одѣленѣ прегледало е:
 а) описъ и землѣвидъ Окружія Краинскогъ, изра-
 ѣненъ Г. Илиомъ Пчеларомъ, кога е Друштво у
 овомъ послу новчанимъ средствама подпомогло;
 — и б) прилоге редовн. чл. Г. В. Якшића: „Кли-
 матична одношеня Србіе у год. 1854.“, — „Число
 и покретъ людства главногъ града Београда у
 1854. год.“ — и „Покретъ людства Србіе у истой
 години“, — кои су примљени и у 7. свезки Глас-
 ника печатани. —

Поредъ вишеизложенога, овде се има споме-
 нути, да е Друштво, на предложенѣ свогъ редов.
 члена Г. Димитрія Матића, за цѣлиходно нашло
 допунително къ устрою своѣ поставити пра-
 вила у томъ смислу, да е унапредакъ свакиъ ново-
 избраний редовный членъ дужанъ по еданъ свой
 саставъ уступити Друштву безъ прописане на-
 граде. —

Напослѣдку не пропуштамо навести, да е Друш-
 тво наше навршивше се године ступило у сношенѣ
 са странимъ ученимъ друштвама, а имено: съ цар-
 скомъ Академіомъ наука у Бечу, съ краљѣвскомъ
 Академіомъ наука у Берлину, съ краљѣвскомъ
 Академіомъ наука у Минхену, и съ маѣарскимъ
 ученимъ Друштвомъ у Пешти, — пославши свима
 овимъ ученимъ друштвама свой органъ „Гласникъ“,
 и у писмама на нѣи управлѣнимъ позвавши іѣ на
 узајамну промену свои књижевны производа; у
 слѣдству чега Друштво е наше почествовано
 пожелѣнимъ одговорима одъ предхвалѣны Акаде-
 мія, коє су изјавиле Друштву, да са задовољствомъ
 предлогъ нѣговъ у овомъ смотреню примаю, и да
 ће му унапредакъ своя списанія, у промену за
 нѣгова, шилати. —

Подарци, коє е Друштво у течаю прошле го-
 дине добило, всу слѣдуюћи, и то:

1., у *книгама* изволли су поклонити:

Саобштавајућий членъ Друштва Г. О. Вођанскій свое дѣло: „О времени происхожденія славянскихъ письменъ“; —

Саобшт. чл. Г. Јованъ Хаџићъ свое „Песме изворне“; —

Подпредседат. Друштва Г. Архим. Гаврилъ: „Повѣсть о првомъ вселенскомъ собору“; —

Г. Др. Ами Буе (Ami Boue') Дѣйствительный членъ царске Академіе наука у Вечу, четирикъ книжице разкогъ садржая, њимъ издане; —

Г. Урхази Ћерћъ, членъ маџарскогъ Друштва Бстествоиспитателя у Пешти, свое дѣло: „Kelleti Kérek“ (Образи съ истока); —

Саобштав. чл. Г. Платонъ Симоновићъ: „Памятники дипломатическихъ сношеній древней Россіи съ державами иностранными“ томъ III, и „Дополненія къ тому III-му Дворцовыхъ разрядовъ“; —

Ред. чл. Г. В. Явшаићъ французску књигу, садржавајућу устроєніе царскогъ института французске; —

Ред. чл. Г. М. Спасићъ свое дѣло: „Педагогично-методично наставленіе за учитель основны школа“; —

Ред. чл. Г. I. Ристићъ свое дѣло: *Die literarische des Serben*; —

Ред. чл. Г. А. Чварковићъ свою „Неначку Граматику“; —

Матица Србска у Пешти своего лѣтописа 1. и 2. часть за пр. 1855. год.; —

Управительство србске Карловачке Гимназіе „трећій програмъ исте Гимназіе за 1855“; —

Кралѣвско-белгиска комисія за Штатистику преко ред. чл. Г. В. Якшића едно штатистично дѣло; —

Г. Јованъ Ковачевићъ изъ Митровице две старе србске књиге, и две на странимъ езицима; — и напоследку.

Г. Теофилъ Спасовићъ књигу подъ насловомъ: *Memorie Istoriche de Monarchia Ottomani*“.

2., *Збирку старински новаца* усрдествовали су умложити своимъ приложима:

Редов. членъ Г. Миланъ Петронијевићъ, кои е поклоніо 76 комада, понайвише србски стари новаца; —

Г. Јоанићіе Памучина архим. изъ Мостара, кои е поклоніо 2 сребрна и 7. бакарны стары новаца; —

Редов. членъ Г. Д. Матићъ, кои е поклоніо два сребрна стара новца, одъ кои е еданъ србскій; —

Ред чл. Г. М. Јяковићъ, кои е поклоніо два стара сребрна новца; —

Игуманъ Студеничкій Г. Севастіянъ, кои е поклоніо 2. сребр. стара новца; —

Г. Петаръ Шљивићъ, парохъ Пожаревачкій кои е поклоніо 37 ком. бакарны стары новаца; —

Г. Њорђе Банъ, кои е поклоніо 1 старый сребриный новацъ; —

Г. Јованъ Ковачевићъ, изъ Митровице, кои е поклоніо 4 сребр. и 71. бакар. стар. новацъ; —

Г. Станка, супруга Г. Ђорђа Станковића, дѣловодителя овдашн. примирителногъ Суда, која е поклонила 4 сребрн. и 10 бакар. стары новаца; —

Г. Стефанъ Лазаревићъ овдаш. књиговезацъ, кои е поклоніо 1 сребрнъ, и 10 бакарны стары новаца; — и найпосле

Гайча Анђельковићъ изъ Кладова, кои е поклоніо 2 стара бакарна новца.

3., У старимъ документима имали су доброту приложити:

Ред. членъ Г. Др. Я. Шафарикъ оригинално писмо Архієпископа и Митрополита Рашкогъ Бв-стратія, 1773 год. писано; —

Ред. членъ Г. Константинъ Николаєвићъ преписе изъ едногъ старогъ рукописа црквеногъ садржая, преписъ изъ другогъ некогъ старогъ рукописа, и копию писма Султана Баязита, на Косовомъ-полю писаногъ, кое се на ондашнѣ сръбске догађае односи; —

Г. Хилфердингъ, рускій књижевникъ, изводъ изъ рукописногъ Сборника 15. и 16. столѣтія, садржавајућій „житіе и жизнь преподобна матери нашеа Параскевіи“; — и Г. Владимиръ Васићъ, писаръ Окружногъ Суда, преписъ едногъ документа, на Карађорђево доба односећегъ се. —

О личномъ стану Друштва има се навести, да е оно у почетку истекше године умложено новимъ членовима, кои су у главномъ засѣданію избрани, и то; за *редовне*: Г. Миланъ Петровићъ, Г. Димитріе Петровићъ, Г. Јованъ Ристићъ, Г. Б-фремъ Груићъ, Г. Милованъ Јанковићъ, званичници, Г. Сава Сретеновићъ, Г. Димитріе Нешићъ, Г

Александеръ Чварковићъ, Г. Владиславъ Поповићъ, Г. Димитріе Балаитскій и Г. Владимиръ Вуићъ, професори; за *кореспондентне* пакъ: Г. Јосифъ Бођанскій, и Г. Александеръ Востоковъ, руски књижевници, Г. Др. Ииро Ткалацъ изъ Загреба, и Г. Др. Карлъ Мишель, професоръ философіе у берлинскомъ Свеучилишту. И тако садъ Друштво свега брои членова: редовны 51, саобштавајући 48, и почестны 20.

Секретаръ
Панта Јовановићъ.

СРБСКЕ КЊИГЕ,

У БЕОГРАДУ У 1855. И 1856. ГОДИНИ ПЕЧАТАНЕ.

1. Сборникъ закона и уредба земаљски, VIII. часть, на 4-ни у 136 стр.
2. Догматично Богословіе, на 8-ни у 414 стр.
3. Гласникъ VII. ч. на 8-ни у 338 стр. са 6 лит. таблица.
4. Иљда и еданъ данъ, II ч. изданіе Аврама Миловаковића, на 8-ни у 140.
5. Рѣчникъ грађ. законика и уредба одъ Ђорђа Петровића, на 8-ни у 600 и XXIV.
6. Зорица, Календаръ за 1856 год. изд. міе Караџића, на 8-ни у 20.
7. Србска Граматика за Гимназіе I. ч. одъ Владимира Вуића, Професора, на 8-ни, стр. 244.
8. Граматика старо-грчкогъ или елинскогъ ѣзика одъ Бвтимія Аврамовића, на 8-ни у 356.
9. Државописъ Кн. Србіе одъ Владимира Якшића, Професора, на 8-ни. 74 стр.
10. Црвена аљина, преводъ Мих. Ћелешевића, на 16-ни стр. 96.
11. Плачъ Рахаила, препечат. Ђ. Л. Станћемъ, на 8-ни у 68 стр.
12. Славенска Граматика, 2. поправљено изданіе, одъ Саве Сретеновића, на 8-ни стр. 150.
13. Алгебра, на 8-ни стр. 266.
14. Прва знаня на Грчк ѣзину, на 16-ни стр. 66.
15. Течайне мѣничне таблице, на 8-ни стр. 40
16. Обшта знаня, друго поправљено изданіе Петра Радовановића, на 8-ни стр. 184.
17. Уредба о снабдѣваню радника у Майданпеку, преводъ на нѣмачкій ѣзикъ, на 8-ни, 16 стр.

18. Саса. Пѣсме Петра Јовановића на 16-ни стр. 48.

19. Разне юначке пѣсме, препечатане Брем. Караџићемъ, на 8-ни. у 96 стр.

20. Грчка Читанка, одъ Ђвтимія Аврамовића, на 8-ни стр. 174.

21. Пространый Катихисисъ, ново поправљено изданіе, на 8-ни стр. 96.

22. Описаніе Минералны вода, Дра. Емериха Линденмаєра, на 8-ни. 126 стр.

23. Риторика II ч. Ћорђа Малетића, Професора, на 8-ни стр. 160.

24. Латинска Читанка за выше разреде Гимназіе, одъ Д. Балапцскогъ Професора, на 8-ни, стр. 172.

25. Духовный Зракъ, изданіе на бугарскомъ ѡзѣку одъ Неше Неделькова, на 8-ни стр. 66.

26. Геновева, изданіе на бугарскомъ ѡзѣку одъ Неше Неделькова, на 8-ни стр. 70.

27. Зорица, Календаръ за 1857. год. изданъ Брем. Караџићемъ, на 8-ни стр. 20.

28. Брзорачунѣја на турскомъ ѡзѣку изданъ Стојаномъ Илићемъ. на 16-ни стр. 94.

29. Надежда, Календаръ за 1857. год. изданъ Цветномъ Ћорђевићемъ на 8-ни. у 34 стр.

30. Беседа Стојана I. Вельковића, при ступању на професуру на 8-ни стр. 16.

31. Даница, Календаръ за 1857. год. изданъ Ћ. А. Стаићемъ, на 8-ни, стр. 40.

32. Календаръ са Шематисномъ Кн. Србіе за 1857. год. на 8-ни стр. 64.

Осимъ тога препечатано є за гореназначено време више школски, и други књига.

Н Е К Р О Л О З И.

1. Владиславъ Поповићъ, рођенъ у вел. Бечкерекѣ 16. Јануара год. 1809. свршивши Гимназіалне науке, које у свомъ месту рођења, које пакъ у Тамишвару и Сегедину, где ње и философске науке слушао, оде у Кезмаркъ, ради православны наука, одкудъ се као правобранитељ свомъ дому врати. Године 1843 постане Професоромъ Математике у Београдској Гимназији, у комъ ње званію до смрти остао и ревностно своје дужности вршио. Године 1855-те, Јануара 2. избере га Дружство Србске Словесности у свомъ главномъ за сѣданію за редовногъ члана; но наскоро за тимъ 2. Окт. 1856. год. пресели се у вечност. Задовољавајући се са савестнимъ изпуњавањемъ своје дужности и посвећавајући савъ свой животъ своме, промисломъ одређеномъ му званію, мирно ње тихо нишао њъ предпостављеној цѣли, непознавајући оногъ страстногъ и бурногъ стремлења за славољубљемъ и таштимъ одличіемъ. Што му ње природа у таленту одузела, то ње трудомъ наклањавао. Простодушіе, искреностъ и безалобностъ, то су черте, којима се покойникъ одликовао, и које су његовъ холеричный темпераментъ блажиле и съ дружственимъ га животомъ изравњавале.

2. Јованъ Стер. Поповићъ родио се 1. Јануара год. 1806. у Вршцу. Отацъ му ње био Гркъ, а мати Србкиња. Свршивши у месту свогъ рођења четири Гимназіална разреда, у Тамишвару Риторику и Поезију, у Пешти Философске а у Кезмарку православне науке, врати се као правобранитељ у своју постойбину. Ту ње одъ године

1830 до 1836. у приватной Полугимназији предавао латинскій языкъ, а те године остави се Професорства и почне као адвокатъ заступати правду. Године 1840 пређе у Београдъ за Професора православны наука, где се на њгово предложениѣ године 1841. заведе Дружство Србске Словесности. Кадъ е после две године у месецу Септембру поводомъ народногъ волновања Попечительство Просвете безъ свогъ Начелника остало, позове га Правителство съ њгове катедре и повери му дужности истогъ Начелника, којима е, по ондашњимъ потребама и околностима подпуно одговарао. За време њговогъ дѣйствованя у тој струци основао се год. 1844. њговимъ настояванјемъ, србскій Музеумъ, а год. 1846 сиротинскій фондъ, кои просячену по Београду край учини. У томъ е званію съ вольомъ и неуморнимъ трудомъ радио до год. 1848, кадъ се свевольно званія одрекао и у своју постойбину вратио, где му се и животъ прекиде год. 1856. Фебруара 25. У њму е изгубило Србство творца своє трагедіє и комедіє, а у исто време и најврстниегъ лирскогъ певца.

Што е некада Шилеръ о Немачкой музи изрекао, да се сама *својомъ* снагомъ узвисила, безъ никакве подпоре промисломъ узвишени земны сынова, то се може и о Србскомъ књижеству рећи. И при самимъ саломлјнимъ крилма узвисио се Доситеовъ духъ као орао надъ облаке, узлетио е Мушницковъ небесный даръ као венусинскій лабудъ, винула се Милутиновићева фантазія као росоносна пара.

У борби съ многочисленимъ противностима pojavљују се сви подобни србски духови као славни борци за родъ и отачство.

Овимъ, собственомъ снагомъ узвищенимъ духовима може се причислити и Јованъ С. Поповићъ. Одъ убоги' родитеља рођенъ, боріо се дуго съ противностима, и у тој борби узвисио се тако рећи надъ своимъ народомъ, да е съ висине као неко светило своје народу различне стазе живота осветљавао и народну свестъ снажио и крепио, часъ горке даће шаломъ и досетљивости разблажујући, часъ веселе протекломъ тужномъ прошлости умершавајући, а увекъ као пръвый Србинъ блага свога рода предъ очима имајући. Нѣгови умни производи у лирској и драмској поезіи ставили су га на прво место нѣговы савремени пѣсника, и оплели му венаць, на кои ће се и каснији млади вештаци съ узхищеніемъ и жељомъ угледати.

Поповићъ е еданъ одъ оны редки' духови, кои ослањајући се на своје способности и изкуство, за другима се не поводе, кои сами изпытую и резултатима туђегъ изпытиваня надъ своимъ само онда првенство дају, кадъ їй разумъ, убеђенъ самимъ законима у мишленю, призна и одобри. За нѣга нису *други* мислили, нѣму нису *други* планове кроили, нити праваць у мишленю и дѣланю полагали: нѣгова самостална духовна моћ *сама* е себи намере стварала и правце полагала. Съ овомъ самосталношћу у мишленю саюжено е било и постоянство, кое му никакве околности нису могле поколебати. Узвищенъ надъ страстима и афектима ладнокрвно е и са смешеніемъ мерио противна миѣнія и теженија свои' савременика. Увекъ себи слѣдственъ, спокойнимъ духомъ одправляо е дужности свога званія, слабо обзирајући се на противности, кое му е нерасудна гомила кадшто на путъ ставляла, по ономъ, у духу наше цркве лепо преведеномъ Ораціевомъ

стиху: „Одступите, елици невѣрни“. Страсти за новаченѣмъ нѣ познавао, и као зрео човекъ увекъ е предпоставляо опытомъ потврђена начела празнимъ идеама и занешеностима, па ако е овима и множина заражена была. Колико е у званичной дужности био строгъ и озбиљанъ, толико е у *своѣмъ* друштву био дружеванъ, весео и шалѣивъ, часъ смешну и нескладну страну людскогъ живота у хуморъ и сатиру облачећи, часъ оштроумѣмъ и изкустvenомъ мудринѣмъ туђе разгово-ре пратећи. Редакъ е Србинъ, кои е своимъ животомъ и дѣлима такавъ красанъ споменъ своѣмъ потомству оставио. Као достойногъ друга Доситеовогъ, Раићевогъ и Мушицковогъ увекъ ће га историја србске литературе съ почитанѣмъ споминати, а садашњѣсть племенитимъ и дѣлательнимъ духовима дуго као узоръ стављати. Лака му была земля, коя нѣгове трошне остатке покрива.

Овогодишній Секретаръ Дружства

Ђорђе Малетићъ.

Табл. I.

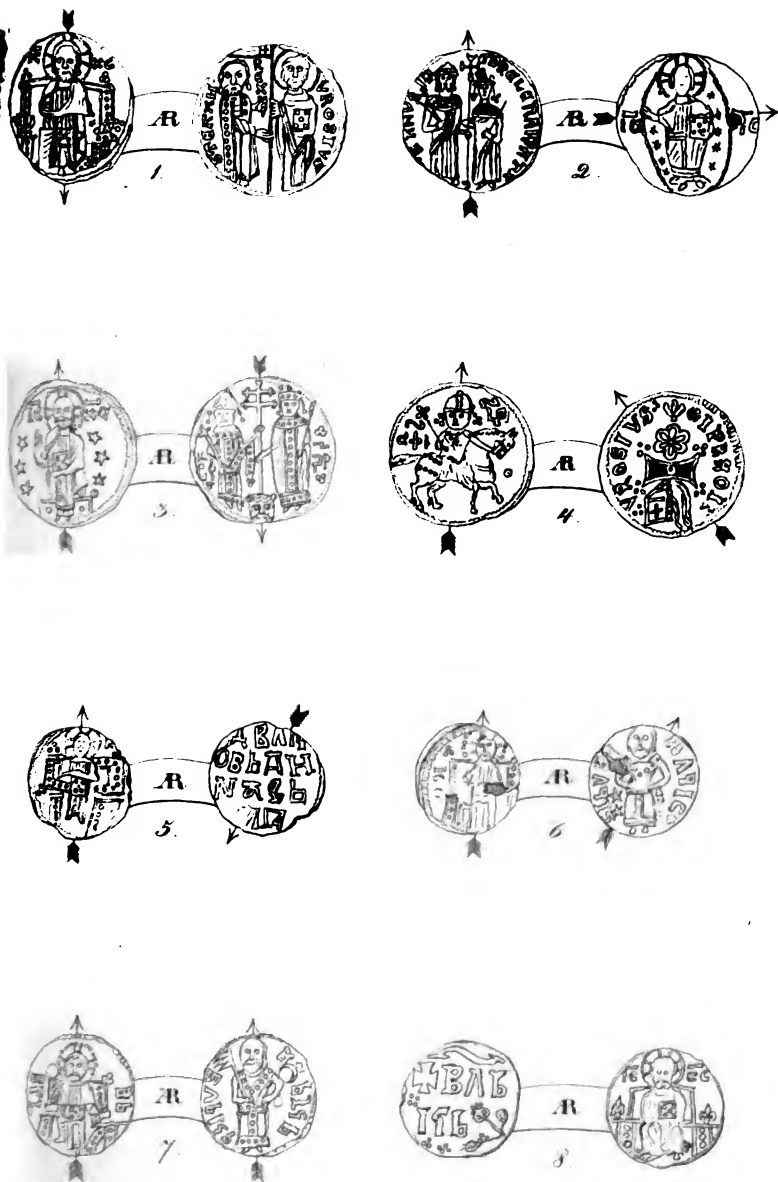

Табл. II.

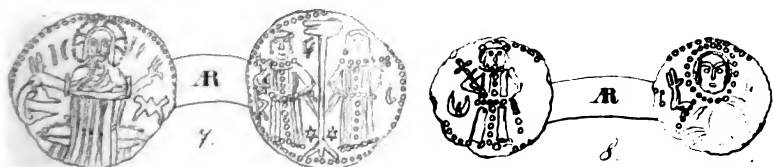
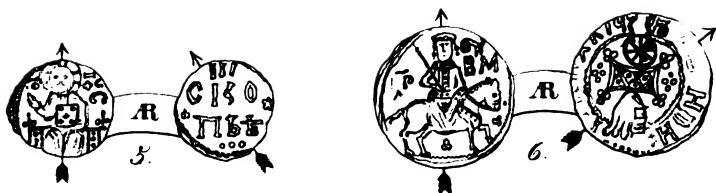
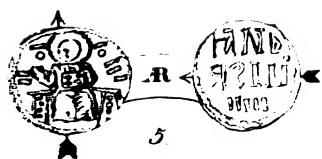
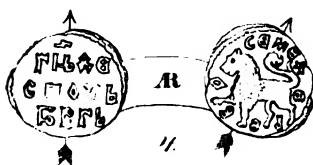
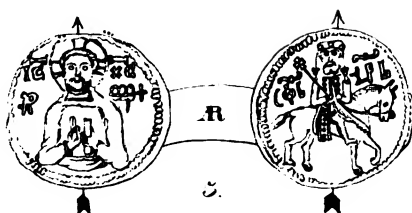
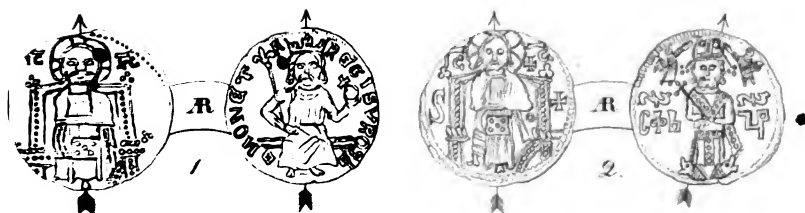

Табл. III.

ГЛАСНИКЪ

ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ.

СВЕЗКА IX.

Съ автографъ. 4 таблице, 1 картонъ и 1 листовъ грбова.

У Б Е О Г Р А Д У

У Т И П О Г Р А Ф И Н К Н Я Ж Е С Т В А С Р Б С К О Г Ъ .

1857.

САДРЖАЙ

	страна
Разлике између езика Србскога и Хрватскогъ.	
Написао Ђ. Даничићъ	1
Разматрања о старимъ Србскимъ правама. На-	
писао Дръ Н. Крстићъ	60
Статутъ Пољичкій. По П. І. Шафарику. Одъ	
М. Поповића	127
Прегледъ задружногъ стана Срба селяка. На-	
писао М. Ђ. Милићевићъ	145
Штатистични податци школски заведенія у	
Княжеству Србскомъ. Одъ Дра М. Спасића	162
Окружје Краинско. Описао И. Пчеларъ . .	189
Главный изводъ пописа у Србін године 1854.	
Одъ І. Гавриловића	224
Просторъ Србске патријаршіе. Одъ І. Гавриловића	227
Диплома воеводе Угровлахійскогъ Іоанна Ми-	
ханла одъ год. 1596. Одъ Дра Я. Шафарика	243
Рукописъ Кипріяновъ. Одъ Ђ. Даничића . .	245
Рукописъ Александровъ. Одъ Ђ. Даничића . .	256
Додатакъ къ описанію Србски новаца. Одъ Дра	
Я. Шафарика	268
Грађа за Србску еѳрагистику. Одъ Дра Я.	
Шафарика	287
Извѣстіе Дра Я. Шафарика о нѣговомъ путу	
у Млетачку архиву и истраживанію споме-	
ника Србске исторіе	292
Извѣстіе о дѣланію и станію Друштва Србске	
Словесности године 1856	308
Станѣ кесе Друштва Србске Словесности 1856 г.	318
Некрологи	320
Библиографія	325
Додатакъ и поправке	341

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ.

На страни 22 у врсти 6 одоздо стои гом место гом; стр. 247, вр. 6 за. м. за, вр. 30 посланикъ м. посланикъ; стр. 249, вр. 4 прѣстола м. прѣстола, вр. 24 ти м. ти; стр. 250, вр. 6 православиѣ м. православиѣ; стр. 252, вр. 28 ромила м. ромила; стр. 253, вр. 6 одозго всесветынь м. всесветынь; стр. 254, вр. 3 одоздо згодишка место згодишка; стр. 255, вр. 25 одозго по место по; стр. 257, вр. 21 окрсти- место окрсти-; вр. 37 касеблаженне место касеблаженне; стр. 258, вр. 6 нниѣ место нниѣ, вр. 10 житиѣ место житиѣ, вр. 32 на место на; стр. 260, вр. 33 племене м. племене; стр. 261, вр. 2 люботвѣдѣ м. люботвѣдѣ, вр. 4 хромиѣ м. хромиѣ, вр. 30 еси м. еси; стр. 262, вр. 8 право-славиѣ м. православиѣ, вр. 25 приносиѣ м. приносиѣ; стр. 263, вр. 1 ван- место ван-; стр. 266, вр. 22 ѡбидимиѣ м. ѡбидимиѣ.

РАЗЛИКЕ ИЗМЕЋУ ВЗИКА СРБСКОГА И ХРВАТСКОГЪ.

Написао Ђ. Даничићъ.

Колико е име Хрватско чувено у свету, самъ е народъ Хрватскій врло непознатъ. У истой књижевности која се највише зове Хрватска распра е кое су Хрвати. Како се народи најаче разликују између себе взицима којимъ говоре, могло бы се и за Хрвате најпоузданије знати кое су кадъ бы имъ се сазнао езикъ. Ђзикъ њиховъ радъ самъ показати у овомъ чланку и то изъ књига у којима се или изрекомъ каже да су писане Хрватскимъ езикомъ или ако се у којој то не каже а оно е у њој езикъ са свимъ онакѣй какавъ е у онима у којима се то каже. А да ће то доиста бити езикъ Хрватскій, може се мислити и по томе што бы было безъ имена и онъ и народъ кои њимъ говори кадъ се не бы тако звали и што бы онда име Хрватско было безъ народа кои бы се њимъ звао, еръ свакиј другѣй народъ и езикъ кои бы ко хтео њимъ звати има друго име. Те су књиге ово:

Законъ Винодолскій, наштампанъ у Кољу III, у Загребу 1843.

Pistule i evanyelya po sfe godischie harvatschim yazichom stumacena, nouo pristampana i s pomognom priuiyena, po nacinu nouoga missala nareyena po sfetoy materi crichui. V Bnetcih 1586.

П. Хектопезића Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari, izdao S. Ljubić, u Zadru 1846.

Hanibala Lucića Skladanja novoizdana troškom Dra. Ljudevita Gaja, u Zagrebu 1847.

Колико се могло јошъ самъ употребио и Хрватске старине штампане у доякошњимъ књигама

Arkiva za poviestnicu jugoslavensku, и Д. Ранѣине pjesni razlike, у Загребу 1850, у којима є *єзикъ* мешовитъ, и Ивана Иванишевића што є штампано у В. С. К. Ковчежићу (стр. 20—22) у Бечу 1849. Луцићеве књиге нисамъ могао употребити колико бихъ радъ быо, връ є врло неверно прештампана, кое се и у предговору нехотице признає, а старога изданя немамъ. Хекторевевићева књига истина ние онако вешто прештампана као Луцићева, кое ће се показати где затреба, али є прештампана много верниє, кое се може мислити и по реченой невештини; за то самъ є и више употребио.

Што су о Хрватскомъ *єзiku* писали А. Мажуранић у Кољу 3, стр. 87—92, В. С. Карацић у Ковчежићу стр. 17—19, и Ф. Миклошић у Vergleichen-*de grammatik der slav. sprachen* 1 и 3, и то самъ употребио колико ми є требало.

Пишући ово Србима мислимъ да є доста споменути само оно што є у Хрватскомъ *єзiku* другчє него у Србскомъ. За што се годъ дакле изрекомъ не каже како є у Хрвата оно є у њихъ онако како є у Срба.

СЛОВА САМОГЛАСНА.

А.

1. Место Србскога *є* (=а) Хрвати имаю *а* у овимъ речима:

а) *язик* (j-a-zik) Пист. 13, Хект. 58. Врло є редко *є: ѡзик* (j-e-zik) Хект. 104, Луц. 16, 13. У Винодолскомъ закону, кои є писанъ глаголскимъ словима а наштампанъ Латинскимъ, има *ězik* 139, али будући да глаголско слово место когда овде стои ѣ заменяє и *ѣ* и *и*, а у овой речи нити є слову *ѣ* место нити бы оно у нъой стаяло кадъ бы му было место, него бы стаяло *и*, за то се може за цело знати да она ни у Винодолскомъ закону не гласи „*jezik*“ као што є у Кољу новимъ право-

писомъ преписана, него *jazik*. Не може се друг-чѣ мислити него овако и о ономе што е у Арки-ву 1, 206 съ глаголскога преписано „*jezik*“.

б) *јтра* (j-a-tra) Луц. 90.

в) *јти* (j-a-ti) Пист. 22, кое Хрвати имаю и про-сто и сложено, а у Срба е данасъ у обичаю само сложено *отети, узети*. Просто: у пређашнѣмъ врем. (аог.): *јх* (j-a-h) Хект. 73, Луц. 21, 56, *я* Пист. 43, 59, 78, Хект. 53, Луц. 6, 21, *јсте* Пист. 46, *јсмо* 46, (*) 50, 74, *јше* Хект. 51, Луц. 72; у II глагол. придеву (part. pass.) *јт* Луц. 97. Сложено али само съ пред-лозима кои се свршую на самогласно слово, да-кле кадъ треба да остане *ј* (j) предъ *а*: *заял* (za-j-a-l) Пист. 19; *нај* 24, *најл* 12, *пој* 13, 21, 22, 30, 52, 104, *појл* 94, Луц. 74; *пријти* Пист. 38, 67, Хект. 85, Луц. 4, *пријх* Пист. 12, Хект. 85, Луц. 6, 91, *приј* Пист. 86, 88, 94, 104, Хект. 50, *пријсмо* Хект. 83, *пријсте* Пист. 17, *пријше* 6, 12, *пријл* 5, 15, 16; *уј* 84, *ујше* 43, Хект. 31, *обуј* Пист. 25, 35, 74, *обујла* 67, *обујт* 7. И у овимъ е речима у Вино-долскомъ закону штампано *é*: *éti* 81, *éto* 302, *él* 328, кое по ономъ што е казано напредъ подъ *а*, тре-ба читати *я* (ja); а гдешто е штампано и само *е*: *eti* 189, *prieti* 132; ако ово *е* нив штампарска по-грешка место *ё*, т. е. ако у оригиналу не стои *я* него *е*, онда се осимъ *јти* налази и *ети*. — Речи *јматва, јманѣ, јмат'*, кое В. С. Караџићъ у Ковч. 18 брѣ међу особине Хрватскога езика, колико су Хрватске толико су и Србске, ерѣ у њима — као и у *јме* (capit) Винод. 298, Хект. 60, Луц. 96, *јмше* Пист. 43, 81, *појмши* 46, *пријмши* 44, *взаямши* 11, 47, *снајше* 48, 51, — не стои *а* место Србскога *е* а Словенскога *а*, него место Словенскога и или *я*, а ово обое место *јъ*, кое е и Србима и Хрватима *я* (ja), као што е и у речима *јмити* (j-a-мити), *за-*

(*) Кодъ когга примера не стои предъ бровимъ изъ кое е књиге онај е изъ оне изъ кое е првѣй предъ њимъ.

лмъ (зај-а-м), а и **болцъ** (бој-а-ц), **ожулякъ** (ожуј-а-к) итд. Словенскій глаголскій придевъ **нмъ** стои према своје неодређеномъ **шти** као годъ **нмъ** према своје неодређеномъ **пати**, а као годъ што се у овомъ другомъ слово а раствара у своје елементе **м**, тако се и у ономъ првомъ а мора растворити у своје елементе **м**, а као годъ што одъ **пати** предъ речено **м** долази **іошъ п**, тако и одъ **шти** предъ речено **м** треба **іошъ** да дође **і**, али се онда састане **і (ј)** и **ь**, те одъ **нмъ** постане **н**. Тако бива у Словенскомъ езику. А Србскій кадъ сврши речено растварањ не имајући **ь** добије два сугласна слова **н** и **м** едно до другога, па међу **нмъ** мора уметнути **а** као годъ у речи **данъ** (*dies*). Тако **а** у поменутимъ речима постаје са свимъ по правилу Србскога езика, и по томе оне су са свимъ чисте Србске. А као годъ што јъ према Словенскомъ **ѣ** гласи у Срба и **ѣ** у речима **ѣмцаъ**, **ѣмство**, тако и место **лматва** има у Хрвата и **ѣматва** Пист. 12.

г) **ж-а-ти** (роѣ-а-ті) Пист. 79, 93, **пожали** 71, **ж-атва** 30, 71, 72, 99, **ж-ателац** 80. Али има и **е**: **ж-е-тва** Пист. 30, 99.

д) **ж-а-дан** Пист. 98, 110, **ж-а-дници** 59, **ж-а-л** (жеђа) 113, Хект. 58. Луц. 97, **ж-а-ати** Пист. 36, 93. Али има и **е**: **ж-е-дним** Пист. 110, **ж-е-аю** 102.

ђ) **-чати**: **зач-а-ти** Пист. 2, 115, **зача** 84, 101, **зачата** 94; — **почати** 14, Луц. 50, **почах** Хект. 77, Луц. 22, **поча** Пист. 37, 38, 39, 42, 43, Хект. 77, Луц. 10, 21, **почаше** Пист. 25, 40, 42, Хект. 31, Луц. 55, **прича** Пист. 82, Хект. 77, Луц. 6, **почало** Пист. 6; 11, 52, 56, Хект. 37, Луц. 86. — Али има и **е**: **зач-е-ти** Пист. 3, **заче** Луц. 69, **зачет** Пист. 111, **зачела** 3; **почети** 50, **почех** Хект. 55, **поче** Пист. 2, 18, 68, Хект. 31, **почеше** Пист. 61, **почел** Хект. 85, **почетак** Пист. 23, 108, Хект. 37, Луц. 9, **почело** 47.

е) **ч-а-до** Луц. 99.

Као што Хрвати у некима између овихъ речи имаю и *е* место *а*, тако и Срби имаю *а* место *е* у речи *ж-а-лацъ*, *ж-а-ока* (коя се и у Словенскомъ взику налази са *а* место *а*: *жао* и *жао*, Миклошић, *formentl.* 61), а у гдекоихъ књижевника има и *обуати* (обуј-а-ти): страх *обуа* Израелићане. А. Качићъ, корабљница (у Млетцима 1782) 152, 234; свакога би туга *обула*. А. Качићъ, разговоръ (у Млетцима 1801) 177.

Ово *а* видимо у Хрвата само после слова *й* (ј), *ж*, *ч*, а то су слова узъ коя се и *я* претвара у *а* н. п. у глаголима *болати се*, *држати*, *трчати* место *бојѣти се*, *држѣти*, *трчѣти*, по чему мислимъ да *е* и оно *а* у Хрвата само ради гласова кои су предъ њимъ постало одъ *е*, и да нема ништа съ Рускимъ и Чешкимъ *а* (=а).

2. Место Србскога и Хрвати имаю *а* са гласомъ *й* предъ њимъ у речи *ягла* (игла) Луц. 88, 89. Ово *я* мислимъ да *е* овако постало: *и* прели се у *й*, као н. п. у Чеха *јһо* (иго), по томъ међу два сугласна слова *й* и *г* по правилу кое имаю и Срби и Хрвати дође *а*: *ј-а-гла*, као *т-а-ма*, као што *е* у Чеха по њихову правилу дошло *е*: *јehla*, а то јошъ пре може бити кадъ *е* *игла* по свој прилици и добила *и* одъ *јѣ*, кое одговара Санскритскоме *а* у *аг-га* (одакле се она Словенска речъ доводи), узевши *ј* предъ самогласно *ѣ*, коимъ се Санскритско *а* заменяе, као што се узима и предъ друга самогласна (н. п. *ябука*, *јутро*), и по томъ обое претворивши у *и*: ово смо претваранѣ и напредъ већъ видели; одакле се и *а* у *ягла* лако разуме.

3. По правилу по коме се и у Србскомъ взику умеће *а* међу два сугласна слова, умеће се у Хрвата и у оvoj речи у којој га Срби немаю: *кади* Пист. 9, 15, 19, 46, Винод. 433. Али се налази и безъ *а* као и у Срба, и онда се меня *к* предъ *д* у *г*: *гди* Пист. 15, Винод. 130. Као што иста речъ са *а* на

краю место и показуюћи време у Срба добија а после к, тако га у Хрвата може и онда избацити; по томе осимъ *када* Винод. 74, има и *еда* Винод. 67, 244. (*Када* не значи само место него и време Винод. 245, а *еда* не само време него и место Винод. 244).

Овако в а у Хрвата и у овимъ примерима у којима га Срби немају: *з-а-ли* Пист. 18, 75, 83, Луц. 90, *з-а-лога* Пист. 13, 19, 37, Хект. 68, *з-а-лих* Пист. 16, 24, 103, Луц. 47, *з-а-ле* Пист. 18, 59, 75, Луц. 57; *з-а-ла* (1-вый пад. женск.) Луц. 24, 71, *з-а-ло* Пист. 20, 75, *з-а-ла* (1-вый пад. мн. средн.) 28. — Али има и безъ а: *з-ло* Пист. 24, 75, *з-ла* 70, *з-лу* 87. — Съ овимъ а налазе се гдешто и оваки примери: *мис-а-лю* Пист. 30, Луц. 86, *бояз-а-ню* Пист. 100. — Овако е а и у Срба н. п. у речи *дани*, место чега се говори и *дни*. — На истый начинъ мислимъ да е дошло а и у *м-а-не* Хект. 47, пошто се е између *м* и *н* избацило према падежима кои га немају. Али е и то врло редко.

4. Као што у Срба у *пр-а-дедъ* стои а место з, тако у Хрвата али врло редко има и у *напр-а-д* Винод. 326.

5. Као што у Срба има *работа*, *рабити*, тако се у Хрвата налази а и у *р-а-ба* Пист. 31 (робиня).

Б.

6. Место Србскога а имаю Хрвати е у речима:

а) *р-е-сти*: *ресте* Пист. 44, 78, *рестите* 57, *наре-сти* 101, *проресте* 56; — *узрест* 59. — Ово се налази и у Србскихъ књижевника, н. п. у Качића *рестите* кораб. 9, *рестилше* 11, *нарестоше* 23, *наре-стао* 44.

б) *кр-е-сти* Пист. 82, *креди* 10, *укреде* 70, *укре-ду* 45, *прикрести* се Луц. 16, *искреда* Луц. 70. Али се налази и а: *краду* Пист. 15, *украдом* Луц. 21.

в) *вр-е-бац* В. С. Карацић у ковч. 19, и безъ *в* (према Словенскомъ *рѣбѣ*) *ребца* Пист. 100, *ребѣц* 100.

г) *л-е-бут* Луц. 33, Иваниш. ковч. 22. Али има и *а*: *л-а-бут* Луц. 84, 35.

7. Место Србскога *о* Хрвати имаю *е* у речима:

а) *гр-е-б* Пист. 45, 48, 62, 65, Хект. 37. Ово се налази и у Србскихъ књижевника н. п. у Качића *кораб*. 54, 103, а и у народнимъ песмама (*).

б) *т-е-пло* Хект. 36, *теплина* Пист. 60, Хект. 91, *степлити се* Пист. 34.

У којима одъ овихъ речи предъ *е* стои *р*, у њима мислимъ да *е р* учинило те се *а* претворило у *е*. А у осталима има и у Словенскомъ езику *е* место *а* или *о*.

8. Налази се у Хрвата и *т-е-га* Пист. 81; Луц. 61, *т-е-му* Пист. 70, Хект. 102, *ов-е-му* Луц. 80. Али се ово налази и у Срба, н. п. у Качића *тега* *кораб*. 35, *овему* 40, 213, и у народној песни:

Како *свакем* у битке јунаку. 3, 26;

а као годъ што *е* у Срба *редко* тако *е* *редко* и у Хрвата, и може бити да *е* само према *чега* и *се-га* тако дотерано. (**)

9. Као што се у Срба у почетку речи *еванђелије* *е* изоставља па се говори и *ванђелѣ*, тако у Хрвата има и *пистула* место *епистула*.

Као што се у Срба 6-томъ падежу: *њомѣ* *њимѣ* може додати *е* на крају: *њоме*, *њиме*, тако у Хрвата има и *ониме* *путем* Пист. 77; *томе* *ричу* Луц. 31, *твојоме* *срићом* Луц. 64, *с мојоме* Луц. 64, *тобоме* Луц. 64, *наглиме* Луц. 110, *богомe* Луц. 21, *срцоме* Рань. 13, *желъоме* Рань. 13, *мре-*

(*) С Ђордан' Павлу *гребак* ископаше. 1, 742.

(**) А често стои само слика ради, н. п. у Хекторевића 40:

Stavlja joj pokriv zgar — da ju pri gotovi.

Kad pokriva tega — podvigne do mala,

Ugleda da svega — rosa je popala.

жоме еднеме Рань. 15. душоме Рань. 20; тако у Луцића и у 2-гомъ пад. мн.: *тихе* 92.

И.

10. Старо Словенско *и*, место коега Срби имаю едни *е*, други *е* а трећи *и*; у Хрвата гласи *и*: *билиг* Луц. 89, *бичве* Пист. 91, *бесида* Луц. 69, *болизан* Луц. 48, *бриме* Луц. 75, *повидити* Хект. 35, *свидок* Винод. 141, *свидочаство* Пист. 6, Винод. 138, *виће* Пист. 84, *обитовати* 14, 49, *обитати* Луц. 25, 28, *вик* Пист. 69, *вира* 40, Хект. 51, *витар* Пист. 12, *вриме* 24, *гнив* Луц. 6, *грих* Пист. 19, *двойка* 30, *дигица* 2, *дитић* 8, *дило* 84, *раздилити* 47, *звир* 59, *йисти* (јисти) Винод. 123, *йидући* Пист. 99, *йидра* Луц. 22, *дойдрисмо* Хект. 33, *йиздит'* 59, *крипост* Пист. 100, Хект. 73, *медвид* Луц. 22, *мисец* Пист. 52, *мисто* 36, *мриже* 74, *нига* Луц. 93, *ники* Винод. 100, *пинез* Пист. 95, *писан* 11, Луц. 95, *при* Пист. 20, 98, Луц. 17, 22, *прид* Пист. 21, 75, *наприд* Винод. 24, *прималић* Пист. 88, *рика* Луц. 82, *рич* Пист. 6, 37, *свит* 32, *сиге* 39, *сусритоме* 83, *срите* Луц. 21, *несрићан* 6, *стина* Пист. 29, *стриха* 71, *тило* 44, Хект. 57, *хлѣб* Пист. 32. — Тако *гди* Пист. 15, Винод. 101, Хект. 29, *овди* Пист. 63, *онди* 7, *свуди* Луц. 25, *взди* Пист. 71, *посли* Луц. 89, *досли* 89, *докли* 35, *погибил* Пист. 103, Луц. 55; *глин* Пист. 3, Луц. 83, *пелин* Хект. 96, *орих* Луц. 56. — Али се налази и *е*: *сведок* Винод. 99, *сведочаство* Винод. 144, *обећати* Пист. 78, Винод. 343, Хект. 34, Луц. 65, (у овој речи имаю и Срби *е* у сваком наречју, н. п. у Качића кораб. *обећао* 164, а налази се и у Словенскомъ езику, в. Миклошића *vergl. gramm.* 1, 21), *већати* Пист. 84 (*свећаше виће*), Луц. 72, *венац* Хект. 35, *видети* Пист. 85, *вера* 86, Винод. 258, Хект. 51, *веровати* Пист. 21, 32, Винод. 94, *вредност* Хект. 87, *времена* 84, *зерешенћ* Винод. 78, *обед* 56, *место* 332,

пети Пист. 59, *Луц.* 10, *Иваниш.* 20, *петех* Пист. 42, 43, 47, *погибел* Луц. 21, *пред* Винод. 104, 399, *према-литѣ* Иваниш. ковч. 22, *сена* Винод. 111, *телеса* Пист. 9, 44, (*х*)*отела* Винод. 340, *целов* Пист. 25. Тако *овде* Пист. 18, *Луц.* 27, *онде* Пист. 7, 10, 18, Винод. 95, 102, *докле* Пист. 7, 20, 33, *Луц.* 100, *покле* Пист. 8, 49, *Луц.* 49 (тако є обое и у Срба). — *Е* место и *стои* и у *сести* Пист. 102 (Лук. 12, 37), *присести* Хект. 92, *одседох* Луц. 108, *седе* (3-ће лице ед. пређаш. вр.) Пист. 35, 39, *сео* Пист. 64, *посели* Хект. 50; може бити да є ово дошло изъ правилнога *седу* (3-ће лице мн. сад. вр.) Пист. 23, *седе* (3-ће л. ед. сад. вр.) 75, *седи* (2-го л. запов.) 79, као што є у Срба изъ *сѣсти* прешло *ѣ* и у *сѣдемъ* место *е* (а).

У.

11. Место Србскога и Хрвати имаю у *уречи* *сер-у-га* Пист. 16, 91, која се и у Словенскомъ *взипу* налази съ *и* и съ *у*: *верига*, *вероуга* (Миклош. *vergl. gramm.* 1, 25).

12. У Хрвата се у садашњиѣга времена у неодређеномъ начину предъ *а* не *меня* у *и*в као у Срба, него само у *ов* или *ев*: *поскаковати* Пист. 3, *изисковати* 49, *казовати* Хект. 47, *упитоваху* Пист. 68; *обслужевати* 19, *навишћевати* 51, *искушевати*, *поћевасмо* Хект. 41, *одпушћевати* Пист. 82, *оживљѣвати* 78, *прикажевати* 28, *проминћваху* 18, *разширевати* 8, *свршевати* 78, *угашевати*. — Само еданъ путъ *имамъ* забележено *и*в: *оскропиваше* Пист. 37.

МЕСТО ДВА САМОГЛАСНА СЛОВА ЕДНО.

13. Што Срби имаю н. п. у *ласъ* место *пољсъ*, *свога* место *своєга*, где се два самогласна слова *растављѣна* само *слабимъ* гласомъ *ѣ* *преливаю* у едно, то є у Хрвата *іошѣ* чешће. Одъ *о* и *а* они имаю *а*: *ма* (*моја* женскогъ рода) Луц. 17, (*твоја* жен.) 79; — *о* и *в*: *е*: *ме* (*мов* среднѣга рода) 19, 25, 27,

(1-вый пад. жен.) 16, *тве* (*твоо* сред.) 19, (2-гій пад. жен.) 25; — *о* и *у*: *у*: *теу* (*твою*) 17, 32; — *о* и *о*: *о*: *мой* (*моіой*) 12, *твой* (*твоіой*) 11. Као што се види промене су ове готово само у песмама, а у песмама ихъ имаю и стари Србски књижевници. — У Хрвата е и осимъ песама врло обично *ки* (1-вый пад. ед.) Пист. 10, 18, 19, 20, 42, 47, 57, Винод. 120, 205, Хект. 54, 101, Луц. 5, 7, (1-вый пад. мн.) Пист. 14, 15, 16, 17, 100, Винод. 57, Иваниш. ковч. 22, према Србскомъ *кои*; — *ких* (2-гій пад. мн.) Пист. 30, 32, 78, 84, Винод. 153, Хект. 30, Луц. 16, према Србскомъ *коихъ*; — *ким* (6-тый пад. ед. муж.) Луц. 25, 26, према Србскомъ *коимъ*; — *ке* (4-тый пад. мн. муж.) Пист. 18, 19, Винод. 276, Луц. 82, (2-гій пад. ед. жен.) Пист. 35, Луц. 20, (1-вый и 4-тый пад. мн. жен.) Пист. 18, 85, Винод. 106, Хект. 30, Луц. 16, према Србскомъ *ков*; — *ка* (1-вый пад. ед. жен.) Пист. 17, 18, Винод. 171, Хект. 37, Луц. 4, (1-вый и 4-тый пад. мн. сред.) Пист. 17, 32, 84, Винод. 304, Хект. 29, према Србскомъ *кол*; — *кой* (3-ій и 7-мый пад. ед. жен.) Пист. 27, 35, Винод. 54, Хект. 33, Луц. 24, према Србскомъ *коіой*; — *ком* (6-тый пад. ед. жен.) Хект. 93, Луц. 31, према Србскомъ *коіомъ*; — *ко* (1-вый и 4-тый пад. сред.) Пист. 20, 31, 41, 49, 57, Винод. 73, Луц. 20, 57. Осимъ тога што су ови примери са свимъ обични а они први текъ у песмама долазе, разлику између еднихъ и другихъ показуе и последнѣ *ко*, кое бы было *ке*, кадъ бы сви ови примери были еднаки. Последнѣмъ значенѣмъ истина одговараю Србскомъ *кои* (кое имаю и Хрвати, н. п. муж. 1-вый пад. ед. *који* (*choyi*) Пист. 24, Хект. 29, 53, 60, 84, и *кой* Хект. 84; 2-гій пад. мн. *коийх* (*choyih*) Пист. 84, Луц. 16, 6-тый мн. *коим* Луц. 19; женск. ед. 2-гій пад. *ков* Хект. 48, 60, 3-ій и 7-мый *коіой* Пист. 102, Хект. 37, Иван. 21, 4-тый *кою* Хект. 37, 70, Иван. 20, 7-мый *коіомъ* Хект. 101, Луц. 13; срединѣга рода мн. 1-вый *кол*

Пист. 67, 68), али нису одъ нѣга скраћени, него су ово обични падежи простога *ки*, кое Срби имаю у сложеноме *некій*, *свакій*. — *О* и *е* прелази у *е* и у *стећи* (стоећи) Пист. 6, 7, 28, 33, 100.

14. Као што у *нисам* и Срби имаю и место *е* и *в* (*не всамъ*), тако Хрвати имаю и у 3-ћемъ лицу ед. *ни* (место *не в*): *вриме мов ни још дошло* Пист. 38, *без мене ни бога* 4. Али се налази и *нив* Хект. 37, 61, 85, Луц. 28.

Као што *е* овде и управо постало од *е* и *й* (j), а *е* одъ *е* (je) избачено (Миклош. lautl. 98), тако се у Хрвата *е* са и претворенимъ у *й* прелива у и и у *ниам* Пист. 27, 29, *ниамш* 29, *ниа* Винод. 57, 96, Хект. 38, *ниамо* Пист. 54, 64, *ниате* 51, *ниаю* 10, Винод. 26, 70, Хект. 59, *ниаюћи* Пист. 107. Али *е* обично и цело *не има* Хект. 60.

Одъ и и *е* постало *е* и у овимъ речима *ули* (vlli) Пист. 14, 27, *маћени* Винод. 194, 211, *помте нѣи* (?) Арк. 2, 290; више овихъ речи немамъ, а А. Мажуранић у Колу 3, 88, каже да се говори и *камени*, *уфанѣи*, *зели*, *загори*, *гроздови*, *грмови* са дугимъ и на крају. Тако има и *нидна* Ранъ. 33 (два пута), али *е* ово врло ретко.

15. Место *а* и *о* кадъ *е* прво на крају едне речи а друго у почетку друге, налази се и само *а*: *ва по вриме*, *ва во вриме* Арк. 3, 142. Више примера немамъ, а А. Мажуранић у Колу 3, 88, каже да тако народъ говори.

Место *нѣ* 2-гій пад. ед. имаю Хрвати и цело *нѣв* (gnieue) Пист. 30, 58, 90, Хект. 70, Луц. 12, 13, 47, 101, као што су и Срби негда имали.

СЛОВА СУТЛАСНА.

Б, П, В, М.

16. Место страного *ф* имаю Хрвати *б* у имену *Осиб* (место *Јосиф*) Пист. 2, 3, 8, 23, 48, *Осибу* 7, 8, *Осиба* 89, *Осибова* 44, 85. Ово *е* као у Слове-

наца baklja, birma, у Малоруса *барва*, у Руса *брыжи*, у Чеха *barva*, *biřmování*, *hřabě*, у Поляка *bazant*, *barwa*, у Лужицкихъ Срба *lućibar*. Овако и нашъ Микаля у речнику има *basian phasianus*.

17. Место страного *ф* имаю Хрвати *п* у речи *пониистра* (*fenestra*) Пист. 12, 38, као што є и у Срба *Стѣпанъ*, *Трипунъ*, а у староме Словенскомъ и *Пилинъ*, *Парлонъ*, *париски*, *философъ* (Миклошићъ, *vergl. gramm.* 1, 196).

18. Место *в* у Пистулама има *ф*, за кое мислимъ да га валя читати као *в*. Оно се налази

а) на краю речи: *благослоф* 25, 55, 87, *Давидоф* 5, 14, *жиф* 19, *здраф* 20, *крф* 6, 31, 43, 73, *любаф* 32, *ноф* 45, *нѣгоф* 47, 99, *одговориф* 10, 19, 42, 51, *оставиф* 18;

б) на краю слога а предъ словомъ *д*: *офде* 18, 26, 100, *прафда* 7, 75, 93; — предъ *й*: *крфю* 114, *углѣфѣ* 10, *здрафѣ* 14, 15, 27; — предъ *к*: *придифком* 98; — предъ *л*: *діяфлу* 62, *діяфлоф* 88; — предъ *ль*: *припрафлѣно* 23, *постафлѣн* 8, 24, 65; — предъ *н*: *брфно* 73, *духофни* 84, *офна* 53, *рафне* 4; — предъ *р*: *Лофринца* 93; — предъ *с*: *кралѣфство* 1, 75, 103, *жидофски* 8, *попофски* 18, 24; — предъ *ц*: *владафци* 18, *офце* 19, 42, 66; — предъ *ч*: *офчій* 70; — предъ *ш*: *оставифши* 65, *послафши* 94, *придафши* 43, *умрфши* 107, *раздрфши* 24, *скухафши* 23;

в) у среди слога иза *с* а предъ *а*: *сфака* 6, *сфаки* 26, 31; — предъ *е*: *сфет* 9, 66, 70, 76; — предъ *и*: *сфит* 11, 98; — предъ *о*: *сфой* 40, 51, 57; — предъ *у*: *сфукоше* 44; — предъ *р*: *сфрху* (*sfarhu*) 51, 58, 59;

г) у почетку речи али после предлога *с*: *сфами* 69, 104.

Изъ овога бы се могла изводити знатна правила кадъ бы се *ф* на овимъ местима читало као *ф*. Али у Пистулама има примера, истина много манъ, са *в* (*у* или *и*) место *ф* (*ф*) према свакоме горњему: према онима подъ а): *грихов* (*grihou*) 3,

69, *встае* (vstav) 71, — према онима подъ б): *овди* (oudi) 63, *павда* (prauda) 6, 101, *павден* (prauden) 6, 19, 31, 43, *дѣла* (diaula) 17, *правляти* (praugliati) 64, *поставлѣнъ* (postauglien) 62, *приправна* (priprau-na) 2, *поповскога* (popouschoga) 42, *овце* (ouçe) 46, 66, *заклинавце* (zachlinauce) 54, *видивши* (vidiusci) 66, *одговоривши* (odgouorivsci) 79, *учинивши* (vciniusci) 41, — према онима подъ в): *сваки* (suachi) 46, *сует* (suet) 16, 81, *сует* (suit) 5, 9, 21, *свой* (suoy) 4, 5, *суюхте* (suuchosce) 44, *сърху* (suarhu) 13, 23, *сършио* (suarscio) 68.

Више пута на овакимъ местима узъ *ѳ* стон и *е* (v или u): *видивѳ* (vidiuf) 5, *любавѳ* (gliubauf) 9, *народовѳ* (narodouf) 20, *правѳденога* (prauftenoga) 19, *поставѳлѣн* (postaufglien) 10, *оздравѳлѣн* (ozdraufglien) 15, *заставѳлѣно* (zastaufglienno) 98, *поздравѳлѣня* (pozdraufglienya) 3, *живѳлѣню* (xiufglienyu) 13, *яковѳлѣи* (yachoufgli) 3, *напунивѳше* (napuniufsce) 48, *даровѳшине* (daroufschine) 98.

Бдно дакле за то што бы се изъ самихъ Пистула могло оборити свако правило коя бы се изъ нѣихъ извело за претваранѣ гласа *е* у *ѳ* у горнѣимъ примерима, а друго што тога нема у другимъ кнѣигама, не можемо на ино него валя узети да *ѳ* и *е* у овимъ примерима еднако гласе, и то *е*, као што еднако гласи и *ch* и *k*.

19. Предлогъ у Срба *у*, а у Словенскомъ вѣзку *ъ* у Хрвата

а) или остае *е*: *е иже мов* Пист. 17, *е облаку* 1, *е господину* 71, *е град* 29, *е граду* Винод. 91, *е двори* 469. — Истина у Пист. стон *v* не само за *е* (н. п. *vasc* 30) него и за *у* (н. п. *vbiti* 21, *vcite* 65, *vda* 82, *vmriti* 19, *vri* 35 *horarum*), а *u* не само за *у* (н. п. *laxu* 82, *Issus* 29) него и за *е* (н. п. *gouorite* 82, *urati* (redde) 76, *tuoga* 76, *Dauidouu* 41, *glauu* 94, *сиаа чува* 45); али кадъ се *е* потврђуе и изъ другихъ

књига и кадъ се по речима А. Мажуранића кол. 3, 87 и данасъ говори, не може бити сумњѣ.

б) или се слову *в* додае *а*, као гдешто и у Срба (н. п. *ва* векъ, *ва* славу): *ва вике* Пист. 41, 7, *ва вишњих* (vicgnich) 5, 41, *ва дне* Винод. 97, *ва осуду* 202.

в) или се претвара у *у* као и у Срба: *унѣ* Пист. 30, 70, *у нем* Винод. 92, *у Винодолу* 18,

Бр една доброта *у* рай не доводи. Хект. 72,

Кад кога видимо *у* згришанѣу (*) стати. 72,

Тако бог *у* вично добро ме настани. Луц 58,

у закони. Иваниш. ковч. 21.

Овако и место Србскога *уз* Словенскога *вз* Хрвати имаю *вз*: *вzeti*, Винод. 63, *вспомененѣ* 463; — *вaz*: *вazети* Пист. 4, *вazимати* 68; *вazмите* 83, *вaze* 39. Што А. Мажуранић кол. 3, 87 вели да се *в* одбацуе (*зети* место *вzeti*), я немамъ за то примера.

20 У речи *вас* (totus) и сложенима *в* предъ *с*

а) врло ретко остае на свомъ месту: *всака* Пист. 4, *всакому* 4, *всаки* Винод. 67;

б) јошъ се ређе одбацуе: *сака* ова (haec omnia) Пист. 6. — А. Мажуранић кол. 3, 87 каже да се у Винодолу само тако говори.

в) највише меня место *са* *с* као и у Срба: *сва* Пист. 9, 65, *све* 74, *сви* 1, Луц. 4, *свега* Пист. 1. 3, 6, 80, 98 итд.; *сваки* 26, 31, 67, 69 итд., *свакому* 23, Хект. 34, Луц. 81.

21. *в* не избацују Хрвати у речи *дизнути*, Пист. 24, 30, Хект. 40, 103, Луц. 85, 93. Али има и безъ *в*: *дизати* Хект. 85.

22 *в* претвараю Хрвати у *и* у речи *трис-м-ен* Пист. 3 (sobrius) као што е у староме Сло-

(*) Овако мислимъ да ово треба читати а не *уз згришанѣу* као што е штампано.

венскомъ урѣ-в-енѣ и урѣ-м-ленѣ, а у Срба *ц-м-илити* и *ц-в-илити* и *Јоси-м-ѣ* место *Јоси-ф-ѣ*.

23. На крају речи претвараю Хрвати *м* у *н*: *осан* Пист. 9, *нан* 62, *в нѣн* 29. Више примера немамъ, у књигама е дакле та промена врло редка, а у говору е са свимъ обична као што кажу В. С. Караџић ковч. 18 и А. Мажуранић кол. 3, 87. Ова се промена налази и у Срба: В. С. Караџић посл. XXXIII (1849) вели да се у Папштровићима тешко може чути *м* на крају него све *н*: *говорин*, *иден*, *водон*, *ножен*, *седан*, *осан* итд. место *говоримъ*, *идемъ*, *водомъ*, *ножемъ*, *седамъ*, *осамъ*. Исто и у Словенаца често бива: *дан* место *дам* (Миклош. *vergl. gramm.* 1, 256).

Н, Л, Р.

24. Место *н* има у Хрвата *м* на крају речи: *праведм* Пист. 17, *учинѣм* 13, *принесем* 32 (када би принесем), *благословѣм* 12, — место *праведан*, *учинѣн* итд. Овако и у Срба место *након* има *наком*. А и Чеси имаю у старимъ књигама: *naplněm*, *učiněm*, *křestěm* место *naplněn*, *učiněn*, *křestěn* (Шафарикъ *staroč. mluvň. 22*; Hattala *zvukosl. 94*).

25. *н* е претворено у *л* у речи *молстир* Винод. 62, место *монастир*, као што е у Срба *знаменѣ*, *много*.

25. *н* изоставляю Хрвати у имену *Јдріа* и *Јдриј* Пист. 31, 41, 86 место *Андріа*, као што га и Срби изоставляю у имену *Јкин* Апсона и *Коста* и *Костадинъ*, које се налази и у староме Словенскомъ ѣзику: *Костанѣтинъ*, *Костатинъ* (Миклош. *vergl. gramm.* 1, 66).

26. Као што се *н* додае у *нѣга* (*ejus*) тако е додано и у речи *нер* (*er*) Винод. 158 — Као што се у Срба у глаголу *ићи* сложеномъ съ предлогомъ *у*, и у глаголима изведенимъ одъ простога *ети* и сложенимъ съ предлогомъ *с*, умеће *н*: *унићи*, *снимити*, *снимати*, тако се у Хр-

ватскомъ вѣзку налази уметнуто *н* и у глаголу *ети* сложеномъ съ предлозима *од*, *из*, *с*: *сваку ло-зу ка у жени не носи плода од нети ће* Пист. 98 (Иов. 15, 2); *други дан из не два дуката* 78 (Лук. 10, 35), *да би им се голине прибеле и да би се снели* 54 (Иов. 19, 31). Место овакога *однети* налази се у истомъ значеню и *отети* безъ *н*. И у садашњему вр. а по томъ и заповедно налази се съ *н* и безъ нѣга: *однежеш* Пист. 16, *одежи* Пист. 60, *ако ли око твоа смућуа тебе, из не ж и га и одерзи од себе* Пист. 96 (Мат. 18, 9); *најпрво из ж и брено из ока твоа, и пака ћеш позрити да из жеш сламу из ока брата твоа* 73 (Лук. 6, 42), *изми* Хект. 32, Луц. 98.

27. *л* на крају речи или слога остае не претварајући се као у Срба у *о*: *весел* Луц. 63, *дил* Хект. 99, *дилник* Луц. 5, *зал* 9, *кастел* Пист. 93, *миса* Луц. 24, *орал* 96, *пакал* Пист. 23, *пол* 77, *посал* Луц. 10, *Савал* Пист. 36, *сокол* Луц. 13, *сол* Пист. 109, *тепал* 18; — *дошал* 43, *нашал* 10, *донесал* 25, *разсу* 107, *рекал* 6, Хект. 34, *вазел* Пист. 31, *бил* 100, *чул* Хект. 54, Луц. 103, *раздрл* Пист. 74, *умрл* 8, *изгубал* 25, *видил* 9, *хотил* 24, *оживил* 34, *држал* 34, *избавил* 103, *говори* 9, *напуни* 110, *родил* 67, *поставил* 64, Винод. 288, *створи* Пист. 87, *знал* 76, *дал* 5, *послал* 33, *изабрал* 98, *зва* 90, *благовал* 24, *ниговал* Луц. 83, *помилова* Пист. 37. — Али се налази и претворено у *о* и то највише после *и*: *дио* Луц. 62, *дионик* 7, *кастио* Пист. 78, *мао* Луц. 44; — *довео* Пист. 72, *сео* 64, *пропао* Луц. 105, *био* Пист. 46, 49, Луц. 71, *умио* Пист. 72, *чуо* Луц. 59, *остао* 14, *споменуо* Пист. 47, *потакнуо* Луц. 4, *болио* Пист. 52, *желио* 50, *трпио* Луц. 9, *хотио* Пист. 52, *видио* 73, *заповидио* 58, *показао* Луц. 43, *дао* Пист. 43, *вратио* 78, *говорио* 53, *прогонио* 77, *изгубио* 74, *здружио* 108, *оздравио* 83, *купио* 73, *любио* 70, *просио* 68, *простио* 58, *одпустио* 75, *славио* 68, *ослободио* 59, *оставио* 99, *створио* 57, Иваниш. ковч. 20.

приступио Пист. 99, *учио* 53, *ходио* 64, *ухранио* 101, *чинио* 77, *Луц.* 59.

28. Старо претваранѣ гласа *р* у *рѣ*, по коемъ Срби и данасъ имаю *врѣћи* (одъ *врх* : *вршешѣ*), у Хрвата се налази у овимъ речима: *брићи* (брићи будете веселѣа нѣгова седам дан) Пист. 81, (*) *врићи* (по ричи твојој хоћу врићи мриже) 74, *Луц.* 6, 31 (**), *стрићи* (стрићи стражу) Винод. 131, *зачрипти* Пист. 29. — Овако се у староме Словенскомъ взику претвара и *л* у *лѣ*, као што се налази и у старимъ Србскимъ књигама н. п. *привлѣштн* (данасъ *привући*) у житію св. Симеуна 14, 24, које е писао Стефанъ Првовенчанный. По томе Хрвати у Брибиру, као што каже А. Мажуранић кол. 3, 89, говоре *глић*, *влић* место *тући*, *вући*, али у књигама я тога нисамъ нашао, само знамъ да у Аркиву 2, 293 има *млисти* (мусти).

На овај начинъ место Србскога *р* имаю Хрвати *ри* и у овимъ речима: *црика* Пист. 6, *ускрисити* 106, *чрипати* 29, Србски *црпати* (***).

(*) У II преѣ. вр. *брзиху* Пист. 79.

(**) Истина, у Загребачкомъ изданію Луцићевихъ песама на овимъ местима не стои *врићи* него *врћи* :

Što je to, nego li k nebu dvić

Visoko, za doli niže me pako v à r ć. —

Ma krupo, toga cić ne htij se o d v à r ć i

Trojanski kraljević da t' budem u srići.

Али кадъ *врћ* стои у слику са *двѣћ*, а *одврћ* са *у срићи*, не може бити сумнѣ да е Луцићъ написао *врић* и *одврићи*, а онако сликове да су му нагрдиле туђе руке.

(***) Дођи мени ти помози *црпат* водицу. Нар. пес. 1, 400;

На водици дјевојка,

Црпа, љева водицу. 1, 400;

Вара се В. С. Караџић што узъ овај последній стихъ додае да бы правилнѣе было *црпе*. *Црпти* стои према „*црпати*“ као *лѣти* према „*левати*“. Обое е добро и свако има свое значенѣ.

29. *л* се не избацує као у Срба него остає у речи *чловик* Пист. 6, Луц. 12. Ова є речь врло редка безъ *л*: *човик* Хект. 103, Луц. 103.

30. Што се у Винодолскимъ законима гдешто налази *л* непретворено у *у*: *Влкона*, *влчиѣ* 34, 40, то су остатци само писаня старинскога.

Ѓ, Ћ, НЬ, ЛЬ, Й.

31. У наставку *ий*, коимъ се речи изводе, претвара се и у Срба и у Хрвата самогласно *и* у сугласно *й*, те се онда одъ два *йй* едно изоставля. Али шта после у Срба бива, тога Хрвати немају свега. После слова *з*, *с*, *ж*, *ч* речено *й* остає у Срба безъ и какве промене: *ложѣ* (=лож-й-е), *класѣ* (=клас-й-е), *подножѣ* (=поднож-й-е), *обличѣ* (=облич-й-е). И у Хрвата є тако после истихъ слова: *ложѣ*, *класѣ*, *подножѣ*, *обличѣ* Пист. 98, 71, 79, 57. Али у Срба после слова *б*, *в*, *п*, *м* умеће се *л*, а поменуто *й* са словима коя предъ собомъ нађе *д*, *т*, *л*, и прелива се у *ђ*, *ћ*, *љ*, *њ*: *гроблѣ*, *здравлѣ*, *коплѣ*, *безумлѣ*, *грожђе*, *цвеће*, *веселѣ*, *каменѣ*, — у Хрвата пакъ и после овихъ свију слова остає само *й* безъ и какве промене, н. п.

а) у самоставнимъ речима средиња рода:

аа) после *б*, *в*, *п*, *м*: *здравѣ* Пист. 14, Винод. 202, Хект. 76, *поглавѣ* Пист. 4, *углѣвѣ* (vggliefye) 10, — *коплѣ* Хект. 50, Луц. 106.

бб) после *д*, *т*: *гроздѣ* Пист. 19, — *прималитѣ* 88, Луц. 103, Иваниш. 22, *китѣ* (gamī) Пист. 41, *бринутѣ* 12, *ганутѣ* 20, *добитѣ* 105, *вазетѣ* 41, *заклетѣ* 115, *споменутѣ* 101, *пропетѣ* 105, *расутѣ* 8, *пришастѣ* 4.

вв) после *л*, *н*, после коихъ слова гласови *йе* не могу се писати словомъ *ѣ*, єрь бы се онда *нѣ*, *лѣ* читало као *ње*, *ље*, за то у писаню овихъ гласова мора се одступити одъ нашега правописа: *веселйе* Пист. 112, *обилйе* 67, *пристолйе* 96, *улыа* (2-гій пад. ед.) 22, — *зламенйе* 18, *каменйе* 77, *бди-*

нѣ 16, Иваниш. ковч. 21, *биенѣ* Винод. 140, *обеланѣ* Пист. 68, Луц. 39, *исповиданѣ* Пист. 85, *владанѣ* 4, *говоренѣ* 61, *прогонѣнѣ* (progognenye) 101, *зерженѣ* Винод. 73, *задржанѣ* Пист. 86, *продуженѣ* 99, *поздравлѣнѣ* (pozdrafglienye) 41, *знанѣ* 76, *йиденѣ* 13, Винод. 82, *кршкенѣ* (karschienye) Пист. 4, Винод. 55, *одкуплѣнѣ* (odchupglienye) Пист. 1, *ловлѣнѣ* (lofglienyu) 74, *мишлѣнѣ* (miscglienya) 28, *плинѣнѣ* (plignenya) 100, *посинѣнѣ* (posignenye) 8, *спасенѣ* 4, *творенѣ* Винод. 391, *уфанѣ* Пист. 72, *чинѣнѣ* (cignienye) 9.

б) у самоставнимъ речима женскога рода: *братя* Пист. 19 (тако у осталимъ падежима *братю* Пист. 25, *братѣо* 4, *братѣом* 7, *братѣ* 23; *братѣи* 23).

в) у придевима, кон, будући да су само одређени у обичаю, добијаю у мушкомъ роду іошъ *и*: *дивѣ* Пист. 104, које бы у мушкомъ роду было *дивѣи* према *божѣи* (бохуі) Пист. 3 и према *чловѣчѣи* (clowicȳi) Пист. 98. — Тако и *третѣ* (tretiye) Пист. 102, *третѣга* (tretiyeга) 12, *третѣму* (tretiyeму) 9, и у 1-вомъ пад. муж. *третѣи* (tretiyi) 13. Ова речъ налази се у Хрвата и безъ наставка *иѣ*, изедначена съ придевима као што е н. п. *жуѣ*: *третѣога* Пист. 45, 58, 63, *третѣ* 2, 10, 66, 78, *третѣ* 3, 47, Луц. 67. Овако е у Хрвата истый наставкаъ одбаченъ и у придеву кои у Србскомъ езикѣ по правилу гласи *вѣли* а у староме Словенскомъ *вели*, и онъ е изедначенъ съ придевима као што е *бѣлый*: *вѣлога* Хект. 64, *вѣлому* 60, *вѣлой* 36. Овай се наставкаъ іошъ у староме Словенскомъ езикѣ починѣ одбавати у самоставнимъ речима, као *ждѣнѣ* и *ждѣнѣ*, *мѣнѣ* и *мѣнѣ*.

32. Иста разлика подъ 31 између Србскога и Хрватскогъ езика бива и онда кадъ се у шестомъ падежу вѣд. у речи женскога рода које се свршюу на сугласно слово, *и* предъ падежнимъ наставкомъ *у* претвори у *ѣ*: *любавѣ* Пист. 102, *крѣвѣ* 114,

плавю (navigio) 64, *якостю* 103, *жлостю* 87, *пожастю* 39, *радостю* 9, *свѣтлостю* 87, *смертю* 93, *тихостю* 11, *солѣу* 109.

33. И у странимъ речима које у Срба гласе *ѣ* и *ѣаво*, у Хрвата *и* после *ѡ* претворивши се у *ѣ* остаје не преливајући се са *ѡ* у *ѣ*: *ѣаке* (dyache) Пист. 2, *ѣаѣу* (dyafu) 62.

34. У глаголу који у Срба гласи *и* кадѣ е сложенъ съ предлозима претвараю Хрвати као и Срби *и* у *ѣ*, али по томъ не преливаю гласа *ѣ* са словима која за нѣмъ иду (т, д) у друга (ћ, ѣ): *изаѣти* Пист. 74, *поѣти* (poiti?) Винод. 77, 134, *наѣти* Пист. 30, *наѣдоше* 5, *поѣди* 58, *отѣйдосмо* Хект. 64, *изаѣдите* Луц. 52, *наѣдите* Луц. 52. — Али се налази и *изаѣи* и *обнаѣи* Луц. 48, *доѣи* Иваниш. 21.

35. Где годѣ Србско *ѣ* постаје на другій начинъ него што еказано подѣ 31—34, онде Хрвати место нѣга имаю *ѣ*, н. п.

а) у самоставнимъ речима съ наставкомъ *ѣ* (j)

аа) мушкога рода: *воѣ* Пист. 28, Србски *воѣѣ*.

бб) женскога рода: *рѣ* Пист. 15, *госпоѣ* Луц. 5, *жаѣ* Пист. 113, Хект. 58, Луц. 97, Србски *рѣа*, *госпоѣа*, *жеѣа*.

б) у придевима съ истимъ наставкомъ: *туѣ* Винод. 266, Хект. 48, Србски *туѣѣ*.

в) у придевима поређенимъ, кои се пореде наставкомъ *ѣ* (j): *слаѣи* Пист. 93, Хект. 39, *млаѣи* Пист. 25, Хект. 37, *ерѣи* Пист. 48, Србски *слаѣи*, *млаѣи*, *ерѣи*.

г) у самоставнимъ речима са сложенимъ наставкомъ *ѣнинъ*: *граѣнинъ* Пист. 39, Србски *граѣнинъ*.

д) у другоме глаголскомъ придеву (part. praet. pass.) одѣ глагола који у неодређеномъ предѣ наставкомъ *ти* имаю наставка *и*: *воѣи* Пист. 76, *роѣи* 8, *нареѣи* 7, *уреѣи* Винод. 301, *суѣи* Пист. 4, Винод. 475, *утѣрѣи* Пист. 23, *похуѣи* Хект. 85, Србски *воѣѣнъ*,

рођенъ итд. — Тако и у самоставнимъ речима начинимъ одъ овихъ придева: *наревније* Пист. 98, *потервије* 1, *осуеније* 61, *ховније* 9, Србски *потерѣнѣ*, *осуђенѣ*, *хођенѣ*.

ђ) у другоме пређашњимъ времену (imperf.) одъ глагола кои у неодређеномъ предъ наставкомъ *ти* имаю наставакъ *и* и *я* (ков е у Хрвата по § 10 опетъ *и*): *вояху* Пист. 30, *хояше* 11, *обхояху* 11, *чулаху се* 9, — *сияше* 31, 42, 47, Србски *вођаху*, *хођаше*, *чуђаху се*, *сеђаше*.

е) у глаголима кои у неодређеномъ предъ наставкомъ *ти* имаю наставакъ *и*, пакъ пређу међу друге кои предъ *ти* имаю

а) *а*: *рајти*, Србски *рађати*.

б) *еа* (ков е у Срба по § 12 *ива*): *осуюћи* Пист. 31, *потерюв* Хект. 37, *разциюв* Пист. 88, *осваю* 14, *погрѣвати*, Србски *осуђуюћи*, *потврђуе*, *расцеђуе*, *освађую*, *погрђивати*.

ж) у заповедноме одъ *видити* (видѣти), *повидити* (повидѣти), *ѣисти*: *виѣ* (vide) Пист. 21, *виѣмо* (videamus) 5, *виѣте* 83, Луц. 58, *повиѣ* Луц. 58, *заповиѣ* Пист. 92; — *пойиѣте* (poiyite) 52, према Словенскомъ *виждѣ*, *виждѣ*, *виждѣ*.

и) према Словенскомъ *рождѣство* има у Хрвата не само *ройство* Арк. 3, 144, него и *грајски* Пист. 22, Хект. 30, место *градски*.

і) у речима *толиков* Пист. 23, *онув* Хект. 40, у којима *ѣ* одговара Србскоме *ђ* у речима *такође* *оноу* *и* *г* *Спом.* 3, 25, *тоу* *и* *г* *Аврамов. опис.* св. горе 24 (*), а Словенскоме *жд* у *сѣжде*, *тѣжде*, *такѣжде*.

(*) У П. I. Шафарика *ramátk.* у хрисовуљн Стефана Неманѣ два пута на стр. 5 стои *тоуиѣ*. И у Аврамов. опис. св. горе у истой хрисовуљн на стр. 17 стои тако. Може бити да у оригиналу ние разговетно написано те се не може распознати е ли и или е и. Али да и на тимъ местима треба и, као што е у *тоуи* (Аврамов. опис. св. горе 49 више пута) о томе не могу

Али одъ куда у овимъ речима Србима *ђ*, Хрватима *й* и у Словенскомъ *жд*? За Словенско *жде* у *къжде* (*къжде*) мисли се да е скраћено *ждеть* одъ *ждати*, тако да се *къжде* у значеню са свимъ слаже съ Латинскимъ *qui-libet*. Али ово значенъ, коему у Срба прекрасно одговара *ко-год(и)*, не приликуе слогу *жде* ни у едной између поменутихъ речи осимъ *къжде*. Осимъ тога да е *жде* и у осталимъ речима постало одъ *ждеть*, онда место *жд* не бы могло быти у Срба *ђ* а у Хрвата *й*, него бы было *жд* као што е н. п. у *вражда* (одъ *врагъ* съ наставкомъ *да* (*ьда*) као *прав-да*). Дакле у онимъ речима валя мислити да е *жде*, *ђе*, другѣв постало. У њима Србскомѣ *ђ* а Хрватскомѣ *й* треба *д* и *й* (*ј*). Прво (*д*) у значеню кое башъ овде треба мислимъ да се показуе и у Грчкимъ речима *ὄδε*, *ὠδε*, *τοῦοδε*, *τηλικοῦδε*, у Латинскимъ *idem*, *ibidem*, *totidem*. Друго (*ј*) мислимъ да е наставакъ за порећенъ (види напредъ § 35 в), кое е у овимъ речима употребљено да бы демонстративно значенъ реченога *д* јошъ яче было као *годъ* што е и у Словенскомъ *прѣде* (ковѣ Миклошићъ *forml. 117* држи да е компаративъ) а Србски *пређе*, у коему и цело *ђ* (*жд*) држимъ да е исто кое е и у горњимъ речима, тако да *пре* стон према *пређе* исто онако као *тако* према *такође*.

36. Према Србскомѣ *ђ* кое постае по § 34 налази се у Хрвата *й* у заповедномъ кадъ се изостави наставак *и* : *пой* (*vade*) Пист. 8, 34, 86, Луц.

сумњати, како *годъ* што не сумњамъ да и у писму Кулина бана штапаномъ у П. I. Шафарика *ramátk.* стр. 2, у врсти 29 не треба *гом*, ков Шафарикъ и у *lese-kögn.* 15 наводи као *гомъ*, него *гом* као што е штапано у Србскимъ споменицима и у Извѣст. втор. отд. Импер. Академии Наукъ 1852, 1, 22. Речъ *гой* у истомъ значеню има Палмотићъ у Кристіјанѣ више пута н. п. на стр. 208, 211, 223, тако и М. Држићъ у О. Почѣна *antolog.* стр. 62, 10.

67, *поймо* (eatus) Пист. 5, *пойте* (Mat. 11, 4), Србски *пођ', пођ'мо, пођ'те*.

37. И према Србскоме *ћ*, кое постае одъ *г* у странимъ речима, Хрвати имаю *й*: *анѣл* Пист. 2, 3, 5, 6, итд., *арканѣл* 110, *еванѣлѣ* 45, 84, *ванѣлѣ* 42, *ванѣлиста* 7, *Ейипт* 7, *Ейипта* 21, *Еюпци* (yeуирѣи) 3, *вюбачки* 59, *Фрийиу* (Friyiū, Phrygiām) 69, *калуер* Хект. 52. — Врло е редко у овимъ речима *г*: *ангелу* Пист. 3, *ангелов* 6, *Египта* 3, 72.

38. *й* кое постае по § 35 врло се често изоставля у речи *меу* Пист. 1, 4, 9, 49, 66, 87, 91, 106, Луц. 3. — Али се налази и *й*: *мею* Винод. 125, 127, 164.

Што у Хекторевиха има *жеђа* 54, *међу* 55, *невиђен* 83, и у Луцаха *грађани* 106, *слађи* и *глађи* 85, може бити да су тако изменили они кои су прештампавали.

39. Место Србскога *шт*, кое постае одъ *ст* и *ск*, Хрвати имаю *шћ*:

а) место *шт* одъ *ст*: *крићен* Пист. 15, *запушћен* 15, *очишћен* 27, *очишћеник* (eunuchus) 64, *одпушћайте* 40, *очишћую* 2, *одпушћенѣ* 55.

б) место *шт* одъ *ск*: *ишће* Пист. 13, *Иваниш*. 20, *ишћу* Пист. 15, 37, Луц. 7, 28, *ишћући* Пист. 9, 74, одъ *искати*; *одтишћен* Луц. 31 одъ *тис(к)нути*. — Тако у речима: *шћедит* Луц. 64 (Србски *штедети*, Словенски *штадѣти* одъ *сѣд*), — *шћенци* Пист. 19 (Србски *штенци*, Санскритски *shvan*, Санскритско *sh* (или *ś*) постае одъ *к* (Vopp, vergl. gramm. 1, § 21 а), и у овой нашој речи одговара му *ск* као у *скоро*, кое Миклошићъ *radic.* доводи одъ Санскритскога *shr*), — *шћит* Пист. 83 (Србски *штит*, Литавски *skytas*, Латински *scutum*, Готски *skildus*), *шћитак* Хект. 50, *зашћитити* Луц. 32, *зашћићен* Пист. 14, — *ташћ* Пист. 67, 78, 77 (Србски *ташт*, Санскритски *tučēh*, где е *čh* „entartung der lautgruppe *sk*“, Vopp, vergl. gramm. 1, § 14, а прво *č* стои

само другоме за любовъ безъ и какве вредности за етимологию (*) и отуда изведено *штета* Луц. 52 (Србски *штета* место *таштета* као *штица* место *даштица*). — Тако и у наставку *штина*, кои є сложенъ одъ *ск* (н. п. господ-ск-о) и *ина* (н. п. бел-ина): *братштина* Винод. 124, *лупештина* (lupexchina) Пист. 28, *злохудштина* 65, *питожиштина* 5, *даровштина* 98, *неплодштина* 115. — Тако у наставку *иште*, у коемъ опетъ стои *шт* место *шч* одъ *ск* (Словаци имаю *ohnisko*): *годишће* Пист. 4, 21, 91, Луц. VI, *сидалишће* Пист. 99, *пристаништу* Винод. 117, *посветилишће* Пист. 9, 19, 58.

Место *шт* имаю Хрвати *шћ* и у овимъ речима, у којима јошъ не знамъ како су постали ти гласови: *јошће* Пист. 49, Винод. 65 (*ошће*), Хект. 40, *пришћ* В. С. Карацићъ у ковч. 17, *вишћ* Хект. 7, *плашћ* Пист. 44, Србски *јоште*, *пришт*, *вешт*, *платт*. За *вешт* мислимъ да се не може доводити управо одъ *вѣтн*-, еръ бы онда у Срба место *шт* а у Хрвата место *шћ* было *ћ*. Тако ни за *платт* не могу пристати да долази одъ *платна*, еръ се не подудара не само са Србскимъ и Хрватскимъ езикомъ, него ни съ Польскимъ ни съ Чешкимъ, у којима се *шт* кое долази управо одъ *т* заменює другимъ гласовима а не овимъ кое имаю у *plaszcz* и *plašť*. Ова речъ пре може быти да долази одъ *плѣсть*, Србски *пуст* (soactile), и онда бы у нъой Србско *шт* а Хрватско *шћ* было са свимъ у реду по а).

Према речн *баштина*, за кою П. I. Шафарикъ *leseckörn*. 117 вели да є одъ Бугара дошла Србима не променивши Бугарскога *шт* у Србско *ћ*, имаю Хрвати *баштина* Пист. 16, 24, 27, 88, дакле ни у нѣихъ ние чисто Хрватска (ако є доиста Бугарска), али Шафарикъ на истомъ месту каже да у

(*) По Литавскомъ *luszczas*, где *sz* постав одъ *і*, могло бы *шт* у нашему *ташт*ъ ставити место *ст*, али њ и оно *т* могло постати одъ *х*.

њихъ има и *баћина*. — Тако и *штапъ*, старинско *стапъ*, у Хрвата гласи *шћап*.

40. Као што се у Срба гдешто говори *пушти-ти* место *пустити*, тако и Хрвати чисто *ст* умекшавају у *шћ*, али врло ретко, н. п. *светошћи* (sfe-loschi) Пист. 82, *притилошћи* (prtiloschi) 80, *припрошћи* Винод. 14, *навлашћимъ* 356. — Овако се и чисто *ск* налази умекшано у *шћ*: *кметшћега* Винод. 84.

41. *шт*, које поставља одъ *чт*, остаје тако и у Хрвата: *ништар* Пист. 4, Винод. 85, *штуе* Хект. 40, *поштено* 40. У овимъ се речима доста често налази написано *ч* место *ш*: *ничтар* (nictar) Пист. 22, *почтован* (pocrouan) 26, *чтиш* (ctisc) 64, *чтоват'* Хект. 52. — Али се и ово *шт* често налази умекшано у *шћ* у речи *што* сложенной са *ни*, у којој онда место *о* стои *е*: *нишће* Пист. 49, Винод. 69, Луц. 28, и отуда изведено *нишћета* Пист. 16.

42. Место *шћ* по § 39 налази се и само *ћ* у речи *ћап* Пист. 34.

Противъ онога што је казано подъ 39 налази се *шт* место *шћ*: *праштаюћ* Хект. 40, *заштитат* Луц., које може бити да су и штампарске погрешке, или је узето по староме писању као и *горушта* Луц. 5.

43. Према (§ 35, и) налази се и *ћ* место *т*: *кметскому* Винод. 168 (где у наштампању kinetćskomu) место *кметскому*.

44. Као што се у Хрвата умекшава *шт* тако се умекшава и *жд*, које и у осталоме иде подъ една правила съ онимъ. По томе према *шћ* одъ *шт* требало би одъ *жд* да буде *жћ*, али гласа *ћ* Хрвати не имајући него га заменујући гласомъ *й*, имају и овде *жй* место *жћ*. Речи са *жд* нема много, а ову промену нашао самъ само у овима: *можяни* Пист. 60 (Србски *мождани*, где *жд* стои место *жж* одъ *зг* (мо-зг-а) као што стои *шт* место *сч* одъ *ск* у *иштежъ*), *дажйи* (imbres) Пист. 58, Хект. 39, *дажя* (imbris) Пист. 22, 61, и отуда изведено

дажйити (pluege) Пист. 41, 110, 112, *дажйило* 61, *дажйи* 16, — *йижу* Хект. 5 2 (одъ *вздити*). На краю речи ово се *й* после *ж* изоставля: *дажж* Пист. 18.

45. Место самога *ж* нашао самъ еданъ путъ *й*: *слую* Пист. 26 (Лук. 15, 29) место *служу*=*служим*. Шафарикъ Iseckögn. 66 пише да се налази и *мов* место *може* у Иванишевића, и *бож* место *боже* у Бандулића.

Место самога *ч* нашао самъ еданъ путъ *ш*: *шхи* Арк. 2, 292, место *чи* (cijus).

46. *й* стои место *л* у *Пашкой* (Paschalis) Хект. 34, *мойстир* Арк. 2, 84, место *молстир* (§ 25), као у Срба *стойный* место *столный*.

47. Да се у Хрвата *юшъ* кои гласови замењују гласомъ *й*, н. п. *кошуя*, то изъ књига потврдити не могу.

48. *й* е дометнуто у имену *Јдрія* као што е и у Срба н. п. *у* речи *ютро*, а одбачено е у имену *Осипъ*. Тако имаю *й* и предъ *и* у падежима личне заменице трећега лица: *йим* (yim), *йих* (yih) Пист. 34.

Д, Т, Ц.

49. *т* меня се у *д* а по томъ и *к* предъ нѣмъ у *г* у речи: *гдо* Винод. 92, 314, *нигдо* 99, 401, *нигдоре* 445. Али е много обичнѣ онако као што е у Срба: *тко* Пист. 19, Луц. 21. — Место Србскога *д* имаю Хрвати *т* у речи *лабут* Луц. 35, 84, *лебут* 33, Иваниш. 22. — У Винодолскомъ закону налази се по старинскомъ писаню и *от* 168, место *од* 134.

50. Као што Срби у речи *стакло* говоре и *ц* место *ст*: *цакло*, тако у Хрвата има и *цабло* Пист. 56, место *стабло* Пист. 11, 96.

Г, К, Ж.

51. У Винодолскимъ законима често е изостављено *х* у речи *хотити*: *отил* 196 место *хотил* 195. У Пистулама безъ *х* има *суост* 56.

52. Ови се гласови меняю предъ *и* (старо *и* и *и*) не само у самоставнихъ речи као што е *и* у Срба, него и у придева, као што е *и* у Срба негда было: *мнози* Пист. 2, 9, *дузи* Луц. 15, *ици* Луц. 38, *танци* Луц. 15, тако и *ици* (Іов. 7, 25) Пист. 33; тако се налази у 6-томъ пад. ед. и у 2-гомъ пад. мн.: *гласом велицим* Пист. 30, *убози*х Пист. 13, *мнози*х Пист. 7, 8, Хект. 88; *друзи*х Луц. 43, 109, *оваци*х *сваци*х, 67, *дразими*, где *и* може бити да стои место *и* према *велицимъ*, *адамови*хъ (pl. gen.), *исаковимъ*, које се налази у познијимъ Словенскимъ књигама (Миклош. formentl. § 88). Али е обичније безъ ове промене: *великим* Пист. 30, *крипки* Пист. 16.

III.

53. Место Србскога *ч* предъ наставкомъ *ки* имаю Хрвати *ш*: *гришки* Пист. 51, 54, *разбойнишку* 16 (*), *Кршкога*, *Гробнишкога* Арк. 2, 311. Овако имаю и Словенци. Ово *ш* управо стои место *чс*, и подудара се са Чешкимъ *с* место *жс* и *шс*: *bošký* (као што се говори), *český* (као што се и говори и пише) место *božský*, *češský*.

ПОСТАНАКЪ РЕЧИ.

24. Речъ *што* (ѣто) у Хрвата нема наставка *то*, по томе узъ предлоге остав само *ч*: *за ч* Пист. 3, 8, 28, 33, Винод. 191, Хект. 39, 85, Луц. 4, 80, Иваниш. ковч. 21; — *на ч* Пист. 43; — *у ч* Луц. 102; — исто тако и сложено са *ни*: *нич* Хект. 52, Луц. 52, 73. А кадъ е безъ предлога добія *а* (као што е *та* или предлогъ *са* место *сѣ*): *ча* Пист. 2, 19, Хект. 30, 38, Луц. 27, 54, 87, 98, 103. — Сложено са *ни* кадъ му се јошъ дода *ре* (= *же*) или само *р* безъ *е*, задржава наставкаъ, у коьму место

(*) Истина ово е Латинскимъ словима у Пистулама писано *garschi*, *razboynischu*, али мислимъ да не треба читати -ск- него -шк-, као и *muschoga* Пист. 57.

о често стон а (*): *ништар* Пист. 13, 16, 79, *ништар* 4, 6, 22, 33, 41, 74, Винод. 85, Хект. 29, 59, 60, *ништор* Луц. 3, *ништор* 44, 80, 106. Овако сложено али безъ *ре* меня наставакъ по § 41: *нише* Пист. 49, Винод. 69, 114, 195, 282, 434, Луц. 28, 43, 97. У Винод. 66 има и *нише*, кое може бити само да е рђаво прочитано. — Чисто *што* доста е редко: *што* Хект. 38, 86, 105, Луц. 106, *за што* (за сто) Пист. 12, Хект. 47, 53, 59, 60, Луц. 64.

55. Придеве упоређене наставкомъ *ши*, као што е у Срба *лепши*, имаю Хрвати и ове: *бољша* (**) Пист. 84, *векши* 20, 29, 37, 53, 78, *векшу* 97, *највекша* 79, — *најманъшему*, *најманъши* 17, *најманше* Винод. 294, — *старшега* Пист. 25, — *млајши* (млађи) Хект. 36, али имаю и онако како е у Срба: *веће* Хект. 59, *највећи* Луц. 13, *манъ* Пист. 12, *најманю* Винод. 351, *најманъи* Хект. 37, 99, *манъи*, *манъ* Луц. 11, 21, *старийи* Хект. 37. — Съ наставкомъ *й*, као што е у Срба *дубљи*, има у Хрвата и *липљ* Хект. 66, *најлипљ* 56, *најлиплю* 33; али е обичније као у Срба: *најлипше* Хект. 39, *липша* Луц. 29, *најлипша* 20.

56. У бровва реднихъ сложенихъ редъ се не показуе другимъ броемъ као у Срба (н. п. *дванаестий*) него првимъ а другій остае показуюћи само колико: *п е т и на десте дан* Пист. 41, *годише п е т о на десте* 4, *у недилю п е т у на десте* — *четврту на десте* — *трет у на десте* 78, *пророчаство се д м о на десте* — *друг о на десте* 60, 61, *до четвртог а на десте дне* 52. Кадъ е првйй брой *вданъ* налази се место *први* просто *вданъ* и онда се редъ показуе другимъ броемъ: *у недилю в д и ну на десту* Пист. 77. Ово имаю и Србски стари књижевници.

(*) а стон и у Срба: *ништа*, *шта*, за кое мислимъ да е додано пошто е о одбачено као н. п. у *доброга*.

(**) У књязи е наштампано *hoglsa*.

57. Глаголи кои у неодређеноме предъ *ти* немаю уметка него имъ е безъ нѣга завршетакъ *и*, кадъ пређу међу глаголе съ уметкомъ *а* не добияю предъ овай уметакъ *й*, као што бива у Срба: *заклинати* Пист. 43, *проклина* Пист. 76. Тако и одъ *споженути*: *спожинати* Пист. 45, *спожинаху* Винод. 18, али опетъ има *пропиняти* Пист. 6, *починяше* Пист. 83, *проклина* Луц. 66, као што Срби и оно прво имаю у старимъ књигама.

ПАДЕЖИ.

П р в ы й п а д е ж њ .

58. 1-вый пад. мн. има у Хрвата доста често са старимъ наставкомъ *е* (као што е было и у Срба, н. п. граждане, Душан. зак. 109):

а) одъ речи мушкога рода на *ин*: *Галилеяне* Пист. 69, *гравне* 39, 98, *дворане* 52, 53, Луц. 53, *Еламићане* Пист. 69, *Жидове* 12, 32, 61, *Исраелићане*, 12, *Калдејане* 61, *Кандијане* 69, *Мадияне* 69, *Партијане* 69, *Римляне* 69, 112.

б) јошъ одъ ове четири речи мушкога рода са *ов* предъ наставкомъ: *валове* Пист. 11, 92, *орлове* 85, *попове* 20, 30, 46, 81, Винод. 36, *синове* Пист. врло често.

в) одъ речи *кѣи*: *кѣере* Пист. 8, 70, као што е у Срба одъ *мати*: *матере*. — Овакѣи е 1-вый пад. мн. и *четири* за мушкѣи родъ: *четири старци падоше* Пист. 97, *да су четири месеци* 30; али онъ долази и место осталихъ падежа: *до годишѣ осамдесет и четири* Пист. 8. — Бданъ путь самъ нашао и *голине* Пист. 54 (да би ѣим се *голине* прибиле).

59. У речи женск. рода на *а* налази се и наставкаъ *и* место *е* у 1-вомъ пад. мн.: *ближѣи* Винод. 207, 212. — Тако и у придева: *ближѣи будите прости* Винод. 212.

Другій падежъ.

60. 2-гій пад. ед. у речи женскога рода на *а* налази се и съ наставкомъ и место *е* у Винодолскимъ законима: *вражби* 410, *жени* 139, *сили* 105, 361, *татби* 235, 108. Али *е* и у Винод. законима обичніе са *е*: *главе* 175, *жене* 145, *опћине* 133, *тадбе* 110, 241.

61. У речи среднѣга рода коѣ у 1-вомъ пад. ед. одбацую крайнѣ *и*, налази се за 2-гій пад ед. и старыи наставакѣ *е* место *а*: *племене* Винод. 191.

62. 2-гій пад. мн. у речи мушкога рода, женскога на *а* и среднѣга нема наставака:

а) мушк. рода: *дан* Пист. 9, *Хект.* 101, *Луц.* 43, *дед* Винод. 19, *дукат* Пист. 26, *кмет* Винод. 134, 204, *криж* Пист. 68, *лав* Луц. 98, *лакат* Пист. 64, *лонац* 112, *отац* 1, Винод. 19, Луц. 74, *пинез* Пист. 45, *писац* 75, *поп* Винод. 65, *приятель* Хект. 83, *неприятель* Пист. 97, *слипац* 28, *старац* 96. — Тако и онда кадъ предъ наставкомъ коѣга нема долази *ов*, коѣ Хрвати имаю у више речи него Срби: *анѣлов* Пист. 43, *апостолов* 49, *боков* 3, *валов* (fluctuum) 1, *вилеников* 110, *витезов* Луц. 33, *витров* Пист. 6, *волово* 73, *врхов* 2, *вуков* Луц. 69, *градов* Пист. 13, *гребов* 6, *грихов* 5, Хект. 19, *гришников* Пист. 100, *груменов* 55, *дажѣев* 115, *даров* Хект. 84, *дильов* Пист. 88, *доктуров* 9, *дракунов* 110, *дукатов* Арк. 1, 204, *духов* Пист. 19, *Жудиев* 12, *законов* 28, *язиков* 94, *козликѣев* 17, *кралѣв* 4, 7, *крухов* 16, *кусов* 75, *меняшев* 94, *наѣжников* 25, *народов* 8, *пастиров* 98, *плугов* 73, *поротников* Винод. 312, *попов* Арк. 2, 88, *потоков* Пист. 81, *пророков* 63, *пуков* 96, *путов* 18, 59, 94, Арк. 1, 208, *разбойников* Пист. 18, *разумников* Луц. 68, *свидокѣв* Пист. 47, *синов* 8, *сребрняков* 42, *судов* 10, *талентов* 26, *тежакѣв* 99, *уздахов* Луц. 16, *учеников* Пист. 13, 22 (итд), *учителѣв* 98, *фаризеѣв* 2, *хлѣбов* 32, *чловиков* (од двию —) 36.

б) женск. рода: *галий* Луц. 103, *гор* Пист. 2, *госпой* Луц. 15, 25, *жен* Пист. 97, Луц. 89, *живин* Пист. 96, *звизд* 100, *земаль* 33, *Винод.* 152, *змиј* Пист. 76, 110, *игар* Луц. 38, *књиѣ* Пист. 20, *мрв* 23, *ног* 6, *овац* 70, *птиц* 110, *ран* 23, *риб* 32, *рибиц* 75, *рик* 12, *рук* 91, *рос* 25, *свит* 44, *свић* 87, *слуг* 59, *Винод.* 188, Луц. 109, *смокав* Пист. 115, *сукањ* 71, *тисућ* 96, *усан* 3, *хиж* 87, *црикав* 12.

в) средн. рода: *врат* Пист. 62, *говед* Винод. 83, *годишћ* Пист. 8, Луц. VI, *дел* Винод. 316, *дрв* Пист. 58, *лй* 114, *лит* 78, *лист* 87, *пер* Луц. 21, *ра-мен* Луц. 75, *сидалишћ* (sidalisch) Пист. 99, *срдац* 4, *стабал* 41, *сат* (одъ *сто*) 77, *уст* 4. — И у речи средиѣга рода налази се поменуто *ов*: *колинов* Пист. 96, 97, 99, *сименов* 11, *стадов* 23, *удов* 94 (ви есте тило Исукрстово и *уда* од *удов*). У староме Словенскомъ езику налази се *ов* у овакихъ речи у 3-ћемъ пад. ед., али редко: *златои*, *лицеи*, *морк-и* (Миклошића *vergl. gramm.* 3, § 27, 29).

Луцићъ и Хекторевићъ имаю и *а* али доста редко: Луцићъ: *дана* 82, *дара* 68, *дарова* 67, *дворова* 67, *дитића* 97, *паса* 57, *уздаха* 22, *бесида* 69, *дика* 12, 101, *дворкиня* 67, *Дубровкиня* 67, *жена* 25, *звизда* 91, 103, *злоба* 61, *игара* 56, *кућа* 30, *туга*, *небеса* 103, *чудеса* 103; Хекторевићъ: *дана* 85, 84, *рибца* 33. Многе одъ овихъ речи стое тако слика ради. Гдекоѣ имаю и *х* на краю, коѣ мислимъ да е само новыи начинъ писаня по коѣму сукњиѣ ове прештампане. У Пистулама само самъ на едномъ месту опазио овай падежъ съ *а*: *присника* (азу-тогит) 45.

63. Између речи мушкога рода којима се (као и речима женскога рода на сугласно) основа, т. е. оно на што се наставци за падеже додаю, одъ старине свршивала на *и* (као што су *господъ*, *гость*, *поутъ*, *уръвъ*) неке су у Хрвата као и у Срба сачувале у 2-гомъ пад. мн. завршетакъ *и*,

кои припада таковимъ речима: *люди* Пист. 22, 31, 66, *Винод.* 27, 134. Али како су се речи овога реда јошъ у староме Словенскомъ езику почеле мешати съ другимъ речима мушкога рода узимајући њихове завршетке место своихъ или њима дајући свое (н. п. у 2-гомъ пад. ед.: *господа* и *господи*, у 2-гомъ пад. мн.: *ногѣтъ* и *ногѣтнн*, у 1-вомъ пад. мн.: *оуѣнтелнѣ*, *кнтазнѣ*, *мѣжнѣ*, *пастырнѣ*, *цѣсарнѣ* и *оуѣнтелн*, *кнтазн*, *мѣжн*, *пастырн*, *цѣсарн*, у 2-гомъ пад. мн.: *мѣжнн* и *мѣжъ*, в. Миклошића *vergl. gram.* 3, 20—21, 47—48), ласно се може мислити да в ово мешанѣ у познѣмъ езику Хрватскомъ јошъ веће. Тако се у њму налази одъ овихъ речи 2-гій пад. мн. са *и*: *витези* Пист. 54, 91, *дари* 90, *дворани* Луц. 96 (у слику), *диди* 74 (у слику), *динари* Хект. 53, *елементи* Пист. 8, *жилѣи* Луц. 57, *зуби* Пист. 10, 83, 103, *кмети* Винод. 456, *кнези* 7, 466, *крижи* Пист. 68, *лави* Луц. 69 (у слику), *мартолови* 54, *мири* 106, *мисеци* Пист. 27, 52 67, *мужи* 48, 80, 86, 89, 97, Винод. 5, *научителѣи* Пист. 98, *орлови* Луц. 90 (у слику), *пастири* Пист. 3, *погани* Луц. 104 (у слику), *попи* Винод. 76, 85, *неприятелѣи* Пист. 58, *реди* Винод. 132, *солдини* 56, *стари* Пист. 76 (сто *стари* пшенице, Лук. 16, 7), *товариши* 83, *фаризеи* 89, *цари* 110. — У Винодолскимъ законима има неколико пута овакѣи 2-гій пад. и одъ речи коѣ се свршую на *к* не променивши *к* на *ц*: *поротники* 427, *сведоки* 141, 186, 269, 478, *служабники* 168, 196; и *Луциѣѣ* има у слику променивши *к* на *ц*: *вуци* 47.

Између речи средиѣга рода налази се *и* у онихъ коѣ се свршую на *ѣе* (нѣ): *владанѣи* Пист. 61, *очитованѣи* 13, *копѣи* Луц. 73, коѣ в последнѣ штампано са *х* на крају. Са свимъ в редко у другихъ: *устѣ* Хект. 90, 99, Луц. 107 (у слику).

Ово в *и* прешло и на речи женскога рода коѣ се свршую на *а*, као што в и у Срба у гдѣ-коимъ речима: *заставѣи* Пист. 43, *ури* (*hogarum*) 35,

тисући 26, 31, *похлепи* 66, *пени* Винод 451, *музи* Луц. 94 (у слику).

В. С. Караџић у ковч. 18 и А. Мажуранић у кол. 3, 90, кажу да овакѣй 2-гѣй пад. са *и* има *иошъ* и *х* на крају: *путих*, *голубих*, *прстених*, — *бравих*, *кметих*, *попих*, *тежащих*, *сведоцих*. У старинама Хрватскимъ штампанимъ у Архиву 2, налази се и *празих* 292, *солдиних* 288, 291, 287, *татих* 290, *цекиних* 293. Али у Пистулама нашао самъ само *меляших* 85, *благослових* 93. Што у Луџића има *зубих* 72, *конъих* 74, *Србљих* 82, може бити да е додано само по новомъ правопису. Између речи среднѣга рода овако има *прибивалишких* Пист. 11, а између речи женскога рода које се свршую на сугласно слово: *заповидих* Пист. 102. Међу ове последнѣ речи иде и *десет*, тако се и одъ *нѣ* у другомъ пад. мн. налази *десетих* Пист. 17 (меу котаре *десетих* градов). Овај падежъ са *их* ние управо 2-гѣй, него 7-мѣй (сказат.) у некихъ речи правѣй а у некихъ прекроенъ према другима, па се употребљава место 2-гога. Тако е *четирех* старѣй 7-мѣй падежъ, па се налази место 2-гога: *од четирех витров* Пист. 6, *по сриду пристолѣа и четирех живин* 98, *прилика образа четирех живин* 98, *више оних четирех* 98, а одъ *четирех* налази се прекроено *четирих*: *около пристолѣа и старац и четирих живин* Пист. 96. Тако е и одъ 7-мога падежа *трех* прекроено *трих*, које се налази место правога 2-гога падежа трѣи: *од трих либриц* Арк. 2, 82. Место овакога 2-гогъ падежа одъ *три* и *четири* налази се и *трию*, *четирию* (као и у Срба) прекроено према 2-гомъ падежу двоине (dual): *који од ових трию* Пист. 38, *вустих двию или трию свидоков* 27, *од четирию* (*) *витар* 85.

(*) У књизи стои *setiruyи*.

Греѣій падежъ.

64. 3-їй пад. мн. у речи самоставнихъ после наставка *м* нема *а* као у Срба, у коихъ мислимъ да е *а* додано као у *доброга*, а предъ наставкомъ нема *и* као у Срба, у коихъ мислимъ да е завршетакъ овога падежа дотеранъ према заменици требега лица *имъ*, *нѣма*, него

а) *о* или *е*, према гласу кои е предъ нѣмъ, у речи мушк. и сред. рода, когдешто имаю и Срби: *владавцем* Пист. 82, *дигиѣм* 58, *добитком* 110, *жидовом* 6, *жудивнѣ* 20, *идолом* 76, *язиком* 61, *лавом* 100, *мударцем* 22, *мужем* 61, Луц. 107, *народом* Пист. 13, *писцем* 104, *пришлцем* 88, *псом* 19, *пуком* 41, *слободником* 83, *тежаком* 24, *учеником* 11, *фабризем* 70, 79. — Тако и са *ов* предъ наставкомъ: *волово* Луц. 109, *синовом* Пист. 19, 72, 112. — Средн. рода: *вратом* Пист. 35, *дилом* 39, *житом* 110, *колином* 61, *сименом* 78, *стаблом* 96, *устом* 54, Хект. 69. — У Хекторевића има по Србскомъ са *и*: *приятельим* 81.

б) *а* у речи женскога рода на *а*: *ближикам* Винод. 205, *горам* Пист. 50, *дивицам* 103, *жателицам* 11, *молитвам* 111, *ногам* 79, *овцам* 19, *поглавицам* 91.

в) *е* у речи женскога рода које се свршую на сугласно слово: *костем* Пист. 6, *ричем* 67, Хект. 69, *стварем* Пист. 94. — Одъ речи мушкога рода које съ овимъ женскимъ иду у еданъ редъ, само *люди* налазио самъ у овомъ падежу са *ем*: *людем* Пист. 2, 5, 29, 82, 96, 101, 110, Хект. 29, Луц. 43. — Бројеви *десет*, *седм*, *четири*, кои одъ старине иду у овај редъ, имаю већъ поремећенъ овај падежъ са *им* место *ем*: *десетим* *дивицам* Пист. 103, *седмим* *цриквм* 96, *четирим* *поглавицам* 91, *четирим* *ангелом* 96.

Четвѣртыи падежъ.

65. 4-тый пад. мн. за речи мушк. рода као што е *гост* (в. напредъ § 63) има гдешто и у Србскомъ езикѣ старый наставакъ *и*: *гости*. Тако е и у Хрвата, само што се у нѣкихъ налази и у другихъ речи: *гости* Хект. 33, *дни* Пист. 2, 3, 18, 24, 27, 64, 69, 70, 75, 85, Хект. 59, Луц. 16, 93, 102, 108, *люди* Пист. 7, *кмети* Арк. 2, 308, *пси* Арк. 2, 295. Осимъ овихъ речи јошъ се са *и* налази: *воли* А. Мажуранићъ у Колу 3, 90, *листи* Арк. 2, 312, *поткови* Луц. 108 (у слику), *прази* Арк. 2, 292, *овни* Арк. 2, 292. На ове речи мислимъ да е *и* прешло одъ онихъ горњихъ. Што у Винодолскимъ законима има *свидоки* 421, ту мислимъ да е старо *ы* заменѣно гласомъ *и*. Овако се *и* налази и у придевима: *тко ће видити дни добри* Пист. 75, *службенике Исукрстови* 4, *сведоки веровани* Винод. 262. Тако се и одъ речи женскога рода кое се свршюу на *а* налази: *руки* Винод. 81, *бесиди* Арк. 2, 286, а Хекторевихъ има за средный родъ *усти* 61. — У свима е овакимъ речима обичније као што е и у Срба: *госте* и *путнике* Пист. 9, *дане* 3, *попове* и *дияке* 2, *синове* 107, *добре конѣ* Хект. 47, *сведоке* Винод. 288, *поротнике* 435, *добре муже* Арк. 2, 308, *криже старе* Арк. 2, 311.

66. *десет* има у 4-томъ пад. ед. на краю е као и у Словенскомъ кадъ стои после предлога *на* у броевима сложенимъ изгубивши е испредъ *т*: *еданадесте* Пист. 68, *дванадесте* 9, 13, 22, 32, *четрнадесте* 12. Тако и *четире*: *учинише четире диле* Пист. 54, *четрдесет* и *четире тисући* 7.

67. Старый четвѣртыи падежъ заменице треѣга лице *ѡ* (ѡ) врло е редакъ и у Хрвата: *нѣ* Пист. 87, *за не* Винод. 85, *на нѣ* Хект. 61, Луц. 15. Место *нѣга* обичније е падежъ 2-гій *их*: *за нѣих* Пист. 40, *йих* Луц. 69, 92.

68. Као што Срби одъ речи мушкога рода кое значе живо што место четвртога падежа имаю другій у еднини, тако Хрвати доста често имаю и у множини: *он ест дал становито ницих апостолов, ницих пророков, а друзих евангелист, а и них пастиров и учителѣв* Пист. 98, *Како сино в придразиѣ вас свишћу* 98, *зовем те жаџиѣ* Мажуранић кол. 3, 90. — Особито су овако у обичаю придева: *гласиѣ в чинио сличати и ни них говорити* Пист. 77, *ки ће прити и спасениѣ учинити нас 3, карайте пласиѣ, приимљите немоћниѣ* 21, *ки в постављѣн од бога судити живиѣ и мртвиѣ* 62, *скупише свиѣ ких найдоше: добриѣ и злиѣ* 83, *свиѣ убозиѣ и невољниѣ, хробиѣ и слипиѣ, сухиѣ и клястиѣ уведи овде* 74, *поче изгонити свиѣ ониѣ ки продаваху и куповашу* 18. — Узъ предлоге редакъ в другій падежъ место 4-тога: *едном в умрѣ за гриѣе наше: правден за неправдениѣ* Пист. 64, *пред ни едних друзиѣ судаѣ* Арк. 2, 291.

Петый падежъ.

69. Осимъ онихъ речи у којима се и у Срба сачувао наставакъ *у*, има у Хрвата и у речи *сину*: Пист. 5, 6, 9, 14, 24, 26, 82, 106. Али се налази и *е*: *сине* Пист. 33.

70. Како е овај падежъ у множини еднакъ съ 1-вимъ, имаю и у нѣму наставакъ *е* оне речи кое га имаю у 1-вомъ: *мужи жи до ве!* Пист. 70, *мужи Израелитане* 63.

Шестый падежъ

71. 6-тый пад. ед. речи женскога рода кое се свршую на *а* налази се у Винодолскимъ законима са у место *ом*: *волю* 135, *свою добру волю* 65, 248; *жену* 401, *ниедну пену* 162, *роту* 94, 417, *ону роту* 370; у Пист. 16 има *не хтий трублю трубити*

прид тобом (Мат. 6, 2), — али то може бити да е 4-тый пад. а не 6-тый. Тако у Винодолскимъ законима има и одъ заменице *она: ш ню* 360, 367, и одъ *се: жею собу* 125. Одъ *мати* налази се овај падежъ са *ю: матерю* Пист. 9. У речи женскога рода на сугласно налази се *ж* место *у: частим* Хект. 99, 104, *харностим* 104, *паметим* 83, *крепостим* 83, *милостим* 89, *уредностим* 89. У старилама штампанимъ у Аркиву 2, у којима ние чистый езикъ Хрватскій, налази се у речима као што су последнѣ *ом*, и онда е *и* претворивши се у *й* преливено са *т у л* (противъ §32): *часлом* 80, 86, 87.

Врло е редко у овомъ падежу у Хрвата само *и: смрти* Луц. 84 у слику.

72. У множини у овомъ падежу одъ речи мушкога и среднѣга рода место Србскога *има* Хрвати имаю старый наставакъ *и (и)* кои се гдешто и у Србаіошъ налази: *бози* Луц. 31, *суци* 109, *дилници* Пист. 4, *зиди* Луц. 30, *знанци* Пист. 9, *зуби* 80, *язици* 68, 69, *конѣи* 27, *кмети* Винод. 164, *кральи* Пист. 86, *ловници* Луц. 73, 83, *лонци* Пист. 41, *мачи* 43, *мужи* Луц. 28, *народи* Пист. 86, *начини* 6, *пути* 20, *родителѣи* 9, *сведоци* Винод. 198, *сини* Пист. 27, 31, 86, 109, *тежаци* 12, *ученици* 31; — средн. рода: *коли* Пист. 27, *врати* 27, *дили* Луц. 35, *копѣи* 106, *усти* Пист. 1, 85, *пожелинѣи* 114.

73. Речи женскога рода на *а* имаю у овомъ падежу старо *ми* съ уметкомъ *а* предъ нѣмъ место садашнѣга Србскога *ама: заушнацами* Пист. 47, *метлами* 19, *модрицами* 66, *молитвами* 8, *поглавицами* 4, *палицами* 43, *ранамаи* 77, *рукамаи* 37, *слугамаи* 83, *сузамаи* 39, *стазамаи* 2. — Према овимъ речима Луцићъ има овај наставакъ и у среднѣмъ роду: *устамаи* 22.

74. Речи женскога рода које се свршую на сугласно и речи мушкога рода које съ нѣма иду у еданъ редъ (в. напредъ § 63) имаю у овомъ падежу

75. И у заменицама и придевима сачували су Хрвати наставакъ *ми*: *нами*, *вами* Пист. 23, *нѣми* 29, *Хект.* 73, *Луц.* 29, *свими* Пист. 104, *Хект.* 99, *твојими* Пист. 15, *својими* 31, *вдними* 1, *нѣгови* 115, *веселими* 10, *добрими* Луц. 88, *велицими* Пист. 50, *голими* Луц. 28, *дразими* Луц. 66, *жудийскими* Пист. 51, *Исусовими* 78, *латинскими* 51, *мнози* 6, *осталими* Иваниш. 20, *плачними* Пист. 10, *подобними* Винод. 198, *пуними* Пист. 31, *чисти* 54.

the 2000 election of

Digitized by Google

ри Хект. 48, Луц. 16. — Одъ дан налази се у овомъ падежу и *дне* Пист. 12, Винод. 97.

Место овакога седмогъ падежа обичнии е съ наставкомъ 3-ћега као и у Срба: мушк. рода: *богу* Пист. 3, *Винодолу* Винод. 78, *граду* Пист. 5, 8, 39, 91, Винод. 131, 241, *гриху* Винод. 390, *гробу* Хект. 96, *двору* 92, *духу* Пист. 16, *животу* 29, *Брусолиму* (Лук. 2, 43), *облаку* 12, *огню* 23, *осуду* Винод. 202, *послу* Пист. 14, *пуку* 101, *путу* Луц. 104, *разбору* 94, *разуму* Пист. 84, *свиту* 5, 22, 41, 99, *спасителю* 3, *стогу* Винод. 112; — средн. рода: *гулну* Винод. 100, *здравю* Хект. 76, *зрцалу* Пист. 13, *каменју* 77, *кралѣвству* 96, *мисту* 28, 36, 69, *мору* 10, 12, *небу* 25, 27, 111, *полю* (pogliu) 24, *пристаништу* Винод. 117, *селу* Пист. 10, *срцу* 39, Луц. 10, *сунцу* Пист. 1, *створенју* Винод. 422, *видинју* Пист. 51, *мнинју* Хект. 102, *пожелинју* 30, *чинѣнју* (signienyu) 15. — Тако е и у заменица и придева: *нѣму* Пист. 34, 73, 98, 99, 114, Хект. 35, Луц. 25, 62, 67, 80, 82 *чему* Хект. 40, *овому* 57, Луц. 92, Иваниш. 20, *са-мому* Пист. 79, *свему* Луц. 71, *твоему* Пист. 92, Луц. 11, *ковму* Хект. 102, *свакому* Пист. 84, Луц. 81, *никому* Хект. 102, *едному* Пист. 9, *твоему* 90, *Давидову* 5, *злу* 15, *свету* 16, *вичнѣму* 29, а има и са е на краю као у Срба: *е ономе духу* Пист. 76. Остатци старога 7-могъ падежа одъ заменица налазе се као и у Срба: *нѣм* Пист. 32, 33, 35, 50, 53, 73, 76, 81, 98, 114, Винод. 92, Луц. 28, Иваниш. 22, *оном* Пист. 35, 36, 69, *овом* 12, 23, *том* Винод. 390, Луц. 94, *сем* (на—свиту) Пист. 5, 22, 41, 99, 79, Луц. 63, *мовм* Пист. 69, *твоем* 23, Хект. 96, *своєм* 101; међу ове остатке иде и овакѣй 7-мый падежъ кои такође и Срби имаю и кои е последњимъ гласомъ *м* 7-мый, а самогласнимъ словомъ кое е предъ *м* 3-ћий: *небеском* Пист. 96, *јорданском* 4, *божјем* 26. Довольно се види да е овај падежъ измешанъ съ трећимъ као и у Срба, тако и Хрвати имаю и

правый 7-мый место 3-йега: *супротива обеланѣу божѣм* Пист. 78, *нѣм* (ei) 29.

Врло е редко у овомъ падежу старо *ми* (*мѣи*), место *мени*, у Винод. 442, 445 *мне*.

77. У множини сачували су Хрвати овомъ падежу наставакъ *х*, кои гдешто и Срби имаю. Предъ нѣмъ стои

а) и (*и* и *и*) у речи мушкога и среднѣгъ рода: *благослових* Пист. 93, *вазмих* 66, *гребих* 106, *дусих* 73, *законих* Винод. 18, *зубих* Луц. 73, *лузих* Луц. 61, *меляших* Пист. 7, *народих* 1, *пророцих* 4, *путих* 12, 113, *сведоцих* Винод. 336, *трзих* Пист. 92, *трудих* 12; — *бдинѣих* 12, *вратих* 23, *годишних* Пист. 8, *дилих* 22, *зачиняних* (*zascignianiyih*) 83, *зламеных* 12, *небесих* 16, *польих* (*poglih*) 93, 110, *посветилишних* 3, *пристольих* 17, *писмих* 4, *устих* 7, *срцих* 71, *челих* 7.

б) а у речи женскога рода кое се свршую на *а*: *звиздах* Пист. 1, Луц. 103, *книгаех* Пист. 4, *неволяех* 67, *ногах* 36, *руках* 36, *свитах* 68, *стагнах* 92, *цркваех* 12, 22, 102. Према овимъ речима има и *водокрылах* Пист. 9, 10 среднѣга рода.

в) е у речи женскога рода кое се свршую на сугласно слово: *властех* Пист. 61, *врстех* 57, *заповидех* 79, *немоћех* 13, *писнех* 83, *причех* (*) 32, *притачех* Пист. 68, *ричех* 101, *стварех* 47. А налази се и у овимъ речима *и*: *жалостих* Пист. 16, *напастих* 49, *писних* 11, Луц. 33, *присностих* Пист. 62, *притачих* 11, *ричих* 97, 106. — Старо *е* сачувало се и у речи *дан*: *днех* Пист. 42, 44, 45, 47, 68, а према нѣмъи налази се и у овимъ: *дарех* Пист. 3, на *глег* Пист. 75 (*super terram*).

78. Тако и одъ заменица и придева имаю Хрвати старый 7-мый пад.: *нас* Пист. 73, *вас* 46, *ных* 19, *свих* 82, *ових* 68, *можих* 49, *твожих* 73, *на-*

(*) У 1-вомъ е падежу ед. *притач* Пист. 13, 70.

ших 24, нѣгових 34, сваких 17, билих 68, вичньих 5, господиньих 93, мнозих 12, 47, 68.

Додатакъ къ падежима.

79. Придеви неодређени сачували су у Хрватата у 3-ћемъ и 7-момъ падежу женскога рода старый наставакъ а нису га као у Срба изједначили съ одређенимъ: *у велики жалости* Пист. 25, *по ричи господиньи* 37, 106, *в добри вољи* 9, *в памети духовни* 84, *по слави отчини* 57, *матери нѣгови* 8, *служби нѣгови* 25, к *Сусани кћери Влкийи ни*, к *жени Иоакимови*, 30, *прижи застављѣни* 103, *мојой молби не достойни* 106, к *жени нечисти* 19, *в смрти нѣгови* 75, *по милости нѣгови* 5, *кући Яковљѣи* 15, *в хижи Юдини* 86, *по ричи Нсукрстови* Пист. 86, *ва зли вољи* Винод. 175, *по смрти очини и материни* Винод. 213, *Грациози Ловринлеви* Хект. 89, *кралѣви милости* Луц. 59, *на гори не изжирни* 21, *у гори зелени* Рань. 19, *у луци приљюти* 26, *на трави зелени* 32, 43.

80. Остатци одъ двоине (dual.) налазе се у Хрвата онаки какви и у Срба; само се јошъ узъ речи *очи* и *уши* налази и придевъ у двоини: *очи мойи* Пист. 34, *очи твоји* Пист. 8, 21, *очи своји* 19, *очи нѣгови* 34, *уши своји* 6; како су ти *очи* *отворени*? 34, *очи очисти* 87, *видили су очи мойи спасеніе твоје* 88, *блажени очи кои виде* 77, *очи ваши* 30; *блажени прси* 26. Али се налази и онако како е у Срба: *очи твоје* Пист. 34, *очи своје* 35, 23.

Старый другій пад. двоине одъ личнихъ заменица доста в редакъ: за 1-во лице: *до наю миле майке* Хект. 52, *срића наю* 56, 105, *наю мили господине* 49; *сврх наю* Луц. 50; за друго лице: *сваки ваю* Хект. 34; за треће лице: *њѣю* Винод. 80, Луц. 10, 30:

Од црних очию, кими кад позираш,
 Сластю ником *нью* душу ми подираш.
 истый падежъ долази и место 4-тога као и одъ
 осталихъ речи: *пушлай наю* Хект. 32, 81. — Истый
 падежъ има Луцићъ место 2-гога пад. мн., као што
 се и у Срба 2-гій пад. дв. *костію* говори место
 2-гога пад. мн.: *ваю* 74, 75, *од наю* 109;

Пака нека приду од свита младости
 И ставе на сриду све *нью* радости. 9.
 Узъ брой *два* кадъ стои речъ о којој се тай
 брой каже, она стои у истомъ падежу у комъ и
 брой, али не у двоини него у множини: *двима* го-
 сподином Пист. 18, *двима* старцем 31, *по двию* днеш
 42, 45, *у овихъ двию* заповидех 79, *двима* веругами
 91, *самили* *двима* дивойками 30. У двоини се обе
 налазе само кадъ су у првомъ пад. и то онако
 редко као што е и у Срба н. п. *двисту* Пист. 31,
 64 имаю и Срби (*) а *оби страни* Луц. 56, 96, имаю
 Срби у старимъ књигама. И бровеви *три*, *четири*
 узимаю се у двоину као и у Срба, и по томъ се
 и у осталомъ извѣдначую съ *два*: *трию* свидокое
 Пист. 21, *по трию* днеш Пист. 41; али су доста
 обични и у множини стојећи у падежу у комъ е и
 самоставна речъ узъ *нѣхъ*: *они три мужи* пидоше
 Пист. 61, *три кралеи* источни Луц. 97, *три годишѣ*
 Пист. 27, *три юнаке* добре конѣ Хект. 47.

У Хрвата *двию* нѣе само за женскій родъ него
 и за мушкій и средній: *кога ћете од двию* да вал
пустим? Пист. 44 (Мат. 27, 21), *од двию* чловиков
 36. Премда се у Хрвата бровеви више меняю по
 падежима него у Срба, опетъ се у *нѣхъ* као и
 у Срба налази 4-тимъ падежемъ одъ бровва изре-
 чено колико, па се одъ тога падежа не одустае

(*) Н. п. у П. Петровића Горскомъ віенцу стр. 33:
 Богу шуѣуръ *деѣсти* су година,
 где *сти* стон место старога *сѣтѣ* као *риби* место *рыбѣ*,
 а *деѣ* е стара двоинна за средній родъ.

кадъ бы требало количини коя в веѣъ тако изречена дати іошъ какво значенѣ коє имаю падежи, н. п. з (sum) *дѣи дивойке* Пист. 30, *с дѣи драге ябуке* Луц. 12, *вдан од два на десте* Пист. 86.

81. Као што се у Срба *овай* и *онай* налази и са *и*, коимъ придеви неодређени постаю одређени, тако е и у Хрвата: *ови* (чловик) 28, 40, 51, 53, 78, Хект. 40, 95, Луц. 75, 82, 103, Иваниш. 21, Ранъ. 38, *они* (ученик) Пист. 2, 7, 14, 20, 31, 50, Хект. 35, 57, Луц. 5, 26, 31, 84, Иваниш. 21. Хекторевиѣъ има и *ти* 99 место *тай* (или *та*). Тако се налази *и* додано и речима *твой*, *свой*: *на мир тв о њи* (tuouі) Пист. 76, *помиловал вст пук с в о њи* (suoуі) Пист. 37, *неки с в о њи виноград* Кол. 8, 93. Тако е у Срба *ко и* (који), коє имаю и Хрвати: *Исус ко њи* (choјі) *взиде од вас на небо* Пист. 68. Много су обичніє ове речи безъ овога *и*: *ов* (тко е *ов*?) Пист. 6, 11, 18, 23, 29, 33, 68, Хект. 36, Луц. 16, 23, 28, 82, *он* (тко е *он* чловик?) Пист. 7, 9, 20, 24, 31, 45, 53, Винод. 303, 328, Луц. 16, 55, 79.

Речима *колики* и *таков* налазе се падежи какве имаю самоставне речи: *колику* (3-ћій пад. ед.) Луц. 38; *такова* (2-ій пад. ед.) Луц. 38, 37, Винод. 393, *такову* (3-ћій пад. ед.) Луц. 97 (у слику).

82. Што А. Мажураниѣъ коло 3, 88 вели да Хрвати имаю буки, тики, локи, смоки, я самъ нашао само на едномъ месту *локи* Арк. 2, 296, према чему Срби имаю *люби*. А као што е у Срба *ками* тако е у Хрвата и *плами*: *опали их плами огнѣни* Пист. 61, *изби плами огнѣни из пећи* Пист. 4.

ГЛАГОЛИ.

83. У Хрвата глаголъ (о)дити (Србски *одеги*: *чим ћете се одити* Пист. 78 Мат. 6, 25) у сад. вр. има као *лѣти* не узимаюћи *и* предъ уметке и личне наставке: *нага о ди в* свитом. Пист. 19, *када ви-*

диш нага, о д и њ нѣга Пист. 15, *одивш* Луц. 8, *одм-юх* Луц. 68, *задию* Луц. 80.

Просто *диги* значи говорити, и онда нема уметка предъ личнимъ наставцима: *дим* Пист. 34, 86, 18, Винод. 394, Хект. 38, 93, *диш* Пист. 89, *ди* Пист. 63, 66, Хект. 11, *дите* Пист. 34; само 3-ће лице мн. не може бити безъ уметка *дию* Хект. 99 (ков е постало одъ *ди-о-ит*). — Овако одъ *штити* (*штиа* Хект. 54, *шти-ли* Пист. 101, ков е између глагола као што е *плести* прешло међу глаголе као што е *молити*) налази се садашнѣ вр. безъ поменутихъ уметака: *ити* Пист. 45, Хект. 61, 101. Овако е међу исте глаголе прешло и *процити* (*процтила* Луц. 10) одъ *процасти*. Глаголскомъ самоставномъ речю *ште-нѣ* (*stenye*) Пист. 8, јоште *штити* стои међу глаголима као што е *плести*. — Глаголь *пѣти* (сапеге: *petex zape, gallus cantavit*. Пист. 43) у садашнѣмъ вр. предъ наставцима гласи *пой*: *запов* Пист. 42, 12.

Место *имати* у Хрвата се налази и *имити* Пист. 1, 24, 42, 18, Винод. 55, 209, Хект. 55, 102, — и одъ нѣга све промене као одъ *умети*, осимъ садашнѣга времена, н. п. *имиюћи* Пист. 5, 9, 20, 39, 83, 96, *имийте* Винод. 235, *имише* (*habebat*) Пист. 83, 53, *имишу* (*habebant*) Пист. 11, Хект. 32, *имил* Пист. 31, 53, 89, Хект. 53, *иминѣа* Винод. 411. Одъ *имити* садашнѣ вр. налазио самъ само у старинама штампанимъ у Аркиву: *имив* 2, 89. — Али е и *имати* у обичаю са свима променама: *имати* Пист. 19, Хект. 102, Луц. 91, *имам* Пист. 39, Хект. 85, *имаш* Хект. 84, 91, *има* Винод. 93, *имамо* Пист. 19, *имаю* Пист. 49, 61, Винод. 68, *имаюћи* Пист. 66, 13, *имай* Пист. 14, *имаше* (*habebat*) Пист. 41, *имаху* Пист. 38, *имала* Пист. 46, *иманийа* Хект. 32.

У Хрвата се и *желити* (*желѣти*) налази съ онакимъ променама какве у Срба има *умети*: *люди желию* Пист. 95, *желиюћи* Хект. 90. Овако Луцићъ има и *лниюћи* 45, а Хекторевићъ и *дарю*.

99. А *умити* (оумити) *разумити* (разоумити) налази се у сад. вр. у свима лицима осимъ 3-ћега мн. безъ уметка предъ личнимъ наставцима, као што е и у Срба; н. п. *разуми* Пист. 84, *уми* Хект. 83, Луц. 63, *умиш* Луц. 89, а Србски источно *разуме* итд.

Међу глаголе као што е *смијати се* у Хрвата иде и *надијати се* (надати се): *надијати се* Хект. 48, 68, *надию се* (зресо) Луц. 43, 52, *надиє се* Хект. 71.

Садашнѣ време.

84. Старо садашнѣ вр. безъ уметка *имъ* сачували су Хрвати, али чисто само у 1-вомъ лицу ед. и мн. и у 2-гомъ мн.: *ви* Пист. 35, Хект. 32, 92, 93, *ви*мо (где е само на крају дошло о као и у осталихъ глагола) Пист. 66, *висте* Пист. 102; а у 2-гомъ лицу ед. променѣно е старо *си* на *ш*: *виш* Хект. 57, Луц. 20, — у 3-ћемъ ед. одпао е и личнѣй наставкаъ (тъ) и последнѣй гласъ одъ корена (д одъ *ид*): *ви* Винод. 289, — 3-ћега лица мн. нисамъ налазио. — Тако е и сложено: *повиш* Хект. 57, *заповиш* Луц. 20. Сложено се налази у садашн. вр. и извѣдано као у Срба съ глаголима као што е *видети*: *повидим*.

Прво лице ед.

85. Као што Срби наставкаъ *м* съ уметкомъ о претвараю у у свагда у *могу* (место *мог-ом*) и *хоћу* (место *хоти-ом*), а кадшто и у *виђу* и *велию* (место *види-ом*, *вели-ом*), тако Хрвати чине у глагола свакога реда, кои предъ поменутимъ личнимъ наставкомъ добияю уметакъ. Н. п. у глагола, кои у неодређеноме предъ *ти*

а) немаю другога наставка: *веду* Луц. 47, *кляду* 109, *седу* 25, *иду* Пист. 36, 67, *приду* 20, 104, *пойду* 67, 89, 104, *буду* 95, Луц. 32, *лизу* Луц. 21, 47, *заспу* Пист. 82 (Лук. 13, 8), *изврѣу* 73, *реку* 33, 7, 10, 50, 90, *теку* 12, *куну* Луц. 20, *попию* (poriу)

Пист. 52 и избацивши *и: попо* (роруу) 43, *напо* (паруу)

Пист. 22, — *мру* Пист. 26, *потару* 31.

б) кои имаю наставакъ *ну: пристану* Луц. 65.

в) кои имаю наставакъ *и* (у Хрвата *и*): *вию* Пист. 6, 32, Хект. 51, *болю се* Луц. 15, *веля* Луц. 109, *живля* Пист. 69, 73, *мню* (mgniu) 39; овамо иде и *бою се* Пист. 24, *стою* Луц. 10.

г) кои имаю наставакъ *и: говору* Пист. 1, 13, 33, 89, *изгубля* 106, *надою* 32, *сериу* 30, *молю* 23, 64, 84, Хект. 91, Луц. 24, *хваля* Пист. 51, *чиню* 21, 39, 51, 104, *нахою* 50, 53, *взбуу* 35, *извою* 36, *плаћу* 12, *враћу* 10, *траћу* Луц. 17, *пушћу* Пист. 44, *ношу* 96, *прошу* 15, 84, Луц. 107, *любля* Пист. 73, 104, *поставля* 33, *оздравля* 10, 15.

д) кое имаю наставакъ *а: лажу* Пист. 12, 91, *ишћу* 37, Луц. 7, 28, *пишу* Пист. 91, Луц. 84, *ужижу* Пист. 12, *каю се* Луц. 32, *даю* Пист. 76, 104, *шля* 2, 6, 66, 88, 91, *оперу* 27, 30.

ђ) кое имаю наставакъ *ова: благую* Пист. 24, *припоручую* 51, *навишћую* 5, *обслужую* 37, *радуу се* Хект. 84, *штую* Пист. 37, Хект. 104, *обетую* Хект. 52, *приказую* Луц. 44.

Али се у истяхъ овихъ глагола налази и *м*, кое се као и у Срба наставља на исто самогласно на кое и остали лични наставци, н. п. *придем* Пист. 15, *примем* Луц. 101; — *видим* Луц. 8, *жудим* Ковч. 19; — *говорим* Пист. 108, *дворим* Луц. 7, *водим* Пист. 53, *ослободим* 15, 17, *крстим* 64, *подносим* Луц. 9, *пожрсим* Пист. 32, *поразим* 42, *молим* 15, 68, Луц. 101, *славим* Пист. 37, *ловим* Луц. 20; — *даем* Пист. 77. — У Луцића има и *можем* 64 са *не*, као што в у Срба сложено *поможем*.

Друго лица ед.

86. Старо *и* на крају нашао самъ само еданъ путъ: *будеши* Пист. 15. — Место *си* одъ *еси* налази се и само *с*: *онако како с веровал буди теби* Пист. 15; — *добро с рекла: нимај мужа, зач си*

пет мужи имала Пист. 29. — *У имаси* (imasy) Пист. 25, мислимъ да в штампарскѣ погрешка место *имаш* (imasc), као што в *у больси* (boglsi) 100 место *больши* (boglscl); тако и *одговорас* (odgouoras) 43

Треће лице ед. и мн.

86. Врло се често налази на крају т:

а) у ед. *сметет* Пист. 85, 11, *сусритет* 1, 46, *будет* 51, *дойдет* (doydet) 15, *пойдет* (poydet) 10, *изайдет* (izaydet) 9, *сайдет* (saydet) 11, *ержет* 16, 98, *посичет* 16, *обучет* 1, *примет* 21, *разбиет* (razbiyet) 23, *разтарет* 23, *умрет* 19; — *встанет* 68, *починет* 99, *опотакнет се* 35; — *достойит се* 64, *взбойит се* 23, *найти кет* 95; — *намирит* 49, *напунит* 3, *одпустит* 13, *оздравит* 15, *осудит* 10, *отворит* 68, *погрдит* 1, *повратит* 18, *понижит* 11, *прославит* 99, *узвишит* 19, *учинит* 11, 15; — *помилиет* 18, *пштует* 41.

б) у мн. *примоеут* Пист. 91, *примут* 16, *будут* 10, 10; — *изгинут* 39, *устанут* 18, 52; — *смиют* 84; — *обратет* 4, *okuset* 14, *оставет* 16, *слидет* 39, *судет* Винод. 166, *хвалет* 107; — *знают* Пист. 66, *одпушћают* 40, *скончают* 51, *прибивают* 11, 19, 26, *старают се* 6, *трепекут* 107, *разстрчут* 46; — *одпушћуют* 81, — *есут* Винод. 163, *сут* Пист. 16, 18.

Али ово т мислимъ да ние остатакъ старога наставка за треће лице (*) него в коренъ одъ демонстративнога *то*, пакъ се додае да бы беседа была яча, као у Чеха t'. Тако мислимъ а) по томе што се налази и узъ трећелице глагола *дати*: *дайте* и *дат се вам* Пист. 13 (Лук. 6, 31—38), како *му си дал област сваке пути, да свакому кога му си дал, дат му живот вични* 68 (Иов. 11, 1—2), где бы се предъ т сачувало и с (даст) закло-нѣно нѣмъ будући, кадъ бы т было наставакъ.

(*) Осимъ последнихъ примера изъ Винодолскихъ закона.

б) што се налази и узъ друге речи: *ево т дра-
гиня моя* Пист. 91, *ево т сам господин бог ваш* 71,
ако зрно пшенице не умре, о н о т само прибива 100,
доброт в Хект. 53, *овогат в ташће редовништво*
Пист. 67 (Як. 1, 26). в) што се налази и *ти*: *да-
нас ти в заповидил* Пист. 20, *ево ти се приближа ки ме*
ће издати 43, *тко любви живот свой, он ти изгуби душу*
свою 41, *сваки ки чини зло, он ти не најде свитлост*
10, *и он ти ће мене просвтити* 67, *тко годи спо-
види да в син божји Исус, в нѣм ти бог прибива*
73, — тако и после 3-ћега лица: *оставити хоће све*
худобе наше, и изврже ти в дубину морску Пист.
81, *ки годи благув круха овога, живети у еике*
Пист. 73 (Іов. 6, 59).

Овако се *т* налази и у Срба: *ћедка да се уокии*
родно, т о т нест стар. II. Посиловићъ, насл. 44, —
ако ли би одговорио да в више пута обећао а нив
никад обслужио, т о т ни поготову не море га од-
ришити ни по што. М. Добретићъ, богосл. 97.

Што В. С. Карацићъ ковч. 18 споминѣ *пшеду,*
говориду, тога у књигама нисамъ налазио, само у
старинама штампанимъ у Аркиву 2, има: *играду* 88,
скупляду, опоминяду 87.

Одъ *хотети* 3-ће лице мн. има у Хрвата *хоте*
Пист. 23, као што се налази и у Срба, а има и
хоће: *крипости небеске хоће се гануги* Пист. 1,
уши глусих хоће слитати Пист. 3.

Пређашнѣ време прв'о (aorist).

87. Съ наставкомъ *x* безъ уметка, као што е
у Срба *донехъ*, имаю га Хрвати и одъ глагола
рећи: *рих* Хект. 31, 34, 53, *рисмо* Хект. 53, кое
имаю и Срби у старимъ књигама; а одъ глагола
нести осимъ онихъ лица коя имаю и Срби у Хр-
вата се налази и 3-ће ед.: *дони* Хект. 55, Луц. 28,
96, *одни* Луц. 31, 37, 102, *одни* Луц. 28; амачно су

овако у овомъ лицу узели књижевници на славу према 1-вомъ лицу, као што су чинили и стари Србски књижевници (н. п. Гундулићъ), а нити га има у Србскомъ езику ни у староме Словенскомъ. И одъ глагола *всти* (Хрватски *йисти*) има овако време: за 1-во лице мн.: *йисмо* Хект. 33, за 3-ће лице вд.: *любав хижѣ твоѣ и зи мене* Пист. 32, према Словенскоме *мхъ, нхъ, нам* (Миклош. *for-tenl.* стр. 85, 111) и према Србскоме *вхъ, ков* има В. С. Караџићъ у речн. коду „јести“, али не знамъ имаю ли га Срби и у осталимъ лицима вд.

Пређашнѣ вр. друго (i p r e g f.).

88. У староме Словенскомъ езику уметахъ ја доста често изедначуѣ а са *я*, те се место *ја* налази *яя* (раст~~я~~ише место раст~~я~~ише) — а оба се еднака слова могу и еднимъ заменити. Тако имаю и Срби у старимъ књигама *нес~~я~~ише, плет~~я~~ише* (Стефанъ Првовенчаный у животу св. Симеуна 16, 28 и 2, 38) а и данасъ имаю *бѣхъ* (=б~~я~~хъ=б~~я~~хъ, ков последнѣ такође имаю говорећи *беах* и *б~~я~~хъ*), а у књижевника се налази и одъ другихъ глагола, н. п. Качићъ има: *рестише* Разгов. 17, *рестиху* Кораб. 26, *зовише* Разгов. 132, *имадише* 16, *имадиху* 18, *знадише* 132. У Хрвата *е* место целого *ја* много обичније скраћено *я*, ков у њихъ (као што *е* познато) гласи *и*; они га имаю у глагола кои у неодређеномъ предъ наставкомъ *ти*

а) немаю другога наставка: *гред~~я~~ише* (ibat) Пист. 9, 27, 83, *гред~~я~~иху* (ibant) 3, 29, 35, 58, *клад~~я~~иху* Луц. 105, *кред~~я~~ише* Пист. 82, *рест~~я~~ише* 8, *цап~~я~~ише* Иваниш. 22, *гриз~~я~~ише* Хект. 55, *трес~~я~~ише* Луц. 97, *тец~~я~~ише* Хект. 37, *тец~~я~~иху* Пист. 63, Хект. 37 (*), *брз~~я~~иху* (observant) Пист. 79, *стрз~~я~~иху* (servabant Д. апост. 12, 5)

(*) На другомъ месту има Хекторевнѣ *ч* место *ц*: *течише* 67, ако ние штампарска погрешка.

Пист. 91 (*), *кунише* (maledicebat) 66, *куниху* (maledicebant) 66, *стериху* 112, *стерише* Луц. 69, *верих се* Луц. 56; — по овомъ времену иде овамо и: *дадише* Пист. 25, *идиху* Хект. 33, *будише* (erat) Пист. 20 (у старимъ Србскимъ књигама *боудаше*, в. Шафар. *lesek*. 109, старо Словенски *вѣдѣше*, в. Миклош. *vergl. gramm.* 1, 96). Одъ глагола овога реда са самогласнимъ словомъ предъ наставкомъ *ти*, овамо иде *пловише* Хект. 16, *словиху* Луц. 38, остатци одъ старога *пловем*, *словем* одъ *плутти* и *слутти*; — и *диху* (dicebant) Пист. 34, 80, одъ *дити*.

б) кои имаю наставакъ *ну*: *тониху* Пист. 38 (2 Мойс. 14, 25).

в) кои имаю наставакъ *а*, у Хрвата и: *умиху* Хект. 61, *хотиху* (volebat) Пист. 16, 4, *хотиху* Пист. 66, *не хтише* (nolebat) 4, 26, 77, Хект. 61, *хотиху* Луц. 103, *не хтиху* Пист. 82, Луц. 72, *хтиху* Хект. 61, *смише* (audebat) Пист. 80, *имиху* (habebat) 82, 25, Хект. 54, *имисмо* Хект. 53, *имиху* Пист. 30, 75, Хект. 37, *мниху* Луц. 55.

г) кои имаю наставакъ *а*, али између њихъ само оваки: *зовише* (vocabat) Пист. 42, 44, 47, 89, *зовиху* 90, Луц. 58, *периху* (lavabant) 19, 74, *берише* Луц. 69.

У Аркиву 2, 281 има и одъ глагола кои има наставакъ *и*: *чиниху*.

89. Уметахъ између наставака за време и за лице редакъ в као и у Срба: *бих-о-мо* Пист. 8, 32, *мних-о-мо* 100, *исках-о-мо* 32, *исках-о-те* 9, *чинях-о-те* 31, *бих-о-те* 26, 66, 77.

90. Ово е време одъ глагола свршенихъ врло редко: *влизише* (introibat) Пист. 16, *пристаниху* Хект. 67.

(*) У књизи стон *stazihu*, али мислимъ да е погрешка место *starzihu*, кое се чита *стрзиху*.

Глаголски прилогъ сад. и пређ. вр.

91. Ова се глаголска форма и у Хрвата врло ретко меня по падежима као придевъ: *и взи на главу нѣга сѣде ѣга* Пист. 42, *учини се тудѣ зук из неба како духа наглога прохоче ѣга* Пист. 69, — за то іој остављамъ ово име кое ми значи *ad-verbium*. Она се доста често налази са старимъ е на крају место и: за вр. садашнѣ: *криюће* Ранѣ. 32, *живуће* Пист. 9, *имиюће* 35, *купеће* 5, *одговараюће* 3, 18 (*он одговараюће нѣм рече*), *благосливилюће* 90 (*говораше благосливилюће бога*); — за вр. пређашнѣ: *ставше* Пист. 18 (*ставше из далека уздвигнуше глас*), *поставше* 41, *видивше* 42 (*видивше ученици то, разсердише се*), 53, 65, 14 (*ку ствар видивше Петар, паде на колина*), 101, *напунивше* 48, *одговоривше* 42 (*одговоривше Петар рече*), 18, *оставивше* 14, *отворивше* 58, 64, 70, 101 (*отворивше уста своя учаше њих говорећи*), *приступивше* 43 (*приступивше Юда к Исусу рече к нѣму*), 14, 48, 65, *ухитивше* 19, *учинивше* 51, *покаравше* 50, *слишавше* 42, *не хавше* 83, *пославше* 83.

Али е и јошъ чешће: за вр. садашнѣ: *йидући* и *пюћи* Пист. 99 (*yiduchi i pyuchi*), *гредући* 9, *стргући* 30, *видећи* 32, 44, 51, *сидећи* 40, *живећи* 25, 15, *живући* 22, *држећи* 83, *бовећи се* 30, *спећи* 42, *говорећи* 18, 24, 68, 69, *просећи* 13, *носећи* 45, *знаюћи* 14, *играюћи* 94, *ишћући* 9, 14, *плачући* 64, *наследуюћи* 10; — за вр. пређашнѣ: *уздвигнувши* Пист. 109, *видевши* 66, *оставивши* 65, 82, *покаравши* 50, *скужавши* 25, *слишавши* 95, *пославши* 94, *придавши* 43.

92. У коихъ се глагола основа, на коју се наставля наставкаъ *ши*, свршуе на сугласно слово, они по староме правилу, кое су и Срби имали а гдешто и садъ имаю, предъ наставкомъ *ши* немаю е, а по томъ ни а предъ нѣмъ: *вергше* Пист. 43, *одвергше* 61, *одверги* 5, *рекши* 41, 42, 46, Хект. 55,

66, 67, Луц. 71, 90, *потекши* Пист. 25, 44, 48, *потекше* 64, *притекше* 104, *обукши* 50, *свукши* Луц. 3, *влизше* Пист. 47 (*vulizsce*), *влизши* 2, 9, 18 (*ulizsci*), *падши* 9, 17, 34, 61, 83, *падше* 61, 86, *опадши* Луц. 16, *седши* Хект. 61, *дошадше* Пист. 74, *дошадши* Хект. 83, Луц. 3, *одишадше* Пист. 49, *нашадше* 103, *нашадши* 90, *изашадше* 71, 19 (*изашатше*), 104, *изашадши* 43, 91, *обишадше* 69, *пошадше* 62, 65, 69, 84, *пошадши* 24, *пришадше* 75, *пришадши* 8, *жимошадше* 50, (*) *разпанши* 61, *пропанше* 47, *почанши* 31, 89, *почаше* 50, *яшше* 43, 81 (*Исус тада яшше га за руку, уздвигну га*), *вазашше* 41, 44, 77, *вазашши* 11, 31, 32, 34, 44, *поашше* 58, *поашши* 46, *приашши* 44, *снашше* 48, 51 (*снашше га зави га платном*). (**) — У глагола као што су *умрети*, *раздрети*, *пострети*, свршује се основа на *р*, које у некимъ променама (н. п. *умрла*) самогласно, а у некимъ (н. п. *умре*) сугласно. У глаголскомъ прилогу пређ. вр. оно је у Хрвата као и у Срба самогласно, по томе и Хрвати имају као и Срби *е* предъ *ши* : *умрвши* Пист. 107, *раздрвши* 24; али се налази и безъ *е* : *prostarsci* Пист. 59, 92, ако се овде *а* не чита онда мислимъ да ние добро (као што не бы было добро *чуши* место *чувши*), ако ли се *а* чита онда *е* *г* сугласно и са свимъ *е* добро као *распанши*. — У Хекторевиха има и *дошавши* 31.

Прилози се ови налазе и безъ *ши* као у Срба: *видив* Пист. 5, *одговорив* 10, 19, 42, 51, *двигнув* Луц. 98, *вечерав* Хект. 61; — а по томе и : *дошад* Хект. 33, 58, 104, Луц. 106, 109, *пошад* Хект. 32, *изнашад* Луц. 74, *вазаш* Хект. 39, *распан* Луц. 102, *почан* Хект. 69, Луц. 73, 105. — У Хекторевиха има и *пошав* 53, *нашав* 56.

93. Одъ *горети* (у Хрвата *горити*) налази се овај прилогъ сад. вр. са у предъ *ли* : *горули* Пист.

(*) Г. Равић у Поуч. 1, 25 има *ушадши*, *самшадши*.

(**) Тако има н. п. и Качић : *уашши* Разгов. 24.

18, тако у Пист. има и *видуће* 49; овако Луцићъ има на едномъ месту *шт* место *х*: *горушта* 3, али му в обичнѣ *горећи* 104.

94. У глаг. прил. сад. вр. и на краю врло се редко изоставља: *праштаюћ* Хект. 40, *хтећ* 51, Луц. 26, 69, *мнећ* Луц. 56, 97.

95. Врло в редакъ овај прилогъ одъ глагола свршенихъ: *потердећи* и *покажући* Винод. 460, *слободна учини самога себе слизуће скрижа* Пист. 47 (Мар. 15, 30), *пойде горами потежећи се в град жудийски* 3, *слишећи* 9, *впитаюће* 9, *одиућ* Луц. 68.

96. Прилози као *хоте* Хект. 34, *чуе* 69, *говоре* 13, *леже* Луц. 98, *гледав* 21, *скончав* Хект. 60, *позирав* Луц. 11, *помишљав* 64, *шетае* Рань. 34, — редки су и у Хрвата, а познато в да се налазе и у старихъ Дубровчана.

Глаголскій придевъ првѣй.

97. Глаголскій придевъ првѣй (partic. praet. act.) одъ глагола кои предъ наставкомъ *ти* имаю наставакъ *и*, налази се у мушкомъ роду у Иванишевића безъ *и* на краю: *како сам се научи пети* 20, *да сам говори* 20, *како си учини* 21. — Овако в и у Луцића *мог* 16 у слику.

Глаголскій придевъ другіј.

98. Глаголскій придевъ другіј (partic. praet. pass.) одъ глагола съ наставкомъ *ну* предъ *ти*, у Хрвата се налази съ наставкомъ *ен*, предъ коимъ се у одъ *ну* изоставља: *помакнен* Винод. 138, 140, 339 (што в на последнѣмъ месту прештампано „ромакнjen“, мислимъ да в погрешка); — по томъ в и глаголска самоставна речъ: *останени* Винод. 386.

99. За глаголъ *наћи* овај се придевъ налази одъ *шад* (ода шта в и првѣй глаголскій придевъ *нашпо*), съ наставкомъ *т*, предъ коимъ се *д* претвара у *с*: *нашаст* Пист. 25 (*изеибал бите и на-*

и а с т в, Лук. 15, 24), 42, 80, 90, коє имаю гдешто и Срби: *наша с т* А. Качићъ, кораб. 147, А. Милетићъ, поч. слов. 129; — по томъ в и глаголка самоставна речъ *приша с т ѣ* Пист. 4. — Луцићъ има *изнаштен* 43.

100. Глаголи съ наставкомъ *и* (коє є у Хрвата *и*) предъ *ти*, наставляю у овомъ придеву по старомъ правилу наставакъ *и* на ово *и*: *видин* Пист. 23 (*худобно в с т срце чловичѣ и не и з в и д и н о*) 87, 114, *желин* Пист. 98, 115, 84 (*братѣо моя придрага и прижелина*); — по томъ в и глаголка самоставна речъ: *видинѣ* Пист. 12, 21, 33, 44, 51, 58, 70 (*младци ваши ће видити в и д и н ѣ а* Д. апост. 2, 17), *живинѣ* Хект. 29, 54, 90, 102, Луц. 54, *трпинѣ* Луц. 11, *желинѣ* Пист. 110, Луц. 101, *пожелинѣ* Пист. 13, 5, *уминѣ* 93, Хект. 29, 58, 90, *разуминѣ* Пист. 2, *бдинѣ* 16, 92, Иваниш. 21, *хотинѣ* Хект. 102, Луц. 43, 54, *похотинѣ* Пист. 6. — А налази се као што є и у Срба: *устрпљнѣ* Пист. 78, 83, *живљнѣ* Хект. 53, 57, 90, 92, 101.

Будуће време.

101. У Хрвата в будуће време

а) или онако као што в у Срба: *у с т а т и х о љ у и по љ т и љ у к о т ц у м о м у и р е љ и љ у* Пист. 25 (Лук. 15, 18); *б и т и ће та да становито жало с т велика, ка ни била од почала свита, ни в са да, ни ће б и т и* 85 (Мат. 24, 12); *п р о с и т е и п р и љ т и ќе т е* 33 (Іов. 9, 4); *с м р т ќе т е господиню на в и ш ќе в а т и* 51 (1 Кор. 11, 26); *не в и с т е у ко в р и м е с и н ч л о в и ч а с к и п р и т и х о ќе* 102 (Мат. 24, 44); *т к о в о н, ки ће и з д а т и т е б е* 7 (Іов. 21, 20).

б) или є сад. вр. свршенихъ глагола и будуће: *разрушите те м п л о в и, и в т р и д н и и з с т а н о в и ц е в з д в и г н у н ѣ г а* Пист. 32 (Іов. 2, 19); *с в а к и ки ч и н и з л о, о н т и не н а љ д е с в и т л о с т* 70 (Іов. 3, 20); *ка г о д и з а в е ж е т е на з е м љ и о н а б у д у з а в е з а н а и*

на небу, и ка годи одришите на земљи она буду одришена и на неби 27 (Мат. 18, 18); *Мария в нај-больи дил обрала, ки се не од не ме од нѣ нигдаре* 94 (Лук. 10, 42).

в) или глаголъ у неодређеномъ начину са свршенимъ садашњимъ временомъ глагола *бити*: *буде се звати син божји* Пист. 3 (Лук. 1, 35); *люби бити будеш искриѣга твога а ненавидити будеш неприятеля твога* 15 (Мат. 5, 43); *нитко не мжити буде да се хвастах* 13 (2 Кор. 12, 6).

г) или глаголъ у неодређеномъ начину са садашњимъ временомъ глагола *имати*: *бдите, зач не знате в ко време господин ваш има прити. А оно знайте да ако би знах отац од обитили в ко време лупеж има прити, бдио би веле добро* Пист. 102 (Мат. 24, 42); *морете ли пити чашу ку л имам пити* 23 (Мат. 20, 22); *коя имаю прити* 61 (Іов. 16, 13); *има платит* Винод. 123.

Врло често различни ови начини стов еданъ узъ другій: *он ће бити велик, и син привишњи звати се буде* Пист. 3 (Лук. 1, 32); — *до мало и не будете видити мене, и опет до мало видите мене* 66 (Іов. 16, 17); — *залих зло погу би, а виноград хоће наяти иним тежаком, ки му буду доходак давати навремена своя* 24 (Мат. 21, 41).

Овако будуће време са *будеж* врло в често и онда кадъ се у Срба заменюе садашњимъ врем. свршенихъ глагола: *када будете видити ова да се чине, знайте да близу вст краљѣство божѣ* Пист. 10 (Лук. 21, 31); *да сваки који вировати буде унѣ не погине, да буде имати живот вичњи* Пист. 70 (Іов. 3, 16). А налази се и онако као што в у Срба: *ки буде вировати и крсти се, спасен буде, а ки не узвируе, у истину осудит се* Пист. 68 (Мар. 16, 16).

З а п о в е д н о .

102. 3-ће лице заповедно заменяе се у Хрвата 2-гимъ , које и у Срба бива , али ретко : *сваки човек буди брз на слушање а касан на говорене* Пист. 67 (Як. 1, 19); *не смутите се срце ваше, ни се страшите* 104 (Іов. 14, 27); *пошните ваше познајте се пред богом* 2 (Филиб. 4, 6); *свака драга се напуни и свака гора и вршак се понижи* 4 (Лук. 3, 5); *будите боци ваши припасани* 102 (Лук. 12, 35).

103. Заповедно се налази и одъ глагола *хте-ти* (као и у Србскимъ старимъ књигама) и то онако као што га имаю глаголи кои иду у еданъ редъ са *разумети*: *не хотите звати* Пист. 22 (Мат. 23, 9), *не хтийте се бојати* 5 (Лук. 2, 10); *не хтийте осудвати и не будете осудени* 73 (Лук. 6, 37), *не хтиј да те зло добуде, да ти добуди доброто злобу* 10 (Рим. 12, 21), *не хтиј веће сажришевати* 31 (Іов. 8, 11), *хтиј Хект. 58.* — И одъ *моћи* налази се заповедно: *не мози он нечисти дух веће напастовати* Пист. 37; — место не мози налази се и *немој* као што је и у Срба: *немојте се страшити* Пист. 28 (2 Мойс. 20, 20), *немојте судити и не ћете бити суени* Пист. 73 (Лук. 6, 37).

104. Према Србскоме *виђ(у)* у Хрвата је *виј*: *виј руке мов* Пист. 66 (Іов. 20, 27), *ну виј како га любљаше* 36 (Іов. 11, 36), *вијмо* (videamus) 5, *вијте* (videte) 1, 85, тако и *повиј* Луц. 58, *заповиј* Пист. 45; према Србскоме *вђ(у)* има у Хрвата: *пойијте* Пист. 52.

Н е о д р е ђ е н о .

105. В. С. Карацићъ ковч. 18 пише да начинъ неодређеный (infinit.) Хрвати кодъ свию глагола говоре безъ и на крају: *писат, молит, вул.* 'Тога у књигама нема, него је као и у Срба: *плакати* Пист. 47, *благовати* 25, *хвалити, славити* 82, *схранити* Винод. 11, *платити* 74, *пойти* 134. Безъ и у књи-

гама е онако редко као и у Срба: *платит* Винод. 199, *пойт* Хект. 92.

Погодбено

106. Што Мажуранић у Колу 3, 89 поминѣ *бин* (= *бим*), *биш*, *бишо*, *бите*, за то имамъ само ове примере: *да бим видил* Винод. 443. *хотил бим* Арк. 1, 205. Иначе самъ свуда налазио онако као што е у Срба: *ако бисте били од свита овога, свит би любео оно ча в нѣгово* Пист. 98 (Іов. 15, 19); — *ако бих не био дошао и ако бих њим не говорио, грехи не би и мили* 99 (Іов. 15, 22).

Двоинна у глагола.

107. Њу самъ налазио само у Хекторевећевимъ песмама, и то само у садашњимъ времену глагола *бити* (esse):

Два ми *ста* (*) сиромаша дуго врме друговала,
Липо ти *ста* друговала, и липо се драговала. 41.
Тере *ста* два коњица много липо раздилла. 41.
Два ми *ста* Кралѣвића, два ми *ста* Кралѣвића,
Два ми *ста* Кралѣвића од бойка не добегла,
Али *ста* убивена, али *ста* (**) жива одведена?
Нису ти убивена, да нису ти убивена,
Нису ти убивена, да жива ми *ста* одведена,
Жива *ста* одведена к цару Пајазиту на порту 52.

Изъ овога се свега може видети да су најглавнѣ разлике између Србскога и Хрватскогъ езика ове три:

1. што Срби имаю гласъ *ђ* а Хрвати га немаю него место нѣга *ѣ* (в. § 35—38);

(*) Безъ сумнѣ ово треба овако читати, а не *миста*, као што стон у новоме Задарскомъ изданю.

(**) На оба ова места у новоме Задарскомъ изданю стон *шта*, кое е очевидна погрешка.

2. што Срби гласъ *й* кои у наставку *ий* постае одъ *и* съ гласовима иза коихъ дође преливаю у друге, а Хрвати не (в. § 31);

3. што Срби гласъ *л* на краю слога претвараю у *о*, а Хрвати не (в. § 27); — ово е трое и потребно и доволно да се може найпоузданіе разазнати е ли што писано Србски или Хрватски.

Да бы што користи одъ овога чланка было и онимъ Србима кои не читаю радо овако сухопарнихъ ствари, ево неколико врста изъ кнѣге, која е писана Хрватскимъ езикомъ најчистіимъ између свію другихъ коє имахъ предъ собомъ пишући овай чланакъ.

Пистуле 19. Іов. 5. (*)

1. Бише дан благодана жудийскога, и взиде Исус в Ёрусалем. 2. А вст в врузолиму локва, ка се зове жудийски Бетсаида, а то вст кади се овце за посветилише периху, и около себе пет пристришак имише. 3. И в нѣх лежаще велико множество нemoћников, слѣпац, хромѣх и сусѣх, кѣ чекаху ганутѣ воде. 4. Ангел тада Божий по врѣмену схопѣше в локву и смуѣваше воду. И кѣ најприа слизѣше в локву по смуѣнѣу воде, здрав будѣше, од кѣ годи нemoћѣх нemoћѣх бише. 5. А бише нѣки чловѣк онде тридесет и осам годишѣх имѣући в нemoћѣх своѣѣх. 6. Овога како видѣ Исус лежѣћи, и позна да велико врѣме бише имѣл в нemoћѣх своѣѣх, рече

(*) У оригиналу е одъ слова до слова овако:

1. Bisce dan blagdana xudiyschoga, i vzide Issus v Yerusalem. 2. A yest v Yeruzolimu loqua, cha se zoue xudiyschi Betsaida, a to yest chadi se ofce za posuetilische perihu, i ocholo sebe pet pristriscach imisce. 3. I v gnih levasce veliko mnoxtuo nemochnichof, slipač, hromih i susih, chij cechachu ganutye vode. 4. Anyel tada Boxyi po vrĳmenu shoyasce v lochuu i smuchieuasce vodu. I chij naypria slizisce v loquu po smuchenyu vode, zdraf budisce, od ke godi nemochi nemochian bijsce. 5. A bijsce niki clouik onde trideset i ossam godisch imiyuki v nemoki suoyoy. 6. Onoga kako vidi Issus lexechi, i pozna da velicho vrĳme bisce imil v nemochi suoyoy, rece

нѣму: хоѣш ли да будеш здрав? 7. Одговори му немощникъ: господине, чловѣка нѣмамъ кѣ би мѣ поставилъ въ локву онда када се смутѣ вода. Брѣ докле я приду, нѣмъ при менѣ въ нѣмъ слизу. 8. Рече нѣму Исусъ: устани се, и вѣзми постелю твою, и ходи. 9. И тудѣ здравъ би чловѣкъ, и вѣзе постелю свою, и хожѣше. А бише субота въ онъ данъ. 10. И говораху Жудѣи онѣму кѣ здравъ бише учинѣнъ: субота вѣстъ данасъ, не пристойи се тебѣ взѣти постелю твою. 11. А онъ нѣмъ одговори: кѣ въ менѣ здрава учинилъ, онъ ми въ рекалъ: вѣзми постелю твою и ходи. 12. И вѣпиташѣ нѣмъ: тко въ онъ чловѣкъ, кѣ ти въ рекалъ: вѣзми постелю твою и ходи? 13. А овъ, кѣ бише оздравѣнъ, не знаѣше тко бише. Исусъ тада уклони се одъ мноштва, ко се бише скупилѣ онде. 14. По томъ тога найде га Исусъ въ темплѣ, и рече нѣму: ето си учинѣнъ здравъ, юре не хтиѣ вѣѣ сѣгрѣшити, да ти юшъ горе нѣчъ не приде. 15. И поѣде овъ чловѣкъ въ навѣсти Жудѣемъ да Исусъ бише, кѣ здрава нѣмъ вѣстъ учинилъ.

gniemu: hockiesc li da budesc zdraf? 7. Odgouori mu nemochnich: gospodine, clouicha nimam chi bi me postauil v loquu onda chada se smuti voda. Yere dochle ya pridu, ini pri mene v gniu slizu. 8. Rece gniemu Issus: ustani se, i vazmi postegliu tuoyu, i hodi. 9. I tudyе zdraf bi clouich, i vase postegliu suoyu, i hoyasce. A bisce subota v oni dan. 10. I gouorahu xudiyi onomu chi zdraf bisce vcignien: subotta yest danas, ne pristoyi se tebi vzeti postegliu tuoyu. 11. A on gnim odgouori: chi ye mene zdrava vcinil, on mi ye rekal: vazmi postegliu tuoyu, i hodi. 12. I vpitasce gniega: tcho ye on clouich, ki ti ye rekal: vazmi postegliu tuoyu i hodi? 13. A ouf, ki bisce ozdraufglien, ne znasce tcho bisce. Issus tada vchloni se od mnoxtua, cho se bisce scupilo onde. 14. Po tom toga nayde ga Issus v templu, i rece gniemu: eto si vcignien zdraf, yure ne htij vechie sagraisciti, da ti yosc gore nie ne pride. 15. I poyde on clouich i nauisti xudiem da Issus bisce, chij zdrava gniega yest vcinil.

РАЗМАТРАНЯ О СТАРЫМЪ СРБСКИМЪ ПРАВАМА

НА ОСНОВУ СТАРЫ ПИСМЕНЫ СПОМЕНИКА И ДУ-
ШАНОВОГЪ ЗАКОНИКА

*Написао Дръ Никола Крстићъ редовный чланъ Дру-
штва Србске Словесности, професоръ права при Ли-
цею Княжества Сербіе.*

Насловъ мои разматраня променію самъ за-
то найвише, што истый насловъ неодговара ви-
ше нимало самомъ садржаю овы мои разматраня.
Прва моя разматраня печатана у Гласнику VI.
могао самъ съ правомъ „Разматраньма о Душа-
новомъ законнику“ назвати; онда нисамъ мислио,
да ћу истимъ разматраньма овако пространъ
обимъ дати. У Гласнику VII. надпись „Разматра-
ня о Душановомъ законнику“ већъ ніе одговарао
надлежномъ изложеномъ тамо предмету; еръ се
тамо већъ Душановъ законникъ упоређуе съ оста-
лимъ изворима старогъ србскогъ права; и збогъ
ове неслѣдственности између наслова и самогъ подъ
насловомъ изложеногъ предмета я самъ се тру-
діо извинити. Да самъ и ове године истый насловъ
задржао, быо бы крайнѣ неслѣдственъ, поставив-
ши по наслову за основъ мои разматраня Душа-
новъ законникъ, а овамо самъ предметъ излажу-
ћи и разясняваюћи наводима, црплѣнима изъ срб-
ски писмены споменика, кои су или много пре или
много доцнѣе после Душановогъ законика постави.
Да самъ првымъ моимъ разматраньма већъ узъ
Душановъ законникъ поставію за основъ и оста-

ле србске изворе, было бы нека питања о политичномъ станю србски држављана яснѣе изложіо, него што самъ то учиніо на основу Душановогъ законика. Оволико самъ сматрао за дужность свога извиненія ради навести зато, што самъ продуженимъ моимъ разматраньма, давши їмъ другій основъ, и другій предмету сходній насловъ дао.

II.

О ДРЖАВНОМЪ СТРОЮ.

В. О ОРГАНИМА ДРЖАВНОГЪ ВЛАДАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ.

Владательска права, коя су србски кралѣви и цареви у србској држави имали, изложіо самъ на основу мени познаты извора у Гласнику VII. и тиме на некій начинъ одговоріо самъ на прво знатно у државномъ праву питањѣ: ко є имао право владанія и управленія? Изъ истога састава увиђа се да є србска држава имала видъ ограничене монархіє, у којој є владатель већиномъ по праву наслѣдства долазіо на престолъ, а наслѣђивао є свакадъ найстаріи владательвъ синъ. Увиђа се далѣ изъ истога састава да є найвишу управляюћу и судейску власть имао владатель у своимъ рукама, да є онъ чиновнике постављао, кои су были обвезани нѣгове заповести извршавати, еръ ко кнѣзю цареви — заповѣсть — нѣ испуніо, сматранъ є за царевогъ преступника, и бывао є строго казнѣнъ.

Закони у србској држави нису были изливъ неограничене волѣ владательве. За гдикое законе истина вели се да су по царевой заповести постали, али царева заповѣсть само є онда была законъ, кадъ є надлежно издата были. При издаваню закона свакадъ се србскій владатель служио

саборима, у којима скупљени светски и црквени власти (види Гласникъ VI. стр. 107—115; и Гласникъ VII. стр. 59) доносили су дотичне земаљске законе. При земаљској управи владатељи су принуђени били служити се чиновницима, кои су владатељве заповести извршивали, и у опште старали се о поредку и безбедности у земљи. Владатељ е врховный управитель државе био, чиновници били су оруђа, која е при поединимъ частима земаљске управе владатељ употребљавао, и кои су му на руци били, да се државна машина у редовномъ кретању безъ икаквогъ задржавања одржи. Саборе дакле и чиновнике морамо сматрати као органе при србскомъ државномъ владану и управляню. Сабори су мотрили да се по ондашњимъ околностима и правнимъ помятїама недонесу никакви противправни закони, и да се одрже права и повластице, које су поедине класе србски држављанина уживале. Чиновници пакъ извршивали су заповести владатеља и дужни су били испунити све што е законима предписано было; чиновници били су, као и данасъ што су, одъ части покретна сила, која е целу државну машину у кретању доводила; одъ части су они били саме саставне части те државне машине. Говорећи дакле о србскомъ државномъ строю, нужно е опредѣлити положай кои су у државномъ србскомъ животу некадъ сабори и чиновници заузимали; и определити, колико е могуће упливъ, кои су сабори на законодавну власть имали, и кругъ деланя поедини чиновника.

Ніе ми нужно доказивати, да ли е, и колико важно, да се што јасніе испита, изложи и разясни негдашній србскій државный животъ. Я самъ већъ едномъ негда рекао да ми историю нашегъ народа донде нећемо доволно познавати, докъ годъ nebude разсветлѣнъ нашъ правный негдаш-

ный животъ. За правный пакъ животъ едногъ народа найвеѣу важность има државно устройство, у комъ се налазе основи постојавши у држави установа, кое морамо сматрати за живлѣ, изъ кои се све, што е у народу добро и зло было, развило. Узмимо само на умъ, како е различно дѣланѣ државне власти у монархїи, аристокрацији и демокрацији, у монархїи ограниченой и неограниченой, како су различне покретне силе у држави одной и другой, и различни извори, изъ кои свака одъ нѣхъ сву свою моћъ припи; па ћемо сместа увидити како великій, превладный упливъ у све догађае некогъ народа има строй државе. Безъ познаваня државногъ строя нећемо моћи сазнати узроке многи догађаја, нећемо моћи пронаћи изворе несрећа, кое су народъ постигле, и кое ћемо погрешно приписивати гдикимъ личностима при свемъ томъ, што исте несреће првый зачетакъ, основъ и главный свой изворъ имаю у манама и оскудицама државногъ строя.

Безъ сумнѣ, поведина знатна лица, коя у рукама имаю државну власть, могу врло много пута дати знатанъ полетъ народномъ деланю, могу народъ, кои е у робству быо пониженъ, пробудивши у нѣму народну свестъ, ослободити робства, довести га у редъ независны народа, и учинити да између осталы народа заузме достойно положенѣ. Дѣйство оваквы знатны поедины лица быће у толико веће, у колико ће неограниченіе располагати съ власти, кою ће у рукама имати. Али ако државна управа буде на нѣхъ више поделѣна, онда ће истина у држави быти више гаранціе за одржанѣ личне слободѣ свакогъ поединогъ, али онда само у томъ случаю моћи ће држава и народъ знаменитіи напредакъ учинити, ако ће свидотични, кои ће на државну управу уплива имати, у срдцу носити државный напредакъ, ако ће

предъ очима имати общте добро, ако ће при обштимъ дѣлима заборавляти приватне свое користи, ако ће при постизаваню обшты интереса у заборавъ бацати личне увреде, већъ ако ће се са свакимъ споявати, да се общте цѣли непромаше, ако кодъ дотичны неће быти тежнѣ за приватномъ славомъ и власти, ако срца нѣгова неће быти покварена пакленомъ зависти и гаднимъ своелюбіемъ. Ако ли ће они, кои ће на државну управу уплива имати, подложени быти споменутимъ и другимъ гаднимъ пороцима, то ће они своіомъ пакости пречити свакій явный напредакъ, наилучше и найкористниѣ желѣ и тежнѣ поведины добромислећи лица изъ приватне мржнѣ осуећаваће, неимајући узвишеніи понятія о државномъ животу свое интересе предпоставляће обштемъ добру; и тежећи за приватнимъ своимъ користима упропащаваће общте добро, осуећаваће общте цѣли, уништаваће народъ и државу. За доказъ изложенога я бы више примера могао навести изъ наше и стране исторіе; но я то нећу да чинимъ, вѣръ нисамъ науманъ описивати добре и зле стране негдашнѣгъ нашегъ државногъ устройства; него наводећи дѣла (facta) показати: какво е исто устройство было. Ово нека е о томе доста, па ћу зато да прећемъ на самъ предметъ мои разматраня, и то прво на *саборе*.

I. Саборный начинъ саветованя о обштимъ, народнимъ дѣлима одъ најстаріи времена свойственъ е свима Славенскимъ народима, па тако и Србима. Исторія поведины Славенски народа то довольно сведочи. Г. Маѣіовскій у своіой исторіи Славенски права наводи као нешто, што е общте познато: да су Славени ради рѣшавања важниѣ правны питаня долазили на већа *сѣла* (seumy). „Славени“ вели онъ на другомъ мѣсту „скупляли су се у отличне скупштине, и ту се са

старѣшинама, коѣ су сами за управлянь ленимъ пословица бырали, савѣтовали о унутрашнимъ своимъ пословица“. (*) Но политичне ове скупштине стары Славена неваля сматрати за устроѣне народне саборе, и парламенте, као што се данасъ налазе у многимъ државама. Државный животъ кодъ Славена нѣ скоро нимало было развѣнъ у времена, кадъ су сви Славени у заѣднини жили, а овде ѣ говоръ о народнимъ скупштинама овы древны времена. Мени се чини, да негдашнѣ политичне скупштине наши праотаца доста добро можемо уподобити савѣтованъма наши община о своимъ общинскимъ пословица. При овимъ общинскимъ савѣтованъма нѣ строго определѣно, ко? и колико право има при решаваню неки общты дела? сви чланови общтине обично могу доћи на скупштину, али опетъ богатѣи, и знатнѣи чланови имаю пресудный упливъ у решаванѣ общтински дела. Ни кодъ стары Славена нѣ строго определѣно было, ко има право доћи у скупштину, и гласованѣмъ имати уплива у решаванѣ общти дела. На старе славенске скупштине долазио ѣ свакѣи, кон ѣ нека общта свойства имао. У овомъ смислу и Г. Маѣѣовски представля намъ старе славенске саборе, говорѣћи: *На вѣѣа долазили су сви чланови народа, кои су могли оружѣ носити, и ту су се подѣ представанѣмъ избраногъ чиновника савѣтовали о общтемъ добру. Али кодъ закарпатски Славена право представана на земальскимъ скупштинама имали су притяжательи плодне, и по томе богате землѣ, и ови су се звали господарима жупе, или жупанима“.* (**)

(*) „Исторѣя Славенски права одѣ Дра. Ваѣла-ва Маѣѣовскогѣ, превео Др. Никола Крстић у Будиу. 1856, §§. 31. 37. 126.

(**) У споменутомъ дѣлу Г. Маѣѣовскогѣ §§. 30. 101.

Народне скупштине, коє су Славени имали, докъ су іошъ сви у заєднини жили, задржала су поєдина славенска племена и онда, кадъ су се разцепила у више народа, и надъ већъ између поєдины грана славенскогъ народа нису постојале никакве свезе. Скупштине ове нису истина имале у свимъ славенскимъ земляма еднаку важность, негди су већма негди манъ были развієне, аля ій налазимо кодъ своіу славенски племена, коя су свою независность сачувала.

Прелазећи на посматрані стары србски сабора, за нужно налазимъ споменути, да моя разматраня нежелимъ разпрострети на време пре владаня породице Неманића. Исторія србскогъ народа пре Неманића врло є слабо расветлена, и најглавніє моменти у исторіи овогъ времена не можемо тако лако определити, о правомъ панъ животу єдва бы штогодъ рећи могли. Србскій народъ у овомъ времену разделѣнъ є быо на многє части; общте власти, коя бы србскій народъ у хармоничной свези држала, и нѣга на деланѣ покретала, и у деланю управляла, нѣ было; нѣ было кодъ Срба общте тежнѣ, общты цѣлї, па зато нѣгово деланѣ условлявало се свакадъ већиномъ одъ узрока, спольно дѣйствующи, а нѣ было слѣдство развієногъ народногъ живота, и државны установа. Истомъ съ првимъ Неманьомъ деланѣ србскогъ народа починѣ добіати подпуну самосталность, и постав у строгомъ смислу деланѣ србскогъ народа. Разделѣни у много провинція Срби починю се одъ Неманѣ I. подъ єдномъ общтомъ власти сѣднѣвати; они имаю свое цѣли, коє постићи усиляваю се; према другимъ суседнимъ народима они се появлюю самостални, делима показуюћи, да нема никог, кои бы іймъ што заповедати могао; бране се противу спольны нападения, и ова одбіаю, саветую се о своимъ унутраш-

нѣмъ делима, и устрояваю се: едномъ речи Срби подъ Немањомъ I. добию свой явный, државный животъ. — Говорећи о државномъ строю, а овде посебно о саборима, имају у виду дакле државный животъ сръбскогъ народа, кои се съ владомъ првога Немањъ починѣ, а кои се крозь вище него 200 година продужуе. Ово е найзнатнѣе време у свой сръбской исторіи, трудимо се, да га, колико е више могуће, разсветлимо.

Ко е сазивао саборе ?

Кадъ и гди су сабори сазивани?

Ко е званъ быо на саборе?

О чему су се сабори саветовали?

Какву су сабори према владательима имали важность?

Ово су главнія питаня коя се могу о саборима поставити. Да се може на ова питаня довольно определѣно одговорити; имали бы достасный образъ саборногъ деланя у сръбской држави. Да ли решенѣ овы питаня има за насъ важности? свакій ће лако извести одтудъ, што се сабори у старой сръбской држави сматрати мораю као органъ законодавне власти, коя у развитакъ правногъ живота свакогъ народа превладны упливъ има. На поставлѣна питаня о сръбскимъ саборима рећићу оно, што самъ о нѣма изъ сръбски извора извести могао.

На прво питанѣ: *ков сазивао саборъ?* съ пуномъ определѣности можемо одговорити: да е свакадъ владатель земальске саборе сазивао. У изворима нигди се истина неспоминѣ, да владатель има право и обвезаность сазвати саборъ; али то право и обвезаность была е нужно слѣдство права владаня, кое е сръбскомъ владателю припадало. Сръбскій владатель стаяо е на челу законодавне и административне власти, онъ е морао дакле имати власть, коя е нужна была, да

своимъ дужностима одговори. Гдикон докази црплѣни изъ сръбске прошлости увераваю насъ, да су се сръбски владетельи и служили овимъ правомъ изрично споминяюћи, да су дотични владетельи сазвали саборъ. Тако се у животопису Неманѣ I. кои су написали нѣгови синови св. Првовенчаный краль и св. Сава изрично наводи, да в Неманя I. сазивао саборе; (*) тако се и за Душана ясно говори у родословію архиепископа Данила, да в у свой дворъ *Сверчинъ* сазвао на саборъ све оне, кои су право участвованя у саборима имали. (**) За остале владетелѣ неспоминѣ се нигди изрично да су сами сазивали саборе, али почемъ в ванъ сваке сумнѣ поставлѣно то, да су сабори држани были и подъ другимъ владетельима, и почемъ су саборе Неманя I., и царъ Душанъ — владетельи, кои су тако дугимъ временомъ еданъ одъ другогъ удалѣни — сазивали, са извѣстности можемо рећи, да су и остали владетельи право сазиваня сабора упражнявали, и ту обвезаность точно изпунявали.

Съ овимъ бы се могло поставлѣно прво питанѣ сматрати за решено, кадъ ми се небы наметала сумня: *да ли су были обвезани сръбски владетельи одъ времена до времена сазивати саборе?* Питанѣ ово у связи стон са поставлѣнимъ другимъ питанѣмъ: *Кадъ су сабори сазивани были?* па љу зато на оба питаня заедно одговорити.

Я мислимъ, да се съ известности може рећи, да изузимаюћи еданъ единый случай, кои љу ниже наве-

(*) Ове животописе печатао в г. П. Шафарикъ подъ насловомъ „*Práhky drevního písemnictví Jiho-slovanů*“ 1851. у Прагу подъ називима. „*Život sv. Symeona od krále Štěpána*“ а *Život sv. Symeona od sv. Sávy*.“ Сравни састава подъ првимъ називомъ бр. VI. X; а подъ другимъ називомъ бр. XI.

(**) Ранѣ, Историја Сербовъ II. стр, 133.

сти, иначе сръбски владатели нису были обвезани у неко определѣно време сазивати саборе. Сръбскій дръжавный животъ у старой сръбской дръжави нѣ дошао до подпуногъ, савршеногъ развитка, па зато и нису была закономъ решена сва питаня коя се на дръжавно устройство односе. Између оваквы нерешены питаня налази се и горнѣ поставлѣно питанѣ. Изъ свѣю доказа, кое о дръжавномъ животу у сръбскимъ изворима налазимо, скоро съ ясности увиђамо, да е одъ владателѣве волѣ зависило, кадъ ће саборъ сазвати. Обичаемъ, мислимъ, было е определѣно, да се за дръжавный животъ важнѣя питаня безъ саборскогъ саветованя нерешаваю, а владатели су по свомъ увиђеню определявали да ли е дотично появивше се питанѣ доста важно, да се саборъ сазове. — Само при ступаню владателя на престолъ, рекао бы, было е владатель обвезанъ сазвати саборъ. Истина, ни ова обвезаность нѣ у изворима нигда изречно определѣна, али примери: Дечанскогъ, Душана, и младогъ цара Уроша даю ми повода мислити, да су сръбски владатели при ступаню на престолъ обвезани были сазвати саборъ, кадъ су се уадно по усвоеномъ одъ времена приовенчаногъ краля Стефана обичаю и венчали на престолъ. За Дечанскогъ и Душана ясне историске доказе имамо, да су, ступаюћи ка кралѣвскій престолъ, сазвали саборе, на којима су венчани были: *вѣнцемъ кралѣвства*. (*) За младогъ цара Уроша

(*) Св. Стеф. Дечанскій у дипломи дарованой манастиру Дечанима вели „И Богомъ дарованымъ вѣнцемъ кралѣвства сръпскаго вѣнчанъ выхъ на кралѣвство въ единъ днь съ синомъ моимъ въ лѣто 5744 мѣсеца генара 5 днь индикта 6 въ праздникъ всегошвалениа. благословениемъ и рѣкою прѣшвещеннаго архиепископа Никодима и всѣхъ епископъ и всего събора сръпскаго“ *Сръбски споменици* ч. I. бр. 176. стр. у Београду 1840. Дечанскій привенацъ одъ Гедеопа Тосифа Юришића. У Н. Саду 1852. стр. 47-67.

ишамо довољно основа рећи, да е такође присту-
пану на престољ сазвао саборъ, еръ онъ у не-
кой дипломи одъ 10. Априла 1357. године већъ
споминѣ: да се договарао са саборомъ, кои е за
цело одма после Душанове смрти сазвао, и на
комъ е онъ царскимъ венцемъ венчанъ быо. (*) Да
се после Душана србскій државный животъ дуже
времена безъ прекиданя, и безъ икаквы препона
развио быо, за цело бы се строжије определило
было: кадъ ће обвезанъ бити владатељ сазвати
саборъ.

Ни за место, у кое се мора саборъ сазвати,
неналазимо у изворима никаквы определеня. Са-
мо за едно место налазимо у нашимъ изворима
опредељно: да се у нѣму *мораю* држати сабори,
а то е место: црква *Жича*, коју е св. првовенчани
краљ са своимъ синомъ Радославомъ сазидео,
определивши: да се у тој цркви поставляю: кра-
љѣви, митрополити, епископи, и игумани. (**) Подъ
поставляњемъ краља разумева се: нѣово венчањъ
на краљевскій престољ, а подъ поставляњемъ
митрополита по свой прилици разуме се: изборъ,
и хиротонисанѣ; а оба ова предмета, т. е. краљ-
во венчаванѣ на престољ, и изборъ митрополита
спадала су у кругъ саборскогъ деланя. Осимъ
Жиче за остала места нигди неналазимо спомену-
то, да су закономъ каквимъ опредељна была за
саборе. Каснии владатељи одступили су одъ уред-
бе првовенчаногъ краља, па су се и у другимъ ме-
стима венчавали на владатељскій престољ, као

За Душаново крунисанѣ на сабору налази се доказа
у Ранѣу на наведеномъ месту, и у другимъ изворима.

(*) Срб. Споменици. бр. 46. стр. 57.

(**), „Památky“ и т. д. подъ називомъ „Okázky občn-
ského Pisemnictví“ стр. 8.

годъ што и митрополити нису были бирани само у Жичи, него и у другимъ местима. По свой прилици у редовнимъ околностима сазиванъ е саборъ у престолно место, као што бы се то могло извести изъ речій, кое се у животопису Немањѣ I. налазе, за когъ се вели, да е дотична у саборима учествујућа лица „*къ себи призвао*“. По томе дакле Немања I. сазивао е саборе у *Приштину*. Дечанскій се по свой прилици у *Неродички* венчао венцемъ краљѣвства, и тако е ово место за нѣговогъ владаня было место за саборе. За Душана съ извѣстности знамо да е сазвао саборе у *Сверчинъ*, кадъ е после смрти свога отца венчанъ на краљѣвскій престолъ, у *Скопль*, кадъ е постављенъ митрополитъ Іоаникиѣ за патріярха, и кадъ е по свой прилици и Душанъ за цара проглашенъ царскимъ венцемъ венчанъ быо; и у *Серезъ*, кадъ е 1349. године по смрти патріярха Іоаникија Сава IV. избранъ быо за србскогъ патріярха. И царъ Урошъ по свой прилици у *Скопль* сазвао е саборъ, и ту е царскимъ венцемъ венчанъ быо, еръ и диплома, кою самъ више горе навео, издана е у Скоплю по свой прилици непосредно одма после тога, кадъ вонъ царскимъ венцемъ за србскогъ цара венчанъ быо. За владателъ после Душана нигди се неспоминъ, да су се при заузимању владе венцемъ владателскимъ венчавали, при свемъ томъ, што се споменъ сабора јошъ и после косовске битке у изворима налази. Разстройство, кое е после Немањића у србској држави овладало, есте узрокъ, да се свечаность венчаня на владателскій престолъ изоставити морала. — Напоследку неће, мислимъ, сувишно быти овде навести, да су стари Славени јвна саветованя држали у храмовима свои богова, а одтудъ не безъ слѣдствености можемо извести то, да су и Србски сабори сазивани и држани были у светимъ храмовима, као што то и

споменуто установленѣ св. Првовенчаногъ краля за цркву Жичу одъ части потврђуе. (*)

Важно е треће о саборима постављено питање: *Ко е званъ быо на државне саборе?* и тако ко е могао имати утицај на решавањѣ важниѣ државны дела? На ово питањѣ само ћемо онда моћи задовољавајућий одговоръ дати, ако се будемо строго придржавали домаћи извора починјући одъ времена Неманѣ I. па све до смрти високогъ Стефана, кадъ се србска држава коначно растројавати почела.

Испитуюћи изворе уверавамо се, да у прва времена нѣ было определѣно: ко ће позванъ быти на саборна саветованя? Владатељи су у саборе позивали свакогъ, кои ѿмѣ е могао у нечемъ савета дати, а само се по себи разуме, да изъ оваквы саветованя никадъ нису была изключена лица, коя су у вишемъ свештеномъ чину была, или коя су знатниѣ званія одправляла. Историски примери ясно сведоче, да су се сви владатељи, за коѣ се зна, да су саборе сазивали, у истимъ саборима саветовали са најзнатниѣмъ лицама црквенимъ и светскимъ. При свемъ томъ, доказати се неможе, да су владатељи обвезани были *некога* у саборна саветованя позвати, па зато све, што е владатељ у договору са позванима на саветованѣ решію, быо е законъ кои е обвезивао свакогъ безъ разлике, да ли е у саветованю участвовао или не? Каснѣе све се већма определявало: ко ће на саборе званъ быти, а подъ Душаномъ е питањѣ ово коначно решено тиме, што е подъ строгомъ казни онима, кои нису имали права доћи на саборна саветованя, забранѣно было у оваквимъ саветованъма участвовати.

(*) Ист. Слав. права. §. 126. Познато е, да су у среднѣмъ веку и у другимъ државама земаљски сабори сазивани у св. храмове.

За доказъ наведеного некъ ми се дозволи да наведемъ саме наше домаће изворе, изъ кои ће се најболъ увидити, ко є у србској држави у саборнимъ саветованьма участвовао.

По сведочби св. првовенчаногъ краля Неманя I. позвао є на саборно саветованъ: „свогего архиепископа свѣдимих глаголема, и чрьньце съ игоумени своими, и чьстныє ерєне, старьце же и вельмоуже свое, сть мала и до велика ихъ“ и другій путь: „подрожие свое и сныи свое и архиепископа своего, калиника рекомаго, и приставники дѣломъ, и кнєзе зємьли свое, иже надъ властью, воеводи же и воины“. (*) Св. Сава такође у животопису свогъ отца споминъ као участнике у саборномъ саветованю: владародноу дѣтцу (Стефана првовенчаногъ, и Вука, ерь у тай ма св. Сава већъ нїє быо кодъ родительскогъ дома) и избраные си вьшри малые и великие“, ков ниже назива: „вогати и оубези, старїи и юнїи“ а за све у скупу вели „сътвори оуклонити се народоу“. (**) Као што се изъ наведены примера увиђа, подъ Неманьомъ I. нїє было определѣно, ко ће у саборнимъ саветованьма участвовати. Мыслимъ да нећу погрешити, ако кажемъ, да су подъ Неманьомъ I. „црьковници“ имали маньи упливъ у решаванъ чисто државнограђански дела, него ли светски люди, а између светски државляна они су већма утицали у државну управу, кои су веће активне услуге држави чинили, па се зато споминю као участници у саборима „приставники дѣломъ, кнєзе зємьли свое, иже надъ властью, воеводи же и воины“. И то се уедно изъ наведены доказа увиђа, да су се властели већъ делили на *мале* и *велике*, премда ни съ едномъ речцомъ неспоминъ се разлика, коя є између едны и други постојала. — По кази-

(*) Památky; Život. sv. Symeona od sv. kr. Stépana. бр. VI. X.

(**) У истомъ делу: Život. sv. Sym. od sv. Savy стр. 3. и т. д.

ваню архієпископа Данила краљ Милутинъ саветовао се у саборима: с властели и многими велможами своими, (*) а у дипломи некой, кою е за цело пре 1302. године издао, вели самъ за себе краљ Милутинъ, „и зговоривсе краљевство ми, с архієпископомъ етсрмиъ бустатнемъ и съ господаремъ материкъ ми кралицомъ Еленомъ и съ всіми єпископы сръвскими“ и назначує имени дотичны єпископа (**). За Дечанскогъ е такође известно, да се у саборима саветовао с архієпископомъ, єпископима, и съ властели земљи сєрвскїа, коє архієпископъ Данило назива „сильными своими“. (***) И Душанъ, желећи се венчати на краљвскїй престолъ „сотвори посланиє къ преосвященному Данилу, и сему преосвященному пришедшу со єпископы же и игумены, и всімъ причтомъ церковнымъ и всему совору собрану земли сєрвскїа въ царствѣ дворѣ Свєрчнѣ“ и у сабору саветовао се „съ сильными етєчєствїа“ „велможи и вєзначалники“ дакле само с вишимъ благородствомъ, с людма, кои су имали дѣйствителногъ участїа у управѣ државны дела. (****)

Изъ наведєны доказа доста се ясно увиђа, да су у саборнимъ саветованьма участвовали црковници и властели, а и то се изъ наведєны доказа може извести, да су црковници само у рєшаванѣ оны дела подпуно утицали, коя су съ црквомъ нешто у свєзи была, а да у саветованя о чисто државнымъ делима много путїй нису ни позивани бывали. Јошъ нїє было основнога закона, кои бы строго опредєлявао: *ко може и сме, а ко не сме у саборна саветованя доћи?* Овакавъ основный законъ донєшенъ е было подъ Душаномъ, и

(*) Ранѣ Т. II. стр. 387. 614.

(**) Описанїє древностїй сръбскї у св. Гори. у Београду 1847. бр. 6. стр. 34.

(***) Ранѣ Т. II. стр. 663. 690. 692. Сръб. Споменици бр. 176. стр. 324.

(****) Ранѣ Т. II. стр. 633. 742. 753.

налази се у Душановомъ законнику, па зато истий законикъ и естъ понайглавнѣи изворъ за решенѣ постављеногъ питања: ко е было позиванъ на саборе, а ко е изъ овы изключенъ было? У уводу у законикъ као участници у саборима наводе се: *патріархъ, архіереи, црковници мали и велики, царъ и властели мали и велики*. Иста она лица дакле, која се и пре Душана као саборни участници спомину, наводе се и у овомъ уводу у Душановъ законикъ, кои е постављенъ было саборомъ у сагласію своју наведенихъ участника. Она разлика, која се пре Душана опажа, и по којој црквена лица само се онда као участници у саборнимъ саветованьма спомину, кадъ се предметъ оваквогъ саветованія односіо на црквена дела, престала е Душановимъ законикомъ, кои сведочи, да су црквена лица утицала у законодавство сръбске државе, и тако у дела, која су одъ цркве могла са свимъ одвоєна и различна бити. Важность, коју су црквени лица имала у сръбској држави одъ стары времена, подигнута е Душановимъ законикомъ на найвишій степенъ. Ову важность нису знали црквени люди у пуној мери крозь сва времена одржати; еръ одма после Душанове смрти светски властели присвоили су себи толику претегу и важность, да су црковнике одъ државны дела скоро са свимъ изключили, и да се упливъ црковника у државна дела за дуже време тако притајо, да га ми едва опажамо. Светски властели то су тичъ лакше могли учинити, што су они поредъ политичны права, која су уживали, сачинявали воечу силу сръбске државе, имали су дакле у своинъ рукама матеріялну снагу, којомъ су се при постиганю свои цѣлій послуживали; црковници пакъ нису овакву матеріялну снагу за подупиранѣ свои права имали, еръ су, као што се изъ гдѣи извора може извести, противно државномъ устројству

суседне намъ Унгарске, ослобођени были одъ дужности воеваня. *). Они су уживали дакле права безъ обвезаности, али башъ тиме изгубили су сву свою матеріалну моћ, изгубили су средство, коимъ бы се могли были у уживавю политичны права и онда одржати, кадъ у србской држави ніе

*) Немогу сасвимъ определѣно рећи, да су србски црковници ослобођени были одъ дужности воеваня, еръ докази, кои се налазе о томе у изворима, могу имати и другій смисао. Тако Душанъ обдаріо едвекеліе у св. Горн различнимъ селима, и отроцима, кое в ослободіо одъ *войске*. (Опис. древ. у св. Горн бр. 5. стр. 30; бр. 10. стр. 46 сравни бр. 18. стр. 63). Познато в, да су србски државляни были обвезани воевати зато, што су имали землю баштинну, па тако подъ поменутихъ ослобођеніхъ одъ войске може се разумети, да су одъ *дужности воеваня* были ослобођени. Ово предпоставляніе потврђава се тимъ, што се у србской исторіи неспоминѣ, да су и црквена лица участвовала у воеваніи, као што се то съ известности зна за унгарско духовенство; напротивъ зна се, да су се црковници трудили ослободити се одъ дужности воеваня у земляма, у коима су закономъ были обвезани да воюю, и да войнике даю (Ист. Слав. права §§. 97—101. и на другимъ местима). Али подъ ослобођаваніхъ одъ войске може се разумети ослобођеиі одъ обвезаности, примити войску на копакъ, ослобођеиі одъ терета *приселице*, еръ се то ослобођаваніе и споминѣ између осталь работа, коима су обично отроця властельски земаля были подложни. Краль Дечанскій у своіой, дипломи дарованой монастыру Дечанима вели „а за ратѣ, колико има игъмѣнь пльгсвъ оу коемъ селѣ а (Ѣ тога герс села да постави ратѣ (ратникѣ?) кога хокѣ, (Срб. Спом. бр. 335.) што бы доказивало, да добра монастырска, па сигурно ни друга црквена, нису была ослобођена одъ терета давати войнике, само што се дужность воеваня ніе разпростирала и на сама црквена лица, коя су у свештеномъ чину была. У Унгарской было в велики црковники (Prelati handeriatі) кои су свое люде подъ своіомъ заставомъ у бой или сами водили, или подъ войводомъ, когъ су они наименовали шилляи. Войска други црковника воевала в подъ управомъ жупана (Comes Comitatus).

већъ было снажны владателя, кои су у пређашня времена црковнике, и нѣова права бранили, и знатно увећавали. У томе, што црковници нису были снажни одржати свой подпуный упливъ у решавањъ државны дела, налазимъ еданъ одъ знатниѣ узрока, кои су наступивше растройство сръбске државе подпомагали, и коначну пропасть сръбске независности ускорили. Црквена лица, имаюћий свой светый позивъ служити Богу, и народъ учити, с пуномъ некористолюбивости были бы се одали народнымъ делима у она тужна времена, кадъ сураздоръ и узаямна раздраженость између светски властела, и нѣова гадна тежня за самовластїемъ државне силе ослаблявале, и кадъ слаба рука Душановогъ наслѣдника нїе у станю была држати у слоги, единству и подчинѣности осилившие се властеле. Црковници задобили су после опетъ некій упливъ у државна дела, али е сила сръбскогъ народа онда већъ клонула была. А кадъ е сръбска држава изгубила свою независность, народъ неимаюћи светске главе, изгубивши свое владатель, у патріарсима почитовао е не само црквене архипастире, и духовне учителѣ, него е у нѣима и свое грађанске управителѣ налазіо. Нїе овде место, да се у обширно разчленяванѣ упустимъ, у колико су архипастіри одговарали лепомъ и великомъ повереню, кое е народъ у нѣи полагао; али се неустручавамъ рећи, да бы се за цело сръбскій народъ у далеко болѣмъ станю, и сваковрстномъ већемъ развитку налазіо быо, него што смо га у почетку овога столѣтія нашли, да се после изгублѣне државне независности, баръ сръбска ерархія могла одржати у првашнѣй независности, сили, и у негдашнѣмъ цвету.

Осимъ патріарха и архіереа споминю се као участници у саборима: *црковници мали и велики, и властели мали и велики. Већъ самъ у VI. свезки*

Гласника на стр. 107. рекао, да се може мислити, да су у кругъ велики црковника спадали *ексарси* и *игумани*. Обширниѣ испитиванѣ сръбски извора укреплива ме у овомъ мишленю. Достоинство игумна у сръбској држави было в врло знатно, монастири, кои су были игуманіе, уживали су особита права, и были су одъ сръбски владателя знатно покровительствовани. Ексарси су такође спадали у кругъ велики црковника. У стара времена было в три степена ексарха: ексарси I. степена, почестни, и періодевите. Ове последнѣ налазимо и у сръбској држави, као што се изъ 38. Душановогъ закона увиђа. Они су были подчинѣни власти епископа, митрополита и патриарха, и были су као неки нѣјови помоћници. (*) — У кругъ мали црковника могу се ставити *вреи*, т. е. свештеници при великимъ црквама, и монаси изъ монастира, кои су были игуманіе, ерѣ се *вреи* и *калуђери* на гдиномъ местима у сръбскимъ изворима као учасници у државнимъ саборима спојино. Разлику између велики и малы властела я самъ назначіо у VI. св. Гласника на страни 114. и 115.

Генералномъ определеню, кое се у многимъ изворима налази, и по коме се увиђа, да су у решаванѣ државны дела утицали црковници и вла-

(*) Ексарси првогъ степена были су епископи, кои су подъ собомъ више епископа имали. У восточной римској држави было в петъ ексархата: Антиохскій, Александрскій, Ефесскій Кесарскій, и Херакльскій. Почестный ексарси были су епископи, и становали су у важнимъ варошима, а каснѣ су овимъ именовъ означавани митрополити. Періодевити ексарси были су, кои су у разнимъ делима по налогу епископа по епархіямъ путовали. *Enchiridion juris ecclesiastici* edidit Nic. Joan. Cherrier. T. I. pag. 184. §. 208. Posonii 1848. О кругу деланя ексарха періодевта види: Thomas Broughton; *Historisches Lexicon aller Religionen der Welt* etc. подъ речи: *Exarche*. pag. 1062. Dresden und Leipzig 1756.

стели, придати валя забрану, кою 61. душановъ законъ садржава, и по којой є подъ строгимъ казнима запрећено было, да недолазе на саборе они кои нису были црковници и властели. (*) Осимъ црковника и властела сви остали државляни изключени су были дакле изъ саборны саветованя, а тимъ истимъ потврђено є было право црковника и властела, да на саборе долазити могу. Изключене изъ саборны саветованя назива Душановъ законикъ себрима, о којима самъ я већъ едномъ у Гласнику обширнѣ говорію. Вредно є овде споменути, да се речъ *себрь* осимъ Душановогъ законика у другимъ сръбскимъ изворима неналази, а ю баръ нисамъ могао приметити.

Осимъ своію овде наведены участника у саборнимъ саветованьма Душанъ у хрисовульи, кою є 1349. год. у Скоплю издао, вели, да се іошъ саборно саветовао „съ благосъщивок и христолкеникою прѣвысокою аугоустѣкъ благосъщенокъ царицю Кѣра Бленокъ, царицѣ царства ми. И съ богодарованнымъ и прѣвъзаклєннымъ сыномъ наю кралемъ Оурушѣмъ“ (**). Да су владетелѣви сѣнови, и у общіте сви чланови владающе породице у саборима участвовали, нѣ нужно доказивати, єрь се то потврђує како домаћимъ изворима, тако и примерима своію земаля, кои су у среднѣмъ веку имале парламентарный животъ. Несвойственно є сръбскомъ праву то, што се Душанъ и са своіомъ супругомъ саборно саветовао. У овомъ Душановомъ поступку, којимъ є онъ свою супругу у саборна саветованя увео, треба тражити узрокъ, што се царица Блена после Душанове смр-

(*) Наведеный законъ налази се подъ називомъ XXV. О съборѣ, а самъ законъ овако гласи: „61. Себрова съвѣра да нѣсть. кто ли се шєрѣщєть съсєрникъ, да мѣсе оуши оурѣжита, и да се шємѣдетъ пѣдвочие.“

(**) Опис. древности ѣ сръбски у святой гори бр. 12. стр. 32.

ти трудила, да у своје руке задобіе државну управу, чему су сви србски властели противни были, нехотећи се покоравати женској власти. У овомъ Душановомъ поступку тражити треба уєдно и семе раздора, коє в између владатели и србски властела посејано было. Упливъ, кои су каднадъ же не у србска државна дела имале, было є штетанъ државнымъ интересима, као што нась исторія доста доволно уверава. Безъ сумнѣ влада Деспота високогъ Стефана была бы далеко яча, да є кнегиня Милица одъ државны дела сасвимъ уклонѣна была. Войничкій духъ, кои є онда у редовима србски властела владао, ніє дозвољавао, да се они подвргну управи слабе женске руке. Разузда-ность, и страсти властела могла є само у стеги држати снажна мишица юнака, а не нѣжность и хитленость жене. — Определєня поставша подъ Душаномъ, задржала су и после нѣгове смрти свою важность. Црковници и властели были су участници у саборима и после Душанове смрти; али узъ нѣхъ спомину се и матере владателя као участнице у саборнимъ саветованьма. Тако у дипломи, кою є царъ Урошъ младый 1357. год. 10. Априла издао, споминѣ се саборъ, у комъ су участвовали: *царева мати влена, патріархъ, митрополити, игу-мани, и сви властели велможни.* (*) А и деспотъ високій Стефанъ споминѣ, да се у сабору осимъ патріарха, митрополита, и властела саветовао са своіомъ майкомъ кнегиньомъ Милицомъ. (**) После смрти деспота високогъ Стефана неспомину се више сабори у србскимъ изворима. Наступивше тужне околности за србску државу, и коначна промена државногъ устройства нису допуштале, да се и после смрти високогъ Стефана сабори сазиваю.

(*) Србски Споменици бр. 46. стр. 57.

(**) Описаніє древностей србскы у святой гори. бр. 18. стр. 63.

Врло бы занимљиво било, кадъ бы опредѣлно могли одговорити на питањ: „*О чему су се србски сабори саветовали?*“ т. е. кои су предмети у кругъ саборскогъ саветованя спадали? Изъ одговора на ово питањ могли бы најболѣ и съ највећомъ слѣдствености оценити упливъ, кои су србски сабори у државна дела имали, и опредѣлити границу до које се властъ србски владателя простирала. У одговору на ово питањ немогу поставити спеціална начела, изъ кои бы се увидити могао кругъ делателности србски сабора, еръ на овај предметъ односећи се србски извори нису довољни, да се на постављено питањ съ пуномъ опредѣлености одговори. И данасъ, кадъ су намъ устройства европски држава толико позната, и кадъ тако обилна средства имамо съ државнимъ устройствама упознати се, тешко бы было строго назначити предмете, кои у кругъ јавны саветованя спадају. У общте може се рећи, да су сви важни за државный животъ предмети законодавства, администраціе, па и саме судейске власти спадали у кругъ саборски саветованя. Генерално ово начело може се извести изъ спомена поедини предмета, кои се у србскимъ изворима налазе а за кое се зна, да су у кругъ јавны саветованя спадали. Неће сувишно бити поедине ове предмете негдашњи јавны србски саветованя овде у краткости навести.

Пре него што се у избрајанъ предмета јавны србски саветованя упустимъ, морамъ споменути да се јавно саветованъ о државнимъ делима у србскимъ изворима pojavљуе у двострукомъ виду. За гдиковъ предмете вели се да су решени у сабору, а за друге наводи се да се о њима владатель саветовао ванъ сабора не са свима, него само съ гдиковимъ саборнимъ учасницима. У оваквимъ спеціалнимъ саветованьма, која се у изворима неспоминју подъ именомъ сабора, решавани су пред-

мети, кои или по својој природи, или по околностима нису могли бити предлагани решавању укупног сабора. Сабори су сазивани бивали у напредь определѣномъ месту, спеціална саветованя држао е владатель онде и онда, гди е и кадь е за добро нашао. У саборима участвовали су сви дотични црковници и властели, у спеціална саветованя позивао е владатель или само повереніе люде, или оне, кои су се у нѣговој околини налазили. У осталомъ, я мислимъ, да су и ова спеціална саветованя деланѣ владателя ограничавала.

Између предмета саборски и явны саветованя споминю се у изворима слѣдуюћи:

1. Определяванѣ мера, ков су нуждне быле, да се чистоѣа религіе сачува, и одржи. Првѣй о овомъ предмету саборъ сазвао е Неманя I. подѣ кимъ су првѣй путъ рекао бы одѣ србски државны властѣй издате наредбе, ков су смерале да се утврди православіе, а изкорени у србској држави ересь. На овомъ сабору было е заключено да се оружана сила изашлѣ противу еретика, да се неки еретици спале, иманѣ други еретика да се узапти и сиротинѣи подели. Началнику еретика одсекли су езикъ, нѣгове кнѣиге спалѣне, онѣ е прогнанѣ, и издата е заповесть, да му се ни име у будуће не сломинѣ. Првовенчанѣй краль вели, да е Неманя I. овѣмъ начиномъ изкореніе ересь, (*) коя се међу тимъ каснѣе опетъ появила, па су зато у Душановомъ законѣку нове мере за уни-

(*) Светѣй првовенчанѣй краль тако лепѣмъ речѣма описуе целу распру, коя се породѣла збогъ разпространѣне у србској држави ереси између србски властела, кои су на земальскѣй саборѣ позвани были, да самѣ мислю цео дотичнѣй §. одѣ речи до речи навести, али не одѣ тога ограниченость гласниковогъ простора задржала. Раматку. Život. sv. Symeona od krale Žitpana бр. VI. стр. 1.

штейнъ врсѣ а одржанъ чистоће православія учи-
иће, и нови су закони донешени.

2. Уступанъ престола, кое се двапутъ у срб-
ской исторіи появлюе: подъ Неманьомъ I. и подъ
кралѣмъ Драгутиномъ. За Неманю съ извѣсности
знамо да е оставляюћи се светске власти, и наме-
ранъ будући примити „ангельскимъ и апостольскимъ шбразъ“
као што св. краль вели, предао државну владу
своме найстаріемъ сину Стефану предъ лицама,
коя су у саборнимъ саветованьма участвовала.
Овомъ приликомъ поставлѣни су и главни основи
престолногъ наслѣдства, кои су се и слѣдуюћи
владатели придржавали. (*) — За Драгутина неспо-
минъ се истина нигди да е државну владу предъ
саборомъ млађемъ своемъ брату Милутину предао,
али уступанъ престола тако е было важанъ за
србску државу предметъ, да се съ основаности
може рећи да е ово уступанъ престола текъ у
договору съ осталимъ властелима учинѣно.

3. На велике народне свечаности сазивали су
србски владатели такође све, кои су у саборима
участвовали, као што нась примери св. Првовен-
чаногъ краля, и краля Владислава увераваю. Подъ
првовенчанимъ кралѣмъ пренешене су изъ Хилен-
дара св. мошти Неманъ I. у Србію, и поставлѣне
су у манастиру Студеници. Преношенъ ово было
е понайглавни поводъ, те су се завадивша се бра-
ћа Вукъ и Стефанъ измирили. (**) Подъ кралѣмъ

(*) Наведено дело бр. IV. стр. 4.

(**) Ево узрокъ наводи св. Сава, што су мошти св.
Симеона Неманъ изъ Хилендара пренешене у Студе-
ницу: „въ странѣ тои възметохъ се езыци, а влажены штьць
нашъ тамо лежить. о сѣмъ молимъ твою (св. Саве, връ св.
Сава ове речи наводи по смыслу писма, кое су му по-
слали нѣгова браћа св. првовенчанный краль, и Вукъ)
„молиткоу, господа ради да непрѣзриши насъ. възми же чьст-
ныѣ мошти господина ны, сѣмешна, и принеси ны е сѣмо ш-
ко да испльнено влагословніе его швити се на насъ“. А св.

Владисавомъ донешене су мошти у Бугарској умрлогъ св. Саве у Србію. коіомъ приликомъ є краљ Владиславъ на ово жалостно торжество све участнике у саборнимъ саветованьма позвао.

4. Питанѣ: хоће ли се водити ратъ или не, было є већъ подъ Милутиномъ предметъ јавногъ саветованя. А и за Душана знамо, да се о овомъ питању саветовао са своимъ властелима. (*) За Дечанскогъ само се нагађати може, да се такође јавно саветовао са своимъ властелима пре него што є войску противу Бугарскогъ Михаила подигао; а за кнеза Лазара скоро є у народно предањє прешло, да се јавно договарао съ своимъ властелима хоће ли се съ Турцима бити или не, и вечера у очи видова дне ништа друго нє, но само последнѣ о овомъ предмету јавно саветованѣ. Природа предмета при овимъ саветованьма захтевала є, да се ствари што брже рѣше, владатељи су се зато саветовали съ онима, кои су се око њи налазили, и кои су на јавно саветованѣ безъ другогъ одлаганя могли доћи. Узрокъ што є ово питањє у кругъ јавни, државни саветованя спадало, у томе се налази што су србски властели сачињавали езгру и највећїй део србске войске, па зато при свој својој обвезаности воеваня, мора-

краљ вели, да є између осталого ово писао своимъ брату св. Сави: „Тѣмъ же непрестанно молоу те, ш прѣподѣньє штьє нашє. Саво, послушан гласа всилающаго ти изъ глубины срьдця, и непрѣзри молении моего, и скѣтавь моци светаго, и прѣподсѣнаго, и створи с нами милость, потщавъ се и самъ принеси влагосухание моци светаго, да просвѣтитъ се штьчьствие его принесениемъ моци его и пришествіємъ твоимъ. шскерни бо се земля наша безаконни нашими, и оубиена высть кровьми, и выпадхсѣ въ плѣнь иноплемєнныкы“. Овниъ последньимъ речма смера св. краљ на распру, кою є съ млађнимъ своимъ братомъ Вукомъ имао, и Рамѣтку: подъ споменутиъ називима.

(*) Раиѣ Т. II. стр. 587, 755.

ли су бити питани за саветъ: да ли е, или не, за државу пробитачно да се упусте у ратъ?

5. Преговори о миру были су подъ Дечанскимъ у два ма предмети явны саветованя, у којима су само светски властели учествовали. А и за Душана се споминѣ, да се при обсади града Солуна саветовао „съ сильными отъчествіи си“ о миру, кои е императоръ искао. Душанъ вели, да се са синомъ Урошемъ и съ властелима саветовао и онда кадъ е Дубровчанима дипломомъ одъ 1350. год. Септ 20. права и повластице неке потврдіо. (*)

6. Милутинъ се саветовао „съ многими велможми своими“ о томе: како да буде казнѣнъ нѣговъ синъ Стефанъ после краля Дечанскій, што се усудио оружіе подићи противу свога отца. Овай предметъ быо е важанъ за сръбскій државный животъ. Стефанъ е быо старіи синъ Милутиновъ, онъ е имао бити наслѣдникъ сръбскогъ престола, па по томе у нѣговомъ лицу требало е почитовати будућегъ сръбскогъ краля, а уедно казнити непослушность сина према отцу, и дрскость бунтовника према владателю у толико више, што то нѣ быо првый случай, да се синъ и братъ противъ отца и брата владателя подигао. Нуждне су были строге мере, да се у будуће учини край оваквимъ покушанма. О овимъ мерама саветовао се Милутинъ съ властелима, али неуздајући се можда, да ће цео саборъ одобрити хтети строге мере, које су према Дечанскомъ употреблѣне, и бојећи се, да ово цитанѣ не да повода распри, која бы врло важне послѣдице за државный животъ могла имати, и нѣгове у овомъ погледу намере са свимъ осуетити, а напоследку и зато, што в Дечанскій безъ сумнѣ у своимъ намерама противу свогъ отца подпоганъ быо многимъ властелима, Милутинъ ре-

(*) Ранѣъ Т. II. стр. 690, 742. Сръбски Споменици. бр. 43. стр. 52.

шенї предмета ніє предао сабору, него га є рєшїо у договору съ многимъ властелима, али зацело съ онима, за кое є увѣренъ быо да се неће противити нѣговой воли, него да ће на нѣгове предлоге одговорити: „Благосчастивый кралик добръ и смилено вѣцалъ єси“. (*)

7. Изборъ архієпископа, а после патріарха быо є предметъ саборскогъ саветованя. До краля Драгутина поставляо є архієпископа краљ у сгласїю съ црковницима само, (**) а одъ времена краля Драгутина имали су уплива у изборъ архієпископа и властели тако, да є одъ овогъ времена изборъ архієпископа быо предметъ саборскогъ саветованя, као што нась доволно о томе увѣраваю примери: св. Евстатїя I., Никодима, Данила архієпископа, Іоаникія, Саве IV. патріарха, за кое съ извѣстности знамо, да су у слѣдству државно-саборногъ саветованя избрани были на высоко црквено достоинство. (***)

8. Венчаванъ србскогъ владателя на престолъ догађало се такође у присуству државногъ сабора, као што то примѣри: Дечанскогъ и Душана доволно сведоче. (****)

9. Доношенъ новы закона, и потврђаванъ уредба, кое су владательи издали, а кое су имале карактеръ закона, было є предметъ саборногъ саветованя. Душановъ законикъ, као што се безспорно изъ увода у истый законикъ увиђа, быо є поставлѣнъ санзволєнѣмъ државногъ сабора, а

(*) Раякъ Т. II. стр. 614.

(**) Гласникъ VI. стр. 30.

(***) Гласникъ VI. стр. стр. 33, 40, Раякъ Т. II. стр. 618, 747, 761.

(****) Србски Споменици бр. 176. стр. 324, Дечанскій првенаць стр. 31. Раякъ Т. II. стр. 733, 747, 761.

сигурно закони и пре и после Душана издавани, доношени су на државнимъ саборима. (*)

10. Подариванѣ землѣ у србској држави манастирима, као да е такође одъ времена Дечанскогъ было предметъ саборногъ саветованя. Тако Дечанскій у својој дипломи дарованой манастиру Дечанима вели: „и нарекохъ его именуемѣмъ овце мѣсто чрънцемъ съ благословеніемъ господина ми отца Данила и всѣхъ епископъ и всего свора сръскаго“ гди се подѣ *благословеніемъ* одобренѣ државногъ сабора разумева зато, што су овомъ манастиру многе землѣ „и многа притежаніи иже на крьмсу“ подарена. Исто тако и деспотъ высокій Стефанъ, желећи обдарити манастирь Хилендаръ вели „и зговорихъ се съ господиномъ и манкомъ ми кнегининомъ милицомъ и съ господиномъ прѣшвещеніемъ патріархомъ куръ Даниломъ, и мѣтрополіти и чѣстными игѣмени и властелии моими“. Подариванѣ землѣ манастирима зато е могао бити предметъ саборногъ саветованя, што су са земљомъ скопчани были разни терети, одъ кои су манастирски люди ослобођавани бывали. (**)

11. Изъ 150. душановогъ закона може се извести, да су србски владатели „властеломъ и властеличникомъ“ давали „на събору земљю и градове у дръжаву“ т. е. подѣ управу, одкудѣ бы се могло разумети, да е подариванѣ виши државны званія такође подпадало некой контроли државногъ сабора.

(*) Србски владатели издавали су уредбе, указе, подѣ називомъ *повелѣнія*, коя су обвезну силу закона имали, али коя е државный саборъ усвоявао, и накондѣ потврђавао, као што се съ основомъ изъ Душановогъ закона може извести. гди се намеђу осталь закона споминю *прва повелѣнія* као закони, коє е саборъ одобрио, и усвоіо.

(**) Србски Споменици бр. 176; Описаніє древностій у святой Горѣ бр. 18, стр. 63.

Ово су предмети, кои се у србскимъ извори-
ма спомину, и за кое се зна да су решавани яв-
нимъ саветованѣмъ владателя, црковника и власте-
ла. Безъ сумнѣ осимъ овы премета было є и дру-
ги, кои су у кругъ саборногъ деланя спадали, али
кое ми незнамо зато, што намъ нису познати сви
извори старе наше прошлости. У хрисовулама, и
надписима, кои ће се безъ сумнѣ у лепомъ брою
у Босни, Херцеговини, Бугарской, а особито Ал-
бани и старой Србиі налазити, скривено лежи ве-
лико богатство података за стару србску исторію
и прошлый правный животъ. Оскудице, кое се
садъ опажаю, попуниће се можда у течаю времена,
докъ се домаћи извори србске прошлости умно-
же, познаду и разсветле.

Последнѣ, а и врло знатно питанѣ, кое самъ
о саборима поставіо, єсть: „*Какву су сабори има-
ли важность према владателяма*“. Одговоръ на ово
питанѣ показао бы намъ меру саборскогъ уплива за
државный животъ, и определіо бы однось кои є
између владателя съ єдне стране, а црковника
и властела съ друге стране быо. Одговоръ на
ово питанѣ научіо бы насъ да ли су србски са-
бори у рукахъ владателя были само играчка, ко-
іомъ є владатель могао чинити шта є хтео; или
су србски сабори были стубови, на којима є др-
жавный строй почивао, и руке, средствомъ кои є
државно тело свою снагу изьявљивало. Али одго-
воръ мой на поставлѣно питанѣ неће моћи има-
ти толику важность, врь се неусуђуємъ на ово пи-
танѣ съ пуномъ определѣности одговарати збогъ
того, што нису довольни извори, на којима се од-
говоръ оснивати може.

Испитуюћи изворе одъ Неманъ I. па до уки-
нућа србске независности и коначногъ растрой-
ства србскогъ државногъ живота, уверавамъ се,
да србски сабори нису имали свакадъ єднаку ва-

жність. Подъ Неманьомъ І. появлюю се сабори више у виду некогъ породичногъ савета, него ли државне корпораціе, коя е была позвана, да касніе решителный упливъ задобіе у државна дела. У саборима, коє е Неманя І. сазвао, патр архалный живаль врло се яко опажа у државномъ устроїству, па зато и вели св. краљ Стефанъ у живопису свогъ отца, да е онъ, Неманя І. явно на сабору изобличію оне, кои су были послѣдователи аріеве науке, а св. Сава споминъ да е Неманя І. сабрание властеле називао: „чеда моа възаквѣнена и испитѣнаа многа“, што е заиста знакъ неразвѣеногъ патриархалногъ живота. Властели и црковници у ово време само су саветованѣмъ своимъ дакле утицали у државна дела, нѣговъ упливъ быо е ограниченъ, нѣова воля и мишлѣнѣ само е онда имало важности, кадъ се са мишлѣнѣмъ владателя подударало. Воля владателѣва была е законъ, кои е свакогъ обвезивао, па зато се у овомъ времену више, него касніе появлюю србски владатели као господари према своимъ подчинѣнима, као отаць према своіой породици. У овой подчинѣности задржали су се србски сабори до Стефана Дечанскогъ, подъ коимъ су они задобили већу важность, коя се подъ Душаномъ утврдила и умножила. Краљ Милутинъ іошъ е могао престолнога наслѣдника лишити вида, и изключити га изъ наслѣдія, што довольно показує подчинѣность властела према владателю; Дечанскій напротивъ саизволенѣмъ сабора установлява манастирь Дечане, и определява нуждне за издржаванѣ монаха землѣ. Дечанскій е вольомъ властела дошао на краљвскій престолъ, па заго су властели и задржати могли упливъ, кои е Дечанскогъ изъ Цариградскогъ прогонства у отечество повратіо, и после Милутинове смрти као законогъ престолногъ наслѣдника на престолъ уздигао. Сабори су

се подпуно развили подъ Душаномъ, кои є, колико знамо, најчешће и најзнатнѣ саборе сазивао. Подъ Душаномъ су сабори упражњивали у строгомъ смислу законодавну властъ, као што насъ подпуно уверава Душановъ законикъ, кои є сазивленѣмъ србскогъ сабора добио свою важность. Чудно є, да є Душанъ, кои є поглавито войникъ быо, највише учинио, да се србскій државный животъ развѣе, али я мислимъ, да є Душанъ особито тимъ умножио силу србскогъ оружја, што є явный животъ осладио свима властелима, кои су се съ нимъ заєднички трудили, да славу отечества, съ коимъ є и њѣова собствена будућность најтешиѣ скопчана была, подигну, утемелѣ и до цветаня доведу. — Подъ царемъ Урошемъ младимъ сила србски сабора тако є велика была, да є царъ Урошъ, заузимаюћи престолъ, явно обећати морао, да ће се придржавати закона, кое є подъ Душаномъ саборъ поставио. (*) Подъ деспотомъ высокимъ Стефаномъ пакъ видимо, да Србски сабори исто тако, као што є то случай быо у Польской и Француской, и највишу судейску властъ извршаваю, **) ерѣ у дипломи одъ 8. Юнія 1411.

(*) У дипломи својой одъ 24. Априла 1307. вели царъ Урошъ: „иже вса доврѣ ѡстрашюшѣ ми по законѣ ѡставленномъ всецѣстнаго збора, иже о прежде господиномъ и родителемъ царьства ми, светопочившимъ царемъ, иже ѡстави всакаш правила, тѣзи вса и ѡтверждаєтъ царьство ми“. Срб. Спом. бр. 46, стр. 56, 57.

**) Г. Мацѣиовски мисли, да су сабори у Польской тимъ већу важность имали, што су узъ законодавну, и судейску властъ извршавали. Ист. Слав. Права I. ч. §. 127. Напротивъ Карлъ Роттекъ у своємъ делу „Allgemeine Geschichte“ Ehrenaussage, Braunschweig, 1831. Bd. 8. pag. 32.), говорећи о томе, како є Лудвикъ XIV. помоћу свои министра Ришелѣя и Мазаринія своє неограничену владу основао, вели за парламентъ „Es — das Parlament — war jetzt wenig mehr, als was es ursprünglich gewesen — ein Gerichtshof.“ Овде се у оста-

у месту Ягодной (Ягодини?) („вѣѣто сѣдѣ 6919 индиктионѣ дѣѣа тоуниѣ ѣ оу Ягодной“) вели деспотъ высокій Стефанъ: „Бѣгда ѣвъзврати ѣзѣиѣ хѣтироу попоу кур вѣнедиктоу црѣповикю съ сѣвѣтомъ гна патрїарха и всего богодарованаго ми съвѣра съ митрополити и съ властелии заради ни се не свидѣ праведно мѣзду приѣмати ѣ тоуждихъ трѣудовъ“. (*) Да ли су сръбски сабори и пре высокогъ Стефана упражнявали судейску власть, немогу определити. У изворима нисамъ о томе нашао никаквогъ спомена.

И съ овимъ свршавамъ свой говоръ о сръбскимъ саборима. Изъ изложенога увиѣа се, да су сръбски сабори заиста были органи државногъ владѣа и управляѣа. Сръбски су сабори имали знатанъ упливъ у развитакъ негдашнѣгъ нашегъ државногъ живота. Све, што самъ нашао у изворима мени познатимъ, за овай предметъ доста оскуднимъ, навео самъ, трудеѣи се по могуѣству разяснити кратку, али сѣйну прошлостъ нашего народа. Сръбска држава пропала в пре него што ѣ могла уживати плодове устройства, кое в поглавито одъ Душана добила. У овомъ устройству, кое в многومه подобно было устройствама остальы европски држава, налазе се многе мане, али да нису пороци сръбски властела уништили сръбску независностъ, ове бы се мане временомъ уништили

ломъ може приметити, да су у найстарѣа времена парламентѣа (одъ речи *parabolare* = *colloquium habere*, договарати се) были не само найвиши судови (*placitum generale*) него места, гдѣ су се сакуплѣни црѣвени и граѣански властели, о свима државнымъ делима договарали, и само одъ онда, кадъ в „*Conseil privé du roi*“ почео решавати државна дела, изразъ „*parlamentum*“ почео в означавати найвишѣй судъ. *Ursprung und Werth der Geschwornenanstalt v. Daniels, Berlin 1858. §. 1. 45.* и прим. 6.

(*) Описанѣ древностѣй сръбски у святой Горѣ бр. 17. стр. 61—62.

и на постављенимъ основима могло бы се было развити државно устройство, кое бы устаню было целостъ србске државе до данашњи дана сачувати. Сволюбивъ, завистъ, злоба, и врло мала любовъ къ народу и отечеству «су узрокъ србске пропасти. Ово имаймо добро на памети, ово нехъ насъ упутити, да се за сва времена чувамо порока, кои ће свакадъ кадри бити државу, и поредъ најсавршеніегъ нѣногъ устройства ослабити, упропастити, и унищити.

II. Сабори су были поглавито органи државногъ владаня, у државну управу сабори су по своме позиву већ имали маній упливъ, еръ су владатељи за државну управу имали чиновнике, кое су по разнимъ струкама употребљавали. И сада, кадъ су државна устройства подпуно развіена, чиновници се сматраю за органе државне управе; они су у негдашњој србској држави органи државне управе тимъ више были, што су имали страніи кругъ деланя, што нису были толико ограничени и подчинѣни вишимъ властима, као што су данасъ. Сви чиновници безъ разлике, ма се подъ каквимъ именомъ споминю, были су подчинѣни владателю, и дужни су были нѣгове заповести извршавати, еръ в владатељ быо найвишій државный управитель; али федеративный живаль, кои в превладно онда у државнимъ устройствама заузимао ма, остављао в довольно слободногъ кретаня поединимъ чиновницима у кругу нѣовогъ званія.

Ніе ни могуће, да предметъ о србскимъ чиновницима у надлежномъ системномъ реду разложимъ. Многи чиновници споминю се у изворима само по имену, а кругъ нѣове делателности ненаводи се. За гдикое чиновнике знамо, шта су радили, али граница нѣове власти ніе намъ позната. Узъ имена гдикои чиновника споена су разна по-

нитія, како у различна времена, тако и у едно и исто време. Све ове тешкоће на основу наши докошњи извора, я мислимъ, нје могуће подпуно савладати. Имена многи високи званія у течаю времена претрпила су врло знатне промене, и употребљавана су у најразличнијемъ значењу тако, да бы у врло велику погрешку пао свакиј, кои бы именима, коя су великодостойнике означавала, за свако време дао еднако значењ, и еднаку важностъ. Гдикоя имена означавала су најпре самосталне или баръ полусамосталне владателѣ, а после су се тимъ именима називали владателѣма и полувладателѣма подчинѣни клетвеници (vasalli). Друга пакъ имена означавала су најпре владателю подчинѣне земальске великодостойнике, кои су после подъ истимъ именима постали самостални. Промене, кое су се догодиле са називима: *жупанъ*, *кнезъ*, *воєвода*, *банъ* и т. д. мов казиванѣ доволѣно правдаю и потврђаваю. Напоследку узъ све ове тешкоће морамъ и то напоменути, да гдикоя имена означаваю *неко званіе*, а и *степенъ* властелства, па нје свакадъ могуће съ пуномъ извесности определити, да ли се у едному или у другомъ смислу дотична речъ употребљава. Све ово имаюћи у виду, надамъ се, свакиј ће ме извинити, ако у разлаганю овогъ предмета небудемъ посве системанъ.

Г. Мацѣіовски све славенске чиновнике дели на *великодостойнике*, и на *чиновнике земальске и дворске*; и вели да су земальски чиновници кодъ Славена препознати были, него ли дворски. (*) Ово разделенѣ може се усвоити и за србске чиновнике, али приметити морамъ, да се подъ именима, коя су великодостойнике означавала, често у изворима наводе лица, коя су се свакадъ при двору задржавала, па су зато у кругъ дворски чиновника спадала. Неможе се строго определи-

(*) Исторія Слав. Права I. §§. 46, 47, 48.

ти граница, која е была између великодостојника дворски и земаљски чиновника; и врло бы грешіо свакій, кои бы подъ еднимъ називомъ само великодостојника, а подъ другимъ само дворскогъ или земаљскогъ чиновника разумевао.

Великодостојницима оне називамъ, кои су или по рођењу, или по званію, које су одправляли, знатніе утицали у решавањѣ државны дела. Они су се одъ земаљски чиновника разликовали узвише-нимъ положеніемъ и знатношћу, коју су у држави имали. Могли су се и при владателскомъ двору налазити, и у томъ случаю у свомъ лицу споявали су свойства како великодостојника, тако и дворскогъ чиновника, али су се могли и ванъ двора налазити, и башъ тимъ су се разликовали одъ дворски чиновника, кои су се свакадъ при владателѣвомъ двору и обично узъ владателѣво лице налазили.

Земаљскимъ чиновницима оне називамъ, кои су имали мању важность за државный животъ, и кои су мањѣ важности дело одправляли. Г. Мацѣіовски нимало насъ неупућуе, чимъ су се земаљски чиновници одъ остале разликовали, овѣ само наводи имена оны чиновника, које у редъ земаљски чиновника поставља. Примечава међутимъ да су гдѣкои великодостојници, изгубивши у течаю времена негдашню свою важность, реду (*) земаљски чиновника причислѣни были.

Дворски су чиновници они были, кои су се, као што е горе примећено, налазили при владателскомъ двору и обично узъ саму владателѣву личность. Мени се чини да се изъ навода Г. Мацѣіовскогъ не увиђа довольно да су дворски чиновници постали одъ служителя, кои су придани были великодостојницима и земаљскимъ чиновницима. Лакше е веровати да су се дворски чинов-

(*) Сравни §§. 48, 49, 50. у ист. Слав. Права ч. I.

ниці називали *кралѣвимъ служительима*, али и овај називъ неће се, чини ми се, односити само на дворске чиновнике, него на све властеле безъ разлике. (*) Врло є вероватно, и поготову природно и то да су дворски чиновници нашіє постали неголи земаљски, а у србскимъ изворима до Душана едва се и споминю. Дворска званія одправляли су свакадъ знатніи властели, и были су први владателѣви саветѣници.

Изложивши у кратко разлике, коє се опажаю између званія, коє се у србскимъ изворима наводи, нужно є, пре него што се у излаганѣ круга делателности поєдины чиновника, упустимъ споменути да се гдикоя званія споминю у Душановомъ законнику, друга само у гдиконимъ хрисовуляма и надписима, а гдикоя само и єдино у некимъ

(*) Краль Стефанъ Урошь учиніо в 1289. год. неку милость Дубровчанима, предъ своимъ слугама: *Драгославомъ* и *Будиславомъ Хвальчикомъ*; а воевода Радичъ Сѣнковичъ у некомъ договору съ Дубровникомъ одъ 1399. год. Августа 25. заклео се са своіомъ: *братіомъ съ властели и слугами*; а на овимъ местима речъ слуга заиста неозначава простогъ служителя, него владателѣвогъ подчинѣнка, слугу у вишемъ смислу, као што се то особито увиђа изъ некогъ указа Душановогъ одъ 1346, 24. Окт. гди се споминѣ *слуга Добиживъ* као некій *цариникъ*, и човекъ у власти, кои є могао *тргове* определявати, и царину одъ куплѣ узимати; онъ є быо дакле властелинъ, єръ се ясно у указу каже, да *Добиживъ* неузима царине на Трѣбини „и *всацѣ властели кои те (ѣ) стоѣти по добиживу, да неузима царине.*“ Србски Споменици бр. 33. стр. 40; бр. 86, стр. 117; бр. 40. 40., стр. 50. Неће бити сувишно, да овде напоменемъ, да су себлагородници и у Унгарској звали „*servientes regis*“ а ово благородство именовало се „*coetus servientium regaliū*“ єръ су краля бранити, нѣму оружѣмъ на служби бити морали. У Унгарској после 14. века свакій є быо властелинъ, кои є одъ владателя, палатина, и т. д. добио баштину зело.

историскимъ споменицима. Кругъ делателности свакогъ поединогъ чиновника нѣ ми могуће определити, ерѣ се гдикомъ званія у изворима само по имену наводе; али ипакъ трудићу се споменути, све што се у изворима мени познатимъ о поединимъ чинивницима наводи.

У редъ великодостойника негдашнѣ србске државе стављамъ *кнеза, жупана, войводу, бана, кѣзньца и логотета*. Ови су безъ сумнѣ врло великій упливъ имали у решаванѣ државны дела и пре него што се државнополитичный животъ развіо, и после, кадъ су се државны сабори устроили, и кадъ су подпуну важность у србској држави задобили. Прва троица постаяли су наслѣдіемъ великодостойници; достоинство бана было е кадкадъ само наслѣдно; а кѣзньць и логотетъ быо е великодостойникъ по своме званію. Називи прва три великодостойника означаваю степень властелства, кои е у породицама наслѣданъ быо, али уедно и званіе, кое е неко одправляо. Они, кои су наслѣдіемъ постаяли кнезови, жупани, и войводе, свакадъ су были уедно и државни великодостойници; а кои су званіе кнеза и жупана одправляли, нису можда свакадъ реду великодостойника припадали. Тешко е у свакомъ поединомъ случаю, кадъ се у изворима ови називи налазе, определити, да ли се подъ нѣима разумева степень властелства, или одправляно званіе.

Дворски чиновници по моме мишлѣнню были су: *деспотъ, севастократоръ, кесаръ, протосевасть, протовистіяръ, протоспатаръ, двородржица, властелинъ, стѣгоноша*, а у некомъ погледу *логотетъ, кѣзньць и диякъ*. Већъ сами називи гдикомъ овы чиновника показую, да су они припадали владателствомъ двору, а изъ исты назива увиђа се уедно и кругъ нѣовогъ деланя. Изузимаюћи двородржицу, властелина стѣгоношу, и дияка, сви остали

називи есу грчки, и узаймљени су одъ грчкогъ дворскогъ живота, а и сама званія заведена су већиномъ подъ Душаномъ, кои в свой владателскій дворъ тако устроіо, као што в было грчкій императорскій дворъ устроєнъ. Гдикови између овы назива немаю определѣногъ значєня, а *логотети*, *кѣзньци* и *дилци* спадали су у редъ дворски чиновника зато, што су они државне дужности, али обично узъ личность владателѣву налазећи се, извршивали.

Све остале чиновнике, коє у прва два реда нисамъ споменуо, називамъ *земальскими*. Гдикови називи упућую насъ мислити да су ови чиновници неке войничке дужности одправляли. Кругъ делања и положєнѣ многи земальски чиновника нє намъ познато, гдикови су были строго подчинѣни вишимъ чиновницима, и Г. Маѣѣовски сматра іѣ као слуге, кои су другимъ чиновницима придани были у помоћъ, за неке можемо рећи, да су обштинска званія одправляли.

Изложивши све што се о чиновницима у обште може рећи, прелазимъ на поєдинє називє чиновника, кои се у србскимъ изворима налазе, определяюћи смисао, у комъ се поєдини називи у разна времена употребљаю. Споменућу найпре називє великодостойника съ различнымъ значєнѣмъ исты назива, после дворске и земальске чиновнике.

Међу великодостойницима на првомъ месту спомена заслужує:

Кнезь, кои в по степену властєлства свакадъ у редъ великодостойника спадао, а и по отправляномъ званію обично понайзнатнѣе место у државној управи заузимао. У прва времена періода Неманића рєчь *кнезь* не появлює се као називъ властєлскогъ стєпєна, него се употреблює за означєнѣ отправляногъ званія, па зато Првовєнчаный краль у животопису свога отца Неманъ I. вели,

да се између осталих саветовао с *кнезовима земља*, (*) т. е. съ людма, кои су поедине части, т. е. окружія, или провинціе сръбске државе управляли. Кнезови су имали врло велику важность у сръбској држави, были су управители читавы простора. Они су само у обштимъ државнимъ делима были подчинѣни владателю, были су обвезани воевати на државне непріятелѣ, али су имали право участвовати у решаваню своіхъ државныхъ дела, имали су свою воену силу, коіомъ су независно одъ владателя располагали у толикой мери, да су могли не само непріятельска нападенія на државу одбѣяти, што имъ е была дужность, него су се могли безъ владателѣвогъ санзволени и у самъ ратъ са странами упуштати. Важность ову задржали су кнезови и онда, кадъ се државно устройство подпуно развило. У дипломи, кою е младый царъ Урошъ 1362 Августа 22. издао, и коіомъ е утврдѣо Дубровчанима права, коя су одъ преѣшнихъ сръбскихъ краљѣва задобили, споминѣ се: да се кнезь Воиславъ и градъ Которъ завадіо быо съ Дубровчанима, кои пославиши свое посланике младомъ цару Урошу, молили су га, да іѣ съ Воиславомъ и Которомъ измири, као што е то и учинѣно. (**) Овај примеръ, а нѣ единый у сръбској исторіи, довольно доказуе велику моћ негдашнихъ провинціальныхъ управителя у сръбској држави, и слабу свезу коя е између нѣхъ и владателя постаяла. Ова независность провинціальныхъ управителя, и велика моћ, кою су поедини управители кадри были развити, дале су више путѣй повода распрама, кое су између владателя и нѣму подчинѣныхъ кнезова постаяле, и учиниле су способными исте кнезове, да могу ступити у явне договоре са странами непріятельскими своего владателя. — По Душановомъ

(*) Památky. Život sv. Symeona od krále Stepana. X.

(**) Сръбски Споменици бр. 55.

законику кнезови были су управительи градова, и нѣгова в дужность была бдити надъ безбедности простора, коимъ су управляли. — У изворима спомяну се кадшто *велики кнезови*, кои су такође были управительи провинція. Тако св. Сава вели, да в Неманя I. оставляюћи престолъ найстаріємъ своемъ сину Стефану, млађегъ сина Вука поставіо за „кнеза велии и влоучи емѣ землю довольную“ да нѣимъ управля остаюћи подчинѣнъ брату владателю. (*) Тако и подъ кралѣмъ Урошемъ великимъ споминѣ се у изворима „кнезь вели, хльмьски Аньдрѣи. (**) Но ванъ тога, што су кнезови были провинціални управительи, иста речъ има и друго значенѣ. Кнезь е означавао и независногъ владателя, као што то казую примѣри: цара Лазара, и деспота високогъ Стефана. Царъ Лазаръ и самъ себе назива на некимъ местима кнезомъ, а тимъ именомъ означаваю га и други сръбски извори издани и за нѣгова живота а и после смрти. Лазаръ е быо кнезь пре него што е постао сръбскій владатель, па е то ине задржао и после, кадъ е за владателя избранъ быо, а деспотъ високій Стефанъ слѣдуюћи примеру свога отца, и наслѣдивши нѣговъ престолъ, задржао е и називъ кнеза, као што се у гдиконимъ изворима споминѣ. (***) Кнезь е быо и дворскій чиновникъ, као што се може увидити изъ дипломе цара Уроша младогъ, издате „подъ Призрѣномъ на ривницѣ Априла кд к лѣто 7508“ 6865—1357, у којой се спомяну „кнезове царства ми,

(*) Památky. Život sv. Symeona od sv. Sávy. IV.

(**) Památky. Okázky občanského Pisemnictví. стр. 10. Сръб. Спом. бр. 4.

(***) Сръбскій Лѣтописъ одъ год. 1841. ч. IV. стр. 56. Описаніе древностій сръбски у св. Гори бр. 16. 18. Сръбски Споменници бр. 13. 90. 91. и т. д. У дипломи деспота високогъ Стефана подъ бр. 18 наведеной на едномъ мѣсту стов: „великому ки зу Лазару“.

кои дрѣжеть коукю царства ми“, а и у дипломама босански кралѣва налази се споменъ „дворски кнезова“. (*) Кнезовима су се канда називали и сеоски поглавари, кои су могли бити подчинѣни властелима, врѣ се у некимъ изворима наводи да су између остали лица и кнезови были подчинявани црквама као власи, и онда се кнезъ на првомъ месту споминѣ. (**) — Напоследку речъ кнезъ означавала е степенъ властелства, кои е было наслѣданъ. Властели кнезови нису были подчинѣни само владателю, него и поединимъ провинціалнимъ управительима, кои су себи подчинѣне властеле разны степеня имали. Неће бити сувишно овде јошъ и то навести да е речъ кнезъ и данасъ позната у србскомъ народу, па да и данасъ означава као некадѣ: провинціалногъ управителя, независногъ владателя, сеоскогъ поглавара, па и степенъ властелства. Речъ иста кнезъ позната е кодъ своју славенски народа одъ најстаріи времена, и имала е, а има и данасъ различна значеня.

На другомъ месту између великодостојника спомена заслужуе:

Войвода, кои е како по одправляномъ званію, тако и по степену властелства врло знатно место у државномъ строю заузимао. У србској држави подъ истомъ речи разумевао се најпре едино „войничкій управитель“, као што се увиђа изъ животописа Неманѣ I. за когъ св. Провенчаный краль вели, да е у саветъ позвао *вогводи* и *вогмы*; (***) а и Душановъ законикъ споминѣ войводу

(*) Србски Споменици бр. 47; 136; и т. д.

(**) У дипломи св. провенчаногъ краля дарованой монастыру Жичи споминѣ се грѣдь кнезь, когъ е заедно съ децомъ поклоніо истомъ монастыру; а краль Милутинъ поклоніо е као влаха „кнеза всихнѣ сдѣтию“ хилендарской цркви св. Богородице. Рамѣткы. Okázku obc. píšm. стр. 7; Описаніе древн. србски у св. Гори. бр. 6.

(***) Види стр. 98, приметбу.

као управителя войске. Войвода є имао врло велику важность и власть у србској држави, у войски є онъ у строгомъ смислу неограничену власть имао, нѣгове заповеди морао є свакій строго исполнявати, иначе се сматрао за царевогъ преступника, и бывао в казнѣнъ, као да в саме цареве заповѣди преслушао; али у пресуђиваню питаня: да ли в неко кривъ или не, а можда и у определеню казни за осведоченогъ кривца бывао в канда ограничаванъ одъ мали и велики судова, кои су се узъ войску налазили. (*) Онај, коме в єдномъ врѣмѣна управа с войскомъ поверена была, називао се войводомъ, ма когъ иначе степеня властелинъ быо али дужности войводе нису были сталне, и преставле су съ престанкомъ рата. Войвода є онда заузимао или првашнѣ место, коє в у државној управѣ заузимао, или в добиѣо ново определенѣ. Войводу в назначавао свакадъ владатель, па зато Г. Маѣѣовски мисли, да су войводе чисто дворски чиновници были, што се подпуно одобрити неможе, врѣмѣ войвода само в могао, али нїє морао быти изъ реда дворянства. (**) Каснїє изменїе се кругъ войводиного дѣланя, войводе су постали управительи поедины провинція, и речъ войвода више в означаваала степенъ властелства него ли одправляно званїе. Войводе као управительи провинція у србској држави неналазимо, али налазимо їй особито у почетку 15. века у Босни, гди су они исто тако велику важность имали, као у србској држави кнезови, па су зато могли безъ сагласїя краля водити ратъ са странимъ државама. (***)

(*) Види 110. зак. у Душ. законнику Рамѣткы. Okázku obč. prám. стр. 40.

(**) Исторїя Слав. Права §. 47.

(***) Србски Споменици бр. 116. „Размирьє, и ратъ и зал воли“ као што се на наведеномъ месту вели, коє се приметнула између бос. воеводе Радосава Павловића и

Достоинство великогъ войводе у Босни было е наслѣдно, и прелазило е свакадъ на најстариѣгъ сина, или на најближегъ а најстариѣгъ сродника. Деца и браћа великогъ войводе за нѣгова живота називали су се кнезовима, кои су у явнимъ пословима свакадъ знаменито участвовали. (*) Войводе као дворске чиновнике, или баръ као лица, коя су се при двору задржавала, налазимо у србској држави већ одъ времена Дечанскогъ краля, еръ на дипломама, коє е истый владатель издао, између други сведока подписани су и войводе, што е знакъ, да су се они узъ лице владательво налазили. Шта више, войводе се споминю у србској држави и после Косовске битке у разнимъ дипломама, коє су они као сведоци веће вероватности ради по усвоеномъ и утврђеномъ већ онда обичаю подписали. (**). Управительи поедини областей вел. кнезови, и велике войводе, имали су себи подчинѣне властеле, а између нѣи гдикои су носили називъ войводе. (***) После пропасти србске и босанске државе, важность, кою су некадъ войводе имале, изгубила се са свимъ.

града Дубровника была е утишана босанскимъ краљемъ Шефаномъ Тврѣткомъ Тврѣтковиѣмъ 1433. Марта 2.

(*) Великий воевода Сандаљ имао е браћу кнеза Влѣца и кнеза Влѣк; али мушке деце нѣе имао. По нѣговой смрти постао е великий войводомъ Стѣпанъ, синъ кнеза Вукца Хранића кои е сигурно пре Сандала умро быо. Стѣпанъ е имао синове кнеза Владислава и кнеза Влатка. Сравни Србски Спом. бр. 96. са бр. 115. 119. 120. Воевода Радосавъ Павловић имао е сина кнеза Иваниша, кои е после быо воевода. Сравни Срб. Спом. бр. 117. са 133.

(**) Подъ Дечанскимъ споминѣ се воевода Младенъ, дедъ Вука Бранковића, войвода Дѣтънъ Манѣтъкъ. Пре е после Косовске битке споминю се разне войводе. Срб. Споменици бр. 36. 37. 73. 90. 91. 111. и т. д. Описанѣ дrev. Србски у св. Гори. бр. 15.

(***) Србски Споменици бр. 61. 114. и т. д.

Жупанъ є такође врло знатно место заузимао у србско-државномъ строю. И ова речъ означава одправљано званіє, и степень властелства; и како у србскимъ изворима, тако и по мишленію историка има различно значенїѣ. Познато є изъ исторіє, да се жупани као управительи поєдины србски областїй появляюу већъ у првимъ столѣтіяма после последиѣ сеобе Срба. Први ови жупани, као што ми се чини, нису были самостални владательи. Землѣ коє су Срби населили, были су грчїє, србски жупани были су подъ грчкимъ господствомъ управительи овы земаля, али су се трудили отрести се одъ грчкогъ господства, и постати самостални. Было є више жупана, кои су са подчинѣнимъ себи народомъ доста незвисно управляли. Преобширанъ бы быо, кадъ бы се упустио у разлаганѣ судьбине овы поєдины србски жупана; нѣова исторїя была бы уєдно исторїя србскогъ народа оны времена. Прелазећи столѣтія съ жупанѣмъ станићу се при почетку періода Неманића, и разиотрићу, шта су одъ овогъ времена были жупани. Познато є, да се Стефанъ Неманя I. кадъ є србску државу устроїо, и одцепивши се одъ Грка самосталнимъ начинїю, називао „великимъ жупаномъ“, а да є у прва времена своє владє и нѣговъ синъ Стефанъ после првовенчаный краль, такође овай насловъ „великогъ жупана“ носїо, као што се то доста ясно увиѣа изъ дипломе, кою є Неманя I. 1198—1199. даровао манастиру Хиландару. (*) У овомъ времену дакле „великій жупанъ“ быо є државный управитель, и разликовао се одъ областны управителя тимъ, што су нѣму подчинѣны были жупани, областни управительи. Истина, изъ наши домаћи извора неувѣ-

*) Описанїє древностїй србски у св. Гори бр. 1. Рамáткy. Okázky občanského písemnictví č. V. стр. 3.

ћа се, да е у србској држави подъ Неманьомъ I. и првовенчанимъ кралѣмъ было областны управителя, кои су се називали жупани, али то скоро съ извѣсности можемо извести одтудъ, што се жупани спомину подъ Урошемъ великимъ, и Стефаномъ Дечанскимъ, а и подъ кралѣмъ Милутиномъ, за когъ архіепископъ Данилъ казуе, да е по одржаной надъ бугарскимъ кралѣмъ Шишманомъ побѣди само подъ тимъ условіемъ начиніо съ Бугарима миръ, ако Шишманъ у бракъ ступи съ кѣри некогъ србскогъ велможе, и кадъ е Шишманъ на то пристао, Милутинъ му е дао за любовцу кѣрь свога жупана Драготе. (*) Тешко е опредѣлити, да ли е речъ жупанъ у ова времена означавала само областногъ управителя, или само степенъ властелства. Найвероватнѣ е, да су жупани были како областни управительи, тако исто и властели вишегъ реда, еръ кадъ се у дипломама подписую као сведоци, появлюю се више као властели вишегъ реда, и то као дворани, кои су се при владателѣвомъ двору налазили; напротивъ у писму, коє е Урошъ великій писао „жоупансѣ Тврѣтскоѣ“ истый жупанъ появлює се као областный управитель, коме Урошъ поручує, да се освети Дубровчанима за неправду, кою су они србскомъ државлянину *Урсетеву* учинили. (**)

Жупани областни управительи имали су велику власть у своимъ рукама, они су, као и кнезови и войводе, имали свою собствену оружану силу, што се већъ и изъ наведеногъ писма великогъ Уроша увиђа. Жупани гдикон областей, исто тако као кнезови и войводе, имаюћи велику силу у своимъ рукама, често су се побунѣивали противу свои владателя, одцепљивали су се одъ обште државне свезе, подчинявали су се странимъ владательима, и противу

(*) Србски Споменици бр. 21. 37. Ранѣъ II. стр. 359.

(**) Србски Спом. бр. 34.

србски владателя утврђивали су уговоре съ нѣю-
вимъ непріятельима. (*) Све ово доказуе, колико
су ови велики властели одъ владателя независни
были. Достоинство жупана найдуже одржало се
у Босня, гди су се они јошъ 1461. налазили, као што
насъ босански извори доволно увераваю. (**). —
У течаю времена речъ *жупанъ* почела е означа-
вати и степенъ властелства, и у овомъ погледу
рекао бы да су жупани нешто манѣгъ степена
властели были, него кнезови и войводе. Властели
жупани были су подчинѣни не само владательима,
него и областнимъ управительима кнезовима и
войводама, као што се изъ многи извора доволно
увиђа. (***) Невероватно ми се чини, што Г. Гил-
фердингъ вели, да су *жупани* были *старешине ма-
лы сеоски община, старешине жупа*, (****) ерѣ жу-
па неозначава село, него е у жупи было више
села, коя су могла имати разне господаре, па су
зато и стояла подъ разномъ управомъ. Могло е
истина быти господара жупа, кои су се звали жу-
панима, али было е и такви жупа, кое разделѣне
на више собственика нису могле имати едногъ
старешину т. е. жупана, ако се подъ старешиномъ
разумева господаръ или управитель жупе. (*****)

(*) Жупанъ Радославъ синъ кнеза Андреа Хльм-
скога, називаюћи себе вѣтвеникомъ „гнѣ кралѣ љгьрь-
скомъ“ ступа у саюзъ съ Дубровникомъ противъ кра-
ля Уроша 1254. Мая 22. Срб. Спом. бр. 20.

(**) Срб. ср. 754.

(***) Жупанъ одговара речи: Comes, коя е озна-
чавала областногъ управителя, Főispán, а уедно и сте-
пенъ властелства: Graf. Да су областни управительи
имали подъ собомъ жупане, види Ср. Спом. бр. 86.

(****) Писма о исторіи Срба и Бугара одъ Хил-
фердинга, превео Миланъ Милићевићъ св. 1. стр. 189.

(*****) Г. Дрѣ Янко Шафарикъ опоменуо ме, да се
у србскимъ изворима споминю надворни жупани (So-
mez palatii), али я споменъ овы жупана у србскимъ из-

Банъ, као чиновникъ и великодостоиникъ србске државе неспоминѣ се нигде у србскимъ изворима. У Босни и Хрватској налазимо бане у разна времена, а Г. Мацѣиовски мисли, да е достоинство бана некада и у србској држави постојало, велећи да су место жупана и бана у Србѣи друга два званія установљена, и то званіе *логотета* и *прѣжикире* (*). Ово мишлѣнѣ србски извори доволно неправдаю, ерѣ се називъ бана изузимаюћи Босну и Хрватску — нејављуе у србској исторіи у целомъ періоду Неманића, жупани пакъ јошѣ за времена Дечанскогъ краља спомину се у србскимъ изворима, а у сусѣдној Босни постојали су и на сто година скоро после србске пропасти на Косову. У Босни био е банъ независный управитель Босне, уживаюћи безѣ икаквогъ ограничења владателска права; али е често овај називъ означавао и полузависногъ управителя Босне онда, кадѣ е ова туђој власти подчинѣна была. Већ се за Хвалимира краља XXXII. вели, да е своју кћеръ удао за *вѣнецкогъ* бана, а *Вѣнецъ* био е градъ у Босни на рѣки Врбасу (**). У

ворима нисамъ приметіо. У дипломама кодѣ Schwandtnera у делу: *regum hungaricarum scriptores* III. 105. 156. наводе се ови називи жупана: *Zupanus palatii*, *Zupanus Cavallarius*, *Zupanns Pincernarius*, *Zupanus Comitissae*. Истор. Слав. права. I. приметба 227.

(*) Исторія Слав. права. I. § 47. IV.

(**) Ранѣ Т. II. стр. 286. Ніе сувишно, да овде приметимъ, да само многогредно споминѣмъ име бана пре Неманићевогъ доба зато, ерѣ србска држава подѣ своимъ вел. жупанима, и подѣ кралѣвима далматинскимъ па све до Неманѣ I. ніе была доволно правно развиѣна. Као што се изѣ наведеногъ места увиђа, у Босни су были познати бани одѣ стари времена, а Константинъ Порфирогенитъ већ споминѣ и у Хрватској бана, кои е подѣ собою имао Гацко полѣ, и пределе реке Крбаве, и Лике. Осимъ босански и хрватски банова спомину гдѣкон у овомъ добу бановине захл-

Босни су бани имали устроєнъ владателскій дворъ, и своє дворане, између кои спомину се сви степени властела, кнезови, войводе, жупани. Одъ времена, кадъ су се босански бани почели називати србскимъ и босанскимъ краљвима, неспомину се више у изворима бани зато, што су ти бани одъ то доба были краљви. Босанскій банъ *Твртко*, синовацъ одъ Душана угњѣтаваногъ бана Стефана, сазнавши да е владателска породица у Србији изумрла, дошавшицу Србију, наслѣдіємъ заузео е као што самъ вели у дипломи, коју е 1378. год. Апр. 10. издао, „престоль моихъ прародителъ, госпode сръбске, зане бо ти вѣхъ мои прародители въ землянѣмъ царствѣ“ и т. д. и подписивао се „Стефанъ Твртко въ Христа Бога краљъ сръблемъ и Боснѣ и Приморскѣ“. (*) Бани северински, мачвански, хрватски и т. д. односе се на државно устройство Унгарске, и нестов ни у каквой связи са србскимъ државнимъ устройствомъ, па зато и прелазе кругъ мой разматраня.

ску, требиньску, и т. д. У унгарскимъ изворима споминѣ се такође у разна времена достоинство бана. У Унгаріи были су бани велики властели, и имали су знатанъ упливъ у решаванѣ државны дела. Између осталь бана споминѣ се у Унгарској: *Северинскій, Мачванскій, Приморскій, Буеарскій* банъ (*Banus Severiensis, Masvoensis, Maritimus, Bulgariae etc.*) и т. д. Достоинство бана, као и остала висока достоинства, у стара времена нису была наслѣдна, и стала, тако унгарскій краљ Стеванъ V. вели за бана Роланда 1270. год. „Baro iste cum regni nostri semper status altissimos tenuisset, aliquando Palatinatum, quandoque Banatum diversos plures Comitatus.“ etc. *Fejer Codex diplomaticus Hungariae VII. 2. p. 14. Frank: A közigazság törvénye Magyarhonban. Budán, 1845, I. 122. lap.*

(*) Србски Споменици бр. 66. Истый краљ Твртко године 1375, Фебр. 9. подписанъ е као банъ босански. Банъ Кулинъ споминѣ се у некој заклетви веће 1189. године. Срб. Спом. бр. 1.

Напоследку међу велможе негдашињ србске државе стављамъ *казнаца* и *логотета*, кои су по своме званію знатно место заузимали у државној управи. Обоица појављују се као дворски чиновници зато, што су се обично узъ личностъ владателя налазили, али ипакъ по своме званію више припадају реду великодостојника, него ли у брой дворски чиновника.

Казнацъ (кѣзньць) судећи по називу, старао се о државној казни, прикупљао е државне приходе, можда е разређивао дотичне прирезе, и по наредби владателя употребљавао е државне приходе на общте цели: едномъ речи казнацъ вальда е био некій видъ министра финансиѣ. Кругъ нѣговогъ деланя по нашимъ изворима неможемо о-пределити, ерѣ се у старимъ споменицима казнаци само по имену споминю. Званіе казнаца было е важно, ерѣ су казнаци свакадъ велики властели, налазили су се при владателѣвомъ двору, и подписивали су се на изданимъ одъ владателя дипломама као сведоци. Казнацъ се споминѣ већ у некомъ писму краљице Ђене, матере краля Милутина, управлѣномъ на дубровачкогъ кнеза Марина Жоржа, у комъ иста краљица обећава, да ће Дубровчане оставити у уживаню права, кои су одъ нѣногъ мужа и сина Уроша (Милутина) добили. Ово е краљица Ђена обећала предъ дубровачкимъ посланицима, а одъ свое стране предъ три сведока, између кои еданъ е био кѣзньць Мръианъ. Подъ Дечанскимъ такођеръ е постојало званіе казнаца, а познато е было и у Босни, ерѣ у некимъ писменимъ споменицима налазимо кѣзньца Санька, кои е по свой прилици најпре жупанъ био, и кои е имао сина кѣсводъ Радича Сѣнковића. У гдицимъ писменимъ споменицима нала-

зимо на називъ „челникъ ризнички“ кои се два-
путь подъ деспотомъ Ћурђемъ споминѣ. (*)

Логотетъ — у дипломама налази се написа-
но: логоветъ, логофетъ, логопетъ — такође е
одправляо у србској држави знатно званіе. Кадъ
бы ово званіе са садашњимъ коимъ званіемъ упо-
редити хтели, могли бы логотета уподобити др-
жавномъ секретару, или начелнику државне вла-
дательве канцеларіе, кои се обично налазио узъ
владательву личность, съ владательмъ е путовао,
нѣгове заповести извршавао. Г. Маѣѣовски ве-
ли, да е званіе логотета установіо Душанъ, и за-
иста пре 1349. године я нисамъ ни у єдномъ срб-
скомъ споменику примѣтіо, да се споминѣ званіе
логотета, шта више, ни на самимъ Душановимъ
дипломама неналазе се подписани логотети, не-
го се првый путь споминю у Душановомъ зако-
нику, а одъ 1357. године споминю се логотети врло
често у разнимъ старимъ писменимъ споменицима.
Поглавита дужность логотета была е писати, т.
е. саставляти хрисовулъ, а по свой прилици и
сва остала писма, коя е издавао владатель. Онъ
е чувао великій државный печатъ, и ударао га
на дипломе, па томе быо е као некій контролоръ
а уєдно и десна рука владателя при издаваню дипло-
ма, и саставляю државны писама, коя е онъ по
владательвомъ налогу саставляо, као што се то
увиѣа изъ разны преговора србски кралѣва са ду-
бровачкомъ републикомъ, па се зато и появлюе
логотетъ и као дворски чиновникъ тимъ више,
што се на више места споминѣ уєдно и као ми-
лостникъ, т. е. сведокъ, кои се на диплому ради нѣне

(*) Србски Споменици бр. 32. и 37; сравни бр.
19. и 36. види бр. 137. 138. Къзньць у србској држа-
ви може се успоредити званію, кое е одправляо: Са-
mogarіus.

веће вероватности подписивао; (*) али то насъ уедно уверава, да су логотети великодостојници были, почемъ су се на дипломама за сведоке само люди вишегъ чина, и степена властелства обично употребљавали. Подъ царемъ Урошемъ младимъ употребљѣнъ е логофетъ Деанъ за по-клисара, врѣ у некој дипломи истога владателя стои: како сте ми поручили по логодетѣ царства ми Деа-нѣ и по Гръгѣрѣ, (**) одкудъ се уедно и то увиѣа, да су владателѣи у исто време два а сигурно и ви-ше логотета имали. У ова времена посланици добіяли су обично устмена упутствія, кои су се при своимъ съ другимъ државама преговорима придржавали, па зато е и употребљѣнъ изразъ „поручили“. Логотети су састављали а и сами писали државна писма, коя некій видъ др-жавны уговора имаю, али су сигурно састављали и писали и дипломе, кое су владателѣи давали приватнимъ лицима, и онда су наплаћивали неке таксе одъ оны, кои су дипломомъ неку земљу добили; али исте таксе нису примали логотети за писанѣ дипломе, него за *хрисовуль*, т. е. за златный печатъ, кои су на диплому стављали. Таксе су ове доста велике были, обдареный да-вао е одъ свакогъ села, кое е у баштину добио по л = 30 перпера логотету. (***)

И съ овимъ самъ рекао све, што самъ на о-вомъ месту о србскимъ велможама могао рећи.

(*) Србски Споменици бр. 47. Као мноштина под-писивани су логотети на дипломама после смрти цара Уроша, а првый путъ у некој дипломи Вука Бранко-виѣа одъ 1370. год. Априла 5. Срб. Спом. бр. 62. И после Косовске битке спомину се логотети; тако 1406. споминѣ се *логофетъ Богданъ*, кон е 1429. былъ про-товистіяръ; а на нѣгово место былъ е Логофетъ Воихна. Срб. Спом. бр. 90. 111.

(**) Срб. Спом. бр. 53.

(***) Види 114. законъ у Душановомъ законнику.

Неће бити сувишно да и то приметимъ, да званія великодостојника нису била свакадъ стална него да є могао великій властелинъ разна званія єдно за другимъ одправляти.

О дворскимъ чиновницима на основу домаћи извора неможемо ни съ толикомъ опредѣлености говорити, колико о велможама, врь се већиномъ дворски чиновници само и єдино по имену спомињу. Називи гдикои дворски чиновника налазе се само у историскимъ делима, или у некимъ надписима, а у Душановомъ законнику єдва се гдикои спомињу.

Између дворски чиновника најзнатнии био є: *Деспотъ*, кои се споминѣ у Раићевой исторіи и у гдикоймъ старимъ надписима. Ученый г. Павле Шафарикъ вели, да є деспотъ заузимао прво место у царскомъ дворянству. (*) Я нисамъ могао наћи нигди у србскимъ изворима, да се деспотъ наводи као некій дворскій чиновникъ. Познато є да се Стефанъ синъ кнеза Лазара, ступивши после Косовске битке на престолъ, називао деспотомъ, а кадкадъ и кнезомъ; али у ово време деспотъ ніє више био првый степенъ достоинства у владателскомъ двору, него є та речъ означавала самогъ полузависногъ владателя. Могуће є међутимъ, и врло вероватно да є Стефанъ у двору свога отца јошъ пре Косовске битке био деспотъ, па є тај називъ задржао и после, кадъ є и саму владу надъ србскомъ државомъ у своє руке узео; што є тимъ вероватниє, врь Раићъ вели, да є грчкій царъ Алекси Ангелъ Компенъ Стефана, после првовенчаногъ краля, кадъ є истый

(*) Мисли г. П. Шафарика о степенима дворски достоинства у србској држави у кратко є споменуо г. нѣговъ синовацъ Дръ Янко Шафарикъ у Гласнику V. стр. 299.; на ово место чешће ћу се позвати у течаю ове разправе.

нѣгову кѣрь узео себи за любовцу, почествовао деспотскимъ саномъ, а и Неманя I. пре, него што е оставіо светску владу, поставіо е истога свогъ сина Стефана србскимъ *Деспотомъ*. (*) Г. Маѣіовски вели, да су се женске одъ владателъске породице у Србїи називале *деспине*, (**) о чему се изъ србски извора нисамъ могао уверити. У Душановомъ законуку називъ деспота неналази се.

Севастократоръ быо е по г. Шафарику другій степенъ дворянскогъ достоинства. Мени су неознате нѣгове дужности, али е на свакој начинъ заузимао знатно место у реду негдашњи србски дворяна. Већ Неманя I. у својој дипломи, коју е 1198—99 дао манастиру Хиландару, назива свогъ сина Стефана *севастократоромъ*. (***) Райћ вели, да е Душанъ севастократоромъ Србїи поставіо *Деана*, болъ Деана, што се и Душановомъ дипломомъ одъ 1349. год. потврдити може; ер се у истој дипломи споминъ *севастократоръ Дѣанъ*, и за нѣга вели Душанъ да е быо „*братъ царства ми*“. (****) Иотацъ Вука Бранковића быо е севастократоръ, и споминъ се у дипломи младогъ цара Уроша одъ 11. Марта 1369 (svog) а и Вукъ Бранковић самъ вели, да е синъ севастократора Бранка. (*****) У Бугарској су такође были познати севастократори, као што се увиђа изъ надписа, налазећегъ се у цркви Болниској кодъ Софіе одъ 1255 (sviz), гдѣ се споминъ братучедъ цара бугарскогъ а унукъ србскогъ краля Стефана Каложъ севастократоръ. А и у договору комъ су

(*) Райћ Т. II. стр. 409.

(**) Историја Слав. права. I. § 39.

(***) Описаніе древностій Србски у св. Гори бр. 1. Památky. Okázky občanského přímectví Č. V.

(****) Райћ Т. II. 150. Описаніе древностій србски у св. Гори бр. 12.

(*****) Описан. древ. срб. у св. Гори бр. 13. 15.

противу сръбскогъ краля Уроша 1253. Юнія 15. Дубровчани са бугарскимъ царемъ Асеномъ заключили споминѣ се: зетѣ цара бугарскогъ *севастократоръ Петаръ*. (*) Изъ наведеногъ увиѣа се, да су севастократори кодъ Срба и Бугара были познати далеко пре Душана и да су севастократори свакадъ были сродници владателѣве породице, као што сви наведени примери довольно доказују.

Кесаръ было е по Г. Шафарику трећій степенъ достоинства у Душановомъ двору. Ранѣъ за времена Душанова споминѣ *Кесаре Пребулу Григорія* и *Воихну*. (**) Кесаръ Воихна споминѣ се у надпису на завѣси велики царски дверій предъ олтаромъ цркве хилендарске одъ год. 1399. кою е завѣсу кѣни кесара Воихне, а любовца деспота Угљѣше манастиру Хилендару дала. Кругъ кесарове властѣй по сръбскимъ изворима неможе се опредѣлити. Деспотъ Угљѣша, братъ краля Вукашина, было е найпре кесаръ, (***) и управляо е Драмомъ, и одтудъ бы могли изводити, да су кесари и областни управители были, па да е речъ кесаръ пре достоинство, него ли званіе означавала. У сръбскимъ дипломама, и у Душановомъ законуку нисамъ могао опазити, да се кесаръ споминѣ.

Протосевасть или као што се гдигди исписуе *протосевастатосъ* было е манѣгъ степена дворскій чиновникъ одъ кесара, врѣ су кесари одъ протосеваста постаяли, почемъ се у некомъ надпису у манастиру Рилскомъ одъ год. 1335. споминѣ:

(*) Гласникъ VII. стр. 190; Сръбски Споменици бр. 16. Раматку. Okázku obč. řízem Č. XVI. Севастократоръ Петаръ имао е землю, — државный просторъ, кониъ е управляю; на наведеномъ месту стр. 18.

(**) Ранѣъ Т. II. 750.

(***) Гласникъ V. стр. 299. 301.

протосевастановъ Реля Драговоля, а у другомъ надпису одъ год. 1341, кои се у истомъ манастиру налази, споминѣ се: „*Кесарица, супружница Реля Драговоля*“, одкудъ се увиѣа, да є истый Реля после 1335 године добио степень кесара. А већъ се подъ кралѣмъ Милутиномъ споминѣ протосевасть, єрѣ истый краль у некој своіой дипломи вели, да є градъ Штипъ зидао протосевасть Хреля, што насъ уверава, да су протосевасти такође знаменита места у државной управи заузимали. (*)

Протовистіаръ было є по г. Шафарику 5. степень дворянскогъ достоинства у Србїи. У србскимъ писменимъ споменицима, кои су пре Душана, а и одъ самогъ Душана издати, па ни у самомъ Душановомъ законуку неспоминѣ се достоинство протовистіара, али да є исто достоинство у дворовима србски владателя было, уверавамъ се одтудъ, што се у дипломи Ћурђа деспота одъ 1429. год. 13. Дек. споминѣ *протовистіаръ Богданъ*, а налази се споменъ протовистіара и у другимъ старимъ србскимъ писменимъ споменицима 14. и 15. века. Протовистіари подписивали су се на дипломама — као милостници т. є. сведоци, а у Босни протовистіари испуњавали су кадшто дужности логотета, као што се увиѣа изъ дипломе Стефана Томаша босанскогъ краля одъ 1444, у којой при краю стои: „*И рестоє протовистарѣписахъ по заповиди господина ми краля Томаша а писа се љславнѣмъ градѣ љ крешевѣ*“. (**)

(*) Гласникъ VII. 182. Описаніє древн. србски у св. Горн бр. 6.

(**) Протовистіаръ Богданъ было є найпре Логотетъ, као што самъ на стр. 110 у прим. споменуо. Рестов протовистаръ осмиъ наведене дипломе писао є другу год. 1451. Дек. 18. „*љ стѣномъ местѣ љ Бєвокиѣ*“. Протовистіаре имали су и повдини управительн србски областї; као

Протоспатаръ, колико е мени познато, неспомини се нигди у србскимъ писменимъ споменицима, а ни у Душановомъ законнику. Райиъ вели, да е царъ Урошъ младый Вукашиновогъ брата Угљешу украсио протоспатарскимъ достоинствомъ. Немогу опредѣлити, али е вѣроватно, да е у Срби протоспатаръ то было, што е кодъ осталь Славена было *gladifer*, и кодъ Руса *мѣчникъ*. (*)

Двордръжица, судећи по имену было, е дворскій чиновникъ, кои се старао о дворскимъ потребама. Спомини се само у заклетви, кою е Александеръ господинъ Канинъ и Авлону положио онда, кадъ е за дубровачкогъ грађанина избранъ было. — У дипломи Стефана Дабише босанскогъ краля одъ 1392. год. Јул. 17. спомини се: *дворски станицъ*, кои е такође, као и двордръжица подписанъ као сведокъ на дипломи, и кои е можда сь двордръжицомъ еднаке дужности одправляо. (**) Напоследку

Властелина стѣгоношу такође ставлямъ у кругъ дворски чиновника зато, што се и у другимъ државама налазило дворски званія овога имена, и дотични називали су се латински *vexilliferi* т. е. стѣгоноше, (***) а бирани су были свакадъ изъ круга виши властела. У сусѣдној Унгарској властели стѣгоноша (*ország zászlósa, barones banderiat*) одправляли су найвиша државна званія, и овимъ званіяма разликовали су се одъ осталь великодостојника и нису были дворски чиновници. Тамо дакле стѣгоноша — *baro banderiat* није — было особитый некій чиновникъ, него е то было насловъ и

н. п. Балша, дука драчкій 1385; *Гюргъ* господинъ зетской и поморской земли 1386. Србски Споменици бр. 111. 136. 140. 70. 71.

(*) Райиъ II. 829. Ист. Слав. прав. I. § 51.

(**) Србски Споменици бр. 61. 81.

• (***) Ист. Слав. права I. § 51.

слѣдство одправляногъ другогъ званія. У Душановомъ законуку споминѣ се властелинѣ стѣгоноша само на едномъ месту и то у 157 закону и само по имену, па зато кругъ дѣланя властелина стѣгоноше неможемо опредѣлити. Нѣгово се званіе по свой прилици у томъ састояло, да е у време рата владателѣву заставу (стѣгъ) предъ владателѣвомъ четомъ носіо. (*)

Неће сувишно бити да овде напоменемъ, да су се властели налазећи се при владателѣвомъ двору називали: дворане властельсци. Они се споминю у 144. Душановомъ закону, у комъ се опредѣљава: да се судити мораю поротомъ, ако учине неко зло у двору. Изъ истогъ бы се могло извести, да су и невластели могли бити дворани, почемъ насловъ истогъ закона гласи: „Ш дворанѣхъ“ а у самомъ закону споминю се осимъ властела и себри, кои су се пресудомъ божіомъ морали правдати, ако су обтужени были, да су злочинство учинили.

(*) Знатніи властели стѣгоноше у Унгарској были су: *Palatinus regni*, *ura locumtenentarius regius*; *Comes Curiae regis*; *Baro Croatiae, Slavoniae ac Dalmatiae*; *Summus Camerarius* (ніе ли то кѣзньць?). Судећи по овимъ именима и по важности званія, коя су именовани великодостојници одправляли, звали су се зато: *Barones banderiatii*, што су своє собствене бандеріе, своє стегове — заставе — имали, и съ истима воевали; па зато они и нису были дворски чиновници. Было е на противъ у Унгарској велики властела, кои су се звали: *Barones regni*, кои су имали своє бандеріе, стегове; али кои су у строгомъ смислу одправляли дворска званія, као н. п. пехарникъ, коморникъ, и т. д. кои су се свакадъ при двору, и узъ личность владателѣву налазили, а кои су ипакъ најзнатніи упливъ у државној управи имали. По овоме и србскій *властелинъ стѣгоноша* могао е бити великій властелинъ, кои е подъ своимъ стегомъ воевао, и кои ніе морао дворско званіе одправляти.

Осимъ наведены налазе се јошъ гдикои назви чиновника, кое бы или у редъ велможа или у редъ дворски чиновники ставити могли по важности, кою су можда у србској држави имали, и по званію, кое сѹ одправляли; али кое самъ у редъ земаљски чиновника ставіо или зато, што се по достоинству велможама успоредити немогу, или што су се, судећи по имену, преовладно съ земаљскимъ пословима занимали, и по томе и башъ ако су се при двору и налазили, заузимали су у реду двора само подчинѣно место. При спомену дотичны чиновника приметићу да ли бы се могли придати велможама или дворскимъ чиновницима.

Земаљски чиновници разликовали су се одъ велможа тимъ, што су одъ нѣи маню важность имали, и што су подчинѣни были велможама; а одъ дворски чиновника разликовали се тимъ, што су одъ двора удалѣни были, или ако су се у двору налазили, испуњавали су само манѣ дужности. У реду земаљски чиновника на првомъ месту спомена заслужуе:

Краишникъ, т. е. властелинъ, кои в краишта, границе државе чувао. Краишници спомяну се у Душановомъ закону, они су были управители пограничны државны окружія, а можда и целы областій, па зато се и вели за нѣи: „*властеле, кои краишта држе*.“ По важности, кою в имало чуванѣ државны граница за свакій народъ и по гдикоиимъ примерима, кои се кодъ страны народа налазе, могли бы рећи, да су краишници были изъ реда србски велможа, али велика одговорность, коіой су за своя дела при управи свога краишта подложени были, дае ми основа мислити, да су се краишници одъ велможа разликовали, али су ипакъ у државной управи знатно место заузимали, и зацело спадали су у брой найвећи

земальски чиновника. Они су се старали о поредку и безбедности свога краишта, располагали су оружаномъ силомъ, која имъ е потребна была да редъ у краишту држе, и свако спољно нападанъ одъ свога краишта одбию. Али ако су краишници у извршаваню свои дужностей немарни были, па су у слѣдству те немарности или тати и гусари, или страна войска краишту, и другой царевой земљи неку штету нанели, онда су они сву ту штету изъ свога цепа држави и приватнима наклађавали; а ако су ванъ тога съ татима и гусарима у свези были, бывали су као и сами ти злочинци строго казниѣни. (*)

Прѣмикиріе споминю се у 24. Душавовомъ закону између осталихъ административныхъ чиновника, кои су были обвезани старати се о безбедности себи подчинѣны областій. Кругъ његовогъ деланя на основу србски извора неможе се определити. Г. Мацѣјовски вели, да е Душанъ прѣмикиріе завео место жупана. Званіе прѣмикиріа — *primicerius* — познато е было у Грчкој већъ подъ великимъ Теодосіемъ, и *Primicerius* (*primus in secat et tabulam gelatus*) споминѣ се у многимъ земляма, и свакадъ е високогъ степена чиновникъ быо. Збогъ тога, што кругъ деланя прѣмикиріе никако немогу определити, нисамъ ій навео у реду србски велможа. (**)

(*) Србски властели краишници могу се успоредити чуварима граница, кои су у среднѣмъ веку познати были подъ називомъ „Gränzengraf.“ Г. Мацѣјовски (I. § 103) сматра краишнике као чиновнике на граници, и недае імъ никакву важность. О краишницима говоре 122. и 137. закони душановогъ законика.

(**) *Primicerius* означавао е свакадъ првогъ, највећегъ чиновника у некој струки државне управе; означавала е та речъ у среднѣмъ веку: државногъ секретара, канцелара; исто тако и првогъ чиновника при некомъ одделу войске; а уедно и главногъ служителя некоегъ великогъ властелина.

Челникъ судеѣи по имену, было в некій полицайный или военный чиновникъ, а оттуда, што се у Душановомъ законнику у брою осталы административны чиновника споминѣ, могли бы мислити, да су челници и административни чиновници были. Челници су такође често присутствовали при издаваню диплома као сведоци, налазили су се дакле при владателѣвомъ двору, па иъ зато можемо за неке дворске чиновнике сматрати, особито ако иъ упоредимо са войничкимъ управительима владателѣвы чувара (гарде), кои су се при свима дворовима налазили, и кои су свакадъ изъ реда велики властела бирани были. (*) Званіе челника постояло е іошъ подъ Дечанскимъ, а налазимо га у србској држави и после Косовске битке, ерѣ князь Стефанъ и братъ му Влькъ послали су Влька челника да некимъ местима одтѣшѣ мѣге (меѣе) т. е. да назначе границу. Осимъ челника споминѣ се у изворима и велики челници, кои су такође као сведоци при издаваню диплома употреблѣни; и то насъ увѣрава, да в више степеній челника было. (**)

Кефаліа было в поглавито административный чиновникъ, кои в извршуюћу власть имао у рукама, а у едно е и неке полицайне дужности одправляо. Кругъ нѣгове делателности неможемо строго определити, али су намъ ипакъ познате неке дужности кефаліа. Они су были управительи варошій, и срезова, и старалису се о безбедности места и предела, кои су нѣовой власти подчинѣны были. Кефаліе имале су у варошима тамни-

(*) Ако су челници войнички дворски чиновници были, могу се упоредити съ чиновницима, кои су у Унгарској познати были подъ названіама: Comes armigerorum regis, Magister ensiferorum regis, Comes Clitiorum et Buchariorum. Fejér Cod. Diplm, V. 1. p. 195; VI. 1. p. 169; IX. 3. p. 304. Frank. I. pag. 122.

(**) Србски Спом. бр. 36. 90. 91. 137. Описаніе древностій србски у святой Гори бр. 19.

це подъ своимъ надзоромъ, али заповеђено е было, „никто штъ нихъ да неприими ничизга часѣтка у тѣмъницѣу вѣзь книги црѣве“, ерѣ су у противномъ случаю плаћали цару „петъ съть перперъ“. Кефаліама е было поверавано чуванѣ путова у смеснимъ жупама, гди нѣ было еданѣ господарѣ, они су имали свое страже, съ коима су ту дужность одправляли съ толикомъ одговорности, да су изъ свогъ цепа морали накнадити штету, кою су тати или гусарѣ нанели путницима, а сами су после одъ тата, гусара, или стража, коѣ су путове чувале, потраживали накнаду. Путници и нису морали непосредно одъ кефаліа потраживати накнаду, него су ѣ добіяли и одъ судіа, кнезова и цара, т. е. одъ своіу државны властій, коѣ су се после наплаћивале одъ кефаліа, кои су и за оне ствари одговарали, коѣ су путници предали стражама, па су се после изгубиле. Кефаліе су становали и по градовима, и были су неки подчинѣны чиновници, имали су право захтевати да имѣ варошани — граждани — продаю жито, вино и месо у цѣла цене, или као што у закону стои „да имѣ прѣдаватъ жито, вино, и месо за динаръ, цѣноному за два“, а ванѣ тога имали су и друге неке доходке, коѣ су по закону узимали, кои су дакле закономъ или обичаемъ определѣни были. Кефаліе су помагали судіе при извршаваню пресуда, и обвезани су были извршити оно, што имѣ судіе наложе, и ако нису судіе послушали, было е предписано „да се кажню како прѣслоушъници“. (*) У некимъ случаевима кефаліе появляю се као судіе, као што се изъ 195. дуп. закона, и изъ неки други писмены споменика увиђа. (**) Споменъ кефаліа налази

(*) Све што самъ о кефаліама рекао, налази се определѣно у 54. 159. 163. 178. 174. Душановомъ закону.

(**) По Душановомъ законнику рекао бы, кефаліе да су онда судейску власть извршивали, кадѣ се нека учи-

се у србскимъ изворима и после Косовске битке. Управитељи поедини областій имали су такође своє кефалив. (*)

Диякъ, Диякъ споминѣ се већѣ у дипломи босанскогъ бана Кулина одъ 29. Августа 1189. Быо є канцеларискій чиновникъ, преписивао є, а и самъ є саставляо сва писма, коя су владатељи, државне власти, и поедини властели издавали. Диякъ є быо подчинѣнъ логотету, али є често и саме дужности логотета одправляо, и могао є бити и изъ реда невластела избранъ, па зато су нѣгова деца у редъ меропшића спадала, ерѣ само тако можемо разумети, како в краль Милутинъ могао цркви Архистратига између осталы людій подчинити *Влада дияковогъ сина*, ерѣ да є диякъ властелинъ быо. зацело бы и нѣговъ синъ реду властела припадао, и онда владатељ небы могао тако съ нѣмъ располагати. Было в више степеня дияка, ерѣ се у некой дипломи Стеф. Дечанскогъ одъ 22. Іан. 1325. споминѣ: „Архидиякъ Маринъ Баранинъ“,

нѣна штета путемъ административнымъ наклађивала, и онда су кефалив већинномъ присутствовали као извршителѣ, и. п. кадъ в неко потрѣо туђе жито, дужници су проценили штету предъ кефалиомъ, па в кефалия ту пресуду и извршио; или прешли су гусари изъ туђе землѣ у србску државу, учинили людма штету безъ да су дотичне страже гусаре опазиле, и похватале; штета в была проценѣна, при процени в и кефалия быо. По повелѣнію Душановомъ одъ 20. Септ. 1350. год. Дубровчани кои су се налазили *по тръговехъ*, подносили су све своє тужбе цариницима, кнезовима, или кефалияма дотичны градова, и ови су тужбу испитивали, пресуду по законѣку изрицали изузимаюћи неке случаеве, а по свой прилици наречену пресуду одма и извршивали. Србски Споменници бр. 32. Доцнѣ као да су у овомъ погледу друге мере донете. У истомъ делу бр. 73.

(*) Србски Споменници бр. 61. 71. 91. Описаніе древностій србски у св. Гори бр. 19;

кон е сигурно старешина надъ осталимъ дияцима быо и одправляо дужности, коє су после предање логотету. Кадъ е неко одъ цара добио село, или жупу у баштину, морао е дияку за писанъ дипломе платити 6 перпера. Г. Маѣѿовски по доказима Хагековимъ вели, да су и у Чешкой ђацима (*Žak*) називали оне кон су явна писма писали. (*)

Цариникъ быо е финансіалный чиновникъ, и као што му име показує, узимао е царину. Царина се узимала одъ трговаца, кон су своіомъ купльомъ т. е. еспапомъ долазили у србску државу или изъ србске државе одлазили у другу државу. Царина се узимала на месту тръга, т. е. онде, где е трговацъ свою куплю продавао, али су ипакъ была нека места назначена, у којима су становали цариници, и у којима се узимала царина. Такво е царинско место было већъ за времена краля Уроша великогъ *Брсково*, у комъ су Дубровчани давали „дєсѣтъкъ шдѣ соли“. Душановъ законикъ забранѣвао е подъ строгомъ новчаномъ казни цариницима злоупотребити свою власть, па зато су цариници морали 3—500 перпера платити, ако су трговца приморили, да имъ ствари маньомъ ценомъ — у безцѣніє — прода, или ако су нѣговъ еспапъ растоварили, и трговца задржали, те ніє могао отићи у своє време на тргъ, гди е мисліо свою куплю продавати. Цариникъ е у некимъ случаєвима быо и судія, као што се увиђа изъ повелѣнія Душановогъ одъ 20. Септ. 1350. године. Царина, кою су трговци на тръговима одъ куплѣ плаћали, у некомъ

(*) Србски Споменици бр. 1. 37. Описаніє древностїй србски у Св. Гори бр. 6. Душановогъ законика 114. законъ; Ист. Слав. Права I. § 154. Да су невластели, особито Неропси могли изучити кнѣгу, увиђа се изъ Дечанскогъ дипломе, дароване манастиру Дечанима, у којој између осталого и ово се наређує „ако ли мѣропшикъ кнѣгү изоучи да е мѣропшъ“. Срб. Спом. бр. 116.

повелѣнію краля великогъ Уроша назива се „до-
ходакъ господьски.“ (*)

Глобаре споминѣ Душановъ законникъ, у коимъ су њіове дужности доста ясно изложене. Глобарі су стаяли узъ судіе, кои су глобаре употре-
бљавали као извршитељ пресуда у случајима, кадъ е обтуженый морао плаћати глобу. Судіе су давали глобарима лисменый налогъ, кога и колико да оглобе, и они су се морали свога добивеногъ упутствія придржавати. Ако е неко одъ црквенихъ людій быо осуђенъ, да плати глобу, онда су црквени люди постављани были за глобаре, и само су ови узимали дотичну глобу, и давали ю цркви; царъ и кефалие у куплѣнѣ овы глоба нису се мешали. (**)

Прѣбѣгарь быо е као некій полицейный чиновникъ. Споменъ о њѣму нашоа самъ само у едномъ писму, на комъ е подписанъ „Стефанъ краљ и съ Богомъ самодръжець српски“ и у коме се вели „и прѣбѣгарь да невлада надъ ними“ т. е. надъ Дубровчанима, кои съ *тръгомъ* ходе по сръбской држави. (***)

(*) Душанъ е 1346. забранио Дабиживу, да не узима на Трѣбиниѣ царину „никому и кто греде оу Доубровникъ (и) изъ Доубровника“ Срб. Спом. бр. 40. А Стефанъ Урошъ вели: и купци цю ласу купакъ, акс растовари ѣ Брьсковѣ, да плати царинѣ, аколи мимснеси да где прѣда, тѣ и царинѣ да плати“. Србски Споменици бр. 21. 22. 24. 43. Господари Зетской и Поморской земљи имали су такође свое царинике у пределима, кои су подъ Неманићима саставне части сръбске државе были. Срб. Спом. бр. 71. Сравни јошъ 105, и 106 законъ у Душановомъ законнику.

(**) Г. Мацѣјовски вели, да су Глобари были као неке слуге, придане вишимъ сановницима; и уподобљива њѣ чешкимъ *Поборцима*, рускоме *Вирнику*. и *Мѣчнику*, и польскоме *Ликтору*. (Ист. Слав. Права I § 54. II § 58). О глобарима у Сръбїи сравни 183. и 195. Душанове законе.

(***) Срб. Споменици бр. 42.

Прѣстаници, кои се у 124. Душановомъ закону споминю, и кои су рекао бы то исто были што и *приставники* и *пристави*, были су помоћници разны други чиновника. У животопису Неманъ I. споминю се „*приставники дѣломъ*“ а у босанскимъ писменимъ споменицима налазимо „*приставе краљства*“ и „*пристава одъ двора*“, кои су уедно и кнезови были. О приставама, као чиновницима кои су особито при судовима употребљавани, говорићу другій путъ. (*)

Владальци споминю се у Душ. законнику као некій управительи областй и градова. Одговаралису као и кефалие за злочинства, и особито за крађу, која се у нѣовимъ областима догодила. У градовима су у свези съ градскимъ свештенствомъ судили грађанске парнице. (**) *Владальци* и *владсущій* въ земљи, кои се подъ Душаномъ споминю (опис. древ. у Св. Гори стр. 46), были су по свой прилици едни и исти чиновници.

Севасть споминѣ се у реду административны чиновника особито после кефалие и кнеза. Подъ краљемъ Милутиномъ споминѣ се „*Севасть Шьрды Маниикъ*“ и за нѣга се вели да в „*тоу мѣстоу тѣса*“ т. е. опредѣлио є границе *пашаща лабикова*. У Бугарской су такође познати были *севасти*. (***)

Сѣтникъ и *Ставилацъ* споминю ст такође као неки чиновници, али кругъ нѣовогъ деланя немогу определити. Споменъ сѣтника нашао самъ у писменомъ договору жупана Радослава, сина вел. кнеза Хльмскогъ Андрее са Дубровчанима противъ сръбскогъ краля Уроша одъ 22. Мая 1254. (Срб. Спом. бр. 20). Ставилацъ быо є реда властелскогъ и употребљаванъ є быо за сведока при државнимъ

(*) О приставама сравни Срб. Спом. б. 39. 95. 118. 136.

(**) 124. 125. 161. 173. Душ. законн споминю владальце.

(***) Опис. древностей сръбски у св. Гори бр. 6. 10. Рамѣткы: Okázky obě. písem. Č XIX.

переговорима, и при издаваню диплома. *Стариници* были су сеоске и жупске старешине, а употребљени су были као сведоци при определяваню међа. *Милостници* називали су севластели, кои су као сведоци присутствовали, кадъ ње владатељ или кои велможа некое неку милость учинио, и кои су се као сведоци и на дотичне милостне књиге т. е. дипломе владатеља и велможа подписивали. Место израза *милостници* употребљава се у босанскимъ писменимъ споменицима изразъ *ручници*. (*)

Ово су називи велможа, дворски и земальски чиновника, кои се у србскимъ изворима спомину, кое самъ називе изъ разны писмены споменика скупіо, и по могућности опредѣлио. Несумњамъ се, да ње осимъ овде наведени чиновника было у негдашњој србској држави и други, кое ја нисамъ споменуо, врь њи нисамъ смотрио у изворима, кое самъ при руци имао; а и то допуштамъ, да су гдикои наведени чиновници одправляли и друге послове осимъ оны, кое самъ споменуо. Прашина покрива многе србске дипломе, многа стара писма, и надписе, најверније сведоке наше негдашњѣ прошлости, и најистинитіе учителѣ нашегъ прошлогъ живота. Безъ сумњѣ пронаћиће се у напредакѣ јошъ многи писмени споменици, само ће требати, да све изворе домаће добро проучимо, њиовомъ помоћи празне листове наше историје попунимо, све што ње досадъ у историји погрешно и неосновано, поправимо, и тако науку наше домаће историје колико ње више могуће осветлимо и усавршимо.

(*) Стариници спомину се у дипломи кнеза (деспота) Стефана, и брата му Вљка. Опис. древ. србски у св. Гори. бр. 19. Ставилацъ Милшине налази се подписанъ већ у дипломи Стеф. Дечанскогъ одъ 1325. Србски Споменици бр. 37. Види далѣ у истој књиги бр. 61. 66. О *милостницима*, и *ручницима* види 67. душ. законъ, и Срб. Спом. 68. 83.

На овомъ месту напоследку требало бы да споменемъ и устройство негдашњи србски община, али о томе, изузимајући податке изъ поведины краева, у којима су Срби живили, не могуће поготову ништа казати зато, што се о томъ предмету у србскимъ изворима неговори. На едномъ само месту сећамъ се да самъ читао, како се обвезао властелинъ, који в своя села другоме препродао, или уступио, да ће саветовати старешине села, да мирно признаду власть новаго господара, одкудъ изводимъ, да се общинскій животъ съ 15. векомъ већ почео нешто развијати. У осталомъ по околностима ондашњи времена, кадъ в сва власть у рукама поедини властела была, кадъ се войничка сила држава састојла изъ скупа наоружаны властелски людій, кадъ в скоро сва земля разделѣна была између владателя, цркве и властела, кои су господари и судіе на земљи настанѣны людій были, по овимъ, велимъ, околностима времена общинскій животъ имао в далеко мању важность него садъ, кадъ су властелска права укинута, и кадъ се државна моћ и снага оснива на сили поедини община.

У Београду на Ћурђевъ данъ 1857.

СТАТУТЪ ПОЛЬЧКІЙ.

(По П. І. Шафарику у „Časopis-y českého museum“,
1854. св. II.)

На svakій начинъ мы Славени, што се тиче блага и обилности старински споменика о праву, неможемо се упоредити ни Римлянима ни Германима; али ипакъ нисмо башъ ни тако сиромашни, да наука о исторіи права небы лепе грађе нашла и на нашої домаћой земљи. Нека ми е слободно у обште напоменути неке одъ поглавитін, по пространомъ славенскомъ полю расуты споменика овога рода, кои іошъ еднако узалудъ чекаю да їй когодъ у редъ стави и основно разясни. По себи се пакъ разуме, да су очи мое управлѣне само на чисто славенске, на славенской земљи изроставше и на народномъ славенскомъ взику нама предане споменике о праву, обилазећи све установе и законе, кои су или кодъ Славена писани были изворно латински, или изъ грчкога, латинскога и немачкога взику на славенскій преведени. Такође неможе се овде обзиръ узети ни на веће документе и писмена акта одъ властїй.

Међу свима Славенима Руси се одликую старинномъ и чистотомъ свои споменика о праву. Те њинове споменике започинѣ „Правда русская“ одъ великога кнеза Ярослава Владимировића око год. 1016. и 1020. (Руск. Дост. Т. I. 1815. и 1843., Калачовъ 1846.) Къ овой се прикључую, ако и у приличномъ простору времена: „законы великога кнеза

Ивана III. Василієвића“ одъ г. 1497. (*Калайдовичъ и Стровъ 1819., Акты истор. Т. I. 1841.*), и „Судебникъ“ цара и великаго кнеза Ивана IV. Василієвића“ одъ год. 1550. Духовно закодатство, о коме овдєниє речъ, кодъ Руса иде іошъ у старія времена, а имено у времена великаго кнеза Владимира Святославића или у последнѣ године 10. столећа. — Старіи польски закони из-реда су писани латински (*Bantdtkie, Jus pol. 1831.*), но ништа манѣ іошъ се рано осетила потреба да се они разясне средствомъ народнога ѣзика, о чему сведоче не само „*Księgi ustaw polskich i Mazowieckich*“, одъ год. 1449., 1450., 1503. и 1504. (*Lelewel 1824.*), него и бело-рускій преводъ статута, изданаго у Вислици год. 1347. краљмъ Казимиромъ. Кметовски судови по магдебуршкомъ праву (*Ortyle przysiężników prawa Magdeburgskiego*), кои су іошъ у XV. столећу преведени были (*Wiszhiewski 1843.*), само одъ части, т. ѿ. што се тиче ѣзика, принадлеже овамо, врь су узети са туђега поля. — Напротивъ Белоруси могу се похвалити многимъ важнимъ споменицима домаћегъ законодатства у народномъ ѣзику. Овамо спадаю осимъ већъ споменутогъ статута висличкогъ: „*Статутъ Владислава II. Ягелона Олгердовића*“ одъ год. 1420—1423. (*Акты зап. Росс. I. 1846*), далѣ „*Маистатъ или жалованная грамота короля Казимира*“ одъ год. 1457. (такође тамо); „*Судебникъ*“ краля Казимира Ягеловића, изъ год. 1468., а мимо све то прекрасный „*Statut litewski*“ одъ год. 1505., 1522—29., 1564., 1588. (*Dziatyński 1841.*). — Одъ чешки споменика овде ће се у-кратко напоменути само найстаріи: „*Kniha starého práva z Rosenberka čili Naučení o práxi u soudu zemského*“ съ конца XIII. или изъ почетка XIV. столећа (*Palacký, Archiv I. 1840.*), „*Rád práva zemského*“ изъ XIV. столећа, изворно, може-быти, саставлєнъ латински између 1348. — 1351. а на чеш-

кій языкъ проведенъ после 1378. (такође тамо II. 1842.) и Андрије Дубе „Výklad na pravo zemské české“, између 1394.—1400. (такође тамо): ерѣ „Majestas Carolina 1348.“, будући в латински сачињена, строго узевши неспада амо, премда в трипутъ чешки превођена. — Много су ређи, и манѣга обима, споменици старога законодамства кодъ южнь Славена. У Срба се налази „Законикъ цара Душана“ изъ г. 1349. и 1354. (Památky Jihosl. 1851.). У Хрвата су истомъ не давно неке оманѣ установе штампомъ обнародоване, имено: „законъ Винодолскій“ изъ год. 1280. (Kolo св. III. 1843.) и „Статутъ острова Крке“ изъ год. 1280. (Arhiv II. 1852.). О остальмъ югославенскимъ споменицима права, као о „Статуту Польичкоме“, Кастевскомъ (?), Веспринскомъ и т. д., до-сада су се међу ученимъ людма само разносили неизвѣстни гласови.

Будући самъ одъ високоученогъ и за исторійске науке, а особито за археологію многозаслуженогъ професора *Караре* (*) у Млетцима добио еданъ врло добаръ преписъ „Статута Польичкога“, и скупа одъ нѣга опуномоћенъ, употребити га по волѣи мојой на ползу науке: то неоклевамъ у светъ га пустити и оныма, кои се таковимъ стварма занимаю, о истоме, до-сада шаки едной научены людѣи само по имену познатомъ статуту дати кратко извѣстѣ. Мое ће се извѣстѣ ограничити само на книжевно-исторійско разяснѣнѣ, ерѣ унутрашню оцену са точке православне морамъ оставити ученымъ православима. Но пре него што приступимъ къ описиваню самога статута, морамъ нешто ређи о географійскомъ положаяу и старой исторіи Польица. (**)

Область, provincia, *жупа польичка* лежи у садашньої Далмаціи у округу сплетскомъ на при-

(*) Сада се веѣ преставіо. Прев.

(**) Речь „Польица“ neutrum в plurale.

морю између Сплета и Омиша, и то тако, да према северу или путемъ къ Сплету граничи најпре речицомъ *Жаровницомъ*, а далѣ мало атаромъ замка *Клиса*, према истоку и југу рекомъ *Цетиномъ*, која овде прави велику jednu окуку, а према западу моремъ. Најстарији описъ ове земљѣ подъ њимъ садашњимъ именомъ имамо одъ *Паладија Фуска* изъ Падове, који е цветао у почетку XVI. столећа, и његове речи гласе овако: „Али унутра далѣ одъ Сплета, око 80 корака далеко, налази се грло једне велике и врло држестне долине, која е затворена одвјећ врлетнимъ брдима (т. е. брдомъ *Машоръ*), урођеници зову е Польица. Тамо се живи у селима, и има око две хиљаде людіј (кои су за оружјѣ), и ти владају међу собомъ по собственимъ законима и никада се туђинцу непокоравају за-дуго. Съ истока граничи рекомъ *Цетиномъ*, на коју ушћу съ оностранске обале налази се добро познати градѣ съ варошицомъ *Омишемъ*.“ (*) („Sed introrsus procul a Spalato stadiis ferme octoginta sunt fauces maximae amoenissimaeque convallis, quae asperrimis, imo inviis montibus circumdata ab indigenis Politia vocatur. Ea vicatim tantum inhabitata ad duo millia virorum continet, qui suis juribus viventes nulli externo diu paruerunt. Terminatur ab oriente Cetina fluvio, ad cujus ostium in ulteriore ripa arx est et vicus nomine Almissa non incelebris.“ Lucius p. 454.) Имена овы села или обштина, србски „*катуни*“ названы, изъ кои се саставила република Польица, неимавши ни једногъ града или вароши, сачувана су намъ у самомъ статусу и то по опредѣлѣнју одъ год. 1662., т. е. *Доньий Долацъ*, *Горньий Долацъ*, *Костанѣ* (pl.), *Звечанѣ* (neutr.), *Чичле* (pl., gen. *Чичла*), *Гата* (pl.), *Дуброва* (на другомъ мѣсту *Ширун-Дуброва*), *Ситно* (genil.

(*) *Омишъ* nom. sing.

Ситнога), *Сринѣинѣ*, *Дуки* (pl.), *Всенице* (pl.) и *Пострана*, и тако дванаестъ на броју. Осимъ тога у статуту се напомињу јошъ и нека друга села, и места, н. пр. *Трѣуши*, *Чажинѣ*, *Вранѣ*, *Казљкѣ*, *Махово*, *Гайно*, *Брацѣ* и т. д. Преднаведене обштине јошъ и данѣ данашњи такъ се зову: и то у округу сплетскомъ, у претури истога имена: *Всенице*, *Пострана*, *Ситно*, *Зринѣине* (sic); у округу синьскомъ (?): *Долацѣ*, *Горњиѣ* и *Донњиѣ*, и осимъ тога *Срѣдне Тражбуси*; у округу омишкомъ: *Чичле*, *Костанѣ*, *Дубрава*, *Дуке*, *Гата*, *Звечанѣ* и осимъ тога јошъ и *Тугари*. Сада, и то у Октоберу 1853., Костанѣ е узето изъ омишкога округа и подигнуто за главно место новогъ еднога округа, (ако се у томе неварамъ, ерѣ се у новинама налази име Кистанѣ). Брой жителя може се у неколико премерити по преднаведеномъ наводу Паладія Фуска: маѣарскій историкъ Енгелъ узима да иѣ е год. 1793. было 15.000 душа. — Изъ тамне и текъ у одломцима познате исторіе польичке овде нека е само оволико споменуто: Земљу, у којој Польичани обитавају, јошъ е Константинѣ Порфирогенита (око 950.) назвао особитомъ хрватскомъ области (жупа). — У цвѣту хрватско-далматинскога краљѣвства наводи се јошъ у споменицима XI. столећа Цетина и кнезъ цетинскій (setinensis comes, 1066., 1076., 1078.), по томе предходниѣ кнеза польичкога. Већъ у XII. и XIV. столећу Польичани су познати были подъ тимъ именомъ као највећи и најнемилоствиви морски разбойници. Год. 1243. у друштву са баномъ босанскимъ помагали су кнезу хлумскоме противъ кнезова трогирски. Год. 1268. были су овимъ као и кнезомъ сплетскимъ гонѣни као опаки гусари. Год. 1275. здруже се са житељима омишкимъ на морско пустиловство, при чему су иѣ Млетчиѣи потукли. Око год. 1322. кадъ се кнезови шибеички и трогирски дигоше на босанскога бана

Младена, были су Польчани на овога страни. Онъ е найпре прибегао къ нѣма, а затимъ у градићъ Клисѣ. Год. 1418—19. помагали су присталицама херцега хрватскогъ *Хрвоа* противъ града Силета, кои е одъ нѣга одпао быо. Кадъ упадоше Турци у Херцеговину и Босну, и Польца за неко време быше подъ турскомъ владомъ: али миромъ међу Турцима и Млетчићима угод. 1483. уступе Турци Польца Млетцима, кои су, као врховно и заштитно господарство, Польчанима сачували стару самосталну управу. Одъ Млетана, као што знамо, господарство е прешло на Аустрију.

Статутъ, или право, ове тако мале и некада само морскимъ пустиловствомъ на гласу области (provincia, *жупа*), кои се налажаше у рукама г. професора Караре, писанъ е на харти, и то само на едной страни, у маломъ фолио, *Нваномъ Бурга деломъ*, за Петра Кружићевића, год. 1785. У свему има 112. листова. На концу т. е. садржая читаю се ове речи: „*На 1785. дадо я Донъ Петаръ Кружићевићъ господину Нгу Бургаделу либара 65, што ми е приписа овый законъ или статутъ, а за карту и оклопъ дадо либаръ 48*“. Бургадели као да е быо онай свештеникъ у Далмаціи, кои е, као што уверава Кухарскій, год. 1803. превео библију на србски а умрѣо пре 1810. О овомъ статуту међу ученимъ людма пре тога разносіо се гласъ, као да е писанъ глагольскимъ писменима, али то не истина, него е писанъ босанскомъ ћирилицомъ, коя е у римо-католика одъ старине у обичаю была (баремъ одъ XIV—XV. столећа); та се пакъ босанска ћирилица много разликуе одъ оне, којомъ се служе южни Славени православне вероисповеди. А то погрешно узиманъ отуда е проишло, што су сами Польчани та своя писмена називали глагольскима. Тако е у тогъ народа и нѣгови старешина дубоко пало было познаванъ пи-

смена и книжевности! Закони и наредбе у статуту самог нит' су по хронологији нит' по системи каковој уређени. Чини се, као да преписчикъ Бургадели у томе није кривъ, него да е то све тако стајало у старомъ рукопису, изъ кога е онъ преписивао. Ја држимъ, да су земальски секретари, баремъ одъ год. 1665., кадъ се тај старіи статутъ обновіо, морали бити променљиви, па да е овај статутъ обштинскій писаръ *Марко Жуљвић* написао, различите наредбе коегде на различите чисте листове пописавши, непазећи при томе на редъ, као што е то бивало и по другимъ нашимъ местима и обштинама. Найстаріи датумъ у статуту е година 1400., на првомъ листу; друге изрекомъ наведене године ово су: 1482 на листу 84. 1576 на листу 28. и 75. 1585 на листу 7. и 13. 1605 на листу 93. 1623 на листу 77. 1636 на листу 96, 1662 на листу 97, 1664 на листу 101, 1665 на листу 1. 102. и 103. 1670 на листу 104. 1685 на листу 29. и 105. 1725 на листу 107. и 108. Иначе морали бисмо узети, да е едномъ старомъ рукопису, кадъ су му се листови расули, безъ свакогъ размишљања преписанъ, као што то врло често бива, имено пакъ тако е чинљиво са душановимъ србскимъ законикомъ. Што се вика тиче, овај се у самогъ статуту на едномъ месту, т. е. кодъ става одъ год. 1663. на листу 103., назива хрватскимъ: „*Да се бољ разуми, хрватски и латински*“, т. е. да се бољ разуме законъ е написанъ хрватски и латински; као што се и Цетина, одъ које су доцнѣ постала Пољница, Константиномъ Порфирогенитомъ узима међу хрватска места. У основу пакъ тај се вика ни-мало неразликуе одъ србскога, и то одъ наречја чакавскогъ, и принадежи къ данашњемъ хрватскомъ, на свакој начинъ истомъ доцнѣ тако названоме (а изворно и управо *словинскомъ*) наречју. Изъ наведеногъ места види се, да се у об-

штинской архиви некада налазио и *латинскій текст* овогъ статута: да ли га и данасъ има, то незнамъ. У недостатку латинскогъ превода могу за обяснѣнѣ тавны места или употреблѣне терминологіе као рукопомоћъ служити латинска документа хрватски и далматински кралѣва, а јошъ болѣ статути варошій и острова Далмаціе и Хрватске, кои су одъ части већъ издани на светъ, одъ части пакъ налазе се у рукопису, н. пр. *statuta Jadertina* (Ven. 1564.), *statuta civitatis Sebenici* (Ven. 1608.), *statuta communitatis Lesinae* (Ven. 1643.), *Decreta communitatis Brattiaae* (Utini 1656.), *stattuta communitatis Curzulae* (Ven. 1693.), *statuta civitatis Tragurii* (Ven. 1708.), *statuta civitatis Cathari* (Ven. 1715.) и многи други.

Пре него што разложимо обимъ и карактеръ статута, као и устройство Польица, у колико се изъ самогъ статута дознае, неће излишно бити. да се саобшти овде споменутогъ историка Енгела карактерско описиванѣ Польица и Польичана.

„У земљи Польицима никадъ није било ни града ни вароши: јошъ подъ високомъ Портомъ управљали су се тамошњи жители по своимъ законима и задржавши исте својеволно су се дали Млетцима подъ заштити. Жители, око 15 000 на броју, деле се на три разреда. Први се разредъ састоји изъ дванаестъ племена, која порекло своје доводе одъ *маџарски* племића, кои су у мирна времена тамо пребегли. Други је разредъ у већемъ броју, и поноси се што произлази одъ босанскогъ племства. Осталии народъ сачињава трећи разредъ. На ђурђевъ данъ држе они своју народну скупштину, коју називаю „*зборъ*“. Сваки разредъ има свой особити стани. Ту се на-ново бирају и потврђују обштинске старешине. Прво лице или глава обштине есте *великии кнезъ*, кои се увекъ избира изъ првогъ разреда. Нѣга пакъ

бираю кнезови или общински чиновници, кои се узимаю изъ босанскогъ племства и гласове свои община доносе на скупштину. Како великога кнеза бираю кнезови, тако опетъ народъ, по общинама разређенъ, бира кнезове или потврђуе старе чиновнике. Првѣй разредъ бира скупа и едногъ *войводу* и два *пристава*. Изборъ великогъ кнеза рѣдко бѣва безъ насилности, ерѣ обично има више партая. У случаю да се тайнимъ изборомъ недође до цели, то по некѣй путъ бѣва, да кои врло ревностанъ пристава украде ковчегъ, у комъ се налазе земаљски закони и кои народъ увекъ предае великомъ кнезу. Съ овомъ драгоцености побегне крадљивацъ у кућу онога, кога хоће да буде изабранъ за великогъ кнеза. Свакѣй чланъ сабора има право, гонити га каменѣмъ, пушкомъ или мачемъ, па многи се доиста и служе овимъ правомъ. Донесе ли пакъ овакавъ спартанацъ у сигурностъ свою плячку, то в дотично лице уредно изабрано за великогъ кнеза и нико му се не сме противити. Све ово опоминѣ на „сѣчь“ у Козака и на стару Спарту. Правда се, као што обично бѣва у ратоборны народа, изриче сумарно. Кадъ се кавга заметне међу земљодржцима, онда судѣя отиде на место, тамо седне на свою разастрту кабаницу, саслуша обадве стране па изрече свой судъ, и тимъ се обично сва кавга сврши. Убѣе ли кои изъ Польца кога изъ друге коѣ общине, то све общинске старешине у скупѣ дођу убѣйци у кућу тамо еду, пѣю и плячкаю што ѣмъ се годъ свиди. Затимъ се великѣй кнезъ извести о томе, шта се догодило, па и онъ дође тамо и узме што в заостало. Учини ли се убѣйство подъ околностима, коѣ стваръ неотешчаваю, онда се зликовацъ казни са 10 талира, т. е. 8 цекина, и та се казанъ зове „крварина“. У стара времена убѣйце су каменѣмъ тукли: доцнѣ пакъ хте-

де великій кнезь да се избегне апелація одъ нѣгове сентенціе на ѣнералъ-преведитора, па є зато зликовца одмахъ давао каменѣмъ утући, или, што біяше пробитачніе па по томе и чешѣе, онъ є убіянь каменѣмъ преобраћао у повчану глобу. Божіи судъ у огню и води іошъ се єднако обдржава, збогъ чега ћешъ понекадъ наѣмъ полуиспечене и полуосакаћене кои су проглашени за невине. Одпре су обтуженоме закуцавали шилъке одъ єлогоъ дрвета међу нокте и месо, па за те шилъке нехтедоше узети никакво друго дрво, да се небы ништа ново учинило, ерѣ статутомъ се прописує єлово дрво. У осталоме Польчани су гостолубиви, учтиви, али према женскомъ полу строги, и о нѣму неговоре другче него „сѣ опрощенѣмъ“. Светога Вита поштују одвећъ яко, као стари Славени Вида, и збогъ свога якога, лепогъ раста, као и збогъ свога мирногъ и одважногъ карактера врло су добри за войнике. Нѣнова земля неприступна є великимъ войскама, они пакъ сами могу у већемъ броју излетати, збогъ чега су не само своимъ суседима, него шта-више и самимъ своимъ млетачкимъ господарима често опасни бывали. У нѣновой земљи налази се знаменито село *Пирунъ-Дубрава*, т. є. Перунова гора. Будући су се Млетчићима своєвольнo подвргли, то су остали ослобођени одъ сваки пореза и плаћали су само годишній данакъ одъ 300 реала. У време рата морали су служити у войсци. За слободе своє увекъ су се бринули, па зато іѣмъ є те морао свакій ѣнералъ на-ново потврдити. Па ипакъ се мирнимъ путемъ сѣ нѣима дотле дошло, да су и више данка плаћали а и сами лично служили.“ Толико и на овакавъ начинъ извештава Енгелъ о Польчанима. Онъ є црпао, премда изрекомъ некаже, изъ дела „*Topografia Veneta*“ (Ven. 1788., 8° S. II. p. 123—128.) и изъ известія Гаврѣла

Болда о Далмаціи. Неможе се одрећи, да е нѣгово извѣстїе, у целости узето, на истини основано, али у поединостима много е коєшта неосновано и неистинито измешано, као н. пр. укудаванѣ шилѣкова одѣ елогово дрвета међу нокте, о чему у статуту нема ни речце, премда се историкъ на нѣга позива.

Но мы ћемо да видимо, шта изъ самогъ статута можемо дознати о Пољицима и Пољичанима. Найпре о земљи. Ова се обично назива *„Провинція Пољичка“*, али неколико пута налази се и старо названѣ *„жула“*, *„присвѣтла господа и поштена жупа пољичка, а башка у жупу, билигъ жупскій“*. Пољица су била разделѣна на дванаестъ община или срезова *„катуни“* (canton, vicus, districtus), којима смо имена напредѣ навели: *„у сву дванаесте катунихъ у Пољицихъ“*. Земальски поглаваръ звао се *„кнезъ“*, одпре јошѣ *„великій кнезъ“*. Нѣга су бирали *„катуни“* на едну годину дана. Онѣ е трипутѣ у години морао обићи земљу и тамо судѣ држати са судіјама и целимъ дворомъ (curia). Врховно и заштитно господарство Млетака звало се *„господство“*: *„присвѣтло господство млетачко“* а самѣ дужде *„господарѣ“*, коє се име употребљавало и за земљодржца (dominus fundi). Врховно господарство Млетака имало е потврдити кнеза, на годину дана изабраногъ. Нѣму су додана била три, такође на годину дана изабране судіе изъ племена Тишимира, Лимића и Кренића. И общтински заступника (procurator, fiscalis) было е такође само три (одѣ год. 1662. само два), и они су тако исто бирани изъ та три племена. Они су имали прибирати десетке, и кривце на судѣ вући, и то збогъ убійства, срамоте и крађе (*крѣвѣ, погубый гай, бой, сила, лупежѣ*). Амо е спадао и канцлерѣ: *„канцелирѣ, ротный канцелирѣ“*. Ови су, ако добро разумемѣ, били главни чланови *„двора“* (си-

ria). Од-туда се види, да су највиша званія још одъ 15. столећа била наследна у некимъ племенама. Ниже место заузимаху су „пристави“ (pristaldus, camerarius), кои су имали разносити позиве и посланице. Међу овима при јавномъ (поротномъ, Geschwornen) суду био е у обичаю „приставъ а навластити ротный“. Старешине по срезовима („катуни“) звали су се „катунари“. При суду о глави био е поротный судъ (поротъ) у назадку, а то збогъ тога, што е обтуженоме подъ известнимъ околностима на вољн стаяло тай судъ одбацити на захтевати судъ земальскій. Поротника било е по некій путъ дванаестъ а по некій путъ шесть. Распре збогъ земаля и дугова или збогъ имаовине решавао е срескій судъ, кои су састављали четири племића и деветорослободны (Freisassen, libertini). Одъ овога, као и одъ пороте, апелирало се на дворскій судъ „польички столъ“ а одъ овога на кнеза и на-последку одъ кнеза, и то подъ врло великимъ ограничењемъ, на кнеза сплетскога. Поданицима (кметовима) био е „господарь“ (dominus fundi) првый надлежный судъ, башъ као у Мадарској. Предводитель наоружаногъ народа звао се „войвода“. Жители су се делили на четири разреда: 1) на племиће, властелинъ, властеле; 2) на слободне, дидићи; 3) на селяке, поданике, кметови, кметићи, подложници, и 4) на пастире, влашићи. Находе се места као: „свымъ племенитымъ властеломъ и дидићемъ и кметићемъ и влашићемъ“, чешће: „властеломъ и дидићемъ и кметићемъ“, а најчешће: „властеломъ и дидићемъ“. Имаовине звале су се „племенщина“, и делиле су се у баштине“ (funditavitici, Erbgüter), одъ старе речи „башта“ т. е. отаць, и у „ждрибнице“ (fundus divisus, durchs Loos zugefallenes Grundstück, коцкомъ припала земля), и у „подворнице“ т. е. закупна добра. Новаць се звао „благо“. Было е двояки скупщина: т. е. срески и

обшты земальски; и на вдне и на друге долазили су само племићи и слободни. Оне су се звале „зборъ“, „саямъ“, „станакъ“, а само еданпутъ „виће“. На свеобщтој скупштини установљавали су се закони. („Пољница узаконише и уставитише овако“.) Пресуде и заключения („листи столачке што изходи изъ квартирна“) писала су се на памучной хартии „бунбазима“ (bombusina) и земальскимъ печатомъ утврђивале: одъ чега безъ сумњъ разликовати валя земальскій грбъ „билигъ жупскій“, сравни немачку домовну марку, дворску марку и т. д., чега е јошъ одъ незапамћенихъ времена было у Славена („zname, земи конакъ“, рускій документъ). Осимъ тога јошъ ћу овде споменути: 1) меру, вагу и новацъ: кварта пољичка, омишка, сплишка, либра (liga, livre), бечъ (dimid. solidus), по солидуса, sou), воланча (obolus? bollondinus? bolognino?), орлакъ (некій новацъ са орломъ), розга (хвата: „путь широка одну розгу“); 2) називе зграда: каштеля (castellum), палача и полита (palatium, „палача у япно, палача у подъ, на селу полита“), селячка гоміоница, кућа гоміоница, торъ (crales, стая за стоку), влашъ (hiemale ovium, стая за овце) и т. д.

Статутъ пољичкій разделѣнъ е на манѣ главе, а свега њи има 108. Одъ њихъ као да ће неколицина бити старијегъ постанка: а које поименце, то се неможе известно определити, врѣ су много измешане новимъ уметцима и додатцима. Но у карариномъ препису имаю свой особитый насловъ а напредъ и регистаръ, али наслови у тексту самоме неслажу се сасвимъ са регистромъ. Наслови ти гласе овако: 1) *парвый законъ одъ княза*; 2) *судъ парвый на станъ пољичкій*; 3) *роки, тко се пріе*; 4) *одъ традитура, и забаве и силе*; 5) *да се могу прокаратури прит супроћъ кривцу и скупит десетину*; 6) *одъ осуде племенита човика и поротъ лу-*

пежу; 7) одъ сетенціе княза, и ча в войвода и ча се осуди лупежъ; 8) кметиѹ первый судъ нѣговъ господаръ; 9) одъ робства; 10) да неморе Влахъ стати у Польца и ко бы убіо изванъскога и т. д. По овима, на свакій начинъ доцнѣмъ насловима може се у неколико познати и пресудити карактеръ вѣзка и стила. Обое в просто и неистражено, сарамерно станю неизображеногъ народа. Правословна терминологія іоушъ в у своимъ почетцима, налазе се истина по неки стари славенски изрази, али у манѣмъ брою, а напротивъ долазе многе стране речи. Мы ћемо одъ свега тога неке примере навести. Actor се овако описуе: *овый ки прави мов в*, а *geus* (обтуженый): *овый, ки пыта недай богъ*, *successor* овако: *наконнѣга (нѣговъ наконнѣга)*, *mobile, mobilia* зову се *гибуѣ* а *immobile, immobilia* *стабуло* (т. е. *stabile*). Славенски изрази есу: *баштина* (*das Erbgut*), *благо* (*das Geld*), *ближній* (*consanguineus, der Verwandte*, сродникъ), *чета* (*cohors, die Truppe*), *десетина* (*das Zenthail, десетакъ*), *дидиѣ* (*libertinus, der Freisasse, слободный*), *дружина варена* (приятельи изванъ сродства, *Freunde ausserhalb der Verwandtschaft*), *дворъ*, *глава* и *главаръ* (*der Häuptling*), *иступъ* и *оступъ* (*obscurum*), *кметъ* (в. г.), *кнезъ* (*comes, der Graf*), *лупежъ* (*der Dieb, крадливацъ*), *надворѣ*, *оброкъ* (*terminus*), *осудъ* (*mulcta pecuniaria, die Geldstrafe, новчана казанъ*), *озлогласити* (*verläumden, опасти, опадати*), *парба* и *парна* (*lis, der Streit*), *племенщина* (*fundus, das Grundstück*), *подложникъ* (*subditus, der Unterthan*), *поротѣ* (*jury, das Geschwornengericht*), *поротникъ* и *рота*, *ротникъ* (*der Geschworne*), *позовъ* (*citatio, die Ladung*), *принайти* и *прибавити* (*acquirere*), *приставъ*, *приставщина*, *редовници* (*die Beamten*), *рокъ* (*dilatio*), *саямъ*, *станахъ*, *столъ* (*tabula judiciaria, Gerichtstafel*), *судацъ*, *виѣ*, *владика* (*der Bischof, епископъ*), *властелинъ* (*der Adelige*), *влахъ*

(der Hirte), *войвода*, *застава* (der Gefangene), *зборъ*, *ждрибница*, *жупа* и т. д. Напротивъ изъ страногъ ѣзика узете су ове речи: *алео*, *асатинъ*, *авизанъ* (vocatus), *бандъ* (mulcta pecuniaria), *деференція*, *дота*, *ѣбра* (imbreviatura, protocollum), *фруштати*, *кун-тентати се*, *кушенція* (conscientia), *лиге* и *парти* (die Parteien), *музувиръ* (calumniator), *ожурникъ* (usuarios, fenerator), *пасаногъ* (der Fasching), *пена*, *посидовати*, *на пошта* (a posta, ex opposito), *прока-ротуръ*, *рачунъ*, *ризикъ* и *ризиканъ*, *сетенція*, *содъ* (der Sold), *стабуло*, *статутъ*, *сувенити* (souvenir), *шкануо* (итал. scampare, Франц. échapper), *таста-менатъ*, *традигуръ* и *традигура* (proditor, proditio), *турма* (obscurum) и т. д. При свему пакъ томе задржали су се у статуту и по неки стари лепи изрази, н. пр. *иступъ нема оступа*, *рана кою покрива . . . (непокрива) свита*, *правъ се нашао*, *укреіо (украо) исподъ прага* (изъ куће, орр. на полю), *аколи замина племенитине лаптомъ* (т. е. по парче, stückweise), *дивойка обарнута на опосунъ* (rite, solenniter desponsata), и т. д.

Што се тиче вредности нашегъ споменика са точке православне, то морамъ оставити ученимъ православима да ђ они определе. Али што се тиче духа, кои у нѣму влада, у кратко само толико могу казати, да овај статутъ ние тако строгъ и ужасанъ, нити тако страшанъ и чудовиштанъ, као што бы се може-быти по времену и месту могло очекивати, премда и одъ едногъ и одъ другога носи на себи трага новгдѣ. У целости узевши, кадъ бысмо га успоредили са статутима и законима изъ истогъ времена, могао бы съ чести постојати. За доказъ и еднога и другогъ, што самъ горе споменуо, нека овде при заключеню нађу места неколике главе изъ истогъ статута.

Глава 25. Одъ карви. Аколи би кои ѡметилъ

на свога господара руке поставія, дужанъ є єдиномъ рукомъ.

Глава 26. а) Одъ жена. Ако бы тко кому біо жену али сестру гдихоѣ али ћеръ презъ нихъ узрока подобна, та є дужанъ дводупли осудъ, ча є либаръ 50. Аколибы на кућу дошадъ у кући али на двору, то є дужанъ двократъ толико, што єсть либаръ 100.

б) Одъ женскога напхиваня на човика. Аколибы коя женска глава на кога напхивала, то съ тимъ ине за то валянъ удрити, да одговорити. Нулибы ка женска глава на кога наскакала боємъ али комъ кавгомъ на скубану, али на бой. презъ негова подобна узрока али кривине, и тутъ, акобы є пристаію до прага, за то неплаћа ништа.

Глава 32. Одъ продав племенштице. Найпарво старый законъ хоѣ, да се племенштина неморе продавати ни заложити устмито, рекући отайно, а навластито мимо ближнега. Да имашъ продати свитло билодано, и понудити парво свога ближнега. — И законъ є старый польчикій, да има оповидити оный, кои мисли продати, на три збора, али при кнезу на три оброка, говорећи: ово ћу продати. Ако ће кои ближний купити, приступи! Аколи не'а, а я ћу, кому могу. И тко продає, неморе искупити опетъ. — До сада су Польщаніюшѣ узаконила, да є ближний воланъ искупити до годишћа. Аколи се іошѣ кои ближний наѣ ближе одъ онога, ки є искупіа, воланъ є оный и одъ онога искупити. Аколи су та оба подъ єдиного ближна. али бы ійхъ и веѣ было, кино су єдиного близу, тада имаю онако и на оный дия искупити, како и свою племенштину диле. На поконъ конца, ако има бити права и законита продая, има се цинити по цини достойныхъ, кои проциную и сти-

маю по свой кушенциѣ оной, ча е та племенштина
вريدна.

Глава 44. Законъ о камакъ. Законъ е, да е дужанъ главомъ, када е на жито, докле ние никло. Тада га е воланъ, чигово е жито, убити, и онде принити га на арвотину, гди е рило, и онди га оставити. — Аколи е жито у траву, воланъ да е убивъ истратити за се, зачь свиня носи двоє оружъ, косу и мотику. Аколи е у винограду, како е речено, подъ гвозди, море се убити и потратити. — Аколи е карзница съ прашчићи, али, аколи е ято свинь, ние човикъ воланъ убити найболъга али карзнице, него мане, да едно, а не веће у едно застане. — И ако е прасаць жировникъ, а естъ иныхъ маньихъ, неима се онъ убити, него маньій. Аколи е еданъ самъ прасаць жировникъ брезъ иныхъ, има се парво оповидити придь свидочбомъ а паке *обочитивши* воланъ да е онъ убити и потратити толико у житу, толико у винограду. — Аколи бы онъ, чи е прасаць, имао господара, кому бы имао дат главу одъ онога прасца, тада му се има оставити глава одъ нѣга, а ино е волянъ за се обратит. — Да право е има найти истиномъ, ели му доисто нашасто у желуци побилижъ одъ гроздовъ оли одъ жита, ако е у житу бы. — А тай се разумій, докле годиръ почму путемъ жито носити, по онихъ путихъ у снопихъ немлаћено, када се юрь почме носити, тай билигъ несуди ништа, докле се жито справи.

Глава 55. О приставахъ. Аколи бы тко порекао пристава, а навластито ротного, тере га достигне за кривога пристава, естъ законъ старый, да му се имаю исихъ три ребра, и ние већъ вированъ ни зашто. Аколи га небы достигао, ки га е порекао, него се нашао правъ, тада на онога тай пада, ки га е права порекао.

Глава 95. Одъ виштицъ и чаровницъ. Акобы се истиномъ нашла коя виштица али чаровница али вражалица, одъ парвога обнашаня има се фруштати. Ако ли се веће найде, има се сажгати.

Изъ овога, што самъ до-сада у-кратко саобштио о особинама статута польичкогъ, довольно се, као што мислимъ, увиђа важность овога споменика югославенскогъ законодатства, и за-цело небы была неоснована желя, да се истый штампомъ на светъ изда, особито при тако маломъ брою подобны споменика.

М. Поповићъ.

ПРЕГЛЕДЪ

ЗАДРУЖНОГЪ СТАНЯ СРБА СЕЛЯКА.

Написао М. Ђ. Милићевихъ.

„Боля је сложна инокштина него не-
сложна иложина“. Песа, стр. 21. —

У друштвеномъ животу нашегъ народа има еданъ пољвъ, кои е, може быти, искључна особина самы Срба. Появъ овай заслужуе да се прегледа и изучи колико стога, што е врло честъ, толико и зато, што е онъ, тако рећи, прва школа, у којој се Срби, понайвише, за грађанскій животъ спремаю и обучаваю и, што обстанакъ нѣговъ стои у свези съ економичкимъ напредкомъ народа и државе. Речъ е о задрузи кодъ Срба.

Осветлити задругу србску, изучити нѣну унутрашню управу и одношеня задругара едногъ према другомъ, према кућниѣмъ старешина и према общтини и држави, было бы и любопитно и полезно за свакогъ Србина.

Но будући да одношеня задруге и нѣна управа нѣ свуда и у свему еднака а я немамъ, по незгоди, извора одакле бы то поцрпсти могао, то ћу се, по нужди, ограничити само на задруге у Србији, кое самъ видіо, у којима самъ се родио и одрасто. Притомъ, штогодъ овде узговоримъ говорићу о задругама сеоскимъ, еръ по варошима или задруга никако и нема или и ако їй има то, готово, пре спадаю у редъ *ортачине* него праве *задруге*.

Задруга є така кућа, у којој више браће рођене или одъ стричева, или стричева и сыноваца и т. д. у скупи живе (*) и сви заедно о едниѣмъ нѣвивама, ливадама, виноградима и т. д. раде и приходъ по договору троше и употреблюю.

Самъ законъ овако опредѣлює задругу: *„Задруга в онде, где в смеса зведничкогъ живота и иманя свезомъ сродства или усвоеніѣмъ по природи основана и утврђена.“* (**)

Има стварій, коє и у задрузи могу быти исключна особина едногъ задругара, но то се ограничава само на одело, миразъ, женскій накіть и т. п. а све друго, као што су: нѣвиве, ливаде, воћняци, виноградѣ, казани, воденице, стає, куће и т. д. иманѣ є читаве задруге и ни єданъ задругаръ — у задрузи — неможе казати шта є, наїме, нѣгово шта ли осталы задругара.

Станѣ овако — као што є задруга, — у комъ се появлюю тако различне дужности, права, потребе и интереси, небы могло никако обстати да му не иде наруку све домаће воспитаванѣ. (***)

(*) Има задруга, у којима живе по 20, 25, а и 30 и више душа. У селу Рипињу, наїє београдске, была є за мога дѣтињства кућа неки *Родића*, у којој є было 31 душа, коє людіѣ, коє жена и дѣце. А Г. Вукъ на стр. 173 свога Рјечника вели, да „у Косову у кући некога Трифуновића има 62 душе, међу којима је 13 жена съ мужевима и двије удовице.“

(**) 507. §. Зак. Грађ.

(***) Врло мало има међу селяцима людіѣ, кои бы узрокъ распаду задруге видили у неудесниѣмъ условіѣма нѣногъ обстанка, него понавѣише држе, да є то већъ некака несрећа за све задругаре како почну поговарати о деоби. Я самъ самъ познавао єдну кућу, у којој є владало суверѣ, да онаї одма мора умрети, ком нагне да се дели изъ задруге. Све ово пакъ приноси, да се задруге обдрже па макаръ у нѣима было некогъ и теже и неправіє одъ осталы.

Мы ћемо се потрудити да изложимо она правила, која су темель задругама. Правила ова понайвише су обичайна, наследна, али иј има и таки, која су прописана одъ власти, па потоме, одъ себе се разуме, имаю велиногъ утока на то станъ; зато ћемо мы, излажући управу задруге, свуда споменути и те законе прописе, кои кое место одређивали и утемелјивали буду.

Тако пре свега представља намъ се

а) Старешина задруге.

У задружної кући старешинство, обично, узима онај, који є годинама најстариј; но често се догађа, да онъ то и млађемъ одъ себе уступи, ако сви други мисле, да бы овај за то болъій и способниъ бы.

Ово старешинство непредає се свагда договоромъ, но често га по који задругаръ присвои самъ а остали га, као и неотице, за старешину кућињгъ признаду и признаю.

Често бива у кући, у којој самъ отацъ са синовима живи, да онъ уступи старешинство свое сыну и то не, свагда, ономъ, који є најстариј него ономъ, који є најпаветниј. Шта више, може быти, да одъ стотине нема єдногъ оца, који бы и у старости задржао старешинство надъ кућомъ, него га, како остари и изнемогне, преда најваљаниємъ своемъ сыну. У нѣи има за извиненъ тога и пословица, која вели: „Ко ради онај валя и да суди“. Нема л' ово какве свезе са онимъ остављаниємъ скиптра и кланяниємъ у манастирь наши давны круноносни предака? —

Овај старешина управља кућомъ и целимъ иманѣмъ ал' не сасвимъ по својој вољи, већ у договору са свима одрастлими задругарима и съ обзиромъ на писане и обичајне законе. Онъ заповеда шта ће се кадъ и како радити; онъ одре-

ђуе свакогъ одъ млађи на посао и у свакомъ кућ-
нѣмъ раду помаже и самъ где и колико доспе.

Онъ светуе и кара немарне; онъ суди и по-
равниава споречене задругаре. (*)

Онъ погађа и исплађуе надничаре или ма ка-
кве раднике за кућевне послове.

Онъ продае шта е за продаю (**) и купуе што
кући треба.

Онъ држи кућевне новце где ѿ има. Нѣму
остали задругари даю рачунъ о ономъ што су
потрошили и враћаю што имъ е претекло.

Онъ о крстномъ имену носи колачъ у цркву
и ломи га са свештеникомъ. (***)

Онъ о задушницама *наменюе* мртвима за ду-
шу свеће и поскурице и носи ѿ у цркву. (****)

(*) Онъ само *млађе* може ошинути или и истући
а према свима другима текъ саветъ и артованъ упо-
требљава, и ово, у доброй кући, учини више него и
бой, връ ѿ е на то привикло домаће воспитанъ; а где
артованъ старешине непомаже ту се задруга већъ ра-
спала или, како они кажу, ту су већъ *„две куће“*.

(**) §. 510. Зак. Грађ. овако гласи за старешиниу
задруге: — *„Онъ ништа на штету задруге — безъ са-
изволеня исте — предузимати не сме, но ако онъ
башъ нешто и учини и други за годину дана одкадъ
дознаду непротестираю, онда остав стално и не-
поречно“*. —

(***) По варошима може се често видети да до-
маћинъ о својој слави пошлѣ по детету свомъ или и
по слуги колачъ у цркву да га тамо самъ свештеникъ
преломи. Ово бы у селу была велика поруга; връ по-
сао овај, по важности и значењу своје само главн
кућевној припада. Тако се често чуе, кадъ овакавъ
човекъ умре, да се у запевки надъ њимъ и то нари-
че. — Лепимъ славама србскимъ, на жалостъ, почеше
се по варошима предпостављати *имендани*, светковине.
ков нити дољакую нити се уместно могу примети за
народне светковине.

(****) Овај се обичај састои у томе: умеси се до-
ста поскурица и начини доста свећа воштаны, па ујутру

Онъ излази у обштину на скупъ и договоръ сеоскій; онъ ту прима одъ власти заповести и казуе їй своимъ домаћима; онъ се позива да одговори ако бы кои одъ нѣгови млађи какву повреду туђой части или иманю учинио. Преко нѣга само позиваю се нѣгови млађи на судъ обштинскій, кадъ зашто овоме требаю. Укратко: онъ е некій посредникъ између свое мале државе — куће — и власти сеоске.

За старешиномъ долазе

б) Остали задругари.

Сви остали задругари ма и непунолетни были питаю се у договору кућевномъ. Шта више, Срби, селяци, тако воле све съ договоромъ одпочиняти, да се често газда са слугомъ о свакомъ послу као са ортакомъ или задругаромъ договара. Удивително е како Срби милую *договоръ* у свакомъ предузећу и како мрзе на онога, кои предузима и свршуе самъ а неће никога ни низа што да пита. Ову склоностъ къ договору преносе они доцније и у животъ грађанскій и ништа имъ није теже него кадъ имъ кметъ само налаже шта да ураде а неказуе имъ одъ кога е то наређено и зашто. Они слушаю врло радо што имъ се годъ заповеди, али само оће да имъ се увекъ каже и узрокъ зашто мораю ово или оно учинити. Ова

на *задушнице* (у суботу предъ белу неделю) пошто се сви у кући моле Богу, домаћинъ узме и свеће и поскурице па састави одну поскурицу и одну свећу и прекрстивши се полюби їй обе говорећи: „ово за покой душе моме оцу“, па узъ другу „стрицу“ или већъ кога има мртвогъ докле їй све не *спомене*; а наипосле узъ одну рекне: „ово за покой душе свима моимъ знанимъ и незнанимъ мртвима“. Ово се после све однесе цркви те се свеће запале а поскурице поведу и поделе сиротинњи предъ црковомъ.

се склоностъ замеће у задрузи и она неће никадъ быти опасна *Србској држави*, ерѣ в она навикнута радо чинити све оно, што се клони на добро общте куће — отачбине — текъ оће, као и у задрузи, да сви они, којима се общти терети налажу, и знаю, зашто се тій терети мораю подиети и какву они користъ общтой кући поставляю у изгледъ.

Свакомъ послу, у доброй задрузи предходи *слошкій договоръ*, (*) а извршенъ оно.ъ, што се договоромъ избере оставя се увекъ старешина задруге. —

Свакій задругаръ може, радећи онда, кадъ задруга светкуе, или иначе изванъ задруге, прибавити кою пару: н. пр. онъ може умети градити каце, кола и т. д. па на свечанику — кадъ у нѣговой кући нико неради (**) — може онъ начинити коє буре, наобручати коме кацу, или опасати кола и добитакъ одъ тога нѣгова є собственостъ нити му старешина одъ нѣ тражи рачуна (а онъ самъ, ако оће, може то и задрузи као общтый приходъ уступити). И башъ кадъ се зна да задругаръ има свои (таки) новаца, а потреба се укаже да онъ поће кудгодъ одъ куће као на прилику *на кулукъ*, (***) на саборъ цркви или на кум-

(*) Договори ови бываю где се пре задругари састану или на раду или на путу или на ручку или увече на вечери, и старешина несазива іѣ све уданъ ма него, као што реко, где се съ кимъ пре састане.

(**) Осимъ *заповедны* празника светкую селяци много други малы свечаника, у коє бы ваяло радити; у ове дане они нераде себи а иду другимъ на мобу или и за новце коме што ураде. Ово увекъ чине млађи, којима (као) нѣ тако греота као старіима.

(***) *Кулука* у Србін нема по 49. §. Устава земальскогъ; но грађенъ путова и свакій лѣный радъ они називаю *кулукомъ*.

ство или кудъ у госте, старешина му задруге мора дати одъ кућевны новаца онолико, колико е нужно да се онъ тамо съ образомъ проведе; но онъ, ако жели быти мало пространіе руке, додаће самъ къ томе и одъ оне свои собственности.

Задругаръ е природный а и закономъ признатый таторъ у задрузи заоставши малолетника (*) (што найпре за кућинѣгъ старешину важи); и *докле годъ*, пише у закону о томе, *вдне пунолетне или оженѣне главе у задрузи има, и нико одъ заоставши неште да се пописъ (иманя) чини, Судъ пописа чинити неће* (**) и т. д.

Момци се жене и девойке се удаю у задрузи, обично, онако, како се ков и рађало. Врло су редки случаи (***) да се млађе годинама жени ил' удае пре старіегъ іошъ неженѣногъ или неудатогъ.

Садъ да видимо како бива и

в) Н а с л е д і в у з а д р у з и.

У нашемъ отечеству, поредъ общегъ прописа о наслеђиваню, постои нарочитый законъ за наслеђиванѣ у задрузи изузетно одъ общты правила о наследію; тако, наприлику, да самъ я *иннокостанъ* живіо и умрѣо па по себи само *женско дете* оставіо онда ме оно, безъ сумнѣ, као *оца* наслеђуе; али да самъ я са іошъ еднимъ или више *браће* у *задрузи* живіо па (безъ завештання) умрѣо оставивши само женску децу, онда ме *„не наслеђую моя (женска) деца него задруга као најпречій наследникъ, а мою децу она (задруга) само мора одржити и у свои време пристойно удолжити по постовањемъ обичаю“*. (****)

(*) §. 159. Грађ. Зак.

(**) §. 520. Грађ. Зак.

(***) Т. е. кадъ е оно старіе болестно или сакато.

(****) Види толкованѣ 529. §. зак. Грађан. 7. Фебруа 1847. године В. № 159.

Овай законъ узетъ у свези са онимъ што ћемо доцнѣ казати, доволно насъ уверава да правителство много више жели обстанакъ задруга него ли умложаванъ инокоштине. И нека остане задруга, то лепо патріархално станъ нашегъ народа, где само може обстати безъ ичѣв штете, али е законъ овай врло *неприроданъ*; зато се мы и надамо да онъ неће бити дугогъ века.

г) Жене у задрузи и нѣини послови.

Женама у задрузи поделѣна су права и дужности. Оне редомъ раде све кућевне послове: тако редомъ сире сирѣ т. е. свака мора едно лето бити станара те мустити стоку, сирити, збирати масло и скорупѣ; а друге, које кодъ куће остану морају *редити*. Ово бива овако: свака жена мора *недељу дана*, одъ понедељника ујутру починјући, месити лебѣ, кувати ело и носити га радницама где се они узнаоде на раду. И за ову недељу дана, докле која *реди*, неиде она на радъ ако е задруга већа, ако ли е задруга мала она и у пољскомъ раду помаже колико доспе. Одъ реда се ослобођава *свекрва* и новооведена *млада*; прва засвагда а друга за годину дана, однако е доведена; но ово бива и едно и друго у онимъ задругама, где е слога и љубавъ, а догађа се да у некимъ кућама свекрву терају да реди, докле годъ може а млади, што норечъ, *трећий данъ руке у тѣсто* (т. е. да *реди*), текъ ово обое не служи задрузи на дику и, тако да се изразимо, обште мишлѣнѣ неодобрава оваке поступке.

Овде неће бити сувишно рећи што годъ о великимъ теретима сеоски жена, па биле оне у задругама или инокосне, премда е првима ипакъ свагда теже. Ко ове терете нѣ своимъ очима видіо томе е тешко представити њ и описати. Осимъ тога што жена, по свомъ определѣню, рађа, дом,

негуе и одрануе децу, она одева одъ главе до пете себе, мужа и сву децу (*) (а често и јошъ по неколике изъ задруге), жена готови ело сваке врсте и, на свомъ рамену мора га радниџима однети ма они и на сатъ ода далеко были, она музе стоку, сири сиръ, доноси воду (за кућу и оной стоци и живини, која лети пасе онде, гдѣ нема воде); жена служи и гове свекру, стариѣмъ деверу и мужу и помаже имъ мало не у свакомъ польскомъ раду.

Мало има радова польски, у којима жене не помажу людма а люди, може се рећи, ни у каквомъ домаћемъ послу недеље терете са женама. Врло е редакъ човекъ — у селу — који бы место жене донео воде кући или самъ, кадъ бы она и болестна была умесіо леба, връ се то сматра као посао женскій, посао, који човека (као) понижава.

Жене имаю у свомъ — женскомъ — раду много правила, која нигде нису написана, но која се преданіѣмъ одъ оца на сына изучаваю и чуваю.

У задрузи, гдѣ има по 5—6 а не редко и по 10 жена немаю оне све еднакъ брой деце: нека рађа сваке године, нека у три текъ едномъ а нека и никако. Садъ све скупа да израђую што за целу кућу треба было бы неправо за ону, која или нема деце никако или ѿ има мало. Стога су имъ ти послови овако поделѣни:

Свака жена у задрузи, одева свога мужа и своју децу сама, али, ако е свекаръ удовъ онда узме и иѣга да одева она, која свои има најманѣ на оделу. Тако исто бива и ако који деверъ —

(*) И то одъ платна, које е она сама утрљила, изгребенала, опредала, смотала, скувала, основала изаткала и убеллила. Тако быва и съ вунениѣмъ оделомъ, у коме люди помогну толико што остригу вуну съ оваца и поделе е међу женама па после све што треба раде саме жене.

задругаръ — обудови онда и нѣга, па и децу њу, одева коя одъ оны снаа, које свои найманѣ имаю на оделу.

Но све што жене израђују, израђују га или одъ вуне или одъ тежине — куделѣ, — зато се вуна, пошто се остриже съ оваца, подели или на онолико делова колико е мушки глава у кући, или на онолико, колико свега има душа у задрузи, па се после свакој жени да онолико делова, колико она има на оделу било мушки глава било душа. Прво се зове деоба по *мушким* а друго деоба по *челядима* (или као што на много места говоре по *живини*).

Девойкама у задрузи, кадъ прирасту, дав се више вуне и остављаю се покадкадъ одъ польскогъ рада да и себи штогодъ дарова спреме.

За коноплю има задруга обштіѣ еданѣ коноплякѣ или и два, кои се, кадъ буде време, пооре плугомъ обштимъ као и друго оранѣ па после се свакој странки (партаи) у кући, коју по една жена одева одели по лея конопляка, коју онда та иста странка ускопа и засее, потомъ, кадъ конопля доспе, бере, подсеца, кисели и, пошто се на задружнимъ колима пренесе кући, трљѣ, чешљѣ, зумба, преде, кува, снуе, тка и т. д.

Свака овака странка мора себи одъ свое коноплѣ и семе оставити да ѣи до године има чимъ посејати. Ово е семе собственостъ дотичне странке, која га може другой, ако ова остане безъ свога, и продати за новце.

Међу женама е она прва, којој е мужъ најстариј, (*) премда су оне у своимъ пословима не

(*) Жена добива старештво по мужу па ма она удаткомъ и млађа была. На прилику, два су брата у задрузи, оба ожењѣна. Старијѣ е и жена у кући старија па и ако она умре и онѣ се ожени подругиј путѣ

зависе една одъ друге. Изузима се случай, надъ е старешина у кући сынъ, коме е јошъ жива ма-ти, која е тадъ старія одъ домаћинове жене. У осталомъ то незначе много бити прва међу же-нама, еръ су њина права и дужности еднаке сва-којко (осимъ оногъ случая што смо напредъ о свекрви и млади навели).

д) Деоба задруге.

Врло су различни узроци, кои задругу при-моравају да се подели ал' е помайчешћий тай што су задругарима неправично поделѣне дужности и права. За жене е у задрузи увекъ најтеже и оне врло често раде да се задруга подели; стога е уобште на њи повика да оне завађају браћу и разкрђую задругу, но оне томе нису криве толи-ко, колико само станъ стварій. После оногъ, што смо мы поброяли да у њине теретне дужности спада, нетреба имъ замерити што себи траже олакшице.

Кадъ се већъ види да се задруга збогъ че-сты неспоразумљена мора поделити онда се за-другари, ако могу, сложе сами између себе оће ал' се свакій засебе одвоити, или ће по више њи заедно; тако исто договоре се и о томе съ кимъ ће бити отацъ мати и малолетни синовци и сы-новице, ако има таквы лица, (*) па се онда поде-ле, пошто најпре начине сви скупа куће онима, кои излазе. Затимъ поделе њиве, ливаде, воћа,

опетъ е ова друга њгова жена старія одъ свов етрве, која е истина пре дошла у кућу али за млађегъ брата.

(*) Првимъ двома увекъ стои на вољи съ кимъ оће да буду и увекъ имъ се (и пре закона) дае део имана, кои држи до њине смрти онај, кодъ кога они седе а после се тай или подели међу свима или за довека остав ономе, кои е сачувао до смрти оца и ма-теръ.

винограде, стоку, алате и све што имаю. Ово све понайчешће бива предъ неколико нѣины суседа, кое они сами позову или имъ іѣ и кметъ одреди. Ако се ненамире ни сами ни предъ комшіяма ни предъ кметомъ, онда се упућую суду, кои имъ пресућуе по закону. (*)

Неженѣнимъ задругарима, на деоби, дае се изъ общтегъ иманя онолико на женитбу, колико су, одприлике, други потрошили кадъ су се женили.

Исто тако, дае се ономе, кои узме отца, матеръ, деду или старогъ стрица осимъ дела овы лица и на *укупину* овима одъ стоке, т. е. на име оногъ што се мора потрошити кадъ кое одъ оваки лица умре. —

Врло потреса човека деоба оне задруге, која е у слози и любви живила, у којој е свако гледало да само више уради него што ће остати другоме. Ту се мора човеку сажалити башъ и ако сама стваръ незаслужуе нимало жалѣня. Таки случаи нису редки у нашемъ народу; а нека ми се не замери што ћу споменути еданъ, кои се пре едно 60—70 година догодіо у мојој породици, и кои се и данасъ споминѣ съ особитимъ чувствомъ.

Прадеда мой Милићъ, кои е породицу нашу изъ Старе Србіе овамо довео, у својој 85. години доживіо е толико порода одъ себе и свое браће, да е већъ за некористно држао више іѣ све ускупи оставити; стога едномъ, на некій празникъ зовне къ себи све сынове, сыновце и старіе унуке съ нѣовимъ женама на имъ рекне: „*Децо, а самъ*

(*) По §. 496. Зак. Грађ. — Неможемо да неспоменемо, да суду нема тежегъ посла и замршеніегъ одъ расправе и деобе задруге. Ко нѣ видіо тај процесъ, неможе о нѣму добити понятія макаръ да му се како описуе. Найболъ е за задругаре а за судъ е велика олакшица, кадъ се они сложе и поделе предъ своимъ комшіяма.

радъ да вамъ кажемъ да в кошница већ заматичила и треба да се роу; плетите празнике, скидайте каптаръ да не повду челе зимовникъ“. Они се сви убезекну незнаюћи шта то управо значи а кадъ имъ онъ каже да треба већ да се поделе они се сневеселе а неки бризну плакати, и, мислећи да е томе неко одъ нѣи узрокъ, заишту да имъ га одкрие па да га исеку. Нис, децо моя, нико другій тай, што оће деобу, него е оћу я, рекне старій; мени е одъ свию васъ найжаліе што ће оно што се досадъ звало само *наше* одсадъ да се зове и *наше* и *ваше* и *нѣино* ал' е и то бо-лѣ него да се поделите онда кадъ сами будете мога доба“.

Научени у свему слушати *деду* они су се поделили ал' деца нѣина крозъ дуго време пису мо-гла да се обавесте кое е чія кућа него су увекъ и данѣивала и ноћивала где ій кадъ затече данъ или мракъ. Бывало е, причаю, да сва изгласа заплачу, кадъ имъ се рекне: „Айдете свако своіой кући: то ніе ваша кућа“. —

Задруга има свои добры а и слабы страна. У нѣой е, нарочито, за мушке лакше, врѣ они, лакше и брже сврше свакій посао кућевный, за жене пакъ задруга е одвећ тешка, као што се види и изъ оногъ, што смо мы горе рекли. — Станѣ задружно много е удесніе одъ инокосногъ и за развитакъ доброгъ домаћегъ воспитанія, врѣ у задрузи еданѣ разуманѣ старешина управля во-льомъ неколики людій, кои му се радо покораваю; онъ дае еднакъ правацъ за поучаванѣ косякве 10—15-оро деце. Една вешта свекрва руководи неколико млады неукы снаа путемъ, кои води об-штой слози, срећи и напредку, докле у инокошти-ни ради свакій по своіой памети наоу у польскомъ

раду и кућењу тако и у васпитавању деце. И ове околиности чине, те е увекъ задружинку, наученомъ у задрузи, чувајући своє добро чувати и другогга, лакше доказати, да онъ, жертвуюћи што ка полаву отачбини жертвуе то на саму своју користъ и срећу.

Да Србинъ, селякъ, има смока мора имати стоке, а овой треба чобанинъ; да има альину онъ а жена сукню или зубунъ, мора имати оваца те да съ нѣи остриже вуне; да има волове мора имати крава, кою бы му ѿтелиле; да има мяса мора опетъ имати своє стоке, връ иначе нема га где наћи а стока потребуе да се надгледа; да има вина треба му виноградъ; да има ракіе треба му воће; да има масти треба ранити убойнице; да има воска и меда треба чувати кошнице; — едномъ речи што му годъ треба све самъ мора набавити а ништа, нема где, за новце купити: па и стога е, при тако јошъ не *поделѣной радњи*, задруга добра, почемъ у нѣой довольно душа има да се свакој одъ толики многостручны радня по една одредити може.

Докъ е народъ нашъ быо подъ Турцима, лишень свакогъ правосудія и задруга е имала много веће значенъ него данасъ: сада свакій грађанинъ, коме се каква повреда или штета учини, прибегава закону и суду и одатле у дозволѣреня тражи, а за Турака се свакій уздао више у своју задругу и родбину него ли у турскій (подмитливый) судъ. Оваку превагу према инокоштини имаю и данасъ многе задруге, но она е већъ сасвимъ излишна у Србін.

Осимъ тога задруга е необходимо нужна у држави войничкой; и, безъ сумнѣ, у той цели су и наше отечествене власти забранѣвале задругама делити се и оне, кои су то преступили сматрали су као кривце, и суду на осуду спрово-

дле. (*) Доцнѣ в Попечительство правосудіа ско-
дно §. §. 15. 17. 38. и т. д. расписало судовима (**)
да деленѣ не сматраю као кривицу, која осуђенію
подлежи, будући се то небы слагало съ изрече-
нимъ смысломъ закона, кои оиоме, кои в *пуноле-
танъ* дав слободу да може „своа права држати и
съ њима руковати и располагати“. Ово учини те
се задруге почну накрпать делити, стога законо-
давна власть опетъ подъ 22. Юнія 1846. год. В. №
370. изда правила о деленію задруга, по којима се
задруге саме немогу делити збогъ маловажни
узрока, као на прилику збогъ свађе, заваде, која
е случайно и одскора међу задружницима поста-
ла; а кадъ е мрзость већ укоренѣна међу задру-
гарима, да свађа дуго трае и т. п., онда се ипакъ
може задруга раздвоити.

И ова правила имају само световну силу, а
доцнѣ подъ 5. Фебруара 1855. год. В. № 41. из-
даде высочайша власть решенѣ овогъ садржая:
„да при постоећемъ основу о деоби, кои е и Грађ.
Законикомъ усвоенѣ нѣ могуће деоби противу-
стати, и по томе, да се њъ предупредѣнію деобе
само морална средства и унапредакъ употребля-
ваю“. Ово е последнѣ, и по њѣму се данасъ упра-
вляю народъ и власти у Србїи. (***)

Но и осимъ тога високо правительство зе-
малско много више жели обстанакъ задруга не-
го ли умложаванѣ инокоштина. То се види изъ
нѣговы уредба и закона кои се на задругу одно-
се; међу коє долази и законъ о ношенію терета
државны, којимъ е задругама много већа олакшица

(*) Височ. Указъ одъ 18. Юлія 1839 год.

(**) Расписъ Попечительства правосудіа одъ 18.
Фебруара 1846. год. А. 5179 одъ 1845. год.

(***) Полицайне власти дужне су съ концемъ сва-
ке године поднети Попеч. Внутр. Дѣла списакъ поде-
льны задруга. —

учинѣна него за инокосне главе. Ево речій самогъ закона о наплаћиваню данка: „Ако се у којој кући, пише тамо, нађу четири главе, коѣ бы данакъ плаћати имале, то се една одъ плаћаня ослобођава а три плаћаю. Исто тако и где петъ има една не-плаћа. Где шесть или седамъ глава у одной кући има, две се главе ослобођаваю; где в осамъ или деветъ у одной кући, три, а где десетъ, четири одъ плаћаня ослобођаваю“. — — — — —

„Кадъ се кромѣ оца јошъ четири сына у одной кући не поделѣна налазе, кои бы данакъ плаћати морали, ту се и кромѣ оца јошъ една глава ослобођава“.

А напротивъ: „кадъ отацъ више сынова има, кои плаћаню данка подлеже, пакъ бы сви, кромѣ одного, одъ оца оделѣни были, то ће и отацъ на свою главу и заоставшій съ нѣмъ не оделѣный сынъ на свою данакъ плаћати“. (*)

Шта е друго хтело новде законодавство, ако не: ићи на руку одржаваню задруга а стајти на путъ њиномъ распаданю и умложаваню инокоштине.

За економійскій напредакъ народа и државе задруга е, поредъ своју свои, горе поброяны, добры страна, штетно станѣ. Увекъ поделѣни задругари више стеку него кадъ су у задрузи. Узимимо објасненя ради задругу одъ 5 оженѣны глава: њой в доста 6 волова теглећи, троя кола, 30—40 говеда, 80—100 оваца и т. д. и имајући колико имъ треба задругари се за више неће ни бринути; а нека се поделе тій 5 глава, свака за себе, неможе имъ нипошто бити да свакој ненабави себи два вола то су одма 10 уместо 6 во-

(*) „Правила за пописъ данакъ плаћајући глава одъ 8. Марта 1850 В. № 349
С. № 101 точка 10. 14. и 15.

лова, свакій мора имати своя кола, врѣ и безъ того не може быти, ето одма петоры уместо трои у задрузи. Тако бývá са стокомъ и уобште са иманѣмъ сваке врсте. Ништа нѣ горе него кадъ люди живе и остаре у задрузи па се онда поделе: таки докъ су живили у задрузи были су газде, кадъ се поделе пакъ они текъ виде да су сиротиня, а овамо су остарели и за тешкій радъ и кућенѣ неспособни. По томе, ако войнички обзири несаветую одржаванѣ задруга, онда е, по моіой памети, у интересу народа са стране економичке найболѣ, да се оне деле онда, кадъ су задругари іошъ млади и за свакій радъ и кућенѣ способни и то увекъ кадъ они сами деобу захтеваю; врѣ се не да помислити да ико другій може болѣ одъ нѣи оценити потребу деобе задруге.

СТАТИСТИЧНИ ПОДАТЦИ ШКОЛСКИ ЗАВЕДЕНІЯ

у Княжеству Србскомъ.

Одъ Дра Милована Спасића, редовнога члена Друштва Србске Словесности, главнога управителя основны школа, и пр.

Све што се у свету догађало и догађа, и цела будућност његова, оснива се на прошлости. — Родъ е се човеческій непрестано развио и дѣлао, обзирући се на свою прошлостъ, која му е свагда била најјача основа развитија, и најболѣй учитель будућности. Но ова прошлостъ, ма да е како важна, прелазила е у заборавностъ, и тако, особито за удалѣніе потомство, ніе одъ онакове користи била, одъ какове бы бити могла; и ово е манъ или више донде трајало, докле люди нису почели особиту пажњу на прошлостъ обраћати, верно е бележити и потомству предавати. — За то и видимо, да е свакій онај народъ болъ напредовао и развио се, који е прошлостъ, а особито свою, за учителя будућности узимао, него онај, који е ово пренебрегавао и заборавности предавао. Ово осведочава намъ најболѣ исторія, која е огледало векова и народа, и која е такође плодъ прошлости. Но наша нација ніе тако далеко у овомъ ићи, за то ћемо се укратко обазрети на нашу прошлостъ средињгъ века, и тyme подкрити важностъ њѣну уобште.

Нема Србина, па ма и најпростіи бы, који незна, да смо имали: жупана, кралѣва, царева, войвода, ратова и т. д., врѣ ово, и овомъ подобно, и сами слепцы узъ гусле у песмама спомину. —

Но овакова преданія и овакови предмети спадаю у исторію, као што за ню имаю и вредность; али за државописъ несадржаваю грађе, као што е: брой народа, црквѣй и школа, станѣ и одношаи трговине и финансїе, и т. д. Да бы овакови податцы прошлости наше, за Србство одъ неоцѣниме користи и найвеће поучителности были, сведочи намъ „Душановъ законикъ“, кои е одъ олуе и зуба времена сачуванъ. Нѣгова велика важность и врлина види се и изъ тога, што га разлажу многи учени люди и странне народности, и налазе у нѣму науке и поученя: правдослови, историцы, филолози, државници. — Што пакъ државописны податка немамо одъ времена Србски владателя среднѣгъ века, нїе чудо, врѣ таковы слабо видимо и кодъ други савремены народа, кои нису онаковомъ бичу и онако горкой судьбини изложени были, као Срби и нѣгово отечество. —

Овай недостатакъ прошлости, будући е државописна наука оногъ времена была іошть у колѣвки, и побудіо е новіегъ века како државоуправленія, тако и поедине люде, те су на постовѣна, коя очарателномъ брзиномъ пролазе, веће вниманѣ обраћати, па їй и са великимъ трошкомъ и трудомъ скупляти и у писмохраништама чувати почели. Но и ово нїе было доста. При нагомилаваню дѣла и писмены одношеня, затрпавани су и државописни податцы, кои су по томъ тяжело приступни были и самимъ людима одъ струке, а камо ли осталомъ ученомъ свету и државницима коима пазити треба да будућа на прошлимъ (и постовѣнимъ) осниваю. За то су скоро све европейске, и остале изображеніе државе установиле „Државописна надлежательства“, коя имаю задаткъ: све државописне податке, као и уредбе и законе, скупляти, у редъ доводити и средствомъ печати явности їй предавати. —

И мы имамо спрамъ нашегъ станя доста државописны податка у писмохраништама, особито найновіегъ времена, и ова се свакій данъ умножаваю. Али, какову користь одъ нѣи имамо, кадъ су несастављени и необдѣлани, па по томъ тешко и приступни? — Они су јоштъ одъ манѣ користи за едногъ ученогъ странца, кои бы радъ быо о станю нашегъ отечества што писати и насъ у ближе и болѣ познанство са другимъ народима довести. Да е пакъ свакомъ народу нужно познанство съ другимъ народима, особито ономъ, кои е слабо познатъ, нетреба доказивати. Съ ове точке сматрајући предметъ и предамо ове штати-стичне податке јавности, кои се као грађа за државописъ отечества нашегъ у смотреню школски заведенія сматрати имаю, и ков смо по силама нашимъ онако изложили, како е у самой ствари.

Нама е свима познато, да е школа было у Србији за време владаня, или болѣ рећи за време воеваня неумрлогъ Карађорђа; еръ велика школа у Београду оно време постојавша, предпоставля и мале, основне школе, изъ кои су ученицы у ову „велику школу“ долазили. Но колико њ њ е и какovy было, и гди су ове постојале, извѣстно незнамо. — Кадъ е Србија 1813. године пала и страдала, и школе су наравно пропале. Но оне су ипакъ, при свемъ томъ што ратне околности нису допуштале на нѣи особито вниманѣ обраћати, уватиле некій коренъ у земљи отечества нашегъ па и семе за будућу жетву посејале. Люди, кои су за време владаня Карађорђевогъ школе подизали и у нѣима были, окусили су плодъ и доброчинство школски заведенія, па су после, кадъ е свирѣпость Азіята попустила, опетъ почели о школама мислити, и ове су како тако подизали и обдржавали. Негди е попа и духовникъ при светомъ храму (или кодъ свое куће) учио по ков дете; ве-

гди су се по неколико разумних людїх сложили, учителя нашли и погодили, кои в њїову децу учио како в могао и знао, селећи се са школомъ изъ куће у кућу свои ученика; а негди су особито по већимъ варошима, настоявали и старешине, да се школе заведе. Овако неизвѣстно, періодично и бѣдно станѣ школа, трајало в двадесетъ година; и текъ, кадъ в се 1832. и слѣдуюћи година гимназія установљавала, почело се обраћати вниманїе и на основне школе. Кадъ в се 183 $\frac{1}{2}$ год. школске увидило, да нема доволно, и преправне дѣце за гимназію, и да родителїи незнаю, кадъ имъ децу у гимназію шилати вая, разписао в „Управителный Совѣтъ“ 3. Октомврія 1835. год. и „Исправничествамъ“ препоручио, да народу објаве, да ће се теченіе гимназіе 27. и. м. одпочети, и да децу за гимназію способно у Крагуевацъ шилу. Слѣдства овогъ разписа показала су да на основне школе треба много веће вниманїе обратити, него што в обраћано; зато се одма 22. Марта 1836. г. установи званїе „Директора свою школа“, и за таковогъ буде постављенъ почившїй Петаръ Радвановићъ. Изъ наставленїа директору датогъ видї се, да в наређено, да у свакомъ окружію буду по две правительствене школе. Одма по овомъ 22. Августа и. год. буде по наредби княжеской и планъ прописанъ: како ће школе по окружіяма постояти. Па како су школе 183 $\frac{1}{2}$ год. школске првїй путъ посѣћене, одъ когъ год. и званично извѣстїе о њима имамо, то и мы за основъ овогъ предмета узимамо 183 $\frac{1}{2}$ год. школску; и по овомъ, изложивши станѣ школски заведенїа и 184 $\frac{1}{2}$ и 185 $\frac{1}{2}$ год. школске, и сравнивши га едно съ другимъ, видићемо: коликіи смо напредакъ у школскимъ заведенїяма, па и у просвети, за последнїй двадесетъ година учинили.

. . .

Колико а у којој околици било осн. школа и ученика 183¹/₆ год. школске.

Околици.	школе.	ученици.
1. Београдско (съ Београдомъ)	6	282
2. Валѣвско	6	126
3. Шабачко	9	278
4. Подринско	1	32
5. Ужичко	4	76
6. Чачанско	2	88
7. Рудничко	1	42
8. Крагуѣвачко	9	253
9. Смедеревско	4	173
10. Пожаревачко	8	222
11. Краинско	5	216
12. Црнобрѣчко	2	67
13. Баньско (Гургус. и Алекс.)	5	190
14. Њупријско	3	211
15. Ягодинско	4	146
16. Крушевачко	3	112
Свега	72	2514

Ове 72 школе, по издржаваню њиовы учителя могу се ставити у три реда. У првый долазе школе правительствене, у другій общтинске, а у трећій редъ приватне. Правительствены школа было е 26, и учителя су њини добивали плату изъ правительствене кассе, коя е одъ 100 до 150 талира годишнѣ была. Общтински е школа было 27 и учителя су, осекомъ опредѣлену имъ плату, добивали одъ общтина, а та е была одъ 400 до 1500 гр. чаршиски, како гди, осимъ Београда, гди е већа плата была. Приватны пакъ школа было е 19, кои су учителя добіали одъ свакогъ ученика, како су се са родительима ђачкимъ погодили, одъ 60 пара па до 4 гроша на мѣсець. На 26 правителъствены учителя издато е исте године 3200, на 27 общтински 1496, а на 19 приватны 382 талира; кое кадъ се у едну сумму скупн,

износи 5078 талира. Кадъ се ова сума на 72. учителя раздели, дође на свакогъ, едно на друго, по 70 талира и 12 гроша. Обштыи пакъ брой ученика, разделивши са обштимъ броемъ школа, дође на едногъ учителя или одну школу до 35 ученика. До 1836. год. обштинае су обично саме учитель тражили и погађали, као што су и поедини люди то чинили, имајући повереня у обштини. Но како е званіе Директора установљено, овај е учитель, особито за правительствене школе набавља и представља, и по одобреню „Управителногъ Совѣта“ у дужность уводіо. —

У смотреню предмета, кои су ученицыма у основ. школама предавани, примѣтити е, да ови нису были прописани; по чему су ови и зависили одъ способности поединогъ учителя и могућности набавити потребны књига. Но понайвище предавани су: букваръ, часловацъ, псалтирь, четири вида рачуна, писанъ, молитве, свештена исторія, а негди и катихисисъ и славенска граматица. Начинъ пакъ, коимъ су ови предмети предавани био е уобште: механичанъ; еръ правила ніе было прописаны, по којима бы се учительи управљали, а о методу слабо е кои понятія имао. —

Гимназія, кою смо напредъ споменули, имала е 183 $\frac{1}{2}$ год. школске: 4 разреда и 4 профессора, а 85 ученика. Предаваеми предмети были су: Христіјанска наука, србска и славенска граматица, обшта исторія народа и естествена, рачуница, земљописъ, човекословіе, реторика, поетика, древности грчке и римске; исторія Срба, логика, филозофія морална, психологія емпирична и физика. —

Кадъ се ово заведеніе и у нѣму наодећи се профессори и ученицы горњимъ броју основны школа дода, онда е у целомъ отечеству нашемъ 183 $\frac{1}{2}$ године школске было: 73 школска заведенія 76 учителя, а 2599 ученика.

Овде неће излишно бити, и то напоменути: да в *Богословія* у Београду заведена Септемвриа 1836. године. Она се в као у почетку састојла 183 $\frac{2}{7}$ год. школске изъ едногъ разреда, и имала в два профессора, а 47 ученика. Но како нѣно установленѣ спада у 183 $\frac{2}{7}$ и слѣдуюће године, то немо и о овомъ заведенію доцнѣ говорити.

Колико в у комъ окружію было основны школа и ученика 184 $\frac{5}{6}$ год. школске.

Окружія	школе	ученицы.
1. Варошъ Београдъ	7	399
2. Београдско	13	225
3. Валѣвско	20	560
4. Шабачко	23	657
5. Подринско	10	369
6. Ужичко	7	254
7. Чачанско	6	216
8. Рудничко	5	158
9. Крагуевачко	21	561
10. Смедеревско	9	327
11. Пожаревачко	26	781
12. Краинско	8	245
13. Црноръчко	9	145
14. Гургусовачко	4	105
15. Алексиначко	6	189
16. Њупрійско	12	362
17. Ягодинско	9	376
18. Крушевачко	6	149
19. Приват. школа коегди	12	120
Свега	213	6201

Одъ овы 213 школа было в дакле 201 общинска, а 12 приватны. Исто толико было в и учителя.

Како су 18 $\frac{39}{10}$ године приходи общински, общинама уступљни, на ту цѣль, да и учитель одъ нѣи издржаваю, нѣ ни еданъ учитель плату

свою изъ правительствене кассе више добіаю, него изъ общинске. Коє общине нису имале прихода, или су ови мали были, па нису могле одъ нѣх и учитель издржавати, ударале су прирезъ на сваку порезъ плаћаюћу главу дотичне общине, и количина овога зависила е одъ указавше се потребе. — Но како е овай начинъ издржаваня учителя несходанъ быо, то е се почео 1841. год. установлявати, по срезовима и окружіама, общтый прирезъ за издржаванъ учителя. Овай прирезъ установляванъ е негди маньій, а негди већій, како е гди школа было, и колика е гди плата учителяма опредѣлена. Новцы су се прирезни стіцали у срезку, или окружну школску кассу, како е гди установљено было, и учительи су добивали плату: негди на мѣсець, негди на два или три, а негди и на шесть мѣсецы. Къ овомъ и то е зло было, што су общтине (или старешине срезова и окружіа) сами учительима плату одређивали, кою су могли повишавати и умалявати, како су кадъ хтели, и како су комъ учителю наклони, или ненаклони были. — Учителѣма приватны школа плаћали су обично, као и пређе, родительни ђачки, по два до четири гроша на мѣсець одъ ученика. На плате 213 учителя, издато е 184 $\frac{1}{2}$ године школске: 14.328 талира. Ова сума кадъ се раздели са наведенимъ броемъ учителя, дође на свакогъ по: 69 талира и 6 гроша. Дакле едно на друго узето, учительи су ове године лоше награђени были, него 183 $\frac{1}{2}$., и овоме е узрокъ преднаведени, што е нѣјова награда одъ общтина зависила. Исто тако и мањ ученика ове године на едну школу или едного учителя долази, връ кадъ се общта сума ученика са общтимъ броемъ школа раздели, дође на едну школу само 29. ученика. —

18 $\frac{12}{10}$ године школске установљено е јоштъ едно званіе Директора; и тако су одъ овогъ вре.

мена два лица по посѣћаваню школа ишла, имаюћи свако свой кругъ. Обштине, које су изъ собственогъ побуђеня школе подизале, и учитель су са дотичнымъ Директорима набавляле и бирале и по предложеню Директора а потврѣненю Попечительства Просвѣщенія увођени су у дужность. Устроєніемъ пакъ „явногъ училищнагъ наставленія“ 1844. год., буде кругъ дѣланя „Главны управителя основны школа“ (Директора) разпростраћенъ. Одъ овогъ времена главни су Управители свакій за себе имали свою нарочиту канцеларию. Они су, по преслушаномъ (кадшто) миѣнію община учителя набавляли и поставляли, као што су и мѣстне управители школа са общинама бирали и у овимъ званіама потврђивали; у званичној преписки са окружнимъ Началничествама стояли; школе свои кругова сваке године посѣћавали; о извршиваню своју школски уредби и предписанія старали се, као што су се и о томе бринули, да се станъ школа и учителя побољшава и бољій начинъ предаваня уводи; Попечительству Просвѣщенія чинили представленя, о дѣлима њиовъ кругъ прелазећимъ, и годишня му извѣстія о станю школа и учителя подносили; и све налоге одъ Попечительства одпуштене имъ извршивали. — Истымъ Устроєніемъ опредѣлено є да теченіе школско по селима трає три, а по варошима четири године; као и кои ће се предмети у школама предавати. Селске и паџаначке школе, гди є вѣданъ учитель, разделѣне су на три разреда, и за предаванъ у њима прописано є: читанъ србско и славенско, писанъ, четири вида рачуна, молитве, свештена исторія, катихисисъ, земљописъ и пѣніє црквено, (као и обща знаня). Варошке школе, гди было више одъ єдногъ учителя, поделѣне су на четири разреда, и у овима є за предаванъ прописано, осимъ наведены предмета, и: Србска

грамматика, исторія сръбскогъ народа и правило тройно изъ рачунице. Начинъ пакъ, коимъ су ови предмети предавани быо е уобште, формомеханичанъ; еръ наставленіе 1844. год. за учителъ прописано, нѣ таковогъ садржая, да бы начинъ предаваня, пређе постојавшій, у свему преиначити и преобразити могло. —

Одъ 183 $\frac{5}{8}$ до 184 $\frac{5}{8}$ године установљено е одъ вышш школски заведенія: *Послено-трговачка школа, три Полугимназія, Богословія* (види напредъ) и *Лицей*, а постојавша *Гимназія* у Крагуевцу пренета е у Београдъ и умножена е. Ове 184 $\frac{5}{8}$ год. школске делила се е послено-трговачка школа на три разреда; полугимназіе имале су свака по четири, а гимназія шесть разреда; богословно заведеніе састояло се изъ четири разреда; а лицей теченіе трајало е четири године, и поделѣно е было на философійско и правдословно оддѣленіе.

Ова заведенія имала су:

Заведенія	Профессора	ученицы.
1. Послено-тргов. школа	4 . . .	42
2. Три полугим. (скупа)	12 . . .	151
3. Гимназія	6 . . .	183
4. Богословія	4 . . .	122
5. Лицей	9 . . .	62
Свега	35 . . .	560

По разлики и важности опредѣленя, заведенія, и плата е профессора различна; но ову су сви добивали изъ правительствене кассе, као и остали земальски званичници. Ове 184 $\frac{5}{8}$ год. издато е на плате 35 профессора свега: 12.150 талира; коя сумма кадъ се са обштымъ броемъ профессора раздели, дође на свакогъ, едно на друго, по 347 тал. и 3 $\frac{1}{2}$ гроша.

Предаваѣми предмети у овимъ вышшимъ заведеніама, были су, и то: а) у послено-трговач-

кой школи: наука христіянска, србскій, немачкій и грчкій ѳзикъ, рачуница, географія, исторія народа, и трговине, начертаніе (и моделиранѣ), природна исторія и технологія; — б) у полугимназіама: катихисисъ, србска грамматика, земљопись, природна исторія, рачуница, краснопись, латинска и немачка грамматика, исторія народа, библійске и цркве христіянске исторія, начертаніе и пѣніе црквено; — в) у гимназіи, осимъ наведены и за полугимназіе прописаны предмета: реторика, митологія, алгебра, поетика, толкованѣ стихотворца, древности, антропологія и етика; — г) у богословіи: катихисисъ, славенска грамматика, библійска исторія, земљопись, обшта исторія, рачуница, логика, физика, антропологія, реторика црквена, исторія цркве, литургика, педагогика, херменевтика, пасторална, морална, толкованѣ евангелія, пѣніе и правило црквено; — и д) у лицею: наука христіянска, основна философія и логика, обшта исторія, математика, естетика и обшта филологія, францускій ѳзикъ, метафизика и етика, обшта и отечествена исторія, выша математика, филологія славенска, физика, право природно, полиція, државна економія, штатистика, србскій поступакъ судейскій, србско право грађанско, право криминално и явно положително право народа. —

Овди то додати за умѣстно наодимо, да е мало предаваемы предмета ове године было напечатаны, особито за выша заведенія. Но установлѣнѣмъ „Одбора Просвѣštenя“, кои е доцніе „школска комисија“ заменила, почело се и на овомъ озбильніе радити. О овомъ одбору, као и о главномъ фонду школскомъ быће речъ доцніе.

Кадъ се брой овы вишы заведенія, и нѣкимъ професора и ученика дода ономъ основны школа, види се, да е 184 $\frac{1}{2}$ год. школске было свега:

220 школски заведенія, 248 учителя, а 6761 ученикъ.

Сравненіе, изъ коеѣ се види, колико в у коѣ окру-
жію школа и ученика умножено одъ 183⁵ до 184⁵.
год. школске.

Окружіа	школе	ученицы.
1. Београдско (съ Београд.)	14 . .	342
2. Валѣвско	14 . .	434
3. Шабачко	14 . .	379
4. Подринско	9 . .	337
5. Ужичко	3 . .	178
6. Чачанско	4 . .	128
7. Рудничко	4 . .	116
8. Крагуевако	12 . .	308
9. Смедеревско	5 . .	154
10. Пожаревачо	18 . .	562
11. Крајинско	3 . .	29
12. Црнорѣчко	7 . .	78
13. Баньско (Гургус. и Алекс.)	5 . .	104
14. Њупрійско	9 . .	151
15. Ягодинско	5 . .	230
16. Крушевачко	3 . .	37

Свега више 129 шк. 3567 уч.

Кадъ се овомъ брою дода јошѣ 12 приват-
ны школа и у њима наодећи се 120 ученика, ви-
ди се, да в у нашемъ отечеству одъ 183⁵ до кон-
ца 184⁵ год. школске, приновљено. 141 школа, а
3687 ученика. Осимъ овога, у теченію овы 10 го-
дина установљена: посленотрговачка школа, три
полугимназіе, богословія и лицей, (а постојавша
гимназія добила е два разреда више). Кадъ се
брой и овы заведенія и у њима наодећи се уче-
ника дода горѣмъ брою приновљены, онда се
ясно увиђа, да в 184⁵ год. школске, 147 школски
заведенія, а 4162 ученика више было, него 183⁵
године.

Колико в у кољѣ окружию было основны школа, и ученика 185 $\frac{1}{2}$ год. школске.

Окружиа	школе	ученицы.
1. Варошъ Београдъ	14	639
2. Београдско	25	317
3. Валѣвско	22	595
4. Шабачко	27	966
5. Подринско	13	349
6. Ужичко	16	536
7. Чачанско	14	392
8. Рудничко	13	341
9. Крагуевачко	28	830
10. Смедеревско	23	587
11. Пожаревачко	34	927
12. Краинско	23	849
13. Црнорѣчко	17	479
14. Гургусовачко	11	357
15. Алексиначко	8	318
16. Њупрїйско	15	459
17. Ягодинско	18	555
18. Крушевачко	12	367
19. Приватны школа	4	108
Свега	337	9971

Одъ 337 школа, 18 су за женскій, а 319 за мушкій полъ. У првимъ е было 846 ученица, а у другимъ 9125 ученика. Овомъ установленю дево-
ячки школа тымъ се више радовати морамо, што 184 $\frac{1}{2}$ год. ни едне девојачке школе нѣ было; по-
чему е судити, да се и на воспитаванѣ и обуча-
ванѣ женскогъ пола велико вниманѣ обраћати по-
чело, и да е се увидило, да е домаће, т. е. матер-
нѣ воспитаванѣ деце основъ осталомъ, па за то
да треба и на воспитаванѣ будући домаћица веѣй
позоръ обраћати. — Колико е каковы школа бы-
ло, толико е и учительскій и учителя. Они су из-
државани до конца Априлија ис. године, понавѣние
прирезомъ, о комъ смо напредъ споменули, да е

се установлявати почео, и кои е се по свимъ окру-
жіяма разпростро; но было їй е кои су и изъ об-
штински каса плату добіяли. Одъ овогъ пакъ вре-
мена, почемъ е обштый школскій прирезъ одъ
два цванцика годишиѣ, 14 Декемврія 1855 године
установлѣнъ, почели су сви учителя и учитель-
ке дев. школа плату уредно примати изъ глав-
ногъ фонда школскогъ, у кои утиче савъ наведе-
ный прирезъ. Ове 185⁵ год. шк. издато е на пла-
те, 333 явны учителя и учителькїй: 32.719 тали-
ра; коя сума кадъ се раздели на наведеный брой
учителя, дође на свакогъ по: 98 талира и 6 гро-
ша. Изъ овогъ се види, да е за прошли 10 го-
дина свакогъ учителя, едно на друго узето, пла-
та повышена са: 29 талира годишиѣ; чему се за
поглавитый узрокъ може узети то, што е Попе-
чительство Просвѣщенія іошть 1847. год. разпи-
сало, да обштинѣ и старешине по срезовима и
окружіяма плате учительске могу повышавати, а
веѣ постоеће немогу умалявати, и што е лакше
было обштымъ силама, срезова и окружія, учите-
льима веѣу награду дати, него што су то поеди-
на села и обштинѣ чинити могли. —

За наведено време учинѣнъ е великій напре-
дакъ и у грађеню зданія школски, кое обштинѣ
о свомъ трошку подижу, издржаваю и съ потре-
бама снабдѣваю, будући е забранѣно зданія школ-
ска безъ плана и предходећегъ одобрѣня гради-
ти. Ово е учинило, те данасъ на много места и
по селина имамо валяныицѣлисходны зданія школ-
ски, наковы пређе ни у самимъ варошима нїе было.
Но у смотреню умноженя ученика неможемо се
такъ похвалити, врѣ кадъ се обштый брой уче-
ника са постоявшимъ бровмъ школа раздели, до-
ђе само 29—30 ученика на одну школу; кое пона-
зус, да и за овы 10 година (съ ове точке узевши
стварь), ни смо нимало напредъ пошли. Узрѣнъ

е овое, што никакове уредбе нису издате, кое бы родителѣ обвезивале, децу у школу шилати; но надати се можемо, да ће се и ово скоримъ учинити, почемъ су околности зато много поспѣшнѣ. —

Учебни предмети, кои су 184 $\frac{1}{2}$ године предавани, много су болѣ и цѣлиходниѣ за овы 10. година израђени, на разреде поделѣни и сви печатани; ка којима су додата „Прва знаня“ (место обшты знаня) и една већа читанка. У девочкимъ школама, коє се на три разреда а шестъ оддѣленія деле, предавани су одприлике они исти предмети, кои су и у мушкимъ школама (у три разреда) предавани; къ чему є наравно додати и женскій радъ. Исто тако и начинъ, којимъ су предмети ученицыма предавани побољшанъ є тyme. што є место формо-механичногъ, заведенъ, формо-реалный начинъ. Ово показує и наше „Педагогично-методично наставленъ за учителѣ основны школа“ 1855. год. издато, коє є школска комисија прегледала и одобрила; па є по томъ и учителѣма наложено, да се по њму при предаваню предмета управљаю. Овде за умѣстно држимо и то напоменути, да є 1853. год. установљенъ „Инспекторатъ свою школа“; но є после три године укинута, ерѣ є искусство показало, да званични послови, при извршиваню много болѣ и брже иду, што манѣ мостова имаю прелазити. —

Одъ 184 $\frac{1}{2}$ год. шк. установљено є одъ вышы заведенія школски: трговачка школа у Пожаревцу (обштинска); земљодѣлска школа у Топчидеру; и артилерійска (или военна) школа (1850. год. коє теченіє трає петъ година). Постоявша гимназія умножена є са єднимъ разредомъ; а лицей є разделѣнъ на: вестествословно-технично, правдословно и обште оддѣленіє.

Выша школски заведенія имала су 185⁵/₆ год. шк.:

Заведенія.	Профессори.	Ученицы.
1. Трг. школа у Пожарев.	1 . . .	28
2. Послено-трг. школа	5 . . .	30
3. Земьодѣлска школа	4 . . .	110
4. Три полугим. (свега)	15 . . .	463
5. Гимназія	12 . . .	448
6. Военна школа . . .	11 . . .	48
7. Лицей	15 . . .	44
8. Богословія	5 . . .	139

Свега 68. . . . 1310.

У брой профессора стављени су и управители заведенія, кои су понавше у исто време и профессори; као што су придодати и катихете или вероучители, кои имаю и друга, нарочита опредѣленія. Сви профессори и учители овы заведенія добиваю плату изъ кассе правительствене и поставляюсе указима княжескимъ, као и остали званичници земальски. На плате овы 68 профессора, учителя и управителя, издато е речене године: 27.825 талира, кою сумму разделивши са наведенимъ броемъ наставника, дође, едно на друго узето, на свакогъ по: 409 талира и 4 $\frac{1}{2}$ гроша. — Исто тако и зданія су, у којима се ова заведенія налазе, правительствена, које њ њ обдржава и са свима потребама и приборима за предаванѣ наука нужнымъ снабђва. На овой коначъ знатне се сумме сваке године опредѣляю, почему се и средства за обучаванѣ здраво умножаваю. Не мањѣ, правителство троши знатне сумме и на подпомаганѣ сиромашны а добро учеѣи се младиѣа, и то које у отечественымъ, а које у страннымъ вышнимъ заведеніама. Овде треба намъ и то напоменути, да питомце военне школе издржава правителство, а ученике земљодѣлске школе главный фондъ школскій.

Предаваеми предмети были су, и то: а) у послено трговачкој школи, осимъ оны 184 $\frac{1}{2}$ год. предавани предмета: познаванъ робе, наука о трговини, двогубо књиговодство и кореспонденціе; — б) у земљодѣлској школи: катихисисъ, читанъ, писанъ и рачунъ, земљодѣліе, скотоводство и пѣніе црквено. Къ чему долази и упражняванъ у польскомъ раду, графеню орудія за земљодѣліе, зиданю и оружю; — в) у полугимназіама, къ онымъ предметима 184 $\frac{1}{2}$ год. предаванимъ додата е: славенска грамматика, реторика и математика; — г) у гимназиі, осимъ оны предмета (изузимаюћи поединости), кои су пре 10 година предавани: славенска грамматика, старо-грчкій и французскій езикъ, србска и славенска словесность, геометріа, тригонометріа и физика; — д) у военној школи: христіанска наука, артилерія, хемія теоретична и практична, математика, механика, основна практична математика, геометріа, физика, тактика, военна администрація и генераль-штаба, польска фортификація, штиль военный, наука графевине, начертателна геометріа и чертанъ, военна географія, исторія, яшенъ, гимнастика, пливанъ, фектованъ, французскій и немачкій езикъ; — е) у лицею однако е на естествословно-технично, правдословно и общте оддѣленіе разделънъ: наука христіанска, логика, теорія словесности или филологіа, естетика, исторія словесности србске, славенске и найглавніи народа европейски, исторія обшта и народа србскогъ, штатистика, државна економія, финансія, политична рачуница, французскій и немачкій езикъ, физика, физичный земљописъ и метеорологіа, природна исторія, минералогія са геогнозіомъ, ботаника, зоологіа, хемія, технологія, выша математика, практична геометріа, механика, и грађанска архитектура, наука о трговини са књиговодствомъ, наука о земљодѣлію, енцы-

кловедіи права и исторія законознанія, римско и криминално право, грађанско право Србіе и грађанскій и кривичный поступакъ Србіа, административно међународно и явно право Србіе, и іошть неки споредни предмети; — и ж) у богословіи, къ предметима 184 $\frac{5}{8}$ год. предаванымъ додати е: русскій ѣзикъ. Одъ овы предмета неки су нечатами, а неки нису. Но како дотични профессора, свакий свое предмете прилжно израђуе, можемо се надати, да ће и остали за мало година изъ печатнѣ изійти. —

Кадъ се напоследку обштыи брой ови вышы заведенія, профессора и ученика дода обштемъ брою основны школа, учителя и ученика, види се, да в 185 $\frac{5}{8}$ год. школске было свега: 347 школски заведенія, 404 наставника, и 11.281 ученикъ.

. . .

Сравненіе, изъ когъ се видити може, колико в укомъ окружїю 185 $\frac{5}{8}$ одъ 184 $\frac{5}{8}$ год. школске више школа и ученика было.

Окружія.	Школе.	Ученицы.
1. Београдъ . . .	7	240
2. Београдско . . .	12	92
3. Валѣвско . . .	2	35
4. Шабачко . . .	4	309
5. Подринско . . .	3	(манѣ 20)
6. Ужичко . . .	9	282
7. Чачанско . . .	8	176
8. Рудничко . . .	8	183
9. Крагујевачко . . .	7	269
10. Смедеревско . . .	14	260
11. Пожаревачко . . .	8	143
12. Краинско . . .	15	604
13. Црнорѣчко . . .	8	334
14. Гургусовачко . . .	7	252
15. Алексиначко . . .	2	129
	114	3328

Округа.	Школе.	Ученицы.
преность сумме	114	3328
16. Ђупрійско . . .	3	97
17. Ягодняско . . .	9	179
18. Крушевачко . . .	6	218
Свега више . . .	132 шк..	3822 учен.

Осимъ овога, за овы 10 година умножено е три выша школска заведенія, а ученика (у свимъ већимъ школама): 750. Овай брой, кадъ се дода горњимъ, онда е свега умножено: 135 школски заведенія, а 4552 ученика. Но кадъ се одъ овога одбје 8 приватны школа и у њима 12 ученика, кои е ове године манъ было, него $184\frac{5}{6}$, као и онај мањакъ у окр. подринскомъ (одъ 20 ученика), онда е начисто и свега за речены 10 година умножено: 127 школа, а 4520 ученика.

При концу, кадъ се ово умноженъ школа и ученика дода ономъ одъ $184\frac{5}{6}$ године школске, види се, да е у нашемъ отечеству за последњи 20 година приновљено: 274 школска заведенія, а 8682 ученика, т. е. оволико е школа и ученика $185\frac{1}{6}$ више было, него $183\frac{5}{6}$ год. школске.

. . .

Кадъ смо изложили премда укратко станъ и напредакъ наши школски заведенія за прошлы 20 година, за дужность држимо јошъ о два заведенія прословити, коя су установљена ради школске цѣли. Та су заведенія:

1. *Главный фондъ школскій*. Напредъ смо споменули, како се е $183\frac{5}{6}$ године веће вниманъ обраћати почело и на основне школе, и како су неки учители, по издржаваню њиномъ, были правительствени, неки общтински, а неки приватни. Да бы се ова разлика у издржаваню учителя избегла, и учители, будући е своју една цѣль, справедливіе награђивали, предложіо е „Управительный Советъ“ Князу 10 Февруарія 1836 године: Да се установи прирезъ одъ едногъ цванцика годишнѣ на порезъ плаћаюће главе, па да се одъ тій новаца

издржаваю учители, и фондъ школскій установи. Ово предложень, изъ непознати намъ узрока, ніе одобрено. — Доцнів пакъ, 13. Януарія 1841. год. установисе поменутый фондъ, подъ именемъ: „Главный фондъ школскій“, и овай се повери єдною „Депутацію“, да съ нѣмъ руков и управл. По устроєнію нѣговымъ, дато му є опредѣленъ: да се донде умножава, а изъ нѣга (осимъ интереса) вишта нетроши, докъ толкїй ненарасте, да наставнике свію школски заведенія отечества, као и ова, nebude у станю доходцима издржавати. Но колико є съ єдне стране дато овомъ фонду пространо опредѣленъ, толико є съ друге, у средствама за прирашћиванъ, ограниченъ и сучень. Нѣговъ постанакъ, као и умножаванъ, зависило є одъ добровольны завѣщанія и прилога. У прво време нѣговогъ установленя нашло се є прилично просветолюбца, кои су му доста знатне сумме или у єданпутъ дали, или докъ су годъ живи сваке године давати обећали. Исто тако и народъ є доста штедро прилагао на овай фондъ приликомъ славлѣня патрона школскогъ, Светогъ Саве. — Али, како коя година доцнів, све є манъ прилога бывало, єрь народъ є, као у почетку развитка свогъ, вичанъ да одъ оногъ, на што прилагає, и користъ какову што пре види; а ово ніє могло тако брзо бити. За осветленъ овога наводимо, да є главный фондъ школскій, коє одъ завѣщанія, а коє одъ добровольны прилога добіо: 1853. год. 373, а 1854. само 230 ₰ цесарски. — Ово слабо напредованъ фонда, увидивши Депутація, почела є размишлявати: како бы се и коимъ начиномъ поверный іой фондъ брже умножавао, и што пре предпоставлѣну цѣль постигао. О овомъ размишляваюћи, а знаюћи, као што є напредъ поменуто, да по срезовима и окружія постои гди већїй а гди манъїй прирезъ за издржа-

ванъ учителя, предложила в Попечительству Просвещенія 14. Марта 1853. године: Да се нееднако постоебій прирезъ школскій по срезовима и окружіама у целомъ отечеству изедначи, и на 6 гроша годишнѣ сведе; да овай прирезъ даю и оне главе, кое су изъ данка изузете; да се одъ оны обштина, школе имаюћи, кое мало прирезны глава бров, а велике обштинске приходе имаю, извѣстне сумме узимаю на рачунъ плата учительски; да се школе, спрема множине народа, у свима краєвима отечества, подеднако умножаваю; и т. д.; — па да се одъ овы новаца учительма боля и стална плата опредѣли и издае, а што претиче, да се капиталу овогъ фонда причишљава. — По предрачуну пакъ, кои в Депутація главнимъ фондомъ школскимъ управляюћа добро сватила, остаяло бы годишнѣ повереномъ іой фонду око 15.000 талира начисто. — Ово предложенѣ, збогъ разны околности, особито рата на истоку, стаяло в више одъ две године безъ икакovi слѣдства. Но 14. Декемврія 1855. год., поводомъ наведеногъ предложенія Депутаціе а представленія Попечительства Просвещенія, буде высочайше рѣшено и одобрено: Да се обштый школскій прирезъ одъ два цванцика годишнѣ устанављава; да су овай дужна давати не само порезъ плаћаюћа лица, него и она, коя су изъ овогъ изузета (као чиновници, пензионери, свештеници, и т. д.); да се овимъ прирезомъ издржаваю сви учительи основны школа, и земљодѣлска школа у Топчидеру, а што претиче, да се капиталъ глав. фонда школскогъ умножава; и напоследку, да се доякошнѣ прирезни школски, као и онай одъ едногъ гроша за земљодѣлску школу укидаю (*). — У исто време наре-

(*) До овогъ рѣшенія постаяо в особеный прирезъ за земљодѣлску школу; но садъ в укинуть, а гл. фондъ школскій издржава и ову школу, на кою годишнѣ троши до 9000 талира.

ћено а, да се овај обштыи прирезъ почне скупляти съ данкомъ за митровско полугодіе 1855., а учительи постовѣу плату свою да почну примати изъ глав. фонда школскогъ одъ Ћурђева дне 1856. године, како бы по еданъ полугодишній прирезъ свагда при руцы имали, и учительима плату месечно издавали. Ову за будућность нашу врло важну наредбу, свуда є народъ радостно приміо и поздравіо, особито люди, кои се о просвети народной стараю.

По овомъ одма 15. Септемврија 1856. год. издато є ново устровніе главногъ фонда школскогъ, когъ прва точка опредѣленъ фонда овако разлаже: „Да се изъ нѣговогъ редовногъ и изванредногъ дохода сви наставници основны училишта отечества нашегъ, и економическа школа у Топчидеру издржаваю, као и завести се имаюћа педагогична школа, у којој ће се воспитавати и избражавати учительи основны школа.“ Далъ се у трећей точки каже: Да є капиталъ овогъ фонда неприкосновенъ, и да се (после неколико година и кадъ до извѣстне величине дође) интереси нѣгови обраћати имаю само на изображенъ и просвећенъ народно.

Ово благодѣтелно и отечестволюбиво установленъ имало є то благотворно слѣдство, што є учителя наши станъ одма побольшано, и сталность наши основны школа утврђена. Нама є изъ предходећегъ познато, да учителя, уобште узето, нису имали 185¹/₂ год. школске више одъ 98 талира и 6 гроша, да ову плату нису свуда уредно и месечно до конца Априлія 1856. год. примали, и да є ова зависила одъ обштина. Садъ пакъ, по важности места и величини обштина, у којима учительствую, нѣино є станъ тако побольшано, да ниедногъ нема, кои бы манъ одъ 100 (а више одъ 200) талира годишнѣ плате имао, осимъ опре-

ва и обиталишта, коя одъ дотичны обштина безплатно имаю. Ову плату почели су они одъ 1. Ноемврія 1856. год. уживати, и добиваю е уредно и месечно, као и остали званичници земальски. По обштемъ платномъ списку учителя, буџетъ њинъ за 185⁶ рачунску годину износи у округломъ брою: 40.000 талира. Ову сумму, кадъ бы са бромъ учителя ис. год. дѣйствующи, разделили, видели бы, да е свакогъ учителя, едно на друго узето, плата са 20 талира у еданпутъ повышена. —

Одъ установленя главногъ фонда школскогъ па до установленя обштегъ приреза школскогъ, т. е. одъ конца 1841. до конца 1855. године, нарастао е капиталъ истогъ фонда на 97.221 талиръ, у кою е сумму и савъ интересъ ушао, будући да одъ овогъ ніе ништа потрошено. — Одъ конца пакъ 1855. до конца Октомврія 1856. године (одбѣляюћи издатке на плате учительске и земљодѣлску школу за исто време учинѣне), капиталъ е главногъ фонда школскогъ, кое одъ интереса и претекшегъ приреза, а кое одъ ванредны прихода, кои су за ово време врло знатни были (*), умножень са 59.909 талира и 11 гроша порезки. Овай приплоть кадъ се главной сумми съ концемъ 1855. год. постоявшой дода, цео се е капиталъ главногъ фонда школскогъ съ концемъ Октомврія 1856. год. састояо изъ 157.130 тал. и 11 гр. порезки. — Мы се овой среѣнной идеи, о садашнѣмъ начину умножаваня фонда школскогъ, тимъ више радовати морамо, што смо, по добро учинѣномъ предрачуну, увѣрени, да ће нашъ глав-

(*) Подъ ванреднимъ приходима разумеваюсе, осимъ осталогъ, и оне сумме, кое су у некимъ окружіама и срезовима одъ прошлогодисньхъ приреза школски заостале, као и знатна сумма заоставша одъ пређе скупляногъ приреза за земљодѣлску школу, па су садъ све у капиталъ гл. фонда ушле.

ный фондъ школскій, кое одъ претичућегъ приреза, а кое одъ лихве или интереса (и безъ ванредны прихода), за іоштъ толико времена, колико има одъ нѣговогъ установленя, на 1,000.000 талира капитала имати. Оволикій пакъ капиталъ, и овако величественно установленъ, за просвету и изображенъ народно имати, држимо, да нѣ ни мало претерано, ако рекнемо: да овако заведеніе служи чести нашемъ отечеству; да име и славу нашегъ Светлогъ Княза и правительства у исторіи овековечава и кодь потомства сваке признателности удостоява; и да народъ нашъ нѣговой лепой будућности тимъ бржимъ коракомъ води, што є просвета и изображенъ темель или основъ свему напредку народа. И

2. *Школска коммисія.* Што є се више школски заведенія у нашемъ отечеству подизало, и што є се веће вниманъ на нѣи обраћало, све є се и већа потреба показивала: саставити едно надлежателство, кое бы се старало о устроєніама разны школски заведенія, о системи и начину наставляня, о предметима, кои ће се у школама и како предавати, и т. д. Да бы се овимъ потребама коликогодъ одговорило Попечительство Просвештенія, како є „Дружтво србске словесности“ установлѣно, узимало є кадкадь и ово у помоћъ, и шияло му на прегледъ и миѣніє нека сачинєніа, коя су за школе наменѣна. Но како є овогъ Дружтва друго опредѣленъ, па се са школскимъ предметима нѣ ни занимати могло, то є уредбомъ одъ 3. Юлія 1845. год. установлѣнъ „Одборъ Просвештенія“. Овай Одборъ саставлѣнъ є изъ 9 чланова, одъ кои є єданъ предсѣдатель быо; и имали су, као такови, додатакъ къ своіой редовой плати, svakій по 180 талира. Дужности „Одбора Просвештенія“, укратко речено, были су:

израђивати и опредѣљавати систему школску и начинъ јавногъ наставленія за сва заведенія; избирати основе, по којима ће се науке предавати; прегледати и оцѣњивати књиге за предаванъ са-чинѣне, и старати се, да се ове печатаю; испитивати кандидате за учитељска и професорска званія, и о њима миѣнје давати; прегледати кондуите учитељске, и расматрати тужбе противу њѣхъ поднесене; испитивати способности младића, кои се у странне државе на науку шилу о правительственомъ трошку. — Овај є Одборъ стојао подъ Попечительствомъ Просвѣщенія, но имао є право не само одъ овогъ послате му предмете и дѣла расматрати и миѣнје давати, него єи самъ дѣлательность свою развијати и Попечительству представлєна чинити могао. Осимъ овога, Попечительство, кадъ се у едномъ предмету са миѣнїемъ Одбора нїє сложило, нїє га одбацити могло, него га є Князу на рѣшенъ подносило, — Оваково устроєнъ и опредѣленъ „Одбора Просвѣщенія“, нїє тежњи Попечительства Просвѣщенія одговарало; па зато нїє му тако јако ни наклонило было, нити га є у дѣйствованю његовомъ онако подпомагало, као што є могло. — По овомъ наравно, нїє могао ни Одборъ свою дѣлательность онако развити, као што бы є иначе развио, да никакви препона нїє имао. — При свемъ овомъ, онъ є, особито поєдини чланови његови, ипакъ ревностно дѣлао, и старао се, високой намери правительства достойно одговорити. Но текъ што є, тако рећи радити почео, буде 30. Октомврія 1847. год. укинуть. —

Али, са престанкомъ дѣйствованя „Одбора Просвѣщенія“, нису и обште потребе престале. Шта више, свакій се є данъ све већа потреба и управо нужда показивала, да укинута школско надлежательство треба ипакъ обновити и у животь

повратити, па было то у комъ му драго духу, и подъ коимъ му драго именовъ. Ово тако и буде, и укинутый Одборъ обнови се подъ именовъ „Коммиссія школска“; но у духу савршене подчинѣности Попечительству, будући да само оно радити и прегледати може, што іой Попечительство предпише и пошлѣ, и о чему одъ нѣ миѣніе иште. Ова коммиссія, коя и данасъ постои, састављена е у почетку изъ 12 чланова, а садъ іѣ има 14, кои, као такови, немаю никакове плате. Но чланови нѣни, одушевљени за обштитъ напредкомъ, а немаюћи никакви препона, развили су велику дѣлательность при свемъ томъ, што су и са своимъ особитимъ званичнимъ дужностима обтерећени. Они су не само коммисіи послата сачиненія и дѣла прегледали, примѣтбе и поправке чинили, миѣнія давали, и проєкте школа тичуће се сачињавали, него су и сами разне школске предмете израђивали, и после іѣ, као приватни люди Попечительству подносили. — Ову дѣлательность коммисіе сведоче сама дѣла, врѣ она е за 8 година нѣногоъ сушествованія прегледала и одобрила око 80 разны сачиненія, школски предмета и дѣла, коя су после напечатана. Осимъ овога, што су наша школска заведенія понайвише печатане предмете добила, чимъ е јавно наставленіе олакшано, много е принела и у томъ, што е система школска и начинъ предаванія побољшанъ. — За ревностно дѣланѣ, изволила е и Нѣгова Светлость, преко Попечительства Просвѣщенія, изјавити коммисіи свое высочайше благоволенѣ, особито, што су кнѣиге за основне школе израђене и напечатане. —

У колико су радњомъ школске коммисіе добила наша школска заведенія, у толико е и наше кнѣижество обогаћено; врѣ међу школскимъ кнѣигама има и такови дѣла, коя пређе у нашемъ

књижеству нисмо имали. — На овомъ добромъ напредку наши школски заведенія и књижевности, имамо много, и понайвише, благодарити и штедроти правительства, коє є, по оцени комиссіє свако школско дѣло пристойно наградило, и велике жертве на олтаръ просвете приносило, и приноси. Овако штедро подпомогнути, продужимо дакле, како поєдини учени Срби, тако и комиссія школска, о којој є речъ, приносити жертве на светый олтаръ просвете народа нашегъ, па јошть за мало година не ће ни єдне науке быти, кою на матернѣмъ єзику написану и напечатану имати нећемо; коє ће насъ са осталимъ напреднѣмъ народима у изображености и књижеству успоредити, па и будућность Србства болъ утврдити моћи.

ОКРУЖІЄ КРАИНСКО.

Описао Илія Пчеларъ писаръ ђумрука Београдскогъ.

(съ картомъ)

§ 1. Окружіє Краинско заузима уданашиѣмъ Княжеству Србскомъ природно положенъ свое између 44° и 45° сѣверне ширине и 10° и 29° источне дужине. — Границе су му одъ истока Княжество Влашко, одъ коегъ се рѣкомъ Дунавомъ раздваја; одъ юго-истока Бугарска, одъ кое се рѣкомъ Тимокомъ раздваја; одъ юга Црнорѣчко, и одъ запада Пожаревачко окружіє; а одъ сѣвера войводство Србско у царевини Аустриской одъ коега се такође Дунавомъ дели.

§ 2. Површина окружія Краинскогъ износи око-
ло 63 □ географійскій миля.

§ 3. Ово окружіє дели се на четири среза или иначе капетаніє, и на рударско окружіє, или рударскій срезъ, а по особно на ове срезове при-
пада и то:

а) На срезъ Краинскій	11 □ 3000°
б) " " Брзо-паланачкій	12 " 1000
в) " " Ключкій	9 " 2500
г) " " Поречкорѣчкій	14 " 1500
д) " " Рударскій	15 " —
Свега	63 □ —

§ 4. Земля є брдовита и по већой части ле-
пимъ жиророднымъ шумама покривена, но има
и лепи поля и ливада, особито край Дунава око
Кладова и Неготина, и премда су врло плодна,
опетъ нису најболъ, а нарочито она око Кладова
запремљива и обдѣлана.

§ 5. Планине, које се крозъ ово окружіе пружаю и разграняваю, премда су само продуженѣ Карпатски гора — Балкана — оцетъ се могу на два главна стабла поделити, и то: прво и главно стабло пружа се одъ Дунава и горнѣгъ Ћердапа по край Майданъ-Пека до границе окружіа Црнорѣчкогъ, и оданде далѣ правећи границу између окружіа Црнорѣчкогъ и Пожаревачкогъ къ окружію Ћупрійскомъ и Алексиначкомъ.

Друго стабло планина почињ одъ долињгъ Ћердапа Турски званогъ Демиръ-капіа, и пружа се до села Сикола, одакле се са постепенимъ спуштанѣмъ у Тимочке равнице губи. Ове две главне гране карпатске планине, деле се на многа собствена имена, одъ кои су знатніе, и то у првомъ стаблу: Бабина Машила, Чомрда, Гребенъ, Лишковацъ, Старица, Рудна Глава, Гавранъ, Главница, и знаменито и највише у томе окружію брдо Столъ, на врху когъ већъ дрва не расту (види Рударскій путъ по Србиі барона Ж. В. Хердера стр. 18), а у другомъ стаблу: Штрбацъ, Слава Божія, Подвршка, Дели-Јованъ, Голый и Црныи врхъ.

§ 6. Као што се за највероватніе држи, да окружіе Краинско 63 □ милъ простора заузима, тако може се узети да на планине и брда безъ разлике 57, а на равнице 6 □ миља припада. А јошть подробніе кадъ се стане окружіе Краинско разматрати, примѣтити се може: да е већа часть истогъ жипрородномъ шумомъ покривена. И то припада на

а) шуме	40
б) ливаде	6
в) њиве	5
г) винограде	4
д) села и вароши	1½
е) лугове тріяке, или неискр- чена места	5

ж) каменита и кршна места гди нити дрво нити трава расте	1½
Сума	63 □ м.

§ 7. Рѣке има окружіе Краинско онакове, кое га окружаваю и границе му праве, и то: Дунавъ са сѣвера истока, а Тимокъ одъ юго-истока.

Рѣке у окружію Краинскомъ истичуће и у две преднаведене пограничне рѣке утичуће есу ове:

а) У срезу Рударскомъ: *Великій Пекъ*, кои изъ Омољски планина близу границе окружіа Црно-рѣчкогъ изъ выше врела извире, и тече посредъ предѣла Рударскогъ близу Майданъ-Пека, и даљ опетъ крозъ окружіе Пожаревачко до ушћа свогъ, гди се исподъ В. Градишта у Дунавъ излива. Ова знатна рѣка В. Пекъ осимъ што прима у себе и то съ леве стране три поважніе рударске рѣчице: *Тодоровицу*, *Црну*, и *Грабову*, съ десне стране такође прима Майданску рѣку, Малаый Пекъ Желѣзникъ и Честобродицу. Преднапоменуте рѣке сирѣчь: Великій и Малаый Пекъ, іошть су изъ стары времена збогъ рудокопня познате, и за Србию одъ велике важности; връ Србско Правителство на тима рѣкама сада свое доста добро уређене и съ нужднимъ машинама и осталимъ потребностима снабђвене, одъ различиты метала, а особито валяне бакарне и гвоздене кузнице имаде.

б) У срезу Поречкорѣчкомъ: *Шашка*, *Любава* и *Црнячка рѣка*, одъ кои е прва близу Майданъ-Пека, друга исподъ брда Стола, и трећа исподъ Црногъ врха и Дели-Јована извире, и пошто се прве две выше, а трећа исподъ саме зиדיне Милошеве куле саставе, образују знамениту *Поречку рѣку* — после В. Пека у томе окружію найвећу. Поречка рѣка одъ юга къ сѣверу и посредъ среза Поречкорѣчкогъ тече, и исподъ главице вы-

ше Голубиня излива се у Дунавъ. *Орешковица* извире исподъ брега Лишковца и кодъ Милановца излива се у Дунавъ. *Болѣтинска река* сѣверно исподъ Лишковца извире, и пошто три незнатна потока у себе прима, више горниѣгъ Ћердапа утиче у Дунавъ.

в) У срезу Ключкомъ рѣке истичуће есу: *Косовица* выше Сипа кодъ долниѣгъ Ћердапа, *Шайна* исподъ Кладушнице, *Подвршка* рѣка исподъ Брлоге, и *В. Каменичка* рѣка исподъ Велеснице у Дунавъ утичу, и све скоро исподъ брда Славе Божіе извиру. *Церибаша* извире исподъ Церибаше, а губи се у песковитой корбавской равници.

г) У срезу Брзопаланачкомъ: *Река* исподъ брда Штрбца извире, и выше Брзе Паланке у Дунавъ утиче; *Јбуца* выше В. Острова, и *Замна* исподъ Мияиловца утичу у Дунавъ, а извиру и то прва выше манастира Вратне, крозъ природне величествене пеѣине, а друга исподъ Гологъ Врха, и тече крозъ целій Брзопаланачкій срезъ. *Болборотъ* или *Царичинацъ*, выше Душановца извире, а губи се у равницама око Србовлаа. *Короглашка река* извире изъ два главна врела выше села Поповице и Шаркамена, пролазећи покрай Јсенице крозъ Короглашъ и окружне вароши Неготина, у Неготинскій се ритъ излива.

д) У срезу Краинскомъ: *Сиколска* извире исподъ горе Дели-Јована, и тече крозъ Сиколе, Метриша Речке и Мокранѣ, па выше на $\frac{1}{2}$ сата негъ што у Тимокъ утиче прима у себе *Чубранску реку*. Златоносна *Јшкова* извире выше Глоговице, и тече одъ сѣвера къ югу преко села истогъ имена, и исподъ Табаковца као и *Рогљѣска река* такође исподъ Рогљѣва утиче у Тимокъ; и напоследку *Лучанска река* извире исподъ Стола, па оданде крозъ село Топлу у Црну реку утиче.

§ 8. На свимъ овимъ рѣкама, које Краинско окружіе наводњавају, имаде врло много, но по већој части одъ слабогъ матеріала, воденица и ваљалица сукна, и воденичишта; но почемъ нису све уредне и постојане (воденице), то њ њмъ вредно едну по едну њ именовати, већъ само у толико примѣчавамъ да њ око 200 имаде. Ово е довољный доказъ да се на истимъ рѣкама различите радњѣ и фабрикѣ построити могу.

§ 9. Редки су њи предѣли, кои су тако малогимъ рѣкама одъ природе срабдѣвени, као што е окружіе Краинско. Њ не само што обитатељима тога окружіа збогъ поила и друге удобности служе, но и рибомъ су одвећъ богате. На Дунаву имаду жителѣи тогъ окружіа поредъ Правителственѣи, и обштински важни риболова, а нарочито у Ђердапу кодъ Сипа, гди се наоде велике риболовне гарде; и вирови кодъ Текіе и Пореча врло рибомъ изобилую, а нарочито морунама, есетрама, пастругама, кечигама, сомовима, шаранима, и т. д. У осталимъ пакъ рѣкама имаде довољно ситне и врло вкусне различите рибе, одъ које су најслађе при изворима пастрмке. У Тимоку пакъ поредъ изобилне разне вкусне беле рибе, наоде се сомови, у тежини до 40 ока, штукѣ, шарани, — а верозуба само у Марту месецу сваке године, и т. д.

§ 10. Поредъ предизложѣни богатства имаде у окружіу Краинскомъ три златоносне рѣке, и то: *Великій Пекъ*, *Тимокъ*, а особито *Јасикова* са својимъ потоцима (види Рударскій путъ по Србији Барона Ж. В. Хердера стр. 22). У овимъ рѣкама, мѣштани а нарочито жителѣи села Вражогрица са својимъ простимъ орудјима чисто злато испирају, и тимъ своје труде знатно награђую.

§ 11. У Дунаву имаде 11 ада (острова) око тога окружіа, одъ које су најзнатније: Поречка и Адакалска. Поречкій островъ у два раздѣлка при-

надлежи жителяма Милановачкиимъ (изъ когъ су се пре 20 година у равницу Милановачку изселили), а Адакалско острово принадлежи отоманској порти. Сицки или гардейски седамъ островчиѣа принадлеже Србїи. Адице кодъ Ваюге, Бурделя, и Грабовице принадлеже жителяма исты села. Найзнатнии пакъ и найвећїи на Дунаву островъ поредъ среза Брзопаланачкогъ лежеѣи, кои в у време блаженопочившегъ вожда Србскогъ Караѣорѣа Петровиѣа Србїи принадлежао, а сада княжеству Влашкому принадлежи, естъ Велико Острова, тако и Цецерацко зовомо Голо острово припада Влашкој. Шимнянско као и Корбавско острово па и мала исподъ Брзепаланке адица ако су и ближе нашої обали опетъ су поодавна у Влашко притяжанїе прешле. А тако исто адица кодъ Голубиня и друга выше Текїе цесарїи принадлеже. Србско-Краински жители съ наведенимъ адама за сада тымъ се само ползую, што у истима свое усѣве и ливаде имаю.

§ 12. Ритова имаде у окружію Краинскомъ на три места, и то найвећїи в онај кодъ Неготина. Овај Неготинскїй ритъ около 3500 ютара землѣ водомъ заузима и у виду полумесеца варошъ Неготинъ съ южне стране окружава. Друга су два рита много мања и оба се съ южне стране вароши Кладова на $\frac{1}{4}$ сата растојанїа наоде. Ова су три рита барскомъ рибомъ а нарочито штукама, линѣвима и чиковима богата, а не мањѣ трскомъ и пиявицама.

О рити или блату Неготинскомъ вредно в ово примѣтити: оно в на више места до два и више фата дубоко, а при томъ одвећѣ глибовито и збогъ свое природне трулежи разне болести, а особито лети жителяма Неготинскимъ проузрокуе. Колико в воздухъ одъ тогъ трулогъ, стовѣгъ и

неотичућегъ блата лети загушљивъ, па јошгъ кадъ се и несносный сирадъ одъ врло близу вароши Неготина лежећи многи салане, — у којима се најманѣ по 100.000 коза преко лета заколѣ и истопи, саюзи; онда за люде у Неготину живеће правый пакао постае.

Стари люди причаю, да Неготинскій ритъ пре 60 година нѣв суштествовао; но кадъ е некій Армашъ Короглашку реку браномъ на свою воденицу навратио быо, онда е язъ само до гнѣзда свое воденице водіо, а исподъ воденице нѣв се постарао куда ће вода отицати. Вода исподъ воденице пролазећа неимаюћи свой правый каналъ куда ће отицати, морала е сама себи каналъ за далѣ отицанѣ отворати. Оваковимъ е начиномъ дакле воденична вода сама себи матицу образвала. Немогавши се воденична вода выше у свое старо корито или болѣ рећи матицу повратити, упутила се и преко равногъ Неготинскогъ поля, и почела застати у ниской равниці између Неготина и Буковогъ манастира. У то време кадъ е нека одъ велике кише силна буица нагнула, не само што нѣв могла Армашеву брану прекинути и далѣ низъ свой каналъ, кои е у Дунаво онда водіо. продрети, но напротивъ тога тако е старо корито (матицу) или старый каналъ засула и поравнила, да се ни сада скоро непознае куда е та Короглашка река свою матицу и корито имала. Овакова буица не само што е Армашеву воденицу однела, но већма е и јошгъ дублѣ Армашеву яругу прокопала, а тымъ ново корито къ Неготину водеће, Короглашкой рецы за свагда отворила. Одъ оногъ доба дакле па и данасъ се Короглашка рѣка у Неготинску равницу, крозъ саму варошь Неготинѣ пролазећи, излива, и изъ године у годину све выше дублѣ и пространіе Неготинскій ритъ образуе. Овај ритъ никуда неоти-

че, већ у нѣму вода застае и чрезъ трулежъ загушљивости особито лети производи. Сматрајући на положеніе вароши Неготина и нѣзиногъ блата, и неотице мора иіоле позорљивъ човекъ примѣтити и увѣрити се: да како коя година све выше Короглашка или саданя Неготинска рѣка урить (блато) изливаюћа се повседневно, а нарочито у кишно доба съ буицомъ великій талогъ и песакъ съ некомъ тиньомъ помешанъ носећи, у блато словесъ еданъ преко другога правећи, дно истога блата сваке године примѣтно у высину подиже, и све выше поля покрива, а самой вароши Неготину потопомъ и изгнаніемъ жительства претти. Жители Неготински ако и немаю волѣ, мораће скоримъ ово загушљиво и баромъ окружено место оставити, и изселити се на Праово, гдѣ су іошть стари Римляни на величественно узвишеной равниці славный градъ Децебалъ имали.

Кадъ бы Неготинцы ово увидили и за раніе бы высочайшемъ месту молбу поднели да бы имъ се дозволило изъ саданѣгъ рита изселити, и кодъ Праова на Дунавъ изселити, и онде наново населити; и кадъ бы на Праово по инцинирскомъ плану Неготинци нову варошь подигли, не само што бы на близу стоећемъ Косяку славно приставиште за свакояке лађе имали, но и за кратко бы време ова варошь прва после Београда трговачка варошь постала, и была бы ова нова на дунаву варошь за Србію то, што е данасъ Ибраилъ за Влашку, и Галацъ за Молдавію; ербо іой небы у пловидбы никаковый выше ѣрдацъ до Црнога мора сметао.

Као што е природа предѣль тайплочастимъ каменомъ обдарила, то бы се безъ по мукѣ и ускоро величествена варошь подигла. Овако е и Влашко правителство малъ по малъ почело стару и блатаву варошь Чернецъ кодъ Турне Се-

верина изселивати, гди се ево крозь неколико година врло лепа трговачка варошь са окружнимъ надлежателствама и другимъ канцеларіѣма подиме. Найпосле ако се Неготинцима не свиди на Праово изселивати, могу се на тулбу выше, или кодъ Трояновогъ стуба ниже Кладова на правнимъ и съ пристаништима снабдѣвенимъ равницама изселити. Збогъ подобногъ узрока, мораће се и саданѣ Кладово кадъ тадъ изселити; ерѣ му изливъ Дунава горню часть вароши скоро сваке друге или треће године плавн и уништава, а кодъ воде будући никаковогъ пристаништа нема. Ако бы се Неготинцы на Праово у разстоянію одъ Неготина $1\frac{1}{2}$ сата изселили, опетъ бы имъ сва она притяжанія око Неготина у близости и домашаю остала, а любимо Бадѣво бы имъ и онда као и садъ за увеселеніе служило.

§ 13. Минералны вода у окружію Краинскомъ мало имаде, и то найзнатніѣ е она на путу исподъ Адакале кодъ Цеврина, ладна и яко сумпорита вода, коѣ изъ ѣдне кречнокамене стене истиче. Ова бы вода безъ сумнѣ роду човеческомъ одъ ползе могла быти, кадъ бы се надлежно очистила и точно испитала. На выше места а нарочито у срезу Ключкомъ слано-горки слатина и бара имаде, одъ кои већа часть лети у сушно доба усане.

§ 14. Поредъ свега што окружіе Краинско малый просторъ на површію земномъ заузима, опетъ зато е и овде клима различна; ерѣ у Рударскомъ предѣлу и срезу Поречкоречкомъ воздухъ е лети умѣрено топалъ и вообште здравъ, а зими умѣрено ладанъ, а у равницама особито око Неготина лети врло топалъ а зими са свимъ оштаръ и ладанъ; у истомъ окружію источный ветаръ зовомый кошава велике снегове наноси, а одъ западнѣгъ ветра нити кише нити снегови падаю. Но

овай е ветаръ горнякъ якъ и зими ладанъ, ерь одъ високи гора Пожаревачкогъ окружія нѣма долази.

§ 15. Изъ царства растѣнія роди у окружію Краинскомъ: пшеница, ечамъ, и кукурузъ толико, да жители истогъ окружія ову рану на свою потребу ни полакъ потрошити немогу, већъ остатъ те ране чрезъ продаю у новацъ обраћаю. Далъ роди доста и свакояка варива, бостана и свакога рода воћа, — кое е Србскомъ поднебію свойствено, — шљива мало, довольно жира, шишарки, руж, броћа и различитогъ быля.

Шума има у окружію Краинскомъ довольно, а особито у планинама, дрва су слѣдуюћи родова: букова, растова, граничева, церова, липова, яворова, ясенова, кленова, дренова, грабова, дивльи и питомы лески, и т. д.

§ 16. Изъ царства животногъ окружіе Краинско има довольно говеда, лепы коня, оваца, прилично свиня, много коза, къ томе пчела, пиявица и нешто свиленыбуба. Далъ птица свакояке врсте — кое обично у умѣренімъ поясима живе. По шумама наоди се особито у Поречкоречкимъ: елена, срна, дивльи свиня, медведа, курака, лисица, рисова, дивльи мачака и т. д.

У рѣкама има различни риба, као у Дунаву: моруна, есетри, сомова, паструга, носвица, шарана, и т. д.; у Тимоку: сомова, шарана, верозуба само у Марту месецу, штука, кленова, и разне друге ситне беле рибе. У осталимъ пакъ у внутрености окружія текућимъ маньимъ рѣкама поредъ различни врло вкусны риба имаде ракова и пастрйки, особито при изворима.

§ 17. Одъ ископаемы имаде у окружію Краинскомъ гвожђа у грдној мложини (особито у Рударскомъ предѣлу), бакара, олова, сребра, сумпора, злата, и т. д. Найзнатнија рудокопна места есу:

Рудна Глава, а особито Майданпекъ, гди се сада гвожђе и бакаръ, у великомъ количеству топи; а држи се да и соли има али дубоко у земљи.

§ 18. Брой жителя є у окружію Краинскомъ по найновіємъ попису:

У срезу Краинскомъ . . .	24.037
" " Брзопаланачкомъ . . .	18.084
" " Ключкомъ . . .	9309
" " Поречкоречкомъ . . .	6520
" " Рударскомъ . . .	1095
Свега . . .	59.045

Поредъ овога жительство имаде у градовима Турака до 1535 душа, а напоследку Цыгана источногъ вѣроисповѣданія до 1000 душа, но ови су последњи у число Срба и Влаа урачунати.

§ 19. За просвѣщеніє народа тога окружія осимъ основны училишта по селима и варошима, коя ћемо ниже кодъ свакогъ места именовати, постои у Неготину полугимназія одъ четири разреда.

§ 20. Поглавито занимање народа окружія Краинскогъ то є: што се жители овогъ окружія по већой части занимаю земљдѣліємъ, винодѣліємъ, скотоводствомъ, и риболовомъ. — Занати кои се сада у окружію Краинскомъ раде єсу: терзійскій, абаційскій, чизмарскій, коларскій, бачварскій, тишлерскій, дунђерскій, ћерамиційскій, свећарскій, мутавційскій, пушкарскій, ковачкій, куюнційскій, ћурчійскій, грнчарскій, и т. д. Занате ове раде домородцы. По селима жене праве сукно и платно, за одеванѣ обоєга пола довольно, У овомъ окружію нема за сада никаковы фабрика, окромъ Правителствене топioniце гвожђа и бакра у Майданпеку.

§ 21. Трговину воде варошани (Срби и Власи). Найпоглавити предмети кои се изъ окружія Краинскогъ за пограничне државе износе, єсу и то:

а) у Аустрію: говеда, коньи, козе, овце, свинѣ, и т. д., а одъ производа: пшеница, кукурузъ, ечамъ, лой у великой мложини, коже различите особито козѣ и овчѣ (сирове), масть, медъ, восакъ, поташъ, руй, вуна, риба, айваръ, пивавице, и т. д.

б) у Влашку: свинѣ, риба, айваръ, баруть, восакъ, коже, ћерамиде, и т. д.

в) у Бугарску: вино, ракія, катранъ, и по нешто одъ живе стоке.

Уноси се изъ околны држава у окружіе Краинско, и то:

а) изъ Аустріе: алатъ лаћарскій, артїя, атлазъ свилений и памучный, басме фине различите, димикатонъ, колонїяльный еспапъ, злато клободанъ, коже ураћене, косе, крмезъ, кушади, и мараме свилене и памучне, памукъ преденъ, платно различито, румъ, сатови, стипса, ствари златне и политиране, фесови, челикъ, чоя, шалови, шаміе, различите израћене гвозђаріе и т. д. (Види рѣчникъ Географиско-Статистичный Србіе г. Іована Гавриловића, стр. 256).

б) изъ Влашке: брашно, бурадъ, дивгїни, жито, каиши, кашкаваль (сиръ), коже различите ураћене, лонцы земляни, ножеви мали, со, чай Рускій, Брашовскій еспапъ, и т. д.

в) изъ Бугарске: абе, антерилуцы, гайтани вунени, памучни, еспапи свилени и сребрни, гвозђе различито, дуванъ, зейтинъ, ибрици, легени, кадифе, кафа, конопци, коже говеће, козіе и овчѣ и дивлячѣ, лой, луле, разне мараме памучне, мерцани, ножићи, пештемальи свилени и памучни, платно, руй, саблѣ, ятагани, смокве, шаміе, различни фини свилени еспапи.

Пронеси се пакъ крозь окружіе Краинско и то:

а) изъ Аустріе у Бугарску еспапъ у маломъ количеству (врбо, парапловомъ управо се у Бугарску носе).

б) изъ Бугарске и Македоніе у Аустрію и Влашку проноси се крозь Краинско окружіе: бисеръ, вуна, дуванъ, коже различите неураћене, кордованъ, памукъ, свила фарбана и нераћена, зептинъ, ружична масть и т. д.

У томе окружію најглавнија трговачка места есу: Неготинъ, Косякъ, Радуевацъ, Кладово, Текија, Милановацъ. Панаћуръ бива у Неготину о малой Госпоини.

За лакше отправлянь трговине постоу у овоме окружію три ђумрука, и петъ пост-експедиція.

§ 22. Древна историја овогъ предѣла кои 17-ту часть княжества Србскогъ заузима, естъ она иста, о којој г. Јованъ Гавриловићъ у своме Рѣчнику Географиско-статистичномъ стр. 266 говори. А нова историја е у толико колико и о другимъ окр. Србіе позната, изузимајући што е главный управитель основны школа П. Радовановићъ у својој књизи: „Войне Срба съ Турцыма“ укратко по највероятниѣ съ ратне стране описао; и што е пола народа у томе окружію изъ Влашке, нешто пре 160, а нешто и у овомъ столѣтію добегло, и онде се настанило, кои иста она права уживаю, као и остальй Србскій народъ. А будући да су и Власи истогъ православногъ вѣроисповѣданія — когъ су и Срби, — за то едне са Србима цркве и школе имаю, и съ онимъ истимъ напредкомъ, као и Срби изображаваю се. А саданѣи Срби у окружію Краинскомъ живећи есу потомцы оны Срба, кои су у време царованя Србскогъ у овомъ предѣлу живили.

§ 23. Окружіе Краинско дели се на петъ слѣдуюћи среза: Краинскій, Брзопаланачкій, Ключкій, Поречкоречкій и Рударскій. Свакій одъ овы

срезова — осимъ Рударскій — разделѣнъ е на выше община, а общине по величини на едно или выше села.

§ 24. 1. *Срезъ Краинскій* граничи сѣверно са срезомъ Брзопаланачкимъ и Поречкоречкимъ, источно съ Влашкомъ и Бугарскомъ, где га одъ Влашке Дунавъ а одъ Бугарске рѣка Тимокъ раздваја, — јужно Тимокомъ и Црниорѣчкимъ окружѣмъ съ Бугарскомъ, а западно такође съ Црниорѣчкимъ окружѣмъ; заузима простора 11¹/₄. □ геог. мила. У овомъ срезу има една варошъ, 25 община и 27 села са 4324 куће и 24.037 жителя.

1. *Неготинъ*, славно позориште храброгъ юнака и снажне подпоре Карађорђево Србије Айдукъ Велька Петровића, естъ саданя окружна варошъ са 761 кућомъ и 3494 жителя, столица епископа Неготинскогъ, конзисторіе епархіе Неготинске, началничества и суда окружіа Краинскогъ, и два срезска началника: Краинскогъ и Брзопаланачкогъ среза. Има едну стару до пола у земљи цркву, полугимназію, и нормалне школе са три учителя и едномъ учителькомъ, коя женску децу изображава, примирителный судъ, пошту, и читалиште. Овде е пияца петкомъ и суботомъ. По приповеданю стары людій, Неготинъ носи име свое одъ Турака, кои су се онде збогъ лепогъ и равного местоположенія пре сто година населили; но онда исту варошъ нѣ као сада рытъ окружавао (види § 12). Поредъ свега тога што Неготинъ има нешто и калдрме, опетъ су сокацы у кишно доба доста каляви, и поредъ свега што имаде неколико приличны явны и правителствены зданія, опетъ зато што су сокацы тесни и неправилни, ни у шта се страни загледиати немогу. Воду за пиће окромъ рѣчне и буварске лети по свему блютаве другу и немаю, збогъ чега жителство а нарочито лети яко одъ грознице страда.

2. *Радужацъ* на Дунаву у лепой равнины са 282 куће и 1464 жителя, има цркву, школу одъ три разреда и примирителный судъ за себе. Овде е карантинъ и ђумрукъ после Алексиначкогъ за Србию найважнии.

3. *Самариновацъ* на малой рѣцы Царичинацъ са 69 кућа и 343 жителя, съ примирителнымъ судомъ за себе.

4. *Короглашъ* на Неготинской рѣцы са 70 кућа и 369 жит., съ примирителнымъ судомъ за себе. Овде се лепо видити и разпознати може старо корито крозь ово село протичуће реке, коя пре 40 година нѣ на Неготинъ ишла, и коя нѣ донда прекрасну Неготинску равну околину топила и рить правила, већъ се е поредъ села Србо-Влаа у Дунавъ изливала (§ 12).

5. *Србогла* са 122 куће и 627 жит.; има цркву и примирителный судъ.

6. *Буковче* са 260 кућа и 1368 жит., съ примирителнымъ судомъ. У овоме се е селу она нова съ лепимъ торонѣмъ бывша црква збогъ невештогъ цынцарскогъ зиданя стропоштала.

7. *Кобишњица* са 250 кућа и 1241 жит., има примирителный судъ за себе.

8. *Мокранѣ* са 217 кућа и 1170 жит., има цркву и примирителный судъ за себе. У атару овогъ села съ южне стране наоди се оно знаменито и чувено брдо зовомо Локва и Высока, на коме брду најлепше вино у Србији роди. Ово брдо само заузима преко едне □ геогр. милѣ, кое е све виновомъ лозомъ засађено. На Локви имаде преко 400 а на Высокой преко 200 све скоро каменомъ озиданы пространы пивница (подрума). На овомъ брду не само околна но и дальна села свое винограде и пивнице имаю.

9. *Бљавановацъ* исподъ Локве са 65 кућа и 338 жит., съ примирителнымъ судомъ за себе.

10. *Метришъ* са 105 кућа и 616 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

11. *В. Ясикова* на златоносној рѣцы истога имена са 230 кућа, и 1245 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

12. *М. Ясикова* са 81 кућомъ и 480 жит.; има примирителный судъ.

13. *Глоговица* са 149 кућа и 1006 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

14. *Рогатво* са 65 кућа и 370 жит.; има цркву, школу одъ три разреда и примирителный судъ.

15. *Смедовацъ* са 55 кућа и 297 жит. съ примирителнимъ судомъ за себе.

16. *Ралъцъ* са 187 кућа и 997 жит.; има примирителный судъ за себе.

17. *Брусникъ* са 135 кућа и 914 жит.; има цркву и примирителный судъ. Подъ ову общину спадаю юштъ два села а имено:

18. *Кленовацъ* са 44 куће и 264 жит.; и

19. *Табакѡвацъ* са 39 кућа и 275 жит.

20. *Тамнице* са 153 куће и 900 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

21. *Коприѡница* са 161 кућомъ и 1026 жит.; има цркву, общинску школу одъ три' разреда, и примирителный судъ, подъ кои подпада и село

22. *Чоконяръ* на пограничној рѣцы Тимоку са 25 кућа и 143 жит.

23. *Салашъ* са 108 кућа и 655 жит.; има примирителный судъ за себе.

24. *Сиколѣ* исподъ планине Дели-Јована, яка община са 184 куће и 1290 жит.; има цркву, общинску школу одъ три разреда и примирителный судъ за себе. О овомъ селу съ похваломъ примѣтити треба да су жители овога села уцѣдомъ Краинскомъ окружію како у стоцы тако и у новцу найбогатіи, а притомъ и найтрудолюбивіи люди, и да ни у единомъ селу окружіа Краинскога

нема толико писмены и читаюћи стараца колико у овоме, а то збогъ тога што Сиколѣни просветолюбивы люди будући одъ пре 80 година никада безъ школе па ни подъ Турцыма были нису, ако су имъ свештеницы у исто време и школски учители были.

25. *Брестовацъ* са 48 кућа и 571 жит. съ примирителнымъ судомъ за себе.

25. *Чубра* са 158 кућа и 928 жит.; има цркву и примирителный судъ.

27. *Речка* на Сиколской рѣцы у средини среза Краинскогъ са 125 кућа и 724 жит.; има цркву и общинску школу одъ три разреда, и примирителный судъ за себе.

28. *Лука* исподъ великогъ Стола са 140 кућа и 922 жит.; има примирителный судъ за себе.

У овомъ срезу западно одъ Неготина управо преко рита на $\frac{1}{2}$ сата далеко у романтическомъ гаю лежи общежителный богатый *Буковъ манастиръ*. Црква е овогъ манастира стара и безъ икакве знаменитости, али е лепа зданія са прекраснымъ чесмама, шумама, виноградима и ливадама окружаваю. Поредъ овога братство овогъ манастира, коему е глава игуманъ, притяжава лепе башче, ниве, воденице, и у мложини одраслу жирородну гору и разногъ рода стоке.

Друге стародревне или нове знаменитости у овоме срезу нема, коь бы се могле овде напоменути, окромъ толико што се скоро свуда у земљи плочастый каменъ за зиданѣ одвећъ удобанъ и у великой мложини наоди.

II. *Срезъ Брзопаланачкѣй*, граничи сѣверно са срезомъ Ключкимъ, источно съ Влашномъ и Дунавомъ, южно съ Краинскимъ а западнѣ са срезомъ Поречко-речкимъ, а заузима простора $12\frac{1}{4}$ геогр. миль, има едну варошицу и 20 села у 19

обштина са 3237 кућа и 18,084 жит. Места су слѣдуюћа:

1. Варошица *Брза-Паланка*, на великой окупи и обавѣ Дунава съ маломъ чаршіомъ и са 96 кућа и 391 жит.; овде е права столица срезскогъ начальника одъ овогъ среза, има обштинску школу одъ три разреда, примирителный судъ, и поштанску штацію. Овде се сада спрема матеріалъ за великолѣпну цркву. Ова е варошица у толико знаменита што су выше времена у нѣой Турцы где су шанаць и џамию имали, боравили, и што су Срби подъ владомъ покойнога господара Караѣорѣа Петровића у 1806 години знатну побѣду надъ Турцыма одржали (види Войне Срба съ Турцыма стр. 9 и 10). — Брзопаланачкой обштини принадежи и село

2. *Река* са 35 кућа и 156 жит.

3. *Купусиште* са 98 кућа и 403 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

4. *Слатина* на реки Ябучи са 130 кућа и 591 жит.; има цркву и примирителный судъ.

5. *Уровица* на рѣчицы у Ябучу утичућой са 273 куће и 1373 жит.; има цркву и примирителный судъ за себе.

6. *Вратна* на рѣки Ябучи са 65 кућа и 297 жит.; има примирителный судъ. На 1 сатъ узъ истоу реку западно наоди се манастирь истогъ имени, метохъ общежителногъ манастира Букова — са лепимъ польскимъ притяжаніями. Кодъ овога е манастира река Ябуча едно гдно каменито брдо провалила и себи далъ путь отворила. Мѣштани зову ово величествено место — кое као каква на сводъ саставлѣна капія изгледа — Прерастъ. Манастирь се овай зато Вратна зове, што кодъ нѣга река Ябуча као крозь врата пролази. При свемъ томъ што нико незна, ко е овай манастирь подигао, ипакъ никакови се древни надписи у истомъ

по томе видити немогу, што су га Турцы выше пута ватри излагали.

7. *Милйловацъ* на обали Дунава гди се рѣка Замна у Дунавъ прама В. Острова излива са 187 кућа и 969 жит.; има лепо сазидану цркву, общтинску школу одъ три разреда, и примирителный судъ, подъ кои подпада и село

8. *М. Каменица* са 46 кућа и 610 жит.; има цркву одъ дрвеногъ матеріяла. Ова су два села 1833 год. изъ сусѣдногъ влашкогъ В. Острова подъ предводителствомъ старца Георгія Коринъ у Србию добегла. В. Острово е пре 30 година Краинскомъ окружію принадлежало (види § 11). У ата-ру ове общтине лежи брдо зовомо Айдукъ, ков изобилно и скоро као и на Локви племенито вино роди.

9. *Плавна* исподъ брда Гологъ Врха на реки Замни са 173 куће и 1044 жит.; има цркву и примирителный судъ. Исподъ овогъ села на $\frac{1}{4}$ сата наоди се као и кодъ манастира Вратне величественый одъ камена природный исподъ планине сводъ, крозъ кои рѣка Замна протиче, и кои сводъ као каковый тунелъ изгледа.

10. *Поповица* близу извора Замне са 140 кућа и 1035 жит.; има цркву и примирителный судъ.

11. *Триане* са 146 кућа и 922 жит.; има цркву, общтинску школу одъ три разреда, и примирителный судъ за себе.

12. *Шаркаменъ* са 81 кућомъ и 596 жит.; има примирителный судъ за себе.

13. *Карбулово* са 77 кућа и 524 жит.; има примирителный судъ за себе.

14. *Ясеница* са 120 кућа и 779 жит.; са примирителнимъ судомъ.

15. *Малайница* са 144 куће и 636 жит.; има цркву, и примирителный судъ. Ово е село за нашу Србску исторію у толико знатнѣ, што е 1807 го-

дине покойный господарь Караѣорђе Петровић знамениту побѣду съ храбримъ войводама и народомъ своимъ надъ Турцыма и Мула-Пашомъ одржао (види обширніе Войне Срба съ Турцыма стр. 16 и 17). О той битки, коя в четири сата траяла, и између Малайнице и села Штубика, као што и данасъ шанчеви сведоче, догодила се, причао ми е у примирителномъ Штубичкомъ суду стараць одъ 80 година чича Петаръ Стойковић изъ истога села, кои е у овой битки участникъ и очевидаць быо, да в Мула-паша на неоседланой кобили безъ чалме едва живъ утекао.

16. *Штубикъ* западно одъ Малайнице на $\frac{1}{2}$ сата лежеће село са 189 кућа и 1217 жит.; има цркву, общтинску школу и примирительный судъ.

17. *Ябуковацъ* найвеће село и найбогатія общтина у овоме окружію са 446 кућа и 2250 жит.; има школу одъ 3 разреда и сада новозизаюћу се цркву, и примирительный судъ у лепомъ зданію.

18. *Дупляне* са 91 кућомъ и 510 жит.; съ примирительнымъ судомъ за себе.

19. *Видровацъ* са 132 куће и 876 жит.; има примирительный судъ.

20. *Душановацъ* или *Цаново*, яка общтина са 292 куће и 1584 жит.; има цркву, школу одъ 3 разреда, и примирительный судъ у лепомъ зданію. У атару ове общтине на $\frac{1}{4}$ сата далеко на обали Дунава лежи знатно трговачко место *Косякъ*, у коме в главна солска за Србію камарашія, са пространимъ и величественымъ магацынима, и врло добримъ пристанищемъ за лађе.

21. *Праово* са 175 кућа и 917 жит.; има цркву и у лепомъ зданію примирительный судъ. Источно одъ Косяка на $\frac{1}{4}$ сата на обали Дунава лежи. — Праово в у последнѣ време Римско быо знатанъ градъ званый *Децебалъ*, а сада га мѣштани зову *Дечъ*. Овоме граду и сада се зидине па и са-

ме капиє гдѣ су были добро познаю. Градъ е Децебала на величествено високой и пространой равниці, на обали Дунава лежећи, т. е. одъ истока къ западу 432 у дужини, а одъ юга къ сѣверу до саме обале Дунава 256 Бечки фати у ширини. Зидови су овогъ града до 2 и выше фата дебелі. Отвѣсна обала одъ самогъ града до воде Дунавске 24 фата имаде, па збогъ тога се дакле съ овогъ места у Влашку видити може. Прекомѣрно сушествовавшіе Римско богатство овогъ града Децебала и одъ туда се засведочава, што се и данъ данасъ сребрни и бакарни новцы, а къ томе и различите вешто изрезане скупощѣне антике по овоме граду наоде. О граду Децебалу обширніє пише Др. Андрија П. Ивановићъ у V. књизи Гласника Друштва Србске Словесности стр. 240, и осимъ овога у колико су ова 2 села т. е. Цаново и Правово, како по древноу тако и нову а нарочито нашу Србску исторію знатна, видити се може изъ овога што ми е врстниъ Цанѣвскій учитель Г. Јованъ Максимовићъ у рукопису предао, и съ тимъ повода ми дао да селу Цанѣву у карти мојој дамъ опетъ старо име Душицу или Душановацъ. Онъ пише:

„У окружію Крајинскомъ, срезу Брзопаланачкомъ, одъ Дунава $\frac{1}{2}$ а окружногъ места Неготина 1 сатъ хода, лежи данашнѣ село Цанѣво, коє е одъ самы Влаха обитаємо, и коє романтички брежулцы виновомъ лозомъ засађени, по већој чисти окружаваю. Оно е превелико име свое корєно добило поради вѣчне успомене онога, кои е Србию на найвишій степенъ сљиности и силе подигао, Душана. Тако чрезъ два и полъ вѣка Цанѣво се славомъ преузнасило, тимъ выше нама незаборављно име „Душица“ носило. — Кадъ су Турцы Србию покорили, онда су они и нашу Душицу у Цан (душа) а одтуда и Цанѣво претво-

рили и подъ тимъ є именемъ ево и до данасъ познато остало. — На сѣверной strani Цанѣва налази се єдно шилясто доста големо горомъ покривено округло брдо, кое се одъ мѣштана *Лепя Главица* называ, и кое се како изъ сусѣдне Османске државѣ, тако и изъ внутрѣности Влашке видити може. На западной strani Цанѣва $\frac{1}{4}$ сата хода постое стародревногъ монастыра истогъ имена *Душице* унищено и развалѣне руине, по коима судеѣи дав се заключити, да в Душица у првобытности своіой, морао веoma красанъ монастырь быти. Народъ нашъ у общте се єднообразно у томе саглашава и потврђує, да в недалеко одъ монастыра овога Кралѣвиѣ Марко, кои є у бою кодъ Кралѣва у Влашкой ранѣиѣ, и у отечество донетъ, овдѣ заиста саранѣиѣ. Премда ово причанѣ народнѣ непоричемъ нити за немогуѣно држимъ, и пакъ небы потврђивао потоме, што држимъ да в необходимо ово питанѣ достаточно исторіѣски испитати. Сѣверо-западно $\frac{1}{2}$ сата, лежи врело *Болборошъ*, кога матица воденачне вятлове окреѣе и плодоносна поля наводнява. У време владаня императора Римскогъ Траяна доведена в была водена жица изъ Штубички планина у градъ Децебалъ, коя в подземный токъ свой имала, и коіой се оловный олуку одъ главе рѣке до реченога града пружао, па в ове Римске граѣне красномъ водомъ снабѣвала. Почемъ в Децебалъ съ паденіемъ своимъ првобытну сыйность свою изгубіо, онда се в наравно и водоводъ оваѣ затрпао, вода потомъ назадъ ударивши, олуке распрснула, кое се мѣсто потомъ Болборошъ назове, гдѣ и данасъ вода на выше мѣста као суза чиста и веoma лака извире. Селяцы Праовскіѣ случайно су 1853 године парче єдно олука оловногъ ископали, у кому може до 15 ока тежине быти. Одъ Болбороша 1 сатъ лежи на полю Праовскомъ

шанаць покойнога господара Србскога Кара-Ђорђа. Шанаць овай на 350 хватій лежи одъ села Праова, и примъчава се да є и вишій быти морао. У военимъ стварима вѣшти причаю, да є вопросный шанаць доста згодно построєнъ, и онъ є — по причаню народнѣмъ — Турской войсцы много наудіо, и на не малой сметнѣй быо. (Види Войне Срба съ Турцыма стр. 19—30). Шанаць є овай на извышеномъ отвореномъ доста широкомъ полю, а лежи међу селима Правомъ, Цанѣвомъ и Самариновцемъ съ лица Дунавъ предъ собомъ имаюћи; изъ чега се дає видити, да су храбри Срби ондѣ неустрашимо воевали, и по казываню народнѣмъ, съ помоћу саюзнє Руске войске подъ Исаєвимъ Турке разбили, а тиме благодетно станѣ Србіє умножити допринели.“

Поредъ предописанє Римске древности наоде се у срезу овоме и выше, одъ кои су найзнаменитіє оне развалине по планини Мирочу. Но о овоме околнѣ обитателѣи ништа причати незнаду, окромъ што се ясно изъ зидина и развалина види, да є морао какавъ пространъ и якъ градъ негда быти.

III. Срезъ Ключкій. У полуострову, коє Дунавъ са три стране окружава и одъ войводства Србіє и княжества Влашкогъ раздває, а одъ западне стране граничи са срезовима Поречко-Речкимъ и Брзо-Паланачкимъ истогъ окружія. Збогъ велике окуке и змѣовидногъ кривуданя Дунава, овай є срезъ право име „ключъ“ заслужио. Простора имаде выше одъ 9 □ миля. Срезъ Ключкій има єдну варошъ, єдну варошицу и 17 села у 13 обштина, у којима наоде се 2023 куће и 9309 жителя, и поредъ тога 3 тврдинѣ имаде. Мѣста су ова:

1. Варошъ *Кладово* на Дунаву са 302 куће и 1286 жителя. Овде є столица срезкогъ начальни-

ка, а поредъ тога има ђумрукъ прама Влашкой, пошту, примирителный судъ, цркву, и школу одъ 4 разреда. Овде се прилична трговина води са сусѣднимъ княжествомъ Влашкимъ. Има лепе башче и винограде, кои даю племенито бело вино. Варошь е ова правилно ушорена, приличну чаршию има, и суботомъ добру пияцу, но збогъ тога што никакovo за лађе пристаниште нема, и што горню часть вароши до саме чаршије изливъ Дунава често плавн и уништава, нема изгледа да ће кадъ годъ ово место за трговину важнимъ постати. (Види § 12) — До Кладова къ западу лежи градъ Фетисламъ (т. в. Турска побѣда) са 86 кућа и 550 душа. Овай су Турцы после владаня господара Кара-Ѣорђа одъ шанца у якъ градъ преобратили. У томе граду живе сами Турцы имаюћи свое дућане, цамию, гарнизонъ, и едногъ каймакама, кои е и управитель овога града. Турцы у граду живећи всу по већой части землѣдѣлцы, међу којима имаде и шпекуланта; но будући да неки одъ Турака усѣве и винограде изванъ града притяжаваю то они Правителству Србскомъ одъ свои усѣва и винограда уредно понешто плаћаю. Градъ е Фетисламъ на обали Дунава у пето-угольномъ виду са якимъ зидовима и шанчевима утврѣнъ, и са свега 55 топова снабѣвенъ. Ово е место тимъ выше за нашу исторію знаменито што су Срби подъ блаженопочившимъ вождомъ своимъ Кара-Ѣорђемъ выше пута крвава сраженія на томъ месту са Турцыма имали. (Види Войне Срба съ Турцыма стр. 22, 30 и 40). —

2. *Кладушница* на обали Дунава $1\frac{1}{2}$ сата выше Кладова са 91 кућомъ и 407 жит.; има лепу цркву и школу одъ 3 разреда. Овде е было пристаниште пароплова. Ово село принадлежи Цедерацкой обштини.

3. *Цецерацъ* — Влашки значи *прежрзи* — на обали Дунава до саме Кладушнице са 58 кућа и 293 жит.; има стару камарашію, примирителный судъ за себе, за Кладушницу и за

4. *Силъ*, кой е названъ одъ Римскогъ насипа на Дунаву до самогъ донѣгъ Ћердапа (Демиръ капіе) са 76 кућа и 347 жит., има цркву парохіјалну и гарде риболова. Кодъ овогъ села лепо се види и свуда јасно распознае исполинскій насипъ (сада грмовима обрастао) многолюдногъ Римскогъ народа. Да бы избегли Римљани опасностъ Ћердапа, матицу су Дунава крозъ овай каналъ (насипъ) навртали и туда лађама пролазили, но кадъ су Римљани пали, буница е тай чудесный насипъ провалила и Дунавску матицу у свом корито опетъ на Ћердапъ упутила, гди и сада грдно количество по Дунаву камените стѣне праве великій шумъ, вртлоге и страшне клокотајуће букове, кои бродара у страхъ и трепетъ приводе.

5. *Текіа* варошица спроћу Оршаве са 210 кућа и 893 жит.; овде е ђумрукъ прама цесаріе и Влашке, преко когъ Краинско, Црно-Рѣчко, и Гургусовачко окружје са Оршавомъ знамениту трговину води, а нарочичо отечественимъ производима у § 21 споменутимъ. Чаршію има малу али скелу живу. Далѣ има примирителный судъ, лепу цркву, и школу одъ 3 разреда, а збогъ трговине и ђумрукъ у лепомъ и тврдомъ зданію. Овде се одъ данъ на данъ све выше и яче потребе а нарочито збогъ трговине увиђају, да се што скоріе поштанска штація установи, коя ће се съ Оршавскомъ и Кладовскомъ саюжавати; и да се уреданъ путъ између Текіе и Кладова огради и тимъ трговина на томъ краю узвиси. У овомъ е селу рођенъ незаборавимый патриотъ Србскій покойный Аврамъ Петровиѣвићъ. По средини ове варошице примѣчаваю се грдне исподземне зидине, и ру-

ине, изъ чега се заключити дае да е морала каква важна тврдиня и варошь у древна времена быти; но нико ништа о той причати незна. Узъ Дунавъ пакъ на 1 сатъ ода одъ Текіе при свршетку стени прама села ограђене у нашої страни надъ самомъ Дунавскомъ водомъ на едной отвореной грдной стѣни види се знаменитъ Римскій надписъ, кои мѣштани „Троянова Табла“ зову; овай е надписъ за чудо у онако лютomъ камену художесвено изрезанъ, и по краєвима крилатимъ змаєвима и киповима украшенъ. Табла е надъ водомъ Дунавскомъ кадъ е найдећа вода 2 фата у стени изрезана. Сама пакъ ова табла у висини 2 а у ширини 3 $\frac{1}{2}$ бечки фати имаде. Слова пакъ на истой табли у колико су до садъ сачувана есу слѣдуюћа:

**IMP CAESARDIVINERVAE F
NERVA TRAIANUS AVG CERM
PONTIF MAXIMUS TRIB·P
OT III
AIONT M**

Нижє Текіе у растојанію $\frac{3}{4}$ сата на самој окуки и средини Дунава између Србіє, Цесаріє и Влашке лежи одвећъ якъ и вешто сазиданъ у острову градъ *Адакале* иначе у картама позната „*Neu Orsova*“ са 135 кућа и 485 Турака (т. е. жителя), међу којима живе и око 30 душа Христіјана. У овомъ граду постои Турскій гарнизонъ одъ 500 войника, надъ којима е заповѣдникъ миралай. Турцы у томъ граду имаду памію своју и едногъ кадію. Овай су градъ Аустріянцы чудесно съ мло-

гимъ лагумима и сводовима подземнимъ сазидали и нужнимъ кулама и околнимъ градићима снабдѣли, и по свршетку Турцыма уговоромъ безъ никакве битке предали. Овай градъ одкадъ є у Турске руке допао нико га до данасъ осваюніє. Подъ овай градъ спада и *Кастелъ* иначе званый „Fort Elisabeth“ спроћу истога Адакалскогъ града на обали Србской такође врло художественно одъ Немаца сазидана тврдиня са чрезвычайномъ высокомъ стражарскомъ куломъ. Градъ се Кастелъ свакій данъ по заоду сунца затвара и путницыма велике неугодности, а трговини знатне препоне причинява, ерь се туда ноћю ни сувимъ ни водомъ проћи не може. У граду Кастелу и у найновіє време многи су Србски жители свою погибель и гробъ у Дунаву нашли. Оваковы жалостны примѣра много имаде. Сва три у овомъ срезу постоєћа Турска града зависе одъ валіє Видинскогъ.

6. *Костолъ* село на $\frac{1}{4}$ сата исподъ Кладова на обали Дунава прама Турне Северина лежеће са 49 кућа и 241 жит.; кодъ овогъ села постое остатцы Траянове ћупріє т. в. стубови. Ово село принадлежи общини М. Врбичкой.

7. *М. Врбица* на обали Дунава има 84 куће и 422 жит., цркву и примирительный судъ заедно са Костоломъ.

8. *В. Врбица* на обали Дунава са 120 кућа и 579 жит.; има цркву и примирительный судъ.

9. *Ртково* на самомъ врху ключкогъ полуострова са 111 кућомъ и 571 жит.; има цркву и примирительный судъ. Одъ овогъ се села Дунавъ покрай Корбава, и одонде къ западу окреће.

10. *Корбава* са 139 кућа и 712 жит.; има цркву и школу одъ 3 разреда, и примир. судъ.

11. *Ваяга* на обали Дунава са 96 кућа и 420 жит.; има цркву и примир. судъ, комъ принадлежи и село

12. *Брлога* са 33 куће, и 133 жит.; одъ овогъ села се Дунавъ къ югу савія.

13. *Велесница* на обали Дунава и узвишеной равницы, са 94 куће и 389 жит.; има примирителный судъ за себе.

14. *Бордель* са 151 кућомъ и 693 жит.; има примирителный судъ. Одавде се Дунавъ къ западу до Брзе Паланке окреће.

15. *Грабовица* яка община $\frac{1}{4}$ сата одъ Дунава удалѣна на главномъ друму, има 196 кућа и 948 жит.; цркву, школу одъ 3 разреда и примир. судъ. — Сва досадъ именована села као што су редомъ именована леже на обали Дунава, а ниже стављѣна есу у внутрености овога среза, као:

16. *В. Каменица* са 100 кућа и 406 жит.; има цркву и примирителный судъ. Крозъ ово село ле-
пе река протиче.

17. *Подвршка* збогъ планине Подвршке тако именовано село, са 67 кућа и 341 жит.; има цркву и примирителный судъ, подъ кои јошѣ два села подпадаю и то: Манастирица и Речица. Выше овогъ села на планини Подвршки наоди се една велика пештера, у којој обично козе зимую.

18. *Речица* исподъ Подвршке на истой рѣцы, коя крозъ Подвршку тече, са 21 кућомъ и 84 жит.; ово е село найманъ у целомъ окружію; и

19. *Манастирица*, названо село збогъ близу наодећегъ се манастира зовомогъ *Манастирица*, са 25 кућа и 139 жит. Манастирь выше овогъ села лежећи у приятной долини съ лепимъ водама и польскимъ притяжаніама неимаюћи братства преобраћень е у мирску цркву. Стари люди у Манастирици живећи, причаю да су они одъ свои дедова и прамдедова слушали, да е ову црквицу

Манастирицу после пропасти Србскогъ царства на полю Косову неки Никодіе Србинъ сазидао, гди е до смрти своє у самоћи живіо, и да е ту Милева принцеза Србска, кадъ се е Баязитовогъ робства ослободила и одъ Тамерлана утекла, у тай манастирь свративши неко време одмарала, и потомъ далъ у отечество повратила. Манастирь е овай маленъ и премда просто сазиданъ опетъ се види да е доцнѣ богатствомъ изобилствовао, а тому сведоче и около стовѣе руине, кое су сигурно ћеліе за братство морале быти. Молерая у истой цркви јошть на выше места видити се може, и до пре 5 година у олтару надъ вратима читати се могло: „Радулбегъ“. На пытанъ мовѣ-стни старцы казывали су ми да е истый манастирь Никодіемъ Србиномъ сазиданъ, но доцнѣ да га е некій Влашкій войвода по имену Радулъ поправляо, и на ново моловати дао.

Вредно е напоменути да у овоме срезу врло лепа пшеница, кукурузъ, као и бело племенито вино а особито у атару Корбавскомъ роди, но и жители су а нарочито Корбавляни, Ртковляни, М. и В. Врбичани похвале достойни земледѣлцы и чисто обучени, а притомъ богати люди, но у шуми и дрвима оскудѣваю, па зато бы требало да се и остала села овога среза на предименоване жителѣ съ тимъ пре и болѣ угледаю, ербо у дрвима и шуми изобилствую.

IV. Срезъ Поречкоречкій граничи сѣверно съ войводствомъ Србскимъ, одъ кога га Дунавъ раздвая, источно са срезомъ Ключкимъ, южно съ Црниорѣчкимъ и Пожаревачкимъ окружіемъ, и западиѣ са срезомъ Рударскимъ, и едномъ частію окружія Пожаревачкогъ. Простора у себи имаде преко 14 □ геогр. миля. Овай срезъ има едну ва-

рошъ и 10 села, свако съ общиномъ за себе са 1205 кућа и 6520 жит. Мѣста су слѣдуюћа:

1. Варошъ *Милановацъ* одъ имена княза Србскогъ Милана, на Дунаву исподъ горнѣгъ Ђердапа и старогъ Пореча на $\frac{1}{2}$ милъ далеко у тесной равницы при утоку Орешковице у Дунавъ са 312 кућа и 1344 жит.; овде е столица срезскогъ начальника, а поредъ ове постои за сада полуђумрукъ прама Свиньице, пошта, примирителный судъ, школа одъ 3 разреда; има и угледну цркву са торонѣмъ, која е за сада прва у целомъ окружію Краинскомъ. Ова е варошъ правилно ушорена и приличну чаршію имаде, но безъ икакве пиаце, поредъ тога е зими у опасности, еръ ако се ледъ у стению ниже Милановца загуши, успоръ е и вода Дунавска оплавити и уништити може. У Милановцу никакове знатне трговине нема, а жители се по већој части водопловствомъ а по неки и винодѣліемъ занимаю, и заиста и овде ако е и мало винограда племенита вина имаю.

2. *Голубинъ* на 2 сата исподъ Милановца на обали Дунава лежеће село са 88 кућа и 470 жит.; и примирителнимъ судомъ.

3. *Болѣтинъ* у планини выше Милановца у дубокой долини са 44 куће, и 191 жит. и примирителнимъ судомъ.

Узъ Поречку реку редомъ стојећа села, одъ Дунава починиући есу слѣдуюћа:

4. *Мосна* са 68 кућа и 332 жит., са примирителнимъ судомъ.

5. *Тополница* са 72 куће и 362 жит.; са примирителнимъ судомъ.

6. *Клокочевацъ* са 89 кућа и 464 жит. и примирителнимъ судомъ.

7. *Црнайка* съ 108 кућа и 649 жит.; има цркву, общинску школу у лепомъ зданію и примирительный судъ.

8. *Танда* исподъ Црногъ вр'а са 79 кућа и 561 жит.; и примирительнымъ судомъ.

9. *Горняне* на рѣцы Любави са 213 кућа и 1327 жит. и примирительнымъ судомъ. У ова последня два села у изобилію роди врло лепа и бела пше-ница.

10. *Рудна Глава* исподъ рударске планине истогъ имена, на рѣцы Шашки, са 138 кућа и 775 жит. и примирительнымъ судомъ.

11. *Острово Поречъ* са старомъ црквомъ знамени-то по нашу исторію (види Войне Срба са Турцыма, стр. 40).

Стародревности у овоме срезу мало имаде, измеђъ кои є найзнаменитія древность руине одъ *Милошеве куле* наодеће се исподъ села Црнаике на $\frac{1}{4}$ сата, гди се Любава и Шашка саставляю и образую Поречку реку. О овой руини само се толико изъ народнѣгъ приповеданя дознає да є она была Милоша Обилића кула. Осимъ ове куле выше поедини руина ков гди по срезу имаде, но нико незна ништа о њима приповедати.

V. *Срезъ (Окружіе) Рударскій*. Овай рударскій предѣлъ сматра се као срезъ окружію Краинскомъ принадлежећи; но у исто време онъ є окружіе за себе, чисто правителству принадлежеће, а граничи сѣверно и западно съ окружіемъ Пожаревачкимъ, источно пакъ и јужно са срезомъ Поречкоречкимъ. Простора у себи имаде одъ прилике 15 □ геогр. мил. Овай є Рударскій срезъ за наше отечество єданъ одъ найзнаменитіи предѣла зато што се у превеликой мложини скупощни и

други многостручни метали наоде и топе. Но увѣренъ будући да е тай предѣлъ рударскій већъ саотечественицыма нашимъ познать, само їй їошть внимателне чинимъ на књижицу зовому Рударскій путь по Србїи стр. 8, 9, 10 и 11.

Срезъ Рударскій има одну варошь и 3 засеока са 262 куће и 1095 разногъ вѣронсповѣданія жительствова. Мѣста су слѣдуюћа:

1. Варошь *Майданпекъ* на маломъ Пеку стара но сада Правителствомъ Србскимъ обновљена и врло лепимъ зданіями украшена, међу рударскимъ планинама на приличној равниці ушорена варошь са 166 кућа и 456 разногъ вѣронсповѣданія жителя. Овде е столица рудокопства Србскогъ, има школу одъ 3 разреда и уредну пїяцу, а скоримъ ће се варошь Майданпекъ и црквомъ красити. Поредъ тога имаде пошту и многи рударски чиновника. Осимъ кузнице бакарне, гвоздене и чекићъ, у којима има 517 жителя разне вѣронсповѣди, има їошъ 3 засеока и то:

2. *Дебелый Лугъ* негдашиъ село съ лепимъ правителственимъ зданіями на левој обали великогъ Пека на петъ четврти сата одъ рударске вароши удалѣнь, са 29 кућа и 102 жит. разне вѣронсповѣди.

3. *Грабова* на рѣцы истогъ имена са 10 кућа и 5 жителя, и

4. *Райкова река* негдашиъ село на главномъ поштанскомъ друму са 11 кућа и 15 жителя. У овимъ последњимъ засеоцыма живе зими рудари и шумарски пандури.

§ 25. О друмовима и путовима съ похваломъ примѣтити имамъ да е окружіе Крапнско едино

и у Србији прво, које најбољѣ уређене и шљонкомъ насуте путове имаде. Такови су:

а) Одъ села Копривнице, т. е. одъ границе Црнорѣчкогъ окружія преко салаша вароши Неготина, Самариновца, Косяка, Мияиловца, Брзепаланке, Мироча, Милановца, Райкове реке, Майданпека, и т. д.

б) Одъ Неготина до Радуевца и ушћа Тимока

в) Одъ Брзе-Паланке преко Грабовице, Велеснице, и Брлоге до Кладова. Путови су ови, велимъ, добри, но само имъ у резерви шљонакъ оскудѣва, а и окуке исподъ Мироча кодъ Голубиня треба чешће да се оправљаю, ербо њѣ збогъ стрменитости брда често буица квари и уништава.

Поредъ ови главни шљонкомъ насипани поштански путова и остали су између села поширени и прилично уређени; но само јошѣ треба да се као и главни шљонкомъ заспу и набію.

Благостанѣ трговине у томе крају неодложно изискуе да се путъ одъ Кладова покрај Дунава и Ћердапа па до Текіе као и съ Влашке стране сагради, а притомъ да се при великој суши и опаданю Дунава у Ћердапу донѣмъ каменѣ барутомъ почисти, и тимъ начиномъ трговини путъ сувимъ и водомъ болѣ отвори. Да бы се овај путъ као и са Влашке стране брже и лакше саградити могао потребна е помоћ не само остала 3 среза окружія Краинскогъ, него и Црнорѣчко и Гургусовачко окружіе треба у помоћ да притеку; ерѣ се съ тимъ путемъ збогъ скеле Оршавске сва три окружія у трговачкој радњи служе.

§ 26. Школе у којима се местима овога окружія наоде на свомъ месту казано е, но јошѣ остае и то съ похваломъ примѣтити да су учителя

овогъ окружія не само найболѣ платомъ и другимъ потребностямъ за животъ нуждима награђени; но и съ наибольшимъ и угледнимъ училищнымъ зданіями снабђвени. Ове школе многа младежъ безъ икакве старешинске претнѣ и нагона — явно одъ туда свою проистичућу ползу увиђаюћи — прилжно и редовно посѣштава, збогъ чега и добаръ успѣхъ у наукама показуе.

§ 27. Са економійске стране кадъ посмотримо окружіе Краинско, увиђамо да е такође доста напредно; еръ ни едно окружіе толике обштинске бикове и айгире за приплодъ стоке свое као ово набавило нѣ.

Обштинске нѣве пакъ у томе окружію не малый приходъ обштинскимъ касама приносе, између кои обштина Корбавска найвыше као предходница похвалу заслужуе.

§ 28. Обштинске куће, у којима се и канцеларіе примирителны судовъ наоде, есу такође добре, удесне, простране, и по већој части одъ тврдогъ матеріяла саграђене, којима и остале нуждне зграде и друге потребности неоскуђваю.

§ 29. Главна е карактеристика народа окружія Краинскогъ: слуша савѣте и налоге свога старешинства до удивленія; почитуе свое свештенство као праве пастире и учителѣ; повинуе се своимъ кметовима и уважава учителѣ. Къ томе е истый народъ побожанъ, миролюбивъ, дѣятеланъ, искренъ и одвећъ гостолобивъ; едномъ речію слободно е казати, да се поступакъ народа окружія Краинскогъ другимъ окружіями, а нарочито у послушности и миролюбію као образецъ препоручити може. Само јошъ у смотреню раднѣ и то у землѣдѣлію, особито винодѣлію, пчеловодству и свиловодству довољногъ иску-

ства нема; но надежда е да ће му скоримъ економійска Топчидерска школа и то знанѣ донети. Сва предописана уредность и похвале достойна покорность прама власти тога окружія, колико се земальской власти толико се и самоме Краинскомъ народу захвалити има.

Заключаваюћи описаніе окружія Краинскогъ примѣтити неизоставлямъ: да е немалый узрокъ напредка тога окружія и одтуда произишао, што га е провидѣніе скоро свагда съ мудримъ, ревностнимъ, отечестволюбивимъ и човеколюбивимъ старешинама и управительима земальскимъ снабдѣвало.

ГЛАВНЫЙ ИЗВОДЪ ПОПЕ

Брой	Имена окужїя	Брой срезова	Брой места	Брой кућа	Женѣны	Неженѣны	Женѣны
1	Алексиначко	2	84	4084	5834	8085	133
2	Вар. Београдъ	—	1	2011	2842	7483	62
3	Београдско	5	121	7576	10,096	16,655	25,1
4	Валѣвско	4	192	8752	13,468	21,930	34,4
5	Гургусовачко	2	110	5420	9035	12,218	20,6
6	Краинско	4	81	11,224	13,115	17,535	28,7
7	Крагуевачко	3	174	11,558	14,322	24,421	36,8
8	Крушевачко	4	271	9645	12,727	19,936	30,2
9	Подринско	3	89	5897	7906	12,312	19,6
10	Пожаревачко	5	182	18,871	24,436	34,646	54,1
11	Рудничко	3	114	6261	7816	13,755	20,2
12	Смедеревско	2	54	7747	9631	14,479	23,1
13	Ужичко	5	188	12,088	16,041	27,287	41,2
14	Црноръчко	2	45	7340	9763	12,349	20,3
15	Чачанско	4	142	8645	9767	15,887	24,2
16	Шабачко	3	115	9053	12,076	19,442	30,2
17	Ягодинско	2	145	9436	11,289	16,533	26,0
18	Ћупрійско	2	95	7455	9160	13,155	20,9
Главна Сума		55	2203	153,065	199,324	308,108	476,0

СРБИН ГОДИНЕ 1854/5

Исуствующи			Сума целогъ народонаселеня	Страны			
стана Србіе	Иванъ Србіе у Турской	У странъ Ар- мавона		Изъ други ме- ста Србіе	Изъ други обла- ста царства Турскогъ	Изъ страны земля	Сума отраны
—	—	—	27,311	6	152	1	159
5	15	28	16,893	1431	1793	1753	4977
3	—	2	51,917	184	442	112	738
—	—	1	69,816	59	263	115	437
—	—	—	41,319	—	1	2	3
0	—	16	59,431	—	23	1023	1046
4	7	1	75,543	133	255	47	435
—	—	—	62,908	—	20	—	20
0	—	1	39,685	—	12	2	14
4	—	15	113,417	110	178	180	468
4	—	1	41,837	—	—	—	—
88	4	4	47,221	114	225	90	429
3	—	—	84,596	3	1	2	6
1	—	—	42,681	1	—	1	2
—	—	—	49,882	—	—	—	—
0	1	13	61,750	638	320	117	1075
9	1	3	53,871	—	6	4	10
—	—	—	43,215	—	—	—	—
0	28	85	983,496	2679	3691	3449	9819

По попису 1844 было в люд-
ства у Србін 826,131

По попису 1846 было людства
у Србін 892,315

По попису 1850 было в люд-
ства у Србін 929,603

Кадъ се дакле брой людства 185⁴/₁₀,
нађеногъ и износећегъ 983,496
сравни са броемъ людства нашавшегъ
се у 1844 и износившегъ , 826,131

онда в порастло людство у Србін
за 10 година одъ 1844 до 1854 157,865

У вароши Београду было в людства овдашнѣгъ
по попису 1844 8095

” ” 1846 10,174

По попису пакъ 1850 године было в само 7953.

Я самъ онда одма спазіо, да в погрешка у попи-
су учинѣна были морала; и зато самъ ставіо (ви-
ди Гласника свес. IV страну 228—229), да в у Бео-
граду были морало 1854 године: 12,344 душе. По-
грешка се после одкрила. Комисія у Београду по-
писуюћа 1849 изоставила в све оне главе, кое су
пре 1850, као $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{10}$ порезъ плаћаюће упи-
сане были; па не само главе мушке ков подпуный
данакъ пре нису плаћале, него и нѣине породице.
Погрешка в та сада и тимъ исправлѣна, што по
последнѣмъ 185⁴/₁₀ године извршеномъ у Београду
попису, кадъ су све пореске главе пописане, брой
людства овдашнѣгъ износи: 16,896.

Иованъ Гавриловичъ.

ПРОСТОРЪ СРБСКЕ ПАТРИЯРШІЕ.

У осмой кнѣзи Гласника, одъ стр. 116 до 130 штампанъ е чланакъ: *О границама, докле се е простирала областъ негдашнѣхъ Пећскогъ патриархата*. Али изъ берата изданогъ садашнѣмъ Цариградскомъ патриарху Кирилу месеца Мухарема 1272 а то е Септембра 1855 види се, да Porta нѣ изъ свои кнѣга избрисала негдашнѣхъ патриаршіе: Пећску и Оридску; него да ѣй сматра као скопчане съ патриаршіомъ Цариградскомъ; само да се не могу одъ последнѣхъ раставити. И тако, докле се простирала областъ патриаршіе Пећске и докле се и сада простире, види се изъ поменутогъ берата, кои е штампанъ у новинама које излазе у Трсту на Талиянскомъ языку, подъ именемъ: „Osservatore Triestino“ 21-гъ Фебруара 1856 брою 43-мъ. У преводу Србскомъ гласи тай бератъ овако:

Молбеницомъ поднесеномъ моме царскомъ дивану одъ митрополита и знамениты людѣй Гръкогъ народа и нѣинимъ печатима и подписима утврђеномъ явлѣно ми е, како су се по момъ царскомъ указу, коимъ е збогъ злочесте управе сметнутъ патриархъ грчкій Н. и наређено да се избере новъ, скупили и избрали носіоца овога берата (коме срећанъ да буде коначъ), припознатого збогъ своихъ способности, искусства, проникателности, верности и ревности у испуњаваню дужности свои као поданика мое высоке порте. И како се дакле потраживало, да се достоинство патриарско одузме

одъ Н. и преда Х. и да се овомъ последнѣмъ изда берать на основу стары уговора, прегледани су были тевтери одъ прихода епископски, кои се налазе у моіой царской благайницы; изъ кои се види, да е патріаршія Цариградска съ онимъ што іой припада поверена управи Х. по сили другога берата, подразумевајући у то и патріаршію Оридску и што одъ нѣ зависи, подъ уговоромъ да се годишнѣ даванѣ одъ 33.425 гроша, 20 цара и 34 аспрій измируе моіой царской благайницы, почевши одъ 1. Марта, да се са свршеткомъ године рачунъ пречисти и да се признаница нѣму на то изда; да се део одъ речене суме, кои износи 5000 гроша, плаћа драгоману мога дивана у име оџаклица (куински трошкова); да се одъ суме одъ 90.000 аспрій, која се прима одъ патріаршіе, почевши одъ месеца Мухарема, део еданѣ, кои износи 65.940 аспрій и кои се употребљава по гласу указа могъ одъ месеца Марта 1251 на трошкове наше резервне войске, плаћа годишнѣ благайницы войничкой; а остатакъ моіой царской благайницы; да се свршеткомъ сваке године рачунъ пречисти и патріарху изда признаница, пошто измири и канцеларійске таксе; да се у име онога што припада патріаршіи Пећской 163.000 аспрій на годину плати моіой царской благайницы у надлежнимъ канцеларіјама, и да се дупликатъ пречишћеногъ рачуна преда патріарху свршеткомъ сваке године. Подъ овимъ уговорима Я самъ по царскомъ указу момъ одъ 8 Реџепа 1251 издао овай высокой берать и заключіо самъ и наредіо као што слѣдуе:

Именованый Х. (кои да срећно сврши) изабранъ на место Н. за патріарха Грчкогъ народа, управляјући у исто време и именованимъ патріаршіяма, саставлѣнимъ съ патріаршіомъ Цариградскомъ подъ нѣговымъ предшественицыма, упра-

вляће заєдно съ митрополитима, њинимъ пословима и њинимъ богочестіємъ (култусъ). Онъ неће быти збаченъ, осимъ ако буде обтуженъ и за крива наћенъ; нити ће и ко моћи заштитомъ и препорукомъ постављенъ быти на место његово.

Као што є означено у књигама, царскій є указъ одъ пре давао пуну властъ на управу послова патріарху заєдно са синодомъ митрополитскимъ; и тако патріархъ противно моіой царской заповести неће чинити ништа докъ не пристану митрополити.

Кадъ бы се годъ место патріархово упражнѣло, патріархъ се мора избирати изъ свештенства, и съ пристанкомъ митрополита, кои станују одъ старине у Цариграду; а то су: митрополити Ераклійскій, Цизичкій, Никомедійскій, Никейскій, Халкедонскій, а и съ пристанкомъ други митрополита, кои бы се у Цариграду десили; изабраный, пошто буде пріявлѣнъ високой порти и за патріарха признатъ, управляће њинимъ пословима каноничкимъ и другимъ у договору са светымъ синодомъ; и докле годъ не стане чинити неправде, гонити, преступати правила канона црквены, и не буде окривлѣнъ као издайникъ државе, остаће непоколебљивъ на своемъ месту, докле годъ живъ буде.

Ако бы пакъ патріархъ быо обтуженъ за неуредно владанѣ, а ту тужбу не бы подписаи сви митрополити него само неколицына одъ њѣи, или какавъ опадникъ, онда се на проказиваня и представляня овакова неће гледати; иначе приступиће се къ истраживаню, па услѣдъ тога учиниће се што є право, и како правый судъ донесе.

Па како одправлянѣ послова рав у провинціама царства, и управлянѣ прихода и расхода и други интереса цркве патріарске нѣ по правиламъ каноничкимъ поверено самоме патріарху, него

засѣднички синоду митрополитскому, по томе синодъ мора быти одговоранъ за дугове црквене, и како е печать цркве патріарске увекъ поверенъ быо рукама митрополитскими, да они знаю за новце у заемъ и подъ нтересъ узете. Сматраюћи съ друге стране и на то, што св. синодъ одъ свакогъ насртаня заклонѣнъ има такође у своимъ рукама печате свою манастира у мојој држави, и да се у то не може нико мешати, зато и печать цркве патріарске поверенъ е њима онако исто, као што е и пре быо, и преданъ ће быти онымъ митрополитима, кое они буду изабрали за то, како бы они были одговорни према вакуфу (цамійскомъ иманю), удовицама и сиротама. Издаванъ овогъ указа учинѣно е на потраживанъ засѣдничко патріарха и митрополита. И противно томе неће се никада што учинити.

Као што самъ благоволио дати новоме патріарху пуно изврщиванъ власти као што су то и предшественницы нѣгови имали; тако ће и садашній патріархъ уживати благодети стары уговора (клаузула); алъ да строго обдржава поредакъ и каноне установлѣне; а онъ ће имати одправлянъ свою послова благочестія и други засѣднички съ митрополитима и обдржаваће се у границама свое власти.

Како одъ патріарха и синода зависи, шилти митрополите у епархіе њине, и опетъ њи одоудъ позивати; тако заключеню оваковомъ нико се противити не може.

Па како ніе забранѣно патріарсима, митрополитима и другимъ свештеницыма читати евангеліе у својој собственој кући, а и иконе поставляти; то да небы гувернери тражили новаца што су у собама и у приватнымъ кућама донесе на кандила, палѣне свеће, намештене налонѣ и иконе, читано евангеліе и одслужена литургія, и

штака архієрейска изложена была; ерь е ово нѣма дозвољно чинити, и зато имъ е нарочито уписано у нѣмъ берать.

Местнымъ властима нѣ слободно кинѣти и узнемиривати цркве и манастире, ставлѣне подъ власть патріярха и митрополита; осимъ ако имъ е на то власть дана царскимъ ферманомъ, ако покажу бурунтію пашину, или подъ изговоромъ да чине каково истраживанѣ.

Епархіе, кое одъ старина зависе одъ патріаршіе Цариградске есу:

1. Кесарія,	26. Зумна,
2. Ефесъ,	27. Адріанополь.
3. Хераклея,	28. Амазія,
4. Бушлукъ,	29. Бруса,
5. Галиполи,	30. Нова Кесарія,
6. Майрионѣта,	31. Янина,
7. Метра,	32. Верія,
8. Сирулзе,	33. Аталія,
9. Цывикъ,	34. Талантъ,
10. Никомедія,	35. Широ,
11. Никея,	36. Салона,
12. Халкедонія,	37. Крста,
13. Дирконъ,	38. Трапезунтъ,
14. Шіалдаларъ,	39. Лариса,
15. Солунъ,	40. Трикала,
16. Читра,	41. Молдавія,
17. Кампанія,	42. Угро-Валахія,
18. Платамонъ,	43. Арта,
19. Догранъ,	44. Неупакте,
20. Петра,	45. Филиппополь,
21. Ардамери,	46. Смирна,
22. Брисо,	47. Родось,
23. Трново,	48. Серезъ,
24. Чирмери,	49. Драма,
25. Коѣча,	50. Зихна,

51. Митилене,	84. Мисестра;
52. Алепъ,	85. Олене,
53. Дидимотика,	86. Христіанополь,
54. Ангора,	87. Науплія,
55. Филадельфія,	88. Пріонесъ,
56. Писидія,	89. Ленѣа,
57. Меленикъ,	90. Санторинъ,
58. Патрасъ,	91. Еласонъ,
59. Тива,	92. Самосъ,
60. Аносъ,	93. Хіосъ
61. Наносъ,	94. Фанарія,
62. Мисемврія,	95. Халдеа,
63. Видинъ,	96. Тиносъ,
64. Дристра,	97. Мегитарасъ.
65. Егрипъ,	98. Касандра,
66. Софія,	99. Милосъ,
67. Мидія,	100. Сифносъ,
68. Визіе,	101. Егіна
69. Анхіалосъ,	102. Погоніани,
70. Варна,	103. Гребина,
71. Бойланъ,	104. Леукадія,
72. Макринія,	105. Елакисія,
73. Силиврія,	106. Ревендосъ,
74. Сисополисъ,	107. Нефалія,
75. Ксанти,	108. Акобо,
76. Воло,	109. Зарната,
77. Димитріясъ,	110. Гастуни,
78. Скіосъ,	111. Анхіале,
79. Лемносъ,	112. Нисава,
80. Ибросъ,	113. Андраполь,
81. Коринтъ,	114. Пергаѣтеха,
82. Монембазія,	115. Триполица.
83. Калаврита,	

Епархіе уписане у берать патріяршіе Пеѣске,
савдинѣне съ патріяршіомъ Цариградскомъ есу:

1. Дупница,	4. Самоковъ,
2. Базликъ,	5. Влариѣъ,
3. Ихтиманъ,	6. Ерцеговина

7. Патіє,	32. Пергоптела,
8. Сугуръ,	33. Ладедникъ,
9. Касаба,	34. Метрополиція,
10. Кусурли,	35. Пеланђиђа,
11. Ушђупъ,	36. Либиръ,
12. Скопія,	37. Тимаръ,
13. Варна,	38. Сермандра,
14. Егри Паланка	39. Кађика,
15. Калкондилеръ,	40. Хисарцикъ,
16. Нишъ,	41. Карадагли(ЦрнаГора),
17. Алаџа,	42. Прісполъ,
18. Хисаръ,	43. Таслица,
19. Росба,	44. Майданъ,
20. Кіюхулукъ,	45. Ясона,
21. Радомиръ,	46. Белъова,
22. Кастендиле,	47. Зворникъ,
23. Истипъ,	48. Локола,
24. Кракоба,	49. Сузитча,
25. Кагіянъ,	50. Долакисурда,
26. Босна,	51. Међовали,
27. Рандуевъ,	52. Цркве налазеће се у
28. Саракинь,	санџакату Босанскомъ и
29. Травникъ,	Чѣсижкомъ , Београдъ,
30. Ђни-Пазаръ,	Сирина , Бузезіо , Нова,
31. Ђни-Барусъ,	Преспа , Приштина , Ђа-
	ково.

Епархіе зависеће одъ патріяршіе Оридске и састављене съ патріяршіомъ Цариградскомъ, као:

1. Пилагонія,	10. Кіокели,
2. Прилипъ,	11. Јаница,
3. Ђупрули,	12. Бардари са своимъ цр-
4. Техіюсъ,	квама,
5. Радостина,	13. Белата,
6. Струмница,	14. Исланиђа,
7. Тирингія,	15. Карађова,
8. Барандо,	16. Старова,
9. Пунанига,	17. Флоринія,

18. Чумна,	32. Тепеделенъ,
19. Егрибоцакъ,	33. Београдъ,
20. Касторія,	34. Мелієкастри,
21. Курбитела,	35. Нисаніе,
22. Насилићи,	36. Карабурнаръ,
23. Сисанъ,	37. Авланъ,
24. Карніа,	38. Сита,
25. Бнитела,	39. Елбасанъ,
26. Пелише,	40. Кавал,
27. Ћупруђу,	41. Драчъ (Дурахо),
28. Хугаръ,	42. Тиранъ,
29. Каланія,	43. Левра,
30. Ишіогаръ,	44. Чиршова.
31. Преметесъ,	45. Престе,
	46. Демисхисаръ.

Митрополити, архієпископи, епископи, настоятелни манастирски, пустиняцы, калуђери и сви православни, кои у реченымъ епархіама стално или привремено живе, дужни су признавати патріярха као свогъ духовногъ поглавара, къ нѣму се обраћати у свыма пословыма, кои имъ се буду показали и кои припадаю нѣговомъ судству (компетенціи); да се заповести нѣгове не преступаю, и да му се сви покураваю по канонима нѣногъ обреда (аниъ).

Патріяршіомъ ће се управляти онако као што е и пре было. Патріярхъ ће управляти послови-ма са св. синодомъ.

Приходи и друга даваня годишня измирява-ће се у четири пута. Даванъ одъ патріяршіє Пећ-ске и Оридске предаваће се годишнѣ дотичнымъ благайницама; а што се тиче поклона, кое е да-вати обичай разнымъ писарницама выс. порте, они се неће истраживати выше него колико е одређено; нити ће коме му драго быти слободно съ овакимъ истраживанъма обтеређавати патріяр-ха и митрополите у дужности нѣове вере.

Нико неће смети одузимати одъ патріярха и митрополита власть, кою имаю надъ своимъ ма-настирима и црквама у држави моіой безъ фермана царскогъ; такођеръ нико неће смети чинити какве му драго сметиѣ, кадъ се поправляю цркве по закону и коє се поправке мораю извршити да се цркве одрже у своме старомъ станю.

Безъ потраживаня патріярха и синода нико-ме се неће дати епархіє или епископіє быо онъ ко му драго.

Ако бы когодъ одъ рає хтео се ожени, или свою жену пустити, нико другій осимъ патріярха и нѣгови заступника у то се мешати неће.

Свештеницы и заступницы патріярхови, кои су безъ одобрєня нѣговогъ допустили, да се кои одъ рає ожени, или кои су учинили што, збогъ чега се мораю по канону казнити, треба казнъ да претрпе, и у то нико да се не меша.

У случаю женидбе, распуштаня и други по-слова, као и у случаю распре између поданика мое выс. порте, кадъ патріярхъ, митрополити, архієпископи, епископи и наместниці заповеде раи, да положе заклетву по своимъ обреду, па да се тымъ начиномъ стваръ поравна или посведочи, или ако се за добро нађе да се на кога анатема метне и тако да се казни; кадѣ и нанби (судѣи и чланови суда) у то се мешати немаю противно постоећимъ правилима и истраживати глобе про-тивно налазку и одобрєню патріярха, митрополи-та и епископа.

Свештеницыма неће бити слободно, по соб-ственной власти своіой благословити бракове за-бранѣне.

Како правила нѣнове вере забранюю раи пу-стити жену и узети другу пре смрти прве; тако и четири пута женити се; то правила ова не са-мо што ће се обдржавати, него они кои противу

исти правила узраде, быће казнѣни. И нао што е забранѣно оныма кои се жене недопуштенымъ начиномъ, у цркву доћи, тако исто кадъ бы такова лица помрла, неће моћи местна власть натерати свештенике, да їй прате у гроблѣ.

Све што бы митрополити, архієпископи, епископи, свештеницы, пустиняцы, калуђери и други христіани на смрти тестаментомъ завештали црквама, сиротинѣи, патріяршіи, митрополитима, архієпископима и епископима, нѣина завештаня быће снажна по канонима нѣине вере; и сведочбе христіянски сведока быће допуштене одъ светогъ закона; свако завештанѣ, кое за живота учини христіанинѣ патріярху, архієпископу, митрополиту, епископу, цркви и другима, изискаће се после смрти нѣгове одъ наслѣдника по закону. Наслѣдницы дужни су платити каноничке приходе.

Ако кои рая трећину добара свои поклони цркви, манастирима, патріярху, митрополиту, архієпископу и епископу, трећина ће се ова одузе-ти одъ наслѣдника посредствомъ закона.

Епископи, калуђери, архієпископи, митрополити, свештеницы и настоятельи манастирски, кои бы што скривили противу свои обреда, казниће се по канону, и нико се неће томе противити или се у то мешати.

У поставлянѣ и избациванѣ пароха нико се мешати неће.

Кадъ патріярхъ и синодъ заключе, да се збаце или поставе митрополити, архієпископи, епископи, калуђери и настоятельи манастирски, или да се попуне места умрлы митрополита, архієпископа и други достойника, изборъ ће се овакавъ одобрити кадъ ми потраживанѣ за то дође одъ патріярха и кадъ се плате таксе, кое се дати имаю моіой царской благайницы. И тако ће се издавати потребни берати да се у званія поста-

ве; осымъ тога издаће се царска заповестъ, да се нико не уплеће и патріярха да не нагони силомъ кога ће поставити на кою епископію и архіепископію.

Ако бы паша, кадїя и наипъ тражили да се збацїи или прогна збогъ рђавогъ владаня кои митрополитъ, архіепископъ и епископъ, то ће зависити одъ суда патріярхова; и ако бы се противу нњи исти подносила тужбе непосведочене и ако бы другимъ коимъ начиномъ изданъ былъ ферманъ, онъ се извршити неће.

Ако бы се кадъ потражило или наредило да се одъ патріяршіе Цариградске две патріяршіе: Пећска и Оридска, или друга коя митрополїя одцепе, на тако потраживанїи и наређиванїи неће се гледати. Царскїй хатъ у надлежне књиге уписанъ и изишавши на тай конаць, да се обдржи редъ постовїй стварїй, и зато овой наредби што противно учинити се неће.

Све парнице око старешинства и самогъ светогъ закона, коє бы се могле замѣнути између патріярха, митрополита, архіепископа, епископа намѣстника и њњини чиновника, размотриће се и судити у царскомъ дивану.

Никакавъ христїанинъ не може се силомъ натерати да се одрече свое верѣ.

Петнаестъ чиновника патріярхови, међу коима и иђговъ капу-ћехая — заступникъ — неће плаћати арачи ни други намета личны.

Седмъ чиновника патріяршіе Пећске и петнаестъ патріяршіе Оридске уписани у старимъ бератима као ослобођени одъ данка на личность, быће и унапредакъ, одкако су те две патріяршіе съ Цариградскомъ саставлѣне, ослобођени одъ данка.

Патріярху ће слободно бити, и да се у то ниѣ не меша, да има свое винограде, башче, има-

ня, тргове, землѣ, манастире, дуѣане, добра и живу стоку, коє се све сматра као побожна за-вѣштаня и коє све зависи одъ патріяршіє и цркве.

Ако патріярхъ има примати одъ митрополита, архієпископа, епископа, калуѣера, настоятеля манастирски и друге рає, што му годишнѣ припада по постовѣнемъ реду и по гласу нѣгова берата, судіє местне даѣе оружану помоћ по закону нѣговомъ поверенику, кои му приходъ купи, и помоћи ће му, да скупи оно што му припада.

Рая ће плаћати годишнѣ даванѣ, милостино, венчаницу и за манастире и све остале поклоне за патріярха по старомъ обичаю безъ свакогъ противлѣня.

Патріярховимъ повереницыма, коима в препоручено да купе годишня даваня, даѣе се пратиоци, и ако бы они — повереници — морали меняти ношиво и штапове носити, чиновници кои се зову урѣіє — привременици — не могу имъ на путъ стати или одъ нѣи новаца узимати преко закона.

Ако какавъ архієпископъ или епископъ небы имао новаца да правителству плати што плаћати има, него бы имао какву робу или друге таке ствари да распача, повереници нѣини, кои бы ову робу носили, да не буду узнемиривани и да не плаћаю по местима, где се ѣумруци налазе, надзирательима или поморскимъ скелама царину или друге поклоне да даю.

Ако бы се за потребу патріярхову носили производи съ нѣговы винограда: кляукъ, медъ и друге ствари, коє бы му христіјани доносили у име милостинѣ, надзирательи ѣумручки и ѣумрукчѣ не ће ништа за то тражити ни по скелама ни по другимъ местима нити ношеню томъ и найманѣ сметиѣ чинити.

Димница, доходакъ: касабіє, новци одъ милостинѣ, благослова и тржишта, венчанице за прву,

другу и трећу женидбу и други поклони, кои се даю патріарху, митрополитима, архієпископима, епископима, настоятельима манастирскимъ и другомъ свештенству, съ дванаестъ аспри коє платити има сваке године оженѣнъ човекъ, и еданъ цекинъ свакій свештеникъ митрополитима, да се плате безъ затезаня; па ако кои христіянинъ место готови новаца да у зрну или зектину, одъ овы производа нити ће се наплаћивати царина нити бачъ.

Кадъ патріархъ или нѣгови люди желећи измирити оно што се правителству давати има, стану купити доходке одъ цркава и села, кои се доходци зову ембатични, па како се догађало често да су поменути люди узнемиравани были одъ чиновника моє високе порте, гледаће се да се овакови самовластни поступци не чине.

Ако бы се кои одъ рав у време кадъ се порезъ за правителство купи скупили у едну кућу са своіомъ родбиномъ и породицомъ, казуюћи да они сви саставляю само еданъ димникъ — кућу — и тимъ бы се хтели ползовати, што в у берату уписано: толико ће се платити одъ едне куће; то имъ неће быти слободно такимъ начиномъ оштећавати државный приходъ. И ако бы властели, као што су займи и тимаріоти — кои имаю веће и манѣ спахилуке — казали да рая по нѣювимъ спахилуцима, кућама и селима, све су нѣини настойници, селяци и слуге, да тако извуку люде одъ плаћаня димнице; то имъ се допустити неће, да се оваковимъ изговоромъ послуже.

Кадъ бы патріархъ и митрополити хтели за рачунъ даваня правителству узети себи ствари, коѣ и иманя умрлы митрополита, архієпископа, епископа, старешина манастирски, калуђера и калуђерица, чиновници финансіални — касамъ — кои наслѣдів деле, управительи и надзирательи побожны заведенія, представници и други чиновни-

ци не могу се у то мешати, као да то наслѣдіе све по нѣмъ благаице у име дохода нѣма припада; ерѣ по одредбѣ мога царскогъ хата — писма своеручногъ — ако умрли нема наслѣдника, одъ добара нѣговы треба да се измири што е узаконѣно; а ако има наслѣдника, финансијно надлежательство не може на нѣи руне метнути.

Кадъ патріархъ и синодъ заклуче, да се по канонима казне митрополити и епископи што не плаћаю оно што су на годину плаћати дужни, да имъ се одсече коса или да се збаце а нѣнове епархіе другима даду, оваквој наредби нико сме-тиѣ чинити неће.

Ако бы кои одъ рав у друго се место преселио да се тамо незаконо ожени; неће му се допустити, да се оженити може.

Нетреба нагонити свештенике силомъ да венчаваю недопуштене женидбе; нити треба узнемиравати патріарха и митрополите да поставляю и збацаю епископе.

Нити ће когодъ сметати нити потраживати да се кои одъ рав прокуне збогъ какве казни; нико и никомъ начиномъ да се у овакѣй посао не меша.

Калуђери кои су се одrekli светски стварій, неће смети кое куда ићи забаве ради; па кадъ имъ патріархъ и митрополити заповеде, да се врате у свой постригъ, нико се томе противити неће.

Ако бы патріарси изъ други места у Цариградъ дошли да свое послове у редъ доведу, они те свое послове валя у редъ да доведу преко патріарха и митрополита.

Ако кога архіепископа или свештеника треба затворити по закону, то ће се учинити преко патріарха.

Они калуђери и пустиняци, кои бы се усудили тумарати коє куда и немире чинити, быће одъ патріярха и митрополита казниѣни и повраћени у манастире у коима су пре были.

Кадъ патріярхъ желећи дознати, како рачуне црквене и манастирске воде они, кои нѣма управляю, па нађе да су они кои рачуне полагају доходке себи присвоєвали, и зато їй збаци и место нѣи постави друге; томе се нико противити неће.

Чиновници, урѣіе, нетреба да узнемирую и досађую епископима кои имаю своє берате и зависе одъ патріярха, кадъ купе димницу. Да не бы было оваковы досађиваня, треба ову наредбу уписати у нѣіовъ берать.

Потраживаня патріярха и синода, подкреплѣна печатомъ патріаршимъ, узимаће се у размотренѣ.

Нико неће моћи узнемиривати патріярха, нити му сметати да носи штаку; нити ће се другимъ начиномъ ко мешати у нѣгове послове.

Патріярха неће моћи нико натерати, да узме у службу люде, коє нити онъ нити синодъ не бы хтели у служби држати.

Патріярхъ у кругу власти кои му є горе означенъ управляће земляма ставлѣнимъ подъ духовно судство нѣгово за едно са синодомъ; и да се нико у то не меша.

Тако да се зна, да є овако, и да се верує племенитомъ знаку, коимъ є указъ овай утврђенъ.

Издано месеца Муарема 1272 у Цариграду добро сачуваномъ.

У овомъ берату имена епархія подъ патріархіомъ Пеѣскомъ, нису написана као што бы треба-

ло. Има ту много погрешака. То бива увекъ кадъ се имена пишу Турски, која нису Турска. Имена ће се та по времену моћи поправити, особито кадъ се добаве преписи концепта берата, кои су Пећскимъ патријарсима одъ порте давани, и кои се концепти, у државной архиви у Цариграду наћи, преписати и сравнити могу. Нама е за сада доста оволико да знамо дотле се простирала област патријаршіе Пећске.

Јованъ Гаеиловичъ.

ДИПЛОМА ВОБВОДЕ УГРОВЛАХИЙ- СКОГЪ ІОАННА МИХАНЛА

одъ годъ 7104 = 1596.

Милостію божією Іоанъ миханлъ коеккодъ и господинъ
късое земле Ъгрѣклахѣнское сннъ великага и прѣдобрага
монопинага Іоана петрашкѣ коеккода . даватъ господствами
сїю покелзнію господствами . добрее ѿ костешѣ съ снн
нмъ пѣтръ . и съ сннѣмси . елице мѣ богъ прѣпѣститъ .
шкѣже да мѣ естъ ѡуниъ . ѹ уеринхъ ерхъ . дѣлъ радѣ-
лювъ ѿ рошѣмъ къ сахкаръ подина хокетъ се хтетъ изератъ
ѿ посеуде ѿ полю и ѿ кодѣ и ѿ сѣхъ и ѿ шѣмъ и ѿ
сѣдаища . за кѣюжъ га естъ (и ѡгналъ сннъ имъ стъ . . . ?)
ѿ господина радѣла за дѣ айри готови и за едни крѣгъ: ѣ
и прѣдадо тѣхъ люде нже кишъ рѣхъ . тѣе ѡуниъ за ское
с добро колю . и съ хнаніе късамъ ингѣшѣмъ ѿ крѣстини.
мѣстѣ ѿ горъ и ѿ доль и ѿ прѣдъ господствѣмъ . сего
ради дѣдѣхъ мѣ господствѣмъ добрее и съ сннъ . емъ
пѣтрѣвъ . нже кишѣ рѣхъ . шкѣже да мѣ естъ ѡуниъ въ
ѡхѣмъ . сннѣмси . и кишѣмъ . и прѣкиѣуетѣмъ . ни ѿ
нѣгоже и нинокѣлѣтнмъ . по ризмъ господствѣмъ . и сїже
скѣдетелю поставѣмъ господствѣмъ . нѣтѣинмъ прѣки-
телемъ господствѣмъ . Жѣманъ іканъ велики дѣоринъ . и
жѣпанъ кишаръ велики лѣгѣфѣтъ . и ѡѡдѣѣ велики ки-
стѣаръ . и радѣлъ кишѣринъ . и шерѣмъ пѣхаринъ . и
кадѣѣмъ спѣтаръ . жѣпанъ прѣда велики постѣлинъ . и
нѣкѣсаръ велики лѣгѣфѣтъ и ѡюже памѣхѣхъ азъ пѣтръ

16*

грамотникъ . въ мѣсѣцѣ юли кѣдъ . дни . въ стоѣхъ градѣ гер-
 гице . и ѿ адама до сего текуще лѣтоу . въ лѣт. 7307.

Іоанъ михаилъ коскоу милостію божією господиу

на печату пише: милостію Божією Іоанъ михаилъ коскоу

Оригиналъ налази се кодъ Друштва Срб. Слов.
 Съ оригинала вѣрно преписао

Дръ Янко Шафарикъ

У Београду д. 30 Септ. 1856.

РУКОПИСЬ КИПРИЯНОВЪ.

У Београду у Народной библіотеци има рукопись у коме су црквена правила за ове дане:

1. месеца јунија 15, кнезу Лазару.

2. месеца октобра въ а днь, покровъ праскетые богородице.

3. месеца мана ♦, принесеніе мощенъ устыныхъ нже въ скетыхъ отца нашего николи ѿ мѣри ликіе къ фряскимъ грады варъ.

4. месеца ноембра идъ, скетаго великомученика меркурија.

5. месеца январја зі, память прѣподобнаго и богоснаго отца нашего ромила.

Писанъ е на хартіи у 8-ини. Има 164 листа безъ првога и осмога, коихъ нема, те су му за то прве речи свршетакъ мале вечернѣ кнезу Лазару: ... ѿ крѣвы твоихъ устныхъ възплашѣетъ се, дѣво, и по рождѣствѣ те истинниъ показа Табаци су бровевима Словенскимъ забележени на првомъ и последнѣмъ листу; ови бровви иду опетъ изъ почетка одъ листа 25, где се починѣ правило покрову богородичину, и одъ листа 96, где се починѣ правило св. Ромилу. Тако дакле рукопись има три раздела; у другоме одъ нѣихъ само су на прва три табака поменути бровви, а на осталима ихъ нема. И листови су осимъ 85—95 забележени бровевима (Словенскимъ), кои одъ листа 96 (где се починѣ правило св. Ромилу) иду опетъ изъ почетка, али се познае да ихъ нѣе бележио онај кои е рукопись писао него неко другій доцнѣ. Листови 86—95 испредъ

службе св. Ромилу а иза правила св. Меркурију са свимъ су одъ друге хартиѣ, грублѣ и новѣ. У првоме одъ речена три раздела има по 22 врсте на страни, у другомъ по 20, у трећемъ по 19. — На другој страни листа 22-гога, где се управо свршује правило кнезу Лазару, пише скорописниѣ словима: и прости, брате мои любими, аще и мало послужахъ, обаде любовь раундана. — Истинѣ писмомъ на другој страни листа 24-гога, дакле на крају првога раздела, пише: сѣа хартиа до конца не вѣмъ, не вѣмъ, прости брате, прости. А на првој страни листа 82-га, где се свршује правило св. Меркурију, опетъ истомъ рукомъ и словима стом записано: къ вамъ же всѣхъ молитвъ творѣ, и молитвѣ простирю, мно къ приздрѣмъ, / азъ оушени разума, еда нѣкто къоускикъ молитвы пролзеть о мнѣ грѣшнемъ, да оушити безмерна наша съгрѣшенѣа милостивыи владыка, всѣхъ насъ да вложитъ къ страхъ скон, еже естъ нахукоу въ законъ прямоудрости. много грѣшныи Кипріяныи Геромонахъ раунданыи къ лѣто вѣтѣа 738, ѿ рожд. 747. Зна се дакле да є рукописъ нашъ доведе (прва два раздела) писао еромонахъ Кипріяныи године 1692. Да ли є онъ писао и трећий разделъ, правило св. Ромилу, може се сумняти, ерѣ є писмо доста различно, премда є истога доба. Листови 86—95 као што се одъ осталога разликую хартиомъ, тако се разликую и писмомъ: оно є познѣе и са свимъ грубо, а и нема на нѣма ништа него преписъ съ првихъ листа службе св. Ромилу, и то по Руски, као што су данашниѣ црквене књи́ге наше.

Одъ три знатна човека имамо автографе у овомъ рукопису. Листови 83—85 Кипріянова рукописа были су празни, пакъ є на првој страни листа 84-ога записано ово: Лѣто вѣтѣа 738. да сѣ знаде когда прѣиходи ѿ монастырѣ раунданыи нѣмти вѣдныи азъ митрополитъ русскии Ісѣхаръ свѣтаго прѣстола сръбскаго ар-

сеніе іоаннових, посланик милостини ради ѿ скетенинаго патриарха сръбскаго и болгарскаго господина господина Моксем, при нгъменѣ раванинѣмъ нѣр висаріонѣмъ, и прогъмънѣмъ нѣр софронію. ка лето господне аѣна мѣа іюм. и. рѣкою азъ Арсеніе іоанновѣ. Исподѣ овога записа на истой страни стои и ово: Сей зѣ жпкота именованияго патриарха прѣкнѣмъ коспріимъ престолѣмъ сръбскій и бысть патриархъ, иже и нѣмъ многолѣтствезеть, сѣмъдѣтельствезю азъ Викентій Стефановѣмъ архідіаконъ белградск... митрополіи. У горнѣмъ запису митрополита а потонѣга патриарха Арсенія знатно в іошѣ што се са свимъ добро познае како в сръбизме дотеривао према Словенскимъ кнѣигама изъ Русіе истый архиѣаконъ Вићентіе, н. п. у речима „ѣ монастыр“ одѣ ѣ начинію в ѣ, у речи „с(е)таго“ одѣ о начинію в ѡ, у речи с(е)теншаг(о) одѣ в начинію в ѣ, у имену Арсеніе одѣ крайнѣга в начинію в ѣ, итд.

На страни другой листа 24-ога, исподѣ онихъ речи где се Кипріянъ тужи да му „хартіа не вама“ записао в поменутый Вићентіе ово: Ко истинниъ брате аѣе и давѣшѣа хартіа, сотвориѣхъ ма неѣ пробу, и исѣзсѣхъ простымъ характеромъ и не на таковое дѣло ѣстроенимъ уринѣмъ, но ѡбрътохъ тѣкою кнѣмъ ѣсѣмъ ради написалъ еси нѣзѣтъ: по неже не возмоглъ еси послѣдѣющемъ прѣкнѣмъ сотворити маѣало лѣзы и проѣ., дѣло же и трудъ твоѣ похваляа есмь рѣзѣ недостойный Викентій архідіаконъ белградскій.

На другой страни листа 85-ога има овай записъ: Лѣто аѣмъ. вѣмъшъ мѣмъ василію петровѣмъ архимандрітѣ і еѣхарѣмъ пекскомъ посланіѣмъ патриарха сръбскаго господина господина дѣамасна ради милостини и кѣшен цѣрковнихъ арсеніемъ ѣѣтврѣмъ ка сѣхъ странахъ іѣзѣсѣмнихъ, и сѣзѣмъ мѣмъ се ѡ вѣскрсеію вѣти ка монастырскѣаго кнѣза лѣзѣара рѣвѣнѣмъ іѣмъ кѣрдѣмъ зѣвоми цѣлѣмъ(ѣ) вѣтъ дѣмъ, ѡ нгъмѣна аѣлѣна и ѡ братіе гѣшенѣ.

На другой страни листа 83-га има овай записъ, у комъ се споминѣ митрополитъ Мойсіе, али се

не зна ели га башъ онъ писао: **ЛѢТО БЫТІА РЪСІИ.**
ВѢСТО БУДИ КНИЖЕ ПРІИДЕ КЪ С(КЕ)ТІЮ ОБИТЕЛѢ ПРѢСВ(КЕ)ЩЕН-
НІЙШІИ АРХІЕПІСКОПЪ И МИТРОПОЛИТЪ БЕЛГРАДСКИ И ВСЕГО
ХРІСТИАНСТВА ПОДЪ ВЛАСТІЮ ПРЕСВѢТЛАГО ЦЕСАРЕ РИМСКАГО
ШЕРЗАДЕМАГО ГОСПОДИНЪ ГОСПОДИНЪ МОИСЕЙ НЕСТРОВИТЪ КЪ
ОБИТЕЛѢ ГЛАГОЛЕМЪЮ КЪРИКИ, ИДЕЖЕ ПОУЧАЮТЪ МОЩИ С(КЕ)-
ТАГО ВЕЛИКОМ(ОУ)ЧЕНИИ КНЕЗЪ ЛАЗАРЪ НЕСТАШІИМЪ ОУЧИ-
ШЕНИ, И ПРОЛИКАЮТЪ ДАРЫ ИСПУЩЕНІА КЪСѢМЪ СЪ КЪРОМЪ И ЛЮ-
БОВІЮ НЕЛИЦЕМЪРНОЮ ПРИХОДѢШНИИ И РАЦѢ С(КЕ)ТІИ МО-
ЩЕМЪ ЕГО. КЪ ЛѢТО Ш РОЖ. Х. РАХІЗЪ ІУЛІА АІ.

Садъ да видимо шта рукопись нашъ има самъ за исторію.

У правилу кнезу Лазару има и житіе нѣгово (на листу 14—18), кое се осимъ езика и правописа готово ни мало не разликуе одъ онога у Србляцима (н. п. у ономе кои е штампанъ у Москви 1765 и име му е *Пракниа мохемнаа сѣихъ сербскихъ просвѣтителѣи*). Найзнатнѣя е разлика што нашъ рукопись казуюћи како е кнезь Лазаръ завладао Србскимъ царствомъ вели: *прѣкѣ благословаетъ се ѿ архіереевѣхъ рѣкѣ, и въсего приута и събора срѣскаго, и тако самодрѣжацѣ бѣветъ срѣскимъ, а у поменутомъ Србляку нема събора срѣскаго, него место нѣга само „приута црковнаго“.* Друге су разлике н. п. само оваке: нашъ рукопись поминуюћи женидбу Лазареву вели: *сѣдрѣжѣницѣ сѣбѣ съуетаетъ, а у Србляку на томе месту стои „сѣпрѣжѣницѣ“.*

У правилу кнезу Лазару има на краю и похвала, коя за исторію Србске књижевности може бити врло знатна. Она е осимъ малихъ разлика исто оно што намъ е познато као записъ на покрову кнеза Лазара и штампано у П. I. Шафарика књижи *Pramátky dřevního písemnictví Jihoslovánův* (у разделу: *okázku občanského písemnictví*, стр. 27—28).

У нашемъ рукопису она овако гласи:

Въ живото своем о христѣ подензак се, и поганымъ
изманихомъ тверде протикла се, мыми же у престола вла-
дыки своего ликуе радуешн се.

ВЪ КРАСНЫХЪ МИРА СЕГО ВЪСПИТАА СЕ ЕСИ ѿ ЮНОСТИ
Е, ѿ МОКІИ МОУЧЕНИУС, КМЕЖЕ ЛАЗАРЕ, И КРЪНИА РУКА
ОДНА КЪ ВСЯХЪ ГОСПОДАХЪ ЗЕМАШНИХЪ КРЪПКА И СЛАВНА
УДА ТЕ. ГОСПОДСТВОКЛАА ЕСИ (2) ЗЕМЛЕЮ ѿУХЪСТІА СИ,
ЕСЯХЪ БЛАГЫИ (3) ВЪЗУВЕСЕЛНАА ЕСИ ВЪРУЧЕНИИТЕ ТИ ХРИ-
СТИ, И МОУЖСТНИИМЪ СРДЦЕМЪ И ЖЕЛАНІЕМЪ БЛАГОУСТІА (4)
ВЪЗЪЕЛЪ ЕСИ НА ЗМІА И СЪПОСТАТА БОЖЕСТВЕННЫХЪ ЦРЬКОВЪ,
ВЪДНУВЪ НЕСЪТРИПНО БЫТИ СРДЦУ ТВОЕМУ, ЗРЕТИ ХРИСТІА-
НЪСЪ ТИ ѿБЛАДАЕМІИМЪ БЫТИ ПЪЗМАНАТЪИИ, АЩЕ АН
НЕ ПОЛУЧІИШИ, ѿСТАВИТИ ТАКЪИМЪ ВЪСОТУ ЗЕМЛАНГО
РОДСТІА И (5) ѿБАГРИТИ СЕ КРЪКІЮ СВОЕЮ, И СЪВЪЗЪ-
СЯ СЪ КОНЪ НЕБЕСНАГО ЦАРА. ТАКЪЕ И ДВА ЖЕЛАЕМЪ
УНЛАА ЕСИ: И ЗМІА ОУБНАА ЕСИ, И МУЧЕНИА КЪНІЦЪ ВЪ-
ЗЪЕЛЪ ЕСИ ѿ БОГА. И НИИША НЕ КЪ ЗЪБЕЕНІЕ ПОСТАВИ ВЪЗ-
УМНАА ТИ УЕДА, НЪЖЕ СМЪРНІХЪ ѿСТАВНАА ЕСИ ПРЪШЪ-
ЕМЪ ТВОИМЪ. ТЕБЪ БО УПРАЗДНИИШЪ СЕ КЪ НЕБЕСНАА КЕ-
ВЪ ВЪУМАА, МИѦГІИ СМЪРЪБИ И БОЛЕЗНЫ ѿБЪИШЕ ВЪЗЪАУ-
МНАА ТИ УЕДА, И КЪ МИѦѦЗЪХЪ СМЪРЪБЪХЪ ЖИТІЕ ПРОВЪЖДА-
ѦБЛАДАЕМІИ БО СЪТЪ ПЪЗМАНАТЪИИ, И ТРЪВЪЕМЪ ВЪСИ-
ЩИИ ТВОЕ. ТАКЪЕ МОЛНИ СЕ, МОЛНИ СЕ КЪ ОБЩЕМЪ КЛА-
СЪ О ВЪЗЪАЮБЛЕИИМЪХЪ ТИ УЕДАХЪ И ѿ ВЪСЪХЪ НЪЖЕ СЪ ВЪ-
И ЛЮБОВІЮ (6) СЛУЖЕЩІИХЪ НИМЪ. ПЕЧАЛЕМЪ БО МИѦѦЗЪИИ
ВЕЖЕИИ СОУТЪ ВЪЗЪАЮБЛЕИИМЪХЪ ТИ УЕДА, ІАДЪЩІИ БО КЪЛЪБЪ
ВЪЗЪАДЕНГОШЕ НА НИХЪ КОЕЪ КЕЛІКЪ, И ТВОИ БЛАГАА ВЪ

(*) У Шафарика найпре любовію па онда втрюу.

законъ положивше ⁽⁷⁾, ѿ моуценнѹе. нъ аще и прѣшлѣ еси
ѿ житїа сего, сирѣчь и болѣзнь уедѣ твою вѣдн ⁽⁸⁾, и
яко мученикъ дръзновенїе имашн нъ богу ⁽⁹⁾. прѣшлони
ползѣхъ нъ вѣмѹемомѹ те кладыце, проси многоглаголюе
къ благыхъ житїе вѣзлюбавиимъ ти уедѹм прокоидити
благоглаголю ⁽¹⁰⁾, проси православни вѣрѣ христїанскѣхъ
неѡспѣдно стоимъ нъ ѿуствїю ти, проси благодѣтелю ⁽¹¹⁾
и побѣдѣтелю богу побѣдѣ подати вѣзлюбавиимъ ти уе-
дѹм, кнезѹ стефанѹ и вѣмѹ, на некиднїе и кыднїе
крани. помоу бо аще прїимеш, съ богомъ тебѣ похвалѣ и
благодаренїе вѣздамъ. събѣри лихъ ⁽¹²⁾ събесѣдникъ ске-
тыхъ мученикъ, и съ вѣсѣмъ помоу се прославѣшомѹ
те богу. вѣзвѣсти ⁽¹³⁾ геѡргїю, поденгн димитріа, вѣдн
ѡеодора ⁽¹⁴⁾, понн меркзріа и проконїа, и .м. моуе-
никъ севастіанскѹхъ, не ѡстанѣ, нъ мыже моуени коюу
уедѣ твою ⁽¹⁵⁾ кнезѹ стефанѹ и вѣмѹ. проси ѿ бога по-
дати помоуѣ. ⁽¹⁶⁾ прїиди же на помоуѣ нашѣ, идеже
аще еси. на момѣ ⁽¹⁷⁾ же малѣ приношенїа прїзри, и къ
многоглаголюемъ сїа. не по достоинїю бо тебѣ похвалѣ при-
несохъ, нъ по силѣ малѣго ми разумѣ. тѣмже и малѣ
вѣзмѣздіа уаю нъ не яко ⁽¹⁸⁾ ти, страсотѣмѹе хри-
стовѣ ⁽¹⁹⁾ и скеты моуенимѹе много бо подати ⁽²⁰⁾

(7) У Шафарика поставїше.

(8) У Шафарика вѣсї.

(9) У Шафарика господоу.

(10) У Шафарика богоугодно.

(11) Ове речи у Шафарика нема, тако нѣ потовѣга ш.

(12) У Шафарика нѣа іошѣ сконхъ.

(13) У Шафарика вѣзвѣсти.

(14) У Шафарика ѡеодоре. Крайнѣ се слово не
види добро у нашемѣ рукопису.

(15) У Шафарика нѣа іошѣ вѣзлюбави.

(16) У Шафарика ово место овако гласи: проси
подати мы се ѡтѣ бога помоуѣ.

(17) Место на момѣ у Шафарика стоя мамона.

(18) У Шафарика тако.

(19) Место страсотѣмѹе христовѣ у Шафарика
стоя ѿ милн момѣ господнѣе.

(20) У Шафарика многоподатникъ, и нема бо.

блгъ еси въ тѣхнѣхъ и малокѣхнѣхъ, колии паче въ непреходимихъ и великихъ, шже въспрѣдѣ еси²¹ ѿ бога. тѣлснѣ бо странниѣхъ мене въ странныхъ окръжаше⁽²¹⁾ еси изѣшано. нынѣ же ѿбоюдѣ прошу да ѿкрѣпиши мене⁽²²⁾, и да зѣхши взрѣхъ лютеѣхъ доуше и тѣла моего. 'предстоиши бо ѿ прѣстола кладыкы съ мѣуеишнѣхъскыи дикы еселе се прѣбогате. моли ѿ стады твоемъ 'прикраснѣ ѿуство твое съхраниши ѿ въсамого изманишасяаго нахожденѣа. яко тому подобаетъ късакѣа слава, уѣстѣ и покланѣиѣ отѣхъ и сынѣхъ и съ светымъ доухомъ и нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ аминь. ⁽²³⁾

Може быти да бысмо много добили кадъ бысмо поуздано знали како су ове речи калуѣерице Ёфиміе дошле у правило кнезу Лазару по нашемъ рукопису. На то бы найлакше было помислити да ихъ е отаць Кипріянъ преписао съ покова кнеза Лазара. Али валя узети на умъ да у запису на покрову и у нашемъ рукопису стои: „иа момъ же малаа приношенѣа призри и къ многа възвѣши сѣа“, и да се одмахъ за овимъ речима каже каква су „приношенѣа“ и шта су „сѣа“, па се не споминѣхъ покровъ, него стои: „и е по достоинѣю во тѣбѣ похвалѣхъ принесохъ, иъ по силѣ малааго ми радѣумѣа“. Ове речи колико съ едне стране сметаю мислити да е ово Ёфимія писала само да буде записъ на покрову, толико съ друге стране допуштаю мислити да е ово у правилу кнезу Лазару могло быти или права похвала или место нѣ какавъ годъ поговоръ калуѣерице Ёфимія, кои у старіемъ рукопису наѣе отаць Кипріянъ и пре-

⁽²¹⁾ У Шафарика ѿпрѣмшѣхъ.

⁽²²⁾ У Шафарика мѣ.

⁽²³⁾ Последнихъ врста одъ речи предстоиши до края нема у Шафарика, а у нашемъ рукопису нема подписа кои има Шафарикъ: Ёфиміа оусредно приносить сѣа тѣлѣ, светѣ. — Ово су све разлике осимъ правописа, кои е у Шафарика старѣи.

писа. Оваку похвалу могла в Бѣмїя и на покровъ препочети. Може быти да ѣсе стварь ова расветлити ако се кадъ наѣе у старїемъ рукопису служба кнезу Лазару, за кою се іошъ не знаю ю в писао.

Знатно в што у служби кнезу Лазару рукопись нашъ има две молитве, у којима се као народный владалацъ споминѣ деспотъ. Ево ихъ:

Иже вѣса прикеды ѿ песьтїа вѣ бытїе, иже ѿ дѣкы неискъсомужїе насъ ради вѣнчашъ се, изманиа крага покоры корещаго насъ, деспотъ нашему побѣдѣ дарѣи молвами твоего лазара и рождѣшемъ те слово божїе. (л. 14).

Оукраєнїхъ доушъ скою божьстєннѣмъ лѣпотами красномъ словѣ славы прѣдстоиши вѣ дрѣзновѣнїи мнозѣ, сего ради и молимъ те, съ вѣше насъ пѣвцѣ скою шѣзран, милостивко деспотъ нашему побѣдѣтелиа на сѣпостаты испроси, мѣо да те оублажѣемъ. (л. 21)

У правилу св. Ромилу имаю два житїя. Ђдно в на обичномъ месту, пократко (на листу 111—114). и починѣ се овако: Съ оубѣ ѿуѣство нїмѣе бдїиѣ (*). родителїе же благоуѣстїи и божїе се бога, ѿ нїхже и вѣ оуѣстїе нїїгамъ дѣет се, а свршѣе се овако: скетла же его ради истѣиннїи спасенїа вѣстѣмъ вѣрїиѣмъ бѣмъ, сѣзпнннѣмъ подаюѣи дрѣвїе, хромнннѣмъ хождѣнїе, и просто рѣши, вѣсннѣмъ недоуѣ и вѣсннѣмъ болѣзнѣмъ нсѣзлѣкнѣмъ. Друго в са свннѣмъ на краю и врѣло дуго (л. 120—164). Починѣ се овако: Жїтїе и жнзнь и ѿуѣстїи уюдеса покомѣлїиѣмъ и прѣподобнѣмъ ѿтѣа нашѣмъ ромїа поустыннїиѣмъ, сѣписано грїгорїемъ оуѣвнннѣмъ его, ошѣлнннѣмъ и добровнннѣмъ, кѣ подїрнннѣмъ скетѣе горы дѣонѣ, вѣ мѣстѣ нарнннѣмъ мѣлнннѣмъ. благословннѣмъ ѿтѣе нннннѣмъ снннѣмъ сладуѣннѣмъ. ннннѣмъ же добры рауннннѣмъ тѣшнннѣмъ достѣннѣмъ, мѣожѣ нннѣмъ прѣподобннѣмъ и боголюбѣзннѣмъ жнзнѣмъ прѣшѣдшннѣмъ свѣтѣмъ, страднннѣмъ и бѣрѣннѣмъ нннннѣмъ прѣдѣлннѣмъ. А свршѣе се: съ благостїю прїнннѣмъ похвалннѣмъ

(*) Тако се у старннѣмъ кннннѣмъ зѣве Вннннѣмъ.

Ѣ оубогаго зма моего, мно да твоими молитвами проше-
 ніе прїимемъ прѣжде бншїихъ грѣхъ нашихъ, и небесна-
 го дара сподобїимъ се, и небесное насладземъ царство съ
 всьми светлыми, о христѣ їсоусѣ господи нашемъ, емоу-
 же подобаетъ слава и усть и поклананїе съ безмудел-
 ными его оутчемъ и всесветныи и благими и жноткорс-
 ҃нымъ его доухомъ, ныи и присно и въ вѣны вѣномъ
 аминь. Што се у дужемъ житїю налази за исто-
 рію, ово е: Место где се родно Ромилъ славнѣ-
 шїи е градъ единый нже къ истрахъ лежешїи, егоже и пи-
 ри странѣ не погрѣшнїи кто нареши. Отаць му грѣхъ
 бѣше родомъ, Ѣ болгаръ же мати. Ине му пре калу-
 ѣерства бѣше Руско. Кадъ су га родители дали
 оучителю нзкоемъ къ оученїю, — въсѣхъ прѣвзъде
 нже прѣжде его въ оучилище въшѣдше дѣти. Отишав-
 ши одъ куће да се покалуѣери постыжеть загорїе,
 въ торновъ прѣжде глаголемыи градъ, ныи же трїнокъ
 тожде епархїе вѣходитъ, и онде се постриже у ед-
 номъ Ѣ нже тамо монастырен, а трїнокъ ксть прїсѣ-
 дешїа гора оустїе мѣстныи нареуенїемъ зокома, и хльмъ
 пѣкыи въ прѣдградїи, гора скетая и тѣ нареуенъ Ѣ дрек-
 лыхъ, въ нхъже множество ннѣи жнхше и даже до ны-
 нѣ жнхуть. Одатле се Ромилъ пресели у парорїи-
 скѣю поустыню на Григорїю Синанту, где имаю езе-
 ра нже жителе мѣста оногѣ кны нариують. Али за
 хълное томленїе злолютихъ разбонникъ, нхъже и хоусаре
 мѣста оногѣ жителе нариують, Ромилъ и другъ му
 Иларїонъ ѡходятъ Ѣ парорїа, и въ загорїе пакы въз-
 врашают се, и стане се въ мѣстѣ шогкры нарицаемомъ,
 ѡстоавїемъ днѣ единого трїнока града. А кадъ оукъ-
 дѣше мно парорїанскѣю поустыни добръ жителствезеть, царъ
 александръ съ гнзкомъ запрѣтнхъ многомъ, разбонни-
 комъ и хѣицѣмъ главное подети томленїе, — ѡставаше
 загорїе, въ парорїе пакы възрашают се. Тада къ нѣи-
 ма доѣ и Григорїе (кои е ово житїе писао) Ѣ
 константинѣ града. После некога времена яви нмъ
 писанїемъ скопедскимъ мѣфалїа мно мѣсѣамѣи хотеть та-

мо прїити, него да се уклоне оданде, и тако се они опетъ врате у загорїе у ижеѣ свое прѣше нже къ могири. На скоро отиде Ромиль оданде у Свету гору и настанн се у гори скещеннмъ дикрїи, нже и мелама мѣстнмъ званїемъ. Али по времени нѣносмъ слзун се оубїенїе быти христїаньскншаго деспота оубїаше, и тада метежа и страха вси люди нже къ скетїи гора живущїи испавннше се, и мнози ѿ скетнхъ горы нзѣягоше, па тако и Ромиль въ нно мѣсто ѿходнть, нектомо каснъ и неславно, диконъ ѿбытною бестдою зокомо, а найпосле и диконъ ѿбзуднст се, и къ срьскїю землю ѿходнть съ оубїенїи свои, въ мѣсто глг голкное равнннцѣ, ндеже ѿбытель мѣстъ госнода нашего Ісоуса хрїста, праздниъ нзвнесенїѣ, и време не зало много тамо прѣшекъ нзсходнть ѿ землнннхъ въ нзунїнмъ ѿбытелнмъ. — У краћему жнтію не спомннѣ се нне деспота Углѣше, него стои ннтелнннъ нже мнндопїи п траїїи владнмъстевен. А за прелазакъ Ромиловъ нзъ Свете горе у Раваницу овако говори краће жнтіе: нзъ горы нзъшдѣ, нлкрїиъ постнзакъ, и нже тамо нзсѣхъ нноѿвразнмн и разнунмн сѣдржннн стрѣстн обрѣтѣ и въ скернннмъ слакм раздѣлнхъ се, къ едннѣсто кѣры въ малѣ времени сконнн слокесн сѣнѣкоупн. втерѣждемъ тѣхъ нндѣхъ ѿ кѣрѣ, нззет се ѿтоудѣ, и въ далматїю прїходнть въ мѣсто ннкое, нне же мѣстоу радкнннцѣ.

И за азикъ нашъ нма драгоценнхъ стварн у оной управо за цркву писаной кнѣзїи. Ево само неколнко врста

Изъ правила кнезу Лазару:

Сѣборы праздниколюбнхъ всїи прїндѣте, нокм ко лазарѣ насъ дннѣсѣ высоннн проповѣданїемъ кѣпїет, сѣзукѣмъ на трапезу доуховнзїю; сѣ тѣшанїемъ веселеше се тѣчемъ, и ннмѣстъ скончанїѣ его поубїемъ, слакеше того нно вгоднннѣ божїѣ. (л. 4)

Кнмн похвалнннмъ нзсннн нзспомнъ лазара, нже трѣжастѣ семѣ кннковнго? слакан ко въ жнтіи на зѣ-

ман показа се, славитиши же ѿ добрыхъ дѣлъ твоихъ се, ху-
похвѣды послѣдѣе своего владыки. въ дѣлѣ и недозвѣстѣ
хвалити те достойнѣ, оумрътнѣ ны мудре поющихъ те. (л. 6)

Дѣльсѣ чръкии прѣкославила тѣмъо акиастѣзѣтъ. (л. 6)

Разумѣ ѿ неплѣти исплѣтисѣ ты былѣ еси. и благо-
дѣты божественныя. въслушсѣхъ же добродѣтелии обнѣлѣ,
имѣни же и оубогии своемъ богатѣство растоумѣ еси.
сега ради те христосъ на несесѣхъ многѣмъ богатѣствомъ
окопати. (л. 9)

По рождѣствѣ своемъ растѣе и крѣпѣе се доухомъ
святѣмъ. (л. 15)

Быстъ отъцѣ сыномъ и дѣщеромъ. (л. 15)

И тѣмъо самодрѣжѣмъ выдѣетъ сръбѣмъ. (л. 15)

Идѣеши мно лѣкъ рѣкамъ испѣи поглѣтѣмъ стадо
христово. (л. 17)

Тѣмъиа ме зѣлѣ изъбави. (л. 19)

Рѣкѣнѣи божѣ любви рѣдѣе се изъмѣлѣ еси. (л. 19)

Изъ правила покрову богородичину:

Скипѣю те мѣси и жѣлѣмъ лѣронокъ имѣнокъ, ты бо
жизнѣнѣо дѣлѣ христа процѣлѣе, на имѣе же дѣлѣно-
венѣе имѣеши, за ны ухѣоуѣе те, цѣрице, помоли се,
изъбавити насъ ѿ всѣакого зла. (л. 32)

Изъ правила св. Николи:

Божественнѣю жизнь на земли пожилѣ еси, скѣтитѣлю,
въ небесномъ житѣи прѣмѣлѣ еси, тѣмъ же по прѣставленѣи
твоемъ ухѣиное тѣло свое тѣбѣ желѣющимъ въдалѣ еси,
иже и вѣстоѣе лѣеказнѣо облобызѣемъ. (л. 49)

Оцѣщенѣе грѣхомъ мно мати божѣа испроси намъ,
рѣкѣи ми простѣрши, господѣе, погруженномъ въ глѣбѣ-
ны неуглѣиѣа. (л. 58)

Б. Даничиѣ.

РУКОПИСЬ АЛЕКСАНДРОВЪ.

Друштво Србске Словесности има рукопись, коему име на првой страни другога листа где се починѣ овако гласи: Последованіе стихологии презъ васе лето славе и тропари и кондаци и полугелен. На другой страни листа 291 исподъ речи кондаць стихологии сие пише: Сяписахъ азъ грешникъ и хзидхъ ка еромонасехъ а леѣхъ и да рь пона андреевнѣхъ построимъ пѣдлинѣхъ и братне дѣше что погрешению видеть, исправлните, а не кльните, бога ради. лета господни дахъ. (1736). А на првомъ листу кога в друга страна празна пише ово: Сію стихологию исписала естъ духокинь а леѣхъ и да рь и намъ пожалокаа за службу а себе за кетин споменъ. Смирени митрополитъ нинки георѣи подписахъ ка лето дахъ. сен. ке. Книга в писана на хартиу малой 8-нии, има 296 листа по съ 16—20 врста на страни. У нѣой су на л. 2—4 псалми „на господи вазвахъ“; л. 4—11 славе васкрсьне; л. 11—16 подобия ѡсминыхъ гласовъ; л. 16—17 што се поє ка неделю на утрини по тропуномъ каноне; л. 17—24 тропари васкрсьни и нинакомъ ѡсминыхъ гласовъ; л. 25—27 ѣалми на полугелен на господские праздници; л. 28—33 приєла мрезъ васе лето; л. 34—58 ѣалми нубрадини, првый на рождество прескеты богородици, а последний скетомъ црѣхъ константинъ и елени; л. 58—61 седилне ѡсминыхъ гласовъ; л. 61—72 стихологии пєвдєми ка неделю и на праздници господские; л. 73—75 стихологии на хвалите; л. 75—77 славословие великое ка господские праздници; л. 77—84 стихологии на агтѣргни; л. 84—103 катакасиє крсть, богородици, рождествъ христовъ, богоавлєнию, сретєнию, благокєщєнию;

л. 103—177 славе, тропари и кондаци за месецъ септември, октомври, новември, декември, генварь, февраль и мартъ. и то на знатніе дане; л. 178—291 оваке а гдешто и друге песме за осташихъ петъ месеци, кои нису именовани; л. 292—296 додано е: херувика на литургиі Златоустога и на прѣжде свѣщеніи, и што се поє на Васиљевой литургиі на место достоинно естъ, и то найпре по сръски па онда по грѣтаски, и прихестія на праздници; а свему е завршетакъ ово:

Патрѣ архѣ уѣтение: егда литургиѣ сѣсть: Класекетениемъ и класеклажемениемъ ѿцъ же и господнихъ нашихъ архиепископихъ нескѣмъ ирѣки неспѣшнине, патрѣ архѣ же класемъ сръдлемъ и блгдромъ, помѣри, далматне, трапизне и вѣстачискиимъ ѡстрокомъ и секириимъ страданимъ и великоу подвизанимъ, господимъ посподнихъ господнихъ, ирю ирю ирѣ арсению, многа емъ лета.

Митрополитъ уѣтение: Пресвѣщеніишнемъ и слокасьменишнемъ ѿцъ и господнихъ нашимъ, митрополитъ же богосласкение епархне ишнине са ѡкрстимъи страданимъ, господимъ господнихъ господнихъ ѿцъ и вѣстелю нашимъ ирю ирю ирѣ геѡргію, многа емъ лета.

Књига ова будући доста велика и имаюћи подпись православнога митрополита, више и доуздаиѣ одъ сваке друге до садъ познате показує какавъ е было ѡзикъ у цркви нашої не богъ зна кадъ него іошъ до пре сто и немолико година. Да бы књижевности нашої было што више одъ користи благо коє е у овомъ драгоценомъ рукопису, исписаху изъ нѣга што е могуће више примера и то одъ слова до слова, само што ће речи коє су у рукопису скраћене, овде были цѣле. Ево найпре песме Србскимъ светцима:

Сгмѣѡнъ сръскоу. л. 171—172, слава. класекетение праздничъ скетне ти памети, симѡне. ѿцъ класеклажемене, любокю савраше: се. достоинно. владимъ

— т р о н а р. Божественною славою и благодеющею просветитъ ся, и по смерти вознуженъ светлостъ жития твоего, испустиши миро благоуханна притекающе на раце мощей твоихъ, и люди твои настаивахъ еси на свете кнзгеразумни. снмемое оуе нашъ, христа кога млада, днрвати нмъ еднню млостъ.

— пришло слово сиемъ сущемъ сръбско-
мъ. л. 31. Придете кси ншомъ уни, похладимъ ми-
роточенно стискомъ хе е пренодокимъ красоту.

— т р о н а р ь. Пяти законодательного и жидкого иштене-
ния и прелепостельники и зунтель кисть. шрлесе при-
шад сестинство дако отуауство оное просексти, поредина

с духомъ свѣтымъ яко древо маслинна сквернымъ ты те-
да. темъ яко апостола и свѣтителямъ вѣрочнаго те ча-
стие моимъ, Христа Бога моли, даровати намъ велию
милость.

— **кондакъ.** Яко прѣосвѣтителъ великаго, апо-
столомъ савищника цркви прославленъ те люди тво-
ихъ преподобие. на яко имее дръзновение къ Христу
молитвами си ѿ влсаи ни вѣдь спасен, да зовеши ти:
ради се яко оуе Богомудре.

— **примено свѣтомъ савиен срьбско-**
мъ. л. 30. Придете къси согласно късѣхклыми слезу
срьбскаго лѣге архиресомъ похвало.

Свѣтомъ краю. л. 128—129. слава. Давашъ
уаство трыжастко мевесни праздниють мисально земныа
на веселню сажнающе къ памяти добашго поденжника
стефана трыпелнеодушнаго. сави по вавсензредни христо-
вомъ хано(ве)демъ хранитель бистъ извѣстившии, не по-
милова тлеющихъ царстемъ ради кеуние и влжение къ
исътинѣ жизни, на растоуи и дасть збогнмъ, и мзуени-
хасинми кеицемъ кеуа се, свѣтен предстоетъ тронци мexo-
дутаствение смиренне просити мировии грехомъ проси-
ти ѡстаивение нже того керово сакрщающимъ трыжастко.

— **и стиховио слава.** Царство еже на зе-
мли доверѣ ѡкрымѣе страдаете, и влгренитъ носе сме-
рение стежа мздровинне, интих посещеи и снмъ хленъ
раздрекѣе. темже пребжастемъ тронца царсткми изи-
но и мзуенихастка кеицемъ зкезе те.

— **тропаръ свѣтомъ краю стефанъ де-**
уалискомъ. Въ трысенихъ довле страдалиихъ поденгъ
тконхъ многобразние ради претрпѣль еси, и по мочу-
ше скоеи кеицъ ѿ вога сѧ мзуенихасткмии линикспри-
емлени и на земаю кроткихъ достоинно ваднарадени се вл-
женне. ѡ час моли Христа Бога, даровати душамъ нашимъ
велию милость.

— **кондакъ свѣтомъ краю стефанъ.**
Другаго константина стежа те цркви благоуастиемъ, вл-
женне, и протестию, правдою и милостивымъ, на в ке-

ликомученики и страдальца истинны. том же и такою прасеи се каипеть: стефанъ мене похвала и утѣрженіе.

— **присла о светомъ ирлѣю дѣтаи снѣмъ стѣфанъ.** л. 29. Придете кѣси сѣгласно кѣсѣхѣмъ великаго мученика кѣ црехъ стефана дѣте благоуастно новороина.

Царъ зрощ. л. 141—142. слава. Ѽ корене царски прекраснѣ вѣтакъ израсте, благоуханныи прии, блаженни царъ зрощъ. изъ млада казюениа хрѣста, корениенити вѣнценосаць бнѣ еси, благоуастнемъ и есром пресекѣло украшенъ, благоуастнѣ снѣтроносаць и прѣизреданъ и прениенити, сѣтѣе тронѣ. милостивыми же и унстотою иространное сѣденіе бнѣ еси дѣка сѣтаго, вретнѣасниахъ зѣени ѡблѣченіе, прикѣмъ сѣтѣловъ украшеніе, кѣс ѡ юности господѣ казюжнѣ се еси, кадои и сиротѣ сѣлѣдѣе ѡтауаси, кражди зѣолае и миръ утѣрженіе, нирихъ милѣ, ѡбѣднѣе пѣмилѣ, достоленѣо царствовакѣ ѡтауастѣи сѣомѣ, хѣнистнѣю же дѣмѣкодею ѡ сѣонѣхъ присниахъ сѣмрѣтѣ неспрѣдѣнѣю и бѣзѣвѣременнѣю нѣдѣлѣ еси, и жалѣсть кѣлнѣю ѡстѣи сѣродѣстѣи тѣомѣ, не ирѣстанъ молѣти се, молиа се тѣбе, сѣисти се нѣмѣ ѡ кѣсѣаго нѣкѣта, любѣоинѣю унѣушнѣмѣ нѣмѣтѣ тѣою.

— **тронъ царъ.** Юностиаки цѣкетѣе докрѣстою прѣукрашенъ царствовакѣ ѡтауастѣи сѣомѣ, и неспрѣдѣнѣю сѣмрѣтѣ и бѣзѣвѣременнѣю нѣдѣлѣ еси, зрощъ кѣсѣуастнѣе, царскаго корень сладинъ аще и не кѣ време сѣзрѣмѣи кѣ господнѣю житниахъ кѣселѣи се, и жалѣсть кѣлнѣю ѡстѣи сѣродѣстѣи сѣомѣ. моли се ѡ нѣсѣ тѣорѣшнѣмѣ нѣмѣтѣ тѣою.

— **кондѣнѣ.** Ѽрасѣи благороднѣе цѣетѣ. прѣскрѣсинъ шѣи се, зрощъ кѣсѣуастнѣе, и хѣнистнѣю зѣени нѣмѣтѣ ѡ сѣонѣхъ присниахъ, кѣжнѣмѣ дѣхомѣ прѣскрѣшѣмѣ. сѣеторѣдинѣа плѣмене сѣтѣ бнѣ еси, и мѣуениа снѣмѣмѣ вѣнцѣмѣ укезе се, кѣ урѣѣгѣ небесѣи кадокадѣи се. моли се ѡ нѣсѣ тѣорѣшнѣмѣ сѣи любѣоинѣю сѣтѣю нѣмѣтѣ тѣою.

Светомъ и слакомъ и нѣзѣ аахаръ. л. 250. Кто тѣбе не блажитъ вѣдраго дѣлатѣа хѣло

— т р о п а р ѣ . Красотѣ каждедекъ слави божие ка зе-
машомъ и томъ благозгоднѣ еси, и поругеньки ти тѣлѣ
добрѣ каздедекъ. зсугенька еси, ѿ немѣже подвижа се до
ирѣе, ѿчужде и маду болезнен скопѣ мно мѣуенинѣ
присѣ еси велицѣ ѿ христа бога, егоже моли спасти се
поющии те лѣзаре прнскопаметне.

С в е т о м ѹ м а ѹ м ѹ д е с н о т ѹ . л . 289 . с л а в а .
 К а н с х о д е д и к а м о г о т и п р е с т а в л е н н ы м ѹ н с т в е д у ш е т в о е е
 ч а с т и м е н ш и ѿ ч е , б о г о л е п н я д в а м у ж а з р и ш и к а ѿ д е ж д а хъ
 к р а с о т о ю с н я ю щ и хъ л и ц е мъ с к е т л н ы мъ н ѿ н ѹ м а р а д о с т н ы
 мъ к а м а т е р и с в о е и з ѹ е м н и к о мъ г л а г о л а ш е : Ѣ з д ѹ н а м ѹ
 п р и д о ш е к р а с н ы е м у ж и с н е ; ѿ н ѹ н ж е р а з ѹ м е к ш и п о с е щ е
 н и е б о ж н е , к а к о п о с л а б о гъ а г г е л и к а ѿ б р а з и ф а м а с н и
 н к и р и л л а , т и х о к а з е т и д у ш ѹ т в о ю ѿ ч а с т н а г о т е л а т в о
 е г о с ѹ б е с т е с к е т н и т е л ю п р е б л ж е н и е , м а ѹ м ѹ д о с т о ю щ и е .

И н и ц е с к и т и н ь д е с н о т о м ь . л . 289—290.
с т и х е р а . С т е ф а н ь к е н а ц ь д о б р о т и и к р а с о т а ц р к в и ,
п р е п о д о б н а я ж е к и г е л и н а л о з а у д а т н а п о р о д и с к е т а р о -
ж д и е к и н о г р а д а с л а с л а г е : ш а х ы м а с в е р х н е м а г о и н о б и н а

славаго, ѿ нихже настауаеъ намъ воезвѣ дѣшекое, иже молитвами, христе боже, спаси души наше шчо милосръдѣ.

— слава. Придете савѣри вернихъ, придете, дѣшъ састакинь, несни шчо кенѣи плетѣше, кенѣомъ уѣдѣшю дѣонѣхъ, плѣтню же кѣниородишю доблестекни шдроканнѣхъ верни сню уѣтѣше, маѣума достоинно са шдлинномъ слакиннѣхъ, ѿкою же морѣхъ уѣлажающа стѣфана вѣсехѣлашаго, сѣхъ же прѣкославиѣ пожитиша, сего же ка свѣтителствѣ просиѣиша, иже вѣсѣлающѣ снѣ рѣшѣ: радѣи се милости подателю стѣфанѣ блаженне, радѣи се свѣтителѣмъ уѣдѣренне маѣуме слакне, радѣи се шстрадаки ѿ людѣхъ своихъ шдѣанне прѣхѣалиѣ, ѿраси сръскаго благородни, шни шчо шмѣше дрѣзновенне ѿ христа цѣра мирѣ людѣмъ своимъ шспросите и душамъ нашимъ вѣлию милость.

Срби кои се баве о ѣзику вѣома ѣе се радѣвати и овимъ стварима:

На рождѣство господѣ бога и сѣвѣа шего Іисѣуса Христа. л. 152—153. трѣнарѣ. Рождѣство твоѣ, христе боже нашѣ, вѣсѣи мироки скѣтъ разѣума, ка немъ бо звѣздамъ слѣжѣи звѣздою уѣахѣ се тебе шдѣаннѣи се слѣнѣхъ прѣиди и тебе вѣдѣти са вѣсѣи кѣстома, господи, слава тебе.

— коиданѣ. Дѣка дѣишѣ прѣсѣшѣствѣннаго раждѣетѣ, и зѣмѣи крѣтопѣ шпрѣшѣствѣномъ приносѣи, аггѣли са пѣстири слакословѣтѣ, вѣсѣи же са звѣздою шѣтѣ шѣствѣють, илѣ бѣ радѣи роди се штроѣе младо прѣкѣуни богѣ.

Богѣшѣвлѣнию. л. 157. трѣнарѣ. Ка шѣрдѣи крѣпѣишѣ ти се господи трѣнѣшѣское мѣи се шклонѣниѣ: родѣтелѣи бо глас свѣдѣтелствѣкошѣе ти, кѣзѣмѣлѣннѣаго те сѣиѣ шмѣнѣе, и дѣхъ ка вѣдѣи гѣлѣвѣи шзѣствѣкошѣе словѣси штѣрждѣниѣ. шѣлѣи се христе боже и ширѣ шѣоскѣтѣ, слава тебе.

На вѣскрѣсенѣиѣ христовѣ. л. 201—212. Христѣосъ вѣскрѣсе изъ мртѣки шамртню шамртѣ шѣвѣрѣи и шѣшѣи ка грѣхѣхъ шжѣтѣ дарѣа.

всакомъ мѣстѣ сабьялюди градь и люди твое ѿ карнарскаго напастени, и моли се на не тебе рождшему се христу богу нашему да спасеть ѿ грѣхъ души наше.

Скетѡмъ трифѡмъ. л. 168. слава. Пресви-дель еси иже на земли превлаженіе трифѡмъ тѣстин, на трудѣ мужаски поташак се, и боренисмъ ти ирению ху-дожне мучениче грдаго издохъ принеть побѣде кешаца, христа бога нашего змоли, не осудиши страсношесте на еже спасти насъ.

Ево и кон псаламъ:

Л. 2—4. Псал. 140. Господи, възвѣди и тебе, всли-ши мѣ господи, возни глас молитви мое, егда возовѣ и тебе, вслиши мѣ господи. 2. да се испрачитъ молитва моя яко надѣло предъ тобою, возденіе рѣкъ моею жертва кеуерни, вслиши мѣ господи. 3. положи господи рече-ние зстоу моему и дѣть огражденіе ѿ зствѣхъ моихъ. 4. не уклони срдца моего ка словеса лжливѣстни, не-прекати вни ѿ гресехъ са улоени теорѣцими беззаконіе, и не сѣцѣют се са пѣзбраними нхъ. 5. покажет мѣ праведникъ милостию и ѡблунт мѣ, ели же грѣш-наго да не напаститъ гласи мое. яко еше и молитва моя ка благоколеніе нхъ нхъ, 6. пожрѣти бниѣ при на-мени сѣдне нхъ. вслишет се глаголи мѣе яко казюгоше. 7. яко тѣща земли проседе се на земли, раскиаше се кости нхъ при аде. 8. яко и тебе господи господи оутъ мон, на те знокахъ, не ѡими дѣшъ мою. 9. сѣхрани мѣ ѿ сети юже сѣставише мнѣ и ѿ сабѣзаны дѣлающіихъ ко-зѣнни. 10. нападѣхъ се ка мрежѣ свою грѣшницѣ, еднѣ есомъ азъ дондеже прѣдѣ.

—Псал. 141. 2. Гласомъ моимъ на господѣ ка-зѣвахъ, гласомъ моимъ на господѣ помолих се. 3. прокѣю преде нимъ молитвъ мою, и пѣвалъ мою преде нимъ каз-вѣщѣ. 4. егда изѣзаше ѿ мене дѣхъ мой и ти позналъ еси стази мое. на пѣти семь по немѣже дождахъ сѣрпѣ-ше сѣть мнѣ. 5. сѣмѣтрахъ ѿ десницю и казѣгледахъ, и не бѣ злиен мене. поугне кегстко ѿ мене, и несть кази-склен дѣшъ мою. 6. казѣвахъ и тебе господи, рѣхъ: ти еси

звонили мое, уста мои еси на земли живыхъ 7. каи
ни молитвы мою, яко смирихъ се зело, избави ме ѿ го-
нѣщихъ ме, яко утвердихъ се паку мене. 8. избави отъ
таинныя души мою испоконати се имени твою. мене
ждеть праведникъ дождеже каждахъ мне.

— Псал. 129. Изъ гленихъ каждахъ в тебе господи
господи, услыши глас мой. 2. будеть уши твои каменьямъ
глас молитвы моея. 3. аще беззаконныхъ изриши господи, го-
споди, кто постоитъ, яко ѿ тебе оупреки естъ. 4. име-
ни твоего ради потряхъ те господи, и потряхъ душа моя
ка слово твою, звонъ души мой на господи. 5. ѿ стра-
же утрьмее до ночи, ѿ страже утрьмее да упокоеть ис-
раиль на господи. 6. яко ѿ господи милость и много
ѿ него избавление, и та избавить израиль ѿ касехъ
беззаконныхъ его.

— Псал. 116. Хвалите господи каси езици, и по-
хвалите его каси людие. 2. яко утверди се милость его
на нас, и истина господи пребываетъ на кени.

Л. 77—80. Псал. 102. Благослови душе мой го-
спода и каси каменьямъ мой име святое его 2. благо-
слови душе мой господи, и не забвехи касехъ каждахъ
его, 3. оущающаго каси беззаконныхъ твоихъ и изъцеди-
ющаго каси недуги твои, 4. избавляющаго ѿ истинны
жизнотъ твоихъ, кенующаго те милостию и щедротами. 5.
вспалиющаго ка благихъ желанне твои. оупреки се яко
орлъ юность твою. 6. теорен милостию господи и суд-
бу касехъ оудимыхъ. 7. скажа пути свое мненсею,
силюкомъ испрахокомъ хотениемъ своимъ. 8. щедръ и ми-
лостивъ господи, даготрпеливъ и многомилостивъ. 9. не
до конца прогнѣваетъ се, ни ка кени владѣеть. 10. не
мо беззаконныхъ нашихъ саткорныхъ естъ намъ, ни погрѣ-
хомъ нашихъ каждахъ естъ намъ. 11. яко по высоте не-
бесенъ ѿ земли утверди естъ господи милость свою
на коющихъ се его. 12. елико ѿстоить истощи ѿ земли,
удали естъ ѿ насъ беззаконныхъ нашихъ. 13. якоже ще-
дритъ оутиа спити, утвердитъ господи коющее се его. 14.
яко та похвалу сздание наше, поменъ яко ярость еси.

15. убоженъ, яко трава днѣе его, яко чрево седни чрево ошачетъ. 16. яко духъ проидеть въ нѣмъ и не вздетъ; и не поухаетъ и томъ мѣста своего. 17. милость же господни ѿ века и до века на косирихъ се его 18. и прииди его на синохъ синохъ хранихъ ханеть его и помнѣхъ хановеди его творити е. 19. господь на повеси убоженъ престола скон, и царствѣе его касми овладѣеть. 20. благословите господи каси аггаси его, сибли крепостнѣ, творѣхъ слово его, еже услышати гласъ словесъ его. 22. благословите господи касе сман его, слуги его творѣхъ колю его, 23. благословите господи каси дела его на касномъ мѣстѣ владѣхъ ехъ, благослови дѣше мѣстѣ господи.

— Псал. 145. Хвали дѣше мѣстѣ господи, касквѣмъ господи въ животе мѣстѣ, пою богу мѣстѣ дождеже есмы. 3. не мадеце се на мѣстѣ ни на сини убоженъ, въ живѣхъ мѣстѣ спасеннѣ. 4. изидеть духъ его и кахѣратит се въ землю свою, въ тамъ данъ погнѣхъ каси помыслихъ его, 5. владѣхъ емѣже богу имнокъ помощникъ его, члоканнѣ его на господи вога своего, 6. сатворѣхъ вога и землю, море, и каси мѣстѣ въ живѣхъ хранихъ истинѣ въ живѣхъ, 7. творѣхъ сидѣхъ овладѣхъ, даюхъ пищу лаушнѣхъ, 8. господь рѣшнѣхъ овладѣхъ, господь овладѣхъ словѣхъ, господь владѣхъ низверженнѣ, господь овладѣхъ праведнѣхъ, 9. господь хранихъ припадѣхъ, смра и владѣхъ припадѣхъ, и путѣхъ грѣшнѣхъ погнѣхъ, 10. кацарит се господь въ живѣхъ, богу твою сѣмѣхъ въ родъ и родъ.

Л. 25. Псал 134. Хвалите мѣстѣ господи, хвалите раби господи, 2. стоимъ въ храмѣ господи, въ дворѣхъ доме вога нашего. 3. хвалите господи, яко благо господь, поите имени его, яко добро. 4. яко ниокока изѣра себе господь, исраилю въ достояннѣ себе. 5. яко азъ поухахъ яко каси господь, и господь нашъ надъ касми боги. 6. каси елики касхотѣ господи, сатвори на нечеси и на хемли, въ морехъ и въ касехъ безднѣхъ. 7. владѣхъ овладѣхъ ѿ послѣднѣхъ землѣхъ, мѣстѣхъ въ даждѣ сатвори, изво-

дес вѣтри ѿ сироевнѣхъ своихъ. 10. иже порази прѣвѣнцѣ египтискиѣ ѿ уловокъ до смѣти. 11. посла знаменитѣ и уидѣся во среде тебе египтѣ, на фараона и на вѣсе рабѣ его. 12. иже порази бѣзники мнози, и избѣи цѣре крепкиѣ.

Ѹлави избрании на рождѣствѣ христовѣ. л. 37.

Василиишете господски васъ земаѣмъ. нонте же имѣни его, дадите славу хвалѣ его. Рече божи колы страшна дела твоѣ. Да възвеселѣтъ се небеса и радѣтъ се земли. Мати сиѣи рече уловекъ и уловекъ роди се въ немъ. Изъясненѣ посла господъ людемъ своимъ. Ѹ сиѣи благозвѣстѣ красоти его. Богъ нашъ въ нескѣси и на земли васъ елика васнѣхъ сатвори. Кѣмъ се даидѣхъ рабѣ моимъ до вѣка зготоваю сѣмѣ твоѣ и сазиждѣ въ родъ и родъ престолю твою. Кто великъ яко богъ нашъ, ти еси богъ укоренѣ уидѣся. Жажалъ пославъ тебе господъ ѿ сиѣи. С тобою наудѣствѣ въ данѣ силъ твоихъ. Изъ урѣвѣ прѣжде данинѣхъ родихъ те, кѣмъ се господъ и не раскѣветъ се. Ти еси скѣщенникъ въ земли по унѣмъ мѣлхисѣдековѣ. Рече господъ къ мнѣ: сиѣи мои еси ти, азъ данѣхъ родихъ те.

На сабо рѣхъ бесплатнихъ а рѣхъ гдѣхъ. л. 38
Васнонте господски песанѣ новѣ, васнонте господски, благословѣнѣ имѣ его. Яко велѣи господъ и хвалѣи зело, страданѣ естъ надъ васими боги. Принесете господски славу и уасть.

Б. Давидовъ.

ДОДАТАКЪ КЪ ОПИСАНЮ СРБСКИ НОВАЦА.

Одъ Дра Янка Шафарика.

(Види Гласникъ Друштва Србске Словесности св. VIII стр. 264)

И ове године были смо тако срећни, прикупити моћи къ нашој нумизматичној збирки неколико любопитны комада, кое овде јавности предаемо. Сви описани и изображени у овој свезки новци есу сребрни. Неке одъ овы добили смо одъ приватны притяжателя на послугу, да ѿ снимити и нацртати можемо, коима за ову любезну услугу благодаримо; други су дошли, као даръ у нашъ народный Музеумъ одъ едногъ чесногъ свештенника именовъ Попнешковића изъ старе Србіа; треће самъ я на момъ летошнѣмъ путу одъ чести сниміо изъ редкы и кодъ насъ неналазећи се кнѣига, у којима самъ ѿ нашао изображене и описане, или самъ ѿ по самымъ оригиналима нацртао у Загребу и у Млетцима.

НОВЦИ СРБСКОГА КРАЛЯ ВЛАДИСЛАВА

(одъ г. 1234 до 1240)

*Табл. I. бр. 1. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ,
27 грана тежакъ.*

На лицу: Исусъ Христосъ на престолу седећи, као обично, до главе: ІС ХС., а съ леве стране до престола крстъ +.

На наличю: Краљ брадатъ, са отвореномъ круномъ на глави, у дугой долами, седи на пре-

стоу безъ наслона, и држи у десной руци у мѣсто скиптра великій двострунїй крстъ; до нѣгова десногъ рамена у полю латинско слово: L; а унаоколо око края новца латинскій надпись: MONETA VLADISLAV. то есть: Монета или ти новецъ Владислава.

Овай прекрасный новецъ послао намъ е да га снимимо и у нашемъ Гласнику явности предамо, Господ. Стеф. Мачай, варошїй физикусъ шабачкїй ревностный скупитель старина, кои намъ са усрдною услужности саобщтава све новости коу наѣ. Принадлежи по нашемъ знаню мѣху najlepiej комаде Србске нумизматике, и есте досадъ единый, за кои се зна. Место му е иза описаны у овогъ Гласника св. III подъ брѣвима 8, 9, 10, 11, 12, 13, новца истога краля Владислава, одъ кои се своимъ латинскимъ надписомъ и седећимъ кралѣмъ толико разликуе, да сачинява новъ родъ новца овога краля, досадъ сасвимъ непознатъ коу насъ.

Таб. I. бр. 2. Новецъ сребрнѣ, вѣло добро сачуванѣ, тежакъ 31 гранѣ.

На лицу: Иусъ Христосъ на престоу седећи као обично, до главе надпись Іс. Хс.

На наличю: краль брадатъ, съ дугомъ до рамена косомъ, стои у дугой оперваженой са поставомъ одъ коже хальини, и држи у десной руци жезао съ крстомъ на краю; леву руку метнуо е на прси; до нѣговы ногу десно у полю, слово: L; а лево изврнуто B; око края новца у наоколо надпись србскїй: РАБЪ ХОУ ВЛАДИСЛАВЪ, то есть: Рабъ Христу Владиславъ.

Овай лепшїй новецъ, налазећи се у нашемъ Музеуму, сасвимъ налечи на описанїй и нацртанїй у овогъ Гласника свез. III подъ бр. 8. табл. I

новацъ истога краля; али ипакъ сачинява нову фелу, еръ се разликуе одъ онога прво по лѣву краля, нон овде има другчию хальнину, а друго и по расположеню надписа, кои е на оноѣ до ногу краљѣвы пренинутъ кодъ слова *А*, а *Д* е веѣъ на десной страни; на овоѣ пакъ кодъ слова *А*, а после овогъ стои еданъ кружиѣъ, — па текъ онда на другой страни до ногу слѣдуе далѣ надпись: *АДИСЛАВЪ*.

НОВАЦЪ СТЕФАНА УРОША II МИЛУТИНА

(одъ год. 1275 до 1321)

Таб. I. бр. 3. Новацъ сребрнѣ, добро сачуванѣ, тежакъ 22 грана.

На лицу: Христосъ Спаситель седи на престоу као обично, и има кодъ главе обичный надписъ: *Їс. Хс.*

На наличю: краљ гологлавъ, брадатъ са дугомъ до рамена косомъ, седи у дугачкой хальнини на престоу безъ наслона; у десной руци држи крстиѣъ, а у левой држакъ правога мача, кои е метнуо преко крила, у корицама; у наоколо на краю новца надпись: *MONETA REGIS STEFANI* = Новацъ краля Стефана.

И овај новацъ наличи сасвимъ на описане веѣъ и нацртане у Гласника св. III подъ бр. 32 табл. III, и у св. VII подъ бр. 4. табл. I новце истога краля, па е ипакъ и овај опетъ нова фела онога рода новаца, еръ краљ има другчию хальнину, и другчию е надпись расположенъ; на овима се прекида надпись десно до главе краљѣве у речи *REGIS* кодъ слова *Е*, а *GIS* стоиѣ веѣъ на левой страни до главе; а на овоѣ пренида се кодъ *REGI*, а текъ *S* стои на левой страни. — Овај левый новацъ налази се у приватномъ притязаню

Архивара Попечит. Внутренъи Дѣла госп. Стефана, Половића, кои е имао доброту саобштити намъ га за снимленъ и описаніе.

НОВАЦЪ КРАЛЯ КОНСТАНТИНА,

сына Милутинова; око год. 1222.

Таб. I. бр. 4. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ.

На лицу: краљ, съ маломъ брадомъ, съ круномъ отвореномъ на глави, у дугачкой широкой хальнии, седећи на малой столици, држи у десной руци скиптаръ, на коега врху е цвѣтъ одъ крина, а у левой руци царску ябуку съ крстомъ; око нѣга на краю новца надпись латинскій: D: REX COSTANTINVS: = Dominus Rex Costantinus, то есть: Господинъ краљ Костантинъ.

На наличю: Светый Стефанъ првомученикъ стоѣћи у дугой ѣаконской одежди, са венцемъ славе око главе, десномъ рукомъ држи кадионницу, а у левой држи кнѣигу; до нѣговы рамена съ обадве стране по една ружа одъ седамъ точки састављѣна; — а око нѣга надпись латинскій, у кружной црти одъ точки на самомъ краю новца на обе нѣгове стране налазећой се, слѣдуюћи: S. STEFANVS SCVTARI. то есть: Светый Стефанъ Скадарскій или Скадра.

Овай лепый и знаменитый за србску исторію новацъ нашао самъ я у дѣлу: De duobus Imperatorum Russiae Nummis. Editio altera, monetis ac documentis adhuc ineditis aucta. MDCCLII, одъ кое врло редке одъ знатногъ млетачкогъ археолога Бернарда Нанія сачинѣне и у средини 18-тогъ века у Млетцима издате кнѣиге, имамо еданъ екземпляръ првога изданія и у библиотеци Друштва Србске Словесности. У обадва изданія овай новацъ нацртанъ е на табл. I подъ броемъ 2, а у дѣлу

самомъ и описанъ и вели о нѣму сачинитель да се оригиналъ нѣговъ налази у Музеу Ант. Саворниана, властелина Млетачкога.

Овай новацъ морамо по целомъ нѣговомъ изгледу приписати Костантину млађемъ сину краля Стефана Уроша II Милутина, когъ е овай са трећомъ својомъ супругомъ, грчкомъ Симонидомъ родіо, и когъ су са штетомъ старијегъ сына Стефана Уроша (после краля тогъ имена III-ћегъ, Дечанскогъ) и отацъ и мати страну држали, тако да се овай после смрти краля Милутина за сръбскогъ краля прогласіо, и да е Стефанъ Урошъ III-ћій Дечанскій само силомъ оружіа помоћу побѣде надъ нѣмъ одржане, при којој е Костантинъ погинуо, до свогъ права и до престола доћи могао. Овай новацъ очевидно доказуе и освѣдоचाва, да е Костантинъ крозъ неко време краљѣвска права упражњавао, и да е баръ у некимъ предѣлима сръбске државе као краљъ признатъ быо. — Ово е дакле новъ родъ сръбски новаца, когъ насъ баръ досадъ слабо познатъ, а врло важанъ.

Кадъ овай новацъ сравнимо съ онимъ у Гласника св. VII, на табл. V подъ бр. 30 изображенімъ, а на страни 228 описанимъ новцемъ деспота Костантина, онда видимо, да е онај старијегъ изгледа, и може бити, да е кованъ јошъ за живота Милутинова, ако е Костантинъ быо одељнъ деспотъ неке части сръбске државе; а овай показуе изгледъ поздніи новаца Душановы и Урошевы кованы за Которъ; фигуре и цео досао на нѣму сасвимъ налице на ове которске новце, које се може одна видити, ако се онъ сравни са цртежима у Гласника св. III табл. VI, подъ бр. 66; свез. V, табл. I. подъ бр. 2; св. VII, табл. I. бр. 6. налазећимъ се ты новаца.

Истина има у сръбској исторіи и више господара, кои се зову Костантини, на примеръ у

Млетачкой архиви нашао самъ актъ одъ 18-тогъ Августа 1401-ве године, кои садржава одговоръ правительства Млетачкогъ посланику некогъ господина Костантина, когъ титулираю: „господарь предѣла Србіѣ лежећи около наше землѣ Драчке“ (Dominus Serviae territorii, quod est circum circa territorium nostrum Durachii) и кои е имао за жену Елену, сестру Њорђія Топіѣ, кнеза Албаніѣ, одъ когъ су Млетчићи добили градъ Драчъ; али о овомъ неможе се никако предпоставити, да бы се називао краљемъ и да бы ковао новце подъ томъ титуломъ, и тако мы ова два новца неумее никомъ другомъ приписати, но сину Милутиновомъ.

НОВАЦЪ СТЕФАНА ДУШАНА ЦАРА.

(одъ год. 1347—1356)

Таб. I. бр. 5. Новацъ сребрнъ врло добро сачуванъ, тежакъ 19 грана.

На лицу: Христось Спаситель седећи на престолу съ надписомъ до главе ІС ХС. а до престола у полю десно словомъ : R . а лево: O .

На наличю: у целомъ полю у петъ редака надпись славенскій : + СТЕФАНЪ КЪ ХА БА Б МЛ-ГОВЕРНИ ЦРЬ Ъ , то есть : Стефанъ въ Христа Бога благоверный царь и проча, кои е окруженъ цртомъ широкою изрезканомъ на краю новца стоећомъ.

Овай новацъ, кои е нашъ народный Музеумъ добио на даръ одъ едногъ свештеника изъ старе Србіѣ, Попнешковића, разликуе се по расположению надписа и по ружицама у нѣму, као и по словима на лицу, одъ свию нама досадъ познаты Душановы новаца овога рода, кое смо у Гласнику овомъ св. III. таб. V. подъ бр. 55. 56; св. V.

табл. I. бр. 1.; св. VII. табл. II. бр. 7. нацртане саобштили, и тако сачинява пову фелу.

Табл. I. бр. 6. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: Исусъ Христосъ седећи на престолу као обично; до престола у пољу десно слово: R, лево: V.

На наличю: краљ са затвореномъ илити царскомъ круномъ на глави, седи на престолу безъ изслоба, одевенъ у дугу доламу, држи десномъ рукомъ мачъ за држакъ, а левомъ за врхъ, кои е метнуо преко крила; око нѣга по крају новца надписъ латинскій: + RX · RASIE · STIPAN A = Rex Rasiae Stipan A. то естъ: краљ Рашкій Стефанъ А.

Овай новацъ извадіо е самъ изъ дѣла: Ioh. von Reichel Serbiens alte Münzen, печатаногъ 1848-ме године у Петербургу; у комъ е на таблици означеной броемъ XIII. подъ № 5. изображень, и кое самъ на момъ летошнѣмъ путовању кодъ господина И. Кукулъвића у Загребу видіо. Сачинитель некаже где се оригиналъ налази, али ће за цело бити у нѣговой знаменитой збирки у Петербургу. Подобанъ е новцима Душановима, кое смо већ издали и описали еданъ у овога Гласника св. III. на стр. 227, где е и изображень на табл. V. подъ броемъ 54. по Луценбахеру, кои неказуе ништа одкуда га има, а другій у св. VI. на стр. 193, изображень тамо на табл. I. подъ бр. 2, и то по оригиналу налазећемъ се у збирки Господина Стеф. Верковића; но одъ обадва ова новца разликуе се овај не само тымъ што су ликови на нѣму другіе и савршеніе израћени, него одъ другога и словима на лицу до престола, а одъ обадва надписомъ латинскимъ на наличю другимъ; онъ е дакле нова фела истога рода Душановы новаца.

НОВЦИ ЦАРА УРОША МЛАДОГЪ.

(одъ год. 1356—1367)

Таб. I. бр. 7. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, тежакъ 12 грана.

На лицу: царъ са затвореномъ круномъ на глави, у дугой украшеной долами седи на коню на лево ступаюћемъ, а држи у десной руди скиптаръ съ крстомъ, као звезда украшенимъ, на врху: до царевы рамена у полю надпись скраћене подъ титлама речи имаюћи овай: **СФ**А на десной страни, и **ІР** на левой, то есть: Стефанъ царъ; предъ прсима коня у полю ружица.

На наличю: у полю племићскій шлемъ, на лево окренуть, украшенъ горе круномъ, ябучкомъ, у којой є звезда, и перяницомъ одъ три пера на врху, око овога надпись латинскій у кругу на краю новца: **VROSIVS IMPERATOR**, то есть: Урошъ царъ.

Овай лепъ новацъ такође є добио нашъ Музеумъ одъ свештеника изъ старе Србіѣ Попнешковића на даръ. Подобанъ є много новцима цара Уроша описанимъ и нацртанимъ у Гласника св. VII. на страни 212 и слѣд. а табл. VI. подъ бровима 35 и 36, и св. VIII. на стр. 268 а табл. I. подъ бр. 4, али се опетъ толико одъ своју нѣц разликує и фигурама а и надписомъ, особито исправношћу латинскогъ надписа, да се мора примити за нову фелу овога рода новаца Урошевы.

Табл. I. бр. 8. Новацъ сребрнъ, доста добро сачуванъ, тежакъ 12 грана

На лицу: царъ брадатъ, са царскомъ круномъ на глави, обученъ у дугу украшену халъину, седи на коню на лево ступаюћемъ; у десной руци држи скиптаръ са четвороугластомъ некомъ плочицомъ на врху, на којой є по свой прилици быо

крстъ, кои се излизао; до рамена царевы у полю надпись, десно : **ѢР** а лево **ОШЬ**, дакле: **Ѣрошь**; доле подъ конѣмъ у полю стои слово : **Т**.

На наличю: опетъ као и на предидућемъ шлемъ благородногъ конѣичтва круномъ, лбукомъ, на којој е звезда, и перьяницомъ одъ три пера украшенъ, око когга е кружна црта а иза ове на краю новца унаоколо надписъ латинскій доста излизанъ слѣдуюћи. : **☒ D. VROSIVS RODΘ**, когга има быти вероватно: **Dominus Urosius Imperator**, то есть: Господинъ Урошь царь.

И овај е новацъ даръ отца Поппешковића изъ старе Србіе, и чува се садъ у Музеуму нашемъ; сачинява новъ родъ Урошевы новаца, премда е на првый погледъ подобанъ оному роду нѣговы новаца, кои е описанъ у Гласника св. VII. на стр. 211, а нацртанъ тамо на табл. III. подъ бр. 19; одъ когга се овај вештественно разликуе целимъ наличѣмъ, когга овде има латинскій надписъ, а тамо славенскій.

Табл. II. бр. 9. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, 15 грана тежакъ.

Овај новацъ цара Уроша сасвимъ е подобанъ новцу истогъ цара издатомъ одъ насъ у Гласника св. VII, где е на стр. 209 описанъ, а на табл. III. подъ бр. 16 нацртанъ; али се разликуе одъ истогъ, прво престоломъ овде много выше украшенимъ, друго крстомъ другоячимъ на скиптру на лицу, а треће шлемомъ овде на лево окренутимъ на наличю; есте дакле и ово опетъ нова фела новаца цара Уроша, досадъ непозната. Музеумъ нашъ добио е и овај на даръ одъ истогъ ч. отца Поппешковића.

Табл. II. бр. 10. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, тежакъ 13 грана.

На лицу: Исусъ Христосъ на престолу седи, као обично на старимъ сръбскимъ новцима; до главе у место правогъ надписа IC XC стои погрешно изрезано, десно: Х а лево D, у полю до престола десно стои слово: С.

На наличю: царъ брадатъ седи на престолу безъ наслона, са царскомъ затвореномъ круномъ на глави, обученъ у дугой хальбини, и опасанъ царскимъ ораромъ, држи у десной руди скиптаръ съ крстомъ на врху; до нѣга у полю надписъ десно: S а лево Ш ; првиъ монограмъ значи Уро а другій ш , дакле: Урошъ.

Ово е новъ родъ новаца цара Уроша досадъ непознатъ; чува се у оригиналу помилонимъ одъ горепохвалногъ отца Поповићковића у нашемъ народномъ Музеуму при Попечителству Просвештенія.

Таб. II. бр. 11. Новацъ сребрниъ, врло добро сачуванъ, 15 грана тежакъ.

На лицу: царъ брадатъ седи на престолу съ нискимъ наслономъ иза леђа; има затворену круну на глави и дугу доламу, а држи у десници скиптаръ съ крстомъ на крају; ноге метнуо е на јастукъ; до нѣгову рамена у полю славенскій надписъ, подъ титлама скраћенъ: десно: УШ , лево: ѢР ; то естъ: Урошъ царъ; ниже подъ овимъ монограмима у полю десно до престола стои слово Т, а лево велика звезда и подъ њомъ два кружића.

На наличю: шлемъ ритерскій марамомъ острагъ покривенъ; а горе круномъ, звездомъ и перяницомъ одъ три пера украшенъ, око овога латинскій надписъ: VROSIVS IMPERAT = *Vrosius Imperator*, то естъ: Урошъ царъ.

И овај лепъ, новъ еръ досадъ непознатъ, новацъ Урошевъ поклоніо е нашемъ Музеуму честный отаць Попнешковићъ; и премда онъ налицъ на Урошевъ новацъ описанъ у Гласника св. VII. на стр. 208, где е изображенъ на таб. III. подъ бр. 15. ипакъ разликујући се одъ истога знатно особито по слову Т и звезди на лицу, али и по разположеню надписа на налицю, сачинява нову фелу тога рода Урошевы новаца.

НОВАЦЪ ВУКА БРАНКОВИЋА.

(одъ год. 1389—1398)

Табл. II. бр. 12. Новацъ сребрнъ, доста добро сачуванъ.

На лицу: Исусъ Христосъ седећи на престо-лу безъ наслона, кога су крави украшени цвѣтовима крина; десномъ пруженомъ рукомъ дае благословъ, а левомъ држи еванђелиѣ, до главе ІС ХС.

На налицю: Светитель, съ венцемъ славе око главе стојећи, у дугој одежди, левомъ рукомъ држи књигу на прсима, а десномъ пруженомъ држи грану дугачку одъ нѣгову ногу до главе; до нѣга лево надпись славенскій: ДТ ВЛѢКЪ. валяда: Деспотъ Влѣкъ; мы баръ незнамо шта бы друго могла значити она прва два слова.

Овај лепъ новацъ Вука Бранковића, сачинавајући новъ родъ нѣгову новаца, нама досадъ непознатъ, нашли смо у дѣлу горе наведеномъ: Reichel Serbiens alte Münzen. у комъ е на табличци означеной са XV подъ бр. 22. изображенъ; оригиналъ быће сигурно у збирки самогъ Госп. Райхела, кои будући чуваръ царскогъ кабинета монета у Петербургу, имао е леду збирку стары новаца, са знатнимъ броемъ югославенски комада.

НОВЦИ ДЕСПОТА ЋУРЋА БРАНКОВИЋА.

(одъ год. 1427—1457)

*Табл. II. бр. 13. Новацъ сребрнъ, добро сачуванъ,
14 грана тежакъ.*

На лицу: у целомъ полю у три врсте надписъ славенскій: ♦ ГНЬ ♦ ДЕСПО ♦ ТЬ Г ♦ то естъ: Господинъ Деспотъ Ћураћъ; са четири оне звезде на угловима украшенъ.

На наличю: лавъ на десно корачаюћи, око њѣга четири цвѣта одъ крина, а све у кружной црти съ обе стране зубчастой.

Таб. II. бр. 14. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ, 15 грана тежакъ.

Пређашнѣмъ много подобанъ, разликуе се одъ истога као нова фела еднога съ њимъ рода на лицу, много већимъ и већма изкићенимъ звездама у угловима надписа; а на наличію тымъ што има око лава осимъ четири цвѣта одъ крина јошъ између овы и еданъ крстнѣ горе, и две звезде доле.

Оба ова лепа новчића саобштена су намъ, да њмъ можемо употребити за наше описаніе, и нацртане јавности предати, одъ Господина С. Мачая физикуса вароши Шабца; они истина налице на новце Деспота Ћурђа описане већ у нашега Гласника св. III на стр. 240 а нацртане у истой свезки, на табл. VII подъ бр. 77 и 78; али се тако знатно одъ њи разликују, да њмъ морамо признати за две нове, досадъ непознате, феле онога рода новаца Ћурђеви.

НОВАЦЪ СРБСКОГЪ КРАЛЯ ВЛАДИМИРА.

(око год. 1015)

Таб. II. бр. 15. Новацъ златанъ, доста добро сачуванъ.

На лицу: Исусъ Христосъ до пояса, са венцемъ славе око главе, и еванђелиѣмъ на прсима. кое левомъ рукомъ држи, као што обично бива на новцима србскимъ; око главе надписъ славенскій, кога су нека слова измизана, тако изврнутъ, да се види, да е погрешкомъ на самомъ печату право изрезанъ быо, и тако на одтиску морао натражке изврнутъ изићи; може се добро у огледалу читати: : С҃УСЪ ХРИСТЪ АХ. кое е вѣроватно было: Исусъ Христосъ. Око края кругъ одъ точки.

На налицю: краљ бркатъ, са некомъ митромъ на глави, у дугомъ и широкомъ оделу седи на столици, одъ кое се ништа невиди, и држи десномъ рукомъ дугъ жезао, на кога врху е не-савршено израђенъ крстъ; лево у полю до рамена: краљвогъ некій особитый знакъ; око краля надписъ славенскій такођеръ изврнутъ, али се добро читати може овако: — ВЛАДИМИРЪ НА СТОЛѢ то естъ: Владимиръ на столѣ. Око свега кругъ одъ точки. Овај знаменитый новацъ нашао самъ такође у дѣлу: Reichel Serbiens alte Münzen. St. Peterburg 1848. У овомъ дѣлу налазе се три таблице означене броевима XIII. XIV. и XV., на којима има свега 31 новацъ; највише су познати кодъ насъ, само ови су намъ были непознати, кое смо овде подъ бр. 6 и 12 саобштили, и овај, кои се тамо на таб. XIII подъ бр. 1 изображенъ налази. Господ. Райхелъ, кои е у Петербургу еданъ одъ највећи знателя нумизматике быо, приписуе га Србскомъ краљу Владимиру; мы нѣгону аукториту съ тымъ радіе веруемо и овде слѣдуемо, што се по нашемъ знанію овај новацъ ако е исти-

нитъ неможе приписати, осимъ каквогъ русногъ Владимира, коѣ онъ као Руссъ нѣе учинио дакле е морао имати важне основе противъ тога, нѣкомъ другомъ кромѣ нашегъ краля Србскогъ Владимира, когъ е бугарскій краљ Владиславъ год. 1016 у 22 Мая издайнички убити дао, осимъ едномъ бугарскомъ цару Владимиру Борисовићу, кои е владао одъ год. 885 до 888-ме; само дакле између ова два Владимира сумня быти може.

НОВАЦИ ХРВОЯ ВУКЧИЋА, ВЕЛИКОГА БАНА БОСАНСКОГЪ и ДУКЕ СПЛѢТСКОГЪ.

(око год. 1400)

Таб. III. бр. 16. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: Светитель, съ венцемъ славе око главе, стои у дугачкой одежди, има митру на глави, у пруженой левой руци архиерейскій жезао, а десномъ пруженомъ благосиля; око нѣга надпись латинскій: S. DOIMVS SPALETI, то есть: Светый Дуймо Сплѣта (разумева се патронъ).

На наличью: у средъ поля грбъ войводе Хрвои, штитъ наклонѣнъ, у комъ има петъ цвѣтова одъ крива, надъ нѣмъ шлемъ, изъ когъ се подиже рука наоружана у оклопу, држећа правъ мачъ, до нѣ у полю лево три цвѣта одъ крива, еданъ исподъ другогъ у отвѣсномъ ряду, а десно два крстића исто тако, у наоколо надпись латинскій: + M. CHERVOII DVCIS. SPAL, = Moneta Chervoi Ducis Spaleti, то есть: Новацъ Хрвои Дукѣ Сплѣтскогъ.

Табл. III. бр. 17. Новацъ сребрнъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: ликъ Светителя као на предидущемъ, а наоколо надпись: SANTVS DOIMVS SPA-

ЛЕТII. * (цвѣтъ одъ крина) то єсть: Свѣтый Дуѣ-
мо Сплѣтскій.

На наличю: усредъ поля великій штить, на
комъ в грбъ, горе попреко водоравно два дѣре-
ка, подъ нѣма рука до рамена у оклопу дѣгла
мачъ правъ, а иза ове лево дворепый лавъ испра-
влѣнъ; око овогъ штита надпись латинскій: **MO-
NETA * CHERVOII * DVCIS * SPALETII.** *
то єсть: Новацъ Хрвоя Дуке Сплѣтскогъ.

*Таб. III. бр. 18. Новацъ сребрнъ, врло добро са-
чуванъ.*

На лицу: и ликъ светителя и надпись сасвимъ
као на ономъ подъ бр. 16, само што в овде веће
све, и што на краю надписа има слово **M.** кое
значи: **Martyr,** то єсть: Мученикъ.

На наличю: штить и грбъ исто као и на ономъ
подъ бр. 17, али надпись у наоколо различанъ,
слѣдуюћи: **+ MO + CHERVOII + DUCIS * S. =**
Moneta Chervoii Ducis Spaleti, то єсть: Новацъ Хр-
воя Дуке Сплѣтскогъ.

Сва три ова новца извадіо самъ изъ дѣла:
**I. von Reichel, Beiträge zur Münzkunde der süd-
slavischen Völker. St. Petersburg, 1848,** у комъ су
нацртани, а оригинали нѣгови налазе се у Рай-
хеловой збирки у Петербургу. Ови новци са опи-
санимъ одъ насъ веће у Гласника свез. V-той на
стр. 221, и онде нацртанимъ на таб. II подъ бр.
13 новцемъ истогъ Хрвоя, одъ когъ се веште-
ствено разликую, творе два рода, а сваній родъ
опетъ две феле новаца овогъ силногъ босанско-
далматинскогъ династе и господара Сплѣтскогъ
у почетку 15-тогъ века цвѣтавшегъ.

НОВЦИ ГРАДА СПЛѢТА.

изъ 13-тогъ и 14-тогъ века.

Таб. III. бр. 19. Новацъ одъ биллона, () врло добро сачуванъ*

На лицу: крстићъ у кружной црти, око нѣ 4 звездице, кружића 8, и единице римске I четирь, опетъ кружномъ цртомъ ограђене.

На наличю: у полю надпись латинскій у три врсте: SPALATINVS, то есть: Сплѣтскій, кружномъ цртомъ ограђенъ.

Оригиналъ овога стародревногъ новца, кои се по свомъ изгледу може у прву половину XII-гъ века ставити, налази се у народномъ Музеуму у Загребу.

Таб. III. бр. 20. Новацъ одъ биллона, врло добро сачуванъ.

На лицу: у средини поля крстићъ са четири точке у угловима, окружень цртомъ, око кое опетъ у кругу расположены осамъ точкица, око кои опетъ кружна црта.

На наличю: у кружной црти у средини поля у три врсте расположенъ надпись талиянскій: SPALATINO, то есть: Сплѣтскій.

Таб. III. бр. 21. Новацъ бакренъ, добро сачуванъ.

На лицу: Глава светителя са епископскомъ митромъ на лево окренута, у средини новца окружена цртомъ, изванъ ове унаоколо латинскій надпись: + S. DOMNIVS = Светый Дуймо.

На наличю: усредъ поля крстъ кружномъ цртомъ обколанъ, око коега латинскій надпись

(*) Биллонъ е сребро у комъ има више бакра нежели сребра, одъ осме пробе.

овай: + . C. SPALATENSIS. = Civitas Spalatensis, то єсть: Варошъ Сплѣтска.

Ова два такођеръ врло стара новца знаменитоѣ Далматинскоѣ града Сплѣта, одѣ кои се првыи може ставити у другу половину XII-тоѣ века, а другий у XIII векъ, извадио самъ изъ вѣнше пута наведеноѣ дѣла: Райхеловоѣ: *Beiträge zur Münzkunde der südslavischen Völker*. Ако се они и немогу у строгомъ смыслу назвати србски, мыслимъ, да ѣи опетъ као новце южнославенске браће можемо примити у нашъ Гласникъ; нити ће то што шкодити моћи, ако мало помало приберемо у оваи нашъ органъ, као у велику общту благайницу, све што се о нумизматики югославенской у общте по разнимъ странамъ или редкимъ дѣлами разсеено налази.

НОВАЦЪ ГРАДА ШИБЕНИКА.

Таб. III. бр. 22. Новацъ бакренъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: Архангела Михаила крилатога лѣкъ стоећи на змин, и држећи у десной руци копѣ забодено у зминну главу, а у левой круглу са крстомъ; око нѣга надпись латинскій: S. MICAEL SEBENIC. то єсть: Светый Михаилъ Шибеника.

На наличю: усредѣ поля крилатъ лавъ свѣтога Марка съ еванђелиємъ, грбъ Млетака, око нѣга кружна црта, а иза ове око края новца надпись латинскій: + SANCTVS. MARCVS. VENETI. то єсть: Светый Марко Млетака.

Оваи новацъ Шибеника града Далматинскоѣ налази се у оригиналу у Загребачкомъ Музеуму.

НОВАЦЪ ГРАДА БАРА АЛБАНЕСКОГЪ.

(Antivari)

Таб. III. бр. 23. Новацъ бакренъ, врло добро сачуванъ.

На лицу: Снетый Теодоръ, са светительскимъ венцемъ славе око главе, и плаштемъ преко рамена баченимъ, стоећи пробада копљемъ аждаю, која се предъ нѣговимъ ногама вие; око нѣга латинскій надписъ: .D ANTIVAR; шта оно D управо значи извѣстно рећи неумемо, найприличнѣе: DOMINVS или DOMINIVM, и онда бы значило: Господаръ Барскій или Господарство Барско.

На наличю: Светитель са венцемъ славе око главе, летећимъ плаштемъ на рамену, мачемъ о бедрика, яшући на коню на десно скачућемъ, пробада копљемъ аждаю, подъ конѣмъ лежећу. Ово бы быо Светый Ћорђе, да нема иза леђа у полю слово: Ѡ. збогъ когѣ мора се мыслити, да е ово Светый Теодоръ.

Баръ градъ, као и цела Албанія горня, са Скадромъ, Драчемъ, Дривастомъ, и другимъ градовима, принадлежао е негда Србскомъ царству; зато смо овај лепъ новацъ снимили по оригиналу, налазећемъ се у нумизматичкој збирки Музеа кои постои при библиотеци св. Марка у Дуждовомъ двору у Млетцима, и стављамо га овомо, као споменикъ града кои е негда у славной прошлости србскій быо. —

Изъ овогъ летошнѣгъ додатка къ нашемъ описанію Србскы новаца могу увидити наши родолюбиви читатели, које старо-србски новци интересирају, да се одъ овы знамениты, лепы а и важны исторійски споменика јошъ врло много наоди по свету, кои досадъ познати и јавности предати нису. Управо садъ примисмо вѣсть одъ

нашегъ честитогъ и ревностногъ скупителя старина Стеф. Верковића, да е и онъ на своѣмъ лѣтошнѣмъ путу по Албаніи и старой Сербіи (съ когъ намъ вѣѣ послало седамъ комада знамениты рукописны кнѣга, одъ кои су четири на пергамену писане), нашао знатанъ брой србски новаца а међу овима многе досадъ сасвимъ непознате. Зато повторително умолявамо све наше родолюбиве читателѣ, да намъ саобште ако сами имаю или когъ когъ другогъ знаду такове старе новце, да ѣй можемо издати, и тако Србску нумизматику, што пре до некогъ савршенства довести. Многи су насъ учени люди вѣѣ опомѣнули, да бы врло цѣли сходно и полезно было издати ово описаніе србски новаца систематично уређено на некомъ ученимъ общѣмъ познатомъ язы, како бы и великій кнѣжесвѣтъ за ове важне споменике дознати могао, но изъ горе поменутогъ узрока мораћемо тай посао, когѣмъ и сами увиђамо, ѣошъ на неко време одложити, да бы то вѣѣ, дѣло колико буде могућно подпунѣ и богатѣе изишло, и странномъ ученомъ свѣту у руке дошло у достойномъ савршенствѣ, како бы и оно могло пуноважно сведочанство дати о негдашнѣмъ цвѣтаюћемъ станіи и образованости Срба у време нѣгове самостално и независно постоѣће државѣ.

ГРАЃА ЗА СРБСКУ СФРАГИСТИКУ.

Одъ Дра. Я. Шафарика.

Сфрагистика, или вештина познавати и умети толковати стародревне печате владалаца, власти и надлежательства, па и други знамениты за повѣстницу лица, есте такође едно спомоћно знањъ къ исторіи. Я изъ собственогъ искуства знамъ да се по повеляма, листинама и писмима србскимъ одржало и до данасъ сачувало много любопытны печата изъ времена србске самосталности, ерѣ самъ ѿ самъ неколико снимію и нацртао у цес. кр. тайной дворской архиви у Бечу, кои се пртежи садъ налазе при копіяма исты писама одъ мене преписаны, у рукама могъ Господина стрица у Прагу. Познати су лепи Србски печати већ на светъ издати: неки одъ Раића у нѣговой исторіи, то естъ Цара Лазара, и Майке Анђелије и нѣны сынова Нурђа и Јована; неки у Србскомъ 2. Лѣтопису; еданъ одъ Соларића, то естъ Босанскога краля Стефана Дабиче на бакрорезномъ снимку едне нѣгове повелѣ; а особито они одъ нашегъ прерано преминувшегъ Аврамовића, у нѣговомъ описанію древности Србски у Светой гори Атонской. — Али валяло бы се потрудити да се прикупе у едно, колико е могуће, сви ови сачувани печати и да се у хронологичномъ поредку, съ объясненіемъ издаду, те тако да се добіе Србска сфрагистика, ерѣ ће текъ она са нумизматикомъ дати и поуздану Србску хералдику, или познаванѣ грбова и знакова како држава, земля и владалаца, тако и знамениты великаша, властела и племића Србски, а сва ова знаня знатно подпомажу усавршенствованѣ исторіе народа. Несумнямъ да ће се и то мало по мало учинити и постићи, и тако къ онимъ србскимъ печата-

тима, кои су већ на светъ издани, као грађу за будућу Србску сфрагистику додаемъ и саобштавамъ овде два знаменита печата, кои самъ на момъ летошњемъ путовању нашао у редкомъ дѣлу Бернарда Нани: *De duobus Imperatorum Russiae nummis*, печатаномъ у Млетцима у средини прошлогъ 18тогъ века. Обадва се налазе на хрисовуляма или златопечатнимъ повеляма Србски царева Стефана Душана и Стефана Уроша, датимъ граду Котору, кое се тамо чуваю кодъ цркве Светога Трифуна. Ови су дакле печати златни, висећи, на обе стране изтиснути, великомъ новцу или талиру подобни. Одъ Стефана Душана налазе се тамо две дипломе са овакимъ печатима, којима овај царъ године 1351ве потврђуе Которанима слободе њіове, кое су имъ дѣли Србски краљви пре њга; а одъ Стефана Уроша има едина иста таква повеля којомъ се потврђую Котору слободе, кое су му даровали њгови предци: Србски краљви Радославъ, Владиславъ, Урошъ, Светый краљ Урошъ, и краљица киръ Блена. Ове се дипломе налазе у наведеномъ дѣлу на талианскій языкъ преведене, Душанове на страни 13—23, а Урошеве на стр. 38—42; а печати изображени су иза новаца у истомъ дѣлцу описаны на таблици II подъ броевима XVIII и XIX. Я њмъ додаемъ овой књизи Гласника на таблици IVтој и то Душановъ подъ броемъ 1, а Урошевъ подъ бр. 2. Сећамъ се да се и међу печатима кое самъ у ц. кр. архиви Бечкой сниміо налази еданъ Душановъ, оване сасвимъ подобанъ златанъ висећій печатъ.

У другомъ исто тако редкомъ дѣлу Занеттия *de nummis Regum Mysiae seu Russiae ad Venetos typos percussis Comentariorum. Venetiis MDCCCL, ex typographia Albritana*, нашао самъ између осталогъ и два знаменита надписа, кое ученимъ Славен-

слимъ историцима позната и напечатана, опетъ мислимъ веће бити излишно и овде напечатати, нека се нађу, као грађа за будућу подпуну збирку надписа тичући се Србства и његове историје, какову приљжни обдѣлаватељи нѣки треба такође помњиво да прибирају, будући и ова врло важно помоћно средство къ историји, нарочито къ хронологији нѣной.

Првѣй надписъ напечатанъ е у наведеномъ дѣлу на страни 23, и вели Занетти да се налази на олтару светога Николе епископа Мирликийскога у Бару у Неапольској земљи, кои е србскѣй краљ Стефанъ Урошъ Милутинъ год. 1319те врло скупочно одъ сребра начинио надъ гробомъ, у коемъ се подъ црквомъ у красной крипти чуваю мошти овогакодъ нашегъ србскогъ народа особито слављенога светителя. Али Господињ Кукулѣвићъ у свомъ извѣстију о путовању у Римъ и Напуль напечатаномъ у Архива за югославенску повѣстницу књизи IVтој на стр. 349 описуюћи врло любопитно и обширно ову цркву и нѣне славенске споменике, где и овај надписъ саобштава, извѣстно каже да га тамо више нема. Онъ е гласіо овако у латинскомъ оригиналу:

ANNO DOMINI MCCCXIX MENSE IVNII INDITIO-
NE VI VROSIUS REX RASSIAE ET DIOCLEAE
ALBANIAE BVLGARIAE AC TOTIVS MARITIME
DE CVLFO ADRIAE A MARI VSQVE AD FLVMEN
DANVBII MAGNI PRESENS OPVS ALTARIS YCO-
NAM MAGNAM ARGENTEM LAMPADES ET CAN-
DELABRA MAGNA DE ARGENTO FIERI FECIT AD
HONOREM DEI ET BEATISSIMI NICOLAI. EIVS
HEREDE ASTANTE. DE CATERA FILIO DESISLA-

VE FIDELI ET EXPERTO A PREDICTO REGE DE-
PVTATO ET NOS RVGERIVS DE INVILIA PRO-
THOMAGISTER ET ROBERTVS DE BARVLO
MAGISTER IN OMNIBVS PREFATIS OPVS DE
PREDICTO MENSE IVNIO INCEPIMVS ET PER
TOTVM MENSEM MARTIVM ANNI SEQVENTIS
CHRISTO FAVENTE FIDELITER COMPLEVIMVS.

Кое значи Србски:

„године господнѣ 1319 месеца Юніа, индиктіона VI-тогъ Урошъ краљ Рашкій и Диоклитіе, Албаніе, Булгаріе и целе поморске землѣ одъ залива адриатійскогъ, одъ мора све до реке Дунава великога, дао е начинити ово дѣло олтара, икону велику сребрну, кандила и свећняке велике одъ сребра, на честь Богу и найблаженіѣму Николаю, присуствуюћу нѣгову наслѣднику, и Десислава сину изъ Котора, вѣрну и искусну одъ горерече-ногъ краља одаслату. А мы Рогеръ одъ Инвиліе протомайсторъ и Робертъ одъ Барулла майсторъ у свему горенаведеному посао овай верно смо извршили съ помоћу Христовомъ, одъ горерече-ногъ месеца Юніа почевши, крозъ цео месецъ Мартъ године слѣдуюће“.

Овако има Занетти овай надписъ, а у наведе-номъ извѣстію Господина И. Кукулъвића об-ширниі е и у многомъ се одъ овогъ разликуе. (Види Архива део IV. стр. 350-та.)

Другій надписъ напечатанъ е у Занеттиевой врло редкой књижици на стр. 24, и Занетти вели-о нѣму, да се налази на зиду сакрстіе велике цркве у Тревизу (у области Млетакој у горњој Италиі, близу мора и Млетакa) и гласи латински овако:

MCCCIV DIE XXV MARTII FRANCISCUS DE SALOMONE FUIT PER EXCELSVM PRINCIPEM ET D. D. OROSIVM REGEM RASIAE MILITARI CINGVLO DONATVM.

Кое значи Србски:

„1304-те дана 25-тогъ Марта Франциско одъ Соломона быо е одъ узвишенога владателя и господара, господина Уроша краля Рашкогъ войничкимъ поясомъ обдаренъ“.

ИЗВЪСТІЕ

о. г. Подпредсѣдателя, Професора К. С. Ји-
цея, Дра Янка Шафарика, о иѣговомъ путу у Мле-
тачку Архиву и истраживаню споменика Србске
исторіе, читано у редовној седници Друштва
Србске Словесности дана 31 Октобра год. 1857.

СЛАВНО ДРУШТВО,

В ы с о к о п о ш т о в а н а Г о с п о д о !

Вративши се съ далекогъ пута, поздравляемъ
Васъ у овомъ скромномъ обиталишту народие
књижевно умне раднѣ, срдачнимъ: помозъ Богъ!
задоволянъ и весео, што Вамъ доносимъ изъ Мле-
така, куда ме е Ваше поштовано повѣренѣ ода-
слало, не само добре гласове него и такове спо-
менике, кои ће Ваша родолюбива срца радошћу
и задовољствомъ испунити.

Та мысао, да се у Венецији мора налазити
много споменика принадлежећи къ Србској исто-
рин средиѣга века нѣ нова, и морала се одавно
родити кодъ родолюбивы Србски књижевника,
кои су добро знали изъ собствены народны исто-
риски извора, каква е негда између славне и мо-
гућне Млетачке обштине и између своју югосла-
венски земаля свеза постојала, нарочито да су
Србски краљви и цареви, а и после паденія цар-
ства, владаоци Србіе, Босне, Зете, Албаніе, Хер-
цеговине светогъ Саве, Црне горе и други Срб-
ски земаля са силнимъ и славнимъ дуждовима
одъ Млетака у живомъ сношеню, па и у добромъ
пріятельству, шта више и у присномъ сродству

жили. Ако дакле Србски книжевници и нису извѣстно знали више о овой ствари одъ оно мало, што су неки Венеціански историци у својимъ дѣлима споменули о Србскимъ и Млетачкимъ сношењима, могли су опетъ на основу тога поуздано предпостављати то, да се у архивама, библиотекама и збиркама овогъ знаменитогъ, по својој радиности и трговини, по свомъ богатству, и својој политичкој моћи и важности, најзнатниѣгъ и најславниѣгъ града, морало сачувати врло много споменика о славной прошлости Србској, сведочећи о томъ како е Србска држава изъ Млетака добила најразниѣ скупощѣне и фине робе и еспапе, како е отуда добављала печате за своє новце и друга дѣла умѣтности, како су Србски краљви изъ овога првогъ онда на свету трговачкогъ места куповали оружѣ и галие, па више пута узимали и ћерке нѣговы господара себи за супруге и краљице, најпосле како су побожни и за христіанску просвету одушевљѣни Срби у нѣму тако зватанъ брой свои Славенски црквени књиѣга одма у првомъ веку после изобретѣня књиѣгопечатиѣ напечатали. Више што, осимъ овогъ знаня и предпостављаня, нѣ се по овой ствари могло одпре постићи већъ ни зато, што се до Млетачко архиве нѣ могло лако доћи, ерѣ е она была у време републике, па и после готово неприступна особито за странце, и то све дотле, докъ нѣ Нѣгово Величество сада владајућій Аустріјскій ћесарѣ, ово знаменито, по својој величини и свомъ богатству скоро единствено заведеніе отворити, и ученомъ свету ради употребленія приступно учинити дао.

Тако су са своју страна поштали у Млетке испитатељи повѣстнице среднѣга века, да цотраже изворе и споменике своє отчетѣдене исторіе у пребогатој овой архиви најславниѣ оногъ време,

на државѣ, коя е са свима сусѣднимъ земляма Европы, особито са нѣнимъ истокомъ, па и са самимъ Азіатскимъ и Африканскимъ муамеданскимъ народима у живомъ саобраштаю и найближемъ сношеню была.

Тако е између многи други страны књижевника године 1853 отишао у Млетке ради истраживаня извора югославенске исторіе и нашъ еданъ ревиностанъ и отличанъ Славенскій списатель, честитый и заслужный предсѣдатель друштва за югославенску повѣстницу у Загребу, Господинъ Иванъ Кукулъвићъ Сакцинскій цес. кр. архиваръ кралѣвине Хорватско-Славонско-Далматинске, и нѣму имамо благодарити за прве извѣстне а уедно и подробне вѣсти о налазењимъ се у архиви Млетачкой споменницама югославенске а нарочито и Србске исторіе. Онъ е у особитомъ извѣстію напечатаномъ у трећой књизи валяногъ одъ нѣга уређеногъ Архива за повѣстницу югославенску у Загребу 1854-те год. обрадовао Славенске књижевнике а поименце и Србске любитељъ отечествене исторіе тымъ казиванѣмъ, како е нашао и преписао у Млетачкой архиви многе споменике изъ 11, 12 и 13 века односеће се на исторію Хрвата и Срба а међу нѣма и 12 комада важны повели и писама Србски кралѣва и царева изъ 14 века латински писаны, додавши къ томе, да одъ велике множине таковы важны писама ту наодећи се, збогъ краткости времена више тада преписати нѣ могао.

Почемъ е овимъ истраживанѣмъ и посломъ заслужногъ за югославенску повѣстницу Господина Кукулъвића стваръ та изванъ сваке сумњѣ доведена была да у Млетцима има много важны споменика югославенски, особито Србски, и пошто се и ово наше Друштво Србске Сло-

весности изъ горенаведеногъ извѣстія нѣговогъ о великомъ богатству Млетачке архиве у преважнимъ за Србску исторію споменицима и изворима уверило, одма су зажелили нѣгови чланови любећи свою народну исторію и познајући нѣну велику важность за народъ, ползовати се овимъ единственимъ и пребогатимъ изворникомъ и прибавити све тамо наодеће се споменике Србске исторіе за народъ свой и за обдѣлаватель народне наше исторіе, како бы ова и тимъ сведочанствима већма обяснѣна и къ пожеланой извѣстности и обширности ближе доведена быти могла. Зато заключе у засѣданію своемъ дана 11. Сеп. год. 1850 подъ № 77 умолити Высочайше Правительство наше, да бы оно благоволило одобрити, да се едно лице може послати на два месеца тога ради у Млетке, да у тамошньої архиви истражуе и прикупля споменике и изворе Србске исторіе, молећи уедно да оно изволи одобрити за тай посао потребный трошакъ, и издѣйствовати да се одъ надлежаще цесаро-кралѣвске Аустрійске власти изда за то нужно дозволеніе. Наше Высочайше Правительство уважило е желю и молбу Друштва Србске Словесности и одобрило е извѣстну сумму новача на путный трошакъ, за кои посао Друштво 30 Дек. 1852 № 99 избере мене свога члана, поверивши ми овай честный задатакъ. Но збогъ непредвиђенны препятствія морао се тай посао на дуже време одложити, дотле докъ нису ове препоне сметаюће момъ путованю у Млетке, летось уклонѣне; а како е хвалѣно Друштво свое поверенъ мени еданпутъ поклонѣно едногласнимъ заключеніемъ у сѣдници ове године дана 30 Мая држане подъ № 88 нано-во потврдило, а и Высочайше Правительство наше, кое охотно подпомаже све што се на ползу и напредакъ отечествене просвете и образованости односи, ово заключеніе одобрило, то се якре-

немъ дана 10-тогъ Августа тег. год. изъ Београда на путъ и отидеъ преко Беча, Загреба и Трста у Мисте. На овомъ путу свагда самъ се трудио у колико су ми време и нужди послови дозвољавали, наћи и дознати што ново, што бы къ постиженю моя цѣли, нарочито изъ прикупляню Србски историски споменика и извора спадало. У Бечу дознао самъ одъ славно познатогъ нашегъ Славенскогъ епископа Господина Доктора Ф. Милошића, цес. кр. университетскогъ профессора Славенске литературе и языка, и кустоса цес. кр. дворске библиотеке, да се еданъ део његовогъ важногъ периодичногъ издавана: *Slavische Bibliothek* званогъ, управо у печатњи довршуе и да ће до кон данъ јавности предатъ быти; далъ да онъ садъ највише ради око приутовляваня за печатанъ свјю писана, повела и хрисовула Србски, кое су писане Славенскимъ языкомъ, и кое е онъ скупити могао, тако да ће овомъ дѣлу додати и регистра Србски споменика писаны на Латинскомъ языку, њму познаты. Управо е цмао подъ румана, надъ самъ га походио, важаъ за овай његовъ посао старый Србскій рукопись изъ Дубровника, кнѣзю писану на пергамену и садржаваюћу у себи точне преписе неколико стотина Србски споменика, међу коима е нашао преко тридесетъ комада Србски писана и повела досадъ сасвимъ непознаты. То е омай истый рукопись, кои честитый Господинъ Кукулъвићъ споминъ у своѣмъ извѣстїю о литерарномъ путовању у Дубровникъ, Римъ и Напуль, печатаномъ у Архива за югославенску повѣстницу кнѣземъ IV, на стр. 327 подъ бровиъ II, кою е Господ. Професоръ Милошићъ бывши и самъ у Дубровнику, оданде за употребленъ на неко време у наручъ узео и у Бечъ добавио. Нѣ нужно доказивати, да ће ово дѣло быти за Србску историю одъ највеће важности, и

врло ми е мило было чути одъ истога Господина да е издаванъ и печатанъ истога дѣла већъ обезбеђено и сигурно. — Одъ истога Господина чуо самъ далъ да е у Дубровачной архиви у најновије време нађенъ знатанъ брой старосрбски пиомвности, повела, хрисовула и писама, неколико стотина комада, које су досада биле сасвимъ непознате, и да е познати Славенскій списатељ родољубивый Дубровачкій властелинъ инеъ Орсаъ Почићъ, узео на себе трудъ ове споменике точно преписати, за печатню приготовити и јавности предати; и тако се опетъ можемо радовати знаменитомъ и важномъ умноженю извора старосрбске историје! (*)

У Загребъ самъ нужно свратити морао, да се са Господ. Кукулъвићемъ састанемъ ради савѣта и упутства у смотрењу начина раднъ мое и истраживања у Млетачной архиви, које дати ми, онъ се врло драговољно обећао, да небы сасвимъ неприготовљенъ и непознатъ са овимъ огромнимъ заведеніемъ, къ послу мени наложеномъ приступио; а ово самъ съ тимъ пре учинити могао, што дозволенъ за мене изъ Беча јошъ нис у Млетке отишло было. Загребачки литератори су ме врло любезно примили, а особито племенитый Господ. Кукулъвићъ указивао ми е сваку любовъ; и упутио ме, како да ми се посао олакша, а преко тога дао ми е и препоруке за Млетке, господи званничима библиотеке св. Марка и велике архиве, съ којима ћу посла имати. Онъ ми е показао и богату своју збирку писменихъ споменика односећи се на историју своју южны Славена, коју е онъ съ

(*) Дошавши у Београдъ съ великомъ радошћу самъ чуо, да е наше Высочайше Правительство са великодушномъ готовошћу учинило кораке, да се ови споменици што пре напечатаю и ученомъ свету у руке предаду.

великимъ трудомъ и трошкомъ, а са јошъ већомъ ревношћу и любви скупіо, и коју јошъ еднако умножава, попуњана и обогаћана. Њгова е збирка Хрватски ствари и нарочито Хрватски исторійски споменика најбогатія, и единствена у свомъ роду; рекао ми е да е жели колико годъ буде могао попуњити, па после у форми великогъ дипломатара печатати и на светъ издати, къ чему јошъ треба неколико година времена. Али онъ има и знатанъ брой Србски споменика, писаны на Славенскомъ и на Латинскомъ езикѹ, кое е са своју страна где е годъ што могао наћи и добити на своимъ путовима, чинѣњима ради изстраживања јужнославенски историски споменика, скупіо и саставіо, и одъ кои се многи нигде инде не налазе. Ове Србске ствари желио бы онъ за себе печатати, ако бы за тай посао нуждну помоћ и средства кодъ нашегъ јужнославенскогъ читаоућегъ и родолюбивогъ общества нашао, а я самъ га у име овогъ поштованогъ Друштва Србске Словесности моіо да одъ ове похвалне и полезне намѣре неодустане, и обећао самъ му да ћемо мы гледати све што у нашимъ силама стои учинити, да му знатномъ пренумераціомъ ово предузимањ олакшамо; надамъ се да ће славно Друштво ове нове речи и ово обећанъ одобрити и усвоити, и да ће се постарати за начинъ и средства, којима бы се изданіе овогъ за славу Србскогъ имена и за обясненъ Србске исторіе не мало важногъ дѣла подпомоћи могло.

Кодъ Господ. Кукулѣвића видіо самъ и неколико редки а за нашу Србску нумизматику важны дѣла, као што су Занетиева и Наниева Дисертаціе о Србскимъ новцима, издате и печатане у средини 18-тогъ века у Млетцима, и Райхелова дѣла о Србскимъ и јужнославенскимъ новцима издата и печатана у Петербургу 1848-ме године, изъ

кои самъ више стары новаца, мени досадъ непо-
знаты, два знатна надписа, и два старосрбска пе-
чата копирао, кое ђу све у нашемъ друштвеномъ
органу Гласнику читаюћемъ обштемъ Србскомъ
саобштити.

У народномъ Музеуму у Загребу само самъ
врло итно могао прегледати налазеће се у овомъ
похвално уређеномъ и угледномъ заведенію Срб-
ске новце, зато вальда и нисамъ нашао ништа
ново, мени непознато, него самъ ипакъ обогатио
мое бележке цртежима одъ два лепа стара Дал-
матинска новца едногъ Шибеничкогъ, и едногъ
Сплѣтскогъ, одъ кои се оригинали у томъ Музеу-
му чуваю. —

Дошавши преко Трста у Венецію, употребіо
самъ дане одъ 29-тогъ Августа до 5-тогъ Септем-
бра, докъ е то вѣсть дозволенъ за мене одъ цеса-
ро-кралѣвскогъ министерства унутрашњи дѣла
изъ Беча къ дирекціи Архиве Млетачке стигло, за-
радно у знаменитой Библиотеци св. Марка у Дуж-
довомъ двору, кое библиотекаръ, славный италиан-
скій писатель Абате Валентинелли особито улю-
дно и любезно ме приміо, будући познаникъ и
пріятель могъ Господина стрица. Найпре самъ изъ
велики каталога рукописа ове славне библиотеке,
коя поредъ 130,000 комада књига има преко 10,000
разны рукописны дѣла, вадіо и бележіо оне Ла-
тинске и Талианске рукописе, у којима самъ се на-
дао наћи нешто за нашу исторію, и начиніо самъ
списакъ одъ 36 комада Латински и 43 ком. Италиан-
ски рукописны дѣла; после тога тражіо самъ у
истимъ рукописима податке за Србску исторію, и
копирао самъ изъ рукописногъ дѣла: *Cornaro
Giovani, Lettere date in Constantinopoli anno
1402*, врло занимљиво савремено извѣстје о
великомъ бою између Татарскогъ хана Тиму-

ра и Турскогъ судѣава Баязита, у комъ су и сикнови Србскогъ цара Лазара учествовали, и кое заслужуе, да га у Гласнику напечатамо. Далъ право самъ јошъ изъ неки рукописа кратке исторійске бележке; прегледао самъ дѣло Професора Фр. *Нарди*, печатано у Падови 1840-те године, подъ насловомъ: *Tre documenti della famiglia Morosini*, у комъ истый ученый Талијанскій историкъ доказуе, да е една ћерка славне властелске породице Млетачке Морозини, именовъ Констанція, сестра Томазине Морозини, супруге Мађарскога краљѣвића а матере Мађарскога краља Андреа III-ћегъ, была удата за краља Владислава Србскогъ, сына Првовѣнчаногъ Стефана. Найпосле прегледао самъ и старе новце Србске и јужнославенске у археологійскимъ музеуму наодећемъ се при библиотеци, но нисамъ нашао, осимъ едногъ знаменитогъ новца града Бара, кои самъ нацртао, ништа мени непознато Славенско; али Господинъ библиотекаръ мисли, да ће се за цело у осталимъ збиркама Венеціе наћи моћи више југославенски новаца, а нарочито у главногъ градскогъ музеуму Кореровомъ. Но а збогъ краткости времена нити самъ више у библиотеку св. Марка, нити у остале јавне и приватне библиотеке и музеи Венеціјанске одлазити могао, него самъ одъ онога дана кадъ ми вистекше у Бечу дана 10-тогъ Септембра т. г. по нов. календару дозволенъ за архиву одъ овога дирекціи званично саобштено и писмено предато было, то естъ одъ 17-тогъ Септ. по нов. цело време за радњу у архиви употребио, и сваки радни данъ самъ одъ 10 до 3 сата непрестано прилажно писао, а само самъ празничне и недельне дане употребио на то, да знаменитости Венеціе и прекрасна дѣла умѣтности у овомъ граду више него ма где нагомилана посѣтимъ и да се њиховимъ разгледанјемъ наслађујемъ.

Съ помоћу и савѣтомъ Господина Цезара Фукарда, архивара или првога чувара архиве и цес. кр. професора палеографіе, когга улюдности и любезной услужности довольно благодарити немогу, ерѣ е онѣ не само оставіо архивъ отворенъ, кон бы управо тада крозь мѣсець дана имао быти затворенъ, найвише мени за любовь, него ми е осимъ тога сваку молбу найусрднѣимъ начиномъ испунио, толико самъ за кратко време могъ тамошнѣгъ бавлѣня урадио, то естъ крозь 30 дана, да су ми се сви они учени люди чудили, съ коима самъ имао честь у архиви познати се и заедно радити, а у чему се то састои садъ ѣу у кратко изложити.

Архивъ Млетачкій заиста е тако огромно велико заведеніе, да му нема равна у свету, ерѣ онѣ садржава у 300 разне величине соба, сала и ходника, до 14 миліона свезака акта! кон обузимаю време одъ год. 883 до нашегъ доба. — Старый нѣговъ део, наравно маньій, дели се на многа одѣленя или серіе, одъ кон свака има свое особито име. — Найзнатнѣя су ова: одѣленѣ оригинальны писама и повелѣя, една велика соба пуна свезаныхъ меѣу дрвенимъ таблицама, найвише на пергамену писаны документа, кон іошѣ нису регистрирани, тако да се управо и незна шта се све налази у нѣима. Ово одѣленѣ садъ се уреѣуе и пописуе, дакле се іошѣ засадъ и неможе употребити. Найстаріи споменикѣ одъ досадъ прегледаны есте одъ године 1030. Одъ овога одѣлена доста знатанъ део однетъ е у Вѣчѣ и тамо се чува у цес. кр. дворской архиви заедно са іошѣ некимъ изъ ове архиве узетимъ и у дворскій пренетимъ споменицѣма. — Друго едно одѣленѣ зове се: *Acta maioris Consilii*, дели се на тайный и на явный део, а садржава дѣла и заключенія смупштине своіу властела млетачки, и починѣ са год. 1232 а трае до 1797. Ово одѣленѣ као и оно прво нисамъ я мо-

гао збогъ краткости времена никако прегледати. Треће одѣленѣ єсу: *Acta Consilii Rogatorum, seu Senatus*, кои се талиянски лову: *Pregadi*, садржава заключенія и дѣла скупштине одбора Млетачки властела, која се опетъ деле на јавна и на тайна, она зову се: *Mista del Senato*, а трају одъ год. 1293 до 1440; после се цепају на две серіе, подъ именима: *Terra* и *Mare*, ова трају одъ 1440 до 1797; а тайна се зову: *Secreta Rogatorum* и трају одъ 1401 до 1630, потомъ се цепају и ова на две серіе подъ именима: *Corti* и *Rettori*, и трају одъ год. 1630 до 1797. Одъ ови самъ видіо и прегледао регистре одъ оба два старія одѣленя, то єсть одъ *Mista del Senato* и одъ *Secreta Rogatorum* до године 1440. — Четврто одѣленѣ єсу: *Acta Consilii minoris seu Collegii*, Талиянски званоѣ: *Signoria*, садржавају дѣла и заключенія највишегъ надлежательства или кабинета, починју са год. 1308, и деле се на више серіе одъ кои су неке јавне а неке тайне, а зову се: *Notatorio*, одъ год. 1327 до 1797; *Letterae* одъ год. 1308 до 1796. Пето одѣленѣ єсу: *Commemorialia*; Шесто одѣленѣ: *Relationes ambassadorum et Rectorum*. Седмо одѣленѣ: *Expositiones ambassadorum extraneorum*; Осмо одѣленѣ: *Acta Consilii Decemvirosum*; Девето одѣленѣ: *Acta Inquisitorum Status*. После тога има одѣленя која имаю особита имена као: *Libri Pactorum*; *Libri Syndicatus*; *Liber aureus*; *Liber matrimoniorum*; *Liber plegiorum* и јошъ многа друга, која збогъ краткости времена нисамъ ни видети ни побележити могао, и која се сва састоє изъ више или мањъ велики фолијнта, тако да неке серіе обузимаю много стотина фолијнта, а друге само неколико, или неколико десетина; старія часть сва є на кожи писана, а новія већъ на артин одъ половине 15-тогъ века овамо, премда се налази нешто и одъ врло старихъ изъ 13-тогъ века заоставши споменика писани на

артіи, али мало. Наравна е стварь да е новія часть архиве найвећа, и да акта новога века и овы послѣдњи столѣтія найвише простора заузимаю.

Одъ гореименованы одѣленія я самъ ниженаведена три одѣленія испытао, тако да самъ найпре найточнѣе прегледао индексе или списке ньюве, кои сами по 4 до 6 велики фоліянта на кожи писаны износе, вадећи све што се насъ тиче у мой регистарь; а после самъ и саме оне кодексе или рукописе предузимао, са моимъ регестрима сравнивао, и изъ нѣи самъ неке важне споменике у целости преписао, колико ми е рокъ бавльня у Млетцима допустіо.

Тако самъ испытао: *Прво*: одѣленѣ ков се зове: *Misti del Senato*, и ков садржава у себи сва заключенія и дѣла одбора властелскогъ безъ кои согласія нѣ могао дуждъ са колегіомъ ништа важно рѣшити. Ово одѣленѣ обузима 60 велики пергаменовы фоліянта. Я самъ изъ нѣговогъ индекса, кои има 4 кнѣиге у великомъ фоліо на кожи писане, повадіо све што се годъ тиче южнославенски Србски земаля. Изъ I-вогъ дела индекса вадіо самъ и оно све што се тиче Далмаціѣ и нѣны градова, острова ядранскогъ мора, и остали югославенски предѣла; но кадъ самъ после вадіо, да се брой документа относећи се на те землѣ у доцнѣя времена, тако страшно умножава, да цело мое време небы достачило ня да саме ове регестре извадимъ и препишемъ, онда самъ изъ II-ге, III-ће и IV-те кнѣиге индекса вадіо само Србства тичућа се акта, и непа врло важна южнославенска, у коима самъ се надао, да може быти што за нашу исторію. Тако самъ пописао подъ рубрикама: *Regnum Russiae seu Serviae, Bosna, Albania, Sclavonia in genere, Ambassadors etc. tractatores, provisoires missi ad Sclavoniam, Scutarum,*

Durachium, Jadra, Spalatum, Tragurium, Nona, Ragusium, insula Arbum, Anserum, Chersum, Quarum, Brazza, Barones Croatiae, Comites Vegliae, Sibenicum, изнашао и преписао у еданъ регистаръ до 1000 комада акта, коя сва снадаю у време одъ год. 1293 до 1437.

Друго одѣленѣ, коя самъ прегледао и исцрпао, зове се: *Commemorialia*, садржава у себи савремене копіе своју дужду и правительству Млетачкомъ са стране долазећи писамъ и документа одъ год. 1285 до 1520-те, кои оригинали, у дуждовомъ двору хранѣни пропали су по najveћој части при пожару, кои е године 1577 дуждову палату опустошио, но срећомъ су ове вѣрне и савремене копіе у другомъ надлежательству држане и сачуване биле. Обузима 22 велика фоліанта на пергамену писана, и у овима су управо најлюбопитније ствари. Изъ овы самъ регистрирао до 300 разны на Србску историю односећи се споменника.

Треће одѣленѣ, одъ мене разгледано зове се: *Secreta Consilii Rogatorum*, садржава у себи тайна дѣла и заключенія одбора властела Млетачки састои се изъ 33 велика фоліанта на пергамену писана, и простире се одъ год. 1345 до 1481-ве. Изъ овы самъ сачинио регистаръ садржавајућий у себи до 330 разны акта къ Србској исторіи принадлежећи.

После тога правіо самъ јошъ списакъ споменника къ Србској исторіи принадлежећи и долазећи се у рукописнимъ кодексима кои се зову: *Liber plegiorum*, *Libri Syndicatus*, *Libri blancus etc. albus*, *Libri litterarum secreti Collegii*, *Liber Pactorum*; а навадио самъ и у списакъ побележио изъ овы своју до 100 комада различни акта одъ части najveће важности и древности.

Тимъ начиномъ добио самъ каталогъ, у комъ е записано време, кратакъ садржай, и мѣсто где

се у Млетачкой архиви налазе, одъ найманъ 1800 комада найразличити акта, манъ, више важны, а къ исторіи Србской принадлежећи, кои сви спадаю у време одъ године 1200 до 1520-те према има неколико и стари, чакъ изъ 10-тогъ столѣтія. Али за цело можемо се надати, да ће се овај брой знатно умножити, докъ се іошъ и остале части архиве претресу, докъ се одѣленъ оригинала у редъ доведе, попише и за употребленъ приступно учини, и докъ се она одѣленія испитаю, коя я збогъ краткости времена за садъ прегледати нисамъ могао.

Почемъ самъ горе описаный регистаръ начиню, престао самъ правити ове каталоге, ербо самъ желіо донети са собомъ баръ нешто у целости преписано, одъ оны многы драгоцѣны споменика наше исторіе, за коє самъ дознао, да се ту налазе и имати могу, и коє самъ истражіо и у мой списамъ уписао. И тако извадимъ помоћу мои регистра изъ свію овы горе именованы одѣленя, тамо и амо 130 комада акта, о којима самъ судіо, да ће нѣво читанъ моћи учинити радость онимъ моимъ предпоставлѣнимъ старешинама, друговима и пріятельима, кои су любећи топло свой родъ и нѣгову славу исторію, найвише и подѣйствовали, да се овај посао радити могао.

Найпосле, да бы наши обдѣлавательи исторіе видити могли и увѣрити се, да су преписи овы акта сви стари и савремени, начиню самъ одъ свакогъ одъ оны велики одѣленя вѣрне снимке, изъ кои се карактеръ и начинъ писма нѣовогъ познати може.

Сва ова акта писана су на Латинскомъ языку средиѣга вѣка. Само самъ єдну єдину оригиналну листину славено-хрватску нашао, писану глаголскимъ словима на пергамену године 1512, на острову Крку, коя є и архиварима была досадъ

непозната, и кою самъ имъ я прочитао и на Латински превео, и за себе преписао и факсимилирао.

Изъ горе реченогъ већъ може славно Друштво увидити, да е съ овимъ моимъ трудомъ само започетъ посао врло важанъ за обясненъ Србске исторіе, кои кадъ се сврши, и кадъ се исторійски обдѣланъ явности и свету преда, за цело ће нову славу и важность Србскомъ имену и народу и дома и предъ целимъ изображениемъ светомъ придобити, и тако благотворна морална слѣдства имати. Но не само у архиви Млетачкой има јошъ много нашега блага, кое ће требати истражити и скупити, него по увѣравању тамошњи учены люди, кои су се за мой посао интересирали, и у осталимъ збиркама Венеціе, а поименце: у библиотекама св. Марка, патриаршіе и кавалѣра Циконѣ; овај последній самъ има преко 5000 комада важны и редки рукописа, међу којима има изгубљени изъ архива Млетачкогъ кодекса; далѣ у музеуму Венеціанскомъ кои се зове Кореровъ; па и по другимъ приватнимъ збиркама много се јошъ сакривено налази.

Кадъ бы наше славно Друштво съ одобреніемъ Светлога Господара и Княза нашегъ, свогъ милостивогъ покровителя, и съ помоћу Правительства нашегъ, кое га великодушно обдржава и средствима снабдѣва, све ово добило, па и оно добавило и сакупило, што се јошъ у Дубровнику, у Бечу, у Загребу, у Сремскимъ Карловцима, у Русији и по многимъ местима у приватнимъ рукама одъ Србски споменика налази, за цело бы се толика и тако богата грађа за Србску исторію саставила, да бы се одъ нѣ могло подићи дѣло, кое бы светъ о прошлости и о важности србства много важніе мыслити и достойніе судити научило. Ово е великій задатакъ, и посао за десетине година, али ће га добра воля и искрено прилежа-

ванъ са родолюбивомъ ревности сдружено за цело срећно свршити моћи!!

Я се надамъ да наше славно Друштво неће одъ срећно започетогъ овогъ посла одустати, а да ни наше Высокославно Правительство, желеће свесрдно унапредити образованость народа и народну књижевность, и умножити честь и славу Србскога народа предъ светомъ, неће одрећи Друштву свою великодушну подпору и помоћ у овомъ предпріятію. (*)

У Београду 31-вогъ Окт. 1857.

Дръ Н. Шафарикъ.

(*) По заключенію Друштва Србске Словесности напечатаће се у ндуемъ 10-томъ делу Гласника регистра, коя е подписаный у Млетачкомъ архиву сачинію, а печатаиъ цѣлы акта одложиће се донде докъ се подпунія збирка састави.

ИЗВЕСТІЕ

О ДѢЛАНЮ И СТАНЮ ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ ГОДИНЕ 1856. ЧИТАНО У ГЛАВНОМЪ ЗАСѢДАНІЮ 13 ЯНУАРА 1857.

Кадъ е год. 1841 на предложенъ ондашњи Професора у Ликею, Господина Атанасія Николића и Јована С. Поповића, Друштво Србске Словесности заведено, положена му е былата поглавита цѣль, да на ображаню Србскогъ езика и разпространяваню наука у обште на Србскомъ езику по своимъ силама ради. Колико е Друштво у теченю времена овой цѣли одговарало, показали су нѣгови Гласници, ови носіоци укупне Друштвене дѣлательности.

Нежелећи бацити сенку на првенацъ овога Друштва, кои, као и свакій почетакъ людске дѣлательности, печать трудности и боязливие несикурности на себи носи, већъ почитуюћи племениу, велику и трудну цѣль Друштва, съ узтезаніемъ примѣчавамъ, да е оно у почетку, опредѣливши себи одвећъ пространый кругъ дѣлания, Друштвену цѣль са поособномъ цѣли каквогъ писателя, озбиљнію и вештественію народа ползу са узгредномъ и невештественомъ ползомъ помешало, те тако и чисто-забавнимъ саставцима место у Гласнику уступило. Но ова е сенка наскоро изчезла, и Друштвена дѣлательность сведе се на известній, опредѣлителній кругъ. Озбиљніи предмети, а нарочито изпытиваня и освѣтляваня наше исторіе тичући се, привукоше на себе найвећу пазливость Друштва, а чисто за-

бавни одпадоше, као недостојни одзиви оваквог Друштва и по њеној садржини и по вештини. Гласникъ постаде одзивомъ умној, избраженој класи народа, постаде будилникомъ народногъ поноса, народне свести и прадедске славе.

Овој поглавитој цѣли верно оставше Друштво прикупило е и ове године лепы података, нарочито за старию нашу историю, а особито трудомъ Господина Јордана Х. Константинова, учителя у Скопљу, кога е оно јошть у почетку прошле године къ скупляню наши старина ободрило, обећавши му пристойну награду. Одъ овы података, по већој части печатаны у VIII. свезки Гласника, нарочито споменъ заслужуе кратка историја одъ цара Душана до кнеза Лазара, кога се на анатему, Цариградскимъ патријархомъ на нашу цркву бачену односи, да оно важно житіе Светогъ Клименте на Грчкомъ езiku печатано и неспоминѣмъ, кога е истый Господинъ Друштву на поклонъ послао, и кога нашу историю одъ времена Св. Кирила и Методіа у већу светлостъ поставља. Оваквомъ прибираню података за нашу историю присаєдинѣне су и литографисане таблице стары Србски новаца, кога е Г. Јанко Шафарикъ съ краткимъ описаніємъ пропратио.

Къ не маломъ освѣтленю наше историје служи' ће и прилогъ Г. Константина Николаєвића: „О границама, докле се е простирала областъ негдашнѣгъ Пећскогъ Патријархата“, почемъ ће дати повода пространіємъ претресаню и изпытиваню.

Почемъ далѣ речена цѣль Друштва неизключуе изпытиваня на томъ полю и у страны народа: то е съ ползомъ у Гласникъ примѣнь и „Животъ Св. Саве“, Господиномъ Нешићемъ съ Русскогъ

езика преведеный. — Толико в овогодишній Гласникъ могао овогъ матеріяла у себе смести. Но да бы се Србскій народъ са своіомъ исторіомъ пространіе и раніе упознао, прегледало в Друштво Хилфердингова писма, тичућа се Исторіе Србаля и Бугара, коя в Г. Миланъ Ћ. Милићевићъ превео, и нашавши у њима резултате изпытиваня у исторіи речены народа, препоручило їй в Попечительству Просвете, кое в преводителю трошакъ за печатанъ поклонило.

Найпосле, на предложенъ Г. Јована Гавриловића, писано в Господину Николаевићу у Дубровникъ, да за Друштвене новце, кое пра себи има, изъ кнѣига: „*libri sex statutorum; reformationes; liber viridis*“ и изъ други' изпише оно, што се насъ и наше исторіе тиче.

У обзиру на ображаванъ Србскогъ езика Друштво в оставило лепъ споменъ потомству у Даничићевой „Србской Синтакси“, кою в, збогъ њїне величине, препоручило Попечительству Просвете на одкупъ за 120 ₤ дес. Обилна грађа, по миѣнїю езикословногъ Одсека, принеће будућимъ езикословима неоцениме ползе и олакшице у опредѣляваню правила Србскомъ слогу и духу Србекогъ езика. Подобну похвалу заслужуе и прилогъ истога Господина, у VIII части Гласника печатаный, као почетакъ трудногъ изпытиваня о „Србскимъ акцентима“.

Но да бы ово ображаванъ многостранно и подпуно было; да бы се положена и изпытана правила съ духомъ нашегъ езика и у савршеніой форми, у естестичной одеѣи показала, те тако и на той њиви теорія съ практикомъ сдружила, примило в Друштво у реченый Гласникъ „Похвалу речъ Светомъ Сави“, одъ Г. Архимандрита Гаврила, и „Кнѣживне образе“ одъ Господина Јо-

вана Ристића. У овима се критично изпытую и оцѣною дѣла на книжевномъ полю упокоеногъ члана овога Друштва, Іована С. Поповића.

Овомъ дѣланю присаєдило е Друштво и богаћенъ книжевногъ езика, прибиранъ оны речій, кое се у различнымъ краєвима Србства по-частно и редко говоре, а тако исто и пописанимъ речма изъ Штулиногъ Словара, кое е Друштву послао Протопресвитеръ Дубровничкій Г. Николаєвићъ.

Ово е краткій, общій прегледъ овогодишнѣгъ укупногъ дѣланиа Друштва; но да бы се ово дѣланъ достаточнѣ прегледати и оцѣнити могло, неће излишно быти, разложити га на почастна дѣланиа поедини Одсека.

I. Одсекъ Философскій прегледао е:

1. прилогъ Господина С. Сретеновића: „О епиской народной поэмы“, преведеный съ Русскогъ езика;

2. „похвалну речъ Светомъ Сави“, прилогъ Господина Архимандрита Гаврила;

3. „книжевне образе“ одъ Г. Іована Ристића

II. Одсекъ Историско-Правословный:

Прилогъ Г. Николе Крстића: „Разсматраня о старымъ Србскимъ прѣвама, на основу писмены споменика и Душановогъ законика“;

III. Одсекъ Природословный:

1. рукописе Г. Іована Миленковића, бывшегъ Београдскогъ цариника;

2. прилогъ Г. Владимира Якшића: „Државопись Србіе“ и „наставленъ за Осмотрителъ погодписны бележеня у Србіи“; „Државопись землѣ дѣліа Княжества“;

IV. Одсекъ Ёзикословный:

1. Исаиловићева недовршена „правила о Србскомъ правопису“;

2. „Синтаксу“ Г. Ђорђа Даничића, съ прилогомъ: „о Србскимъ акцентима“;

3. Протопресвитеромъ Дубровничкимъ Господиномъ Николаевићемъ послане речи, покуплѣне изъ едне части Штулиногъ Словара, числомъ 8387;

4. Граматину Г. Тодора Недельковића;

И. Одсекъ Историскій:

1. прилогъ Г. Димитрія Нешића: „Животъ Светога Саве“, преведенъ съ Русскогъ езика;

2. саставъ Г. Милана Ћ. Милићевића: „Србія последнѣ године Карађоћеве владе“;

3. Милићевићевъ преводъ: „Писма Хилфердингова о исторіи Србаля и Бугара“;

4. прилогъ Г. Константина Николаевића: „О границама, докле се е простирала областъ негдашнѣгъ Пећскогъ Патріархата“;

5. надписе, послане Господиномъ Јорданомъ Х. Константиновимъ;

6. надписе, кое е са стары рукописа снмио Г. Константинъ Николаевићъ;

7. прилогъ Г. Милоша Поповића: „Статутъ Польичкій“ по Павлу І. Шафарику;

8. диплому войводе Угровлахискогъ Јоана Михаила одъ године 1596;

9. надписе, кое е Г. Николаевићъ изъ Дубровника послао;

10. старе рукописе, послане изъ Скопља Јорданомъ Х. Константиновимъ;

Са свршенимъ овимъ прегледомъ прелазимъ на станѣ нашега Друштва, у колико е ово новимъ подарцима кое у књигама и старимъ рукописима; кое пакъ у новцима и стварнимъ старинама поболшано.

А. Подарци у новцима:

По приложеномъ списку А. умножена е сбирка новаца са 261 комадомъ.

Б. Подарци у књигама:

Ков одъ различни Академїа, ков пакъ одъ поедини лица добило е Друштво, по приложеномъ списку Б. свега 168 комада.

В. Подарци у рукописима:

1. одъ Г. Лазара Арсенијевића, Члана Совѣта, два писма Књазу Милоша одъ год. 1815;

2. одъ Г. Іоаникія, Епископа Ужичкогъ: „Уговоръ међу Књаземъ Ипсиланти и Србскимъ Архіереємъ Іосифомъ Буктировићемъ“ о садѣйствованю овога, да се миръ међу Србіомъ и Грчкомъ одржи;

3. одъ Јордана Х. Константинова, „житіе и жизни преподобне наше матере Петке“; „житіе княза Стрегана“; „Слово Кирила Словенца, Солунскаго философа Бугарскаго“; „писмо Пале Инокентія Стефану Душану, Цару“; „Помѣникъ храму Святаго Благовѣщенія прѣсвятіе Богородице подъ увесіе Чернів Горн въ мѣстѣ нарицаемѣмъ водичникъ“; рукописну књигу различногъ садржая, у којој се налазе пописани Патріјарси и Архіепископи съ краткомъ историомъ одъ Стефана Душана до Кнеза Лазара; описаніе манастира, и то а) *Матке*, зиданогъ кралѣмъ Андреашемъ; б) *Люботина*, сазиданогъ Светомъ Николаю Госпођомъ Даницомъ у време Краля Душана, в) *Побожія*, озиданогъ Стефаномъ Дечанскимъ владичици Богородици; г) Душановогъ манастира, подигнутогъ у славу Светомъ Архистратигу Михаилоу; наипосле, неколико са плоча снимлѣны надписа;

4. одъ Ристе Армаша: диплому войводе Угровлахискогъ Іоана Михаила одъ год. 1596;

5. одъ Протопресвитера у Дубровнику, Г. Николаевића: „Reipublicae Ragusienis eiusque opti-matum insignia“ и неколико снимљѣны надписа.

Г. Подарци у стварнимъ старицама:

1. одъ Г. Јована Гавриловића: две окрићне цигле, съ надписомъ Legionis quartae Flaviae;

2. одъ Г. Јосифа Веселића: 7 комада рим-ски циглица;

3. одъ Г. Владимира Јакшића: Земљовидъ „Orbis veteribus notus.“

Добывену одъ Г. Мачая, Хирурга, минера-логичну сбирку, уступило е Друштво нашемъ Ликею.

Краткѣй овай прегледъ дѣлана Друштва по-казуе, да исто, према своимъ слабымъ средства-ма и околностима, съ годинама сазрева и большой будућности на сусреть иде. Кадъ убогѣй на об-штый жртвеникъ штогодъ принесе, онъ е принео *се*, и потOME неможе съ богатиромъ ни у срав-неніи доћи. И самый дакле малый успѣхъ Друш-тва, према усиљной борби съ противностима и околностима, праведно заслужиуе общте призна-тельности и лепе надежде, да ће будућность, ка-мень по камень сабираюћи, потомству величе-ственно зданіе озидати на нѣгову радость, понось и славу.

Секретаръ
Ђорђе Мазетићъ.

А. СПИСАКЪ

принослѣны Друштвены стары новаца у год. 1856.

Мачай, Хирургъ: поклоніо е 1 сребрнъ новацъ Стефана Дечанскогъ.

Марко Андреевићъ изъ Крагуевца поклоніо е 3 бакарна новца.

Јосифъ Веселићъ поклоніо е 6 бакарны новаца.

Радованъ Стоичевићъ, Парохъ Медвеђскій, поклоніо е 1 сребрнъ новацъ.

Хаци-Риста Бесара, поклоніо е 3 сребрна новца.

Јанко Јовановићъ, Началникъ Среза Омольскогъ, поклоніо е 5 бакарны новаца.

Миланъ А. Симићъ, поклоніо е 140 бакарны новаца.

Јорданъ Х. Константиновъ, поклоніо е 50 сребрны и 34 бакарна новца.

Димитріе Матићъ: поклоніо е 1. сребрнъ новацъ Стефана Дечанскогъ.

Софроніе Надрлянскій, Протопр. ђупринскій поклоніо е 1 бакренъ новацъ.

Илія Марковићъ, Цариникъ Любовискій поклоніо е 3 сребрна новца.

Сава Вукотићъ, Црногорацъ поклоніо е 4. сребрна и 9 бакарны новаца.

Б. СПИСАКЪ

принослѣны Друштвены књига у год. 1856.

Стеванъ Петровићъ, ц. кр. земальскогъ Суда Саветникъ: *Апѣланову* Историю на латинскомъ сви-ку одъ год. 1477.

Смоленѣцъ, Лужичанинъ: „*Handbuch zur leichten Erlernung der wendischen Sprache für die verschiedensten Ver-*

hältnisse des menschlichen Lebens, von J. E. Schmalzer;" „Kleine Grammatik der serbisch-wendischen Sprache in der Oberlausitz, von J. E. Schmalzer;" „Lehrbuch der serbisch-wendischen Sprache nach Dr. Wn's Methode zusammengestellt von J. E. Schmalzer;" „Часописъ товариства Матице Србске 1853—1854. Редакторъ Якубъ Вукъ;" „Календаръ Протика за год. 1856", и „Спевъ Принцу Алберту“.

Иованъ Мариновићъ: „Coup d'oeil sur la literature moderne des Serbes;" „The eastern question discussed from a South-sclavonian" и т. д.; „Lettres sur l'Adriatique et le Montenegro par X. Marmier" у две части.

Милица Стоядиновићъ: свое „песме" 1 ком. Краљѣвско-Баварска Академія наука: одъ историскогъ одсека *седмъ* свезкій; одъ философско-филологискогъ одсека *седмъ* свезкій; и „археологична начертанія“.

А. Хилфердингъ свое сачиненіе: „Писма о Историји Србаля и Бугара“.

Матица Будишинска: „Часописъ" у 3 свез. и „Лѣтописъ" у 3 свезке.

Краљѣвско-Пруска Академія: „Месечна извѣстія" одъ год. 1854—55.

Николаѣвићъ, Протопресвитеръ у Дубровнику, „Магазинъ" за год. 1852—53.; „Жефаревичеву Стематогрaфію“.

Архимандритъ Гавриль: „О другомъ вселенскомъ собору“.

Веселићъ Јосифъ: „Библиогрaфію Далмаціе и Црне Горе“.

Миланъ А. Симићъ: „Вовну Географію Европе;" „Eventus memorabiles historiae universalis", и „Ovidii Nasonis metamorphoseon“

Краљѣвско-Баварска Академія: „Разправе философско-филологичногъ одсека" 7-е части 3. оделенъ; Доктора Лоренца Хибнера: „Биографску

Характеристику;“ „Разчланенѣ кралѣвско-Баварскогъ жительство;“ „Беседу Фридриху Вилхелму Шелингу;“ „Разправа историскогъ одсека“, части 8-е оделенѣ I.

Илія Кузмановићъ: различни књига 61 ком.
Д. Матићъ: две старе немачке књиге.

Мађарска Академія: 10 свезкій „Известителя Академіе за годину 1855;“ 2. части „Мађарско-Историскогъ Магазина;“ „О Мађарскомъ правопису;“ „Беседу у споменъ Графу Іосифу Телеки;“ „О навоштенимъ таблицама, нађенимъ у Трансилваніи“.

Петаръ В. Іовановићъ: „Мавроурбинову Историю“ на Рускомъ езикѣ.

Миклошићъ: „Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen“.

Романъ Зморскій: „Литерарный Дневникъ;“ „Домаћи спомени и повѣсти“.

Императорско-Руска канцеларія: „Памятники дипломатическихъ сношеній древней Россіи“ 4-у часть.

Руско Географско общество: 10 свезкій и 2 свезке „Етнографискогъ Сборника.“

Іосифъ Веселићъ: „Благо звика словинскогъ.“

Матица Србска: „Лѣтописа“ за год. 1856-у часть I-у.

Миламовићъ: „Исторія Црне Горе“.

Јорданъ Х. Константиновъ: „О животворномъ источнику частнога храма у Цариграду“ и „О животу Св. Климента, Архіепископа Бугарскогъ“. 1. к.

Г. Панчићъ, „Verzeichniß der in Serbien wildwachsenden Phanerogamen, nebst den Diagnosen einiger neuer Arten.“

СТАНЪ КАССЕ

ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

за 1856. год.

Прочитано у главној седници 13 Јануара 1857.

1. Примио подписани Казначей Друштва одъ бившегъ Казначей Г. Любомира П. Не-
надовића 15.549 гр. 16 пр. чар.

2. Одъ продати књига
по рачунима 1252 гр. чар.

3. Половину помоћи што
Правител. Друштву у помоћъ
дав у 110 ₪ цес. по 56 гр. 6240 гр. чар.

Свега примљено е 23.041 гр. 16. пр. чар.

Издаванѣ.

1. За награде ГГ. члановима кои дописе у Гласникъ даю 5208 гр. чар.

2. Плата послужителѣма 648 гр. чар.

3. Трошкови разни Друштва 669 гр. 18 пр. чар.

4. За повезиванѣ Гласника VII час. 600 гр. чар.

5. Типографіи за печатанѣ Грбова старе Србске Династіе одъ М. А. Симића . 1272 гр. чар.

6. Коммисіонни трошкови 218 гр. 20 пр. чар.

7. Плата Секретару за два месеца 400 гр. чар.

Сумма 9015 гр. 38 пр. чар.

преносъ	9.015 гр. 38 пр. чар.
Готовине има кое у облигаціама кое пакъ у го- товомъ новцу	14.026 гр. (*)
Свега	23.041 гр. 38 пр. чар.

*Казначей Друштва Србске Сло-
весности и Секретаръ Полчит.
Просвѣщенія,
М. А. Симићъ.*

(*) Овде е 300 талира или 7200 гроша, што е В.
Правителство дало да се ко пошлѣ у Млетке ради старе
Србске исторіе.

НЕКРОЛОЗИ.

Године 1857, 18 Марта, умрѣо є у Темишвару, држави Аустрійској, еданъ одъ најстариѣ редовны чланова Друштва Србске Словесности, **ДИМИТРИЈ П. ТИРОЛЪ.**

Покойникъ се родио у Чакову, у Банату 31 Маја 1793. Најпре се учио у месту свогъ рођења, после тога у Бристу, у Темишвару, и у Кечкешмету; у Мези-Бериню свршио є више гимназіјалне разреде, а у Пожуну у Евангеличкомъ лицеуму кодъ професора: Гроса, кои є био првы управитель гимназіѣ Карловачке, Станислаидеса и Фабрія, слушао є науку философійске. Хтео є науку продужити и слушати права; али га отацъ позове кући да трговину води. Као послушавъ синъ и преко волѣ свое врати се кући, и 1816 године смести се у Темишвару као трговацъ.

Али є Тиролъ и изишавши изъ школа настаѣо самъ учити се и науку себи прибављати, а особито познати литературу Србску. Желю да пише књиге на свомъ материнскомъ езику показао є тимъ, што є 1813 године огласио, да ће издати *Повѣсть Краковске принцезе Ванде*. Књига ова нїє на светъ изишла збогъ мало предплатника.

У трговини срећа га послужила нїє; зато се нѣ остави; и стане у полицајну службу у вароши Темишвару као писаръ. Алъ и у овой служби нїє му се допало; зато є остави и посвети се Србској књижевности. Као познатогъ у књижевности Србина препоруче га ГГ. Танасіє Звекнић и Др. Јованъ Стеићъ покойномъ Бѣрему Обреновићу за учителя деци. Тако дође у Србию 1829 и био є у кући Бѣремовой преко 12 година учитель.

Кадъ в бѣремъ Обреновићъ свогъ сина у Одесу послао, да се тамо учи, послао в уза сина и Тирола, као учителя и пратиоца. У Одеси се бавио две године. Ту в имао прилику познати се са ондашњимъ ученимъ Русима, и императорско Одеско Обшество исторіе и древности избере га едногласно за свогъ „дѣйствителногъ“ члана.

Вративши се изъ Одесе у Београдъ, поста- не овде инспекторъ правителствене типографіе; али те службе буде лишень у Августу 1842. Оставивши Србію смести се опетъ у Темишвару; где в живіо докле оданде ніе морао одъ Маџара укло- нити се. Кадъ се миръ у Аустрійској држави по- врати, Тиролъ оде у Темишваръ, у коме в месту быо учитель Србскогъ езика у тамошньої гимна- зіи и управитель основны местны Србски школа.

Онъ в издао на светъ:

1. Привѣствователна књижица употребле- нія ради Србске юности. У Будиму 1818.

2. Банатски Алманахъ за годину 1827, 1828. У Будиму.

3. Славенска граматика, садъ првый путъ на србскомъ езикѹ изяснѣна. Прва свезка у Бечу 1828.

4. Немачка Граматика за употребленіе Срб- ске младежи. У Будиму 1830.

5. Политическо Земљоописаніе за употребе- ніе учеће се младежи. У Београду 1832.

6. Начертаніе ученогъ Србскогъ Друштва. У Београду 1835.

7. Сила пріятелства или Донъ Жуанъ и До- на Теодора. У Београду 1835.

8. Миѣніе о употребляваню страдателне ча- стице се. У Београду 1836.

9. Мѣсецословъ за годину 1836, 1838 и 1842. у Београду.

10. Уранія за годину 1837 и 1838. У Београду.

11. Подвиги Дмитрія Максимовића Княжевића, Попечителя Одескогъ учебногъ округа и Президента Одескогъ Общества Исторіе и Древности. У Београду 1841.

12. Нѣскольکو словъ о томъ, пишуць ли Сербѣ буквами своего изобрѣтенія. У Одеси 1841.

13. Одривакъ изъ Вевелинове Исторіе о Славенима. У Београду 1841.

14. Доказиванъ, да су Славенски народи приими Христіанство іошть пре Кирила и Методія. У Београду 1841.

15. Прегледъ Военногъ живота и подвига Мухаила Андреєвића Милорадовића. У Београду 1841

16. *Kleine Grammatik der serbischen Sprache für Deutsche.* У Новомъ Саду 1851.

Тироль е издао бевъ свогъ имена:

17. Казиванъ стары Требъшана, и архива сердара Малише и напетана Бошка Буѣића Никшића. У Београду 1842.

18. Возсаєдиненіе униата съ православномъ црковомъ у Руской Имперіи. У Москви 1841.

19. Забавни календаръ одъ Винка Лозића за 1830. У Будиму.

Подъ туђимъ именомъ е издао:

20. Сятнице изъ правописанія. У Одеси 1841.

Осимъ тога прилагао е онъ саставке у додатакъ къ Србскимъ Давидовићемъ Новинама, у Србскій Лѣтописъ, у Забавникъ Давидовићевъ, у додатакъ къ Србскимъ Београдскимъ Новинама, у Народный Србскій листъ, у Србскій Магазинъ; и у II. књигу Огласителя Јована Николића.

Много е принео къ томе, да изиђу Србски Споменици. У Београду 1840.

О своме е трошку штампао: Несрећно супружество Јована С. Поповића. У Будиму 1840; а препечатао у Београду 1837 Усамљеногъ Јуношу Милована Видаповића.

У рукопису е оставіо:

1. Споменикъ чрезвычайны мужава народа нашегъ.

2. Политичка Исторія Баната.

3. Немачка Граматика за употребленіе Србске младежи прерађена и умножена.

4. Historische Übersicht Serbiens neuerer Zeit.

5. Исторички прегледъ Србіе нашега времена.

6. Житіе Звекана Јове, забатаалногъ Полковника.

7. Основне черте повѣстнице Србске. — А пропале су му, кадъ су Маџаринѣгову кућу и библиотеку разграбили:

8. Исторія Крме Татарске по Мурзакевићу.

9. Система нарави съ Немачкогъ.

10. Друга Свеска славенске Граматике.

11. Благовонный Садъ, образованіа ради Србске младежи.

Србску Граматику Вукову, која е изишла на Немачкомъ ѣзику у Каселу 1824 съ предговоромъ Якова Грима, превео е са Србскога на Немачкій Тиролъ (Види I часть Србскогъ Лѣтописа 1827. саставакъ Милана Любиправдића).

ПЕТАРЪ РАДОВАРОВИЋЪ, редовный чланъ Друштва Србске Словесности, умре 3 марта 1857 у Београду. Родіо се у Бачкой у Новомъ Саду године 1808, где е и гимназіалне науке свршио. У Пештанскомъ е университету учио философію и права. Године 1830 постане адвокатъ. Радіо е адвокатске послове у Бачкой и у Срему, докле године 1834 јунія месеца прешавши у Србию постављенъ бы за професора у гимназиі Крагуевачкой, која се онда отвори, едина у Србиі у оно време. Године 1836 марта месеца постане управитель своју школа у Србиі, а после две године и два месеца, 1838 месеца мая секретаръ у Попечителству Просвѣщенія, које се онда постави; исте године

у почетку новембра премештенъ бы у лицей, ком се онда отвори, за професора математике, статистике и Немачкога езика; после петъ месеци, марта 1839, опетъ бы постављенъ за секретара у Попечителству Просвештенія, у комъ в одъ октобра године 1841 до августа 1842 извршивао и дужностъ начелничку. Године 1842 месеца новембра бы постављенъ за председателя окружнога суда Чачанскога, а 10 септ. 1843 опетъ се врати на стару службу свою за главнога управителя народны школа. У тој га служби и смрть затече.

За члана Друштва Србске Словесности быо е изабранъ јошъ о постаню нѣгову у првой главној седници, године 1842.

Књижевна су дела нѣгова ово:

Кратко сочиненіе антропологіе или наука о човеку. У Београду 1844.

Обшта зная свакомъ човеку нужна. У Београду 1850 и по другій путъ 1856 умножено. Ову е књигу на Бугарски превео и у Београду године 1855 штампао С. П. І. Кољувъ (Общи знанія всѣкому чловѣку нужны).

Войне Срба съ Турцыма одъ устанка Војда Србскогъ Карађорѣа до Септембра месеца 1813. Изъ поузданы извора. У Београду 1852.

Јошъ е и „Новине Читалишта Београдскога“ уређивао године 1848.

И тако покойникъ у Србскомъ народу не беше само знатавъ човекъ по службама које одпривляше него и у књижевности наконъ себе споменъ остави.

БИБЛИОГРАФИЈА.

І. СРБСКЕ КЊИГЕ ГОДИНЕ 1856.

(Ако која одъ овихъ књига ние овде записана, секретарство ће Друштва Србске Словесности бити веома захвално свакоме ко му за њу јави. — Коя се књига јошъ ние могла добити у Београду, кодъ њѣ е стављѣно одакле се дознало за њу. — Између школскихъ књига записане су само оне које су први путъ штампане године 1856 и које су прештампане са знатнимъ променама.)

АВРАМОВИЋЪ Б. Грамматика старогрчкогъ или Еллинскогъ езика. Са Грчкимъ и Србскимъ задатцима за преводъ. По Кинеру. Израдио Ђвтиміе Аврамовићъ, професоръ Елиногрчкогъ езика у гимназији Београдској. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду печатала правительствена књигопечатња. 8. с. III, л. 3, с. 356.

——— **Читанка новогрчкогъ езика за потребу трговачке школе.** Израдио Ђвтиміе Аврамовићъ, професоръ Елиногрчкогъ езика у гимназији Београдској. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду печатала правительствена књигопечатња. 8. л. 3, с. 173.

АКУРТИ І. и Д. Naravopis živinskog carstva. Za c. kr. austrianske nižje gimnazije sastavio Věkoslav Pokorný, učitelj naravopisa na c. kr. akademičnoj gimnazii u Beču. Preveli J. i D. Accurti. U Beču troškom c. k. prodavaonice školskih knjigah. 8. X, 215.

АЛГЕБРА за гимназіє. Прегледала школска комисија. У Београду у правителственој књигопечатњи. 8. л. 1, с. 286.

Дело Ф. Мочника.

АТАНАЦКОВИЋ П. Приносъ родољубивыхъ мыслей на жертвеникъ народнога напредка. У Новом-Саду типографія Дра Дан. Медаковића. 8. л. 2, с. 68.

У предговору се именує ко е писао.

БОГОВИЋ М. Frankopan. Drama u pet činah od Mirka Bogovića. U Zagrebu tiskom narodne tiskarnice Dra Ljudevita Gaja. 8. л. 4, с. 165.

БУКВАРЪ Србски ради учєня младежи гражданскому и црковному читаню. У Новом-Саду књигопечатња Дра Дан. Медаковића. 8. 52.

— Нѣмачкій. У Бечу трошкомъ ц. кр. дирекціє училиштныхъ књига. 8. 56.

ВЕЛЬКОВИЋ С. I. Беседа, којомъ е Столянъ Јов. Вельковић, докторъ права и привременый професоръ Римскогъ и Криминалногъ права у Лицею К. С. своя предаваня отворио. У Београду при правит. књигопечатњи. 8. 15.

ВУИЋ В. Србска граматика за гимназијану младежъ княжества Србіє написао Владимиръ Вуйић, професоръ єзика Србскогъ и Славенскогъ. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду у правителственој књигопечатњи. 8. 244.

ГЛАСНИКЪ Друштва Србске Словесности. Свезка VIII. У Београду у књигопечатњи княжества Србіє. 8. л. 2, с. 363, съ 3 табл. литогр.

ДОГМАТИЧНО БОГОСЛОВІЕ. Съ рускогъ преведено. У Београду писменима княжеско-Србске књигопечатњи. 8. 413.

Дело архимандрита Антонія.

ЖЕРТВА Авраамова препечатана Глигоріємъ Возаревићемъ у Београду при правителственој

типографіи 1835 године а по други путъ Бреміомъ О. Караѣиомъ у Панчеву у печатњи кодъ А. Сибенхара. 8. 40.

ЗАДРАВЕЦЪ I. Bogoljubno dēte ili molitvenik. Za porabu školske mladeži sastavi ga Josip Zdravec svetjenik nadbiskupie zagrebačke i kateketa realnih i glavnih školah varaždinskih. U Varašdinu tiskom i troškom c. k. povel. knjigotiskarne J. Platzera. 12. c. 259, л. 2, съ 1 икономъ.

IZVĚSTJE godišnje o nižoj realnoj i glavnoj učionici dēčakah u Varašdinu koncem školske godine 1856. U Varašdinu u Jos. Platzera. 4. 40.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 15.

ЈАІС P. M. Izvorna poviestnica milostivo-čudotvorne prilike Gospe Radnanske. U Budimu slovima Martina Bago. 8. XXXII, 364. (друго изданѣ)

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 14.

ЈОВАНОВИЋЪ П. Саса одъ Петра Јовановића Београдскогъ учителя. У Београду при књигопечатњи княжества Србскогъ. 16. 45.

JUTARNJI sedam, to jest boxichna, vodokarstna, vazmena, martačka, velikoga četvartka, petka i subote. Tako nastavljena mukka gosp. n. J. pisana od 4 SS. evangelista sve bozje (?) prividjeno i ispravljeno. Sad četvarti put pritiskopisano u Slovinski jezik. U Splitu tisk M. U. Pipratove i sina. 8. 224.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 18.

КАЗАЛИ П. А. Zlatka piesanca P. A. Kazali. U Zadru tieskom B. Batarah. 8. 88.

КАЛЕНДАРИ. Календаръ са шематизмомъ княжества Србіе за 1856 годину. У Београду у књигопечатњи княжества Србскогъ. 8. 66.

——— Србскій календаръ, за преступну годину 1856 одъ Д. Поповића. Украшенъ съ 30 дрвореза. У Бечу трошкомъ Алберта А. Венедикта. 8. с. 86, л. 1.

———Войвођанинъ. Србско-народный календаръ за преступну 1856 годину одъ Милана Д. Рашића. Украшенъ са 23 (*) дрвореза. IVта годипа. У Бечу писмени Брменског' манастира. 8. 103.

———Годишњак. Велики календар Србски за преступну годину 1856. VII. година. У Новомъ Саду издае књигопечатња Дра Дан. Медаковића. 4. 64, съ 8 прилика у тексту.

———Зорица или календаръ за годину 1856. Издао Бремја Караџићъ. IV година. У Београду правителственомъ књигопечатњомъ. 8. 20.

———Ласта. Мали календар за годину 1856. VII година. Издае печатња Медаковића у Новомъ Саду. 16 64.

КАТИХИСИСЪ, средный, за православна народна училишта у богоспасаемой епархіи Бачкой. У Бечу трошкомъ ц. к. дирекціе училищныхъ књига. 8. л. 1, с. 52.

———Православнога восточнога вѣроисповѣданія катихисисъ за вышше ученичке разреде у Богоспасаемой епархіи Бачкой. У Бечу трошкомъ ц. к. дирекціе училищныхъ књига. 8. л. 1, с. 134.

КИСЕЛЯКЪ И. Е. Pouka u botaniki Vékoslava Pokornoga. Za c. k. austrijske nižje gimnazie. Šněmačkoga preveo Dr. Ivan Evgl. Kiseljак, učitelj naravosl. znan. na c. k. Zagrebačkoj gimnazii. U Beču troškom c. k. prodavonice školskih knjigah. 8. л. 2, с. 167.

КНЕЗОВИЋЪ А. I. Molitvena knjiga pod imenom Put nebeski. Negda iz razliciti knyixicah izabrana i u jedno sastavljena po — —. Sad pako bolje popravlyena, csetverti put na svitlost iz-

(*) Не 23 него 12 на 6 листа.

lazi. U Budimu s cez. kraly. mudroucsene Peshtanske skupchine slovamih. 8. л. 5, с. 642.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 3.

КНЬИГА друга о ѡзыкословію и читанію за Србска народна училишта у Аустрійскомъ царству. У Бечу трошкомъ ц. кр. дирекціе училиштныхъ кнѣига. 8. л. 1, с. 341.

КОВАЧЕВИЋЪ Г. Сраженіе страшно и грозно между Србљима и Турцима на полю Косову, подъ князомъ Лазаромъ случившисе 1389-мъ лѣту Юніа 15 дана. Саставѣно Гавриломъ Ковачевићемъ 1805. 5. путь препечатана Господиномъ Константиномъ Каулициомъ 1834. 6. путь Глигоріемъ Возаровићемъ 1843. 7. путь Бреміомъ О. Караціћемъ 1856. У Панчеву у печатни кодь А. Сибенхара. 8. 72.

КРСТИЋЪ Н. Исторія Славенскы права. Одъ Дра Вацлава Мацыеіовскогъ, превео и са своимъ примѣтбама, коє се на Србско право односе, попуніо Др. Никола Крстићъ, профессоръ права у княж. Србскомъ лицію, редов. членъ Дружтва Србске Словесности и Школске Комісіе у Београду. Издаѣла Матица Србска. У Будиму писмены цес. кр. свеучилишта Пештанскогъ. 8. л. 2, с. XIV, 366, л. 3.

КУКУЛЪВИЋЪ И. С. Pjesnici Hrvatski XV. vieka od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. U Zagrebu tiskom narodne tiskarne dra. Ljudevita Gaja. 8. л. 1, с. 109, л. 1.

Извађено изъ Nevena 1855. Друго име на корици: Stari pjesnici Hrvatski. Svezak I.

— Prvostolna crkva Zagrebačka. Opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. U Zagrebu tiskom narodne tiskarne dra. Ljudevita Gaja. 8. с. VI, 72, л. 1, са 2 листа литогр.

ЛИНДЕНМАЕРЪ Е. П. Описъ минералны вода и нѣино употребленѣ вообще а понаособѣ лѣковиты вода у княжеству Србїи досада познаты. Списао Дръ Ем. П. Линденмаеръ, началникъ санитарскогъ оддѣленія княжества Србїе. У Београду правителственомъ кнѣгопечатньомъ княж. Србскогъ. 8. с. 126, л. 1.

ЛѢТОПИСЪ Србскій за годину 1856. Часть I. II. Година XXX, кнѣга 93, 94. Издае Матица Србска у Пешти. Учредіо Іак. Игњатовићъ. У Будиму писмены цес. крал. Свеучилишта Пештанскогъ. 8. л. 2, с. 156; л. 1, с. 152, л. 1.

У другой кнѣгаи нѣе именованъ уредникъ.

(МАЛЕТИЋЪ Ћ.) Риторика. Део другій. Частна риторика. Одобрѣла школска комисія. У Београду при правителственой кнѣгопечатни. 8. л. 4, с. 159.

У првомъ в делу именованъ ко в писао.

МАРИНКОВИЋЪ К. Плачь Рахили, или ѹбѣненіе 14.000 младенцевъ, на повелѣніе Ирода Цара Юдейскаго во Киддеѣмъ свѣишемъса. Издао Константинъ Маринковићъ, а препечатао Георгіе Стаићъ, бывш. словослагатель прав. типографіе. У Београду у правителственой кнѣгопечатни. 8. 68.

МАUPAS P. D., vescovo di Sebenico. Lettera pastorale in italiano ed illirico al popolo della sua diocesi. Zara, Battara. 8. 29.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 8.

МЕСИЋЪ М. Pověstnica austrijske dèržave. Zaporabu gimnazijah napisao V. Vladivoj Tomek, c. k. izvanred. professor austrijske pověstnice na sveučilištu u Zlatnom Pragu. Iz českoga preveo Matija Mesić. U Beču troškom c. k. uprave školskih knjigah. 8. VII, 187.

МИЛАКОВИЋЪ Д. Исторія Црне горе. Написао Д. Милаковићъ. У Задру у типографіи браће Баттара. 8. IX, 331, 1.

МИЛУТИНОВИЋЪ У. Ереміть у Руссиі или при-
мѣтве на нравы и обычае Русске у почетку
XIX вѣка; отъ Е. Дыпреа отъ Сент-Моръ,
съ Францескогъ на Србски отъ Уроша Ми-
лутиновићъ, протопресвитера Митровачкогъ.
I. свезка. У Новомъ Саду књигопечатня Дра
Дан. Медаковића. 8. с. 138, л. 1.

НИКОЛАВИЋЪ Ћ. Дѣвойчица како треба да се
изобрази. Превео съ нѣмецкогъ Георгій Ни-
колаевичъ, протопресвитерь у Дубровнику,
обдаренъ златнимъ почестнимъ крстомъ Ф.
I., Членъ Д. С. С. У Бечу у Србской печатњи
Соммера. 16. л. 4, с. 226.

НИНКОВИЋЪ П. Србска грамматица за ниже ги-
мнасијалне класе. Одъ Петра Нинковића, про-
фесора гимнасіе Новосадске. Друго попра-
вљено и умножено изданіе. У Новомъ Саду
трошкомъ Ігњата Фукса печатано књигопе-
чатњомъ I. К. Сопрона у Земуну. 8. VIII, 106.

НОВИНЕ. Glasnik Dalmatinski. Два пута на неде-
лю по 1 таб. фол. Уредникъ П. А. Казали
у Задру.

———Gospodarski list. Бданъ путь на неделю по
 $\frac{1}{2}$ таб. у 4. Уредникъ Л. Вукотиновићъ у Загребу.

———Zagrebački katolički list. Бданъ путь на неде-
лю по 1 таб у 4. Уредникъ Н. Хорватъ у Загребу.

———Званичне новине княжества Србіе. Бданъ
путь на неделю по $\frac{1}{2}$ таб. у 4. У Београду.

———Narodne Novine, carsko-kr. službene. Свакій
данъ по $\frac{1}{2}$ таб. фол. Уредникъ Д. Деметаръ у
Загребу.

———Neven. Бданъ путь на мѣсець по 4 таб. у 4.
Уредникъ I. Праусъ у Загребу. Издае се
помоћу Матице Илирске.

———Подунавка. Бданъ путь на неделю по 1 таб.
у 4. у Земуну.

- Ратар. Новине за господарство, радивость и трговину. Ђданъ путъ на неделю по $\frac{1}{2}$ таб. у 4. Уредникъ Д. Петровићъ у Карловцима.
- Световидъ. Два пута на неделю по 1 таб. фол. Уредникъ А. Андрићъ у Бечу.
- Светозоръ. Ђданъ путъ на неделю по $\frac{1}{2}$ таб. у 4. Додатакъ Световиду.
- Седмица. Листъ за науку и забаву. Ђданъ путъ на неделю по 1 таб. у 4. Додатакъ С. Дневнику.
- Србске Новине. Свакій данъ по $\frac{1}{2}$ таб. у 4. Уредникъ К. Вуйић у Београду.
- Србски Дневник. Два пута на неделю по 1 таб. фол. Уредникъ Д. Медаковићъ у Новомъ Саду.
- Шумадинка. Листъ за книжевность, забаву и новости. Два пута на неделю по 1 таб. у 4. Уредникъ Л. П. Ненадовићъ у Београду.

ПЕТРОВИЋЪ Д. Барона Л. одъ Бабо польодѣлство разделѣно на своє месечне раде, књига за праксиъ польскогъ господарства. Съ едномъ литографираномъ тафломъ и едномъ таблицомъ. Съ Немачкогъ превео Д. Петровићъ професоръ у Карловцихъ. У Новомъ Саду штампа Др. Дан. Медаковића. 8. л. 2, с. 96.

Ово е као што на корици пише: свеизца I.

ПЕТРОВИЋЪ Ћ. Рѣчникъ закона, уредба' и уредбены прописи' и пр. и пр. изданы у княжеству Србији одъ 1827. до половине 1854. год. Израдио Ћорђе Петровићъ, привр. членъ суда Окр. Београдскогъ. У Београду правителствомъ књигопечатњомъ. 8. XXII, 605.

ПРАКТИЧНО ЂЗЫКОСЛОВІЕ Нѣмачко за градска и главна Србско-народна училишта у Аустрійскомъ царству. У Бечу трошкомъ ц. к. Дирекціе училиштныхъ књига. 8. л. 1, с. 333.

ПРВЫЙ ЮНІЙ 1856 лѣта, или позывъ господину актуарію фонда свештеничкогъ и господину пароху Голубиначкомъ У Новомъ Саду. 8. 22.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 9.

PRIRODOPIS za nižje realne škole. Spisao F. X. M. Zippe, j. r. učitelj rudoslovja na c. k. bečkom sveučilištu. U Beču u c. k. nakladi školskih knjigah. 8. л. 1, с. 388, л. 3, съ 1 табл.

ПРОГРАММЪ, четвртый, велике гимназіе Карловачке за школску годину 1856. Уређуе и издае гимназіе управительство. У Новомъ Саду књигопечатня Дра Дан. Медаковића. 4. 32.

PSALTIRICH duhovni pisamah poboxnim' dusham' iz razlicsitih bogoljubnih knjigah sastavljen od ilirsko-katolicke obćine Tabanske. U Budimu tiskopis M. Bago. 8. л. 2, с. 220.

Österr. Blät. f. Liter. 1857 № 18.

ПУЧИЊЪ О. Ш. Poviestnica Dubrovnika po knezu Orsatu Pučiću-Škatiću. U Zadru tiskarnica bratje Battara. 8. 61.

Ово е књига 1.

РАДОВАНОВИЊЪ П. Обшта знања свакомъ човеку нужна. Списао Петаръ Радовановићъ, главнй управитель осн. школа К. С. Одобрено школскомъ коммиссіомъ, и потврђено Высокоса. Попечительствомъ Просвѣте. У Београду у правителственной књигопечатњи. 8. л. 4, с. 184.

Друго умножено изданъ.

РАШИЊЪ М. Д. Грофъ одъ Монте-Христо. По Александру Дыма посрбио Миланъ Д. Рашићъ. Седма — десета часть. У Бечу тискомъ ерменскогъ монастыра. 8. л. 1, с. 224; л. 1, с. 197; л. 1, с. 240, съ 3 литогр. у свакој.

САБОЛОВИЊЪ А. Svagdanje zabavljanje s bogom, ili molitvena knjižica za djetcu u školu hodeću polag němačkoga s pridavkom několiko pobožnih

pesmicah. Tretje izdanje. U Zagrebu tiskom F. Župana. 12. c. 186, л. 1.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 24.

СБОРНИКЪ закона' и уредба' и уредбены' указа', изданы' у княжеству Србін. (Одъ почетка 1854. до конца 1855 године.) VIII. У Бѣограду у правителственной кнѣгопечатни. 4. л. 3, с. 130.

СЛАДОВИЊЪ М. Poviesti biskupiah Senjske i Modruške. U Trstu. 8. 452.

Neven 1856 № 4.

СРЕТЕНОВИЊЪ С. Славенска граматика. Саставио Сава Сретеновић. Прегледала и одобрила школска комисія. Друго попуњено и поправљено издаванје. У Бѣограду у кнѣгопечатни княжества Србскогъ. 8. с. 149, л. 1.

СТОЯДИНОВИЊЪ С. Шальвивый календаръ за годину 1857. Написао Светозаръ Стоядиновичъ адвокатъ. Трећа година. У Новомъ Саду трошкомъ Николе І. Новаковића. 8. 58.

СУНДЕЧИЊЪ І. Низъ драгоцѣнога бисера или духовне и моралне пѣсме за дѣцу одъ І. Сундечића клир. профессора. Свезка І. У Задру у кнѣгопечатни бр. Баттара. 16. 96.

ТЕЧАЙНЫ мѣничны таблица за ученике трговачке школе. Прегледала и одобрила школска комисія. У Београду правителственномъ кнѣгопечатномъ. 8. л. 1, с. 38.

ЋЕЛЕШЕВИЊЪ М. Ћ. Преводи Міяила Ћ. Ћелешевића, канцелисте Попечительства Просвѣщенія. Свезка II. Црвена альбина изъ Чайковскогъ, съ немачкогъ преведена. У Београду словима правительств. кнѣгопечатнѣ. 16. л. 2, с. 82.

ФЕРИЊЪ И. Razmatranje muke i smerti preblagoga našega Isukrsta polag četiri evangjelisti pri-

povédano, zatim pobožnimi litanijami, molitvami i uzdisaji izvedeno, u svako a osobito korizmeno vréme nemoćnim i zdravim pobožnikom preporučivo. Iz němačkoga preveo Ivan Ferić župnik Bučanski. U Zagrebu tiskom dra Ljudevita Gaja. 8. 87.

ХОРВАТЪ Н. Jeli Dimitar I. biskup Zagrebački jošte kao takov bio kardinal? Povestni pokus od — — . U Zagrebu. 8. 36.

Österr. Bl. f. Liter. 1857 № 16.

ЦЕРКОВНОЕ пѣніе въ недѣльные и прѣздничныя дни на всѣхъ годѣхъ за оупотребленіе Сервскихъ народныхъ оучилищъ во Австрійскомъ царствѣ. Во Вѣннѣ иждивеніемъ ц. к. Дирекціи оучилищныхъ книгъ. 8. 98.

ЧИТАНКА, ilirska, za gornje gimnazije. Knjiga prva, sadèržavajuća izglede iz hèrvatske literature od prèvog a njezina početka do godine 1835. U Beču troškom c. kr. ravnateljstva naklade školskih knjigah. 8. X, 546.

Съ предговоромъ А. Мажуранна.

ЧОБИЊЪ Д. Домоводство и радиность или девето дѣло мое. Написао Димитріе Чобињъ, народный школа управитель. У Земуну печатано книгопечатнымъ І. К. Сопрона. 16. 91, съ 1 ксилогр. приликомъ.

ШЕМАТИЗАМЪ православне діецезе Далматинске за годину 1856. У Задру у Батаре.

Седм. 1857 № 31.

ШУЛЕКЪ Б. Biljarstvo za višje gimnasije spisaо Bogoslav Šulek. U Beču troškom c. k. prodavaonice školskih knjigah. 8. VIII, 320.

(ЯНКОВИЊЪ Иліа Деде графъ). Русія года 1856. Преводъ на Србски изъ Французкога Адолафа Занда. У Задру у типографіи браће Батара. 8. 46.

У предговору се именуе ко е превео.

II. НОВЕ КЊИГЕ НА ДРУГИМЪ БЗИЦИМА КОЕ СЕ ТИЧУ СРБА.

(Између овихъ књига овде су записане само оне
које су у Београдъ добављене.)

BEITRÄGE zur vergleichenden sprachforschung auf dem gebiete der arischen, celtischen und slawischen sprachen herausgegeben von A. Kuhn und A. Schleicher. Berlin, Dümmler 1856. Heft 1, 2.

Ту е између осталогa: A. Schleicher, kurzer abriss der geschichte der slawischen sprache. F. Miklosich, verba intensiva im altslovenischen, die wurzel *aru* im slawischen, das suffix *-ъ* im alt-slovenischen.

CHOPIN et UBICINI. Provinces Danubiennes et Roumaines. Bosnie, Servie, Herzegovine, Bulgarie, Slavonie, Illyrie, Croatie, Dalmatie, Montenegro, Albanie, par M. Chopin. Valachie, Moldavie Bukovine, Transylvanie, Bessarabie, par M. Ubicini. Paris, Didot 1856. 8. л. 2, с. 494, 226, съ л. 39 на којима су ликови, планови и карте.

Друго име: L'Univers. Histoire et description de tous les peuples. Europe, tome 39.

DÜMMLER, E. Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien. Штампано у Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, philos.-hist. Cl., XX Bd. 2 u. 3 Hft. Jahrgang 1856 Wien.

GINZEL, I. A. Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie. Von Dr. I. A. Ginzel. Leitmeritz, A. Schnürlein 1857. 8. XI, 174, 132.

GLIUBICH S. Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia compilato dall' Ab. Simeone Gliubich. Vienna. Lechner; Zara, Battara 1856. 8. л. 1, с. VIII, 325.

HILFERDING, A. Geschichte der Serben und Bulgaren. Von A. Hilferding. Aus dem Russischen.

Erste Abtheilung. Bautzen, I. E. Schmalers 1856.
8. IV, 164.

(ИГНЯТОВИЊЪ Я.) Ein christliches Wort über die
Lösung der orientalischen Frage von I. J. Pest,
Druck von E. Müller 1857. 8. л. 1, с. 41.

Знатно за насъ по томе што е писао Србниъ.

KAZNAČIĆ, G. A. Studii critici di G. A. Kaznačić. Pu-
blicati nell' Osservatore Dalmato. Zara, Battara.
1856. 16. 136.

KOPITARS, Barth., Kleinere Schriften sprachwissen-
schaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen
und rechtshistorischen Inhalts. Herausgegeben
von Fr. Miklosich. I. Theil. Wien, F. Beck 1857.
8. л. 2, с. 380.

МАЙКОВЪ А. Исторія Сербскаго языка по па-
мятникамъ, писаннымъ кирилицею, въ связи
съ исторіею народа. Сочинение А. Майкова.
Москва въ университетской типографіи 1857.
8. IV, 845.

MARMONT. Mémoires du Maréchal Marmont Duc de
Raguse de 1792 à 1841 imprimés sur le manu-
scrit original de l'auteur. Paris 1857. Halle, W.
Schmid. Tome I—IX. 8.

MIKLOSICH, F. Evangelium S. Matthaei palaeoslo-
venice e codicibus edidit Fr. Miklosich. Vindo-
bonae, F. Beck 1856. 8. л. 1, с. 80.

———Lex Stephani Dušani. Edidit Fr. Miklosich.
Fasciculus prior textum continens. Vindobonae,
F. Beck 1856. 8. л. 2, с. 28.

———Über die Sprache der ältesten russischen Chro-
nisten, vorzüglich Nestor's. Von Fr. Miklosich.
Wien W. Braumüller (comm.) 1855. 8. 52.

———Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen.
Von Franz Miklosich. Aus dem VII. Bande der
Denkschriften der philosophisch - historischen

Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften besonders abgedruckt. Wien k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1856. 4. a. 1, c. 42.

———Vergleichende grammatik der slavischen sprachen von Fr. Miklosich. Dritter band. Formenlehre. Wien, W. Braumüller 1856. 8. c. XVI, 582.

———Die Wurzeln des Altslovenischen. Von Franz Miklosich. Aus dem VIII. Bd. der Denkschriften der philos.-histor. Classe der kaiserl. Akademie der Wissenschaften besonders abgedruckt. Wien, C. Gerold's S. 1857. 4. a. 1, c. 28.

NAGY I. Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal. Nagy Ivántól. Szerkeszti és kiadja Friebeisz István. Pest, Beimel J. és Kozma V. 1857. I. II. füzet. Aaron—Bánffy.

PROGRAMMA dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1855 1856. Zara 1856. 8. 150.

Ты е намећу осталора: Gi. Danilo, Sui vari volgari della lingua illirica 'in Dalmazia; Gi. Ferrari-Cupilli, Sui meriti del Dr. Nikolò Giachich; M. Ivceвич, Di Antonio Tochich; P. A. Casali, Gi. Higja traduzione delle odi di Orazio in Illirico.

QUÉRARD J.-M. La Roumanie Moldavie, Valachie et Transylvanie (ancienne Dacie), la Serbie, le Montenegro et la Bosnie. Essai de bibliothèque française historique de ces principautés. Par J.-M. Quérard. Extrait du Journal le Quérard. Paris, A. Franck 1857. 8. 47.

РАНКЕ Л. Историја Србѣн по Србскимъ источникъ. Сочинение — . Переводъ съ Нѣмецкаго Петра Бартенева. Съ приложеніемъ портрета Чернаго Георгія, съ картою княжества Србскаго и съ виньетками. Москва 1857. 8. а. 1, с. VI, 323, 27, а. 1.

REINSBERG-DÜRINGSFELD, O. Les auteurs Dalmates et leurs ouvrages. Esquisse bibliographique par Othon baron de — — . Extrait du tome XII du Bulletin du Bibliophile belge. 8. 60.

(СТРАТИМИРОВИЋЪ Ћ.) Die Reformen in der Türkei. Beleuchtet von Georg von. S. Wien, E. Hügel 1856. 8. 124.

Знатно за насъ и по томе што в Србинъ писао.

ŠAFAŘIK, P. J. und K. A. C. HÖFLER. Glagolitische Fragmente. Herausgegeben von — — . Aus den Abhandl. der. k. böhm. Ges. der Wiss. V. Folge, 10. Band. Prag, G. Haase S. 1837. 4. 62 съ 5 снимака.

ŠUMAVSKÝ J. F. Словарь языка словенскаго шести главныхъ нарѣчій: русскаго, болгарскаго, црънскымаго, сръбскаго, умышскаго и польскаго. Составилъ — — . Часть первая, илмъчно-словенскан. Erste lieferung. Prag. C. Belmann 1837. 8. XVI, 80. Aal — anlöthen.

TELEKI J. Hunyadiak kora Magyarországon. Irta Gróf Teleki József. Pesten, Emich G. 1836. Ötödik kötet. Matyás király, Kinizsi Pál és Fridrik császár aczélmetszetü képeivel. 8.

До садъ е изашла књига I—V и X—XII.

VALENTINELLI GI. Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro. Saggio di Giuseppe Valentinelli, membro della società Slavo-meridionale etc. A spese della società stessa. Zagrabia co'tipi del Dr. L. Gaj 1855. 8. VII, 339.

Изашло е године 1856, као што пише на корици.

WURZBACH, C. von TANNENBERG. Bibliographisch-statistische Übersicht der Literatur des Österreichischen Kaiserstaates vom 1. Jänner bis 31. December 1853. Erster Bericht erstattet im hohen Auftrage seiner Excellenz des Herrn Ministers

des Innern Alexander Freiherrn von Bach **и т. д.**
von Dr. — — , Vorstand der administrativen
Bibliothek des k. k. Ministeriums des Innern.
Mit 42 Tabellen. Zweite vermehrte Auflage.
Wien, F. Manz 1856. 8. VIII, 214. — Vom 1. Jän-
ner bis 31. December 1854. Zweiter Bericht. Mit
57 Tabellen. Wien, k. k. Hof-und Staatsdrucke-
rei 1856. 8. 686.

ДОДАТАКЪ

О ПРИЛОЖЕНИМЪ ГРБОВИМА СРБСКИ ЗЕМАЛЯ И ВЛАДЕТЕЛЯ.

По заключенію Друштва Србске Словесности прилаже се овомъ Гласнику хералдичка таблица грбова оны земаля у којима Срби обитаваю или у којима су баръ некадъ живили, и оны породица, које су надъ Србскимъ народомъ негда владале, које в грбове врло згодно и леповкусно у едно симетрично цело саставіо и нацртао ред. чланъ истога друштва Г. Миланъ А. Симићъ, тако да в њима (накитіо храмъ србске славе, у коега средини види се ликъ Силнога цара Стефана Душана, као представника највеће славе и моћи србства, подъ коега моћнимъ скиптромъ в највише одъ представлѣны овде у своимъ грбовима земаля къ држави Србској принадлежало. Овај образъ заключило в споменуто Друштво на светъ издати, прво: као хералдичку грађу и као накнаду данасъ већъ врло редкога *Жефаровићевогъ дела*, изъ кога в онъ по већој части и извађенъ, које в дѣло овај родолюбивый Србскій умѣтникъ издао у Бечу год. 1741 по Латинскомъ дѣлу Павла Ритера Витезовића, и то цело на бакру резано, и ликовима србско-народны светителя умножено, посветивши га патриарху Арсенію четвртому; друго желило в Друштво дати у овомъ образу родолюбивой Србској публици едно таково собно украшеніе, које може у свакомъ Србину обновити споменъ славне прошлости његовогъ народа и подранити у његовомъ срдцу чувство народногъ поноса.

Къ обясненію подѣ истимъ грбовима налазѣ-
 њемъ се додаѣмо овде неколико редака, како
 бы сви наши читаоци особито она старинска
 имена земаля разумети могли, коя се овде наво-
 де. — Велики они по правилнима хералдике са-
 ставлѣни грбови, кои се надѣ ликомъ цара Сте-
 фана и исподѣ нѣга налазе, означени броввима
 16 и 17 показую намъ знамена оны земаля ков
 су къ Србскомъ царству принадлежале у време
 царева Стефана Душана и Уроша младогъ, нѣю-
 во значенѣ моћи не свакиѣ постићи, кадѣ обясне-
 нѣ оны грбова прочита, кои су съ леве и съ де-
 сне стране подѣ броввима 1 до 15 и 18 до 32 на-
 ређани, и кои представляю земљѣ у коима Срб-
 скиѣ народѣ живи. 1. Грбъ Србіѣ у старіѣмъ смы-
 слу, бѣлый крстѣ у црвеномъ полю, са четири
 сребрна оцила у четири угла крста; ово ѣ и да-
 нась грбъ княжества Србіѣ. 2. Дарданія, подѣ
 овимъ именомъ разумева се она южна часть Ср-
 біѣ, коя южно са Македоніѣмъ граничи, источно одѣ
 гора Деспотдачки, западно до реке црногъ Дрина
 одѣ Ниша до Орида допире, има у бѣломъ полю
 црвеногъ дворепогъ лава на десно окренутогъ
 усправлѣногъ и копљѣ у предњимъ ногама држе-
 његъ. 3. Зета или Зента часть Србіѣ лежеѣа
 край реке Цетинѣ одѣ скадарскогъ блата до ове
 реке, садашня Црна гора; грбъ ѣ нѣнѣ сребрна
 звезда на златномъ колуту и плаветномъ полю,
 4. Стара Славонія; подѣ овимъ именомъ разу-
 мева се земля лежеѣа одѣ Дунава између реке
 Саве и Драве до близу мора; има три црвена
 рта у бѣломъ полю на лево трчеѣа. 5. Грчка,
 најюжниѣ часть Европске Турске, садашня кра-
 лѣвина Грчка, има четири златна и четири пла-
 ветна дирека, косо одѣ леве према десноѣ доле
 преко штита положена. 6. Бугарска, земля из-
 међу Дунава и Балкански гора одѣ Видина до
 Црнога мора пружена; има бѣлогъ лава круни-

саногъ исправлѣногъ у црвеномъ полю на лево окренутогъ 7. Угровлахія, иначе тако звана ма-ла Влашка, или Краіовскій Банатъ, има грбъ три арапске главе у златномъ полю на лево окрену-те. 8. Хелмска или Захумска земля, садашня Херцеговина западна до Наренте, има голу руку до рамена држећу буздованъ у црвеномъ полю. 9. Рагуза или Дубровникъ, слободна общтина подъ заштитомъ Млетака а по нешто и Србски царева стоећа, а са земляма Србскогъ царства граничећа, има три сребрне греде у црвеномъ по-лю водоравно преко штита метнуте. 10. Мизія е најстаріе име земаля край Дунава и Саве леже-ћи одъ Босне до црногъ мора, делила се на гор-ню Мизию садашню Србію, и долню Мизию сада Бугарску; грбъ е њѣнъ сребриъ точакъ у плаве-тномъ полю. 11. Рама е источна часть Босне край Дрине и Дунава лежећа, има грбъ оклопомъ наоружану руку до рамена држећу голу саблю у црвеномъ полю, на лево окренуто. 12. Яподія е горня часть адријатскогъ приморя између Далма-ціе, Истріе, Краинске и Хрватске землѣ; има окру-гао широкъ црнъ шеширъ у златномъ полю. 13. Романія, значи областъ Византійскогъ царства Европску између балкански гора и грчкога мора лежећу, има грбъ на четири поля разделѣнъ са шесть златны круна у њѣму у плаветномъ и црве-номъ полю. 14. Хулмія е часть Црне горе одъ Скадарскогъ езера западно, има грбъ голу руку до рамена на лево пружену и држећу голу саблю, до кое су съ обе стране полумесець и звезда. 15. Цар-ство одъ Неманъ основано. Знаменито е свакояко то появленѣ, да су кралѣви Србски одъ дома Неманѣиногъ употреблявали двоглавогъ белогъ орла у црвеномъ полю са крунама на обадве гла-ве, и са два цвѣта одъ крина исподъ крила као своє знаменѣ, кое е было управо грбъ римскога царства. На старимъ изображеніямъ Србски вла-

дателя по црквама стары србски монастира, происходеѣмъ найманѣ изъ средине или друге половине 15. века, а вероватно и іошѣ пре маланы; свуда се веѣъ може видити овай двоглавый орао као украса царске одежде, коя е сва посута самимъ ситнимъ двоглавимъ орловима, тако да о овомъ знаку известно можемо реѣи да е старъ и да га нису текъ доцнѣ Рубчиѣ или Витезовиѣ измислили. И на печату цара Лазара издатомъ у Раиѣвой исторіи находи се овай двоглавый орао.

18. Россія, часть Србіе на реки Рашки, око Новогъ Пазара и Косовогъ поля лежеѣа, грбъ іой е летеѣій орао у плаветномъ полю држеѣи три конѣске подковице, одну у клюну а две канѣама; често су грбъ Рашке безъ орла три подковице у плаветномъ полю, као што е и ѣвде на штитовима Душана и Уроша представлѣнъ.

19. Тривалія е часть она Србіе коя се данасъ зове Шумадія, има у грбу вепрову главу са стреломъ у чело забоденомъ у беломъ полю.

20. Далмація е приморѣ адриатскогъ залива све до Албаніе; грбъ су іой три лавове главе крунисане у плаветномъ полю.

21. Босна, зове се предѣлъ око реке истогъ имена до реке Врбаса, има два прекрште-на косо положена ключа у златномъ полю, кои су на своимъ врховима украшени арацкимъ крунисанимъ главама.

22. Сремъ е предѣлъ између Саве и Дунава лежеѣи, има у грбу на беломъ штиту елена лежеѣегъ на зеленой греди на лево окренутогъ, иза коѣга стои зелено дрво; надъ ѣнимъ и подъ ѣнимъ плаветна пруга представляюѣа реку, а све три ове гредѣ водоравно су преко штита положене.

23. Албанія, земля одъ скадарскогъ взера южно край мора лежеѣа, има кулу у плаветномъ полю за свой знакъ.

24. Херцеговина светога Саве, земля е између Србіе, Босне и Црне горе лежеѣа, има голу до рамена руку на десно у црвеномъ полю пружеву и држеѣу

мотку одъ копля. 25. Македонія, земля на южной страни балкански планина до грчкогъ мора допирућа, између Тракиѣ, Епира, Тессалиѣ и Србске Дарданиѣ лежећа, има грбъ лава исправљногъ на лево окренутогъ у златномъ полю. 26. Тессалия, грчка земля, южно исподъ Македоніѣ, край грчкогъ мора лежећа; грбъ іой е штитъ на двое по преко разделѣнъ са црнимъ летећимъ орломъ у златномъ полю у горњой половини, и са три стреле врховима горе окренуте у црвеномъ полю, у дољной половини штита. 27. Мизиѣ доцни грбъ две круне, одъ кои е дољна изврнута у плаветномъ полю. 28. Славонія садашня, земля између Саве и Драве, Срема и Хрватске лежећа, има знакъ куну у црвеномъ полю на лево трчећу, надъ њомъ и подъ њомъ плаветанъ дирекъ преко штита положенъ, надъ горњимъ дирекомъ сребрна звезда, све на црвеномъ штиту. 29. Епиръ е земля исподъ Албаніѣ южно край адриатскогъ залива лежећа, има куряка исправљногъ на лево окренутогъ у сребрномъ полю. 30. Хрватска земля лежи одъ адриатскогъ мора до реке Драве, између Славоніѣ, Босне, Далмаціѣ, Краинске и Истрѣ, има грбъ штитъ на црвене и беле коцке поделѣнъ. 31. Дакія е земля данасъ на Влашку, Ердель и Молдавію поделѣна, старыи њѣнъ грбъ показуе два према себи исправљна лава у црвеномъ полю, међу којима одъ оздо подиже се ошилякъ пола бео а пола црвенъ. 32. Илирија е старо име земаля лежећи одъ адриатскогъ мора источно одъ Унгаріѣ до Епира, а према истоку до Бугарске; прастаро знаменъ овы земаля есте младъ месецъ и звезда преодница сребрни у црвеномъ полю; овай су знакъ Турци текъ онда примили кадъ су земљъ ове освоили; а да е ово заиста прастарый грбъ овы земаля посведочаваю силни новци римски за Илирикъ и у Илирику у

Сиску ковани, сребрни, бакарни и бронзени, на којима се истый овај грбъ налази.

Далъ лево на стубовима храма повешани су грбови оны земалъ које су негда къ Србској држави принадлежале и то подъ бр. 6. Тривалије, 7. Раме, 8. Зете подъ архижупаномъ Неманьомъ, 9. Мизів старе, 10. Србије, 11. Славоніе нове, 12. Грбъ Стефана Лазаревића деспота Србскогъ бео крстъ у црвеномъ полю, и съ обе стране по еданъ златанъ кринъ у беломъ полю. 13. Грбъ краља Стефана Неманъ. 14. Россіе, 25. Грбъ краљвине Босанске. 16. Грбъ Срема, као краљвине Стефана Драгутина Сремскогъ. 17. Грбъ деспота Ђурђа Бранковића, који се и на његовимъ новцима врло често налази, лавъ на лево скачући и предъ њимъ две, кадкадъ око њѣга и четирѣ звезде.

На стубовима храма съ десне стране наменѣни су грбови оны племена или породица (династіа) које су землѣ Србске после разстројења Србскога царства разграбиле и држале, и то: 1. Грбъ краља Вукашина Мрњавчевића; овај грбъ, вила до пояса са распуштеномъ косомъ, налази се на едномъ печату Вукашиновомъ у Бечкој цес. кр. дворској архиви. 2. Грбъ херцега светогъ Саве (чувара грбъ светогъ Саве), и овај грбъ, лавъ исправлѣнъ држећи ключъ у предњимъ шапама, налази се на печатима херцега Влатка у Бечкој архиви. 3. Грбъ деспота Ђорђа Бранковића, цветови одъ крина често се заедно са звездама могу видети око лава на новцима Ђорђа Бранковића, а биволски рогови овде на шлему стојећи кодъ Рубчића налазе се на штиту съ обе стране до лава, а надъ шлемомъ подиже се кодъ овога златна крилата аждаха или змај на грбу Бранковића. 4. Грбъ кнеза Лазара Гребелиновића. 5. Грбъ кнезова одъ Зете Балшића, овај курыкъ налази се и на новцима Балше, али

двапутъ и у штиту и надъ шлемомъ. 6. Грбъ кнезова Црногорски Црновића, двоглавый црнь орао у црвеномъ пољу, ово е и данасъ јошъ грбъ Црне горе, а имамо и неке Србске новце неизвѣстне, еръ немаю никаква надписа, са овимъ двоглавимъ орломъ, кои су по нашемъ мишњу или Црногорски или Албански одъ Кастриотића. 7. Грбъ Николе Алтомана, Босанскога великогъ войводе. 8. Грбъ Херцеговине доцни. 9. Грбъ Ђорђа Кастриотића Скендербега, кнеза одъ Албаніе и Епира, двоглавый црнь орао у плаветномъ пољу безъ круне, али са звездомъ надъ главама, овај грбъ налази се и на печату у Бечкој архиви.

Најпосле на крайњимъ зидовима храма съ обе стране додати су грбови оны земалі и држава у којима е Србскій народъ или негда у древности живіо или и данасъ живи и то лево подъ бр. 1. Тессаліе, куда су се Срби најпре доселили са сѣвера съ дозволенѣмъ цара римско - грчкогъ Ираклія; 2. Паноніе, данасъ Унгаріе; 3. Романіе; 4. Илирика; 5. Славоніе старе велике, дунавске; а десно подъ бр. 10. Скитіе, подъ коимъ врло пространимъ именовъ разумеваю се све землѣ сѣвероисточно одъ карпатски гора лежеће Польско - руске; 11. Траніа, земля јужно између Балкана и мора све до Цариграда пружена; 12. Турска стара, у прво су време Турски Султани овакій грбъ употреблявали; 13. Турска нова, и 14. Славоніа балтійска, то естъ, поморанске землѣ сѣверне, у којима су такође стародревна Србска Славенска племена обитавала.

Пре Душана слабо су се по Србскимъ земляма употреблявали грбови или хералдички знаци племићски или благороднички; само о некимъ можемо сасвимъ известно рећи, да су њи Срби већ пре њѣга познавали и употреблявали, на примеръ о двоглавомъ орлу, и о цветовима лиліе

или крина, кои се већ на новцима Србски краљва налазе; али е овај царъ завео дворске форме и разне обичае одъ части одъ Грчкогъ царства узете, а одъ части и изъ запада примлѣне; о нѣму се приповеда да е и грбове властелима и благородницима свогъ царства опредѣлио, и имамо едно рукописно дѣло, кога најстариј екземпларъ налази се у цес. кр. библиотеци у Бечу, а старе копје и по другимъ местима, у комъ е некій Рубчићъ купио и измалао грбове Србски и Босански властелски породица. Овај Рубчићъ назива се херолдомъ грбова цара Стефана Душана (Warpenherold), еданъ екземпларъ нѣговогъ дѣла, рукописъ на артіи изъ почетка 18. века, налази се у библиотеци Босански отаца редовника Францишкански, у Сутисци, съ кога смо начинили снимакъ, налазећий се садъ у нашој Народној библиотеци при В. С. Попечительству Просвештенія; у овомъ Рубчићевомъ дѣлу, између осталихъ, налазе се скоро сви ови по Жефаровићу и Ритеру на овој таблици представљени грбови. Колико е одъ Рубчићевыхъ грбова истинно и право, а колико доцнѣ измишљено, подметуто и додано, то ћемо онда болѣ разсудити моћи, кадъ колико е могуће подпунѣ познамо новце а особито и печате старе Србске.

III.

ПОПРАВКЕ.

У свезку VIII Гласника Друштва Србске Словесности одъ године 1856-те увукле су се при печатању осимъ други мањи, неке такве погрешке, које смисао оне саставака у којима су остале сасвимъ кваре; зато умољавано читаоце, да њ изволе по овде слѣдуюћимъ поправкама исправити у колико се то естъ може.

У Житію преподобне Петке на стр. 133-ој доле на крају кодъ речи: „и рѣцѣ на нѣбо ѹмиленихъ кѣз-

дѣиствіи“ прекинуть в смысао и продуженѣ слѣдуе на стр. 136-той у врсти 12-той одозго кодъ речи: „зрѣть нѣкоторое вѣтъкное видѣніе“ и садъ непрекидно трае до стране 141-ве до края 10-те врсте одозго и до речи: „фрѣгы подданію устрои“; овде се опять прекида смысао и продужуе се на стр. 135-той у врсти 10-той кодъ речи: „сице ѹбо томѹ кьса одрѣжещѹ и покарающѹ“ и садъ трае до стране 136-те врсте 11-те и речи: „вѣ еже прише-“, онде прескаче на страну 134-ту горе у врсту прву, и ту се продужуе одъ речи: „сти тѣло приподобиѣ ѿ епѣкѣ кь славыи градѣ трѣновѣ“, и садъ непрекидно трае до врсте 28-ме нсте стране и до речи: „димиѣ“, после кое додати су тропарѣ и кондакъ св. Петке, съ конма се на стр. 135-той ово житіе свршуе.

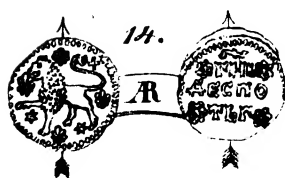
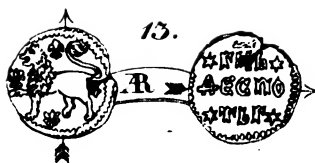
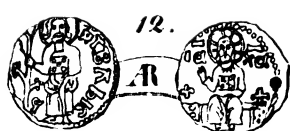
Али осимъ овы главны погрешака пуно в овожитіе іошѣ погрешака преписа и печатнѣ, кое ће лако исправити умети читаоци овогъ рода споменіаке познаваюћи, а кадъ бы іѣ мы овде све навести и исправити хтели, морали бы неколико табака напечатати.

Далѣ на страни 148-мой где се у врсти 21-вой свршую саобштени одъ Г. Іордана Х. Константинова кратки чланци: житіе княза Стрегана, слово Кирила Славенца Солунскаго фѣлософа бугарскаго, и писмо отъ Папе Инокентія Душану Стефану царю, кое в овай као што пише изъ разны рукописны кнѣга по манастирима старе Србіе преписао, изостављѣно в заглавіе надъ надписомъ кои починѣ у врсти 22-гой речима: „Благоволеніемъ оца“ и кои в заедно са слѣдуюћимъ на стр. 149-той надписомъ другимъ, починуюћимъ се у врсти 9-той речима: „Изволеніемъ оца“ преписанъ изъ стары рукописны србуля, као што се то каже у примѣтби на стр. 150-той.

III.

Табл. I.

Таб. I. III.

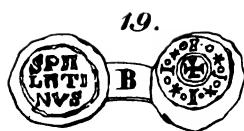
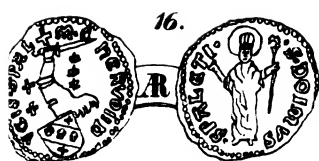
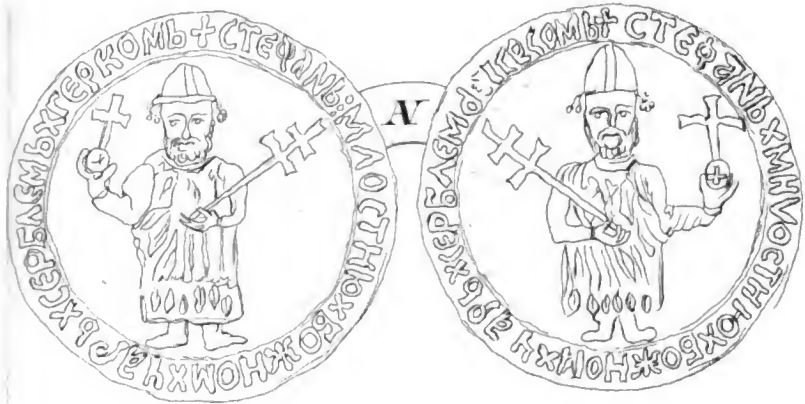
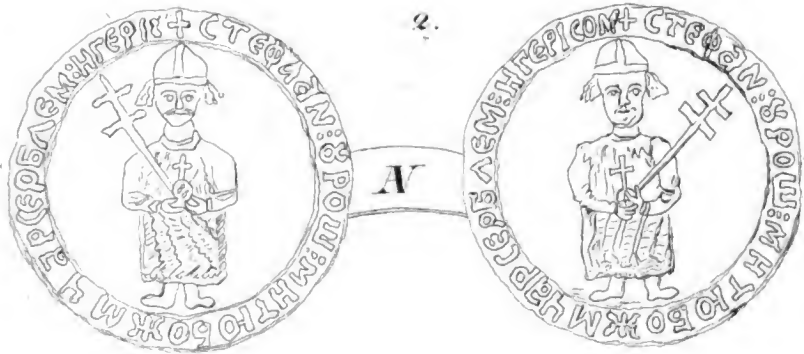

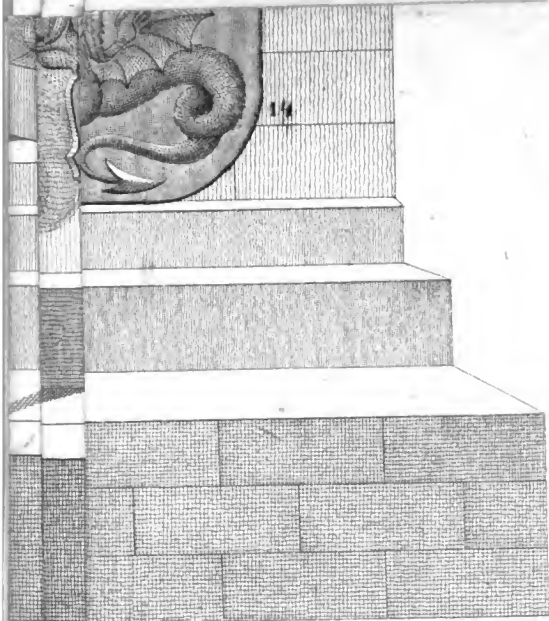
Табл. IV.

1.

2.

Д

1. БС

бръсърданіе. 3. Зете. 4. Старе Славоніе.
 14. ерца. — Далѣ на стубовима представ.
 ниявѣюъ Босне, 16. Грѣъ Срема као краљ
 у Грѣъза Лавара (Грѣбеляновића). 15. Грѣъ
 ерѣъ оѣ данасъ живи, и то лево подѣ бр.
 1. Q e, 1.

ни и поштански путеви

возни путеви

главне границе

уједне границе

реке границе

тајитови

10.

5

44

50.

53.

ANT. PERKICE

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

Widener Library

3 2044 095 003 273